ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ο ΠΑΛΑΜΑΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ
(ΜΑΪΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 2003)

ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΙ Β′
ΤΩ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΩ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤῌ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΤΕΥΧΟΣ ΑΦΙΕΡΩΤΗΡΙΟΝ
ΕΠΙ
Τῌ ΕΙΣ ΚΥΡΙΟΝ ΕΚΔΗΜΙᾼ ΑΥΤΟΥ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2003

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ο ΠΑΛΑΜΑΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

(ΜΑΪΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 2003)

ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΙ Β′
Τῼ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤῼ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤῌ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΤΕΥΧΟΣ ΑΦΙΕΡΩΤΗΡΙΟΝ
ΕΠΙ
Τῌ ΕΙΣ ΚΥΡΙΟΝ ΕΚΔΗΜΙᾼ ΑΥΤΟΥ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2003

Ὁ Παναγιώτατος Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης κυρός Παντελεήμων ὁ Β΄.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟΝ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ὡς Συντακτική Ἐπιτροπή τοῦ Περιοδικοῦ ὑπείκοντες εἰς καθῆκον ἐπιβεβλημένον ἐπί τῇ κατά τό ἑσπέρας τῆς 9ης Ἰουλίου ἀδοκήτῳ εἰς Κύριον ἐκδημίᾳ τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος τοῦ Β', Διευθυντοῦ ἄχρι τῆς Κοιμήσεώς Του, ἀπεφασίσαμεν τήν συμπερίληψιν ἐν τῷ παρόντι τεύχει εἰδικοῦ μέρους, ἀφορῶντος τά τοῦ βίου, τῆς τελευτῆς καί τά τῆς ἐξοδίου ἀκολουθίας Τούτου.

Εὐελπιστοῦμεν ὅτι ἡ ἐνέργειά μας αὕτη, ἐλάχιστον ἀντίδωρον τιμῆς καί αἰωνίου μνήμης διά τόν ἐν οὐρανοῖς μεταστάντα Ἱεράρχην, ἀποτελεῖ πρᾶξιν ἐπιβεβλημένην, οὐ μόνον διότι ὁ μεταστάς ὑπῆρξεν ἐπί 29ετίαν δεξιός οἰακοστρόφος τῆς τῶν Θεσσαλονικέων Ἐκκλησίας, ἀλλά καί διότι τό Περιοδικόν ἡνδρώθη ἐπί τῶν ἡμερῶν Του, θεωρούμενον σήμερον ὡς ἕν τῶν ἐγκριτωτέρων Θεολογικῶν περιοδικῶν.

Εὐχαριστοῦντες πάντας τούς καθ' οἱονδήποτε τρόπον μετασχόντας εἰς τό πένθος τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως, εὐχόμεθα Κυρίῳ τῷ Θεῷ ὅπως κατατάξῃ τόν Θεσσαλονίκης Παντελεήμονα Β', ἐν χώρᾳ ζώντων καί ἐν σκηναῖς δικαίων, ἡ δέ μνήμη Αὐτοῦ ἔσται αἰωνία.

Ἡ Συντακτική Ἐπιτροπή

Μ. Πρω/ρος Δημήτριος Βακάρος, Δρ. Θ. ἀρχισυντάκτης
Χριστοφόρος Κοντάκης, Δρ. Θ., συντάκτης καί
ἐπιμελητής ἐκδόσεως

Χριστοφόρου Κοντάκη, Δρ. Θ.
Καθηγητοῦ Α' Βαθμίδος Ἀνωτέρων Παιδαγωγικῶν Σχολῶν, Ὑποδιευθυντοῦ ΑΕΣΘ

*Τό Ὁδοιπορικόν ἑνός Ἱεράρχου**

Ὅτε πρό 13ετίας μοί ἀνετέθη ἡ παροῦσα συγγραφή ἐπί τῇ συμπληρώσει εἰκοσιπενταετοῦς σεπτῆς ἀρχιερατείας τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος Β', ἀσμένως ἐδέχθην τήν κλῆσιν.

Μοί ἐδίδετο ἡ δυνατότης ἀποδώσεως ἐποφειλομένης τιμῆς πρός πολιόν Ἱεράρχην, πρός Ὅν, ὡς πνευματικόν Αὐτοῦ τέκνον, καί διά τοῦτο σεμνυνόμενος, θά ἐξεπλήρουν ἐλαχίστην υἱϊκήν εὐγνωμοσύνην.

Ὅτε ἤρχισα σκεπτόμενος περί τοῦ πρακτέου, ᾐσθάνθην δέος ἐπί τῇ ἀκρίτῳ ἐπινεύσει, καθ' ὅσον κάλαμος πτωχός θά ἀπετόλμα τήν σκιαγράφησιν προσωπικότητος Μεγάλης ὡς ὁ τιμώμενος Ἱεράρχης, Ὅστις, ἀπό δεκαεξαετίας, τότε, ὅλης, ψήφοις κανονικαῖς καί τιμίαις της Ἁγίας καί Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, κατεστάθη ἀπό Σάμου καί Ἰκαρίας τῆς τῶν ἀποκαλουμένων Νέων Χωρων Πρωτοθρόνου Ἀποστολικῆς τῶν Θεσσαλονικέων Ἐκκλησίας Ἐπί-

---

*Τό παρόν ἐδημοσιεύθη τό πρῶτον εἰς τόν Τιμητικόν Τόμον «*Προσφορά Παντελεήμονι Β', τῷ Παναγιωτάτῳ Μητροπολίτῃ Θεσσαλονίκης, ἐπί τῇ εἰκοσιπενταετηρίδι τῆς ἀρχιερατείας Αὐτοῦ*», Θεσσαλονίκη 1990. Σήμερον δέκα καί τρία ἔτη μετά ταῦτα, ἐπί τῇ ἐπισυμβάσῃ ἀδοκήτῳ πρός Κύριον ἐκδημίᾳ Τούτου, ἀναδημοσιεύεται, τιμης καί αἰωνίου μνήμης ἕνεκεν, εἰς τό ὑπό τό ἄχρι τῆς ἐκδημίας Του ὑπό τήν πεφωτισμένην Διεύθυνσιν τοῦ Κοιμηθέντος Θεολογικόν Περιοδικόν, ὑποστάν βελτιώσεις διά της συμπεριλήψεως τῶν μετά τό 1990 στοιχείων.

σκοπος, κλεΐζων τόν Θρόνον ταύτης καί οἰακοστροφῶν δεξιῶς τό παρά τοῦ Θεοῦ ἐμπιστευθέν Αὐτῷ ποίμνιον.

Πρίν ἤ χωρήσω εἰς τή ἔκθεσιν, ᾐτούμην τήν ἐπιείκειαν, τόσον τοῦ βιογραφουμένου σεπτοῦ ἀρχιερέως, ὅσον καί τῶν συναγαλλομένων Αὐτῷ ἐπί ταῖς ἑορταῖς πνευματικῶν Αὐτοῦ τέκνων, διά τάς ἀδυναμίας, τά ἀβλεπτήματα καί τάς παραλείψεις, δεδομένης τῆς ἀδυναμίας τῆς γλώσσης νά ἐκφράζῃ ὅσα ἡ καρδία ποθεῖ καί ὁ νοῦς διακελεύει, ὅσα ἐάν ἦσαν πολλά θά προσέκρουον εἰς τήν μετριοφροσύνην τοῦ τιμωμένου, ἐάν δέ ὀλίγα, θά ἠδίκουν καί θά ἐβίαζον τήν ἀλήθειαν. Σήμερον μετά παρέλευσιν 13 συναπτῶν ἐτῶν ἀπό τῆς ἡμέρας ἐκείνης, καλούμενος ἐκ νέου, μετά τήν ἀπό τῆς 9ης τοῦ μηνός Ἰουλίου ἐκδημίας εἰς Κύριον τοῦ μακαριστοῦ, πλέον, Ἱεράρχου νά εἴπω τά πρέποντα, ἐπανέρχομαι ἐν πολλοῖς εἰς τά τότε, ἐκ νέου αἰτούμενος συγγνώμην ἀπό τοῖς ἀπορφανισθείσοις Αὐτοῦ πνευματικοῖς τέκνοις, διά τά ἀτοπήματα.

Ὁ Θεσσαλονίκης Παντελεήμων Β', τοὐπίκλην Χρυσοφάκης, κατά κόσμον Νικόλαος, ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις ἐν ἔτει 1925, ἕκτον κατά σειράν τέκνον τῶν εὐσεβεστάτων Μιχαήλ καί Ἀσημίνας, τό γένος Ἀδάμη.

Ηὐτύχησεν, ὡς ἐκ τούτου, ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας νά γευθῇ μεστῆς χριστιανικῆς ἐπιμελείας καί ἀγωγῆς, στοιχεῖα ἅτινα ἐπέδρασαν ἐν τῇ διαπλάσει τῆς προσωπικότητος Αὐτοῦ, ὑπάρξαντα καθοριστικά τῆς περαιτέρω διαγραφομένης ἐν τῷ βίῳ ὀρθῆς πορείας Του.

Μετά τάς ἐγκυκλίους Γυμνασιακάς σπουδάς, τάς ὁποίας ἐπεράτωσεν ἄγων τό 17ον ἔτος τῆς ἡλικίας, ὑποστάς τήν κεκανονισμένην δοκιμασίαν, εἰσῆλθεν εἰς τήν Θεολογικήν Σχολήν τοῦ Ἐθνικοῦ καί Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν, ἐν ἔτει 1942.

Ἀκούσας ἐκεῖ διαπρεπεῖς καθηγητάς καί διακριθείς διά τήν ἐπιμέλειαν καί τόν ζῆλον πρός τήν Ἱεράν Ἐπιστήμην, ἐν ἔτει 1947, ἠξιώθη τοῦ πτυχίου ταύτης καί ὀμώσας τόν κεκανονισμένον τοῦ πτυχιούχου ὅρκον, ἐτήρησεν ἄχρι τῆς τελευτῆς Αὐτοῦ κατά κεραίαν τά ἐν αὐτῷ διαλαμβανόμενα.

Τό αὐτό ἔτος, κατά μῆνα Ὀκτώβριον, ὑπείκων εἰς τό πρός τήν πατρίδα καθῆκον, κατετάγη εἰς τάς τάξεις τοῦ Στρατοῦ, ἔνθα ὑπηρέτησεν ἐπί τριετίαν ὅλην, ὡς ἔφεδρος ἀνθυπολοχαγός Πεζικοῦ, ἐν τῇ Γενικῇ Διευθύνσει τῆς Θρη-

σκευτικῆς Ὑπηρεσίας τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου Στρατοῦ, κατ' ἀρχάς, εἶτα εἰς τήν Β10 τῆς 42ας Ταξιαρχίας, ἐν τέλει δέ εἰς τήν Β10 τοῦ Α' Σώματος Στρατοῦ, τιμηθείς δίς διά τοῦ μεταλλίου τῶν ἐξαιρέτων πράξεων, προταθείς πρός τοῦτο ὑπό τοῦ τότε Γενικοῦ Διευθυντοῦ αὐτῆς, εἶτα δέ μακαριστοῦ Μητροπολίτου Μονεμβασίας καί Σπάρτης κυροῦ Κυπριανοῦ.

Καλοκάγαθος καί πολυμαθής ὡς ἦτο, φίλεργος καί μεστός θάρρους καί αὐταπαρνήσεως ἠγαπᾶτο παρά πάντων, προβαλλόμενος ὡς παράδειγμα ἀφοσιώσεως καί ἀγάπης πρός τήν δεινῶς τότε χειμαζομένην καί ἀγωνιζομένην ὑπέρ τῶν Ὁσίων καί Ἱερῶν Πατρίδα.

Ἤδη προδιετυποῦτο καί προδιεγράφετο ἀπό τῶν χαλεπῶν ἡμερῶν ἐκείνων, τό ἦθος καί ἡ διάθεσις τοῦ ἀνδρός, ἡ ὀξυδέρκεια, τό πύρινον καί χειμαρρῶδες τοῦ λόγου, ἡ εὐγένεια καί τό ἀριστοκρατικόν τοῦ ὕφους, ἡ ὑψιπέτεια τοῦ κάλλους, τό ὕψος τῆς συμπεριφορᾶς, ἡ προσήλωσις πρός τό καθῆκον.

Ἀπολυθείς τῶν τάξεων τοῦ Στρατοῦ ἐν ἔτει 1950, κατ' ἐντολήν τοῦ μακαριστοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί Πάσης Ἑλλάδος κυροῦ Σπυρίδωνος Βλάχου, τοῦ ἀπό Ἰωαννίνων, τήν 23ην Ἰουλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἐχειροτονήθη διάκονος ὑπό τοῦ μακαριστοῦ πνευματικοῦ Του Πατρός Μητροπολίτου Ἐδέσσης καί Πέλλης κυροῦ Παντελεήμονος, εἶτα καταστάντος Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης.

Οὕτω ἠνοίγετο διά τόν φλογερόν νεανίαν ἡ ὁδός μιᾶς οἱονεί πνευματικῆς πορείας, τήν ὁποίαν ἐνεκαινίαζεν διά τῆς εἰσόδου του εἰς τάς τάξεις τοῦ Ἱεροῦ Κλήρου.

Τήν 15ην Ἰουνίου τοῦ ἑπομένου ἔτους, 1951, ἐν τῷ Πανσέπτῳ Ἱερῷ Ναῷ τοῦ ἁγίου Παύλου Ψαρῶν, ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος ὑπό τοῦ Θεοφιλεστάτου Ἐπισκόπου Εὐρίπου κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ μετά ταῦτα Ζακύνθου καταστάντος, Σεπτῇ Ἐντολῇ τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί Πάσης Ἑλλάδος κυροῦ Σπυρίδωνος, ὅστις ἀσθενῶν δέν ἠδυνήθη νά ἐπιτελέσῃ τό Ἱερόν μυστήριον, προχειρισθείς ἅμα εἰς ἀρχιμανδρίτην καί διορισθείς εὐθύς ἀμέσως προτάσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καί ἐγκρίσει τοῦ Ὑπουργείου Ἐθνικῆς Παιδείας καί Θρησκευμάτων, τακτικός Ἱεροκῆρυξ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ἐδέσσης καί Πέλλης, μέ ἕδραν τήν πόλιν τῶν Γιαννιτσῶν.

Ἐνταῦθα διεφάνη ἡ ἀξία τούτου, τοῦθ' ὅπερ συνέβαλε τά μέγιστα εἰς διατύπωσιν προτάσεως τοῦ μακαρίᾳ τῇ λήξει γενομένου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος Α' (Παπαγεωργίου) τοῦ ἀπό Ἐδέσσης καί Πέλλης, διά μετάθεσιν τοῦ ἀρχιμανδρίτου Παντελεήμονος ὡς Τακτικοῦ Ἱεροκήρυκος ἐν τῇ Ἱερᾷ Μητροπόλει Θεσσαλονίκης, ἥτις γενομένη, ἐδίδου τῇ Θεοφρουρήτῳ πόλει τοῦ Μυροβλύτου, ἄνδρα ἱκανόν καί κατάλληλον δι' ἄμεσον πνευματικήν καρποφορίαν, μεστόν πνευματικοῦ δυναμισμοῦ, ἐστέρει ὅμως τήν ἀκριτικήν ἐπαρχίαν ἀπαραιτήτου καί ἐπιτυχόντος διακόνου τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ.

Ἡ ἐπαρχία ἐθρήνει, ἡ Θεσσαλονίκη ἠγάλλετο.

Ὁ λόγος τοῦ νεαροῦ ἱεροκήρυκος τοῦ ἔχοντος ἐντρυφήσει ἐν τοῖς θησαυροῖς τῆς θύραθεν καί θεολογικῆς παιδείας, μεστός καί δίδων μαρτυρίαν τήν πρέπουσαν, ἀφῆκεν ἐποχήν. Ἐπεδίωκεν ἀνέκαθεν διά τοῦ κηρύγματος τήν διέγερσιν ἀναλόγων ἐσωτερικῶν καρποφόρων φρονημάτων καί ἐστόχευεν εἰς τήν διαθέρμανσιν καί πνευματικήν γονιμότητα, θεοφιλοῦς θαυμαστώσεως τοῖς ἀκροωμένοις.

Ἀπευθυνόμενος ὡς μαρτυρία καί παρότρυνσις, ὡς κατάδηλος καί ἀπαραίτητος διέγερσις δι' ἄμεσον καρποφορίαν πνευματικήν, ὡδήγει τό ἀκροατήριον εἰς χώρας μακάρων καί μετερσίωνεν πάντας, ὡς ἐπεσυνέβαινεν ἄχρι τῆς τελευτῆς.

Τοιαύτης παιδείας καί μορφώσεως ἀνήρ, δέν ἦτο δυνατόν νά μή χρησιμοποιηθῇ δι' εὐρύτερον ἔργον ὑπό τῆς Μητρός Ἐκκλησίας καί τῆς Πολιτείας.

Κατόπιν προτάσεως τῆς Γενικῆς Διευθύνσεως Θρησκευμάτων, παραλλήλως πρός τό ἔργον τοῦ ἱεροκήρυκος, ἐδίδαξεν εἰς τά ἐν Θεσσαλονίκῃ λειτουργοῦντα Κατώτερον καί Ἀνώτερον Ἐκκλησιαστικόν Φροντιστήριον, ἔνθα ἀναλωνόμενος καθ' ἡμέραν, ἀφῆκεν φήμην μεγάλην, διαπρέπων καί ὡς διδάσκαλος ἀπό ἕδρας.

Ἐπιτελων τό μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας εἰς νοσηλευτικά ἱδρύματα της ἐποχῆς καί δή ἐν τῷ ἐν Ἀσβεστοχωρίῳ λειτουργοῦντι Σανατορίῳ - χῶρον θεραπείας τῶν φυματικων- ἐξεδήλου ἐμπράκτως τήν πρός τόν ἀδελφόν ἀγάπην, ὡς ἐξεφράζετο αὕτη ἀνέκαθεν ὑπό τῶν μεγάλων τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων, οὐ μόνον διά τῆς πνευματικῆς

συγκράσεως καί συναναστροφῆς μετά τῶν ἀσθενῶν, ἀλλά καί διά πράξεων καταδηλούντων τά ἐν αὐτῷ ἐνυπάρχοντα καί λειτουργοῦντα στοιχεῖα χριστιανικοῦ ὑψηλόφρονος ἀνθρωπισμοῦ. Ὡς μαρτυρεῖ ὁ μακαρία τῇ λήξει γενόμενος Καθηγητής τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Ἰωάννης Καλογήρου, Διευθυντής τότε τοῦ Ἀνωτέρου Ἐκκλησιαστικοῦ Φροντιστηρίου, «τήν θείαν λειτουργίαν ἐτέλει ὑποδειγματικῶς ὁ συνεργάτης-καθηγητής, ἀρχιμανδρίτης τότε Παντελεήμων Χρυσοφάκης, ὁ ὁποῖος μετέδιδε τήν θείαν μετάληψιν εἰς τούς κατά δεκάδας προσερχομένους εἰς αὐτήν φυματικούς καί μετά 'κατέλυε' τό Ἅγιον Ποτήριον ἐνώπιον ὅλων, στηρίζων μέ τόν τρόπον αὐτόν εἰς τήν πίστιν καί τήν αἰσιοδοξίαν πάντας τούς παρακολουθοῦντας καί δή κατά κύριον λόγον τούς νοσηλευομένους»[1].

Ἡ πρᾶξις δέν ἐπιδέχεται σχολιασμόν. Τό ἐν αὐτῇ ἐγκρυπτόμενον μεγαλεῖον καί ἡ ἐκ τούτου κομιζομένη ψυχική ὠφέλεια, ὑπερέβαινον πᾶσαν προσδοκίαν, ἐκδηλώνοντα καί φανεροῦντα τό ἀκραιφνές χριστιανικόν κίνητρον τῆς ὅλης διαφαινομένης φιλανθρωπικῆς διαθέσεως πρός τούς σκληρῶς καταδικαζομένους ἐκ τῶν πραγμάτων εἰς ἀναγκαίαν μόνωσιν ἀδελφούς, τούς ὁποίους, ὡς νοσσία τρυγῶνος, ὁ περί οὗ ὁ λόγος Ἱεράρχης, ἐνεκολπουτο καί ἐνεψύχωνεν, ἀποβαίνων ἀληθής ἀρωγός καί ἀντιλήπτωρ, παρέχων ἑαυτόν νυχθημερόν παντί τῷ αἰτοῦντι.

Προτάσει τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας της Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καί ἐγκρίσει της Ἱερας Συνόδου, ἔτυχεν διετοῦς ὑποτροφίας παρά της Γαλλικης Κυβερνήσεως, μεταβάς πρός τούτοις εἰς Παρισίους.

Ἐκεῖ ἐνεγράφη ἐν τῳ Πανεπιστημίῳ της Σορβόννης, ἐν ᾧ ἐσπούδασεν τακτικῶς καί ἀνελλιπῶς ἅπαντα τά cours τοῦ Ψυχολογικοῦ Ἰνστιτούτου ὡς καί ἐν τῃ Ecole des Hautes Études, ἐν ῃ ἐσπούδασεν Χριστιανικήν καί Βυζαντινήν Ἀρχαιολογίαν καί Ἱεράν Ἑρμηνευτικήν ὡς καί Γαλλικόν Πολιτισμόν, μαθητεύσας παρά τούς πόδας διακεκριμένων

---

1. Ἰωάννου Καλογήρου, *Ὁ Μέγας Βασίλειος ὑπόδειγμα χριστιανοῦ κοινωνικοῦ ἐργάτου*, ἀνάτυπον ἐκ τοῦ Τόμου Βασιλειάς, ἔκδ. Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1979, σελ. 47.

Καθηγητῶν, ἐν οἷς ὁ πολύς Crabar, οἱ Culman, Jean Piazet, Gazzau κ.ἄ.

Ὡσαύτως ἐν τῇ École Normal παρηκολούθησεν τό cour τῆς Στατιστικῆς.

Ἀκολούθως ἐνεγράφη καί ἐφοίτησεν ἐν τῷ Καθολικῷ Ἰνστιτούτῳ τῶν Παρισίων, παρακολουθήσας ἀφ᾽ ἑνός μέν τά ἕνδεκα (11) cours τοῦ Κατηχητικοῦ τούτου Ἰνστιτούτου, ἀφ᾽ ἑτέρου δέ τήν Faculté Theologiqué καί δή τό σπουδαιότατον μάθημα Les Origines Chrétiennes, τό ὁποῖον ἐδίδασκεν ὁ ἀείμνηστος διαπρεπής Καθηγητής καί μετέπειτα Καρδινάλιος τῶν Παρισίων Jean Danielou.

Εἰς τό προαναφερθέν Κατηχητικόν Ἰνστιτοῦτον ὡσαύτως ἐμαθήτευσεν παρά τούς πόδας διακεκριμένων καθηγητῶν, ἐν οἷς οἱ κληρικοί Coudrau καί Vissonier.

Κατά τήν ἐκεῖσε παραμονήν του, μετεῖχεν τῶν λαμβανόντων χώραν ἐν τῷ Ὀρθοδόξῳ Ρωσσικῷ Ἰνστιτούτῳ τοῦ ἁγίου Σεργίου Θεολογικῶν Συνεδρίων, συνδεθείς οὕτω μετά τοῦ πρυτάνεως, διαπρεποῦς ἑλληνοπρεποῦς Ἱεράρχου, ἀειμνήστου ἐπισκόπου Κατάνης κυροῦ Κασσιανοῦ καί τοῦ συνεκδήμου αὐτοῦ καθηγητοῦ ἀειμνήστου ἀρχιμανδρίτου Κυπριανοῦ Kern.

Ἐν τοῖς προαναφερθεῖσι συνεδρίοις, πολλάκις ἐξεπροσώπησεν τόν ἀείμνηστον Οἰκουμενικόν Πατριάρχην κυρόν Ἀθηναγόραν τόν Α΄, τόν ὡσαύτως μακαριστόν Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κυρόν Σπυρίδωνα Βλάχον καί τήν Θεολογικήν Σχολήν τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν.

Τελευτοῦντος τοῦ 1955, περατώσας τάς μεταπτυχιακάς σπουδάς, ἐπανέκαμψεν ἐν Ἀθήναις, ἔνθα διωρίσθη ὁμοφώνῳ ὑποδείξει καί προτάσει τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, ἀποφάσει δέ τοῦ μακαριστοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί Πάσης Ἑλλάδος κυροῦ Σπυρίδωνος Βλάχου, Ἱερατικῶς Προϊστάμενος τοῦ Πανεπιστημιακοῦ Ναοῦ τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου Καπνικαρέας.

Ὡς Ἱερατικῶς Προϊστάμενος τοῦ ὡς εἴρηται Ἱεροῦ Ναοῦ, ἵδρυσεν ἐν τῇ Πανεπιστημιακῇ Λέσχῃ, τῇ ἐγκρίσει τῆς Πρυτανείας, Γραφεῖον Θρησκευτικῆς ἐξυπηρετήσεως Φοιτητῶν καί Φοιτητριῶν, τοῦ ὁποίου σκοπός ἦτο ἡ ἠθική καί ὑλική ἐνίσχυσις τῆς σπουδαζούσης Νεολαίας.

Καί ἐδῶ εὑρέθη εἰς τήν γραμμήν τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἐκφράζων καί ὑλοποιῶν τήν Θεολογίαν τῆς φιλανθρωπίας, οὐχί μόνον διά λόγων ζωοποιῶν, κηρυκτικῶν καί εὐαγγελικῶν, ἀλλά καί διά πράξεων ἐνθέων καί εὐαρέστων τῷ Θεῷ, τοῖς ἀνθρώποις καί τῇ Ἐκκλησίᾳ.

Παραλλήλως διορίζεται, τῇ προτάσει τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, Καθηγητής τοῦ Ἀνωτέρου Ἐκκλησιαστικοῦ Φροντιστηρίου τῆς Ριζαρείου Σχολῆς, ἔνθα ἐπί πενταετίαν ἐδίδαξεν τά μαθήματα τῆς Τελετουργικῆς καί Ἐξομολογητικῆς, ἐν ταὐτῷ δέ Καθηγητής τοῦ Πνευματικοῦ Φροντιστηρίου τῶν Θεολόγων, ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ Κοιμήσεως Θεοτόκου Πεντέλης, ἔνθα ἐδίδαξεν ἀπό τῆς ἱδρύσεως αὐτοῦ ἕως καί τοῦ 1965, Λειτουργικήν, Τελετουργικήν, Ἑρμηνείαν Ἱερῶν Κανόνων καί περί Ἐκκλησιαστικῶν Δικαστηρίων.

Ἐν ἔτει 1957, προτάσει τοῦ ἀειμνήστου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί Πάσης Ἑλλάδος κυροῦ Θεοκλήτου καί ἐγκρίσει τοῦ Κεντρικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας, διορίζεται ὑποδιευθυντής καί πνευματικός τοῦ Θεολογικοῦ Οἰκοτροφείου αὐτῆς, εἰς ὅ παρέμεινεν ἐργαζόμενος καί προσφέρων μέχρι τό 1960.

Ἐπί διετίαν, Σεπτῇ Ἐντολῇ τοῦ μακαριστοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί Πάσης Ἑλλάδος κυροῦ Θεοκλήτου, προσέφερεν ὑπηρεσίας ὡς Γραμματεύς τοῦ Γραφείου Τύπου τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς.

Χηρευσάσης τῆς θέσεως τοῦ Γραμματέως τῶν Συνοδικῶν Δικαστηρίων τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὁμοφώνῳ Συνοδικῇ ἀποφάσει, ἐπελέγη Γραμματεύς τούτων, ἔνθα καί ὑπηρέτησεν ἕως τοῦ τέλους τοῦ 1965.

Ἐκ παραλλήλου πρός τήν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν πολλαπλῆν προσφοράν, ὑπηρέτησεν ὡς Ἱερατικῶς προϊστάμενος τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ ἁγίου Βασιλείου (Μετσόβου καί Μπουμπουλίνας) ἐπί πενταετίαν.

Ἐκλεγείς παμψηφεί ὑπό τε τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καί τοῦ Πολυμελοῦς Συμβουλίου τῆς Ριζαρείου, Διευθυντής τῆς Σχολῆς καί τοῦ Ἀνωτέρου Φροντιστηρίου αὐτῆς, δέν διηκόνησεν ἐν τῇ θέσει ταύτῃ, κληθείς ὡς προανεφέραμεν ἐν τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ ὡς Γραμματεύς τῶν Δικαστηρίων Αὐτῆς, ἔνθα παρέμεινεν ἐπί πενταετίαν. Ἐν ὅλαις ταῖς προμνημονευθείσαις θέσεσιν, ὁ ἀρχιμαν-

δρίτης Παντελεήμων Χρυσοφάκης, ὑπερβαίνει ἑαυτόν, ἀνταποκρινόμενος ὑπέρ πᾶσαν προσδοκίαν καί ὡς πνευματικός ὁδηγεῖ εἰς θεοφιλῆ βίον, κατευθύνει παροιστροῦντας, ἐπανάγει καί διορθοῖ πλανωμένους, ἐνηλικοῖ καί σωφρονίζει στρεφομένους εἰς νοῦν ἀδόκιμον, σοφίζει ἀπονενοημένους, καθιστᾷ πλείους ὑψιπέτας οὐρανοβάμονος κλίμακος, ὁδηγεῖ εἰς νομάς σωτηρίους.

Τό πολυσήμαντον καί πολυδιάστατον ἔργον τοῦ νεαροῦ ἀρχιμανδρίτου, εὗρεν ἀπήχησιν καί ἔσχεν προσιδιαζούσης τιμῆς καί βραβεύσεως ὑπό τῆς Μητρός Ἐκκλησίας. Ἐπαίνου καί ἀνταμοιβῆς ἕνεκεν, διά πᾶν εὐγενές καί καρποφόρον ἀνιδιοτελῶς προσφερόμενον ἔργον, τόν λύχνον Τοῦτον ἐπί τήν λυχνίαν ἔθηκεν καί τόν ἐν ὀλίγοις πιστόν δοῦλον τοῦ Κυρίου, ἀνήγαγεν εἰς Κυβερνήτην καί θεοφιλῆ Ποιμένα, χρῃζούσης ἐρείσματος πνευματικοῦ Ἐπαρχίας.

Τελευτοῦντος τοῦ 1965 καί δή κατά μῆνα Νοέμβριον, ἡ Σεπτή Ἱεραρχία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ψήφοις κανονικαῖς τόν ἐκλέγει Μητροπολίτην Σάμου καί Ἰκαρίας.

Ἡ χειροτονία του εἰς Ἐπίσκοπον ἐγένετο ἐν τῷ Ἱερῷ Ναῷ τοῦ ἁγίου Βασιλείου, ἔνθα ὑπηρέτει, ὡς Ἱερατικῶς Προϊστάμενος τήν 21ην Νοεμβρίου 1965 ὑπό τοῦ Τοποτηρητοῦ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Σάμου καί Ἰκαρίας Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Παροναξίας κυροῦ Ἐπιφανίου, συμπαραστατουμένου ὑπό τῶν Σεβασμιωτάτων ἀρχιερέων Φωκίδος κυροῦ Χρυσοστόμου, Λήμνου κυροῦ Παντελεήμονος καί πλειάδος συμπροσευχομένων ἁγίων ἀρχιερέων.

Κατ᾿ αὐτήν ὑπέσχετο ἀνάλωσιν πρός πᾶσαν πνευματικήν καρποφορίαν, προσήλωσιν, ἀδιάλειπτον διακονίαν, αὐταπάρνησιν, ἐπαγγελίας καί ὑποσχέσεις ἅτινας ἐξεπλήρου ἕως της τελευτῆς Αὐτοῦ, κατά κεραίαν, ἐμψυχων πάντας καί εἰρήνην καί χαράν χαρίζων πρός τό πιστωθέν Αὐτῷ ποίμνιον.

Οὕτω ἤρξατο μετά τήν περιβολήν τήν τῆς διπλοΐδος τῆς ἀρχιερωσύνης, τήν ἀφοσίωσιν ψυχῇ καί σώματι πρός προάσπισιν καί δόξαν αὐτης ἀποβλέπων, ὡς γεωργός ἐπιμελής τόν σπόρον της ἀληθείας σπείρων, σπουδαίως ὑπεραμυνόμενος τῆς Ἐκκλησίας καί τῆς Πατρίδος.

Καί ἡ θεόσωστος Ἐπαρχία Σάμου καί Ἰκαρίας ἤρξατο βλέπουσα ἡμέρας ἀφυπνίσεως καί ἀγαλλιάσεως. Τότε ἤρ-

ξατο ἐξαστραπτων ὁ ἔνθεος ζῆλος καί ἡ ἀκάματος δραστηριότης τοῦ νέου Ἱεράρχου, Οὗτινος ἡ μέριμνα καλῶς κατευθυνομένη, ὡδήγει τό πιστωθέν Αὐτῷ ποίμνιον εἰς ἀνόρθωσιν παντοδαπήν, εἰς ἀνάπτυξιν εὐσεβείας.

Τοῦ λοιποῦ, ὁ περί τοῦ τελευτήσαντος λόγος, βραδύς ὡς προεῖπον, ὀλίγος καί ἐν συντομίᾳ ἐξελισσόμενος, θέλει σκιαγραφήσῃ τάς πυκνάς καί καταστολίστους ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς δελτους τοῦ βίου Αὐτοῦ. Δέν θά ἦτο ἀσφαλής καί ὠφέλιμος ἡ σιωπή, καθ᾽ ὅσον «κρεῖττον ἄν εἴη τῇ σιωπῇ μᾶλλον αὔξειν τό ἔργον, ἤ διά τοῦ λόγου κατασμικρύνειν τόν ἔπαινον;».

Ἐνεθρονίσθη ἐν μέσῳ ἀφάτου ἐνθουσιασμοῦ ἐν Σάμῳ τό αὐτόν ἔτος 1965.

Τό ἁπλοῦν καί ἄτυφον, τό ἀνεπιτήδευτον, φίλεργον καί φερέπονον τοῦ χαρακτῆρος Του, ἡ ὡραιότης τῆς ψυχῆς, ἡ ἐξαστραπτουσα καλωσύνη, ἡ ἱεροπρέπεια, ἡ ἀξιοπρέπεια τοῦ χαρακτῆρος, ὁ ἐπιστημονικός καταρτισμός, ἡ προτρέξασα τῆς ἀφίξεως Του φήμη, ἀπετέλουν τήν διασφάλισιν των ἐχεγγύων ἅτινα παρεῖχεν ὁ νεαρός (μόλις τεσσαρακοντούτης) ἀρχιερεύς, Ὅστις μεταποιῶν τήν θεωρίαν εἰς πρᾶξιν θά ἀπέβαινεν πνευματική φρυκτωρία τοῖς ἀκρίταις τῶν Ἑλληνικωτάτων αὐτῶν νήσων.

Ἐκεῖσε κομιστής τυγχάνων τοῦ ἐν αὐτῳ ὑπάρχοντος εὐρωπαϊκου πνεύματος, ὅπερ εὐστόχως συνεδύαζεν μετά ὑψηλόφρονος Χριστιανισμου ἅμα δε καί Ἑλληνισμοῦ, ὑπερέβη εἰς δρασιν καί προσφοράν πάντα προκάτοχον.

Μακράν πάσης ἐπιδείξεως, φύσει ταπεινός, ἀπετέλεσεν παράδειγμα μιμήσεως εἰς ἐποχήν δύσκολον λόγῳ των ἐπισυμβαινομένων τῳ καιρῳ ἐκείνῳ ἐν τῃ Ἐκκλησίᾳ.

Πρώτιστον μέλημά Του ὑπηρξεν ἡ διοργάνωσις ἐπί ὑγιῶν βάσεων τῆς Τοπικης Ἐκκλησίας, διά της ἑνώσεως κλήρου καί λαοῦ, ἵνα διά τῆς ἀγαστῆς καί θεαρέστου ὁμοψυχίας φρονηματίζηται ὑψηλόν ἐθνικοθρησκευτικόν καί ἠθικοπνευματικόν ἐκκλησιαστικόν ἦθος, ἀπαραίτητον ἐν μέσῳ σαρωτικῶς ἐπαπειλούντων κυμάτων τήν στερράν συνοχήν ποιμένων καί ποιμαινομένων.

Ὑπό πνεύματος φιλομονάχου, φιλοκάλου, δημιουργικοῦ καί φιλοτέχνου κατεχόμενος, ἀνεκαίνισεν ἐν Κυρίῳ πέντε Ἱστορικάς ἐνδόξους Ἱεράς Μονάς, αἵτινες ἐκινδύνευον νά

παραδοθῶσιν εἰς τόν ἀφανισμόν, ἀδιαφορίας ἕνεκεν.

Ὑπό Θείου Πνεύματος ἐμφορούμενος, ᾠκομόμησεν λαμπρούς ἱερούς Ναούς, ἵνα ἐν αὐτοῖς λατρεύηται καί δοξάζηται ὁ ἐν Τριάδι προσκυνητός Θεός καί οἱ χορεῖαι τῶν Ἁγίων Αὐτοῦ.

Συναντιλαμβανόμενος ταῖς τῶν πνευματικῶν Αὐτοῦ τέκνων χρείαις, ἐδημιούργησεν καί συνετήρησεν πέντε Οἰκοτροφεῖα, τρία ἐν Σάμῳ καί δύο ἐν Ἰκαρίᾳ πρός διαμονήν τῶν ἐν ταῖς πόλεσιν σπουδαζόντων μαθητῶν, οἵτινες ἐστεροῦντο στέγης καί ἄλλων συναφῶν πρός διαβίωσιν δυνατοτήτων.

Γνώστης τυγχάνων τῶν θρησκευτικῶν ἀναγκῶν τῶν στρατευσίμων ἐκ τῆς εὐδοκίμου στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας Αὐτοῦ, ὠργάνωσεν ἐκ βάρθρων τήν Θρησκευτικήν Ὑπηρεσίαν τῶν ἐν Σάμῳ ὑπαρχουσῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων, ἀπολαβών τά εὔσημα τῆς τοιαύτης ἐνεργείας ἐκ τῆς καταδήλου εὐγνωμοσύνης τῶν τοιουτοτρόπως εὐεργετηθέντων ἀξιωματικῶν καί ὁπλιτῶν.

Ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ Μεγάρῳ, φροντῖδι Αὐτοῦ, ἐλειτούργησεν Μουσεῖον πρός περίσωσιν τῶν ὅσων πατρογονικῶν ἐκκλησιαστικῶν θησαυρῶν ἀπέμειναν. Βαθύς γνώστης τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογίας καί Τέχνης, σπουδάσας ἐπιμελῶς ταύτην, ᾐσθάνετο ἀδήριτον τήν ἀνάγκην διασφαλίσεως τῆς μεγίστην ἀξίαν ἐχούσης κληρονομίας, ἥν ἀκρίτως πλεῖστοι ἐξ ἡμῶν, ἀγνωμόνως, πρός ὅ,τι ὀφείλομεν νά διαφυλάσσωμεν ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ φερόμενοι, τρεπόμεθα πολλάκις εἰς πράξεις ἐπαισχύντου ἱεροσυλίας καταστρέφοντες ὅ,τι ἀδυνατοῦμεν νά ἐπαναδημιουργήσωμεν, ἀσχημονοῦντες περί τήν παράδοσιν καί τό ἐξ αὐτῆς ἀπορρέον μεγαλεῖον. Καί ἐδῶ ἡ χείρ τοῦ μεγαλορρήμονος ἱεράρχου προέφθασεν.

Ἐν ἡμέραις χαλεπαις διά τό Ἔθνος, δηλονότι ἐπαπειλουμένων κινδύνων καί συμφορῶν, πρός τόνωσιν τοῦ Ἐθνικοθρησκευτικοῦ συναισθήματος, ἐλιτάνευσεν ἐν ἁπάσαις ταῖς νήσοις τῆς ποιμαντικῆς καί πνευματικῆς δικαιοδοσίας Αὐτοῦ, μεγίστης Ἐθνικῆς ἀξίας Ἱστορικά κειμήλια, ὡς τόν ἐν τῷ προαναφερθέντι Μουσείῳ φυλασσόμενον ἀρχιερατικόν Μανδύαν τοῦ Ἐθνομάρτυρος Γρηγορίου τοῦ Ε′ ὡς καί ἱεράς εἰκόνας θαυματουργάς, τίμια λείψανα καί πᾶν

ὅ,τι ἠδύνατο νά δημιουργήσῃ ὑψηλόν φρόνημα. Οὕτω ὁ Μητροπολίτης Παντελεήμων, μετήγγιζεν παλμόν ζωῆς, μεταφέρων ἐλπίδα, πίστιν καί ἱερόν πάθος, ἀπαραίτητα στοιχεῖα διά τήν καλλιέργειαν ἰδανικῆς πιστότητος εἰς τό μέγα χρέος, ἄχρι κεραίας.

Οἱ Σαμιοι ἀναμιμνήσκονται εἰσέτι μετά συγκινήσεως τόν Μητροπολίτην Παντελεήμονα περιερχόμενον πόλεις καί χωρία, στρατόπεδα καί φυλάκια, προσφέροντα πρός πάντα ἔχοντα χρείαν, ἐμψυχώνοντα τήν «στρατευμένην» ἐλπίδα τοῦ Ἔθνους, φιλοξενοῦντα καί σιτίζοντα ἐν ταῖς Ἱεραῖς Μοναῖς τῶν Νήσων τάς οἰκογενείας τῶν ἐπιστράτων, κατά τήν πανεθνικήν ἐξέγερσιν κατά Ἰούλιον τοῦ 1974.

Προσφέρων τοιουτοτρόπως τοῖς πᾶσιν, ἐδείκνυεν πιστότητα ὑψηλήν πρός τά εὐγενῆ ἰδανικά μεθ᾽ ὧν ἐγαλουχήθη, προσέτι δέ προσήλωσιν ὁλόψυχον εἰς ὅ,τι τόν ἐξέφραζεν ὡς Ἱεράρχην Χριστιανόν καί Ἕλληνα καί μετέδιδεν συγκλονιστικόν ὕμνον ἀναστασίμου βεβαιότητος καί χαρᾶς διά τήν ἀναμενόμενην τότε ἀναγέννησιν καί νίκην τῆς Μητρός Πατρίδος.

Μετ᾽ ἀληθοῦς ἔρωτος φερόμενος τοῖς πᾶσιν, ἀνεγνωρίζετο ὑφ᾽ ὅλων ὡς ὁ «τοιουτος πρέπων ἀρχιερεύς», ἐπιτυχών διά τῆς κοινωνικης προνοίας, ἥν ἐκαλλιέργησεν ἐν λόγῳ Κυρίου, της λεπτότητος του χαρακτηρος, εὐγενείας καί τῶν τακτῶν ἐπισκέψεων Αὐτου ἐν ἁπάσαις ταῖς νήσοις, προσέτι δέ διά της ἀνεπαναλήπτου συμπεριφορας Αὐτοῦ πρός τούς αὐτοχαρακτηριζομένους ὡς ἀθέους, πληθος τῶν ὁποίων κατῴκει ἐν Ἰκαρίᾳ, τήν μείωσιν τούτων ἀπό ποσοστοῦ κυμαινομένου εἰς ὑψηλά ἐπίπεδα, εἰς μηδενικά τοιαῦτα.

Ἡ παρουσία Αὐτοῦ κατεδηλουτο ἐμφανως εἰς πάντα τομέα πνευματικόν, ἐκκλησιαστικόν καί κοινωνικόν, καλλιεργούμενον καί προκόπτοντα ἐν ταις δυσίν μεγάλαις νήσοις, Σάμον καί Ἰκαρίαν.

Ἡ κατευθύνουσα ἐν παντί ἔργῳ ἀγαθῷ ὑψηλή ἐποπτεία Αὐτοῦ ἐν τοῖς προαναφερθεῖσιν τομεῖς, ἀπετέλει παρότρυνσιν καί παραδειγματισμόν καί ἐγέννα πνοήν αἰσιοδοξίας καί δημιουργικότητος, μοναδικοῦ κάλλους καί ἐντυπωσιασμοῦ.

Κατά σκοπόν διώκων ἐν τῇ ἐνασκήσει τοῦ ὑψηλοῦ ὑπουργήματος, δι᾽ οὗ ἐτιμήθη ὑπό τῆς Μητρός Ἐκκλησίας,

ἀποδεικνυόμενος διά τῶν ἔργων μιμητής τῆς ἀποστολικῆς διαβεβαιώσεως «ἀλλ᾽ οὐδενός λόγον ποιοῦμαι, οὐδέ ἔχω τήν ψυχήν μου τιμίαν ἐμαυτῷ, ὡς τελειῶσαι τόν δρόμον μου μετά χαρᾶς καί τήν διακονίαν, ἥν ἔλαβον παρά τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ»[2], ἀνυστάκτως προμαχῶν ἐπί τῶν ἱερῶν ἐπάλξεων, ἠγαπήθη ὑπό πάντων.

Τοιαῦτα πράττων καί οὕτω πολιτευόμενος, δίδων ἀγαθήν εὐεργετικήν πεῖραν τῆς εἰς τήν ἀποστολήν Αὐτοῦ ἀπαραμίλλου ἀφοσιώσεως, καταστάς ὄντως ἀξιοθαύμαστος, καταφρονῶν Ἑαυτοῦ, ἐν ἰσχΰϊ ὅμως ἑδραζόμενος, ἐννέα ἔτη μετά τήν ἐκεῖσε ἐνθρόνισιν, ἀπεχώρει, ἀναλαμβάνων ἄλλην βαρυτέραν ἀποστολήν, εἰς ἥν ἐκαλεῖτο νά συνεχίσῃ τήν βαρυτάτην τοῦ Ποιμένος εὐθύνην.

Εἶχεν ἐπέλθει ὁ καιρός καθ᾽ ὅν ὁ λύχνος, ἔδει νά τεθῇ καί ἐπί λυχνίας ἐπιφανεστέρας.

Τόν Ἰούλιον τοῦ 1974, ὁμοφώνῳ ἀποφάσει τῆς κατά πάντα νομίμου καί κανονικῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐκλέγεται διά καταστάσεως Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, ἐνθρονιζόμενος ἐν μέσῳ ἀνεκλαλήτου χαρᾶς καί ἀγαλλιάσεως τοῦ πληρώματος τῆς Θεόθεν λαχούσης Αὐτῷ Μητροπόλεως, τήν 3ην Αὐγούστου ἐν τῷ Καθεδρικῷ Ἱερῷ Ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, παρόντων ἐκπροσώπων τῶν ἀρχων, τῶν ξένων δογμάτων καί πλειάδος σεπτῶν Ἱεραρχῶν.

Οὕτω ἡ διά τῆς ἐπινεύσεως του Ἁγίου καί Τελεταρχικοῦ Πνεύματος ἐκλογή πρός πλήρωσιν τῆς διά κανονικῆς τῆς Ἱεραρχίας Πράξεως χηρευούσης Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, ἐπέλεγεν οὐχί μόνον ψήφοις κανονικαῖς «ἀλλά διά βοῆς των ἁγίων ἀρχιερέων»[3] κατά τήν ρῆσιν τοῦ προσφωνήσαντος Τοποτηρητοῦ, τότε καί νυν, Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως, κ.κ. Διονυσίου, Ἐπίσκοπον, τόν ἀπό Σάμου καί Ἰκαρίας Παντελεήμονα, πολυειδως ἔκπαλαι ἐν αὐτῇ ἐργασθέντα καί καταλιπόντα φήμην λαμπράν, παρέξαντα μαρτυρίας χάριτος καί συνειδήσεως καί ἐκφράσαντα τήν προσδοκίαν ἀνταξίας ἐκπληρώσεως τοῦ ἀνατεθέντος ἔργου.

Ἡ Παύλειος τῶν Θεσσαλονικέων Ἐκκλησία, εὕρισκεν

---

2. *Πράξ.* 20, 24.

3. *Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς*, 643 (1974), σελ. 313.

ἐν τῷ προσωπῳ τοῦ νέου Ποιμενάρχου Αὐτῆς, ἄξιον κατά πάντα ποδηγέτην. Ὅστις ἐν καιροῖς χαλεποῖς, ἀνελάμβανεν τήν διαποίμανσιν τοῦ Θεόθεν λαχόντος Αὐτῷ ποιμνίου, ὑποσχόμενος πολλά, καθ᾽ ὅσον ἡ «προτρέξασα φήμη, ἐλπιδοφόρος ὑπῆρχεν» κατά τήν εὔστοχον ἐπισήμανσιν τοῦ τότε Δημάρχου Θεσσαλονίκης Φλωρίδη[4].

Ἐν τῷ περισπουδαστῳ Ἐνθρονιστηρίῳ Λόγῳ Αὐτοῦ, ὑπέσχετο «ἐργώδη καί ἐπίμοχθον διακονίαν» τονίσας ἰδιαιτέρως το «οὐκ ἦλθον διακονηθῆναι, ἀλλά διακονῆσαι»[5].

Ἀπό τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἕως τῆς εἰς Κύριον ἐκδημίας Του, ὁ Θεσσαλονίκης Παντελεήμων Β′, οὐ περιουσιασμόν καί πᾶν λοιπόν ἐκζητῶν ἀλλ᾽ ἐπιζητῶν καθαράν καί τεταπεινωμένην καρδίαν, ἐνῴκει καί ἐμπεριεπάτει ἐν ταῖς καρδιαις τῶν ὑπ᾽ Αὐτοῦ ποιμαινομένων, πλουτῶν ἀγαθοῖς θεοσδότοις ἅπαν τό παρά τοῦ δωρεοδότου Θεοῦ ἐμπιστευθέν Αὐτῷ ποιμνίον. Διάγων ἐπιβοηθῶν τοῖς παρ᾽ Αὐτῷ, ποδηγῶν θεαρέστως ἐν ἁπλότητι ἤθους, ἐκτρέφων πνευματικῶς, διδασκαλον ἔχων ἐν οὐρανοῖς, μυσταγωγῶν ἱεροπρεπῶς, ἀνυστάκτως ἀγωνιζόμενος ὑπέρ ὧν ἔταξεν ἑαυτόν, παρά πάντων ἠγαπατο καί πρεπόντων ἐγεραίρετο. «Εὐλογημένον ἀπό Θεοῦ να παρακολουθῇ καί νά καυχᾶται διά τά ὑπό τήν ἔμπνευσιν καί καθοδήγησίν του θαυμάσια θεοφιλῆ ἔργα» ἐχαρακτήρισε τουτον ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Βερροίας καί Ναούσης κυρός Παῦλος εἰς σύντομον ὁμιλίαν του ἐπί τῇ ἐναρκτηρίῳ τελετῃ Θεολογικοῦ Συνεδρίου[6].

Χάριν σχών παρά Θεου Ἀποστολικήν, ὁ Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης κυρός Παντελεήμων ὁ Β′, δονούμενος καί ἐμφορούμενος ὑπό πάθους ἱερου καί ἐθνικου, ἀπέβη ἔκτοτε ὁ ὀρθοτόμος ἐν τη πίστει καί τη ἀγάπῃ πρός τε τήν Ἐκκλησίαν καί τήν πατρίδα, ἐγγράφων κατά τήν εὔστοχον παρατήρησιν τῆς μακαρίᾳ τη λήξει γενομένης Σεπτης Κορυφης τῆς Ἐκκλησίας της Ἑλλάδος κυρου Σεραφείμ διά της ἀξιοθαυμάστου καί τελεσφόρου λίαν πολυμερους Αὐτου μερίμνης

4. *Ἔνθ᾽ ἀνωτ.*, σελ. 319.

5. *Ἔνθ᾽ ἀνωτ.*, σελ. 320.

6. *Πρακτικά Θεολογικου Συνεδρίου, εἰς τιμήν καί μνημην του ἐν ἁγίοις πατρός ἡμῶν Εὐσταθιου Ἀρχιεπισκοπου Θεσσαλονικης*, ἔκδ. Ἱερας Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1989, σελ.33.

«Ὀρθόδοξον καί Πανεθνικήν Ἱεράν σελίδα ἐν τῇ Βίβλῳ τῆς ποιμαντορίας Αὐτοῦ»[7].

Πρωτοστατεῖ εἰς θεμελίωσιν καί ὁλοκλήρωσιν Ἱερῶν Ναῶν, δημιουργῶν οὕτω ἔρεισμα διαδηλώσεως, προαγωγῆς καί οἱονεί ἐκφράσεως μαρτυρίας καί παροτρύνσεως, λαμπροῦ ἀντιφεγγίσματος θείας καί σωτηριώδους χάριτος.

Θεωρῶν πανεθνικήν ὑπόθεσιν τήν ἀνέγερσιν Ἱεροῦ Ναοῦ πρός τιμήν τῶν ἁγίων Κυρίλλου καί Μεθοδίου, κατορθοῖ μετά πολλῶν ἀγώνων καί προσπαθειῶν, ἐν μέσῳ μόχθων, πόνων, κινδύνων καί διωγμῶν, παρά κοσμικῶν ἀρχόντων, τήν περάτωσιν τούτου, οὗτινος ὁ θεμέλιος λίθος κατατίθεται τήν 17ην Ἰουνίου 1981, τά δέ ἐγκαίνια τελοῦνται τήν 13ην Μαΐου 1985, ἡμέραν τῆς ἑορταζομένης μνήμης τῶν Ἁγίων.

Διά τῆς ἁγιαστικῆς ταύτης πράξεως τῶν Ἐγκαινίων, ὁ Παναγιώτατος Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, ἀπελάμβανεν τόν τόκον μακρῶν ὀδυνῶν, τά ἀριστεῖα τῆς νίκης καί ἐδέχετο τήν εὐγνωμοσύνην τοῦ Ἔθνους καί τό γέρας τῶν καμάτων, ὡς τρόπαιον τῶν πολλῶν καλῶν ἀγώνων Του.

Οἱ ἐν γνώσει καί ἀγνοίᾳ τελοῦντες πολέμιοι, οἱ εὐκαίρως ἀκαίρως κατηγοροῦντες καί πάσαις δυνάμεσιν ἀγωνιζόμενοι ὅπως μή ἴδωσιν τά καλά ἔργα περατούμενα κατῃσχύνθησαν, τό δέ πάθος αὐτῶν κατά τῆς Ἐκκλησίας καί ἰδίᾳ κατά τοῦ φλεγομένου ὑπό ἐνθέου πόθου πρός περαίωσιν τοῦ ἀναληφθέντος ἔργου Ἱεράρχου, ἐξέλιπεν ἐξαίφνης.

Ἡ ἀναζήτησις, ἀνακομιδή καί κατάθεσις ἐν τῷ φερωνύμῳ λαμπρῷ Ναῷ τοῦ μοναδικοῦ ὑπάρχοντος Ἱεροῦ Λειψάνου τοῦ ἁγίου Μεθοδίου, παρέσχεν τό ἐλλεῖπον καί ἀπαραιτήτως ἀπαιτούμενον ὑπό τοῦ θρησκεύοντος λαοῦ τοῦ Θεου κέντρον πρός στήριξιν καί προαγωγήν της εὐσεβείας.

Οἱ Θεοφιλεὶς Ἅγιοι εὗρον στέγην καί κατοικητήριον ἐν τῃ ἀναδειξάσῃ Αὐτούς Πατρίδι. Ἡ τιμή των ἐστερεώθη. Οἱ Θεσσαλονικεις «Ἕλληνες» κατά τήν ἔκφρασιν, τήν υἱοθετηθεισαν ἀρχικῶς ὑπό τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος Β′ καί ἐπικρατήσασαν εὐρέως παρά πᾶσιν, «Ἅγιοι τῶν Σλαύων», κατέστησαν πρεπόντως καί Ἅγιοι τῆς Ἑλλάδος καί τῆς Θεσσαλονίκης.

---

7. *Ἔνθ᾽ ἀνωτ.*, σελ. 24.

Ὡσαύτως, ἐνεργείαις Του μετεκομίσθησαν ἢ ἀνευρέθησαν καί ἔχουσιν ἐναποτεθῆ ἐν Ἱεροῖς Ναοῖς τῆς πόλεως καί ἕτερα Ἱερά Λείψανα Ἁγίων, ὡς ἁγίου Κυρίλλου, ἁγίας Αἰκατερίνης, ἐν τῷ ὁμωνύμῳ Ἱερῷ Ναῷ, ὁσίου Δαβίδ τοῦ Ἀμυγδαλίτου τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ τῆς Ἁγίας Θεοδώρας, ἁγίου Γεωργίου τοῦ Νεομάρτυρος τοῦ ἐν Ἰωαννίνοις, ἁγίας Ἀνυσίας τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἁγίου Νέστορος, ὁσίου Εὐθυμίου τοῦ Νέου, ἁγίου Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου, ἁγίου Εὐσταθίου, τοῦ Μεγαλομάρτυρος, ἁγίας Μακρίνης, ἁγίου Νικολάου τοῦ Νεομάρτυρος, ἐν τῷ Ἱερῷ Ναῷ Ἁγίου Δημητρίου Πολιούχου, ἁγίου Βασιλείου τοῦ Ὁμολογητοῦ, Ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, ἐν τῷ Ἱερῷ Ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας καί τινα ἄλλα, ἅτινα παρέχουσιν τήν παρά τῶν Ἁγίων προχεομένην χάριν καί εὐλογίαν τοῖς παρά ταῦτα προστρέχουσιν ἐν κατανύξει καί εὐσεβείᾳ πιστοῖς.

Πλῆθος ἄλλο νεοδμήτων ναῶν εὐπρεπίζουσι σήμερον τήν Θεοφρούρητον Συμβασιλεύουσαν, ἅπαντες ἀόκνοις φροντῖσιν τοῦ Ποιμενάρχου ἀνεγερθέντες, ἐν οἷς οἱ μεγαλοπρεπεῖς ἐπιβλητικοί Ναοί Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Σαράντα Ἐκκλησιῶν, Τριῶν Ἱεραρχῶν Χαριλάου, Γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος Δελφῶν, ἁγίου Παύλου, ἁγίου Χριστοφόρου, Παναγίας Ἐλευθερωτρίας, Ἱερᾶς Μονῆς Πανοράματος, ἁγίας Μαρίνης Τούμπας, ἁγίου Φωτίου, ἁγίας Κυριακῆς Χαριλάου, ἁγίων Κωνσταντίνου καί Ἑλένης, ἁγίου Νεκταρίου, ἁγίου Σπυρίδωνος, Μ. Βασιλείου, ἁγίου Παντελεήμονος καί ἄλλοι. Πλειστοι ὅσοι ἐπεξετάθησαν, ἐξωραϊσθέντες καί ἁγιογραφηθέντες, πρός δόξαν καί συνέχειαν γονίμων ἐθνικῶν παραδόσεων, ὡς καί πρός κάλυψιν ἐν τῳ μέτρῳ τοῦ δυνατοῦ τῶν ἀναγκων του ὁλονέν πληθυνομένου χριστεπωνύμου πληρώματος.

Οὕτω ἐπί των ἡμερων Αὐτου, ἡ των Θεσσαλονικέων πόλις, ἀρυομένη τήν εὐεργεσίαν ταύτην ἀντελήφθη καί αὖθις ἑαυτήν συμβασιλεύουσαν, «πυρσόν τοῖς νύκτωρ διαπλανωμένοις», παροδικῶς ἀναπληροῦσαν τῇ τοιαύτῃ μεγαλοπρεπείᾳ τήν πρώτην Πόλιν.

Αἱ ἐπί εὐσήμαις τῆς Ἐκκλησίας ἡμέραις Ποιμαντορικαί Αὐτοῦ Ἐγκύκλιοι, μικραί θεολογικαί διατριβαί, κατ᾽ εὔστοχον παρατήρησιν Ἀκαδημαϊκοῦ διδασκάλου, τυγχά-

νουσαι μνημεῖα λόγου συνδυάζοντα Ὀρθόδοξον Θεολογίαν καί φιλοσοφικόν στοχασμόν, γέμουσαι δέ ἁγιογραφικῶν, Ἐκκλησιαστικῶν Θεολογικῶν, Πατερικῶν, κοινωνιολογικῶν καί ἄλλων ὑποθηκῶν, ἀνεξάντλητον ἔχουσαι προσαρμογήν εἰς τάς ἀπαιτήσεις τῶν καιρῶν, τυγχάνουσαι πάντῃ ἐπίκαιροι καί στοχεύουσαι ἐν εὐσεβείᾳ τοῖς πρός οἷς ἀπηυθύνοντο, συνεκλόνιζον καί συνήγειρον πάντας.

Ἀλλά καί συγγράμματα συνέγραψεν πολλά, ἐν οἷς κυριώτερα, τυγχάνουσιν, *Ἡ δογματική διδασκαλία τοῦ ἁγίου Ἰγνατίου Ἀντιοχείας, Ἡ Ἱστορική Μονή Δαφνίου, Ἡ Θεία Λειτουργία τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ ἐκ τοῦ ὑπ᾽ ἀριθμόν 325 ἀνεκδότου χειρογράφου τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων, Οἱ στῦλοι τῆς εὐσεβείας, Ἡ θεία Λατρεία, Ὁ ἄγνωστος Θεός,* καί πλεῖστα ὅσα.

Συλλεγεῖσαι ἐπιμελῶς μελέται Αὐτοῦ περιελήφθησαν εἰς τόν πρό ἐτῶν κυκλοφορήσαντα καλαίσθητον Τόμον ὑπό τόν τίτλον «Ἁγιολογικά καί Πατερικά».

Ἐπιθυμῶν τήν ἀναβίωσιν τῶν πρός τιμήν τοῦ Μεγαλομάρτυρος Μυροβλύτου ἑορτῶν, τῶν ἀτονησασῶν ἀπό τοῦ ΙΕ′ αἰῶνος αἰτίᾳ τῶν τραγικῶν διά τήν τύχην τῆς πόλεως καί τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ συνθηκῶν, ἐν ἔτει 1979 καθιεροῖ τήν Μεγάλην Ἑβδομάδα τοῦ Μεγαλομάρτυρος Δημητρίου, συνδυάζων ταύτην δι᾽ ἐπικαίρων πρός τοῦτο ὁμιλιῶν ὑπό διαπρεπῶν μοναχῶν καί θεολόγων, αἵτινες προσέδιδον τοῖς πιστοῖς ἀκαθαίρετον πίστιν, ἀπειρόδωρον χάριν, ἀναφαίρετον πλοῦτον θεοειδῶν ἀρετῶν.

Ὡσαύτως καθιεροι τόν ἀτονήσαντα κατ᾽ ἔτος συνεορτασμόν του Προστάτου Μυροβλύτου Ἁγίου μετά τῆς Θεοτόκου καί παρέχει τήν χάριν εἰς τό ποίμνιόν Του καί τούς κατά χιλιάδας συρρέοντας καί ἀλλαχόθεν πιστούς τῆς εὐλαβους καί μετά πίστεως προσκυνήσεως περιπύστων εἰκόνων της Θεομήτορος, ἐν αἷς του «Ἄξιόν ἐστιν», Παναγίας της Μεγαλαιοσπηλαιωτίσσης, Παναγίας Ὀλυμπιωτίσσης, Παναγίας Σουμελα, Παναγίας της Ἱεροσολυμιτίσσης, Παναγίας τῆς Τριχερούσης καί ἑτέρας.

Χίλια ἑξακόσια ἑβδομήκοντα πέντε ἔτη μετά τήν ἐν Κυρίῳ ἄθλησιν καί τό μαρτύριον τοῦ Πολιούχου, κατορθοῖ ἐν ἔτει 1978 τήν ἐπαναφοράν εἰς τόν χῶρον τῆς μαρτυρικῆς Αὐτου ἀθλήσεως τῆς τιμίας καί χαριτοβρύτου κάρας τοῦ

῾Αγίου, ἥτις ἐκτιθεμένη τοῦ λοιποῦ πρός προσκύνησιν, ἐπιδαψιλεύει τήν παρά Θεοῦ, πρεσβείαις τοῦ ῾Αγίου, χάριν τῇ πόλει Αὐτοῦ καί τῇ Πατρίδι.

Δύο ἔτη ἀργότερον, τήν 12ην ᾿Απριλίου 1980, ἡ Θεοφρούρητος Καθέδρα τοῦ Κοιμηθέντος, ἀγάλλεται ἐν Κυρίῳ ἐπί τῇ μετακομιδῇ τῶν λειψάνων τοῦ ῾Αγίου ἐν τῇ ἀναδειξάσῃ Αὐτόν πόλει ἐκ Σάν Λορέντζο ἴν Κάμπο, φροντῖσι πολλαῖς καί μόχθοις τοῦ Παναγιωτάτου Προκαθημένου Αὐτῆς, πρός ῞Ον ἀποτίουσα τιμήν καί ἀπονέμουσα τόν δίκαιον ἔπαινον διά τήν τοῦ πλουτισμοῦ εὐεργεσίαν, ἀπονέμει Σταυρόν καί δίπλωμα «τῷ Παναγιωτάτῳ πατρί καί ᾿Αρχιεπισκόπῳ τῆς Θεσσαλονικέων ᾿Εκκλησίας τιμιωτάτῳ ἀρχιθύτῃ, ὅς θείῳ ἐκκαφθεις ζήλῳ τά τοῦ πανενδόξου Μάρτυρος Δημητρίου ὑπέρτιμα λείψανα εὑρεῖν ἐζήτησεν, εὑρών δέ τρόπῳ θαυμαστῷ, λαβεῖν ἐξῃτήσατο, λαβών δέ πόνοις πολλοῖς, ἐν πανσέπτῳ δόμῳ κατέθετο, εἰς διηνεκῆ τῶν Θεσσαλονικέων ἁγιασμόν, εἰς φυλακτήριον τῆς πόλεως καί καύχησιν Χριστιανῶν ᾿Ορθοδόξων»[8]. ῎Ηκουσεν ὁ ῞Αγιος τῶν ἀλαλήτων στεναγμῶν τῆς καρδίας τοῦ Ποιμενάρχου, ἐπεῖδεν ἐν εὐμενείᾳ καί συμπαθείᾳ πολλῇ ἐπί τήν ἐξ ἀγάπης πρός Αὐτόν φλεγομένης πόθῳ ῾Ιερῷ ψυχῆς του καί ἀντεμέτρησεν τήν δωρεάν του κατά τήν ἐπιθυμίαν τῆς καρδίας του.

᾿Επιδιώκων καί ἐνθέρμως ἐπιθυμῶν νά καταστήσῃ μέτοχον εἰς τήν ζωήν τῶν ῾Αγίων τό εἰς Αὐτόν ἐμπιστευθέν ποίμνιον, ἀλλά προσέτι νά παρέξῃ τῇ ῾Ιερᾷ τῆς Θεολογίας ᾿Επιστήμῃ ῾Αγιολογικόν καταρτισμόν, δημιουργεῖ τό ῾Αγιολογικόν Κέντρον ἐν ᾧ παρέχονται γνώσεις λιπαραί μεσταί Θεολογίας εἰς πτυχιούχους Θεολογικων Σχολων καί ἑτέρους ἄλλων ἐπιστημῶν.

Κληθείς διά τήν ἐν τη ῾Αγιολογίᾳ Αὐτου ἐντρύφησιν ὑπό τῆς περισέμνου των Θεολόγων Σχολης, ἐδίδαξεν ἐλευθέροις μαθήμασιν ἐν αὐτῃ, τυχών δικαίου ἐπαίνου παρά τῶν ἀκουσάντων.

Κατά τήν σκληράν του ᾿Εγκελάδου δοκιμασίαν, ἐν ἔτει 1978 φανεροῖ εὐγένειαν ψυχῆς καί φιλανθρωπίαν ἀνείκαστον, καθιστάμενος πατήρ καί προστάτης του χειμαζομένου

---

8. Μ. Πρωτ/ρου Δημητρίου Βακάρου, *Τό μύρο τοῦ ῾Αγίου Δημητρίου*, Θεσσαλονίκη 1989, σελ. 103.

ποιμνίου Αὐτοῦ.

Διανομή σκηνῶν, ὀργάνωσις καταυλισμῶν, παλαισμάτων ὁρμή ἀμείωτος, διατροφή πενομένων, παραστάσεις συνεχεῖς πρός τήν Πολιτείαν, ἀδιάκοπος ἐπαγρύπνησις, ἀνύστακτος μέριμνα, παροχή ὅσων ἀγαθῶν ὑπέρ τοῦ δοκιμαζομένου ποιμνίου, κατορθοῦν ἐν τέλει τήν ἐλάφρυνσιν τοῦ πόνου ἐν τῷ μέτρῳ τοῦ δυνατοῦ, καταξιώνουσιν δέ τόν Θεσσαλονίκης Παντελεήμονα Β′ ἐν ταῖς συνειδήσεσιν τῶν Θεσσαλονικέων ὡς δοτῆρα ἀγαθοποιόν, προνοητήν, ἐπάξιον διάδοχον εὐκλεῶν προκατόχων, φιλάνθρωπον, ἔμπλεον στοργῆς καί ἀγάπης.

Ἡ ἔννοια τῆς φιλανθρωπίας παρεχομένη ἐν τῇ καί ὑπό τῆς Ἐκκλησίας, καταλαμβάνει ἐκ νέου τήν κυριολεκτικήν ἐτυμολογικήν ἑρμηνείαν αὐτῆς, ἀναγομένη ἐν τῇ πρωτοχριστιανικῇ ἐποχῇ τῶν ἀγαπῶν.

Χριστομίμητος τῷ ὄντι καρποφορία, μεστή ὑπομονῆς, καρτερίας καί δράσεως ἐν καιροῖς ἐξόχως δυσκόλοις, ἀμφισβητήσεως τῆς κοινωνικῆς εὐποιΐας ἕνεκεν, ἀναθάλλει.

Ὅπου μεταβαίνει, μεταφέρει αἰσιοδοξίαν, παρέχει θαλπωρήν, τονώνει τό φρόνημα, κρύπτει ἐπιμελῶς τόν πόνον Αὐτοῦ, διδάσκει ὑπομονήν καί ἀξιοπρέπειαν καί ἀξιοῖ προσευχήν πρός ἀποφυγήν ἑτέρων κακῶν.

Χάρις εἰς τήν μοναδικήν συμπαράστασιν Αὐτοῦ καί τῆς ὑπ᾽ Αὐτόν Ἐκκλησίας, οἱ Θεσσαλονικεῖς λησμονοῦσιν τόν πόνον καί ἀνακάμπτουν, τελοῦντες ἐν ἐγρηγόρσει καί θαρροῦντες μεγάλως, ἀποποιοῦνται τήν θλῖψιν, ἐνεργοποιοῦνται σπουδαίως καί ἀναλαμβάνουν. Ὁ Ἱεράρχης μεταβάλλει τόν πόνον εἰς ἐλπίδα ἀναγεννήσεως.

Μεγίστην ἐπίπτωσιν ἔσχον ἐν τῇ ἀναστηλώσει λαμπρῶν Βυζαντινῶν Μνημείων αἱ πολυειδεῖς καί ἀτελεύτητοι παραστάσεις Αὐτοῦ πρός ἀναστήλωσιν τῶν πληγέντων ἐκ τῶν σεισμων ἀνεπαναλήπτου ὡραιότητος καί καλλιτεχνίας μνημείων, ὅσα δέ ἐξ αὐτῶν ἀποκατεστάθησαν ἕως τοῦ νῦν, ὀφείλονται εἰς Αὐτόν.

Καί ὅτε τό βάρβαρον καί μιαρόν πνεῦμα δι᾽ ἔργου ἀκατονομάστου βεβηλοῖ τόν Ναόν τοῦ ἁγίου Γεωργίου τῆς Ροτόντα, ὁ Ποιμενάρχης, δίκην νεφεληγερέτου Διός ἐξαπολύει κεραυνούς κατά τῶν ἀσεβῶν καί διακηρύττει τήν ἀμετάκλητον Αὐτοῦ ἀπόφασιν, πρός ἀπόδοσιν τοῦ Ἱεροῦ

Τεμένους εἰς τήν λατρείαν ὅπερ καί ἐπετεύχθη.

Αἱ ἐπιπτώσεις, λίαν πιθαναί, ἐκ τῆς στάσεώς Του ταύτης, τόν ἀφήνουσιν ἀδιάφορον.

Ἄλλως τε δέν παρέσχεν οὐδέποτε δείγματα φόβου ἤ συμφεροντολογικῶν συμβιβασμῶν οὐδέ πρός ἑαυτόν.

Ὁ ἀγών δικαιώνεται καί ὁ Ἱεράρχης καταλαμβάνει βαθυτέραν θέσιν ἐν ταῖς καρδίαις καί ταῖς συνειδήσεσιν τῶν πιστῶν.

Ἄξιοι ἐπαίνου πολλοῦ τυγχάνουσιν οἱ ἀγῶνες Αὐτοῦ πρός καλλιέργειαν καί ἀνάπτυξιν Ἐθνικοῦ φρονήματος ἐξ οὗ ἀναμφιβόλλως ἐνεφορεῖτο, ὡς καί αἱ μεσταί Ἐθνικῆς ἐξάρσεως Ὁμιλίαι Του, ἐν ὅσῳ αἰσθανόμενος τόν πόνον τῶν ἀλυτρώτων ἀδελφῶν καί δή Κυπρίων καί Βορειοηπειρωτῶν, ὑπομιμνήσκει τό χρέος, θέτων τά ἀρραγῆ θεμέλια τῆς διεκδικήσεως τῶν ἀπαραγράπτων δικαίων τῶν ὑποδούλων τούτων τμημάτων τῆς Πατρίδος.

Ἱερουργῶν ἐντυπωσίαζεν καί συμπαρέσυρεν διά τῆς ἱεροπρεπείας Του καί τοῦ εὐλαβοῦς καί κατανυκτικοῦ τῶν δεήσεων Του, μεταγγίζων τήν βεβαιότητα τῆς ἀκραδάντου πίστεώς Του.

Ἐν τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου, ἀποκαλύπτεται τό ἐγκρυπτόμενον ὑψηλόφρον ἐθνικόν ἰδεῶδες καί ἡ πνευματοφόρος ἀνέλιξις ὁλοκληροῦται μέ τόν οἱονεί κατακλύοντα τάς δοξολογικάς χοροστασίας Ἐθνικόν Ὕμνον, πρωτοψάλτου καί ἐνορχηστρωτοῦ ὄντος τοῦ προεξάρχοντος καί ὁδηγοῦντος εἰς ὑψηλάς ἐθνικάς ἀναπετάσεις Ἱεράρχου.

Ἀγαπήσας τήν Μακεδονίαν, ἐν ᾗ καί ἠναλώθη, ὑπέρ τήν γενέτειραν καί τροφόν πόλιν τῆς Παλλάδος, ἐκήρυξεν καί ἐπηλήθευσεν ὅτι ἔσχεν «γένος αὐτου τήν πρός τό θειον καί τήν πατρίδα ἐκ γονέων οἰκείωσιν, ἄσκησιν καί διαπαιδαγώγησιν τήν ἀρετήν καί ὑπεράνω πάντων ἔσχεν Πατέρα καί Μητέρα τόν Κύριον, τόν ἐν τῳ Εὐαγγελίῳ ἐπαγγελόμενον, ὅτι τοῖς Αὐτῳ πιστεύουσιν ἔδωκε ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, φιλῶντα ὑπέρ παν Θεῳ καί Πατρίδι». Ἐκ τούτου ὁρμώμενος καί ἐν αὐτῳ γαλουχούμενος καί ἐγκαυχώμενος, πρωτοστατεῖ εἰς τήν ἐπιβαλλομένην ἐκ τῶν πραγμάτων ἐπαγρύπνησιν πρός διαφύλαξιν της Ἑλληνικότητος τῆς Μακεδονίας, ἐν λόγοις καί ἔργοις, ἀποκαλύπτων εἰς τούς ἀδαεῖς τούς ἐγκρυπτομένους κινδύνους

καί ὑπομιμνήσκων τοῖς πολιτικοῖς ἄρχουσιν τό δέον γενέσθαι, πρός διαφύλαξιν τῶν διά θυσιῶν καί αἱμάτων ἀποκτηθέντων.

Πολιτευόμενος πρεπόντως, ἀλλ᾿ οὐκ ἐν σχήμασιν καί ἅρμασιν πολιτικοῖς δεδεμένος, παρέμεινεν ἀνέκαθεν ὑπεράνω κομμάτων καί πολιτειακῶν καταστάσεων, σεμνυνόμενος πρός τοῦτο, καθ᾿ ὅσον οὐδέποτε ἀπό τῆς ἐντάξεώς Του εἰς τόν ἱερόν κλῆρον ἐξεπλήρωσεν τό ὕπατον πολιτικόν δι-καίωμα ἑκάστου ἐλευθέρου πολίτου.

Χαρισματικός πνευματικός ἡγήτωρ τυγχάνων, συνήγειρε τόν λαόν ὁσάκις ἡ χρεία ἀπῄτει τοῦτο καί περιτράνως διακηρύττων τήν ἀλήθειαν, ἀδιαφορῶν δέ διά τάς ἐκ τούτου συνεπείας, κατήγαγεν νίκας ἐπ᾿ ἀγαθῷ τῆς ἐμπεπιστευμένης Αὐτῷ Ποίμνης, καί ἐν ἐπεκτάσει, αὐτῆς ταύτης τῆς Ἐκκλησίας.

Χαρακτηριστικόν πρός τούτοις παράδειγμα ἡ προνοίᾳ , ἐπιμελείᾳ καί φροντίδι Αὐτοῦ διοργανωθεῖσα ἐν Θεσσαλονίκῃ παλλαϊκή σύναξις ἐναντίον τῆς ὑποχρεωτικῆς ἐπιβολῆς τοῦ πολιτικοῦ καλουμένου γάμου, ἥτις κατέδειξεν τοῖς πᾶσιν, τό μέγα πλῆθος καί ἱερόν πάθος τό ἐνυπάρχον παρά καί ἐν τοῖς χριστιανοῖς, τοῦθ᾿ ὅπερ ἠνάγκασεν τόν καίσαρα νά ἀποποιηθῇ καί ἐγκαταλείψῃ τήν ἐκδηλωθεῖσαν παρ᾿ αὐτοῦ διάθεσιν ὑποβιβασμοῦ θεοδιδάκτου μυστηρίου εἰς ἁπλοῦν κοινωνικοῦ χαρακτῆρος γεγονός. Ἀλήστου μνήμης τυγχάνει ἡ τῷ ὄντι παλλαϊκή σύναξις πρός προάσπισιν τοῦ ὀνόματος τῆς Μακεδονίας καί ἡ ἑτέρα διά τό θέμα τῶν ταυτοτήτων.

Καί ἐν τούτοις διεφάνη ἡ ἀνταμοιβή, ὁ ἔπαινος καί ἡ νίκη τοῦ ἀνιδιοτελως ἀγωνισαμένου καί καταγαγόντος νίκην θριαμβευτικήν, ἀρχιθύτου.

Προεδρεύων Κοινωφελῶν Ἱδρυμάτων ἐν οἷς ἀπαλύνεται ὁ πονος καί κατευθύνων ὀρθῶς ταυτα, διοικῶν δέ ἅμα μετά συνέσεως πολλῆς ἐν φόβῳ Θεου, ἀνήγαγεν ταῦτα εἰς παγκοσμίου ἀκτινοβολίας Ἱδρύματα ὡς ἐπί παραδείγματι τό Θεαγένειον Ἀντικαρκινικόν Νοσοκομεῖον, τό ὁποῖον συνεκατελέγετο ἐπί Προεδρείας Αὐτοῦ μεταξύ τῶν δέκα πρώτων ἐν τῳ κόσμῳ, τό Χαρίσειον Γηροκομεῖον, τό Παπάφειον Ὀρφανοτροφειον, ἡ Σχολή Τυφλῶν, ἡ Σχολή Κωφαλάλων καί πλεῖστα ἄλλα.

Μεγάλως ἐπεδαψίλευσεν τήν ἔνδειαν ἐν τῇ διακονίᾳ τῆς ὁποίας δια τῆς συστηματοποιήσεως τῶν Φιλοπτώχων Ταμείων τῶν Ἱερῶν Ἐνοριακῶν Ναῶν καί τοῦ Γενικοῦ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως, ἐπέτυχεν ἀρκούντως ἱκανοποιητικήν περίθαλψιν τῶν ἐν ἀσθενείαις καί χρείαις εὑρισκομένων.

Στοργη, μέριμνα ἐνδελεχής καί ἀγάπη πρός πάντα ἐπιδεόμενον ταῦτα, συνίστουν ἀξιωματικήν θέσιν τοῦ πρός Κύριον ἀποιχομένου ἀρχιερέως, Ὅστις καθ᾿ ὅλην τήν διάρκειαν τῆς ἐπί γῆς ζωῆς Του οὐδέποτε παρέσχεν τοῖς ὀφθαλμοῖς Αὐτοῦ ὕπνον καί τοῖς βλεφάροις Αὐτοῦ νυσταγμόν, οὐδ᾿ ἀναπαυσιν τοῖς κροτάφοις Αὐτοῦ, ἐν ὅσῳ καί ὡς ἀμυδρά διήρχετο ἰδέα ὑπάρξεως ἀνάγκης. Οὕτω ὁ ἐνταῦθα καί διά ταῦτα λογος, «μή τῶν ἔργων διεζευγμένος οὐ μάταιος καθ᾿ ἑαυτόν καί ἀνυπόστατος, ἡ δέ τῶν ἔργων φύσις ἐν ὑποστάσει καί ἀληθείᾳ τα λεγόμενα δείκνυσιν. Οὐκοῦν προτιμότερος ἄν εἴη του λόγου ὁ διά τῶν ἔργων πληρούμενος ἔπαινος». Τοῦτο καί τυγχάνει κατάδηλον καί πασιφανές.

«Ὑψηλός πίστει τε καί πολιτείᾳ, ὡς ἐν τοῖς ἱεροῖς γραμμασιν μέχρι τελειώσεως συντραφείς καί συναυξηθείς καί ἀκμασας» καί θέλων τοῦτο προσφέρειν τοῖς ὑπ᾿ Αὐτόν, ἵνα πολυειδως καί πολυτρόπως ὁδηγει τούς Αὐτῷ ἐμπεπιστευμένους εἰς οὐρανοβάμονας Θεολογικάς πνευματικάς μεταρσιώσεις, προνοεῖ, συλλαμβάνει, κατευθύνει καί ὀργανώνει Θεολογικά περίπυστα καί σπουδαια Συνέδρια, ἐν τά ὁποια καλλιεργειται πρεπόντως τό τῃ Ἱερᾳ Ἐπιστήμῃ ἀνῆκον ἔδαφος καί διά των διακεκριμένων ἐν ταυτα εἰσηγητῶν οὐ μόνον κλεΐζονται καί γεραίρονται αἱ μορφαί τῶν τιμωμένων ἁγίων, ἀλλά παρέχεται σωτηριώδης λόγος, ἐπιτυγχάνεται θερμουργός ἀνακαμίνωσις πίστεως καί διαζωγραφειται ἐντόνως καί πρεπόντως τό ὀρθοφρονεῖν καί ὀρθοπρακτεῖν συνῳδά τοῖς των ἁγίων θείοις κελεύσμασιν. «Τονώνεται ἠθικῶς τό πλήρωμα της Στρατευομένης του Χριστοῦ Ἐκκλησίας», ἐτόνιζεν ὁ Μακαριώτατος Πατριάρχης τῆς Σιωνίτιδος Μητρός τῶν Ἐκκλησιων», κυρός Διόδωρος ἐν τῇ ἀπό 19ης Ὀκτωβρίου σωτηρίου ἔτους 1988 Ἐπιστολῇ Του πρός τόν Παναγιώτατον ἐμπνευστήν τούτων κυρόν Παντελεήμονα Β΄.

Οὕτω ἀπό τῆς καταστάσεως Αὐτοῦ ἐν τῷ Ἀποστολικῷ Θρόνῳ τῆς παλαιφάτου Παυλείου τῶν Θεσσαλονικέων Ἐκ-

κλησίας διοργάνωσεν πλεῖστα Θεολογικά Συνέδρια, εἰς ἅ ἡ ἐντρύφησις καί ὁ στοχασμός ἡνοῦντο θεοφιλῶς μετά πίστεως, εὐσεβείας, σεμνότητος καί προοπτικῆς μιμήσεως ὡς τά α) διά τόν ἅγιον Δημήτριον καί τό μοναχικόν ἰδεῶδες, β) διά τόν ἅγιον Συμεών, Ἀρχιεπίσκοπον Θεσσαλονίκης τόν Μυσταγωγόν, γ) διά τόν ἅγιον Νικόλαον Καβάσιλαν τόν Χαμαετόν, δ) διά τόν ἅγιον Φιλόθεον τόν Κόκκινον, Ἀρχιεπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως τόν Θεσσαλονικέα, ε) διά τούς ἁγίους Κύριλλον καί Μεθόδιον τούς Θεσσαλονικεῖς Ἕλληνας, φωτιστάς τῶν Σλαύων καί ἁπάσης τῆς Εὐρώπης, στ) διά τόν ἅγιον Γρηγόριον Ἀρχιεπίσκοπον Θεσσαλονίκης τόν Παλαμᾶν, ζ) διά τόν ἅγιον Εὐστάθιον Ἀρχιεπίσκοπον Θεσσαλονίκης, η) πρός τιμήν τῶν Νεομαρτύρων, θ) πρός τιμήν τῆς Ὑπεραγίας Ἐνδόξου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καί Ἀειπαρθένου Μαρίας, ι) πρός τιμήν τοῦ Ἀρχιποίμενος Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ια) πρός τιμήν τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ιβ) πρός τιμήν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ιγ) πρός τιμήν τοῦ Ἐπουρανίου Πατρός, ιδ) πρός τιμήν τῆς μητρός Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ιε) πρός τιμήν τοῦ Μ. Φωτίου, ιστ) πρός τιμήν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ιζ) πρός τιμήν τοῦ Μ. Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας, ιη) πρός τιμήν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης, ιθ) πρός τιμήν τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, κ) πρός τιμήν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, κα) πρός τιμήν τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, κβ) πρός τιμήν τοῦ ἁγίου Νεκταρίου Πενταπόλεως, κγ) πρός τιμήν τοῦ Προφητάνακτος Δαυΐδ.

Ἡ αἴθουσα Τελετῶν της Ἱερᾶς Μητροπόλεως κατεκλύζετο κατ᾽ ἔτος πρός παρακολούθησιν τῶν προαναφερθέντων Συνεδρίων, ἐπί τῷ τέλει τῶν ὁποίων ἐξεδίδοντο πολυτελέστατοι Τόμοι περιλαμβάνοντες τάς ἐν ταῦτα εἰσηγήσεις διαπρεπῶν ὁμιλητῶν, πρός ἀΐδιον τοῦ πράγματος μνήμην.

Κατά τάς Κυριακάς τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, συνῳδά πρός τοῖς ἐν τῷ κατακλυζομένῳ πανσέπτῳ Ἱερῷ Ναῷ του Πολιούχου τελουμένοις Κατανυκτικοῖς Ἑσπερινοῖς, πεφωτισμένοι καί λίαν διαπρεπεῖς Ἁγιορεῖται Πατέρες, οὕς μετεκάλει ἐκ τοῦ Ἁγιωνύμου Ὄρους, ἀνέλυον θεματικάς ἑνότητας σχετιζομένας πρός τάς ἀγομένας τότε ἁγίας ἡμέρας καί πρός τό μέλλον νά συγκληθῇ κατά τό αὐτό

ἔτος Θεολογικόν Συνέδριον.

Καί ἐδῶ ἡ εὐγνωμοσύνη πρός τόν προνοητήν Ἱεράρχην ἐξεδηλοῦτο πολλαπλῶς ἐν ἐξόχῳ συγκινήσει ὑπό τοῦ πλήθους τῶν πιστῶν.

Καθιέρωσεν ὡσαύτως ἐν τῇ αἰθούσῃ Τελετῶν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως τούς ἀποκληθέντας Ἀκαδημαϊκούς Διαλόγους, ἐν οἷς Ἀκαδημαϊκοί διδάσκαλοι εἰσηγοῦντο θέματα τῆς εἰδικότητος αὐτῶν, ἐξόχως ἐνδιαφέροντα πρός πάντας, ἀνεξαρτήτως πνευματικοῦ ἐπιπέδου, ἐν τοῖς ὁποίοις ἡ ἐπακολουθοῦσα συζήτησις ἐπεδαψίλευε καρποφορίαν γνώσεως, ἀσμένως ἀποδεκτήν παρά τῶν ἀκροωμένων.

Ἡ λειτουργοῦσα ἐπί μακρόν κατ᾽ ἔτος Σχολή γονέων, ἐπεβοήθει τά μέγιστα τήν ὀρθήν ἀντιμετώπισιν δυσκόλων προβλημάτων σχέσιν ἐχόντων πρός τήν τῶν τέκνων ἀνατροφήν καί καθωδήγει διά τῆς ἐπιστημονικῆς ὁδοῦ τῆς συνδυαζομένης μετά τῆς χριστιανικῆς ἀποφάνσεως περί πῶς δεῖ ἀνατρέφειν τά τέκνα, τούς δεομένους ἀνάγκης εἰς τά πρέποντα.

Ἱερουργῶν ἐν κατανύξει καί μεγαλοπρεπείᾳ ἐπανέφερεν ἀλήστου μνήμης ἀντιστοίχους Ἱεροπραξίας ὧν θεωρητικῶς καί μόνον τήν γεῦσιν ἐλαμβάνομεν διά τῆς ἐντρυφήσεως τῶν ἐν τοῖς σχετικοῖς βιβλίοις ἱστορουμένων.

Πορευόμενος τήν ὁδόν τῶν δικαίων καί τῶν μεγίστων, ηὐλόγει καί ἐνεψύχωνεν εἰς ἱερούς ἀγῶνας συναντιλήψεως τῶν ἀναγκῶν τῶν Ἑλληνικῶν Πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων. Οὕτω κατ᾽ ἔτος ἡγεῖτο προσκυνηματικων ἐκδρομῶν ἰδίᾳ ἐν Ἱεροσολύμοις ἐν αἷς ἐσφυρηλατεῖτο μεγαλεῖον ἁγιαστικόν καί κατωρθοῦτο ἡ στήριξις αἰωνίων ἐθνικοθρησκευτικῶν ἀξιῶν, δοθείσης οὐ μόνον τῆς ἁγιότητος τῶν τόπων ἐν οἷς ἐγεννήθη καί ἀπέθανεν ὑπέρ ἡμῶν ὁ της δόξης Κύριος, ἀλλά καί τῆς μείζονος ἐθνικῆς σημασίας, τῆς κατοχῆς δηλονότι ὑπό Ἑλλήνων ἡρώων κληρικῶν τῶν θεοβαδίστων Ἱερῶν Προσκυνημάτων, εἰς ἅ κυματίζουσα ἡ γαλανόλευκος ὑπομιμνήσκει τήν στενήν σύνδεσιν Ὀρθοδοξίας καί Ἑλληνισμοῦ.

Τούτου ἕνεκεν, ἀποφάσει ὁμοθύμῳ τῆς Ἁγιοταφικῆς Ἀδελφότητος, κατέστη ἐπίτιμον μέλος ταύτης, δεῖγμα ἐλάχιστον τιμῆς καί εὐγνωμοσύνης πρός τό πρόσωπόν Του.

Πέραν ὅμως τῶν προαναφερθέντων ὁ μακαριστός Παναγιώτατος Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης κυρός Παντε-

λεήμων Β′ ἐπεστήριζεν ὑλικῶς ταῖς χρείαις διά προσφερομένης κατ᾿ ἔτος λογείας εἰς ἅπαντα τά Ἑλληνορθόδοξα Πρεσβυγενῆ Πατριαρχεῖα, ὑπογραμμίζων οὕτω τόν υἱϊκόν ἅμα δέ ἀδελφικόν δεσμόν τόν ἀρρήκτως συνδέοντα τήν τῶν Θεσσαλονικέων Ἐκκλησίαν πρός ὅ,τι ἐκφράζει Ἑλληνισμόν καί Ὀρθοδοξίαν. Καταστήσας τήν ἀγαθοποιόν διάθεσιν καί δρᾶσιν Αὐτοῦ Οἰκουμενικήν ἐκ φιλανθρώπου προνοίας καί φιλαδέλφου μερίμνης κινούμενος, ὀργανώνει ἐράνους ὑπέρ τῶν ἐν ἐνδείᾳ εὑρισκομένων χωρῶν τῆς Βαλκανικῆς καί διά εἰδικῶν ἀποστολῶν, εἰς ἅς ἡγεῖτο πολλάκις Αὐτός Οὗτος, ἀποβαίνει ἀρωγός εἰς τούς πενομένους, τούς εὑρισκομένους μακράν, ἀλλά ὑπό τοῦ Ποιμενάρχου θεωρουμένους ἐγγύς.

Ὁ ἰδεολόγος τοῦ πατριωτισμοῦ καί τοῦ καθήκοντος, ὁ Ἱεράρχης τοῦ χρέους καί τῆς ἀρετῆς ἐξεπλήρου καθῆκον οὐχί ἐπιβαλλόμενον ἄνωθεν, ἀλλ᾿ ἀπορρέον ἐκ συναισθήσεως ἀγάπης βαθυτέρας, πρός ὅ,τι διαιωνίζει σφυρηλατηθείσας καί δοκιμασθείσας ὑπερφυεῖς συνδέσεις, ὡς ἡ σύζευξις πνεύματος καί ἁγιότητος, πολιτισμοῦ καί ἀνακαινίσεως πνευματικῆς, αἵτινες ἐξόχως παλαιόθεν καί σήμερον καλλιεργοῦνται καί διαιωνίζονται ὑπό τῶν ρηθέντων Πατριαρχείων.

Ἀποδίδων τήν ὀφειλομένην τιμήν εἰς τούς ἐν τῷ μετά σώματος βίῳ κατορθώμασιν ἀρετῆς καί τελειότητος διαπρέψαντας καί ἀπονέμων τόν δίκαιον αὐτοῖς ἔπαινον, μεγάλως συνέβαλεν εἰς τήν ἀναγνώρισιν καί ἀναγραφήν, ἐν τοῖς Ἁγιολογικοῖς Δέλτοις τῆς κατά Ἀνατολάς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ὑπό τῆς ἁγίας καί Ἱερᾶς Συνόδου του Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ διαλαμψάντων, ἁγίου Συμεών Ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης του Μυσταγωγοῦ, ἁγίου Νικολάου Καβάσιλα τοῦ καί Χαμαετου, ἁγίου Εὐσταθίου Ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης του Καταφλώρου, ἐσχάτως δέ καί τοῦ διατελέσαντος Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Γρηγορίου Καλλίδου, ὧν ἡ μνήμη γεραίρεται ἔκτοτε ἐν τῇ Ἁγίᾳ Καθολικῇ κατά Ἀνατολάς Ἐκκλησίᾳ καί ὧν αἱ Ἅγιαι μορφαί ἐξεικονίσθησαν ἁρμοζόντως ὑπό ἐπιφανῶν ἁγιογράφων, τεθεῖσαι εἰς ἐμφανῆ σημεῖα τῶν Ἱερῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ Ναῶν.

Φιλομόναχος ὤν, φιλοπόνως ἠργάσατο, τελεσφόρως ἐπιτυχών ζέσιν πνευματικήν μοναχῶν καί μοναζουσῶν,

ὑλικήν καί πνευματικήν ἀνόρθωσιν, ἀνιστόρησιν καί ἐπέκτασιν ἀμφοτέρων τῶν ἐν τῇ Ἱερᾷ Μητροπόλει ὑπαρχουσῶν Ἱερῶν Μονῶν, ἤγουν τῆς ἐν τῇ πόλει ἀνδρῴας τῆς ἁγίας Θεοδώρας καί τῆς ἐν Πανοράματι γυναικείας τῆς Παναγίας Ἐλευθερωτρίας, αἵτινες ἀποτελοῦσι καλλίστευμα ἄξιον, ἐπιβεβαίωσιν ἀναντίλεκτον τῆς οἱονεί ἀξίας καί προσφορᾶς τοῦ μοναχισμοῦ.

Ἐπιδιώκων τήν διασφαλισιν τῶν μελλοντικῶν ὑποθηκῶν τοῦ Ἔθνους καί διαβλέπων τούς ὁσημέραι ἐπαπειλοῦντας κινδύνους καταστροφῆς ἁπασῶν τῶν ἠθικοπνευματικῶν ἀξιῶν, ἅμα δέ ἐπιθυμῶν τήν δημιουργίαν ψυχοσωτηρίων καί ἐθνοσωτηρίων ἐρεισμάτων διασφαλίσεως τῶν ἀνωτέρω ὑποθηκῶν, δηλονότι τῶν νέων, ἁμιλλώμενος, φιλοτιμούμενος καί συνειδητῶς ἐργαζόμενος ἅμα δέ προνοητικῶς ὁραματιζόμενος, μετέβαλεν τά Πνευματικά Κέντρα τῶν Ἐνοριακῶν Ναῶν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως εἰς πόλους ἕλξεως νεανιῶν καί νεανίδων, εἰς ἅ εὑρίσκουσιν τήν ἁρμόζουσαν αὐτοῖς συναντίληψιν καί πνευματικήν ἀρωγήν ἀφ᾽ ἑτέρου δέ ἐκτρέπονται τῆς ἐπικινδύνου στροφῆς πρός ὅ,τι ἐκποιεῖ καί ἐξαργυρώνει ὁ καταναλωτισμός τῆς σήμερον καί ἡ ροπή πρός τά ναρκωτικά.

Οὕτω πλεῖστα ὅσα Πνευματικά Κέντρα ἀνηγέρθησαν, τά δέ ὑπάρχοντα συστηματοποιηθέντα καί ἐμπλουτισθέντα καταλλήλως, ἀρκούντως σήμερον πληροῦν τήν ἀποστολήν αὐτῶν.

Καθιερώσας τήν λειτουργίαν Σχολης Ἐπιμορφώσεως τῶν Κληρικῶν καί διδάσκων ἐν αὐτῃ διά θεωρίας καί πράξεως, ἀποβλέπων δέ δι᾽ αὐτῆς τήν ἐνδελεχη του Κλήρου μόρφωσιν, ἐπορίσατο ἀμοιβάς ἀναλόγους ἐξαργυρουμένας ἐκ τῆς βαθείας τῶν ἐπιμορφουμένων εὐγνωμοσύνης δι᾽ ὅσα ἔλαβον.

Θεωρῶν ἱστορικως ἀναγκαίαν καί ἐθνικοθρησκευτικως ἀπαραίτητον τήν διαιώνισιν της παραδόσεως, ἐπέτυχεν τήν ἀναγνώρισιν τῆς ἀπό μακροῦ λειτουργούσης Σχολης Βυζαντινῆς Μουσικῆς ὑπό της Πολιτείας ὡς Σχολῆς Κρατικῆς, λειτουργούσης τῇ ὑψηλῇ ἐποπτείᾳ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, ἥτις διά τῶν ἐπιμελῶς καταρτιζομένων μαθητῶν αὐτῆς, προσφέρει ἱκανούς πρός ἐπάνδρωσιν καί στελέχωσιν τῶν ἐχόντων ἀνάγκην ἀναλογίων Ἱερῶν

Ναῶν ὁλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος.

Ἐπέτυχεν ὡσαύτως τήν ἵδρυσιν καί λειτουργίαν ἀπό τοῦ κατά τό 1990 ἀρξαμένου ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους Ἀνωτέρας Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς, ἐν ᾗ πρεπόντως διδασκόμενοι νέοι καί κληρικοί ἀποβαίνουσι κήρυκες Ἑλληνισμοῦ καί Ὀρθοδοξίας ὅπου ἐάν θέλωσιν τοποθετηθῇ, ἰδίᾳ ὅμως ἐν ταῖς ἀκριτικαῖς περιοχαῖς, ἐν αἷς κίνδυνοι ἐμφιλοχωροῦσιν καί οἱ καιροί οὐ μενετοί. Ἡ Σχολή αὕτη λειτουργοῦσα ὑποδειγματικῶς προσελκύει σήμερον Ὀρθοδόξους τῆς ἀλλοδαπῆς ἰδίᾳ προερχομένους ἐκ τῶν χωρῶν τῆς Λατινικῆς Ἀμερικῆς καί τῶν Βαλκανίων, οἱ ὁποῖοι καθίστανται κήρυκες διαπρύσιοι Ἑλληνισμοῦ καί Χριστιανισμοῦ. Ἵδρυσεν ὡσαύτως τό Ὀρθόδοξον Ἵδρυμα Παιδείας καί Πολιτισμοῦ τό ὁποῖον ἀπό τοῦ 1998 καί ἐντεῦθεν διαδραματίζει σημαντικόν ρόλον εἰς τήν καθόλου πνευματικήν καί κοινωνικήν ζωήν τῆς πόλεως διά τῶν πολυειδῶν δραστηριοτήτων του.

Ἐπιδιώκων τήν ἐν τῇ πράξει ἄσκησιν τῶν σπουδαστῶν τῆς Ἀνωτέρας Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς συνέλαβεν καί ἐνεργοποίησεν τήν ἰδέαν ἀνεγέρσεως περικαλλοῦς ἱεροῦ ναοῦ πρός τιμήν Πάντων τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ Ἁγίων, οὗτινος ἡ περαίωσις θά προσθέσῃ ἕν εἰσέτι λαμπρόν λατρευτικόν χῶρον, ἐν ᾧ θά καταρτίζωνται πρεπόντως μέλλοντες κληρικοί, ἡμέτεροι καί τῆς ἀλλοδαπῆς.

Καλλίνικοι οἱ ἀγῶνες τοῦ ἀπελθόντος Ποιμενάρχου.

Ἐξαιρέτως ἐν τῇ ἐνταῦθα διακονίᾳ αὐτοῦ ἀπεκαλύφθησαν προσόντα.

Κίνησις καί ἀκμή ἐξέλαμψαν ἐν Θεσσαλονίκῃ. Τοιοῦτος ἔπρεπεν τη του Πολιούχου πόλει ἀρχιερεύς. Φιλόθεος τήν ἔφεσιν· ζηλωτής· δόκιμος καί ἀκατάκριτος ἐν παντί· της θείας ἀληθείας ἀκαταπόνητος ἐργάτης· των πατρῴων δογμάτων ἀκαταμάχητος φρουρός· ἀδέκαστος ἐλεγκτής πάσης καινοφανους καί κενοφώνου διδασκαλίας· διώκτης τῆς ἀταξίας, ὡς πηγης της ἀναρχίας· φίλος τῆς ἰσότητος της ἐχούσης τό κατ᾽ ἀξίαν. Τοιοῦτον ἄνδρα ἀνεζήτει ἡ ζώπυρος εἰς εὐσέβειαν πόλις τῆς Θεσσαλονίκης, ἵνα ὡς θαλπωρή ἡλιακή εἰσδύουσα βαθύτατα εἰς τά σπλάγχνα της γονιμοποιήσῃ τά σπέρματα τῆς ἐμφύτου τοῦ Γένους ἀρετῆς καί ἀποβῇ καί πάλιν πυρσεύουσα καί σελαγίζουσα τῆς

᾿Ορθοδοξίας καθέδρα.

Χριστομίμητος τῶν πτωχῶν συμπάθεια, ἀγῶνες πείσμονες, οἰακοστροφία περί τήν διοίκησιν, φροντίς ἀδιάλειπτος ἠθικῆς ἐξυψώσεως, πολυχεύμων ἀγάπη πρός πάντας, χάρις περικεχυμένη ταῖς πράξεσιν, ταπεινοφροσύνη, συνδρομή πλείστων κατά Θεόν ἀρετῶν, φιλοφροσύνη ἀγαθή, εὐγένεια ἤθους, φιλοσοφικός στοχασμός, τοῦ νοός ὑψιπέτεια καί καθαρότης, ἐνορατική χάρις, ὀρθόδοξον φρόνημα, ὅσιος βίος, ἱερουργία ἐν λόγῳ καί ἔργῳ Εὐαγγελίου Χριστοῦ, κοινωνικόν καί φιλάλληλον, σῶφρον καί χειμαρρῶδες τῆς γλώσσης, ἀρχιερατική εὐκοσμία, χαρίεν καί πρᾶον τοῦ προσωπου καί πλεῖστα ὅσα κάλαμος γραφῖδος ἀδυνατεῖ νά ἐκφράσῃ, συνέθετον τήν προσωπικότητα τοῦ Θεσσαλονίκης Παντελεήμονος Β΄.

Σημειοῦμεν τά ὅσα ἔγραφεν περί Τούτου ἡ Σεπτή τῆς ᾿Ορθοδοξίας Κορυφή, ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαῖος. «Δέν θά ἀπετέλει ἀσφαλῶς ὑπερβολήν ἐάν . . . ἐλέγετο, ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῶν Θεσσαλονικέων ὑπό τήν πεπνυμένην ποδηγεσίαν τοῦ ἐν Ἱεράρχαις Παντελεήμονος Β΄, διέρχεται χρυσῆν ὄντως ἐποχήν, καθισταμένη οὕτω πρότυπον ἐπαρχίας, Οὗτος δέ ἀληθής εὐαγγελικός ποιμήν εἰς τύπον καί τόπον Χριστοῦ ἱστάμενος»[9].

Ὁ πιστός τοῦ Θεοῦ λαός τῆς Συμβασιλευούσης ὀφείλει χάριτας τοῖς ἀξιοχρέως προνοήσαντες, τῇ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπινεύσει ἀρχιερεῦσιν, οἵτινες πολλῇ τῇ συνέσει πρό εἰκοσιεννεαετίας ὅλης τόν Σάμου καί Ἰκαρίας Παντελεήμονα, Θεσσαλονίκης κατέστησαν ἀρχιθύτην καί Ποιμενάρχην, Οὕτινος ἡ Πολιτεία τήν προσφοράν τιμῶσα ἀπέδωκεν Αὐτῷ παράσημα εὐποιΐας καί ἀξίας, ἐν οἷς τόν Ἀνώτερον Ταξιάρχην Γεωργίου του Α΄, τόν Ἀνώτερον Ταξιάρχην τοῦ Φοίνικος καί πλειστα ἄλλα ὅσα ἡ μετριοφροσύνη του ἐκδημήσαντος ἀπεσιώπησεν, ἡ δέ Ἐκκλησία πλεῖστα καί Αὕτη, ἐν οἷς ὁ τῆς Σιωνίτιδος Μητρός των Ἐκκλησιων Μεγαλόσταυρος, διά τήν προσφοράν Αὐτου ἐν τῃ γενετείρᾳ

9. Ἔγγραφον ὑπό ἡμερομηνίαν 3ης Νοεμβρίου 1994, ἐν *Χαριστήριον τῷ Παναγιωτάτῳ Μητροπολίτῃ Θεσσαλονίκης κ.κ. Παντελεήμονι Β΄ ἐπί τῃ συμπληρώσει εἰκοσαετοῦς ἐν Θεσσαλονίκῃ Ποιμαντορίας (1974-1994)*, Θεσσαλονίκη 1994, σελ. 12.

τεσσάρων Πατριαρχῶν, δηλονότι τήν Σάμον, ὡς καί ἑτέρας διακρίσεις πάσης φύσεως αἷς ἔτυχεν παρά τῶν Πρεσβυγενῶν καί Νεωτέρων Πατριαρχείων, ἅς ἐπιμελῶς καί μετριοφρόνως ἀπεσιώπησεν.

Ἔστιν οὖν καί ἄλλα πολλά τά τοῦ μακαρίᾳ τῇ λήξει γενομένου ἀρχιερέως καί Δεσπότου ἡμῶν ἔργα, ἅτινα τοῖς γεγραμμένοις οὐ προσεθήκαμεν, φειδόμενοι τῆς ἀπιστούσης ἀκοῆς, ὡς ἄν μή βλαβεῖεν οἱ τό ἀληθές ἐν τῷ μεγέθει τῶν λεγομένων ψεῦδος οἰόμενοι καί ἵνα μή ἄν καί ἄλλα καταλέξαντες θεάρεστα καί θεοφιλῆ, προσκρούσομεν τῇ τοῦ μεταστάντος ἀνδρός μνήμῃ.

Τούτων καί ἄλλων ἕνεκεν, τό Τμῆμα Ποιμαντικῆς καί Κοινωνικῆς Θεολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τόν Θεσσαλονίκης Παντελεήμονα Β′ γνώμῃ ὁλοθύμῳ, ἀνέδειξεν τῇ 12η Νοεμβρίου 1996 εἰς ἐπίτιμον διδάκτορα αὐτοῦ καί προσένειμεν Αὐτῷ πάντα τά ἐκ τῆς ὑψίστης ταύτης διακρίσεως ἀπορρέοντα.

Πιστεύομεν ἀκραδάντως ὅτι τό σύνολον τοῦ πολυσχιδοῦς ἔργου Του «θά ἀποκαλυφθῇ καί θά ἀξιολογηθῇ ἐν τῇ λαμπρότητί του ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ, ἐν ᾗ τά ἔργα τῶν ἀνθρώπων φανερά γενήσονται ἐνώπιον τοῦ ἀγωνοθέτου καί ἀθλοθέτου Κυρίου»[10].

Διά τῆς καθόλου βιοτῆς καί τοῦ ἀλήστου τοῖς πᾶσι παραδείγματός Του, οὐ μήν δέ ἀλλά καί τοῦ κατά Θεόν ζήλου Του, ἀπέκτησε φήμην λαμπράν ἥτις τά τῆς οἰκουμένης περιέδραμε πέρατα, ἀνήγαγεν ἡμᾶς εἰς Θεόν, ἀπεδίωξεν τά χείρονα, ἐπανήγαγε τά βελτίονα καί κατέστη Ἐκκλησίας στῦλος καί ἔρεισμα πίστεως.

Σήμερον ἡ Θεσσαλονίκη κατενώπιον τοῦ σεπτοῦ σκηνώματος τοῦ πεφιλημένου Ἱεράρχου ἀποτίει τόν ὕστατον φόρον τιμῆς πρός τόν ἀναλώσαντα τόν ἑαυτοῦ βίον εἰς τήν ἰδέαν του καθήκοντος καί τοῦ χρέους, ἡμεῖς δέ ὑπείκοντες εἰς

---

10. Μητροπολίτου Βερροίας, Καμπανίας καί Ναούσης κ.κ. Παντελεήμονος, «Ὁ Θεσαλονίκης Παντελεήμων ὁ Β′ (1974-1994)», ἐν *Χαριστήριον τῷ Παναγιωτάτῳ Μητροπολίτῃ Θεσσαλονίκης κ.κ. Παντελεήμονι τῳ Δευτέρῳ ἐπί τῇ συμπληρώσει εἰκοσαετοῦς ἐν Θεσσαλονίκῃ Ποιμαντορίας (1974-1994)*, ἔκδ. Ἱ.Μ. Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1994, σελ. 26.

ὑψηλόν καθῆκον κατευοδοῦμεν τόν Ὑψηλόν Νεκρόν ἐν τῇ ἀγούσῃ πρός τήν ἀγείρω μακαριότητα ὁδόν, εὐχόμενοι ἐκ μυχίων καρδίας καί ἐν σπαραγμῷ καρδίας πρός τόν Δικαιοκρίτην Θεόν.

Κύριε εὐδοκήσας, ἔπιδε ἐφ᾽ ἡμᾶς ἐν ἡμέραις καθ᾽ ἅς ὁ τοῦ κόσμου ἄρχων κατεναντίον ἡμῶν ἀπεργάζηται καί κατάταξον Παντελεήμονα τόν Παναγιώτατον καί Θεοπρόβλητον Μητροπολίτην τῆς ἁγιωτάτης καί Ἀποστολικῆς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, τόν ὀρθοτομήσαντα τόν λόγον τῆς σῆς ἀληθείας καί ἡμᾶς ὁδηγήσαντα εἰς νομάς σωτηρίας, ἐν χώρᾳ ζώντων καί ἐν σκηναῖς ἁγίων.

Τῷ ἀποιχομένῳ δέ ἐν Κυρίῳ πολιῷ Ἱεράρχῃ τῷ παραδίδοντι τήν πνευματικήν του σκυτάλην, τῷ ἡλικίᾳ πίονι καί πανσεβάστῳ, τῷ ἐπί τόν πρότριτα ἐπί τοῦ Ἀποστολικοῦ Θρόνου τῆς τῶν Θεσσαλονικέων Ἐκκλησίας θανόντι, πληρώσαντι δέ οὕτω τό κοινόν τοῦ βίου δι᾽ ἅπαντα ἄνθρωπον χρέος, τῷ ἐν ζωῇ τηρήσαντι ἀνεπίληπτον τῇ ἀρχιερωσύνῃ καί κατακοσμήσαντι ἑαυτόν πάσῃ σεμνότητι, πλήρων δέ ἡμερῶν εἰσερχομένῳ ἐν τῇ Ἱστορίᾳ, τῆς ὁποίας ὑπῆρξεν οὐχί ἁπλῶς μύστης, ἀλλά συνδημιουργός, λέγομεν.

Τίμιε Δέσποτα, παράδος σεαυτόν εἰς τάς χεῖρας τοῦ Κυρίου Σου. Ἀπόθες τήν ἀγήραστον ψυχήν Σου εἰς τήν ἀγάπην Ἐκείνου, Ὅστις τόσον σέ ἐδόξασε καί διά τόσων δωρεῶν καί τιμῶν σέ περιέβαλε.

Πρόσελθε «ἐν μέσῳ των πρεσβυτέρων»[11] πρός τόν Θρόνον τοῦ Ἀρχιποίμενος, ἵνα καταλάβῃς τήν θέσιν ἥν τό ἀρνίον τό «ἑστηκός καί ἐσφαγμένον» Σου ἔχει ἑτοιμάσει εἰς τό ὑπερουράνιον θυσιαστήριον. Χάρισε εἰς τό σεπτόν σκήνωμά Σου τήν ὀφειλομένην αὐτῷ ἀνάπαυσιν ἀπό των τόσων καί πολυετῶν κόπων Σου καί παράμενε «προσδοκων ἀνάστασιν νεκρῶν καί ζωήν τοῦ μέλλοντος αἰωνος», εἰς ἥν θά ἐγερθῇς ὡς ἐξ ὕπνου, καθ᾽ ὅσον «ὕπνος γάρ τοις δικαίοις ὁ θάνατος, μᾶλλον δέ πρός μείζονα ζωήν ἐκδημία».

Πεποίθαμεν ὅτι τό Πνεῦμά Σου καί ἡ καθαρά ψυχή Σου ἀγάλλεται ἤδη μετά τῶν Ἁγίων του Θεου ἐν τῇ ἀπειροκαλλεῖ περιοχῇ τοῦ Παντός ἔνθα «ἡ ἀκήρατος λαμπηδών

---

11. Ἀποκ. 5,6.

καί αἱ μακάριαι θέαι καί πᾶν τό ἀναφές καί ἀόρατον»[12].

Δεόμεθά Σου καί νῦν Δέσποτα ἅγιε, πεφιλημένε καί πολυσέβαστε, ἡμεῖς οἱ εὐτυχήσαντες νά γευθῶμεν τῶν χαρίτων τοῦ πνεύματός Σου καί τῶν εὐλογιῶν τῶν ἁγίων χειρῶν Σου, μή ἐγκαταλίπῃς ἡμᾶς.

Κατάλιπε τήν πατρικήν εὐλογίαν Σου καί μεσίτευε ὑπέρ ἡμῶν.

Αἰωνία Σου ἡ μνήμη.

12. Μ. Ψελλοῦ, *Ἐγκώμιον εἰς τήν μητέρα αὐτοῦ*, παρά Κ. Σάθα, Μεσ. βιβλ. Υ, 49.

Χριστοφόρου Κοντάκη, Δρ. Θ.

ΕΚΔΗΜΙΑ ΕΙΣ ΚΥΡΙΟΝ ΚΑΙ ΕΞΟΔΙΟΣ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΚΥΡΟΥ ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ Β΄

Ἡλικίᾳ πίονι καί πανσεβάστῳ, περί τήν 7ην ἀπογευματινήν τῆς Τετάρτης 9ης ὁδεύοντος μηνός Ἰουλίου, πληρώσας τό κοινόν τοῦ βίου δι᾿ ἅπαντα ἄνθρωπον χρέος, ἀπῆλθεν ἐκ τῶν προσκαίρων, εὑρισκόμενος ἐν τῷ Ἁγιωνύμῳ Ὄρει, ὁ Παναγιώτατος Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης κυρός Παντελεήμων ὁ Β΄.

Ἡ Κυρία τῶν Ἀγγέλων ἀντιμετρῶσα τήν δι᾿ Ἥν ἀγάπην τοῦ Κοιμηθέντος, τοῦ ἐπεδαψίλευσεν τήν χάριν της ὑψίστης ταύτης προνομίας.

Μεταφερθεῖσα νύκτωρ ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἡ πάνσεπτος σορός, περί τήν 5ην πρωϊνήν τῆς 10ης Ἰουλίου καί ἀποτεθεισα ἐν τῷ Ἱερῷ Ναῷ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, Πολιούχου, κατ᾿ ἐπιθυμίαν Του, ἐξετέθη εἰς προσκύνησιν.

Κατά τό διάστημα μέχρι καί τῆς 12ης μεσημβρινῆς της 12ης Ἰουλίου, ἡμέρας τῆς ἐξοδίου ἀκολουθίας, προσηλθον πρός ἀπότισιν τῆς ἐποφειλομένης τιμης καί ἀπόληψιν της ἐσχάτης εὐλογίας τοῦ πεφιλημένου σεβασμίου Ποιμενάρχου, καθ᾿ ὅλην τήν διάρκειαν τῶν μεσολαβούντων νυχθημέρων, πλήθη πιστῶν ἐκ τῆς πόλεως καί ἀλλαχοῦ καί ἐν καταφανεῖ συγκινήσει, ἀψηφοῦντα τόν κάματον τῆς ἡμέρας καί τήν μακράν ἀναμονήν, ἠσπάζοντο τήν ἡγιασμένην χεῖρα τοῦ Σεπτοῦ νεκροῦ.

Ἐντύπωσιν προεκάλεσεν τοῖς πᾶσι ἡ ἀθρόα προσέλευσις

νέων καί νεανίδων, οἵτινες ἐξεδήλουν τήν ἀγάπην καί τόν σεβασμόν πρός τόν ἐκλιπόντα.

Καθ᾽ ἅπαντα τά ἕως τῆς ἐξοδίου ἀκολουθίας νυχθήμερα, ἀνεγιγνώσκοντο πρό τῆς σοροῦ Εὐαγγελικά ἀναγνώσματα καί ὁ Ἱερός Ψαλτήρ ἀπό ἐναλλασσομένους πρός τοῦτο κληρικούς τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως.

Κατά τό τριήμερον τοῦ παλλαϊκοῦ καί ἀνεπαναλήπτου διά τήν Θεσσαλονίκην προσκυνήματος τῆς σεπτῆς σοροῦ, ἐτελεῖτο ἑκάστην ἑσπέραν ἀγρυπνία, ἑκάστην δέ πρωΐαν ἀρχιερατική θεία λειτουργία.

Τήν Πέμπτην 10ην τοῦ μηνός τήν θείαν λειτουργίαν ἐτέλεσεν τό πνευματικόν ἀνάστημα τοῦ Κοιμηθέντος, Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Βερροίας, Ναούσης καί Καμπανίας κ.κ. Παντελεήμων. Τήν Παρασκευήν 11ην τοῦ μηνός ὁ ἐκ τοῦ κλίματος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Θεοφιλέστατος Ἐπίσκοπος Θερμῶν κ.κ. Δημήτριος, τό δέ Σάββατον 12ην τοῦ μηνός, ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Σερρῶν καί Νιγρίτης κ.κ. Θεολόγος.

Παραλλήλως πρός ταῦτα οἱ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἀφικνούμενοι Ἱεράρχαι, ἀποτίοντες φόρον τιμῆς ἐνώπιον τῆς σοροῦ τοῦ Ἐκλιπόντος, ἐτέλουν Τρισάγιον, ἐν οἷς οἱ Σεβασμιώτατοι Μητροπολῖται Ζακύνθου κ.κ. Χρυσόστομος, Τρίκκης κ.κ. Ἀλέξιος, Σεβαστείας κ.κ. Δημήτριος (Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου), Μπιαλιστόκ καί Γκντάνσκ κ.κ. Ἰάκωβος (Ἐκκλησίας Πολωνίας).

Τό Σάββατον 12ην τοῦ μηνός τήν 12ην μεσημβρινήν ἐν μέσῳ πλήθους λαοῦ ἐψάλη ἡ ἐξόδιος ἀκολουθία προεξαρχούσης τῆς Σεπτῆς Κορυφῆς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί Πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Χριστοδούλου, συνιερουργούντων τῶν: Σεβασμιωτάτων Μητροπολιτων Δράμας κ.κ. Διονυσίου, Λαγκαδα κ.κ. Σπυρίδωνος, Σταγῶν καί Μετεώρων κ.κ. Σεραφείμ, Φιλίππων, Νεαπόλεως καί Θάσου κ.κ. Προκοπίου, Ἀλεξανδρουπόλεως, κ.κ. Ἀνθίμου, Γρεβενῶν κ.κ. Σεργίου, Ἱερισσοῦ, Ἁγίου Ὄρους καί Ἀρδαμερίου κ.κ. Νικοδήμου, Ἐλευθερουπόλεως κ.κ. Εὐδοκίμου, Κίτρους καί Κατερίνης κ.κ. Ἀγαθονίκου, Διδυμοτείχου καί Ὀρεστιάδος κ.κ. Νικηφόρου, Ἄρτης κ. Ἰγνατίου, Βερροίας, Ναούσης καί Καμπανίας κ.κ. Παντελεήμονος, Ξάνθης καί Περιθεωρίου κ.κ.

Παντελεήμονος, Καστορίας κ.κ. Σεραφείμ, Φθιώτιδος κ.κ. Νικολάου, Δημητριάδος καί Ἁλμυροῦ κ.κ. Ἰγνατίου Θεσσαλιώτιδος καί Φαναριοφερσάλων κ.κ. Θεοκλήτου, Φλωρίνης, Πρεσπῶν καί Ἑορδαίας κ.κ. Θεοκλήτου, Σιδηροκάστρου κ.κ. Μακαρίου, Κερκύρας καί Παξῶν κ.κ. Νεκταρίου, Σταυροπηγίου κ.κ. Ἀλεξάνδρου, Ἐδέσσης καί Πέλλης κ.κ. Ἰωήλ, Ζιχνῶν καί Νευροκοπίου κ.κ. Ἱεροθέου , Σερρῶν καί Νιγρίτης κ.κ. Θεολόγου, Μιλητου κ.κ. Ἀποστόλου (Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου), Ἀρκαλοχωρίου, Καστελλίου καί Βιάννου κ.κ. Ἀνδρέου (Ἐκκλησίας Κρήτης), Θεοφιλεστάτων Ἐπισκόπων, Θεουπόλεως κ.κ. Παντελεήμονος (Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου), Ροδοστόλου κ.κ. Χρυσοστόμου, (Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου), Θερμῶν κ.κ. Δημητρίου (Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου) καί Τράλλεων κ.κ. Ἰσιδώρου (Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου).

Παρέστησαν συμπροσευχόμενοι ὁ Τοποτηρητής τοῦ Θρόνου Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως κ.κ. Διονύσιος, καί οἱ ἐκπροσωποῦντες τά Πρεσβυγενῆ καί Νεώτερα Πατριαρχεῖα, Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Τυρολόης καί Σερεντίου κ.κ. Παντελεήμων (Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον), Θεοφιλέστατος Ἐπίσκοπος Βαβυλῶνος κ.κ. Θεοφύλακτος (Πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας), Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Βερροίας καί Ἀλεξανδρέττας (Χαλεπίου) κ.κ. Παῦλος (Πατριαρχεῖον Ἀντιοχείας), Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Ναζαρέτ κ.κ. Κυριακός, (Πατριαρχεῖον Ἱεροσολύμων), ὁ Θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Σιναΐας κ.κ. Ἀμβρόσιος, (Πατριαρχειον Ρουμανίας), ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Νευροκοπίου κ.κ. Ναθαναήλ (Πατριαρχεῖον Βουλγαρίας), ὁ Πανοσιολογιώτατος Καθηγούμενος τῆς Ἱερας Μονης Ἰβήρων ἀρχιμ. Βασίλειος Γοντικάκης ἐπικεφαλης πλειάδος ἀντιπροσώπων Ἱερων Μονῶν τοῦ ἁγιωνύμου Ὄρους, οἱ ἐκπρόσωποι των ξένων δογμάτων, Ρωμαιοκαθολικῶν- Εὐαγγελικών καί Ἀρμενίων σύμπας ὁ κλῆρος της Ἱερας Μητροπόλεως καί πληθος μοναχῶν καί μοναζουσῶν.

Ἐκ τῆς πολιτικῆς ἡγεσίας παρέστησαν ὁ Ὑπουργός Πολιτισμοῦ κ. Εὐάγγελος Βενιζέλος, ἐκπροσωπῶν τήν Κυβέρνησιν, ὁ πρ. πρωθυπουργός κ. Τζανῆς Τζανετάκης, ἐκπροσωπῶν τόν Πρόεδρον τῆς ἀξιωματικῆς ἀντιπολιτεύσεως, ὅστις ἀπέ-

στειλε στέφανον, οἱ ὑπουργοί Ἀνάπτυξης κ. Ἄκης Τσοχατζόπουλος, Ἐμπορικῆς Ναυτιλίας κ. Γεώργιος Πασχαλίδης, Μακεδονίας-Θράκης κ. Χαράλαμπος Καστανίδης, οἱ ὑφυπουργοί Ἐξωτερικῶν κ. Ἰωάννης Μαγκριώτης, Ἐθνικῆς Παιδείας καί Θρησκευμάτων κ. Νικόλαος Γκεσούλης, οἱ βουλευταί κ.κ. Σωτήριος Κούβελας, Γεώργιος Ὀρφανός, Σταῦρος Καλαφάτης, Ἀναστάσιος Σπηλιόπουλος, Εὐγένιος Χαϊτίδης καί ἄλλοι, ὁ Νομάρχης Θεσσαλονίκης κ. Παναγιώτης Ψωμιάδης, ἐπικεφαλῆς τοῦ Νομαρχιακοῦ Συμβουλίου, ὁ Δήμαρχος Θεσσαλονίκης κ. Βασίλειος Παπαγεωργόπουλος, ὁ Πρόεδρος τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου Θεσσαλονίκης κ. Σωτήριος Καπετανόπουλος, ἐπικεφαλῆς τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου, ὁ πρ. Νομάρχης Θεσσαλονίκης κ. Κωνσταντῖνος Παπαδόπουλος, Δήμαρχοι ὁμόρων Δήμων τῆς πόλεως, ὁ ἀντιδήμαρχος Πολιτισμοῦ τοῦ Δήμου Θεσσαλονίκης κ. Ἀντώνιος Γυφτόπουλος, οἱ διοικηταί τοῦ Γ′ Σώματος Στρατοῦ, Ἀστυνομίας, Πυροσβεστικοῦ Σώματος καί Λιμενικοῦ, αἱ πνευματικαί καί δικαστικαί ἀρχαί τῆς πόλεως, μεταξύ τῶν ὁποίων αἱ Πρυτανικαί ἀρχαί τοῦ Α.Π.Θ., μέ ἐπικεφαλῆς τόν Πρύτανιν κ. Μιχαήλ Παπαδόπουλον, ὁ Κοσμήτωρ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ΑΠΘ κ. Ἰωάννης Ταρνανίδης, ὁ Πρόεδρος τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς κ. Ἀρίστιππος Μηνᾶς, καθηγηταί τοῦ Πανεπιστημίου, ὁ Διευθυντής, ὁ ὑποδιευθυντής καί οἱ καθηγηταί τῆς Ἀνωτέρας Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς Θεσσαλονίκης καί πλῆθος ἐπωνύμων καί ἀνωνύμων τῆς πόλως καί τῆς ἐπαρχίας.

Ἐπικηδείους λόγους τούς ὁποίους δημοσιεύομεν κατωτέρω ἐξεφώνησαν ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καί Πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Χριστόδουλος, ὁ ἀρχιγραμματεύων τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος πανοσιολογιώτατος ἀρχιμανδρίτης Χρυσόστομος Σκλήφας, ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως κ.κ. Διονύσιος, ὡς Τοποτηρητής, οἱ ἐκπρόσωποι τῶν Πρεσβυγενῶν καί Νεωτέρων Πατριαρχείων, ἀνεγνώσθησαν μηνύματα τοῦ Ἐξοχωτάτου Προέδρου τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας κ. Κωνσταντίνου Στεφανοπούλου καί τοῦ Ἐξοχωτάτου Προέδρου τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως κ. Κωνσταντίνου Σημίτη, εἶτα δέ συνέχισαν ὁμιλήσαντες ὁ ἐκπρόσωπος τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος τοῦ Ἁγίου Ὄρους, πανοσιο-

λογιώτατος καθηγούμενος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἰβήρων ἀρχιμ. Βασίλειος Γοντικάκης, ὁ ἐκπρόσωπος τῆς Κυβερνήσεως Ὑπουργός Πολιτισμοῦ κ. Εὐάγγελος Βενιζέλος, ὁ ἐκπρόσωπος τῆς ἀξιωματικῆς ἀντιπολιτεύσεως πρ. πρωθυπουργός κ. Τζανῆς Τζανετάκης, ὁ Νομάρχης Θεσσαλονίκης κ. Παναγιώτης Ψωμιάδης, ὁ Δήμαρχος Θεσσαλονίκης κ. Βασίλειος Παπαγεωργόπουλος, ὁ Κοσμήτωρ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ΑΠΘ κ. Ἰωάννης Ταρνανίδης, ὁ Πρόεδρος τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς τοῦ ΑΠΘ κ. Ἀρίστιππος Μηνᾶς, ὁ Πρόεδρος τοῦ Σωματείου Ἱεροψαλτῶν Θεσσαλονίκης κ. Ἀναστάσιος Παραστατίδης καί ὁ Πρωτοσύγκελλος τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης πανοσιολογιώτατος ἀρχιμ. Ἰωάννης Τασσιᾶς ἐκ μέρους τῶν κληρικῶν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως.

Καθ᾽ ὅλον τό διάστημα τῆς ἐξοδίου ἀκολουθίας τό σεπτόν σκήνωμα περιεστοιχίζετο ὑπό κληρικῶν μοναχῶν καί μοναζουσῶν, ἀδελφῶν τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ καί ἐνδεδυμένους μέ στολάς Μακεδονομάχων.

Ἅμα τῷ πέρατι τῆς ἐξοδίου ἀκολουθίας ἐσχηματίσθη πομπή, τοῦ φερέτρου τεθέντος ἐπί εἰδικῶς πρός τοῦτο διεσκευασμένου στρατιωτικοῦ ὀχήματος περιστοιχούμενον δέ ὑπό ἐνόπλου ἀγήματος καί προπορευομένης στρατιωτικῆς μουσικῆς, ἐλιτανεύθη εἰς κεντρικάς ὁδούς ἐγγύς τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ, συνοδευόμενον ὑπό ἀρχιερέων, λοιπῶν κληρικῶν, τῶν ἀρχων καί χιλιάδων λαου καί ἐναπετέθη πρός αἰωνίαν ἀνάπαυσιν εἰς τάφον ἐντός τοῦ περιβόλου τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ἐκπληρωθείσης οὕτω ἐν ζωῇ ἐκφρασθείσης ἐπιθυμίας τοῦ ἐκλιπόντος.

Κατά τήν ἐναπόθεσίν Του ἐπί τοῦ Τάφου στρατιωτικόν ἄγημα ἀπέδιδεν τάς διά πυροβολισμων κεκανονισμένας τιμάς, τό δέ πλῆθος ἐν καταφανεῖ συγκινήσει, προεξαρχούσης τῆς Σεπτῆς Κορυφης της Ἑλλαδικῆς Ἐκκλησίας ἔψαλε τόν Ἐθνικόν Ὕμνον ἐν μέσῳ χειροκροτημάτων καί ἰαχῶν «ΑΘΑΝΑΤΟΣ».

ΕΞΟΔΙΟΙ ΛΟΓΟΙ

ΜΑΚΑΡΙΩΤΑΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΘΗΝΩΝ ΚΑΙ ΠΑΣΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ κ.κ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Μακαρία ἡ ὁδός ᾗ πορεύει σήμερον, ὅτι ἡτοιμάσθη σοι τόπος ἀναπαύσεως.

Ἀδόκητος καί κυριολεκτικῶς ὡς κεραυνός ἐν αἰθρίᾳ ἔπεσεν ἡ εἴδησις τῆς πρός Κύριον μεταστάσεως τοῦ ἀοιδίμου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος. Καί ἔσπευσεν καί ἡ Ἐκκλησία καί ὁ κόσμος ἅπας νά περιβληθῇ τήν στολήν τήν μέλαναν, προκειμένου νά κηδεύσῃ καί νά θρηνήσῃ τόν ἀοίδιμον Ἱεράρχην. Θρηνοῦμεν αὐτόν, ὄχι διότι μετέστη ἐκ των προσκαίρων εἰς τά αἰώνια, οὔτε ἐκ τῶν λυπηροτέρων πρός τά θυμηδέστερα. Διότι εἴμεθα οἱ ἔχοντες ἐλπίδα. Μόνον ἐκεινοι οἱ ὁποῖοι δέν ἔχουν ἐλπίδα, μόνον αὐτοί δικαιουνται νά θλίβωνται ἐπί τῇ ἐκδημίᾳ καί μεταστάσει ἀνθρώπων ἀπό της παρούσης ζωης εἰς τήν ἄλλην. Ἐάν ὅμως θλιβώμεθα, τουτο ὀφείλεται εἰς τό γεγονός, ὅτι στερεῖται ἡ στρατευομένη ἐπί γης Ἐκκλησία ἑνός στελέχους της, ἑνός δυναμικου, ἑνός εὐγενους, ἑνός φιλοθέου Ἱεράρχου της, ὁ ὁποιος ἐπί τριάκοντα περίπου χρόνια διεποίμανε θεοφιλως καί θεαρέστως τήν μεγαλώνυμον καί ἀποστολικήν αὐτήν τοπικήν Ἐκκλησίαν της Ἱερας Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης.

Γι᾽ αὐτό κλαίει καί θρηνεῖ πρῶτον μέν ἡ Ἱεραρχία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἡ ὁποία ἐστερήθη ἑνός ἐκ τῶν μελῶν της τῶν διαπρεπῶν, ἑνός ἀνδρός, ὁ ὁποιος μέ τήν παρουσίαν του ἐσήμαινεν τό ἦθος τῆς Ἐκκλησίας, τήν εὐγένειαν τοῦ χαρακτῆρος καί τό ἀγωνιστικόν του φρόνημα.

Θρηνεῖ καί λυπεῖται ἡ Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης ἡ ὁποία ἀπώλεσε τόν πνευματικόν της ὁδηγόν καί πατέρα, τόν ὁποῖον ἐγνώρισε ἐκ τοῦ πλησίον σέ ὧρες εὐχάριστες καί δυσάρεστες καί πάντοτε τόν ἀνεγνώριζε ὡς τόν φυσικόν της οἰακοστρόφον, ὁ ὁποῖος μέ τόν ἐνθουσιώδη συνήθως χαρακτῆρα του ἔδινε τόν τόνον εἰς τήν ἀντιμετώπισιν τῶν ποικίλων πνευματικῶν καί κοινωνικῶν προβλημάτων τοῦ ποιμνίου του.

Θρηνεῖ καί λυπεῖται ὁ Ἱερός κλῆρος καί ὁ εὐσεβής καί πιστός λαός τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπως τό ἀπέδειξε ἀπό τήν ἡμέραν κατά τήν ὁποίαν ἀνηγγέλθη ὁ ἀδόκητος θάνατος τοῦ ποιμενάρχου του καί οἱ ὁποῖοι συνέρρευσαν μέχρι καί αὐτῆς ἀκριβῶς τῆς ὥρας κατά τήν ὁποίαν τελεῖται ἡ ἐξόδιος ἀκολουθία τοῦ μακαριστοῦ καί τιμημένου ἱεράρχου, προκειμένου νά ἀποτίσῃ τόν ὕστατον φόρον σεβασμοῦ καί τιμῆς πρός τήν μνήμην ἐκείνου, τόν ὁποῖον ἀπεξεδέχετο ὡς πνευματικόν του πατέρα καί ὁδηγόν καί δέν εἶναι χωρίς σημασίαν τό γεγονός, ὅτι καί ἡ νεολαία τῆς πόλεως αὐτῆς καί τῆς περιχώρου, ἔσπευσε κατά τήν διάρκειαν τοῦ τριημέρου λαϊκοῦ προσκυνήματος καί αὐτή νά ὑποκλιθῇ ἐνώπιον τῆς σοροῦ του. Γιά νά ἀποδείξῃ καί διά τοῦ τρόπου αὐτοῦ ἀλλά καί διά φραστικῶν δηλώσεων τήν ἀφοσίωσιν, τόν θαυμασμόν, τήν ἐκτίμησιν τήν ὁποίαν ἔτρεφον πρός τό πρόσωπον τοῦ πολιοῦ ἱεράρχου. Θρηνεῖ καί λυπεῖται καί πνευματική καί πολιτική καί στρατιωτική καί ἡ λοιπή ἡγεσία τῆς πόλεως αὐτῆς καί τῆς περιοχῆς, ἡ ὁποία ἅπασα εὑρίσκεται τήν στιγμήν αὐτήν ἐπί ποδός, προκειμένου καί ἐκείνη νά ἐκδηλώσῃ τά αἰσθήματα τῆς τιμῆς, τῆς ἐκτιμήσεως, του σεβασμου καί τῆς ἀγάπης πρός τό πρόσωπον τοῦ Ἱεράρχου ἐκείνου τόν όποιον ἐγνώρισεν ὡς ἀγωνιστήν πρωτον εἰς τάς ἐπάλξεις διά τίς ποικίλες διεκδικήσεις, πνευματικές, κοινωνικές καί ἐθνικές, τῆς Μακεδονίας καί του τόπου αὐτου. Θρηνεῖ καί λυπειται καί ἅπασα τῶν ἱεραρχων των Πρεσβυγενων Πατριαρχείων χορεία μέ ἐπικεφαλης τό παλαίφατον Οἰκουμενικόν μας Πατριαρχεῖον. Ὅλη ἡ χορεία ἡ ὁποία παρίσταται ἐδῶ ἐκπροσωποῦσα τά παλαίφατα Πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς καθώς ἐπίσης καί τήν γειτονικήν Ἐκκλησίαν τῆς Βουλγαρίας, γιά νά ἐκφράσουν καί αὐτά μέ τήν σειράν των τά ἴδια αἰσθήματα τιμης,

σεβασμοῦ καί ἀγάπης πρός τό πρόσωπον τοῦ ἀποιχομένου ἱεράρχου. Θρηνεῖ καί λυπεῖται θά ἔλεγα ὅλη ἡ Ἑλλάς, ἡ ὁποία ἐγνώρισε εἰς τό πρόσωπόν του ἕναν ἱεράρχην μέ ἀδαμάντινον χαρακτῆρα, ἕναν ἱεράρχην ὁ ὁποῖος ἔγινε παντοῦ γνωστός καί διά τόν αὐθορμητισμόν του, ἀλλά κυρίως διά τόν ἐνθουσιασμόν του, κυρίως διά τήν προσήλωσίν του εἰς τά πάτρια, τά δεδομένα τῆς πίστεως καί τῆς παραδόσεώς μας. Δικαιούμεθα λοιπόν νά θρηνοῦμεν, ὄχι διότι ἐκεῖνος μετέστη ἐκ τῶν προσκαίρων εἰς τά αἰώνια, ἀλλά διότι ἡμεῖς στερούμεθα ἐφ᾿ ἑξῆς τῆς ἐπιγείου παρουσίας του, γιατί πιστευομεν ὅτι θά εὕρῃ ἔλεος ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, ὥστε καί ἀπό τήν νέαν του θέσιν εἰς τήν ἄνω Ἰερουσαλήμ νά πρεσβεύῃ καί νά βοηθῇ τήν ἐπίγειον αὐτήν Ἐκκλησίαν εἰς τήν ὁποίαν πάντες ἀνήκομεν. *Μακαρία ἡ ὁδός ᾗ πορεύει σήμερον, ὅτι ἡτιμάσθη σοι τόπος ἀναπαύσεως.*

Θά ἔπρεπε ἀγαπητοί νά ἔχω πολύν χρόνον εἰς τήν διάθεσίν μου προκειμένου ἁπλῶς νά σκιαγραφήσω τόν χαρακτῆρα καί τήν προσφορά τοῦ ἀοιδίμου ἱεράρχου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Παντελεήμονος, κατά τήν ὥραν ἀκριβῶς αὐτήν, κατά τήν ὁποίαν οἱ πάντες κυκλώνομεν τό σεπτόν λείψανόν του καί τήν σορόν του καί προσευχόμεθα εἰς τόν ζωῆς καί τοῦ θανάτου κυριεύοντα Θεόν, νά ἀναπαύσῃ τήν μακαρίαν ψυχήν του μεταξύ τῶν Ἁγίων.

Ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ ὅμως τρία μόνον σημεῖα ἀπό τόν πολυτάραχο βίον τοῦ ἱεράρχου νά ἐπισημάνω καί νά ὑπογραμμίσω, προκειμένου περισσότερον ἡμεῖς νά διδαχθοῦμεν καί ὀλιγότερον ἐκεῖνος νά ἐπαινεθῇ.

Πρωτον, λοιπόν σημειον ἐπί του ὁποίου ἤθελα νά ἐπιστήσω τήν προσοχήν σας είναι τό γεγονός, ὅτι δι᾿ ὅλης του τῆς ζωῆς, ἀπό τότε πού ἐνεδύθη τό μέλαν τριβώνιον του Ἕλληνος Ὀρθοδόξου κληρικου, δύο πόλους ἔσχεν εἰς τήν ζωήν του, πέριξ τῶν ὁποίων ἀνελίσκετο ὁλόκληρη ἡ ὕπαρξις καί ἡ δραστηριότητά του. Οἱ δύο πόλοι ἦσαν ἀφ᾿ ἑνός μέν Χριστός, ἀφ᾿ ἑτέρου δέ Ἑλλάς. Οἱ δύο πόλοι αὐτοί ἀπετέλεσαν τίς μεγάλες ἀγάπες τοῦ ἀοιδίμου Μητροπολίτου Θεσαλονίκης Παντελεήμονος.

Ἔζει διά τόν Χριστόν, ὡμίλει διά τόν Χριστόν, ἠργάζετο διά τόν Χριστόν, ἦτο ὁ ἄνθρωπος τοῦ ὁποίου ἡ ζωή εἶχε μίαν Χριστοκεντρικότητα, γι᾿ αὐτό καί πολλές φορές ἔφθανε

εἰς ὑπερβολάς, ὑπερβολάς οἱ ὁποῖες ἔρχονται εἰς ἀντίθεσιν μέ τούς συνήθεις συμβιβασμούς, τούς ὁποίους πολλοί ἄνθρωποι ἐπιχειροῦν, προκειμένου νά γεφυρώσουν τά χάσματα καί νά συνδυάσουν διεστῶτα ἤ ἀκόμη χειρότερον, νά γίνουν ἀρεστοί εἰς τούς σήμερον ἀνθρώπους. Ἐκεῖνος ὅμως ἐγνώριζε ὅτι ὑπάρχει διά νά κηρύττει Χριστόν καί τοῦτον Ἐσταυρωμένον καί αὐτό δέν ἔπαψε νά τό πράττῃ, νά τό ἐνεργῇ, νά τό κηρύττῃ, νά τό διδάσκῃ εἰς πᾶσαν εὐκαιρίαν.

Καί ὅπως ἔλεγε καί ὁ ἀπ. Παῦλος , εὐκαίρως ἤ ἀκαίρως Χριστός καταγγέλεται. Αὐτόν τόν Χριστόν ἐκήρυττε εἰς τούς ἀνθρώπους καί αὐτόν τόν Χριστόν τῆς Ἐκκλησίας ἐπρόβαλλε εἰς τίς συνειδήσεις των.

Καί ὁ ἕτερος πόλος ἡ Ἑλλάς. Ἦτο ἐκ τῶν Ἱεραρχῶν, ὁ ὁποῖος πραγματικά θά ἔλεγε κανείς συνεκλονίζετο ἀπό τά πατριωτικά ἰδεώδη, εἰς μίαν ἐποχήν μάλιστα κατά τήν ὁποίαν ἀραιώνουν οἱ τάξεις τῶν γνησίων ἀγωνιστῶν, εἰς μίαν ἐποχήν κατά τήν ὁποίαν θά ἔλεγε ἐπίσης κανείς, ὅτι ἀποχρωματίζονται οἱ πατριωτικές ἰδέες καί συκοφαντοῦνται ὡς δῆθεν σκοταδισμός ἤ καί ἐθνικισμός. Ἐκεῖνος ὅμως ἐγνώριζε ὅτι ἡ παράδοσις τοῦ Ἑλληνικοῦ Κλήρου εἶναι νά πολιτεύεται πάντοτε Χριστόν καί ὑπέρ τῆς πατρίδος καί ὑπέρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Γι᾽ αὐτό καί τόν εἴδαμε τόν ἱεράρχην αὐτόν νά εὑρίσκεται εἰς τήν πρώτην γραμμήν τῶν ἐθνικῶν μας διεκδικήσεων, νά εἶναι ἐκεῖνος μέ ἀναπεπταμένην τήν σημαίαν τῶν χριστιανικῶν καί τῶν ἐθνικῶν ἰδεωδῶν καί ἠκολούθει αὐτόν πιστῶς ἕνας ὁλόκληρος λαός, ὅπως τό πάλαι οἱ Ἰσραηλῖται ἀκολουθουσαν τόν γενάρχην των Μωϋσῆν. Χριστόν λοιπόν καί Ἑλλάδα, αὐτά ἐπίστευε, εἰς αὐτά ἀφωσιώνετο καί αὐτά ἐκήρυττε ὁ ἀοίδιμος Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Παντελεήμων.

Τό δεύτερον σημεῖον τό ὁποῖο θέλω νά ὑπογραμμίσω εἶναι τό γεγονός ὅτι ὁ ἴδιος ἱεράρχης ἦτο ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ὑπερημύνετο ταυτοχρόνως καί των δικαίων τῆς Ἐκκλησίας. Ἀνηκε εἰς τήν Αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος, εἰς μίαν Ἐκκλησίαν ἡ ὁποία ἔχει ζωήν ἐλευθέρου βίου ὑπέρ τά 150 χρόνια. Ἀπό τήν ἔπαλξιν εἰς τήν Μητρόπολιν αὐτήν, ὅπου τόν ἔταξεν ἡ ἐπιλογή τοῦ Θεοῦ καί ἡ ψῆφος τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἀνταποκρίθηκε εἰς

τά αἰτήματα τῶν καιρῶν καί ἦτο πάντοτε σημαιοφόρος τῶν δικαίων τῆς Ἐκκλησίας. Διά τοῦτο τόν εἴδαμεν πάντοτε παρόντα εἰς ὅλας τάς λαοσυνάξεις.

Εἰς ὅλας τας ἐκδηλώσεις, εἰς ὅλας ἐκείνας τάς εὐκαιρίας πού παρουσιάζονται, προκειμένου νά ὑπερασπιστῆ τά δίκαια τῆς Ἐκκλησίας, νά τονίση τήν ἀναγκαιότητα νά σέβωνται παντες τόν ἱερόν καί θεοΐδρυτον τοῦτον θεσμόν τῆς Ἐκκλησιας, τονίζων πάντοτε ὅτι εἰς τοῦτο τό Ἔθνος τό ἑλληνικόν ἡ Ἐκκλησία πάντοτε διεδραμάτισεν ἕναν κορυφαῖον ρόλον τον ὁποῖον καμμία σκοπιμότης καί κανένας νεωτερισμος δέν εἶναι ποτέ εἰς θέσιν νά διαγράψουν.

Καί τέλος, ὁ ἀοίδιμος ἱεράρχης ὑπῆρξε ὁ πιστός τηρητής τῶν παραδοσεων τῶν δογμάτων τῆς καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῆς και τῆς Ὀρθοδοξίας καί ἐκαυχᾶτο ἐν Κυρίῳ διότι ἦτο Ὀρθόδοξος Ἱεραρχης καί ἦτο ἐξ ἐκείνων πού δέν ἐδίσταζαν νά προβαλλουν την Ὀρθοδοξίαν καί νά τιμοῦν τήν Ὀρθοδοξίαν και εἰς τό ὄνομα τῆς Ὀρθοδοξίας νά πίνουν νερό, ὅπως λεει ὁ λαός μας, καί ταυτοχρόνως ἐπεξέτεινε αὐτό τό ὑπέρ της Ὀρθοδοξίας καί ὑπέρ της Ἐκκλησίας ἐνδιαφέρον του καί πρός τόν λαόν τοῦ Θεοῦ.

Πιστεύω ὅτι ἅπαντες εἴμεθα μέλη τῆς Ἐκκλησίας, διά τοῦτο ὅπως ἤκουα καί ἀπό τήν τηλεόρασιν καί ἀπό τό ραδιοφωνο αὐτές τίς τελευταιες ἡμέρες, δηλώσεις ἁπλοϊκων ἀνθρώπων τῆς Θεσσαλονίκης, οἱ ὁποιοι δέν ἐδίσταζαν νά τοῦ ἀναγνωρισουν τήν πατρότητα τήν πνευματικήν, ἀλλά καί τήν συνεχη μέριμναν διά τά κοινωνικά, διά τά ἐθνικά, διά τά οἰκογενειακά καί διά προσωπικά των ἀκόμη προβλήματα καί ζητήματα, διότι ὁ λαός εὕρισκε τήν σκέπην καί τήν καταφυγήν του, εἰς τό ὠμοφόριόν του καί ἐκεῖνος ἦτο ὁ ὁποιος ὀξύς μερικές φορές εἰς τήν ἔκφρασιν τοῦ λογου, ὡστόσο ὅμως πλήρης ἀγάπης ἀπέναντι του Θεου καί ἀπέναντι τῆς ἐμψύχου εἰκόνος του, δηλ. του ἀνθρώπου ἐπί τῆς γῆς.

Μακαρία ἡ ὁδός ᾗ πορεύει σήμερον, ὅτι ἡτοιμάσθη σοι, τόπος ἀναπαύσεως.

Ἀοίδιμε Ἱεράρχα, προσήλθαμε σήμερον ὅλοι ἐδῶ, ἱεράρχαι, ἱερεῖς, διάκονοι καί μοναχοί. Πολιτικοί καί στρατιωτικοί ἄρχοντες, ἡ πνευματική ἡγεσία αὐτου τοῦ τόπου τῆς πόλεως τῆς Θεσσαλονίκης καί ὅλης τῆς Μακε-

δονίας, προσήλθαμε ἐδῶ ταπεινοί προσκυνηταί τοῦ φερέτρου σου καί τῆς σοροῦ σου καί σοῦ ἀποτίομε τόν φόρον τῆς τιμῆς μας, τοῦ σεβασμοῦ μας, τῆς ἀναγνωρίσεώς μας διά τούς ἀγῶνας, εἰς τούς ὁποίους διεκρίθης, διά τήν ὅλην ζωήν καί πολιτείαν τήν ἄμεμπτον ἀπό πάσης πλευρᾶς, γιά νά σέ εὐχαριστήσωμεν διότι ἐτίμησες τόν τιμήσαντά σε Ἰησοῦν Χριστόν. Γιατί ὑπῆρξες ἀκαταγώνιστος ἐν πᾶσιν, γιατί ἐπρόβαλλες τήν Ἁγίαν μας Ἐκκλησίαν καί τά ὑπερούσια ἰδανικά αὐτοῦ τοῦ λαοῦ. Ἤλθαμε ταυτοχρόνως νά γονατίσωμε ἐνώπιον τῆς σοροῦ σου, νά ἀσπαστοῦμε τήν χεῖρά σου καί ἐν συνεχείᾳ νά προσευχηθοῦμεν εἰς τόν Θεόν νά σοῦ χαρίσῃ τήν ἐπουράνιον Βασιλείαν, τήν ὁποίαν τόσον ἐπόθησες καί εἰς τήν ὁποίαν τόσον πολύ ἐπίστευσες.

Ἄς εἶναι μακαρία ἡ ὁδός τήν ὁποίαν πορεύεσαι σήμερα. Γιατί ἡ πίστις καί ἡ συνείδησις λέγει, ὅτι σοῦ ἔχει ἑτοιμασθῆ τόπος ἀναπαύσεως. Ἄς εἶναι αἰωνία σου ἡ μνήμη τώρα καί εἰς τούς ἀπεράντους αἰῶνας. Ἀμήν.

ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΣΚΛΗΦΑ,
ΑΡΧΙΓΡΑΜΜΑΤΕΥΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Μακαριώτατε Ἀρχιεπίσκοπε Ἀθηνῶν καί Πάσης Ἑλλάδος κ. Χριστόδουλε, Σεπτέ Προκαθημενε τῆς Ἁγιωτάτης Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος,
Σεβασμιώτατε Ἐκπρόσωπε τῆς Α.Θ.Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου, Μητροπολίτα Τυρολόης καί Σερεντίου κ. Παντελεήμων,
Θεοφιλέστατε Ἐκπρόσωπε τοῦ Μακαριωτάτου Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας κ.κ. Πέτρου, Ἐπίσκοπε Βαβυλῶνος κ. Θεοφύλακτε,
Σεβασμιώτατε Ἐκπρόσωπε τοῦ Μακαριωτάτου Πατριάρχου Ἀντιοχείας κ.κ. Ἰγνατίου, Μητροπολίτα Χαλεπίου καί Ἀλεξανδρέττας κ. Παῦλε,
Σεβασμιώτατε Ἐκπρόσωπε τοῦ Μακαριωτάτου Πατριάρχου Ἰεροσολύμων κ.κ. Εἰρηναίου, Μητροπολίτα Ναζαρέτ κ. Κυριακέ,
Θεοφιλέστατε Ἐκπρόσωπε τοῦ Μακαριωτάτου Πατριάρχου Ρουμανίας κ.κ. Θεοκτίστου, Ἐπίσκοπε Σιναΐας κ. Ἀμβρόσιε,
Σεβασμιώτατε Ἐκπρόσωπε τοῦ Μακαριωτάτου Πατριάρχου Βουλγαρίας κ.κ. Μαξίμου, Μητροπολίτα Νευροκοπίου κ. Ναθαναήλ,
Πενθηφόροι των εὐλαβεστάτων Πρεσβυτέρων, Διακόνων, Μοναζόντων καί Μοναζουσῶν σύλλογοι,
Ἐξοχώτατοι κ.κ. Ὑπουργοί,
Ἐξοχώτατοι κ.κ. Ἐκπρόσωποι του Ἐθνικου Κοινοβουλίου,
Ἀξιότιμε κ. Νομάρχα,
Ἀξιότιμε κ. Δήμαρχε,
Ἐνδοξότατοι Στρατηγοί,
Ἐντιμότατοι Ἐκπρόσωποι τῶν λοιπῶν Ἀρχῶν,
Ἐλλογιμώτατοι κ.κ. Πρυτάνεις καί Καθηγηταί,
Ἀπορφανισθέν ποίμνιον τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης.

Ἡ Ἁγιωτάτη Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, ἐξαιρέτως ὅμως

ἡ πόλις τῆς Θεσσαλονίκης ἡ ἁγιοτόκος, ἡ πρωτεύουσα τῆς Μακεδονίας μας, προπέμπει σήμερον εἰς τήν αἰωνιότητα τόν ἀοίδιμον Μητροπολίτην της κυρόν Παντελεήμονα. Ἡ Σεπτή χορεία τῶν Ἱεραρχῶν ἀποχαιρετᾶ τόν ἀδελφόν τόν πεφιλημένον, ὁ Ἱερός Κλῆρος καί ὁ εὐσεβής Λαός τῆς Ἱερᾶς ταύτης Μητροπόλεως θρηνοῦν τήν ἔξοδον καί μετάστασιν τοῦ πνευματικοῦ των πατρός καί διδασκάλου, «ὅστις διά πίστεως τῆς τοῦ Χριστοῦ θεοσεβεῖς καί δικαίους ἀνέπλαττε» (Ἰουστ. Διάλ. 6, 592 Β), ὁ ἴδιος θεοσεβής καί δίκαιος ἐκ νεότητος γενόμενος. Ὅμως «πολλοί οἱ δίκαιοι καί οὐδείς αὐτῶν τῆς τοῦ θανάτου ἐξουσίας ἑαυτόν ἠδυνήθη λυτρώσασθαι». (Γελάσ. Μ 85, 1304). Διά τοῦτο καί ὁ ἀοίδιμος Ἱεράρχης φυσικόν ἦτο νά ἀκολουθήσῃ τήν ἐν εἴδει ρέοντος ποταμοῦ ἀσυγκράτητον ροήν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, τοῦ «ἐνδελεχῶς καί κύμμασιν ἀλλεπαλλήλοις πεπληρωμένου» κατά τόν οὐρανοφάντορα Πατέρα τῆς Ἐκκλησίας μας Μέγαν Βασίλειον (Μ. 31, 561Γ). Διά τόν Μητροπολίτην Θεσσαλονίκης αὐτή ἡ στιγμή ἦλθεν πανεπισήμως ἐν τόπῳ Ἁγίῳ καί ἐν ὥρᾳ προσευχῆς. Τέλος τοῦ βίου ὁσιακόν κατά παραχώρησιν Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ὡς ἐπιβράβευσιν, θά ἠδυνάμεθα νά εἴπωμεν, τῶν κόπων καί τῶν ἀγώνων τοῦ Μακαριστοῦ Ἱεράρχου, ηὐδόκησε νά τόν καλέσῃ εἰς τάς οὐρανίους Μονάς ἀπό τόν Ἁγιώνυμον Ἄθωνα, ἀπό της Παναγίας μας τό περιβόλι. Ἠθέλησε ἀπό τόν τόπον τῶν ἐπιγείων ἀγγέλων νά τόν μεταστήσῃ εἰς τά οὐράνια σκηνώματα, ἔνθα ἡ ἀνάπαυσις καί ἡ χαρά. Διότι εὑρισκόμενος ἐκεῖ, ὁ μακαριστός της Θεσσαλονίκης ποιμήν καί διδάσκαλος, ὁ ἀκαταπόνητος ἐργάτης του Ἱερου Εὐαγγελίου, ὅστις ἐγνώριζε καλῶς ὅτι «ὅρος ἐστί της ἀνθρωπίνης μακαριότητος ἡ πρός τό θειον ὁμοίωσις», (Γρηγ. Νύσ. Μ 44, 433Γ) παρέδωκε τήν ψυχήν του εἰς τάς ἀγκάλας τοῦ Κυρίου μας.

Ἔτσι ἐξέλιπεν ἐκ μέσου ἡμων ὁ ἐπιβλητικός τῃ παραστάσει, ὁ ἁγιοπρεπής τοις τρόποις, ὁ ἀξιωματικός τῷ ἤθει, ὁ αὐστηρός τῃ ἀγωνιστικῃ διαθέσει, ὁ ὀξύς τῃ διανοίᾳ, ὁ διδακτικός τῃ συνεντεύξει, ὁ τῆς Θεσσαλονίκης ποιμήν.

Καί ταυτα μέν ἐν προοιμίῳ. Ἀλλ᾽ ἄς ἔλθωμεν ἐγγύτερον πρός τήν βιοτήν του ἀοιδίμου ἀνδρός, διά νά γνωρίσωμεν ἐν ἀναλύσει τήν ἐκείνου προσωπικότητα καί χαρακτηρίσωμεν, ὡς ἐμπρέπει, τά ἔργα αὐτοῦ καί πάντα ὅσα διά τούς

μεταγενεστέρους κατέλιπε διαχρονικῆς ἀξίας καί ὠφελιμότητος καί διδαχῆς ἐπιτεύγματα.

Ὁ μεταστας Ἱεράρχης, κατά κόσμον Νικόλαος Χρυσοφάκης, ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τό ἔτος 1925. Ἀνετράφη μέ πίστιν πρός τόν Θεον καί ἀφοσίωσιν εἰς τήν Ἁγίαν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, εἰς οἰκογενειακόν περιβάλλον, ὅπου εὐωδίαζε ἡ πρός Θεόν ἀγάπη καί ἡ πρός τήν Ὀρθόδοξον Ἑλλαδα τιμή. Ἔχων ἔμφυτον τήν κλίσιν πρός τήν Ἱερωσυνην, ἐφοίτησεν εἰς τήν Θεολογικήν Σχολήν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καί ἀφοῦ ἐξεπλήρωσε τάς πρός τήν πατρίδα στρατιωτικάς ὑποχρεώσεις του, ἱκανοποιῶν τόν μυχιαίτατον πόθον του, εἰσῆλθεν εἰς τάς τάξεις τοῦ Ἱεροῦ Κληρου, χειροτονηθείς Διάκονος τό 1950 καί Πρεσβύτερος τό 1951. Περιεβλήθη ἐν χαρᾷ καί ἀγαλλιάσει, ὡς ὁ ἴδιος ἔλεγεν, τό τιμημένο, τό Ἅγιον καί δοξασμένον ράσον, τό ὁποῖον ἔφερε μέ ὑπερηφάνειαν ὡς γνήσιος Ἕλλην Ὀρθόδοξος Κληρικός μέχρι τῆς τελευταίας του πνοῆς, ἐμφορούμενος μέ ἦθος ἱεραποστολικόν, πίστιν εἰς τό Θεόν, ἀγάπην εἰς τόν ἄνθρωπον, ἀφοσίωσιν εἰς τό Ἱερόν καθῆκον, ἀνιδιοτέλειαν καί δυναμισμόν. Αὐτό τό ἦθος τόν συνώδευσε, ὡς Ἱεροκήρυκα τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ἐδέσσης ὅπου εἰργάσθη ἐπί διετίαν, ὡς Ἱεροκήρυκα τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης ὅπου ἐδίδαξε καί εἰς τό Ἐκκλησιαστικόν Φροντιστήριον, εἰς τήν Γαλλίαν ὅπου μετέβη δι᾽ εὐρυτέρας σπουδάς ὑπότροφος κατόπιν προτάσεως της Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας της Ἑλλάδος, ὡς Ἐφημέριον τοῦ Πανεπιστημιακου Ναου της Καπνικαρέας, ὡς Καθηγητήν τοῦ Ἀνωτέρου Ἐκκλησιαστικου Φροντιστηρίου της Ριζαρείου, ὡς Ὑποδιευθυντήν καί Πνευματικόν του Θεολογικου Οἰκοτροφείου της Ἀποστολικης Διακονίας, ὡς Γραμματέα των Συνοδικῶν Δικαστηρίων, θέσιν ἀπό τήν ὁποίαν ἐλέῳ Θεου ἀνεδείχθη Μητροπολίτης της Ἱερας Μητροπόλεως Σάμου καί Ἰκαρίας ἐν ἔτει 1965. Τήν Ἱεράν ταύτην Μητρόπολιν θεοφιλῶς διεποίμανε ἕως τοῦ ἔτους 1974, ὅτε κατεστάθη Μητροπολίτης της περικλεους Ἱερας Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, τήν ὁποίαν ἕως τῆς τελευταίας του πνοῆς μετ᾽ αὐταπαρνήσεως καί ζήλου ἱεροῦ διεποίμανε, ἀγαπήσας ἐξ ὅλης καρδίας του τόν εὐσεβέστατον καί φιλόθεον λαόν της καί ἀγαπηθείς παρ᾽ αὐτοῦ. Ὅταν τό 1974 ἐνεθρονίζετο εἰς τόν

Ἱερόν καί ἔνδοξον Ἀρχιερατικόν θρόνον τῆς Ἀποστολικῆς Μητροπόλεως ταύτης ἔλεγε χαρακτηριστικῶς: «Ἐν τῇ ἐπισκοπήσει ταύτῃ προέχει κυρίως ἡ ἔννοια ἤ πραγματικότερον εἰπεῖν, τό καθῆκον τῶν ἀγώνων, τῶν πόνων, τοῦ ἀνεπιλήπτου παραδείγματος, τῆς ἐνδελεχοῦς καί ἀόκνου μερίμνης, τῆς ἀκαταβλήτου ὑπέρ τῶν ἰδίων θρεμμάτων ἀμύνης κατά παντός ἔξωθεν πειρασμοῦ καί κινδύνου, τῆς ἀπαρνήσεως τῶν πάντων ὑπέρ πάντων». Ὅλα αὐτά τά ἔκαμε πρᾶξιν.

Ἐπί 29 ἔτη ὑπῆρξε «φῶς ἐπί τήν λυχνίαν τῆς τοῦ Κυρίου φωτοφόρου καθέδρας», φῶς ἐπί τήν λυχνίαν τῆς κατά Θεσσαλονίκην ἱερᾶς ὁλκάδος. Βιῶν ὁ ἴδιος βαθύτατα τό σταυρικόν πάθος τοῦ Κυρίου προσέφερε τήν ζωήν του διά τήν δόξαν Αὐτοῦ καί τήν σωτηρίαν ψυχῶν ἀθανάτων ὑπέρ ὧν Χριστός ἀπέθανεν, «χαίρων μετά χαιρόντων καί κλαίων μετά κλαιόντων». Ἐνδιεφέρθη διά τήν πνευματικήν καλλιέργειαν τοῦ λογικοῦ του ποιμνίου, χειροτονήσας πλῆθος ἀξίων Κληρικῶν, ἐφρόντισε διά τήν λειτουργικήν ζωήν, ἡ ὁποία εἶναι ἡ βάσις τῆς πνευματικῆς πορείας καί προόδου τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, ἐμερίμνησε διά τήν προώθησιν τῶν θεολογικῶν μελετῶν διά τῆς διοργανώσεως πολλῶν Θεολογικῶν Συνεδρίων καί Συναντήσεων.

Ἐπλούτισε τήν ἱεράν γενέτειρα τοῦ Μεγαλομάρτυρος Ἁγίου Δημητρίου διά τῶν χαριτοβρύτων Λειψάνων τοῦ ἀριστέως τῆς πίστεως, τά ὁποῖα ὡς θησαυρός πολύτιμος φυλάσσονται εἰς τόν πανίερον καί περικλεῆ τοῦτον Ἱερόν Ναόν τοῦ Μυροβλύτου Ἁγίου, τό σέμνωμα τῆς Ἑλλάδος καί τῆς Ὀρθοδοξίας συμπάσης. Μέ ἀποτμήματα τῶν Ἱερῶν Λειψάνων του Ἁγίου Ἀποστόλου Παύλου, τῶν Θεσσαλονικέων Ἁγίων Κυρίλλου καί Μεθοδίου (τῶν Ἰσαποστόλων). Ἐκόσμησε τήν ὡραίαν καί ἱστορικήν Θεσσαλονίκην διά Ναων ὅπως ἐκεινοι πρός τιμήν τῶν Ἁγίων Ἰσαποστόλων Κυρίλλου καί Μεθοδίου, τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, Παναγίας τῆς Ἐλευθερωτρίας, πάντων τῶν Θεσσαλονικέων Ἁγίων, Ἁγίου Παντελεήμονος κ.ἄ. Ἀνεκαίνισε τάς Ἱεράς Μονάς Ἁγίας Θεοδώρας καί Κοιμήσεως Θεοτόκου Πανοράματος. Ἀνεβίωσε τήν λατρευτικήν ἑβδομάδα πρός τιμήν τοῦ Πολιούχου τῆς Θεσσαλονίκης Μεγαλομάρτυρος Ἁγίου Δημητρίου. Προέβη εἰς τάς ἀπαραιτήτους ἐνεργείας διά τήν κατά-

ταξιν εἰς τό Ἁγιολόγιον τῶν Ἁγίων, Συμεών καί Εὐσταθίου Ἀρχιεπισκόπων Θεσσαλονίκης, Νικολάου Καβάσιλα καί Γρηγορίου Ἀρχιεπισκόπου Ἡρακλείας τοῦ θαυματουργοῦ. Διέθετε ἑλληνοπρεπῆ ψυχήν φλεγομένην ἀπό ἀγάπην ἔναντι τῆς φιλτάτης πατρίδος μας καί δή τῆς μαρτυρικῆς, τῆς ἡρωοτόκου καί ἁγιοτόκου Μακεδονίας μας. Ὡμίλει μέ πάθος διά τήν Ἑλλάδα καί τήν Μακεδονίαν. Συνεκλονίζετο ἡ ὕπαρξίς του ὁλόκληρος καί ἀνελύετο εἰς δάκρυα, ὅταν ἀνεφέρετο εἰς τά ἐθνικά θέματα. Προεκάλει ἐθνικόν παλμόν καί δέος εἰς ὅλους, ὅταν ὡς ἑλληνόψυχος πνευματικός τῆς πόλεως ταύτης ποιμήν μέ δωρικήν μεγαλοπρέπειαν ἔψαλε τόν Ἐθνικόν Ὕμνον. Διεδραμάτισε κύριον ρόλον εἰς τήν διοργάνωσιν συλλαλητηρίων διά τήν Μακεδονίαν σέ συνεργασία μέ τόν Δῆμον Θεσσαλονίκης καί δέν ἐδίστασε νά ὑψώσῃ τήν ποιμαντορικήν του ράβδον διά νά κρούσῃ δι᾽ αὐτῆς τάς θύρας τῶν ἰσχυρῶν, διακηρύσσων, ὡς ἐμπρέπει εἰς Ἕλληνα Ἱεράρχην ἀμύντορα τῶν Ἱερῶν καί τῶν ὁσίων τῆς φυλῆς καί τοῦ γένους, ὅτι ἡ Μακεδονία ἦταν, εἶναι καί θά μείνῃ ἑλληνική.

Προσωπικότης πολύεδρος, πολυσύνθετος, πολυσχιδής, πολυκύμαντος, ἐπετύγχανε νά συλλαμβάνῃ ἐπικαίρως τά θέματα, νά οἰκοδομῇ, νά ἐμπνέῃ, νά κινῆται ἐξ ἀπίνης πολλάκις καί ἐξ ἐσωτερικοῦ εὐγενοῦς πάθους, νά ἀγωνίζεται, ἔχων ἕνα μόνον κίνητρον, ἕνα μόνον ἰδεῶδες, ἕνα εὐγενῆ πόθον, ἕναν μόνον παλμόν. Τήν πίστιν εἰς τόν Χριστόν καί τήν ἐμμονήν εἰς τήν πατερικήν καί γνησίαν, ἑλληνορθόδοξον παράδοσιν. Ἡ ἀγάπη του πρός ὅ,τι Ὀρθόδοξον καί Ἑλληνικόν ἀπετέλει τήν ἀφετηρίαν καί τό πάθος, τόν παλμόν καί τόν σκοπόν τῆς δράσεώς του.

Ἡ φωνή του, ὡς φωνή ὑδάτων πολλῶν ἀντλουμένων ἀπό τήν πηγήν τοῦ ὕδατος του ἀλλομένου εἰς ζωήν αἰώνιον, ἀπετέλει σάλπισμα ἐγερτήριον ὑπέρ πίστεως καί πατρίδος διά τήν ἐν Χριστῷ ἀναγέννησιν καί τήν ἀφύπνισιν της ἐθνικῆς συνειδήσεως μυριάδων πιστων. Αὐτός ὁ ἱερός πόθος, ἡ ζέσις ψυχῆς τόν συνώδευε παντοῦ καί τόν ἐπέβαλλε ὡς προσωπικότητα κύρους καί διαθέσεως ἀγωνιστικης.

«Ἀλλά ρευστός μέν ὁ παρών χρόνος καί μηδεμίαν ἔχων ἕδραν ἤ παγιότητα, παροδικά δέ καί τά κατ᾽ αὐτόν πράγματα, τῇ ἀπαύστῳ τούτου ῥοῇ παραρέοντά τε καί συγκινούμενα...

Πάντες ὅμως οἱ τῆς Ἱερᾶς καί Οὐρανίου Ἀποκαλυπτικῆς διδαχῆς λάτρεις καί τῆς Μυστηριακῆς Κοσμοθεωρίας οὐρανοβάμονες καί τοῦ Χριστοῦ γνήσιοι μαθηταί καί ἀκόλουθοι, καί μάλιστα οἱ ὑπό τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου πεφωτισμένοι τῆς Ἁγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας Πατέρες καί Διδάσκαλοι, παρέμειναν ἐν τῇ ῥοῇ τῶν αἰώνων οἱ αὐτοί, ἀναλλοίωτοι, ἀκήρατοι, ἀληθῶς αἰώνιοι καί ἀθάνατοι. Τοῦτο τοῦ πνεύματος ἴδιον, τό αἰώνιον καί ἀθάνατον! Τοῦτο τῆς σοφίας τό δεῖγμα, τό ἀειθαλές καί ἀμάραντον. Τοῦτο τό μαρτύριον τῶν ἐπ᾽ ἀρετῇ καί παιδείᾳ διαλαμψάντων καί τῶν σοφά τοῖς ἐπιλιπομένοις καταλιπόντων ἔργα τό ἀεί ζῆν καί ἀκαταπαύστως διδάσκειν, τό νουθετεῖν καί καθοδηγεῖν εἰς τό διηνεκές! Μετά θάνατον δέ ἔτι μείζων αὐτοῖς καί ἡ τιμή καί ἡ δόξα, μάλιστα δ᾽ ὅταν καί τῆς Ἀρετῆς τά δείγματα φέρωσιν!». Καί διά σέ, ἀοίδιμε καί μακαριστέ Ἱεράρχα, οἱ λόγοι αὐτοί εὑρίσκουν τό πλήρωμά τους τήν ὥραν αὐτήν, ὅτε, τό πλῆθος τοῦ σοῦ λαοῦ κατακλύζει τόν Πανίερον τοῦτον Ναόν, ὅτε τά πνευματικά σου τέκνα μαρτυροῦν ὅτι ἡ τιμή πρός τό σεπτόν καί τίμιον πρόσωπόν σου θά εἶναι διηνεκής καί ἡ μνήμη σου ἄληστος.

Ἀλλ᾽ ἤγγικεν ἡ ὥρα, ἀοίδιμε Ἱεράρχα, τῆς εἰς τήν γῆν παραδόσεως τοῦ σκηνώματός σου καί πάντες νοερῶς ἀκούομεν τῆς μακαρίας φωνῆς σου, ἀπευθυνομένης πρός τόν Νυμφίον τῆς ψυχῆς σου καί λεγούσης: «Πάτερ ἐλήλυθεν ἡ ὥρα . . . Νυν πρός σέ ἔρχομαι . . . Τό ἔργον ἐτελείωσα, ὅ δέδωκάς μοι ἵνα ποιήσω . . . Οὕς δέδωκάς μοι ἐφύλαξα . . . Ἐγώ περί αὐτων ἐρωτῶ . . . Πάτερ Ἅγιε, τήρησον αὐτούς ἐν τῳ ὀνόματί σου . . . Οὐκ ἐρωτῶ σε ἵνα ἄρῃς αὐτούς ἐκ τοῦ κόσμου ἀλλ᾽ ἵνα τηρήσῃς αὐτούς ἐκ του πονηρου, ἁγίασον αὐτούς ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου, ἵνα πάντες ἕν ὦσι».

Αὐτή ἡ φωνή ἀπευθύνεται καί πρός τά τέκνα σου, μακάριε Γέροντα, παρηγορουσα αὐτά καί λέγουσα. Μή κλαίετε τέκνα. Ἀνέτειλέ ποτε ἡ εὐλογημένη πρωΐα «της Μιας των Σαββάτων», ἡ ὁποία καταυγάζει διά παντός μέ τό ἀνέσπερον φως τῆς Ἀναστάσεως τούς πάντας καί τά πάντα. Μή κλαίετε τέκνα. Μυστικαί φωναί μελωδίαν μυστικήν συγκροτοῦν σήμερον καί ἀκούονται ἕως τῶν ἐσχατιῶν τοῦ σύμπαντος παρά πάντας τούς θορύβους καί τούς ὀρυμαγδούς τοῦ κόσμου. «Νῦν πάντα πεπλήρωται φωτός,

οὐρανός τε καί γῆ καί τά καταχθόνια». Μή κλαίετε τέκνα. Ἆσμα νικητήριον ἀντηχεῖ πανταχοῦ: «Μηδείς φοβείσθω θάνατον, ἠλευθέρωσε γάρ ἡμᾶς ὁ τοῦ Σωτῆρος Θάνατος. . .» Θαρσεῖτε ἀδελφοί καί πατέρες, ὅτι Κύριος ὁ Θεός κατέλυσε τοῦ θανάτου τό κράτος: Ὢ μυστηρίου ξένου, ὢ πράγματος ἀπερινοήτου, ὢ θαύματος ἀνερμηνεύτου. «Ποῦ σοῦ θάνατε τό κεντρον; ποῦ σοῦ Ἅδη τό νῖκος; Ἀνέστη Χριστός καί σύ καταβέβλησαι».

Ἰσχύσατε χεῖρες ἀνειμέναι καί γόνατα παραλελυμένα. Καρδιαι σαλευόμεναι στερεωθεῖτε. Τινάξατε τήν λύπην καί ὑψωσατε τάς βεβαρημένας κεφαλάς· ἐθανατώθη ὁ θάνατος. Πρόσκαιρος ὁ χωρισμός. Ἐγγύς ἡ μεθ᾿ ἡμῶν καί πάλιν ὑπάντησις.

Ἱερεῖς καί Διάκονοι, Μοναχοί καί Μοναχαί, λαέ μου εὐλογημένε, εὐσεβεῖς καί φιλόθεοι ἐργάται τῆς ἀρετῆς, μαθηταί τοῦ σαρκωθέντος Κυρίου, ὁδοιπόροι τῆς ζωῆς ταύτης, πλούσιοι καί πένητες, καί πᾶσα ψυχή, συνεχίσατε τήν ἐπί τῆς γῆς πορείαν ἐν ἀγάπῃ καί ἐλπίδι, διότι καλῶς πλέον γνωρίζετε: «ὅτι οὐκέτι θάνατος κυριεύει», ἀφοῦ «Ἀνέστη Χριστός καί ζωή πολιτεύεται».

Μακαριστέ Ἱεράρχα: «Βροντή σεῖο λόγος, ἀστεροπή δέ βίος σός» κατά τόν Ἱερόν Πατέρα τῆς Ἐκκλησίας μας, Γρηγόριον τόν Θεολόγον (Γρηγ. Ναζ. Ἐπιτ. εἰς Μέγαν Βασίλειον παρά Migne, PG 38, 74). Περικυκλοῦντες ταύτην τήν ὥραν τήν σεπτήν σορόν σου καί μετά σου ὁρῶντες πάντα τά ὄντα, ἔμψυχα καί ἄψυχα, αἰσθητά καί νοητά, κόσμον ἐγγύς καί μακράν, «θανάτου ἑορτάζοντες νέκρωσιν. Ἅδου τήν καθαίρεσιν», σκιρτωντες ὑμνουμεν τόν Κύριον, τόν μεταστήσαντά σε ἐκ των προσκαίρων εἰς τά αἰώνια, ἐκ των φθαρτῶν εἰς τά ἄφθαρτα, ἐκ των ἐπιγείων εἰς τά ἐπουράνια, τόν μόνον εὐλογητόν των Πατέρων Θεόν καί Ὑπερένδοξον.

Τώρα, τήν ὥραν του ἀποχαιρετισμου πολυσέβαστε Πάτερ καί Δέσποτα, δέξου τήν ἔκφρασιν της εὐγνωμοσύνης τοῦ Κλήρου καί τοῦ Λαου σου, οἱ ὁποιοι μυριόστομον εὐχήν ἀναπέμπουν πρός Κύριον ὑπέρ ἀναπαύσεως της μακαρίας ψυχῆς σου, καί τόν ἔπαινόν σου ἐκδιηγούμενοι καί τήν τιμήν καί τόν σεβασμόν καταθέτοντες ἐνώπιόν σου, σέ προπέμπουν εἰς τήν αἰωνιότητα ἀπευθύνοντες εἰς σέ τούς λόγους τοῦ ποιητοῦ:

«Πέρνα τώρα, Γέροντα, στό φῶς»
Ζῆσε τή χαρά τοῦ παραδείσου,
Πλούσιος πού σέ πρόσμενε ὁ μισθός
ὅλη τούτη ἡ δόξα εἶναι δική σου».

Ναί, ἡ δόξα τήν ὁποίαν συνέθεσαν κόποι μιᾶς ὁλοκλήρου ζωῆς, γεμάτης ἀπό ἀγῶνας ἀδιάκοπους, ἀπό ἀγρυπνίες καί θυσίες, ἀπό ἐλπίδα καί ἀγάπην, ἀπό προσφοράν εἰς τήν Ἁγίαν μας Ἐκκλησίαν καί εἰς τόν Ἡγιασμένον τόπον μας. Πεποίθαμεν πάντες ὅτι χορεύεις καί συναγάλλεσαι μετά τῶν Ἁγίων, ἔνθα «ἡ ἀκήρατος λαμπηδών καί αἱ μακάριαι θέαι καί πᾶν τό ἀναφές καί ἀόρατον». (Ψελλ. Ἐγκώμ. εἰς τήν Μητέρα αὐτοῦ, παρά Κ. Σάθα, Μεσ. Βιβλ. V, 49).

Αἰωνία σου ἡ μνήμη!

ΣΕΒΑΣΜΙΩΤΑΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΝΕΑΠΟΛΕΩΣ ΚΑΙ ΣΤΑΥΡΟΥΠΟΛΕΩΣ κ.κ. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ, ΤΟΠΟΤΗΡΗΤΟΥ ΤΗΣ Ι.Μ.ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Μακαριώτατε Ἀρχιεπίσκοπε Ἀθηνῶν
καί Πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Χριστόδουλε,
Σεπτή τῶν Ἱεραρχῶν χορεία,
Εὐλαβέστατοι ἱερεῖς καί διάκονοι,
Ὁσιώτατοι μοναχοί καί μοναχές,
Ἐντιμότατοι ἄρχοντες τῆς μεγαλουπόλεως ταύτης,
Ἐλλογιμώτατοι κύριοι Καθηγηταί,
Εὐλογημένε πιστέ λαέ τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας
τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἡ μετάστασις τοῦ ἐπισκόπου οἱασδήποτε Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ γεγονός συγκλονιστικό, διότι Ἐκκλησία δέν νοεῖται δίχα ἐπισκόπου, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ τόν στύλον καί τό ἑδραίωμα αὐτῆς.

Γι᾿ αὐτό δικαίως καί εὐνοήτως τό εὐσεβές ποίμνιο τῆς Ἀποστολικῆς Αὐτῆς Ἐκκλησίας εἶναι συντετριμμένο καί πενθηφορεῖ, διότι ἔχασε τόν ποιμένα του. Ἡ ταπεινότης μου ὡς ὁ ὑπό τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ταχθείς προσωρινός ποιμήν τῆς ἀπορφανισθείσης τοπικῆς Ἐκκλησίας εὔχεται καί προσεύχεται, ἡ παρουσία μου νά εἶναι παρακλητική, γεμάτη ἀγάπη καί μέ τήν ἐλπίδα της Ἀναστάσεως. Ὁ θάνατος θά παραμένει γιά πάντα ἡ μεγαλύτερη τραγωδία μας μέσα στήν Ἱστορία, τό μεγάλο μας ἐρωτηματικό, ἡ ἀγωνία καί ὁ φόβος μας, ὁ πόνος καί ἡ ὀδύνη μας. Ὅμως ἡ ἀγάπη του Θεοῦ δέν μποροῦσε νά μας ἀφήσει μόνους στήν ἐρημιά καί τήν ἀγωνία τοῦ θανάτου.

Γίνεται ἕνας σάν καί ἐμᾶς, φορα τό δικό μας δερμάτινο χιτῶνα καί πορεύεται γιά τήν μεγάλη συνάντηση. Ἀναμετριέται παλλικαρίσια μέ τόν θάνατο, τόν νικα καί χαρίζει τήν ἐλπίδα τῆς Ἀναστάσεως. Ἡ ἀγάπη τοῦ Σταυροῦ νικᾶ τήν φθορά τοῦ θανάτου.

Πέρασαν ἀπό τότε ἀγαπητοί μου περισσότερα ἀπό 2000 χρόνια. Ὅσοι μποροῦν νά ἀκούουν καί νά πιστεύουν στήν

νίκη ἐνάντια στό θάνατο δέν θά πεθάνουν. Δέν θά πεθάνουν. Δέν θά πεθάνουν. Ἀλλά μᾶς διαβεβαίωσε πρίν ἀπό λίγο ὁ Εὐαγγελικός λόγος, ὅσοι μποροῦν νά βιώνουν ὡς προσωπικό γεγονός, τό γεγονός τῆς Ἀναστάσεως ὁ θάνατος εἶναι ἀδύναμος νά τούς ἀγγίξει. Ἴσως νά τούς τρομοκρατεῖ στήν θέα, ἀνίσχυρος ὅμως νά ὁδηγήσει στήν φθορά.

Ἡ Ἐκκλησία εἶναι παροῦσα στήν ἱστορία καί τόν χρόνο γιά ἕναν καί μοναδικό λόγον. Γιά νά κρατᾶ ζωντανό τό μήνυμα τῆς Ἀναστάσεως, γιά νά κρατᾶ ζωντανή τήν ἐλπίδα, γιά νά ἐπαναλαμβάνει τόν παιάνα τῆς νίκης, ἐνάντια στόν θάνατο. «Χριστός Ἀνέστη ἐκ νεκρῶν θανάτῳ θάνατον πατήσας», γιά νά θυμίζει συνεχῶς ὅτι τό Πάσχα τοῦ Θεοῦ μας γίνεται τό δικό μας προσωπικό Πάσχα, ἡ διάβαση πού μᾶς ὁδηγεῖ στήν ἀθανασία.

Κέντρο τῆς Ἐκκλησίας ὁ Ἐπίσκοπος εἰς τύπον καί εἰς τόπον Χριστοῦ. Ὅπου Ἐπίσκοπος ἐκεῖ καί ἡ Ἐκκλησία. Κέντρον τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας ζωῆς, κέντρο τῆς λειτουργικῆς μας συνάξεως. Κέντρο μέσα στό ὁποῖο βιώνουμε τήν Ἀλήθεια τῆς Ἀναστάσεως. Δεόμενος, προσευχόμενος καί ἀγωνιῶν γιά τόν λαόν τοῦ Θεοῦ, τά πνευματικά του παιδιά. Αὐτός εἶναι ὁ Ἐπίσκοπος καί ἡ θέση του μέσα στήν ζωή τῆς Ἐκκλησίας μας. Αὐτός ἦταν καί ὁ μακαριστός Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Παντελεήμων ὁ Β′. Τό μαρτυροῦν οἱ χιλιάδες τῶν ἀνθρώπων πού ἀκατάπαυστα πέρασαν αὐτές τίς ἡμέρες γιά νά προσκυνήσουν τό Σεπτό σκήνωμά του. Ἕνας ἀτελείωτος ποταμός εὐλαβείας καί πίστεως. Νέοι, γέροντες καί ἄγουρα παιδιά ἔδειξαν μέ τόν πιό σαφῆ τρόπο ὅτι ὁ λαός μας τιμα, σέβεται καί ἀγαπᾶ τήν Ἐκκλησία του. Ἐλπίζει καί περιμένει ἀπ᾿ Αὐτήν.

Πέρασαν γιά νά ἀσπασθουν τά ἀρχιερατικά του χέρια, τόν ἀναγνωρίζουν, του τό χρωστοῦν. Τά χέρια του γιά 29 χρόνια ὁλόκληρα εὐλογοῦσαν, χειροτονουσαν, ἐβάπτιζαν, τελουσαν τά μυστήρια, χειροτονοῦσαν. Αἰσθάνομαι σ᾿ αὐτήν τήν ἱερή ὥρα εὐγνωμόνως νά καταθέσω ὡς μνημόσυνο, ὅτι τά χέρια αὐτά ἦσαν ἀπό ἐκεινα πού ἐτέθησαν ἐπί τῆς κεφαλης μου, τήν ὥρα τῆς εἰς ἐπίσκοπον χειροτονίας μου, καθώς ἀκόμη καί τήν προσωπική σχέση τοῦ ἐκλιπόντος Ἱεράρχου μέ τόν μακαριστόν γέροντά μου Κίτρους Βαρνάβα.

Ὁ μακαριστός ἱεράρχης Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης

Παντελεήμων ὁ Β΄, ἐσφράγισε μέ τήν προσωπική του σφραγῖδα τήν ἐκκλησιαστική καί ἐθνική ζωή τῆς πόλης μας. Ἐκρηκτικός καί αὐθόρμητος, εὐθύς καί ἀνεξίκακος, γνώστης τῆς πατερικῆς θεολογίας, μέ τό γνωστό του προσωπικό ὕφος. Ἡ ἀγάπη του γιά τήν πατρίδα, ἁγνή καί ἄδολη, γνήσια καί αὐθεντική. Τά ἐθνικά μας θέματα θά τόν διεγειρουν. Οἱ ἀγῶνες του γιά αὐτά θά σημαδέψουν τήν ζωή τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ ἅγιος Δημήτριος θά ἐπιστρεψει στήν πόλη του διά τῶν ἱερῶν του λειψάνων μέ τήν προσωπική του φροντίδα καί θά καταστεῖ πολιοῦχος τῶν Βαλκανίων. Ἡ μέριμνά του γιά τόν ἐμπλουτισμό τοῦ Ἁγιολογιου τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας, μοναδική στήν Ἐκκλησία. Ἡ φροντίδα του γιά τό ἔργο καί τήν ζωή τῆς Ἐκκλησίας συνεχης. Νέοι προσοντοῦχοι ἱερεῖς καί ἄξιοι συνεργάτες τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως ταύτης συνεχίζουν στό ὄνομά του τό ἀποστολικό ἔργο του.

Ἡ ἀπουσια του, ἀπουσία ἀγαπημένου πατέρα καί τό δικό του προσωπικό Πάσχα στό Ἁγιώνυμο Ὄρος, στό Περιβόλι τῆς Παναγίας, στόν τόπο τῆς προσευχῆς, μεταξύ οὐρανοῦ καί γῆς, στήν ἀγκαλιά τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, τήν ὁποία ὑπερβαλλόντως ἠγάπα καί ἐτίμα. Ἡ Ἐκκλησία με τήν προσευχή, τήν ἀγάπη καί τήν στοργή της τόν παραδίδει στήν ἀγκαλιά τοῦ Θεοῦ καί στήν δικαία του κρίση.

Προσευχηθειτε χριστιανοί μου ἀγαπητοί νά εὐλογήσει ὁ Θεός, νά ὁδηγήσει τήν Σεπτήν Ἱεραρχίαν της Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος νά δώσει ἱεράρχην φωτισμένον μέ φως Χριστοῦ, μέ ἀγάπην Χριστοῦ στήν εὐλογημένη αὐτή Ἀποστολική Ἐκκλησία τῆς Θεσσαλονίκης.

Παντελεήμονος τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, αἰωνία ἡ μνήμη.

ΣΕΒΑΣΜΙΩΤΑΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ
ΤΥΡΟΛΟΗΣ ΚΑΙ ΣΕΡΕΝΤΙΟΥ κ.κ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ,
ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΥ ΤΗΣ Α.Θ.Π.
ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ
κ.κ. ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΥ

Μακαριώτατε,
Σεπτή τῶν Ἀρχιερέων χορεία,
Τίμιον πρεσβυτέριον,
Ἐξοχώτατοι κ.κ. Ὑπουργοί,
κ. Νομάρχα,
κ. Δήμαρχε,
Ἐντιμότατοι ἐκπρόσωποι τῶν πολιτικῶν
καί στρατιωτικῶν Ἀρχῶν,
Εὐσεβές ἐκκλησίαμα.

Μέ ὀδύνην ἐπληροφορήθησαν εἰς τό Φανάριον ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαῖος καί οἱ ἄλλοι ἱεράρχαι καί κληρικοί οἱ διακονοῦντες ἐκεῖ, τήν ἀδόκητον ἐκδημίαν τοῦ καλοῦ καί ἱεροπρεποῦς Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος, ἱεράρχου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου. Ἐγνωριζόμην προσωπικῶς μετά τοῦ ἀειμνήστου ἀπό τά νεανικά μας χρόνια. Πρίν γίνουμε ἀκόμη κληρικοί, ἐκυκλοφορούσαμε εἰς τούς ἴδιους θρησκευτικούς καί πανεπιστημιακούς χώρους καί μᾶς συνέδεε προσωπική φιλία.

Ὅλοι τόν ἐκτιμούσαμε βαθιά γιά τή σεμνότητα καί τήν σοβαρότητά του. Ἔγινε κληρικός ἀπό βαθιά πίστη στό Θεό καί ἀπό ἰδεολογία καί προσέφερε ὡς κληρικός πολλάς ὑπηρεσίας εἰς τήν Ἐκκλησία, ὅπου εἶχε ταχθεῖ. Ἐπαξίως ἐξελέγη Μητροπολίτης Σάμου καί Ἰκαρίας καί τό 1974 διά μεταθέσεως κατεστάθη Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης. Ἐποίμανε θεοφιλῶς τήν μεγάλη αὐτή καί νευραλγική Μητρόπολη ἐπί 29 ἔτη. Ἀνέπτυξε δραστηριότητες σέ πολλούς τομεῖς μέ ἐπιτυχία. Μεταξύ τῆς νεότητος, τῆς τρίτης ἡλικίας, φιλανθρωπίαν. Ἐπίσης ἐκαλλιέργησε τήν Θεολογίαν μέ τά συνέδρια τά ὁποῖα διοργάνωνε καί ἐπίσης ἐνημέρωνε τόν λαόν

καί πληροφοροῦσε μέ τά Μέσα Μαζικῆς Ἐνημερώσεως γιά τά θέματα τά θρησκευτικά καί τά πνευματικά.

Ἡ Θεσσαλονίκη, λοιπόν, στήν ἐποχή μας ἄξιζε ἕναν καλόν ποιμένα καί τόν βρῆκε εἰς τό πρόσωπο τοῦ ἀειμνήστου Παντελεήμονος Χρυσοφάκη.

Τήν Ἐκκλησία τῆς Θεσσαλονίκης τήν ὁποία ἵδρυσε ὁ ἀπ. Παῦλος καί εἶναι Ἀποστολική Ἐκκλησία, τήν ἐλάμπρυναν Μάρτυρες, Ἅγιοι καί Ὅσιοι καθ᾽ ὅλη τήν διάρκεια τῆς δισχιλιετοῦς ἱστορίας της. Καταρχήν, ὅταν ἡ Ἐκκλησία ἦταν ἀδιαίρετος, ἡ Θεσσαλονίκη ἦταν ἡ καρδιά τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης μέχρι τόν 8ο αἰῶνα, ὅταν ὁ αὐτοκράτωρ Λέων Γ′ ἔθεσε τήν Θεσσαλονίκη καί ὅλον τό Ἀνατολικόν Ἰλλυρικόν ὑπό τήν ἐκκλησιαστική, δικαιοδοσίαν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης καί Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου.

Ὁ Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης ἔκτοτε ἦταν πρόεδρος τῆς τοπικῆς ἐπαρχιακῆς Συνόδου ὑπό τήν Πατριαρχική Σύνοδο καί προσέφερε ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας καί πρός τήν Ἐκκλησίαν καί πρός τό Γένος διά μέσου τῶν αἰώνων καί αὐτή ἡ ἐπαρχιακή Σύνοδος λειτουργοῦσε μέχρι τό 1924. Ἀλλά αὐτές οἱ ὑπηρεσίες καί ἡ διακονία πρός τήν Ἐκκλησία, πρός τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον καί πρός τό Γένος συνεχίσθησαν μέχρι σήμερα, ἀκόμη καί ὅταν μέ τήν νέαν μορφήν διοικήσεως τῆς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης συμφώνως πρός τήν Πατριαρχικήν καί Συνοδικήν Πρᾶξιν, τό 1928, κατά τήν ὁποία ἡ διοίκησίς της ἐδόθη ἐπιτροπικῶς καί εἰς τά ἐπιμέρους, εἰς τήν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ κλῆρος καί ὁ εὐσεβής λαός καί ἡ κοινωνία τῆς Θεσσαλονίκης ἀναμένουν ἡ Ἐκκλησία νά ἀναδείξει ἄξιον διάδοχον τοῦ ἀειμνήστου Μητροπολίτου κυροῦ Παντελεήμονος Χρυσοφάκη γιά νά συνεχίσει καί αὐτός τό θεάρεστον καί θεοφιλές ἔργον τοῦ Μητροπολίτου Παντελεήμονος.

Ὁ Θεός ἄς τάξει τήν ψυχή του ἐν σκηναῖς δικαίων.

Αἰωνία του ἡ μνήμη.

ΘΕΟΦΙΛΕΣΤΑΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΒΑΒΥΛΩΝΟΣ κ.κ. ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ, ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΥ ΤΗΣ Α.Θ. ΜΑΚΑΡΙΟΤΗΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΠΑ ΚΑΙ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ κ.κ. ΠΕΤΡΟΥ ΤΟΥ Ζ΄

Μακαριώτατε Ἀρχιεπίσκοπε Ἀθηνῶν
καί πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Χριστόδουλε,
Σεπτή τῶν ἱεραρχῶν χορεία,
Λαέ τοῦ Κυρίου πενθηφόρε.

Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Μάρκου καί ὁ Σεπτός Προκαθήμενος αὐτῆς Μακαριώτατος Πάπας καί Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας καί Πάσης Ἀφρικῆς κ.κ. Πέτρος ὁ Ζ΄, ἐκφράζουν δι᾽ ἐμοῦ τά θερμά συλλυπητήρια καί καί τήν βαθείαν αὐτῶν θλῖψιν εἰς τήν τοπικήν Ἐκκλησίαν καί εἰς τήν καθόλου Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος, ἐπί τῇ ὅλως ἀδοκήτῳ ἐκδημίᾳ τοῦ Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος τοῦ Β΄.

Ὁ πολύκλαυστος νεκρός ἦτο ἄνθρωπος, ὅστις διηκόνησε τήν Ἐκκλησίαν μετ᾽ ἐνθέρμου πίστεως καί ἐμφορεῖτο ὑπό ζήλου διά τά ἐκκλησιαστικά καί τά ἐθνικά θέματα. Ἦτο ἐκ τῶν ὀλίγων ὁ ὁποιος καθ᾽ ὅλην τήν Ἀρχιερατικήν του διακονίαν ἐστάθη παρά τό πλευρόν τῶν Παλαιφάτων Πατριαρχείων καί ἐπεδείξατο πάντοτε λόγοις τε καί ἔργοις, τήν ἀγάπην του, οὐ μόνον πρός τά ἀρχαῖα Πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς ἀλλά καί πρός ὅλας τάς ὁμοδόξους Ἐκκλησίας.

Ἡ Ἀλεξανδρινή Ἐκκλησία ἀποτίουσα φόρον τιμης εἰς τόν πολύκλαυστον παρόντα Μητροπολίτην Θεσσαλονίκης κυρόν Παντελεήμονα Β΄ ἐκφράζει ἀφ᾽ ἑνός μέν τάς θερμάς εὐχαριστίας αὐτης δι᾽ ὅσα αὐτός ἠργάσατο ἐν τῇ ζωῇ του ὑπέρ αὐτης, ἔπραξε καί εὔχεται ἀφ᾽ ἑτέρου ὅπως ὁ Θεός τῆς ἀγάπης διά πρεσβειων του ἀθληφόρου μεγαλομάρτυρος Δημητρίου ἀναπαύῃ μέν τήν ψυχήν αὐτου ἐν χώρας ζώντων καί ἀναδείξῃ ἄξιον διάδοχόν του. Ἀμήν.

ΣΕΒΑΣΜΙΩΤΑΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ
ΧΑΛΕΠΙΟΥ, ΒΕΡΡΟΙΑΣ ΚΑΙ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΤΤΑΣ
κ.κ. ΠΑΥΛΟΥ,
ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΥ ΤΗΣ Α.Θ.Μ. ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ
ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ κ.κ. ΙΓΝΑΤΙΟΥ

Μακαριώτατε
Ἀρχιεπίσκοπε Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος.

Σᾶς μεταφέρω τάς εὐχάς τοῦ Πατριάρχου Ἰγνατίου τοῦ Δ′ καί τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Πατριαρχείου Ἀντιοχείας, ὅπως ὁ Πανάγαθος Θεός ἀναπαύσῃ τήν ψυχήν τοῦ κεκοιμημένου δούλου τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀδελφοῦ συλλειτουργοῦ ἡμῶν γενομένου Παντελεήμονος Ἀρχιερέως καί ὅπως γεμίζῃ μέ τήν Θεία Του χάρη καί παράκληση τήν καρδίαν ἡμῶν προσωπικῶς καί τάς καρδίας τῶν λοιπῶν ἀδελφῶν ἀρχιερέων τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καί τάς καρδίας τῶν κληρικῶν, μοναχῶν, μοναζουσῶν καί τοῦ λαοῦ καί τῶν ἀρχόντων τῆς Θεσσαλονίκης καί τοῦ εὐσεβοῦς Ἑλληνικοῦ Ἔθνους γενικῶς.

Ὅπως θά θέλαμε νά ἐκφράσουμε τήν εὐγνωμοσύνη τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Πατριαρχείου Ἀντιοχείας, γιά ὅσα προσφέρει καί προσέφερε ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος γενικῶς καί ἡ Ἐκκλησία τῆς Θεσσαλονίκης εἰδικῶς ἐπί τάς ἡμέρας του ἀειμνήστου Ἀρχιερέως, γιά πολλούς φοιτητάς καί κληρικούς πού θήτευσαν ,καί ὑπηρέτησαν σ᾿ αὐτήν τήν εὐλογημένην χώραν, τήν κοιτίδα της Ὀρθοδοξίας, ὥστε νά παίρνουν ἀπό ἐδω καί νά σπείρουν σέ ὅλον τόν κόσμον καί στό Πατριαρχειο μας Ἑλληνισμόν καί Ὀρθοδοξία.

Αἰωνία ἡ μνήμη Αὐτοῦ.

ΣΕΒΑΣΜΙΩΤΑΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΝΑΖΑΡΕΤ κ.κ. ΚΥΡΙΑΚΟΥ, ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΥ ΤΗΣ Α.Θ.Μ. ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ κ.κ. ΕΙΡΗΝΑΙΟΥ

Μακαριώτατε Ἀρχιεπίσκοπε Ἀθηνῶν
καί Πάσης Ἑλλάδος
κ.κ. Χριστόδουλε,
Ἅγιε Τοποτηρητά,
Σεβασμιωτάτη τῶν Ἁγίων Ἀρχιερέων χορεία,
Τίμιον Πρεσβυτέριον, Χριστοῦ διακονία,
Ἐξοχώτατοι κ. Ὑπουργοί,
κ. Νομάρχα,
κ. Δήμαρχε,
Ἐντιμότατοι ἄρχοντες,
Πενθηφόρε λαέ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης.

Ἡγούμενος Μέγας πέπτωκε ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ. Ὁ Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Παντελεήμων πρόκειται ἡμῖν κεκοιμημένος.

Δέν θά σκιαγραφήσω τήν μορφή αὐτοῦ οὔτε τήν ἀκτινοβολία, οὔτε τήν προσωπικότητα, οὔτε τήν φωτεινήν καί μεγάλην ἱστορικήν του πορεία. Δι᾽ ὅλα αὐτά ἡ Ἐκκλησιαστική καί Ἐθνική μας ἱστορία ἔχει πλέον τόν λόγο. Ἡ ταπεινότης μου ἁπλῶς μεταφέρει τά συλλυπητήρια τῆς Α.Θ.Μ. του Σεπτοῦ ἡμων Πατρός καί Πατριάρχου Ἱεροσολύμων κ.κ. Εἰρηναίου πρός τήν Ἁγιωτάτην Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος, τήν Ἱεράν Μητρόπολιν Θεσσαλονίκης καί τό εὐσεβές αὐτης πλήρωμα, διά τόν ἀδόκητον θάνατον τοῦ Ποιμενάρχου αὐτοῦ κυροῦ Παντελεήμονος τοῦ Β′.

Τό Πατριαρχειον Ἱεροσολύμων καί ὁ Προκαθήμενος τῆς Ἐκκλησίας Σιών της Ἁγίας καί ἡ Ἁγιοταφική Ἀδελφότης ἐγνώρισαν τήν ἀγάπη τοῦ νῦν μακαριζομένου Μητροπολίτου Παντελεήμονος ποικιλοτρόπως καί πολλάκις καί ἐν ἀνταγαπήσει κατέταξαν αὐτόν ἐπί τιμῇ μέλος τῆς Ἁγιοταφικῆς Ἀδελφότητος ὡς ὑπερασπιστή καί εὐεργέτη αὐτῆς καί ἀγωνιστήν αὐτῆς. Ἡγούμενος Μέγας πέπτωκε ἐν

τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ. Δεχθῆτε Μακαριώτατε Δέσποτα καί Σεπτή τῶν Ἱεραρχῶν χορεία τά συλλυπητήρια τῆς Μητρός τῶν Ἐκκλησιῶν, τοῦ Προκαθημένου αὐτῆς Πατριάρχου κ. Εἰρηναίου καί τῆς Ἁγιοταφικῆς Ἀδελφότητος ἐπί τῇ κοιμήσει τοῦ Ἁγίου Ἀδελφοῦ καί συλλειτουργοῦ ἡμῶν κυροῦ Παντελεήμονος Β′ τοῦ μεγαλοπρεποῦς Μητροπολίτου τῆς Θεσσαλονίκης καί τάς εὐχάς ὅπως ὁ Κύριος κατατάξῃ τήν μακαριαν αὐτοῦ ψυχήν ἐν σκηναῖς δικαίων καί Ἁγίων, ἀποδώσῃ αὐτῷ τόν τῆς δικαιοσύνης στέφανον καί ἀναδείξῃ ἄξιον διάδοχον αὐτοῦ ἵνα ποιμαίνῃ τόν λαόν τοῦ Θεοῦ τόν κατά Θεσσαλονίκην.

Μακαριστέ καί πολιέ Ἱεράρχα κυρέ Παντελεῆμον πορευου τήν μακαρίαν ὁδόν. Ὁ Κύριος ἀναμένει ἀγκάλαις ἀναπεπταμέναις, ἵνα σέ ἀναπαύσῃ παρ᾽ ἑαυτῷ.

Παντελεήμονος τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης εἴη ἡ μνήμη αἰωνία.

ΘΕΟΦΙΛΕΣΤΑΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
ΣΙΝΑΪΑΣ κ.κ. ΑΜΒΡΟΣΙΟΥ,
ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΥ ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΩΤΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ
ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ κ.κ. ΘΕΟΚΤΙΣΤΟΥ

Μακαριώτατε
Ἀρχιεπίσκοπε Ἀθηνῶν καί Πάσης Ἑλλάδος
κ.κ. Χριστόδουλε,
Σεβασμιώτατε Τοποτηρητή Μητροπολίτη
Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως
κ.κ. Διονύσιε,
Σεπτή τῶν Ἱεραρχῶν Χορεία,
Πενθηφόρο Ἱερατεῖον,
Ἀπορφανισθέν ποίμνιον
τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης.

Μετά βαθυτάτου ἄλγους ψυχῆς καί ἐν πολλῇ δοκιμῇ θλίψεως καί συνοχῇ καρδίας ἐλάβομεν τό πένθιμον ἄγγελμα περί τῆς πρός τόν Κύριον ἐκδημίας τοῦ Μακαριστοῦ Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος τοῦ Β΄.

Βαρύτατο τό πένθος, χείμαρρος τά δάκρυα, ραγισμένη ἡ καρδία, νεκρώσιμα τά τῆς Ἐκκλησίας ἄσματα.

Ἀλλά ὑπό τῆς Πίστεως ἐμφορούμενοι ἀντιλαμβανόμεθα ὅτι ὁ Παντοκράτωρ Θεός, ὁ γένους θνητοῦ τε καί ἀθανάτου καί πάσης φύσεως ἀνθρωπίνης δημιουργός, ὁ χρόνους μετρῶν τῆς ζωῆς καί καιρούς θανάτου πιστῶν, ἐκάλεσεν ἐκ τῆς ζωῆς ταύτης καί τῆς ἐν τῇ γῇ προσκαίρου διαμονῆς εἰς τήν ἐν οὐρανοῖς Ἐκκλησίαν τόν ἀείμνηστον Μητροπολίτην Θεσσαλονίκης κυρόν Παντελεήμονα τόν Β΄.

Πιστεύομεν ἀκραδάντως ὅτι ὁ Κύριος ζήσῃ αὐτόν, δεδομένου ὅτι πολυάριθμα εὐγνώμονα πνευματικά τέκνα της ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ρουμανίας τά ἐν τῇ εὐλογημένῃ πόλει τοῦ ἁγίου Δημητρίου σπουδάσαντα καί φωτισθέντα τῳ φωτί τῆς Θεολογικῆς γνώσεως προσεύχονται διαπύρως, ὅπως Κύριος ὁ Θεός ἡμῶν ὁ μόνος πολυέλεος, τῇ αἴγλῃ τοῦ προσώπου, αὐτοῦ καί ἐν τῇ ἀΰλῳ φωτοχυσίᾳ, τῆς φωτοφανίας αὐτοῦ τόν μεταστάντα ἀναπαύσῃ ὅπου ἐπι-

σκοπεῖ τό ἀνέσπερον φῶς αὐτοῦ. Πιστεύομεν ἀκραδάντως ὅτι ὁ Κύριος ζήσῃ αὐτόν, ἐπειδή οἱ ἀναρίθμητοι εὐσεβεῖς Ρουμάνοι, οἱ αὐτοπροσώπως ἔχοντες πεῖραν τῆς γενναιοδώρου ἀγάπης τοῦ Πατρός καί Ποιμενάρχου τῶν Θεσσαλονικέων, δεονται τοῦ Βασιλέως τῆς δόξης, ἵνα ὁ δοῦλος αὐτοῦ ὁ ἀγαθός καί πιστός εἰσέλθῃ εἰς τήν χαράν τοῦ Κυρίου Αὐτοῦ, εὐφραινόμενος ἐν τῇ γαλήνῃ καί ἐν ζωοτρυφῇ σύν ταῖς χοροστασίαις ἀγγέλων ἐν σκηναῖς δικαίων, ἐν μοναῖς ἁγίων.

Εἴθε ἡ ζωοποιός Τριάς διά ἐλέους Αὐτῆς κατατάξῃ τόν ἄξιον ὑπηρέτην Χριστοῦ καί οἰκονόμον μυστηρίων εἰς τό Ἅγιον καί ὑπερουράνιον καί νοερόν θυσιαστήριον, ἵνα συνεχίσῃ εἰς τόν αἰῶνα τῶν αἰώνων τήν θείαν λειτουργίαν ἐν πολει Θεοῦ ζῶντος, Ἱερουσαλήμ ἐπουρανίῳ καί μυριάς τῶν ἀγγέλων πανηγύρει καί Ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκῳ ἐν ουρανοῖς ἀπογεγραμμένων καί κριτῇ Θεόν πάντων καί Πνεύματι δικαίων τετελειωμένων.

ΣΕΒΑΣΜΙΩΤΑΤΟΥ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΝΕΥΡΟΚΟΠΙΟΥ κ.κ. ΝΑΘΑΝΑΗΛ,
ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΥ ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΩΤΑΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ
ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ κ.κ. ΜΑΞΙΜΟΥ

Μακαριώτατε,
Σεβασμιώτατοι ἀδελφοί ἐν Κυρίῳ,

Ἡ εἴδησις τοῦ θανάτου τοῦ μακαριστοῦ Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, κυροῦ Παντελεήμονος τοῦ Β΄ ἔπεσε ὡς κεραυνός καί εἰς τήν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν τῆς Βουλγαρίας.

Ἡ Ἐκκλησία μας πολλές φορές δέχθηκε τούς καρπούς τῶν ἀρετῶν τοῦ μακαριστοῦ γέροντα. Καρποί οἱ ὁποῖοι ἦταν ἀποτέλεσμα τῆς ζώσης πίστεώς του, τῆς βαθειᾶς γνώσεως τοῦ λόγου καί τῶν νόμων τοῦ Θεοῦ, τῆς θεολογικῆς καί λειτουργικῆς του καταρτίσεως. Τά γεμᾶτα παλμό κηρύγματά του καί ἡ τέλεση τῶν ἱερῶν μυστηρίων μέ πρῶτο αὐτό τῆς Θείας Λειτουργίας θά εἶναι γιά πάντα πρότυπό μας.

Οἱ γεμᾶτες σοφία συμβουλές του πολλές φορές μᾶς ἔδωσαν καλούς καρπούς καί εὐχάριστες λύσεις στά πολλά καί δύσκολα προβλήματα, πού κατά καιρούς καί ὡς ἄτομα ἀντιμετωπίζαμε. Δεχθήκαμε πολλές φορές τήν ἀπύθμενη ἀγάπη του καί τήν ἀβραμιαία φιλοξενία.

Μᾶς δίδαξε μέ λόγο καί ἔργο νά ἀγαποῦμε τούς Ἁγίους τῆς Ἐκκλησίας μας καί νά τιμοῦμε τά τίμια λείψανά των, γιά τά ὁποῖα τόση φροντίδα ἔδειξε. Μᾶς δίδαξε τόν σεβασμό καί τήν τιμή πρός ὅλους, ἔστω καί ἄν εἶναι μικρότεροι ἀπό ἐμᾶς, διότι αὐτή ἦταν ἡ συμπεριφορά του.

Μακαριώτατε, πιστεύω πώς ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος καί ἡ καθόλου Ἀνατολική Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, μέ τόν θάνατο του μακαριστου γέροντα ἔχασε ἕναν ἄξιο ταγό της, ἕναν θερμό κήρυκά της, ἕναν λαμπρό οἰακοστρόφο τοῦ σκάφους της καί ὅλοι ἐμεις ἕναν καλόν καί στοργικό πατέρα, ἕνα γνήσιον καί ἄδολο ἀδελφό.

Μακαριώτατε, ἐκπροσωπώντας τήν Ἱερά Σύνοδο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Βουλγαρίας καί τόν Προκαθήμενο αὐτῆς Μακαριώτατο Πατριάρχη κ.κ. Μάξιμο μεταφέρω πρός τήν

Μακαριότητά σας, πρός τήν Ἱεραρχία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τόν κλῆρο τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης καί τόν λαό αὐτῆς τά πλέον εἰλικρινῆ καί θερμά συλλυπητήριά μας καί τήν εὐχή ἡ μνήμη του νά εἶναι αἰώνια.

Ἀμήν.

ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΟΥ π. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΓΟΝΤΙΚΑΚΗ,
ΚΑΘΗΓΟΥΜΕΝΟΥ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ ΙΒΗΡΩΝ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ,
ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΥ
ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ

Μακαριώτατε τήν εὐχή σας.

Κατά τήν ὥραν ταύτην τῆς ἐξοδίου ἀκολουθίας σου μακαριστέ Ἱεράρχα Παντελεῆμον, ἡ Ἱερά Κοινότης τοῦ Ἁγίου Ὄρους μετά πάντων τῶν Ἁγιορειτῶν, ἑνώνει τάς προσευχάς της μέ ὁλόκληρον τήν Ἐκκλησίαν.

Σέ ἐγνωρίσαμεν ὡς φιλόστοργον πατέρα καί γνήσιον διάδοχον τῶν μακαρίων Ἱεραρχῶν τῆς Θεσσαλονίκης. Ἔζησες ἀσκητικῶς καί ἐπολιτεύθης ἐκκλησιαστικῶς. Σοῦ ἐδόθη τό χάρισμα νά συνεχίσεις τήν παράδοσιν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καί νά ὁδηγήσεις τό ποίμνιό σου εἰς ὁδόν εὐθείαν μέ τό νά προβάλλεις ὡς πρότυπα ζωῆς τούς μεγάλους Ἁγίους καί Θεολόγους τῆς Ἐκκλησίας τῆς Θεσσαλονίκης. Νά φροντίσεις διά τήν μετακομιδήν πολλῶν Ἁγίων λειψάνων τους, νά ἀγωνιστεῖς διά τήν ἀνέγερσιν καί εὐπρέπειαν τῶν ναῶν τους, νά διοργανώσεις ἐν τῇ ποιμαντικῇ σου μερίμνῃ συνέδρια μέ τήν συνεργασία τῶν καθηγητῶν τῆς Θεολογίας καί Ἁγιορειτῶν Πατέρων. Ἀντελήφθης τήν πνευματικήν σχέσιν καί θεολογικήν συγγένειαν τοῦ Ἁγίου Ὄρους καί τῆς Θεσσαλονίκης. Συνειδητοποίησες τήν μοναδικήν δύναμιν καί Οἰκουμενικήν ἀποστολήν αὐτῆς τῆς σχέσεως καί διηκόνισες εἰς αὐτήν, διότι μέ παιδικήν ἁγνότητα ἔδωσες ὅλον σου τόν ἑαυτόν εἰς τήν Ἐκκλησίαν.

Οἱ Ἁγιορεῖτες Πατέρες ἔζησαν τήν Μητρόπολη τῆς Θεσσαλονίκης κατά τήν μακράν ποιμαντορία σου ὡς χῶρον στοργῆς, ὅπου εὕρισκαν πάντοτε κατανόηση, προστασίαν καί βοήθειαν. Τοῦτο συνέβαινε διότι ἡ καθαρά σου καρδία εὑρίσκετο διαρκῶς εἰς τό Ἅγιον Ὄρος τρεφομένη νοερῶς ἐξ αὐτοῦ.

Τόν Ἱερόν Ἄθωνα εἶχες ὡς τόπον πνευματικῆς καταφυγῆς καί ἐνισχύσεως. Τό ρηθέν ὑπό τοῦ προφήτου «δεῦτε

ἀναβῶμεν εἰς τό ὄρος Κυρίου» ἦτο ἡ ἐνδόμυχος προτροπή πρός τήν ψυχήν σου, πρός τά πνευματικά σου τέκνα καί πρός τούς συνεργάτες σου. Ἐκεῖ τούς ὡδήγεις καί ἀπό ἐκεῖ ἀντλούσατε δύναμη.

Ἐπί μακράν σειρά ἐτῶν τό Ὄρος τό Ἅγιον ἦτο ὁ τόπος τῆς πνευματικῆς σου ἀναψυχῆς καί τῶν διακοπῶν. Ἐκεῖ εὕρισκες τόν ἑαυτό σου, τήν ἀνάπαυσιν τῆς ψυχῆς καί τοῦ ποιμνίου σου. Ἀπό τό Ἅγιον Ὄρος περιστοιχούμενος ὑπό τῶν ἀγαπητῶν σου πνευματικῶν τέκνων ἐκλήθης ἀπό τόν Κύριον εἰς τήν Ἄνω Σιών.

Ἐκεῖ εὐχόμεθα ὁ Δεσπότης τῶν ἁπάντων μετά τῆς Παναγίας αὐτοῦ Μητρός, νά σοῦ χαρίζουν τάς συνεχεῖς ἀναβάσεις τοῦ πνεύματος ἀπό δόξης εἰς δόξαν. Νά ζεῖς μετά τῶν προκατόχων σου ἁγίων ἱεραρχῶν, νά μνημονεύεις καί πάντων ἡμῶν διά νά συνεχίσωμεν τόν καλόν ἀγῶνα τόν ὁποῖον Σύ ἱερῶς καί ὁσίως διήνυσες.

Τοῦ μακαριστοῦ Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Παντελεήμονος τοῦ Β′ εἴη αἰωνία ἡ μνήμη.

ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΑΣΣΙΑ
ΠΡΩΤΟΣΥΓΚΕΛΛΟΥ Ι.Μ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ,
ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΥ ΤΩΝ ΚΛΗΡΙΚΩΝ ΑΥΤΗΣ

Μακαριώτατε Πάτερ καί Δέσποτα Ἀρχιεπίσκοπε Ἀθηνῶν καί Πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Χριστόδουλε,
Ἐκπρόσωποι τῶν Πρεσβυγενῶν καί Νεωτέρων Πατριαρχείων τῆς Μιᾶς Ἁγίας Ὀρθοδόξου, Καθολικῆς καί Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας,
Σεπτή τῶν Ἱεραρχῶν χορεία.
Ἐξοχώτατοι κύριοι Ὑπουργοί,
Ἐντιμότατοι ἄρχοντες, ἐκπρόσωποι τῶν ἀρχῶν αὐτῆς τῆς πόλεως,
κ. Νομάρχα,
κ. Δήμαρχε,
Στρατηγοί,
Λαέ τοῦ Θεοῦ περιούσιε καί ἠγαπημένε.

Ἔλαχε εἰς ἐμέ ὁ κλῆρος κατά τήν ἡμέραν αὐτήν νά ἀπευθύνω τό ὕστατο χαῖρε πρός τόν Παναγιώτατον Ποιμενάρχην αὐτῆς τῆς πόλεως ἐκ μέρους τοῦ ἱεροῦ κλήρου τόν ὁποῖον τόσον ἠγάπησε, τόν ὁποῖον τόσον ἐνίσχυσε καί τόσον ἐφωδίασεν, διά νά μπορεῖ νά πορεύεται τήν ὁδόν τῆς προσφορᾶς καί τῆς μαρτυρίας τῆς πίστεως στήν σημερινή ἐποχή, ἐποχή κατά τήν ὁποίαν ἡ ἀνάγκη τῆς μαρτυρίας τοῦ Ἕλληνος Ὀρθοδόξου κληρικοῦ τυγχάνει γεγονός λίαν ἐπάναγκες.

Παναγιώτατε Γέροντα εἴμεθα εὐγνώμονες ἀπέναντι στό σεπτό σου πρόσωπο, γιατί ὅλους μᾶς ἀνέδειξες μέ τήν ἀγάπη σου, μέ τή σοφία σου, μέ τή σύνεσή σου, μέ τήν αὐστηρότητά σου, μέ τήν ἀπολυτότητά σου, μέ τίς ἀρετές σου καί πάνω ἀπ᾽ ὅλα μέ τό ἅγιο παράδειγμά σου.

Ὑπῆρξες ἀσυμβίβαστος πρός ὅλους, κράτησες ἀναμμένη τήν δάδα της Ὀρθοδόξου πίστεως καί τοῦ γένους μας ἦσουν μπροστάρης σέ ὅλους τούς ἀγῶνες, καί ἀλήθεια, τά ὅσα ἀκούσαμε πρίν ἀπό λίγο ἀπό τόν πεφωτισμένο Προκαθήμενο τῆς Ἐκκλησίας μας τό Μακαριώτατο Ἀρχιεπι-

σκοπο κ.κ. Χριστόδουλο καί τούς λοιπούς ἐκφωνήσαντας λόγους ἀγάπης, ἐκπροσώπους τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τῶν ἄλλων Πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων, τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἄθω, ἀποτελοῦν σήμερα γιά μᾶς ὄχι λόγον καυχήσεως καί ἐπαίνου γιά τό πρόσωπό σου, τέτοιους λόγους εἶχες ἀκούσει πολλούς καί δέν εἶχες ἀνάγκη νά ἀκούσεις σήμερα λόγον ἐπαίνου, ἀλλά ἡ βιοτή σου σήμερα προβάλλεται Γέροντα ὡς παράδειγμα πρός μίμηση, παράδειγμα Ἕλληνος Ὀρθοδόξου Ἱεράρχου πού γνωρίζει νά ἀγωνίζεται γιά τά δίκαια αὐτοῦ τοῦ τόπου. Ἀγάπησες τήν Θεσσαλονίκη, ἀγάπησες τήν Ἐκκλησία καί πρόβαλλες πάντοτε ὡς παράδειγμα τούς Ἁγίους της· ἡ ζωή τῶν Ἁγίων, μᾶς ἔλεγες, εἶναι ἡ ζωή τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ζωή τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ ζωή τῶν Ἁγίων· καί ἔχουμε τό προνόμιο νά εἴμεθα Ἕλληνες Ὀρθόδοξοι, ἔχουμε τό προνόμιο νά εἴμεθα Ἕλληνες ὄχι γιά νά ὑποτιμοῦμε τούς ἄλλους, ἀλλά καυχώμενοι ὡς πρῶτοι στήν διακονία τῆς Οἰκουμένης. Καί αὐτές σου οἱ πεποιθήσεις σέ ἀνέδειξαν Γέροντα, προστάτη, βοηθό καί ἀντιλήπτορα παντός ἔργου τῷ Θεῷ εὐαρέστῳ.

Σέ εὐχαριστοῦμε διότι ἀφήνεις μίαν παρακαταθήκην τιμίου, ἁγίου καί ἀγωνιστοῦ Ἱεράρχου, μᾶς ἔλεγες πάντοτε φωνάζω, ἀλλά ἡ φωνή μου δέν ἔχει κακία, ἔχει ἡ φωνή μου τόν πόθο τῆς ἀφυπνίσεως, ἐγείρεσθε, μήν ὑπνώττετε, θέλω νά κρατῶ ἀνύστακτες τίς ὑπνώττουσες συνειδήσεις, θέλω νά ἀφυπνίζει ὁ λόγος, γιατί ὁ λόγος σας Παναγιώτατε ἦταν ὡς προελέχθη λόγος Χριστοκεντρικός, λόγος ἀγάπης πρός τόν Θεό, πρός τόν ἄνθρωπον, πρός τήν ἐπίγειον δεδοξασμένην πατρίδα, ἀλλά καί πρός τήν ἐπουρανίαν κοινήν πατρίδα ὅλων μας τήν βασιλεία τῶν Οὐρανῶν.

Σᾶς εὐγνωμονοῦμε Παναγιώτατε Πάτερ καί Δέσποτα, διότι εἰς πολλά ὠφελήθημεν καί εἰς πολλά ἐδιδάχθημεν. Ἡ αὐστηρότης τοῦ προσωπικοῦ σας βίου, ἡ θυσιαστική σας διακονία, ἤγγιζε πολλές φορές τά ὅρια της ἀνθρωπίνης ἀντοχῆς, ἀλλά ἡ ἀγάπη σας, ἡ δρόσος της πνευματικῆς σας ἀκτινοβολίας, ἡ σκέπη σας γιά τόν καθένα ἀπό ἐμᾶς ἦταν κάτι πού μᾶς συνεκλόνιζε. Τό, «τίς ἀσθενεῖ καί οὐκ ἀσθενῶ, τό τίς σκανδαλίζεται καί οὐκ ἐγώ πυροῦμαι» τοῦ ἀπ. Παύλου ἦταν βίωμα εἰς τήν καθημερινή σας διακονία. Μᾶς μάθατε

νά ἔχομεν ἀφοσίωση στήν Ἁγία μας Ἐκκλησία, στήν παράδοση, εἰς τήν λειτουργικήν ζωήν, εἰς τήν βιουμένην θεολογίαν ὡς μυστήριον σωτηρίας, εἰς τήν μαρτυρίαν τῆς πίστεως μετά παρρησίας καί αὐταπαρνήσεως.

Δέν διστάσατε νά ἀπευθύνετε λόγον ἐλεγκτικόν καί ἐπιτιμητικόν πρός πάσας τάς κατευθύνσεις, ὄχι μέ κίνητρο τόν ὑποβιβασμό ἤ τήν περιφρόνηση τοῦ ἄλλου, ἀλλά μέ κίνητρον τήν προβολή τῆς ἀληθείας.

Σᾶς εἴμεθα εὐγνώμονες διότι φροντίσατε ὁ καθένας ἀπό ἐμᾶς νά ἔχει ὅλες τίς προϋποθέσεις, ὑλικές καί πνευματικές, γιά νά πορεύεται ἀξιοπρεπῶς εἰς τήν πορείαν τῆς διακονίας.

Σᾶς εἴμεθα εὐγνώμονες Παναγιώτατε, διότι μέ τόν λόγον σας καλλιεργήσατε αὐτόν τόν λαόν, αὐτές τίς καρδιές πού σήμερα ἀποτελοῦν τά πολύτιμα διαμάντια τῆς ἀρχιερατικῆς σας διακονίας. Εἴδατε Παναγιώτατε πόσοι νέοι πέρασαν ἀπό τόν ναό τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, εἴδατε τούς ἀσθενεῖς, εἴδατε τόν κλῆρο, βλέπετε αὐτήν τήν ὥραν τήν Σεπτήν Ἱεραρχίαν μέ ἐπικεφαλῆς τόν Προκαθήμενον αὐτῆς, τούς ἄρχοντες αὐτοῦ τοῦ τόπου. Σᾶς ἀγάπησαν καί τούς ἀγαπήσατε.

Εἴμεθα εὐγνώμονες ἀκόμη γιατί ἐδῶ στήν Θεσσαλονίκη καλλιεργήσατε ἕνα πνεῦμα μαρτυρίας, διορθοδόξου κοινωνίας καί ἀγάπης. Ἡ παρουσία τῶν ἐκπροσώπων τῶν Πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων σήμερα δέν ἔχει τυπικόν χαρακτῆρα.

Ἀκούσατε ἀπ᾽ ὅλους ἕναν λόγο οὐσίας καί ἀγάπης γιά τήν προσφορά σας. Καί δέν θά ξεχάσουμε ποτέ πώς φροντίζατε νά γίνει γνωστή ἡ ἑλληνική γλῶσσα, ἡ ἑλληνική παιδεία, ἡ ἑλληνική Ὀρθόδοξος Θεολογία, ὡς μαρτυρία τῆς ἀγάπης του Θεοῦ σέ ὅλο τόν κόσμο. Τιμήσατε τούς Ἁγίους, ἀνεγείρατε ναούς, προβάλλατε τά Ἅγια λείψανα, τιμήσατε τήν Θεολογικήν ἐπιστήμην, ἀλλά ἤσασταν καί πρῶτος στούς μεγάλους ἀγωνες γιά τόν Ἑλληνισμό. Πάντοτε ἤσασταν πρῶτος στίς διακηρύξεις, ὅτι εἶναι ἀναγκαῖο νά διασφαλίσουμε τήν ἐθνικήν μας ταυτότητα, τά ἐθνικά μας δίκαια λέγατε εἶναι ἀδιαπραγμάτευτα, ἡ Μακεδονία μας φωνάζατε ἦταν, εἶναι καί θά μείνει Ἑλληνική καί πάντοτε ἡ φωνή σας εἶχε ἕναν παλμό μαρτυρίας καί ἀγάπης.

Τό Ἅγιον Ὄρος, ἡ ἀκρόπολις τῆς Ὀρθοδοξίας, τόπος

τῆς σωματικῆς καί πνευματικῆς σας ἀναπαύσεως, ἀλλά καί ὁ τόπος ἐκ τοῦ ὁποίου μετέβητε ἐκ γῆς πρός οὐρανόν, τόπος εἰς τόν ὁποῖον μᾶς ἀφήσατε τίς τελευταῖες σας παρακαταθῆκες, γιά ἀγάπη, γιά ἑνότητα, γιά δικαιοσύνη, γιά μαρτυρία μετά θάρρους καί παρρησίας, μή φοβεῖσθε μᾶς λέγατε νά εἶστε ἐντάξει ἀπέναντι στό Θεό καί μήν φοβᾶστε. Ὁ Θεός θά εἶναι πάντα μαζί σας.

Παναγιώτατε, ὁ λόγος εἶναι ἀδύναμος αὐτήν τήν ὥρα νά ἐκφράσει αὐτό πού νιώθει ἡ καρδιά μου. Προσπάθησα τόσην ὥρα νά βρῶ τήν ἀντοχή, γιά νά πῶ αὐτά τά λόγια, ἐγώ τό πνευματικό σου παιδί, πού εἶχα τήν εὐλογία ἀπό τόν Θεό μέχρι τήν τελευταία στιγμή τῆς ζωῆς σου νά συναίρω μετά σοῦ τόν σταυρόν τῆς τιμίας διακονίας σου. Ἀλλά ἡ λύπη ἡμῶν εἰς χαράν γενήσεται. Ἡ λύπη ἡμῶν δέν εἶναι λύπη ἀπογνώσεως, τό ἐτόνισε ὁ Μακαριώτατος, ἡ λύπη ἡμῶν εἶναι χαρά Παναγιώτατε, γιατί ὁ κόπος σας δέν πῆγε χαμένος, γιατί ἡ σπορά σας ἐκαρποφόρησε καί καρποφορεῖ.

Εἶπα, πρό ἡμερῶν ὅτι ἡ Θεσσαλονίκη ἔχασε τόν καλό της Ποιμένα, ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος τόν ἀγωνιστή Ἱεράρχη, ἡ Μακεδονία, ἡ Θεσσαλονίκη, τόν ἔνθερμο πατριώτη, ἀλλά τί εἶπα ἔχασε. Δέν ἔχασε, εἶσαι ζωντανός καί παρών καί θά μένεις μέσα στίς καρδιές ὅλων μας, εἶσαι παρών Παναγιώτατε στή ζωή μας, στήν ἱστορία αὐτῆς τῆς πόλης.

Μετέβης ἐκ του θανάτου εἰς τήν ζωήν, τήν ζωήν τήν αἰώνιαν πού τόσο ἀγάπησες καί τήν ὁποίαν διακόνησες μέ τήν θυσία σου, γιά νά εἶσαι φως πού δείχνει τό φῶς τοῦ Χριστοῦ, τό φως τό ἀνέσπερον της Ἀναστάσεως.

Παντελεήμονος τοῦ Παναγιωτάτου καί Θεοπροβλήτου Μητροπολίτου τῆς Ἁγιωτάτης Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, ὑπερτίμου καί ἐξάρχου πάσης Θετταλίας, ἥμων δέ Πατρός, Ποιμενάρχου καί Γέροντος καί Πρεσβευτοῦ ἐν οὐρανοις.

Αἰωνία ἡ μνήμη.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ,ΥΠΟΥΡΓΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ, ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΥ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

Ἡ κυβέρνηση ὑποκλίνεται μέ σεβασμό, ἀγάπη, τιμή καί ἀναγνώριση διά τῶν συναδέλφων μου καί ἐμοῦ, ἐνώπιον τοῦ λειψάνου τοῦ μακαριστοῦ Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, τοῦ κυροῦ Παντελεήμονος τοῦ Β′ τοῦ Χρυσοφάκη, τοῦ ἀπό Σάμου καί Ἰκαρίας.

Οἱ πολῖτες τῆς Θεσσαλονίκης, ὁ λαός τῆς πόλης αὐτῆς προπέμπει καί ἀποχαιρετᾶ σήμερα μέ ἀγάπη, θλίψη καί σεβασμό τόν Ποιμενάρχη του, πού ταύτισε τό ὄνομά του καί τήν παρουσία του ἐπί 29 ὁλόκληρα χρόνια μέ τήν μεταπολιτευτική ἱστορία τῆς πόλης αὐτῆς, μέ ὅλες τίς μεγάλες καί κρίσιμες στιγμές τῆς Θεσσαλονίκης. Προπέμπει καί ἀποχαιρετᾶ τόν προκαθήμενο τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τῶν Θεσσαλονικέων, πού ἀνέδειξε τήν ἰδιαίτερη θέση τῆς Θεσσαλονίκης μέσα σέ ὅλον τόν Ὀρθόδοξο κόσμο.

Αὐτός ὁ φλογερός, ὁ γεμᾶτος πάθος ἱεράρχης, ὁ πατριώτης, ὁ ζηλωτής τῆς Ὀρθοδοξίας, ἤξερε ταυτόχρονα πάρα πολύ καλά μέσα ἀπό τό μυστήριο τῆς Θείας Οἰκονομίας νά διατηρεῖ τήν πιό λεπτή καί ἀξιοζήλευτη ἰσορροπία σέ ὅλα τά κρίσιμα μέτωπα, πού καλεῖται νά ἀντιμετωπίσει ἡ σύγχρονη Ὀρθόδοξη διακονία καί μαρτυρία.

Γνώριζε πάρα πολύ καλά τήν ἰσορροπία τῶν σχέσεων Κράτους καί Ἐκκλησίας καθώς καί οἱ δύο αὐτές ὀντότητες καλοῦν νά ἐκφράσουν τόν λαό τελικά. Καλοῦνται νά ἐκφράσουν καί νά ὑπηρετήσουν τό γενικό συμφέρον σέ διαφορετικά ὅμως πεδία. Ἡ κάθε μία ἀπό τίς ὀντότητες αὐτές, τό κράτος μέσα στά καθημερινά πράγματα τοῦ κόσμου αὐτοῦ καί ἡ Ἐκκλησία διατυπώνοντας μέ ἀξιοπιστία καί πειστικότητα τό ἐσχατολογικό καί σωτηριολογικό της μήνυμα. Γνώριζε ὁ ἀοίδιμος Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Παντελεήμων ὁ Β′ πώς διαρθρώνονται οἱ σχέσεις ἀνάμεσα στήν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος καί τόν Οἰκουμενικό Θρόνο, αὐτός ὁ κάτοχος τῆς μείζονος καί πρωτοθρόνου Μητροπόλεως τῶν Νέων Χωρῶν.

Γνώριζε πώς Ἑλληνικότητα σημαίνει ταυτόχρονα Οἰκου-

μενικότητα, πώς ἑλληνική ταυτότητα σημαίνει προβολή τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ ἑλληνικοῦ λόγου μέσα στόν κόσμο. Καί βεβαίως ὁ μακαριστός Παντελεήμων ὁ Β΄ γνώριζε πάρα πολύ καλά πῶς νά διατηρεῖ τήν σχεσιν του μέ τήν κοινωνία, μέ τόν λαό τοῦ Θεοῦ, μέ τούς πολῖτες τῆς πόλης αὐτῆς, πατρικότητα, αὐστηρότητα, ἀλλα και ἐπιείκεια. Ποτέ δέν ἀσχολήθηκε ὁ Παντελεήμων ὁ Β΄ μέ τά ἐλάσσονα πράγματα. Πάντοτε ἀσχολήθηκε μέ τά μείζονα, δέν προκάλεσε καί δέν προκλήθηκε. Κατεῖχε τόν θρονο τῆς Ἐκκλησίας τῶν Θεσσαλονικέων μέ ὑψηλό φρόνημα, μέ ὑψηλή ἐπισκοπική αὐτοσυνειδησία καί κατέστησε τόν Ναό, τό κέντρο τοῦ ἐνδιαφέροντός τους. Γιατί γνώριζε πώς πρέπει νά δώσει ἀπαντήσεις στίς μεγάλες ὑπαρξιακές ἀγωνίες τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου. Γιατί γνώριζε καί τό ἔκανε αὐτό καθημερινή πράξη, πώς κορυφαία ἐκδήλωση τῆς Ὀρθόδοξης Θεολογίας εἶναι ἡ Ὀρθόδοξη Λειτουργία.

Αὐτόν τόν Μητροπολίτη, αὐτόν τόν Ποιμένα, προπέμπει καί ἀποχαιρετᾶ σήμερα ὁ λαός τῆς πόλης μας.

Εἴμαστε ὅλοι βέβαιοι, πώς ἔχει βρεῖ τήν θέση του στόν Παράδεισο καί θά συνεχίσει νά διακονεῖ τήν πόλη καί τόν λαό της ὡς πρεσβευτής της στόν Κύριο, πού τόσο ἠγάπησε καί βέβαια εἴμαστε βέβαιοι στό ὄνομα τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, πώς τό Πνεῦμα τό Ἅγιο θά μας ἐπιτρέψει νά γιορτάσουμε ξανά τήν Πεντηκοστή, κατά τήν ἐπιλογή του διαδόχου του, πού πρέπει νά συνεχίσει τήν στάση του καί τό ἔργο του.

Ἄς εἶναι αἰωνία ἡ μνήμη Του.

ΤΖΑΝΗ ΤΖΑΝΕΤΑΚΗ, ΠΡΩΗΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΥ, ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΥ ΤΗΣ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΗΣ ΑΝΤΙΠΟΛΙΤΕΥΣΕΩΣ

Ἐκ μέρους τῆς Νέας Δημοκρατίας ἐπιτρέψτε μου νά καταθέσω στήν μνήμη τοῦ ἀείμνηστου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος Β′ λίγα λόγια τιμῆς, εὐγνωμοσύνης καί ἀγάπης.

Ἀνήρ μέγας κεκοίμηται καί πένθος καλύπτει, ὄχι μόνο τήν ἱστορική Μητρόπολη τῆς συμπρωτεύουσας, τήν Θεσσαλονίκη, ἀλλά καί ὁλόκληρη τήν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Μητροπολίτης Παντελεήμων ὁ Β′ ἐπλήρωσε τό κοινό τοῦ βίου χρέος πλήρης μέν ἡμερῶν ἀλλά ἐντελῶς πρόωρα γιά μᾶς τούς ζῶντες καί περιλειπομένους. Ὥς ὄναρ παρῆλθε καί ὡς ἄνθος ἐμαράνθη καί μάλιστα δίχως νά περιμένει τήν κατάλληλη γιά τήν ξηρασία τῆς ἐπιγείου ζωῆς του ἐποχή. Ἔφυγε δυνατός καί μέγας, ὁ θάνατός του μᾶς συγκλόνισε καί ἡ ἀπώλειά του συνθλίβει καί γεμίζει μέ βαρύ πένθος ὅλους, ὅσους τόν γνώρισαν καί συνεργάστηκαν μαζί του.

Ὁ Παντελεήμων εἶχε ἀρχές τίς ὁποῖες ὑπηρετοῦσε ἀταλάντευτα. Δέν μέτρησε ποτέ τό πελώριο ψυχικό κόστος πού κατέβαλλε, γιά νά ὑπερασπίσει τίς ἀρχές του. Ἐναντιώθηκε ἀνυποχώρητα σέ ὑπαγορευμένες πολιτικές. Δέν ὑπέκυψε ποτέ σέ πιέσεις, δέν δέχθηκε ποτέ τόν ρόλο τοῦ πειθήνιου ὀργάνου τῆς ἐξουσίας. Ἀντιστάθηκε ἀνυποχώρητα σέ κάθε προσπάθεια ἀλλοίωσης τῆς ἐθνικῆς μας ταυτότητας καί τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας παράδοσης. Φαινόταν συχνά ἀλαζονικός ἀλλά δέν τόν ἔννοιαζε ὁ ἑαυτός του. Ἀντιστεκόταν μέ σπάνια ἐπιμονή σέ ὅ,τι συνιστουσε ἐκ των πραγμάτων ὑποβίβαση τῆς Θεσσαλονίκης καί ἐξίσωσή της μέ ὁποιαδήποτε πόλη. Ἦταν ὑπερήφανος γιά τούς Θεσσαλονικεις σήμερα, ὅπως καί γιά τήν ἱστορία τους. Ἀγάπησε τό λαό τῆς Θεσσαλονίκης καί τό ἔργο του, εἶναι μία συγκλονιστική μαρτυρία αὐτῆς τῆς ἀγάπης. Ἦταν ἀνύστακτος στό πλευρό ὅσων τόν χρειάζονταν. Ὅσων τόν εἶχαν ἀνάγκη.

Δέν ἤθελε νά δείχνει πόσο φιλάνθρωπος ἦταν καί γι᾽ αὐτό

τό κοινωνικό του ἔργο εἶναι σέ μεγάλο βαθμό ἄγνωστο, ἀλλά δέν ὑπῆρχε τρόπος νά μείνει ὅλο στή σκιά καί ἔτσι ἡ φιλάνθρωπη δραστηριότητά του ἔγινε γρήγορα γνωστή σέ ὅλο τόν λαό μας.

Δέν ἤθελε νά κάνει τίποτα πού θά φαινόταν σάν καλόπιασμα τοῦ πλήθους. Ἀλλά τό εὐρύ του πνεῦμα ἦταν ἀνοιχτό σέ νέα ρεύματα, γι᾽ αὐτό καί πρωταγωνίστηκε στήν δημιουργία τηλεοπτικοῦ σταθμοῦ τῆς Ἐκκλησίας, ἔδωσε ἀγώνα γιά νά ἔχει ἡ πόλη τῆς Θεσσαλονίκης φωνή στά σύγχρονα ραδιοτηλεοπτικά δίκτυα καί ἄνοιξε τήν τοπική Ἐκκλησία στό Ἴντερνετ, τό ὁποῖο ἀγκάλιασε ἀπό τήν πρώτη στιγμή ἀναγνωρίζοντάς τή σπουδαιότητά του τήν σημερινή ἐποχή.

Ἡ ζωή του ὅλη ὑπῆρξε ἕνα πρόσφορο στό Θεό καί στήν πατρίδα. Μία ἔκφραση πίστης στούς δύο πόλους τῆς ὕπαρξῆς του, στό Χριστό καί στήν Ἑλλάδα. Συνείδηση ἄγρυπνη, ἀληθινά ἐλεύθερη, ἦταν μία δύναμη εὐεργετική, τόσο γιά τήν ἴδια τήν Ἐκκλησία τήν ὁποία ὑπηρέτησε μέ αὐταπάρνηση, ὅσο καί γιά τήν ὡραία μάχη πού ἔδωσε μέ ὅλες του τίς δυνάμεις γιά τήν ἀναβάθμιση τῆς Θεσσαλονίκης.

Ὁ Μητροπολίτης Παντελεήμων εἶχε ἕνα εἰδικό χαρακτηριστικό, μία ἀρετή. Μιλοῦσε ἁπλά καί σημάδευε κατάκαρδα. Ὅταν θύμωνε ἔκανε τούς ἄλλους νά θυμώνουν, ὅταν γελοῦσε ἔκανε καί τούς ἄλλους νά γελάσουν καί ὅταν δάκρυζε ἔκανε τούς ἄλλους νά δακρύζουν.

Θά ἤθελα νά καταθέσω στή μνήμη του μακαριστου Μητροπολίτη Παντελεήμονος τόν στίχο του ποιητῆ του Γ. Σεφέρη.

«Να μποροῦσε ἡ φλόγα νά μᾶς διδάξει
ὅσο ἀνάβει νά θυμόμαστε σωστά».

Ἄς εἶναι αἰώνια ἡ μνήμη Του.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ ΨΩΜΙΑΔΗ,
ΝΟΜΑΡΧΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Ἡ Θεσσαλονίκη δάκρυσε καθώς ἀκούστηκε ἡ θλιβερή εἴδηση. Χάσαμε τόν σημαιοφόρο μας. Ἀναχώρησε ὁ δεσπότης μας. Ἔφυγε ἀπό κοντά μας καί νιώσαμε ὅλοι, πόσο εἶχε γίνει ἕνα ἀναπόσπαστο τμῆμα τῆς ζωῆς μας.

Νιώσαμε ὅλοι, πόσο σπουδαῖα καί πνευματικά πλούσια ἦταν αὐτά τά 29 χρόνια τῆς παρουσίας σου στήν πρωτεύουσα τῆς Μακεδονίας. Νιώσαμε ὅλοι, πόσο σίγουρο ἀγκυροβόλι βρίσκαμε στά λόγια σου, στίς νουθεσίες σου, στίς συμβουλές σου. Νιώσαμε ὅλοι, πόσα πολλά ἔκανες γιά μᾶς. Γιά τούς ἀνθρώπους πού σέ ἀγάπησαν, γιά τούς πολίτες πού ἤξεραν ὅτι θά ἔβρισκαν πάντα στό πρόσωπό σου ἕναν ξεχωριστό, σταθερό, ἕναν ἀκούραστο συμπαραστάτη. Νιώσαμε ὅλοι πώς τόσοι ἀγῶνες, τόσες προσπάθειες γιά τήν ὀρθοδοξία καί τήν πατρίδα μέσα στά χρόνια πού πέρασαν ἄφησαν βαριά παρακαταθήκη καί κληρονομιά. Νιώσαμε πόσο σέ ἀγαπήσαμε.

Ἀφήνεις πίσω σου τήν πίστη, τό ἔργο καί τήν ἀγάπη, τήν ἀποφασιστικότητα, τή σοβαρότητα καί τό ἦθος, φρουρούς τῆς μνήμης σου.

Μᾶς τρομάζει ὅμως τό κενό, πού νιώθουμε ὅτι ἀφήνεις πίσω σου. Μᾶς τρομάζει, ἀλλά πιστεύουμε ὅτι θά συνεχίσεις νά πρεσβεύεις γιά ὅλους μας ἀπό τή νέα σου θέση.

Σέ ἀποχαιρετοῦμε, ὑποσχόμενοι, ὅτι ὅσους σπόρους ἔσπειρες στήν ψυχή μας, θά καρπίζουν μέχρι νά ἀνταμώσουμε καί πάλι.

Πιστεύουμε, ὅτι ἡ ἀλήθεια πού κήρυξες μέ ὑπερηφάνεια στήν πόλη μας, θά λάμπει σάν πρωϊνή ἡλιαχτίδα πού φωτίζει τή γη, ὅπως ἔλαμψε καί ἡ δική σου παρουσία. Φυλᾶμε σάν θησαυρό πολύτιμο τήν ἀνάμνηση τῆς παρουσίας καί τῆς δράσης σου στήν πρώτη γραμμή καί σέ ἀποχαιρετοῦμε.

Αἰωνία σου ἡ μνήμη μακαριστέ Παντελεήμονα, καλέ μας ποιμένα, πατέρα καί δέσποτα.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ, ΔΗΜΑΡΧΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Βαθιά ἡ ὀδύνη γιά τό λαό τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Θεσσαλονίκης, πού θρηνεῖ τόν Ποιμενάρχη του.

Βαρύ τό πένθος καί ἔντονη ἡ συγκίνηση στά μάτια ὅλων μας, γιά τήν κοίμηση τοῦ Μακαριστοῦ Μητροπολίτου μας.

Τόν τίτλο αὐτό μέ τό ἔργο καί τό χαρακτήρα του τόν δικαίωσε πλήρως.

Ἀνέδειξε τήν ἱερωσύνη καί τόν πατριωτισμό σέ ὕψιστες ἀποστολές.

Ὡς Δήμαρχος Θεσσαλονίκης, ἐκ μέρους τῶν πολιτῶν της, τοῦ πληρώματος πού τό ὑπηρέτησε, μέ ἐνάργεια λόγου καί ἔργο ἀγάπης καί πνευματικῆς στήριξης ὡς Ποιμένας, ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων πού στοιχήθηκαν στίς προσπάθειές του γιά την Ὀρθοδοξία καί τήν Ἑλλάδα, ἀλλά καί ἐκ μέρους τῆς Τοπικῆς Αὐτοδιοίκησης τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης, ἀπευθύνω τό ὕστατο χαῖρε στόν ἄξιο Ἱεράρχη, στόν ἐμπνευστή τῶν πνευματικῶν καί τῶν ἐθνικῶν ἀγώνων, στόν φιλεύσπλαγχνο καί φιλόπονο συμπαραστάτη κάθε κατατρεγμένης ψυχῆς, στό δικό μας Μητροπολίτη.

Ποιός μπορει νά ξεχάσει τή μορφή πού ὅλο δίκαιο καί δύναμη ἀφύπνιζε τά συγκεντρωμένα στήν πλατεία Ἀριστοτέλους πλήθη στά συλλαλητήρια γιά τή Μακεδονία;

Ποιός μπορεῖ νά ξεχάσει τόν πύρινο θεόπνευστο λόγο του, τό λόγο πού συνέτιζε, πού νουθετουσε, πού παρακινοῦσε στό δρόμο τοῦ Θεοῦ, στίς λεωφόρους της ἀλήθειας, τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἀνθρωπιάς, της ἀνωτερότητας, τῆς ταπείνωσης;

Αἰσθανόμαστε τήν κοίμησή του ὡς ἀπώλεια ἑνός ζωντανοῦ τμήματος τῆς πόλης μας καί της ψυχῆς μας.

Μέ τήν καρδιά μας νά χτυπᾶ ἀπό συγκίνηση ἀλλά καί εὐγνωμοσύνη, μέ τίς ψυχές μας νά προσεύχονται γιά τό νέο του ταξίδι ἀκόμα πιό κοντά στό Θεό, μέ τή συνείδησή μας νά ἀναπολεῖ τούς κοινούς ἐθνικούς καί κοινωνικούς ἀγῶνες, ὅλοι ἐμεῖς οἱ Θεσσαλονικεῖς, τό ποίμνιό του, βρισκόμαστε ἐδῶ, ὑπό τήν σκέπη τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιε-

πισκόπου μας, γιά τόν τελευταῖο ἀσπασμό, γιά νά τιμήσουμε μία προσωπικότητα πού ἔδωσε πολλά στή Βυζαντινή Συμβασιλεύουσα, στόν πολιτισμό της καί στούς ἀνθρώπους της, τό Μητροπολίτη πού ἐξέπεμψε τό πνευματικό μεγαλεῖο τῆς Ὀρθοδοξίας καί τοῦ Ἑλληνισμοῦ καί στήριξε τήν κοινωνία τῆς Θεσσαλονίκης μέ ὅλες του τίς δυνάμεις.

Οἱ ἀξίες καί τά ἰδανικά πού ἀνέδειξε τό ἔργο του, ὑπαγορεύουν τήν ἀναγνώριση καί τήν τιμή.

Τό χῶμα τῆς ἀγαπημένης του Μακεδονίας πού θά τόν δεχθεῖ καί μέ θέρμη θά τόν ἀγκαλιάσει, χῶμα ποτισμένο μέ τό αἷμα καί τόν ἱδρῶτα τῶν Μακεδόνων, χῶμα τιμημένο ἀπό τούς ἀγῶνες του, ἄς εἶναι ἐλαφρύ, ἄς εἶναι φιλόξενο καί περήφανο γιά τόν Μητροπολίτη μας.

Αἰωνία σου ἡ μνήμη, Παναγιώτατε.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΑΡΝΑΝΙΔΗ,
ΚΟΣΜΗΤΟΡΟΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ,
ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΥ ΤΗΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ
ΤΟΥ ΑΠΘ ΚΑΙ ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

Μακαριώτατε Ἀρχιεπίσκοπε Ἀθηνῶν καί Πάσης Ἑλλάδος,
Σεβασμιωτατε ἐκπρόσωπε τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου,
Σεβασμιώτατοι ἐκπρόσωποι τῶν λοιπῶν Πατριαρχείων,
Σεβαστή χορεία τῶν Ἱεραρχῶν,
Ἐξοχώτατοι Ὑπουργοί,
Ἐκπρόσωποι τοῦ Ἑλληνικοῦ Κοινοβουλίου καί λοιπές στρατιωτικές καί πολιτικές ἀρχές τοῦ τόπου.

Ἡ Θεσσαλονίκη μέ τήν μακραίωνη καί ἀστείρευτη ἐμπειρία της σέ πνευματικές διακρίσεις καί τήν ἀδιάκοπη παρουσία καί συνεργία της στήν διαμόρφωση τῆς Ὀρθόδοξης Χριστιανικῆς παράδοσής μας, πού ἐμπεριέχει Οἰκουμενικά καί παγκόσμια ἀνοίγματα καί μηνύματα, διέρχεται σήμερα στιγμές βαθιᾶς συγκίνησης καί ὀδύνης ἐπί τῇ ἀπωλείᾳ τοῦ σεπτοῦ Ποιμενάρχη της. Ὁ λαός μέ τό ἀλάθητο κριτήριό του ἐξετίμησε βαθιά τίς ἀρετές τοῦ μακαριστοῦ πλέον Μητροπολίτου τοῦ κυροῦ Παντελεήμονος τοῦ Β′ καί γι᾿ αὐτό σύσσωμος βρίσκεται ἐπί ποδός, προκειμένου νά προσκυνήσει τό λείψανό του καί νά πάρει τήν εὐχή του.

Ὑπῆρξε ὁ μακαριστός ἄδολος καί ἀνεξίκακος, παρότι νευρώδης καί παρορμητικός. Ὡς ἐκκλησιαστικός ἀνήρ ἦταν ὑπόδειγμα φιλακόλουθου καί ἁγιοφίλου κληρικου. Συνήθιζε νά χαρακτηρίζει τήν πόλη μας ἁγιοτόκο καί μέ ἰδιαίτερο ζῆλο ἔπραξε τά δέοντα προκειμένου νά ἐπαναφέρει στήν ὑπνώττουσα μνήμη καί συνείδηση του ποιμνίου του μορφές πού κατά τόν ἕνα ἤ τόν ἄλλο τρόπο σχετίζονταν μέ τήν πόλη αὐτή καί εἶχαν διακριθεῖ στήν ἐνάρετη ζωή, στήν προσφορά τους στά θεολογικά γράμματα, μέ τελικό στόχο τήν κατάταξή τους στό ἁγιολόγιο τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐπίσης, ἐκεῖνο πού συγκινοῦσε τά πλήθη καί σήμερα κυριαρχεῖ στήν θύμηση τῶν εὐλαβῶν προσκυνητῶν τοῦ λειψάνου του ἦταν ἡ ξεχωριστή ἀγάπη καί τό πάθος του

γιά τήν πατρίδα καί τά ἰδανικά τοῦ γένους. Ὅμως ὁ Μητροπολίτης μας πέρασε πιά στή χορεία τῶν δικαίων τοῦ Θεοῦ, ἡμεῖς δέ οἱ ζῶντες καί περιλειπόμενοι πού δέν θά πάψουμε νά τόν θυμόμαστε καί νά ἀντλοῦμε διδάγματα ἀπό τήν βιοτή του, ἐλπίζω πώς ἔχουμε τήν ἄδειά του, τήν εὐχή του καί πιστεύω καί τήν προτροπή του νά σταθοῦμε ὄρθιοι στήν πνευματική ζωή καί νά συνεχίσουμε τήν μεγάλη παράδοση πού κληρονομήσαμε ἀπό τίς διακεκριμένες μορφές τῆς πίστης μας.

Ἡ πόλη τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ἡ Ἐκκλησία πού ἵδρυσε ὁ ἀπ. Παῦλος, ἡ ἕδρα τῆς προσωπικότητας καί τῶν ἰδεῶν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, ἡ γενέτειρα τῶν ἀδελφῶν Κυρίλλου καί Μεθοδίου, πρός τιμήν τῶν ὁποίων ὁ Μακαριστός ἀνήγειρε τόν πρῶτο περικαλλή ναό στόν τόπο τους καί τόσων ἄλλων πνευματοφόρων καί διακεκριμένων ἀνδρῶν, δικαιοῦται Μακαριώτατε ἕναν ἀνάλογο πνευματικό ἡγέτη καί συνεχιστή αὐτῆς τῆς παράδοσης. Ἐπιτρέψτε μας αὐτή τήν στιγμή καί μέ τήν ἄδεια καί προτροπή, ὅπως προηγουμένως πιστεύομε τοῦ μακαριστοῦ, νά σᾶς ποῦμε ὅτι προσδοκοῦμε νά δοῦμε στό θρόνο τῆς Θεσσαλονίκης ἕναν Ἱεράρχη μέ κῦρος, μέ ὅραμα οἰκουμενικό, πού νά ἔχει τήν γνώση καί τήν εὐλάβεια ἀλλά καί τήν ἱκανότητα νά ἀρθρώνει ἕναν σύγχρονο θεολογικό λόγο καί νά ὑπηρετεῖ τόν ἱστορικό ρόλο τῆς πόλης μας μέ τήν ἀνοιχτή ἀγκαλιά της πρός ὅλους τούς ὁμόδοξους καί τούς ἑτεροδόξους, τούς ὁμοεθνεῖς καί τούς ξένους, τούς πρόσφυγες, τούς κυνηγημένους, τούς πένητες καί πάντας τούς ἔχοντας χρείαν ἀνθρωπίνης συμπαράστασης. Ἡ πόλη μας Μακαριώτατε ἦταν καί προώρισται νά παραμείνει ἡ γέφυρα ἀνάμεσα στόν Ἑλληνισμό καί τόν ὑπόλοιπο κόσμο. Καί ἡ Ἐκκλησία τῆς τό πρός τήν δύσιν στήριγμα καί προπύργιο τῆς Ὀρθοδοξίας βασικό τμημα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου καί μία ἀπό τίς σημαντικότερες Μητροπόλεις τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, σύνδεσμος καί ἡ πνευματικη συνάντηση τῶν δύο αὐτῶν βασικων κέντρων τῆς Ὀρθοδοξίας. Ὁ ρόλος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς του Α.Π.Θ. ὑπῆρξε πάντα οὐσιαστικός καί θετικός στήν καλλιέργεια παρόμοιου ὑψηλοῦ πνευματικοῦ κλίματος συνεργασίας γι᾽ αὐτό καί τά μέλη της μέ ἰδιαίτερη ἀγωνία περιμένουν τήν διαδοχή τοῦ μακαριστοῦ καί ἐπιτίμου διδά-

κτορα τῆς Σχολῆς, τοῦ Τμήματος Ποιμαντικῆς καί Κοινωνικῆς Θεολογίας κυροῦ Παντελεήμονος.

Ἐπικαλούμενοι ὅθεν τίς πρός Κύριον πρεσβεῖες τοῦ ἐν σκηναῖς δικαίων συναριθμημένου Μητροπολίτη μας, συνεισφέρουμε Μακαριώτατε σήμερα καί τίς δικές μας ταπεινές εὐχές, προσευχόμενοι ὅπως τό Ἅγιο Πνεῦμα συνοδεύει καί κατευθύνει τήν Ἁγία Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδας στίς ἀποφάσεις της καί τήν κατά Θεσσαλονίκην τοπική Ἐκκλησία στήν περαιτέρω πορεία της.

ΑΡΙΣΤΙΠΠΟΥ ΜΗΝΑ,
ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΑΠΘ

Ἅγιε Θεσσαλονίκης

Ὡς Πρόεδρος τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς τοῦ Α.Π.Θ. ἐκπρόσωπος τῶν ἰατρῶν τοῦ σώματος, ἀπευθύνομαι πρός τόν ἰατρό τῶν ψυχῶν πού τρεῖς μέρες πρίν πάτησες τόν θάνατο καί κατέκτησες ἀθόρυβα καί γαλήνια δῶρο Θεοῦ τήν αἰώνια ζωή. Κοιμήθηκες καί ἔφερες σέ ὅλους μας τήν ἐλπίδα. Ὁ λαός τῆς συμβασιλεύουσας ζεῖ μαζί σου ἀπό τήν Τετάρτη τό βράδυ τόν θρίαμβό σου, τόν θρίαμβο τῆς οὐράνιας ζωῆς. Ἡ ψυχή τοῦ ἀνθρώπου πού ἀγάπησε τήν Ὀρθοδοξία, ὑπηρέτησε πιστά τήν Ἐκκλησία καί λάτρεψε τήν πατρίδα του, βρίσκεται καί θά βρίσκεται αἰώνια ἀνάμεσά μας. Ἐμᾶς τούς περιλειπόμενους εἰς τήν παρουσία τοῦ Κυρίου. Ὁ ποιητής τῶν πάντων ἔχει κοντά του τόν θαρραλέο ἀγωνιστή, τόν ἀκαταμάχητο Ποιμενάρχη μας. Ἡ σοφία σου, ἡ εὐαισθησία σου, ὁ δυναμισμός σου ἂς εἶναι δέσποτα ἡ ἀληθινή γέφυρά μας μεταξύ οὐρανοῦ καί γῆς. Θέλουμε νά εἶσαι ἡ φωνή τοῦ λαοῦ σου, ἡ γνωστή σέ ὅλους μας βροντερή φωνή σου, ἡ φωνή τοῦ ἀρχάγγελου ὁ ὁποῖος θά ἀναγγείλει καί τήν δική μας ἀνάσταση.

Αἰωνία ἡ μνήμη σου σεβαστέ μας Πατέρα.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΠΑΡΑΣΤΑΤΙΔΗ,
ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΙΕΡΟΨΑΛΤΩΝ

Παναγιώτατε Πατέρα καί Δέσποτα

Ἡ ἱστορική χορωδία τοῦ Σωματείου Ἱεροψαλτῶν Θεσσαλονίκης Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός εἶναι τό κομμάτι ἐκεῖνο τοῦ ποιμνίου τῆς Θεσσαλονίκης πού σᾶς ἐγνώρισε ἀπό τήν πλέον ειδικήν πλευράν τῆς Ἀρχιερωσύνης σας, τήν τελετουργικήν, καθώς καί τήν παράλληλον μακράν διαδρομή τῶν συναντήσεών μας. Εἰς τάς ἱεροτελεστίας, ὅπου ἀνελλιπῶς προΐστασθε, ἐμεῖς μέν ὡς χορωδία σᾶς ἐψάλαμε ἀπειράκις τό εἰς πολλά ἔτη Δέσποτα, τήν φήμην καί τόν Δεσπότην καί ἀρχιερέα ἡμῶν, σεῖς δέ μᾶς ἐπιδώσατε τήν σεπτήν εὐλογία σας. Αὐτόν τόν βυζαντινόν ἀπόηχον καί τήν μνήμην κρατῶν ὁ Δαμασκηνός ἐσαεί εἰς τήν συνείδησιν του σᾶς ψάλλει νῦν ἐν χορῷ καί ἐναρμονίως τό Αἰωνία ἡ μνήμη.

ΠΟΙΜΑΝΤΟΡΙΚΑΙ ΕΓΚΥΚΛΙΟΙ
ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΚΥΡΟΥ ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ ΤΟΥ Β′

Α) ΕΠΙ Τῌ ΚΥΡΙΑΚῌ ΤΩΝ ΜΥΡΟΦΟΡΩΝ ΚΑΙ Τῌ ΣΥΝΑΞΕΙ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΕΝΔΟΞΩΝ ΙΣΑΠΟΣΤΟΛΩΝ, ΦΩΤΙΣΤΩΝ ΤΩΝ ΣΛΑΒΩΝ ΚΑΙ ΑΠΑΣΗΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΥΜΕΝΗΣ, ΕΛΛΗΝΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΩΝ ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΙΟΥ

«Ἀποστόλων τόν ζῆλον ἐπιδειξάμενοι, ἐπί τάς χώρας τῶν Σλάβων Εὐαγγελίου τό φῶς, διηυγάσατε λαμπρῶς θείῳ κηρύγματι, Θεσσαλονίκης οἱ βλαστοί, καί ἀστέρες φαεινοί, Μεθόδιε σύν Κυρίλλῳ, Αὐτάδελφοι Θεηγόροι, Ἐκκλησιῶν ἡ σεμνοπρέπεια» (Ἀπολυτίκιον).

Τέκνα ἡμῶν ἐν Κυρίῳ Ἀγαπητά!

Κατά τήν εὔσημον ταύτην ἡμέραν ἡ Μήτηρ ἡμῶν Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία σεμνοπρεπῶς πανηγυρίζει ἀφ᾽ ἑνός μέν τάς συνάξεις τῶν Ἐνδόξων Μυροφόρων Γυναικῶν μετά τοῦ Ἰωσήφ τοῦ Εὐσχήμονος Βουλευτοῦ καί τοῦ Νικοδήμου, ἀφ᾽ ἑτέρου δέ τήν σύναξιν τῶν δύο Ἁγίων Ἐνδόξων Ἰσαποστόλων καί Φωτιστῶν των Σλάβων καί ἁπάσης της Οἰκουμένης Κυρίλλου καί Μεθοδίου, τῶν Ἑλλήνων Θεσσαλονικέων.

Οὗτοι ἀπετέλουν δύο σπουδαιοτάτας προσωπικότητας τῆς Ἁγίας Ὀρθοδόξου ἡμων Ἐκκλησίας καί της Βυζαντινης Αὐτοκρατορίας κατά τόν 9ον αἰῶνα. Ὡς γνωστόν, κατήγοντο ἐκ Θεσσαλονίκης καί ἐτύγχανον γόνοι εὐγενους οἰκογενείας. Ὁ πατήρ των ἦτο δρουγκάριος παρά τῳ στρατηγῳ του Θέματος τῆς Θεσσαλονίκης. Ὁ νεώτερος ἀδελφός, κατά κόσμον

Κωνσταντῖνος ὁ Σοφός, καί κατά Θεόν Κύριλλος, ἐγεννήθη περί τό 827, ἐνῷ ὁ μεγαλύτερος ἀδελφός του Μεθόδιος τό 815.

Οἱ δύο ἀδελφοί εἶχον τό ἀτύχημα νά ἀπολέσωσι τόν πατέρα αὐτῶν εἰς νεαράν ἡλικίαν, ἀλλ' ὁ Λογοθέτης Θεόκτιστος ἀνέλαβεν ὑπό τήν κηδεμονίαν του τόν Κωνσταντῖνον, καί ἐφρόντισε διά τήν περαιτέρω συνέχισιν τῶν σπουδῶν του εἰς τό Πανεπιστήμιον τῆς Μαγναύρας τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τοὐναντίον ὁ Μεθόδιος προετίμησε τόν διοικητικόν κλάδον καί κατά τόν βιογράφον του διωρίσθη «διοικητής σλαβικῆς τινος ἡγεμονίας».

Εἰς τό Πανεπιστήμιον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Κωνσταντῖνος ἐμαθήτευσε, παρά τούς πόδας τοῦ Μεγάλου Φωτίου, ὅστις ἐτύγχανε Πρύτανις τοῦ ἐν λόγῳ Πανεπιστημίου, πιθανώτατα δέ διεδέχθη αὐτόν, ὅτε ὁ Φώτιος διωρίσθη Πρωτοσπαθάριος. Ἕνεκα τῶν ἐπελθόντων πολιτικῶν μεταβολῶν ἐν τῷ Βυζαντίῳ καθώς ἐδολοφονήθη ὁ κηδεμών τοῦ Κωνσταντίνου Θεόκτιστος ὑπό τοῦ Βάρδα τό 856, ἠναγκάσθη ἐκ τῶν πραγμάτων νά καταφύγῃ εἰς τήν μονήν τοῦ Ὀλύμπου εἰς Βιθυνίαν, ἔνθα εἶχε πρότερον οἰκειοθελῶς καταφύγει καί ὁ ἀδελφός του Μεθόδιος.

Ὁ Κωνσταντῖνος παρέμεινεν εἰς τήν μονήν τοῦ Ὀλύμπου ἕως τῆς ἐκλογῆς τοῦ Μεγάλου Φωτίου διά τόν πατριαρχικόν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως, διότι ὁ νέος Πατριάρχης γνώστης τῶν ἱκανοτήτων τῶν δύο ἀδελφῶν, ἀνέθηκε τό 860 ἀποστολήν τινα παρά τοῖς Χαζάροις πρός ὑποστήριξιν τῆς Χριστιανικῆς Πίστεως ἐναντίον τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καί τοῦ Μωαμεθανισμοῦ. Κατά τήν διάρκειαν τῆς ἀποστολῆς ταύτης, οἱ δύο ἀδελφοί, ἐπεσκέφθησαν τόν Ἀρχιεπίσκοπον Χερσῶνος, ὁ δέ Κωνσταντῖνος ἀνεῦρε θαυμαστῶς τόν τάφον τοῦ ἁγίου Κλήμεντος Ῥώμης καί παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ τά λείψανα του Ἁγίου. Μετά τήν ἐπιστροφήν ἐκ τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς, ὁ μέν Μεθόδιος ἐγένετο Ἡγούμενος τῆς Μονῆς Πολυχρονίου ὁ δέ Κωνσταντῖνος διωρίσθη καθηγητής τῆς φιλοσοφίας εἰς τήν πατριαρχικήν σχολήν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων.

Περί τό 862 κατέφθασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν πρεσβεία τοῦ κράτους τῆς Μοραβίας, ἀπεσταλμένη ὑπό τοῦ ἡγεμόνος Ῥαστισλάβου, ἡ ὁποία ἐζήτησε τήν ἀποστολήν Ἱεραποστόλων, οἵτινες θά ἐγνώριζον τήν σλαβικήν γλῶσσαν καί οἱ ὁποῖοι θά ἐκήρυσσον τόν Χριστιανισμόν παρά τοῖς

Μοραβοῖς.

Τό ἱεραποστολικόν τοῦτο ἔργον ἀνετέθη εἰς τούς δύο ἀδελφούς, τόν Κωνσταντῖνον καί τόν Μεθόδιον οἵτινες ἐγνώριζον καλῶς τήν σλαβικήν γλῶσσαν καί ἦσαν εἰς θέσιν νά ἀνταποκριθῶσιν εἰς τάς ἀπαιτήσεις τῆς ἐπαναλαμβανομένης ἱεραποστολῆς. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐνεπνεύσθη ἀλφάβητον γνωστόν ὡς γλαγολιτικόν, εἰς ὅν, τῇ βοηθείᾳ τοῦ ἀδελφοῦ του Μεθοδίου καί τῶν μαθητῶν του μετέφρασε τάς Ἁγίας Γραφάς καί τά λειτουργικά βιβλία.

Ὅταν οἱ δύο ἀδελφοί κατέλιπον τήν Μοραβίαν μετά πολλῶν μαθητῶν διά νά μεταβῶσι πρός χειροτονίαν των, πιθανώτατα εἰς Κωνσταντινούπολιν, καί ἐνῷ ἀνέμενον μεταφορικόν μέσον εἰς Βενετίαν, ἔφθασε πρόσκλησις τοῦ πάπα Νικολάου τοῦ Α′ πρός τούς δύο ἀδελφούς δι᾽ ἧς ἐκαλοῦντο εἰς Ῥώμην. Ὅτε ἀφίχθησαν εἰς Ῥώμην τούς ὑπεδέχθη ὁ διάδοχος τοῦ ἐν τῷ μεταξύ ἀποθανόντος Νικολάου, ὁ πάπας Ἀδριανός ὁ Β′, ὅστις καί ἐπεκύρωσε τό καθ᾽ ὅλου ἐπιτελεσθέν ἔργον τῶν δύο ἀδελφῶν καί ἐδέχθη τήν συνέχισιν τῆς τελέσεως τῆς Θείας Λειτουργίας εἰς τήν σλαβικήν. Δυστυχῶς ὅμως ὁ Κωνσταντῖνος ἀπέθανεν εἰς Ῥώμην τήν 14ην Φεβρουαρίου 869, ἀφοῦ πρότερον ἐγένετο μοναχός καί ἔλαβε τό μοναχικόν ὄνομα Κύριλλος, ἐτάφη δέ εἰς τήν Βασιλικήν τοῦ ἁγίου Κλήμεντος.

Ὁ Φραγκικός Κλῆρος ἐπολέμησε τό ὡραῖον καί ἐποικοδομητικόν ἔργον των ἁγίων Κυρίλλου καί Μεθοδίου καί ἐξήρθρωσε τήν ὑπό τοῦ Μεθοδίου διοργανωθεῖσαν Ἐκκλησίαν τῆς Μοραβίας, ἥτις καί περιῆλθε πλέον ὑπό τήν πλήρη κυριαρχίαν τῶν Φράγκων.

Τό ἔργον ὅμως τῶν Ἀποστόλων των Σλάβων ἁγίων Κυρίλλου καί Μεθοδίου δέν ἀπωλέσθη. Οἱ μαθηταί τῶν Βυζαντινῶν Ἱεραποστόλων, Ἕλληνες ἤ ἐντόπιοι, βιαίως ἐκδιωχθέντες ἐκ Μοραβίας, συναπεκόμισαν καί τό ἀξιόλογον μεταφραστικόν ἔργον τῶν ἀδελφῶν ἁγίων Κυρίλλου καί Μεθοδίου. Ὁ Κωνσταντῖνος, ὁ ἐπικαλούμενος Σοφός καί κατά Θεόν Κύριλλος ὑπῆρξε δεινός φιλόλογος, γλωσσολόγος καί γραμματικός, καί διά τῆς γλαγολιτικῆς γραφῆς εἶχεν ἤδη ἀνοίξει τήν ὁδόν πρός μίαν ἀκμαίαν σλαβικήν φιλολογίαν. Βραδύτερον ἡ ἐξέλιξις τῆς γραφῆς ταύτης εἰς τήν λεγομένην Κυρίλλειον, πλέον εὔχρηστον καί ἁπλῆν, ὡδήγησεν

εἰς εὐρύτατον κύκλον μεταφράσεων. Εὐνόητον ὅτι ὁ χαρακτηρισμός τῶν δύο ἀδελφῶν ὡς τῶν κατ᾽ ἐξοχήν Ἀποστόλων τῶν Σλάβων ἀποτελεῖ ἀναντίῤῥητον πραγματικότητα.

Οἱ Ἀπόστολοι τῶν Σλάβων ἐπετέλεσαν ὁπωσδήποτε περίλαμπρον ἔργον διά τῆς δημιουργίας σλαβικῆς γραφῆς, ἀλλ᾽ ἡ συμβολή τούτων καί εἰς πλείστους ἄλλους τομεῖς ἠγνοήθη ἕνεκα τῆς σπουδαιότητος τοῦ ἐπιτεύγματος τούτου. Ἐν τούτοις ἡ δημιουργία τῆς σλαβικῆς γραφῆς ἀπετέλει ἕν στοιχεῖον τῆς γενικωτέρας ἀναγεννήσεως, ἥτις ἐπετεύχθη εἰς τούς κόλπους τῆς Βυζαντινῆς Ἱεραποστολῆς χάρις εἰς τό ἔργον τῶν δύο ἀδελφῶν.

Ἡ χρυσῆ ἐποχή τῆς Βυζαντινῆς Ἱεραποστολῆς, ἤτοι 9ος και 10ος αἰῶνες, ἐδημιουργήθη χάρις εἰς τήν γονιμοποιόν ταύτην ἀναγέννησιν, ἥτις ἐρείδεται εἰς τάς τρεῖς λαμπράς προσωπικότητας τῆς Βυζαντινῆς Ἐκκλησίας κατά τόν 9ον αἰῶνα, ἤτοι τόν πατριάρχην Φώτιον καί τούς δύο Ἱεραποστόλους καί Ἰσαποστόλους καί Φωτιστάς τῶν Σλάβων καί ἁπάσης τῆς Οἰκουμένης, Ἕλληνας Θεσσαλονικεῖς ἁγίους Κύριλλον καί Μεθόδιον.

Εἴθε, τέκνα ἡμῶν, ἐν Κυρίῳ, ἀγαπητά, ἡ Ἁγιοτόκος Θεσσαλονίκη, ἡ Συμβασιλεύουσα καί Συμπρωτεύουσα, νά συνεχίζῃ διά μέσου τῶν αἰώνων τό ἱεραποστολικόν ἔργον τῶν ἐκλεκτῶν Τέκνων της, ἁγίων Κυρίλλου καί Μεθοδίου.

Διάπυρος πρός Θεόν Εὐχέτης,

Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ

+ Ο ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΩΝ ὁ Β´

Β) ΕΠΙ Τῌ ΚΥΡΙΑΚῌ ΤΟΥ ΠΑΡΑΛΥΤΟΥ

«Ἦν δέ τίς ἄνθρωπος ἐκεῖ τριάκοντα καί ὀκτώ ἔτη ἔχων ἐν τῇ ἀσθενείᾳ» (Ἰω. 5,5)

Τέκνα ἡμῶν ἐν Κυρίῳ Ἀγαπητά!

Μέγα μέρος τῆς ἐπιγείου ζωῆς του διῆλθεν ὁ παραλυτικός ἐν τῇ ἀσθενείᾳ τῆς παραλύσεως. Τριάκοντα ὀκτώ

ἔτη ἦτο παράλυτος! Μία ζωή μαύρη, πικρά, ὀδυνηρά καί μαρτυρική. Καί ὅμως οὗτος ὑπομένει τήν ἀσθένειάν του. Ὁποίαν ψυχικήν συντριβήν καί ἀγαλλίασιν αἰσθάνεται ὅταν τόν πλησιάζει ὁ Κύριος καί τόν ἐρωτᾷ: «Θέλεις ὑγιής γενέσθαι; Καί ὁ ἀσθενῶν ἀπεκρίθη· Κύριε, ἄνθρωπον οὐκ ἔχω, ἵνα ὅταν ταραχθῇ τό ὕδωρ, βάλῃ με εἰς τήν κολυμβήθραν. Λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· ἔγειραι, ἆρον τόν κράββατόν σου, καί περιπάτει» (*Ἰω.* 5, 6-8).

Διατί ἄραγε ὁ Κύριος ὑπέβαλε τήν ἐρώτησιν ταύτην εἰς τόν παραλυτικόν; Διότι ἐπεθύμει διακαῶς νά ζητήσῃ τήν ἴασίν του ἐξ Αὐτοῦ καί ὁ ἀσθενής. Ἀλλ᾿ αἱ δοκιμασίαι καί αἱ θλίψεις, τέκνα ἡμῶν ἐν Κυρίῳ Ἀγαπητά, οὐδέποτε ἔλειψαν ἐκ τῆς ζωῆς ἡμῶν. Ὁ σκοπός τῶν θλίψεων τοῦ ἀνθρώπου δέν εἶναι πάντοτε ὁ αὐτός. Διαφέρει κατά τάς περιστάσεις. Τάς ἐπιτρέπει δέ αὐτάς ὁ Θεός διότι θέλει νά προφυλάξῃ ἡμᾶς ἀπό τήν ἁμαρτίαν, καθ᾿ ὅτι ἡ ἁμαρτία τυγχάνει ὡς τήν ἀποκαλεῖ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐν τῇ πρός Ἑβραίους Αὐτοῦ Ἐπιστολῇ «εὐπερίστατος». (*Ἑβρ.* 12,1), δηλαδή εὐκόλως κυριεύει ἡμᾶς εἰς πᾶσαν περίστασιν. Τί θά συγκρατήσῃ ἡμᾶς κατά τήν περίστασιν αὐτήν τῆς ζωῆς ἡμῶν; Πρό πάντων αἱ θλίψεις! Καί ὡς τονίζει ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐν τῇ πρός Ῥωμαίους Αὐτοῦ Ἐπιστολῇ· «Ἡ θλῖψις ὑπομονήν κατεργάζεται, ἡ δέ ὑπομονή δοκιμήν, ἡ δέ δοκιμή ἐλπίδα, ἡ δέ ἐλπίς οὐ καταισχύνει, ὅτι ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμων διά πνεύματος ἁγίου» (*Ῥωμ.* 5, 3-5).

Ἐνθυμεῖσθε τόν ἀπόστολον Παυλον; Ἦτο ὁ ἁγιώτερος τῶν Ἁγίων καί ὁ ἡρωϊκότερος τῶν Ἀποστόλων, ἀλλά καί ὁ περισσότερον προικισμένος μέ οὐράνια χαρίσματα. Ἦτο ὄντως «σκεῦος ἐκλογης» (*Πράξ.* 9,15), ὅπως τόν ἐπαρουσίασεν ὁ Κύριος εἰς τόν Ἀνανίαν, τόν ὁποῖον ἐκάλεσεν ὡς καθοδηγητήν τούτου εἰς τόν Χριστόν. Διά τοῦτο ὅμως ὑπηρχε φόβος νά ὑποπέσῃ εἰς τήν ὑπερηφάνειαν καί τήν ἀλαζονείαν. Τί κάμνει, ἐν προκειμένῳ, ὁ Κύριος διά νά τόν προφυλάξῃ ἀπό τάς διαφόρους πτώσεις; Τό ὁμολογει καί ὁ ἴδιος ὁ ἀπόστολος Παῦλος, ἐν τῇ Δευτέρᾳ πρός Κορινθίους Αὐτοῦ Ἐπιστολῇ «Ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκί, ἄγγελος σατάν, ἵνα με κολαφίζῃ, ἵνα μή ὑπεραίρωμαι. Ὑπέρ τούτου τρίς τόν Κύριον παρεκάλεσα ἵνα ἀποστῇ ἀπ᾿ ἐμοῦ· καί εἴρηκέ μοι· ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου· ἡ γάρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ

τελειοῦται» (*Β΄ Κορινθ.* 12, 7-9).

Ἰδού ὁ χαλινός τοῦ Μεγάλου Αὐτοῦ Ἀποστόλου. Τοιοῦτος σωτήριος χαλινός εἶναι καί δι᾽ ἡμᾶς πολλάκις αἱ θλίψεις. Τάς ἐπιτρέπει ἐπίσης ὁ Κύριος ἵνα ὁδηγήσῃ ἡμᾶς δι᾽ αὐτῶν εἰς μετάνοιαν, λύτρωσιν καί σωτηρίαν. Ἡ ἁμαρτία ἔχει ὡς ὀψώνια τόν θάνατον· «τά ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας θάνατος» διακηρύσσει καί πάλιν ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐν τῇ πρός Ῥωμαίους Αὐτοῦ Ἐπιστολῇ (*Ῥωμ.* 6, 23).

Ἐάν ὁ σημερινός παράλυτος κατήντησε παράλυτος καί ἐρείπιον σωματικόν, κατήντησε διότι ἔζησε κατά τά νεανικά του ἔτη μίαν ἄσωτον καί ἁμαρτωλόν ζωήν. Καί ἐάν σήμερον νοσοκομεῖα καί ψυχιατρεῖα καί φυλακαί καί ἄσυλα ἀνιάτων καί παντός εἴδους θεραπευτήρια εἶναι πλήρη ἀσθενῶν, εἶναι διότι ἐπλέονασεν ἡ ἁμαρτία.

Καί βεβαίως, ὁ Πανάγαθος Θεός δύναται εἰς μίαν στιγμήν νά σώσῃ ἡμᾶς ἀπό τό βάραθρον ὅπου ἐῤῥίψαμε τόν ἑαυτόν μας. Δέν τό κάμνει ὅμως ἀμέσως. Ὄχι διότι θέλει νά βασανίσῃ ἡμᾶς, ἄν καί εἶναι δίκαιον ὁ πταίστης νά τιμωρῆται. Οὔτε ἐπιθυμεῖ νά ἐκδικηθῇ ἡμᾶς. Ἀλλά ἀφήνει τήν θλῖψιν νά πιέζῃ ἡμᾶς καί νά τυραννῇ, ἵνα ἀποβῇ μάθημα τό πάθημα ἡμῶν, καί ἵνα ἀποδείξῃ εἰς ἡμᾶς ὅτι εἶναι πικρόν καί ὀλέθριον τό νά ἐγκαταλίπῃ ὁ ἄνθρωπος τόν Θεόν· διό καί ὁ Ψαλμῳδός γράφει· «Θλῖψιν καί ὀδύνην εὗρον καί τό ὄνομα Κυρίου ἐπεκαλεσάμην» (*Ψαλμ.* 114, 3-4)· ὁ δέ μεγαλοφωνότατος τῶν Προφητῶν Ἠσαΐας λέγει· «Ἐν θλίψει ἐμνήσθημέν Σου, Κύριε» (*Ἠσ.* 26,16). Διατί; Διότι «ἡ παιδεία Κυρίου ἀνοίγει μου τά ὦτα» ἀπαντᾷ ὁ ἴδιος (*Ἠσ.* 50,5).

Καί ἀληθῶς τά ἀνοίγει! Ὁ Ἄσωτος μετενόησε, μόνον ὅταν ἐπείνασε καί ἐξηυτελίσθη· «Ἐγώ δέ λιμῷ ἀπόλλυμαι! Ἀναστάς πορεύσομαι πρός τόν πατέρα μου καί ἐρῶ αὐτῷ· πάτερ, ἥμαρτον εἰς τόν οὐρανόν καί ἐνώπιόν σου· οὐκέτι εἰμί ἄξιος κληθῆναι υἱός σου· ποίησόν με ὡς ἕνα τῶν μισθίων σου» (*Λκ.* 15, 17-19). Ὁ Ληστής ἐζήτησεν ἔλεος, μόνον ὅταν ἐσταυρώθη· «Μνήσθητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ Βασιλείᾳ Σου» (*Λκ.* 23,42). Καί οἱ Ἑβραῖοι ἔκλαυσαν διά τάς ἁμαρτίας των, μόνον ὅταν ὡδηγήθησαν αἰχμάλωτοι εἰς τήν Βαβυλῶνα· «Ἐπί τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνος ἐκεῖ ἐκαθίσαμεν καί ἐκλαύσαμεν ἐν τῷ μνησθῆναι ἡμᾶς τῆς

Σιών» (*Ψαλμ.* 136,1). Ἂς σκεφθῶμεν καί ἡμεῖς τήν ἰδικήν ἡμῶν ἱστορίαν. Θά εὕρωμεν ὅτι μία ἀσθένεια, ἤ μία οἰκονομική κρίσις, ἤ εἷς ἐκπατρισμός, ἤ εἷς θάνατος ἔφερεν ἡμᾶς εἰς μετάνοιαν καί ὡδήγησεν ἡμᾶς πλησίον τοῦ Φιλανθρώπου Θεοῦ. Πόσον ἅγιος λοιπόν τυγχάνει καί φιλάνθρωπος ὁ σκοπός τῶν θλίψεων;

Ὑπάρχει ὅμως καί ἀνωτέρα βαθμίς! Ὁ Θεός ἐπιτρέπει τάς θλίψεις ἵνα ὁδηγήσῃ ἡμᾶς εἰς τήν ἰδικήν Του ἁγιότητα. Τό λέγει ὁ Θεῖος ἀπόστολος Παῦλος· «Παιδεύει καί μαστιγοῖ ὁ Θεός ἐπί τό συμφέρον εἰς τό μεταλαβεῖν τῆς ἁγιότητος Αὐτοῦ» (*Ἑβρ.*12,10)· δηλαδή, ἵνα ἀποβῶμεν καί ἡμεῖς τέλειοι καί ἅγιοι, ὅπως εἶναι καί Ἐκεῖνος· καί ἔχομεν καί ἑτέραν μαρτυρίαν ἐπ᾿ αὐτοῦ· «Ὅν ἀγαπᾷ Κύριος παιδεύει, μαστιγοῖ δέ πάντα υἱόν ὅν παραδέχεται» (*Ἑβρ.* 12,6). Δι᾿ αὐτό ἐπιτρέπει ὁ Θεός νά ἔλθωσι πλεῖσται ὅσαι θλίψεις εἰς τούς δικαίους «Πολλαί αἱ θλίψεις τῶν δικαίων, καί ἐκ πασῶν αὐτῶν ῥύσεται αὐτούς ὁ Κύριος» (*Ψαλμ.* 33,20). Δι᾿ αὐτό καί ὁ Οὐρανοβάμων Παῦλος ἔχαιρεν εἰς τάς θλίψεις καί ἔγραφεν ἐν τῇ Δευτέρᾳ πρός Κορινθίους Αὐτοῦ Ἐπιστολῇ ὅτι ἡ προσωρινή θλῖψις «αἰώνιον βάρος δόξης κατεργάζεται ἡμῖν» (*Β΄ Κορινθ.* 4,17). Δόξαν, λοιπόν, καί τιμήν καί χαράν, τήν ἀπέραντον καί αἰώνιον δόξαν καί χαράν τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ἰδού, τί ἑτοιμάζουσιν αἱ θλίψεις δι᾿ ἡμᾶς.

Τέκνα ἡμῶν, ἐν Κυρίῳ, Ἀγαπητά!

Ἡμεις πονουμεν καί κλαίομεν καί θρηνοῦμεν καί γογγύζομεν εἰσέτι, ὅταν θλίψεις καί πειρασμοί κυκλώσουσι τήν ζωήν ἡμῶν. Καί ὅμως! Μόνον ἀγάπη πατρική καί στοργή κρύπτεται εἰς τάς θλίψεις αὐτάς. Θεωρει ἡμας ὁ Θεός Τέκνα Του, καί ὡς ἄριστος Παιδαγωγός παιδαγωγει ἡμας καί διά των θλίψεων. Ἐπιθυμει νά ἐξασφαλίσῃ εἰς ἡμας μέλλον αἰώνιον καί μακαριστόν.

Ἂς μή δυσανασχετῶμεν καί ἄς μή γογγύζωμεν! Αἱ θλίψεις καί οἱ πειρασμοί ἀποτελουσι μέσα εὐεργετικά, ἅτινα ἐπιθυμοῦσιν, ἵνα βοηθήσωσιν ἡμας εἰς τό ἔργον της Σωτηρίας ἡμῶν.

Διάπυρος πρός Θεόν Εὐχέτης,
Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ
+ Ο ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΩΝ ὁ Β΄

Γ) ΕΠΙ Τῌ ΚΥΡΙΑΚῌ ΤΗΣ ΣΑΜΑΡΕΙΤΙΔΟΣ

«Πνεῦμα ὁ Θεός, καί τούς προσκυνοῦντας Αὐτόν ἐν πνεύματι καί ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν» (*Ἰω.* 4,24)

Τέκνα ἡμῶν ἐν Κυρίῳ Ἀγαπητά!

Ἰδού ἡ ἀπάντησις τήν ὁποίαν ἔδωκεν ὁ Πάνσοφος Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός εἰς τό ἀγωνιῶδες ἐρώτημα τῆς Σαμαρείτιδος Γυναικός· «Ποῦ κατοικεῖ ὁ Θεός, ἐν Ἱεροσολύμοις πού πιστεύετε ὑμεῖς οἱ Ἰουδαῖοι, ἤ εἰς τό Ὄρος Γαριζείν πού πιστεύομεν ἡμεῖς οἱ Σαμαρεῖται;» (*Ἰω.* 4,20).

Ὁ Θεός, ὡς Πνεῦμα, «ὅπου θέλει πνεῖ» (*Ἰω.* 3,8). Εὑρίσκεται πανταχοῦ παρών καί τά πάντα πληροῖ. Τοῦτο ἀποκαλύπτει καί ὁ προφητάναξ καί Ψαλμῳδός Δαβίδ εἰς τόν Θεόπνευστον 138ον Ψαλμόν του· «Ποῦ πορευθῶ ἀπό τοῦ πνεύματός Σου καί ἀπό τοῦ προσώπου Σου ποῦ φύγω; Ἐάν ἀναβῶ εἰς τόν οὐρανόν, Σύ ἐκεῖ εἶ, ἐάν καταβῶ εἰς τόν ᾅδην, πάρει· ἐάν ἀναλάβοιμι τάς πτέρυγάς μου κατ᾽ ὄρθρον καί κατασκηνώσω εἰς τά ἔσχατα τῆς θαλάσσης, καί γάρ ἐκεῖ ἡ χείρ Σου ὁδηγήσει με καί καθέξει με ἡ δεξιά Σου» (*Ψαλμ.* 138, 7-10).

Ὁ Κορυφαῖος τῶν Ἀποστόλων ἀπόστολος Παῦλος ἱστάμενος ἐπί τοῦ Ἀρείου Πάγου καί ὁμιλῶν πρός τούς ἀρχαίους Ἀθηναίους, ἤρξατο τήν ὁμιλίαν του, λέγων πρός αὐτούς· «. . . εὗρον καί βωμόν . . . ἐπιγεγραμμένον, Ἀγνώστῳ Θεῷ» (*Πράξ.* 17,23). Ὁ βωμός οὗτος κατ᾽ ἄλλους μέν ἦτο ἀφιέρωμά τι πού ἐκτίσθη ὑπό τινος ὅστις δέν ἐγνώριζε ποῖον θεόν νά εὐχαριστήσῃ δι᾽ ὑλικόν ὄφελος ἤ θεραπείαν προσφιλοῦς προσώπου του, κατ᾽ ἄλλους δέ, ἐπρόκειτο περί βωμοῦ πού ἔκτισαν οἱ Ἀθηναῖοι πρό τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης. Ἔκτισαν δέ βωμούς τότε εἰς διαφόρους πόλεις μεταξύ τῶν ὁποίων καί τάς Ἀθήνας μέ τήν ἐπιγραφήν «Ἀγνώστῳ Θεῷ». Τήν φρᾶσιν αὐτήν τήν ἐχρησιμοποίησεν ὁ ἀπόστολος Παῦλος εἰς τήν ἀρχήν της ὁμιλίας του διά νά στηρίξῃ ἐπ᾽ αὐτῆς τήν ὅλην τοιαύτην. Οὕτως ἐκήρυξε καί τούς ἐφανέρωσε τόν ἀληθῆ Θεόν.

Ποτέ ὁ ἄνθρωπος δέν ἔπαυσε νά λατρεύῃ τόν Θεόν. Πάντοτε καί ὁπουδήποτε καί ἄν εὑρέθη ᾐσθάνθη τήν ἀνάγκην

νά ἐπικοινωνήσῃ πρός τόν Πλάστην καί Δημιουργόν του· νά κλίνῃ εὐλαβῶς τό γόνυ πρός Αὐτόν καί ἐν ταπεινώσει νά ἐκζητήσῃ τό ἔλεός Του καί τήν βοήθειάν Του. Συμβαίνει ὅμως πολλάκις νά πλανᾶται ὁ ἄνθρωπος εἰς τόν τρόπον τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο δέ συνέβαινεν εἰς τήν ἀρχαίαν ἐποχήν μέ τούς Ἐθνικούς, τούς Ἰουδαίους καί τούς Σαμαρεῖτας. Ἀλλ᾽ ἰδού, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός εἰς τόν ὑπέροχον σημερινόν διάλογόν Του μετά τῆς Σαμαρείτιδος Γυναικός, λαμβάνει ἀφορμήν ἵνα καθορίσῃ εἰς ἡμᾶς, Ποῖος εἶναι ὁ Θεός, τόν Ὁποῖον πρέπει νά λατρεύωμεν καί ποία λατρεία ἁρμόζει εἰς Αὐτόν.

«Πνεῦμα ὁ Θεός», ἀναφωνεῖ, «καί τούς προσκυνοῦντας Αὐτόν ἐν πνεύματι καί ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν» (*Ἰω.* 4,24). Ποίαν σημασίαν ἔχουσιν ὅμως τά Θεόπνευστα ταῦτα Λόγια τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ; Τοῦτο, ἄς προσπαθήσωμεν κατά τήν παροῦσαν Ποιμαντορικήν Ἐγκύκλιον νά ἐξετάσωμεν.

Ὁ ἄνθρωπος δέν ἀποτελεῖται μόνον ἐκ σώματος ὑλικοῦ καί φθαρτοῦ. Εἶναι κυρίως καί κατ᾽ ἐξοχήν πνεῦμα καί ψυχή. Ὡς ἐκ τούτου ὀφείλει καί μέ τό πνεῦμα του νά λατρεύῃ τόν Πνευματικόν Θεόν. Φυσικόν λοιπόν τυγχάνει, ὁ Θεός νά ἐπιζητῇ νά συνομιλῇ καί μέ τό ἄυλον πνεῦμα ἡμῶν καί νά ποθῇ νά ἐπικοινωνῇ μετ᾽ αὐτοῦ. Ὡς ἐκ τούτου, ἔχομεν καί ἡμεῖς καθῆκον, ἐάν ἐπιθυμῶμεν νά προσφέρωμεν πρός Αὐτόν εὐάρεστον καί θεοπρεπῆ λατρείαν, νά ἀφιερώνωμεν κατά τήν ὥραν τῆς Θείας Λατρείας καί νοῦν καί ψυχήν καί πνεῦμα καί καρδίαν. Διό καί ὁ ἱερός τῆς Ἐκκλησίας λειτουργός ἀπευθύνει τήν προτροπήν πρός ἡμᾶς, «Ἄνω σχῶμεν τόν νοῦν καί τήν καρδίαν».

Μεταβαίνομεν εἰς τήν Ἐκκλησίαν; Παρακολουθοῦμεν τήν Θείαν Λειτουργίαν; «Πᾶσαν τήν βιωτικήν ἀποθώμεθα μέριμναν», ὡς προτρέπει καί ὁ Χερουβικός Ὕμνος. Ἅπας, δηλαδή, ὁ ἐσωτερικός ἡμῶν κόσμος πρέπει νά ἀνυψωθῇ πρός τά ἄνω καί νά ἐφαρμοσθῇ καί ἡ προτροπή τοῦ Οὐρανοβάμονος ἀποστόλου Παύλου, «τά ἄνω ζητεῖτε» (*Κολοσ.* 3,1). Αὕτη τυγχάνει ἡ ἐν πνεύματι λατρεία, ἥτις καί ἀπαιτεῖ ἀπό τόν ἄνθρωπον νά λατρεύῃ τόν Θεόν μέ καρδίαν καθαράν ἀπό τήν ἁμαρτίαν, διότι δέν εἶναι ποτέ δυνατόν, ὁ Ἅγιος Θεός, νά δέχηται λατρείαν καί προσκύνησιν ἀπό ὑπερήφανον

ψυχήν καί ἀκάθαρτον καρδίαν. Διότι «θυσία τῷ Θεῷ, πνεῦμα συντετριμμένον, καρδίαν συντετριμμένην καί τεταπεινωμένην, ὁ Θεός, οὐκ ἐξουδενώσει» (*Ψαλμ.* 50,19).

Ἐπιθυμοῦμεν καί ἡμεῖς ἀληθῶς νά προσφέρωμεν εἰς τόν Θεόν εὐάρεστον λατρείαν; Ἄς θυσιάσωμεν τά πάθη ἡμῶν καί τάς ἁμαρτωλάς ἡμῶν συνηθείας, εἰς τρόπον ὥστε καί ὁ νοῦς ἡμῶν καί ἡ καρδία ἡμῶν, ἀλλά καί ὁλόκληρον τό σῶμα ἡμῶν, τό ὁποῖον καθίσταται ὄργανον τῆς ψυχῆς καί τοῦ πνεύματος, νά εἶναι καθαρά, τελείως καθαρά, ἡγιασμένα ἀπό τό Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ἀπηλλαγμένα ἀπό τόν ἐγωϊσμόν καί τήν ἀλαζονείαν, ἀπό τό ψεῦδος καί τήν διαβολήν, ἀπό τό μῖσος καί τήν ἀδικίαν, καί ἀπό ἔργα πονηρά καί ἁμαρτωλά. Τότε λατρεύομεν ἐν Πνεύματι τόν Θεόν ἡμῶν καί τότε πραγματοποιοῦμεν τήν προτροπήν τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ὅστις παρακαλεῖ ἡμᾶς νά παραστήσωμεν καί τά σώματα ἡμῶν «θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τήν λογικήν λατρείαν ἡμῶν» (*Ῥωμ.* 12,1).

Ἀλλά ἡ λατρεία ἡμῶν πρός τόν Θεόν, εἶναι ἀνάγκη νά εἶναι καί «ἐν ἀληθείᾳ». Δηλαδή; Μέ τήν ἀληθῆ πίστιν καί γνῶσιν περί τοῦ Θεοῦ. Ἀληθῶς! Τί εἶναι ὁ Θεός; Πανταχοῦ παρών καί Παντογνώστης. Ὅλα τά βλέπει, ὅλα τά παρακολουθεῖ καί ὅλα τά γνωρίζει. Καί ὁ ἄνθρωπος δύναται νά ἀναζητήσῃ Τοῦτον καί εἰς τόν οὐρανόν καί εἰς τήν γῆν, καί εἰς τήν θάλασσαν καί εἰς τήν ξηράν, καί εἰς τόν ναόν καί εἰς τόν οἶκόν του, ὅπου καί ἄν εὑρεθῇ. Διότι ὁ Θεός εἶναι πανταχοῦ παρών καί δέχεται πανταχόθεν τάς προσευχάς καί τάς λατρείας ἡμῶν.

Εἶναι εἰσέτι καί Παντοδύναμος! Καί «τά ἀδύνατα παρά ἀνθρώποις δυνατά παρά τῷ Θεῷ ἐστιν» (*Λκ* 18,27). Διά τοῦτο , καί κατά τήν ὥραν της Θείας Λατρείας, ἀλλά καί καθ᾽ ἅπασαν τήν ζωήν ἡμων, ἡ πίστις εἰς τήν δύναμιν τοῦ Θεοῦ πρέπει νά εἶναι ἀκράδαντος καί ζῶσα.

Τέλος, ὁ Θεός τυγχάνει Πανάγαθος καί Οἰκτίρμων. Τήν ἀλήθειαν ταύτην τονίζει καί ὁ Θεόπνευστος προφητάναξ καί Ψαλμῳδός Δαβίδ εἰς τόν 102ον Αὐτοῦ Ψαλμόν· «Οἰκτίρμων καί Ἐλεήμων ὁ Κύριος, Μακρόθυμος καί Πολυέλεος, οὐκ εἰς τέλος ὀργισθήσεται, οὐδέ εἰς τόν αἰῶνα μηνιεῖ» (*Ψαλμ.*102,8). Οὐδέποτε ὁ Θεός ἐπιθυμεῖ τόν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τό ἐπιστρέψαι καί ζῆν αὐτόν «πάντας δέ

ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι καί εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν» (*Α΄ Τιμόθ.* 2,4). Ἐκεῖνος λοιπόν, ὅστις πιστεύει τοῦτο καί ἔχει τήν ἐλπίδα ταύτην, καί καταφεύγει μέ μετάνοιαν καί συντριβήν καί κατανυξιν εἰς τό ἔλεός Του, οὗτος λοιπόν πάλιν, λατρεύει τόν Θεόν «ἐν ἀληθείᾳ», ἀφοῦ ἔχει τήν ἀληθῆ περί Θεοῦ γνῶσιν, ἀφοῦ πιστεύει εἰς τήν παντοδυναμίαν Του καί ἐλπίζει εἰς τό ἄπειρον ἔλεός Του καί ἀναφωνεῖ μετα τοῦ προφητάνακτος καί Ψαλμῳδοῦ Δαβίδ· «Τό ἔλεός Σου, Κύριε, καταδιώξει με, πάσας τάς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου» (*Ψαλμ.* 22, 6).

Τέκνα ἡμῶν, ἐν Κυρίῳ, Ἀγαπητά!

Πιστεύομεν ἀκραδάντως εἰς τόν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, πιστεύομεν καί εἰς τήν Ἀλήθειάν Του. Καί ὅμως, πολλάκις λατρεύομεν τόν Θεόν κατά τρόπον εἰδωλολατρικόν ἤ τουλάχιστον ἰουδαϊκόν. Διότι ὅταν ἀγνοοῦμεν τόν Θεόν καί τό θέλημά Του, ὅταν ἀπελπιζώμεθα εἰς τόν καιρόν τῶν πειρασμῶν καί τῶν θλίψεων, ὅταν σπεύδωμεν εἰς τούς Ἱερούς ἡμῶν Ναούς μόνον κατά συνήθειαν, ὅταν προσευχώμεθα μέ καρδίαν ἀκάθαρτον ἀπό τά πάθη τῆς ἁμαρτίας, δέν γινώμεθα ἀσεβεῖς εἰδωλολάτραι καί τυπολάτραι Ἰουδαῖοι;

Ἄς συνέλθωμεν λοιπόν. Πνευματικός εἶναι ὁ Θεός ἡμῶν καί πνευματικήν λατρείαν ζητεῖ ἀπό ἕναν ἕκαστον ἐξ ἡμῶν. Μέ τήν διάνοιαν ἡμῶν φωτιζομένην ἀπό τήν Θείαν Χάριν τοῦ Παναγίου Πνεύματος, μέ τήν ψυχήν καθαράν καί ἀμόλυντον ἀπό τήν ἁμαρτίαν, μέ πίστιν ἔνθερμον καί ἐλπίδα ζῶσαν, ἄς Τόν λατρεύωμεν ἐσαεί καί πανταχοῦ· διότι «Πνεῦμα ὁ Θεός, καί τούς προσκυνοῦντας Αὐτόν ἐν πνεύματι καί ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν» (*Ἰω.* 4,24).

Διάπυρος πρός Θεόν Εὐχέτης,
Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ

\+ Ο ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΩΝ ὁ Β΄

Δ) ΕΠΙ Τῌ ΚΥΡΙΑΚῌ ΤΟΥ ΤΥΦΛΟΥ

Τέκνα ἡμῶν ἐν Κυρίῳ Ἀγαπητά!

Ἕν ἔκτακτον ὑπερφυσικόν γεγονός τό ὁποῖον ἐπετέλεσεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός καί διηγεῖται λεπτομερῶς ὁ Ἠγαπημένος Αὐτοῦ Μαθητής Ἰωάννης ὁ Θεολόγος εἰς τό 9ον κεφάλαιον τοῦ Εὐαγγελίου του, εἶναι καί τό θαῦμα τοῦ τυφλοῦ, τοῦ ὁποίου μνήμην ἐπιτελοῦμεν σήμερον.

Ὁμηρικόν ἀγῶνα διεξήγαγον οἱ ἐπιστήμονες τῆς ὑποκρισίας φαρισαῖοι ἵνα ἀρνηθῶσι τήν πίστιν εἰς τόν Σωτῆρα Χριστόν, ὅστις ἐπετέλεσε τό θαῦμα τοῦτο. Καί ὅμως τό θαῦμα ἦτο μέγα καί ὁλοφάνερον ὅπως ἦσαν ὁλοφάνερα καί τά τόσα ἄλλα θαύματα τοῦ Κυρίου. Ὁ λόγος ὅστις δέν ἄφηνε τούτους, ἀλλά καί τούς σημερινούς φαρισαίους καί ἀπίστους νά πιστεύσωσιν εἰς τήν θαυματουργικήν ἰδιότητα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ ἦτο καί εἶναι ἡ ἁμαρτία. Ποία ἁμαρτία; Ὁ ἐγωϊσμός καί ἡ ἀλαζονεία τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς.

Τί φρονεῖ διά τόν ἑαυτόν του ὁ ἐγωϊστής ἄνθρωπος; Ὅτι τυγχάνει μεγάλη προσωπικότης καί πνεῦμα σπινθηροβόλον· καί τί ζητεῖ οὗτος ἀπό τούς συνανθρώπους του; Ὅ,τι ἐζήτησεν ὁ διάβολος ἀπό τόν Κύριον. Δηλαδή, δόξαν καί τιμήν καί προσκύνησιν! Ἀλλ᾿ ὁ Κύριος πρῶτον δέν δίδει, ἀλλά λαμβάνει προσκύνησιν ἀπό τούς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι ὅσον ὑψηλά καί νά ἵστανται οὐδέποτε παύουσι νά εἶναι δοῦλοι καί ὑπήκοοί Του. Ὁ Κύριος δέν κάμνει διακρίσεις μεταξύ τῶν ἀνθρώπων εἰς μεγάλους καί μικρούς, εἰς πλουσίους καί πτωχούς, εἰς σοφούς καί ἀγραμμάτους. Εἰς ἅπαντας προσφέρει μίαν καί τήν αὐτήν πίστιν, τάς αὐτάς ἐντολάς, τήν αὐτήν ἀξίαν καί τιμήν. Τό τοιοῦτον ὅμως δέν ἀνέχονται οἱ ὑπερήφανοι καί οἱ ἀλαζόνες. Ἀρνοῦνται νά πιστεύσωσι διότι δέν ἀνέχονται τό ἰσοπέδωμα τῆς θρησκείας. Δέν θέλουσι νά ταπεινωθῶσιν. Αὐτό ἀκριβῶς συνέβαινε καί μέ τούς φαρισαίους. Αὐτό συμβαίνει καί σήμερον μέ πολλούς πλουσίους, ἀξιωματούχους καί διανοουμένους. Ἄλλως τε, διά νά πιστεύσωσι πρέπει νά τούς φωτίσῃ ἡ Χάρις τοῦ Θεοῦ. Ἀλλ᾿ «ὁ Θεός ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δέ δίδωσι χάριν» (*Ἰακώβ.* 4,6). Διά

τοῦτο παραμένουσιν εἰς τό σκότος καί ἀποβαίνουσιν ὄχι μόνον ἀρνηταί τῆς πίστεως ἀλλά καί πολέμιοι αὐτῆς.

Ἕτερον αἴτιον τῆς ἀπιστίας τυγχάνει ἡ ματαιοδοξία τῶν ἀνθρώπων ἥτις τυγχάνει καί ἀσθένεια τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Καί ἐξηγούμεθα· πλεῖστοι ὅσοι ἄνθρωποι ἐπιθυμοῦσι νά ἔχωσι τήν τιμήν καί ὑπόληψιν τῶν συνανθρώπων των, μάλιστα τῶν κοσμικῶν ἀνθρώπων. Ἐπιποθοῦσι διακαῶς ἵνα ἀκούσωσιν ἐξ αὐτῶν ἕνα λόγον κολακευτικόν, ἕν ἐγκώμιον. Τί νά κάμνωσι καί οὗτοι; Εἶναι δοῦλοι τῆς ἀνθρωπαρεσκείας. Ἀλλ᾿ ὅπως διαβεβαιώνει ὁ Θεῖος ἀπόστολος Παῦλος ἐν τῇ πρός Γαλάτας Αὐτοῦ Ἐπιστολῇ, «εἰ ἀνθρώποις ἤρεσκον, Χριστοῦ δοῦλος οὐκ ἄν ἤμην» (*Γαλ.* 1,10). Ἀποφεύγουσιν οἱ τοιοῦτοι τήν Ἐκκλησίαν, ἵνα ἀποφύγωσι τάς εἰρωνίας κοσμικῶν τινων ἀνθρώπων. Ἀρνοῦνται τόν Χριστόν διά νά ἀρέσωσιν εἰς τούς τοιούτους ἀνθρώπους. Γίνονται ἐχθροί τοῦ Θεοῦ ἵνα ἔχωσι τήν φιλίαν τοῦ κόσμου, τῆς πλάνης καί τῆς ἁμαρτίας. Καί, ἐν προκειμένῳ, ὁ Θεῖος Ἰάκωβος ὁ Ἀδελφόθεος γράφει· «ὅς ἄν οὖν βουληθῇ φίλος εἶναι τοῦ κόσμου, ἐχθρός τοῦ Θεοῦ καθίσταται» (*Ἰακώβ.* 4,4).

Ἕτερον αἴτιον τῆς ἀπιστίας τυγχάνει καί ἡ διαφθορά τῆς καρδίας καί ἡ φαυλότης τοῦ βίου, τοὐτέστιν ἡ ἀνηθικότης. Ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι οἵτινες ζῶσιν εἰς τήν διαφθοράν καί τήν ἀκολασίαν. Τί πρέπει οὗτοι νά κάμνωσι; Νά μετανοήσωσιν εἰλικρινῶς· ἀλλά δέν ἐπιθυμοῦσι τό τοιοῦτον. Ἔχουσι καταστῇ δοῦλοι τῆς ἁμαρτίας, καί οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ὡς ἕτεροι Ἡρῶδαι ἀποκεφαλίζουσι τήν Θρησκείαν, ὄχι διότι θέτει φραγμούς εἰς τά πάθη των, διότι ἐλέγχει τόν ἄνομον βίον των. Δέν θέλουσιν οὗτοι τό φῶς, ἐπιθυμοῦσι τό σκότος, ἵνα μή καθίστανται φανερά τά ἔργα αὐτῶν, ἅτινα ἐκτελοῦνται ἐν τῇ σκοτίᾳ. Τήν ἀλήθειαν αὐτήν διεκήρυξεν καί ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός · «Τό Φῶς ἐλήλυθεν εἰς τόν κόσμον, καί ἠγάπησαν οἱ ἄνθρωποι τό σκότος μᾶλλον ἤ τό Φῶς· ἦν γάρ πονηρά τά ἔργα αὐτῶν. Πᾶς γάρ ὁ φαῦλα πράσσων μισεῖ τό Φῶς καί οὐκ ἔρχεται πρός τό Φῶς, ἵνα μή ἐλεγχθῇ τά ἔργα αὐτοῦ» (*Ἰω.* 3, 19-20). Ὁ ἁμαρτωλός βίος λοιπόν γίνεται αἰτία τῆς ἀπιστίας.

Καί τό τελευταῖον αἴτιον αὐτῆς τυγχάνει ἡ φιλαργυρία. Τό χρῆμα διά πλείστους ὅσους ἀνθρώπους γίνεται εἴδωλον,

Θεός. Ἐξ αὐτοῦ ἐξαρτῶσι τήν εὐτυχίαν, τήν ζωήν των, τά πάντα. Κραυγάζουσιν οὗτοι· «τό χρῆμα κάμνει τό πᾶν!». Εἰς αὐτό λοιπόν ἀφοσιώνονται καί τό λατρεύουσιν. Ἀλλά δέν δύνασαι νά λατρεύῃς τόν Θεόν μαζί μέ τό χρῆμα· τό διεκήρυξεν ὁ Κύριος, εἰς τήν ἐπί τοῦ Ὄρους ὁμιλίαν Αὐτοῦ· «οὐ δύνασθε Θεῷ δουλεύειν καί μαμωνᾷ» (*Ματθ.* 6,24). Καί τοῦτο διότι τό χρῆμα ζητεῖ ἀδικίαν, ἁρπαγήν, συκοφαντίαν, νοθείαν, καταχρήσεις, ψευδορκίας. Ἀντιθέτως ὁ Θεός ἐπιβάλλει δικαιοσύνην, ἀλήθειαν, τιμιότητα. Ὁ Θεός διατάσσει φιλανθρωπίαν καί ἐλεημοσύνην. Εἶναι λοιπόν δυνατόν νά συμφωνήσωσι καί νά συμβιβασθῶσι τά τοιαῦτα; Τά πάθη λοιπόν τῆς ἁμαρτίας ἅτινα μαστιγώνουσι τήν Χριστιανικήν Ἠθικήν, αὐτά δημιουργοῦσι τήν ἀπιστίαν εἰς τήν ἀνθρωπίνην ψυχήν, ἥτις καί ὁδηγεῖ τόν ἄνθρωπον εἰς τόν αἰώνιον θάνατον.

Εἴθε, οἱ πνευματικοί ἡμῶν ὀφθαλμοί νά ὦσιν ἀνεῳγμένοι διά νά βλέπωμεν καί ἡμεῖς καί νά αἰσθανώμεθα τά ὑπερφυσικά ταῦτα γεγονότα, τά ἄλλως ἀποκαλούμενα θαύματα, ἅτινα συμβαίνουσι καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν καί εἰς τήν ἐποχήν ἡμῶν.

Διάπυρος πρός Θεόν Εὐχέτης,
Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ

† Ο ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΩΝ ὁ Β´

Ε) ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΕΩΣ ΩΣ ΑΓΙΟΥ ΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ ΜΑΚΑΡΙΣΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΚΑΛΛΙΔΗ

Τέκνα ἡμῶν ἐν Κυρίῳ Ἀγαπητά!

Μετ᾽ ἀνεκλαλήτου χαρᾶς, ἡ καθ᾽ ἡμᾶς Ἱερά Μητρόπολις Θεσσαλονίκης, ἐπέτυχεν κατόπιν ἀγώνων καί θυσιῶν, νά καταταγῇ εἰς τήν χορείαν τῶν Ἁγίων τῆς Ὀρθοδόξου ἡμῶν Ἐκκλησίας, ἡ μεγίστη Θρησκευτική καί Ἐθνική Προσωπικότης, ἀλλά καί Κοινωνική Τοιαύτη, τοῦ ἐν Ἁγίοις Πατρός ἡμῶν Γρηγορίου Καλλίδη, Ἀρχιεπισκόπου Ἡρακλείας

τῆς Θράκης, τοῦ Θαυματουργοῦ, δι᾿ ἐπισήμου Πράξεως, ἐκδοθείσης, κατόπιν ὁμοφώνου Ἀποφάσεως, ὑπό τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, Προεδρεύοντος τοῦ λαμπροῦ Προκαθημένου Ταύτης, Παναγιωτάτου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου.

Ὁ ἅγιος Γρηγόριος Καλλίδης, ἐγεννήθη ἐν Κουμβάῳ τῆς Νομαρχίας Ῥαιδεστοῦ τῇ 24ῃ Ἰανουαρίου τοῦ 1844. Προσελήφθη εἰς τήν ὑπηρεσίαν τοῦ Μητροπολίτου Σηλυβρίας Μελετίου τοῦ Θεσσαλονικέως καί μετά ταῦτα Σερρῶν, παρ᾿ οὗ καί ἐχειροτονήθη διάκονος τῇ 26 Φεβρουαρίου 1862. Ἐμαθήτευσε παρά τούς πόδας τοῦ ἀειμνήστου Ἰωάννου Πανταζίδη, διευθυντοῦ τῶν σχολῶν ἐν Σέῤῥαις, καί μετά ταῦτα καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου. Συνεπλήρωσε τάς σπουδάς του ἐν τῇ Ῥιζαρείῳ Ἐκκλησιαστικῇ Σχολῇ καί τῇ Θεολογικῇ τοιαύτῃ τοῦ Ἐθνικοῦ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἔλαβε μέρος εἰς τήν δοξολογίαν ἐπί τῇ ἐλεύσει τῆς Ὀρθοδόξου Νύμφης βασιλίσσης Ὄλγας καί εἰς τήν βάπτισιν τοῦ διαδόχου τότε καί μετέπειτα στρατηλάτου Κωνσταντίνου. Ὑπῆρξεν Ἀρχιδιάκονος τοῦ Καθεδρικοῦ Μητροπολιτικοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ καί τοῦ Μητροπολίτου Ἀθηνῶν Θεοφίλου.

Προσεκλήθη τό ἔτος 1873 ὡς Ἱεροκῆρυξ καί Σχολάρχης Ῥαιδεστοῦ, Ἐπίτροπος τοῦ Μητροπολίτου Ἡρακλείας Παναρέτου τό 1874 καί βοηθός Ἐπίσκοπος αὐτοῦ τό 1875 ὑπό τόν τίτλον Ναζιανζοῦ καί μετά τῶν Προκρίτων διεφύλαξε τήν πόλιν Ῥαιδεστόν ἀπό τήν ἐπιδρομήν τῶν διελθόντων 45.000 Κιρκασίων, καί ὑπεδέχθη τούς Ῥώσσους.

Ἀπεστάλη εἰς Ἀδριανούπολιν ὡς Ἔξαρχος, ὅτε οἱ Βούλγαροι ἔσυραν ἀπό τούς πόδας τόν Ἀδριανουπόλεως Διονύσιον. Ἐξελέγη τό 1879 Μητροπολίτης Τραπεζοῦντος, τό 1884 Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης καί τό 1889 Μητροπολίτης Ἰωαννίνων, προφυλάξας τά Ἰωάννινα μετά τῶν Γενικῶν Προξένων κατά τόν πόλεμον τοῦ 1897, ὁπότε καί ἐτιμήθη παρά τοῦ Ἀντιβασιλεύοντος διαδόχου Κωνσταντίνου διά τοῦ ἑλληνικοῦ παρασήμου τῶν Ἀνωτέρων Ταξιαρχῶν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, συγχρόνως δέ ἔλαβε καί παρά τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας τόν Μεγαλόσταυρον τῆς Ἁγίας Ἄννης, παρά δέ τοῦ Ἡγεμόνος τοῦ Μαυροβουνίου

τόν Μεγαλόσταυρον τοῦ Δανιήλου.

Προσεκλήθη Συνοδικός ἐπί τῶν πατριαρχῶν Νεοφύτου, Κωνσταντίνου καί Ἰωακείμ τοῦ Γ', καί ἐγένετο Πρόεδρος τοῦ Ἐθνικοῦ Συμβουλίου, ὁπότε ἔλαβε καί τόν Μεγαλόσταυρον τῆς Σερβίας Ἁγίου Σάββα.

Ἐξελέγη τό 1902 Μητροπολίτης Ἡρακλείας καί Ῥαιδεστοῦ ὅτε ἔλαβε καί παρά τῆς Αὐστριακῆς Κυβερνήσεως τόν Μεγαλόσταυρον Φραγκίσκου Ἰωσήφ, παραδώσας εἰς τήν Οὐγγρικήν Ἀντιπροσωπείαν τά ὀστᾶ τῆς ἀκολουθίας τοῦ πρίγκηπος τῆς Τρανσυλβανίας Τακότση.

Ἐν Ῥαιδεστῷ, μετά πολυώδυνον μαρτυρικόν βίον εἶδεν ἀπελαυνομένους τούς πλείστους χριστιανούς Θράκης, τῆς ἐπαρχίας Ἡρακλείας, Βιζύης, 40 Ἐκκλησιῶν, Διδυμοτείχου, Ἀδριανουπόλεως καί Τυρολόης.

Συνειργάσθη μετά τῶν Ὁμογενῶν, Ἀρμενίων καί Ἰουδαίων ὅπως μή πάθῃ ἡ Ῥαιδεστός καί ἠξιώθη νά ὑποδεχθῇ τῇ 7ῃ Ἰουλίου τοῦ 1920 τόν ἐλευθερωτήν Ἑλληνικόν στρατόν τῆς στρατιᾶς Σμύρνης καί αὐθημερόν τήν Αὐτοῦ Μεγαλειότητα τόν βασιλέα Ἀλέξανδρον.

Ἐν Ῥαιδεστῷ, τό 1873, κατέθηκε τό θεμέλιον τοῦ κτιρίου Θρακικοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου, τό θεμέλιον τοῦ Κεντρικοῦ Παρθεναγωγείου τά «Θεοδωρίδεια», τοῦ Κεντρικοῦ Ἀῤῥεναγωγείου «Γεωργιάδειον», τοῦ Νηπιαγωγείου Κουρνάλειος «Γεωργιάδειον» καί τῆς μεγάλης Κοινοτικῆς ἀποθήκης ἐν τῇ ἀποβάθρᾳ τῆς πόλεως.

Ἠγόρασε καί ἐπεσκεύασε τήν οἰκίαν Γιάγκου, ἐδώρησε ταύτην ὡς Μητρόπολιν εἰς τήν Κοινότητα Ῥαιδεστοῦ ἐπί τῷ ὅρῳ νά δίδῃ ὁ κατά καιρούς Ἡρακλείας εἰς τά σχολεῖα 35 λίρας χρυσάς. Διά πάντα ταῦτα ἡ Κοινότης Ῥαιδεστοῦ ἀνέγραψεν ἐν τῷ ἐπισήμῳ αὐτῆς Κώδικι «τήν Αὐτοῦ Σεβασμιότητα τόν Μητροπολίτην Γέροντα ἅγιον Ἡρακλείας καί Ῥαιδεστοῦ Κύριον κύριον Γρηγόριον Καλλίδην, διά τε τήν δωρεάν τοῦ Μητροπολιτικοῦ οἰκήματος καί δι' ὅλας τάς ἐνεργείας καί προσπαθείας ἅς μετά πατρικῆς στοργῆς κατέβαλεν ὑπέρ τῆς ἀνεγέρσεως τῶν τριῶν καλλιμαρμάρων σχολικῶν κτιρίων τῆς Κοινότητος, Μέγαν Εὐεργέτην, καί ἀναστηλώνει τήν εἰκόνα αὐτοῦ μεταξύ τῶν Μεγάλων Εὐεργετῶν». Τάς λοιπάς οἰκονομίας αὐτοῦ κατέθηκεν εἰς τήν Ἐθνικήν Τράπεζαν, πρός συντήρησιν τοῦ μισθοῦ τοῦ

δημοδιδασκάλου τῆς πατρίδος αὐτοῦ Κουμβάου, ἡ ὁποία ὠνόμασε τήν δημοτικήν αὐτῆς σχολήν «Καλλίδειον».

Συνέδραμε τήν οἰκογένειάν του καί ἐξεπαίδευσεν ἐκτός ἄλλων, ἐν Χάλκῃ, τόν ἀνηψιόν αὐτοῦ βοηθόν Ἐπίσκοπον Ναζιανζοῦ Ἰωάννην Τζαννέτην, τόν ἀνηψιόν του ἰατρόν Ἄγγελον Καλλίδην εἰς Ἀθήνας καί Παρισίους, καί ἕτερον συγγενῆ δικηγόρον εἰς Ἀθήνας.

Ἦτο μέλος πάσης ἐκλογικῆς Πατριαρχικῆς Συνελεύσεως καί ἐνεχείριζεν εἰς τόν ἑκάστοτε νέον Οἰκουμενικόν Πατριάρχην τήν Πατριαρχικήν Ῥάβδον, καθ᾽ ὅσον τό Βυζάντιον ἦτο Ἐπισκοπή τῆς Μητροπόλεως Ἡρακλείας (Βισάνθης).

Ὑπῆρξε πρῶτον μέλος τῆς Θρακικῆς Ἐπιτροπῆς Ὀρθοδόξων, Ἀρμενίων καί Ἰσραηλιτῶν ὑποβαλλόντων εὐγνωμοσύνην εἰς τόν βασιλέα Ἀλέξανδρον καί τήν Κυβέρνησιν τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου, καί ἔλαβε μέρος εἰς τήν ἑορτήν τῶν Ἐθνικῶν Ἐπινικείων.

Τό δεύτερον μετέβη εἰς Ἀθήνας μετά τῶν πνευματικῶν ἀρχηγῶν καί ἀντιπροσώπων Θράκης, πρός ὑποδοχήν τοῦ βασιλέως στρατηλάτου Κωνσταντίνου. Περιῆλθε τήν Θεσσαλίαν καί Μακεδονίαν ἐνθαρρύνων τήν ἐπάνοδον καί ἐπιστατῶν εἰς τήν ἐπιστροφήν τῶν προσφύγων ἐπαρχιωτῶν ἐν συνεννοήσει μετά τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Περιθάλψεως, καί ἀκούραστος, ἐπί πολλά ἔτη, παρ᾽ ὅλην τήν γεροντικήν αὐτοῦ ἡλικίαν παρέμεινεν εἰς τήν Θρακικήν ἔπαλξιν, ἐργαζόμενος διά τήν πνευματικήν τοῦ ποιμνίου του κατάρτισιν καί συναπολαύων τῆς δωρηθείσης τῇ Θράκῃ ἐλευθερίας. Ἐκοιμήθη δέ, ἐν Κυρίῳ, εἰς τήν Ἁγιοτόκον Θεσσαλονίκην, τῇ 25ῃ Ἰουλίου τοῦ ἔτους 1925.

Ἡμεῖς, ἐν εὐλαβείᾳ μεγάλῃ, ἀνεκομίσαμεν τῇ 20ῇ Ὀκτωβρίου τοῦ ἔτους 1979, τά Χαριτόβρυτα καί Θαυματουργά Λείψανα Αὐτοῦ, ἐκ τοῦ Κοιμητηρίου τῆς «Εὐαγγελιστρίας» ἐν τοῖς ὁποίοις εἶχεν ἐνταφιασθῆ, καί μετεφέραμεν ταῦτα εἰς τόν Ἱερόν Προσκυνηματικόν Ναόν τοῦ Ἁγίου, Ἐνδόξου Μεγαλομάρτυρος Δημητρίου τοῦ Μυροβλύτου, τοῦ Πολιούχου καί Προστάτου ἡμῶν. Τά Σεπτά Λειψανά Του δίδωσιν εὐωδίαν ἄῤῥητον καί ἐπιτελοῦσι πλεῖστα ὅσα θαύματα εἰς ἐκείνους οἵτινες διά πίστεως ἐκζητοῦσι τήν χάριν του καί τήν εὐλογίαν του.

Ἰδού, διατί ἐζητήσαμεν τόσον παρά τῆς Αὐτοκεφάλου

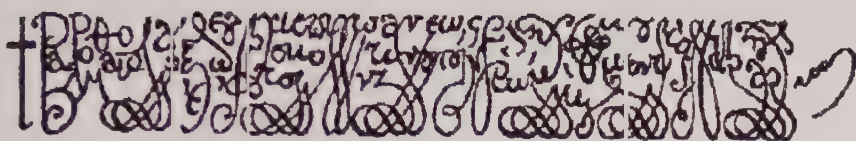
Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὅσον καί παρά τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, τήν ἐπίσημον ἀναγνώρισιν αὐτοῦ ὡς Ἁγίου τῆς Μιᾶς, Ἁγίας, Καθολικῆς καί Ἀποστολικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ὡρίσθη δέ νά ἑορτάζηται Οὗτος, τήν 25ην Ἰουλίου ἑκάστου ἔτους, ὡς ἐπίσης καί τήν 20ήν Ὀκτωβρίου, ἡμέραν τῆς ἀνακομιδῆς τῶν Σεπτῶν καί Τιμίων Αὐτοῦ Λειψάνων.

Χάριτας ὀφείλομεν νά ὁμολογήσωμεν καί εἰς τόν ἐκλεκτόν Πρωτοσύγκελλον ἡμῶν, *Πανοσιολογιώτατον Μ. Ἀρχιμανδρίτην π. Ἰωάννην Τασσιᾶν*, ὁ ὁποῖος συνέβαλε τά μέγιστα εἰς τό ἐν λόγῳ ἔργον τῆς ἀναγνωρίσεως Αὐτοῦ ὡς Ἁγίου.

Εἴθε ἡ Χάρις καί ἡ Εὐλογία τοῦ ἐν Ἁγίοις Πατρός ἡμῶν Γρηγορίου, Ἀρχιεπισκόπου Ἡρακλείας, τοῦ Θαυματουργοῦ, νά σκέπῃ ἅπαντας ἡμᾶς, ἵνα συνεχίζωμεν τό Ποιμαντικόν ἡμῶν Ἔργον πρός δόξαν Θεοῦ καί διά τό μεγαλεῖον τῆς Φιλτάτης ἡμῶν Πατρίδος Ὀρθοδόξου Ἑλλάδος.

Διάπυρος πρός Θεόν Εὐχέτης,
Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ

\+ Ο ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΩΝ ὁ Β΄

Ἀριθμ. Πρωτ. 528

Πρᾶξις
τῆς ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ τῆς Ἐκκλησίας κατατάξεως
τοῦ ἐν Ἱεράρχαις μακαρίου Γρηγορίου Καλλίδου

Τούς ἐν τῷ παρόντι βίῳ σωφρόνως καί δικαίως καί εὐσεβῶς πολιτευσαμένους καί πολλά ποιήσαντάς τε καί διδάξαντας καί μετά τήν ἐκεῖσε ἀποδημίαν σημείοις καί θαύμασι παρά Θεοῦ μαρτυρηθέντας, ὕμνοις ἐσαεί καί ἐγκωμίοις ἐν πάσῃ εὐλαβείᾳ τιμᾶν καί γεραίρειν οὐδέν ἡ Ἁγία τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, καί τήν τούτων πρός τόν Πανάγαθον Θεόν ἐπικαλεῖσθαι εὐπρόσδεκτον μεσιτείαν ὑπέρ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν καί ἰάσεως τῶν ἀσθενούντων.

Ἐπειδή τοίνυν τοιοῦτος τόν βίον ἀνεδείχθη ὁ τῇ κε′ Ἰουλίου τοῦ χιλιοστοῦ ἐννεακοσιοστοῦ εἰκοστοῦ πέμπτου σωτηρίου ἔτους πρός Κύριον ἐκδημήσας ἀοίδιμος Μητροπολίτης Ἡρακλείας καί Ραιδεστοῦ Γρηγόριος Καλλίδης, ὁσιότητι μέν καί ἁγιότητι βίου διακριθείς καί τύπον καί ὑπογραμμόν ἀρετῆς καί ἐγκρατείας καί ἀγαθοεργίας ἑαυτόν παραδώσας καί ζῶν δέ καί μετά θάνατον τοῦ χαρίσματος τῆς τῶν θαυμάτων ἐνεργείας παρά Θεοῦ ἀξιωθείς, ἡ Μετριότης ἡμῶν μετά των περί ἡμας Ἱερωτάτων Μητροπολιτῶν καί ὑπερτίμων, των ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῖν ἀδελφῶν καί συλλειτουργῶν, ὑπ᾽ ὄψιν λαβόντες τήν ἁγιότητα τοῦ βίου καί τά θαύματα αὐτου, ὡς καί τήν συνείδησιν τοῦ ὀρθοδόξου πληρώματος της τῶν Θεσσαλονικέων Ἐκκλησίας καί εὐρύτερον, περί ὧν ἁπάντων δι᾽ ἀναφορᾶς αὐτοῦ πρός τήν Ἐκκλησίαν, ἀποφάσει της Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος διαβιβασθείσης, ὑπεβαλε και ἐβεβαιώσατο ὁ Ἱερώτατος Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης καί ἀγαπητός ἡμῖν ἐν Χριστῷ ἀδελφός κύριος Παντελεήμων, ἔγνωμεν, τῷ κοινῷ τῆς Ἐκκλησίας ἔθει κατακολουθοῦντες, τήν προσήκουσαν τοῖς θείοις ἀνδράσι

καί τούτῳ ἀπονεῖμαι τιμήν.

Διό καί θεσπίζομεν Συνοδικῶς καί διοριζόμεθα καί ἐν Ἁγίῳ διακελευόμεθα Πνεύματι ὅπως ἀπό τοῦ νῦν καί εἰς τό ἑξῆς εἰς αἰῶνα τόν ἅπαντα ὁ ἀοίδιμος Ἱεράρχης Γρηγόριος Καλλίδης συναριθμῆται τοῖς Ὁσίοις καί Ἁγίους τῆς Ἐκκλησίας, τιμώμενος παρά τῶν πιστῶν καί ὕμνοις ἐγκωμίων γεραιρόμενος τῇ κε' τοῦ μηνός Ἰουλίου, ἐν ᾗ ὁσίως τόν μετά σώματος βίον ἐτερμάτισεν.

Εἰς ἔνδειξιν δέ τούτου καί βεβαίωσιν ἐγένετο καί ἡ παροῦσα Πατριαρχική ἡμῶν καί Συνοδική Πρᾶξις, καταστρωθεῖσα μέν καί ὑπογραφεῖσα ἐν τῷδε τῷ Ἱερῷ Κώδικι τῆς καθ' ἡμᾶς Ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἐν ἴσῳ δέ καί ἀπαραλλάκτῳ ἀποσταλεῖσα τῷ Μακαριωτάτῳ Ἀρχιεπισκόπῳ Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κυρίῳ Χριστοδούλῳ, διά τά κατ' αὐτόν ἐν συνεχείᾳ πρός τήν κατεύθυνσιν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης περαιτέρω.

Ἐν ἔτει σωτηρίῳ βγ', κατά μῆνα Μάϊον (κβ')
Ἐπινεμήσεως ΙΑ'

Ἀπολυτίκιον Ἁγίου Γρηγορίου Καλλίδη
Ἦχος α΄

Ἡρακλείας τόν γόνον, Θεσσαλονίκης τόν Πρόεδρον, τόν ἐσχάτοις χρόνοις φανέντα ἀρετῆς φίλον γνήσιον, Γρηγόριον τιμήσωμεν πιστοί, ὡς ἔνθεον θεράποντα Χριστοῦ· ἀναβλύζει γάρ ἰάσεις παντοδαπάς, τοῖς εὐλαβῶς κραυγάζουσι· δόξα τῷ σέ δοξάσαντι Χριστῷ, δόξα τῷ σέ θαυμαστώσαντι, δόξα τῷ ἐνεργοῦντι διά σοῦ, πᾶσιν ἰάματα.

Μεγαλυνάριον Ἁγίου Γρηγορίου
Ἦχος πλ. δ΄

Τόν τῆς Ἐκκλησίας νέον πυρσόν, καί Θεσσαλονίκης, τόν φωστῆρα τόν φαεινόν, τόν θερμόν προστάτην καί Θεῖον Ἱεράρχην, Γρηγόριον τόν μέγαν, ὕμνοις τιμήσωμεν.

Χριστοφόρου Κοντάκη, Δρ. Θ.
Ὑποδιευθυντοῦ ΑΕΣΘ

*«Ἐν τῇ Κοιμήσει τόν κόσμον οὐ κατέλιπες Θεοτόκε»**

Ἐλεύθερη ἡ Ἐκκλησία μας ἀπό τούς διωγμούς «διεχαραξε θεογράφως» τά δόγματα τῆς πίστεως καί ἰδιαίτερα τό Χριστολογικό, στό ὁποῖο σημαντικό ρόλο διαδραματίζει τό πρόσωπο τῆς Θεοτόκου.

Ὁ μακαρισμός καί ἡ δοξολογία τῆς Θεοτόκου στήν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία μας, δέν εἶναι μόνο ἱερός ὕμνος. Εἶναι ταυτοχρονα καί θεολογία, δηλαδή ὀρθή δόξα καί ὀρθός λόγος γιά τά ἄρρητα, τά ἀνείπωτα μυστήρια του Θεοῦ, ἐντός τῆς οἰκονομίας τῆς σωτηρίας, τά ὁποῖα πραγματοποιήθηκαν διά τῆς Παναγίας.

Ἑορτάζει σήμερα ἡ Ἐκκλησία μας μία ἀπό τίς μεγαλύτερες γιορτές της. Τιμοῦμε ὅλοι τή Θεοτόκο ὡς Μητέρα, πέρα καί πάνω ἀπό κάθε Νόμο, ὡς Μητέρα ὅλου του κόσμου, ὡς ἀμίαντο κειμήλιο τῆς παρθενίας.

Τιμουμε αὐτήν τήν ὁποία ὁ Θεός, κατά τήν προσφιλή καί μεγαλοφυᾶ φράση τοῦ ἁγίου Ἰωάννη τοῦ Δαμασκηνοῦ, «προγνούς ἀξίαν ἠγάπησε καί ἀγαπήσας προώρισε καί ἐπ᾽ ἐσχάτων τῶν χρόνων εἰς τό εἶναι παρήγαγε καί Θεοτόκον μητέρα τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου ἀνέδειξε».

Τιμοῦμε σήμερα τήν Παναγία, τήν Κοίμησή της, ἡ ὁποία κατά τούς Πατέρες της Ἐκκλησίας μας εἶναι ἔνδοξος καί

---

* Ὁμιλία ἡ ὁποία ἐκφωνήθηκε κατά την ἡμέρα της ἑορτης, στόν ἑορτάζοντα Ἱερό Ναό Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, Νέας Τενέδου Χαλκιδικης.

ὄντως ἱερά καί πανεύφημος. Καί δέ θά μποροῦσε νά ἦταν κάτι διαφορετικό, γιατί ὅλα τά γεγονότα πού συνδέθηκαν μέ τήν πανάγια ζωή της ἦταν ἔνδοξα καί γιά πολλούς ἀνερμήνευτα καί ἀκατάληπτα. Ὁ τόκος παράδοξος, ἡ γέννηση, ὑπέρ φύσιν καί ἔννοιαν καί γιά τόν κόσμο σωτήριος, ἡ ὅλη βιοτή της ἐκτός τῶν ἀνθρώπινων δυνατοτήτων.

Ἡ Θεοτόκος γιά μᾶς τούς Ὀρθοδόξους εἶναι τό φρικτό καί παναμώμητο θυσιαστήριο , ἐπί τοῦ ὁποίου προσφέρεται ἡ εὐχαριστιακή λατρεία, ὁ τόπος ὅπου ὁ Υἱός της ἀναπαύεται διά τῶν μυστηρίων, ὁ χῶρος στόν ὁποῖο προσφεύγομε ὅλοι μας, καθόσον εἶναι ἡ ἐπουράνια κλίμακα, ὁ τράχηλος τοῦ σώματος, διά τοῦ ὁποίου κατέρχεται ἐπί τῆς γῆς πᾶν δώρημα τέλειον.

Ὅπως τό Ἅγιο Πνεῦμα μᾶς ὁδηγεῖ εἰς πᾶσαν τήν ἀλήθειαν, ἔτσι καί ἡ Θεοτόκος, συνδεόμενη ὀντολογικά μέ τό Ἅγιο Πνεῦμα, παρουσιάζεται ὡς ζωοποιός παρηγορία, ὡς Εὔα - Ζωή, διαφυλάσσοντας καί διασώζοντας κάθε κτίσμα τῆς Θεοποιοῦ χάριτος.

Ἡ ὀρθή πίστη, ἀγαπητοί μου, εἶναι βασική καί θεμελιώδης προϋπόθεση ἀληθινῆς θεογνωσίας, ἀσφαλοῦς σωτηρίας καί αἰωνίας μακαριότητας.

Αὐτήν ἐκφράζουμε οἱ ἁπανταχοῦ Χριστιανοί κατακλύζοντας τούς ἱερούς ναούς σήμερα, γιά νά δηλώσουμε μέσω τοῦ χαροποιοῦ πένθους τῆς ἡμέρας, τό σεβασμό καί τήν εὐλάβειά μας στό πρόσωπο τῆς Θεομήτορος, τό πρότυπο τῆς πραγματοποιήσεως τῆς ἰδέας τοῦ αἰώνιου ἀνθρώπινου προορισμοῦ, ὁ ὁποῖος ταυτίζεται μέ τήν προοπτική μας γιά τήν ἐπίτευξη τοῦ «καθ' ὁμοίωσιν».

Ἐδῶ διαφαίνεται ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ, ὅταν πραγματοποιεῖ τήν ὑπέρβαση τῆς ἀκατάληπτης ἀντιθέσεως, ὅταν ὁδηγεῖ τόν ποιητικό λόγο νά ψάλλει, «ἐν τῇ κοιμήσει τόν κόσμον οὐ κατέλιπες Θεοτόκε» καί «μετέστης πρός τήν ζωήν, μήτηρ ὑπάρχουσα τῆς ζωῆς».

Ζώντας ἡ Θεοτόκος ἀπέβη ἡ γέφυρα τοῦ θείου καί τοῦ ἀνθρώπινου στοιχείου, τῆς δημιουργίας καί τῶν ἐνεργειῶν τῆς Ἁγίας Τριάδος, τοῦ ἄυλου κόσμου καί τῆς κτίσεως, ἡ δοξολογία τῆς θεώσεως τῶν πάντων.

Ἡ Παναγία εἶναι ἡ Παρθένος. Τό μυστήριο τῆς παρθενίας της συνεπάγεται μία ὁλοκληρωτική ἁγνότητα, καρπό

τῆς Χάριτος τοῦ Χριστοῦ, πού ἐπηρεάζει τήν ὕπαρξη στή ρίζα της, καθιστώντάς την ἁγία καί ἄμωμο.

Πρότυπο γιά ὅλους μας ἡ ζωή της, γίνεται κατά τόν ἅγιο Γρηγόριο τόν Παλαμᾶ «μεθόριον κτιστῆς καί ἀκτίστου φύσεως», συνδέοντας τόν ἄνθρωπο μέ τό Δημιουργό του.

Ὅμως καί ἡ Παναγία μας ἦταν ἄνθρωπος. Ἔτσι, ἐκπληρώνοντας, ὅπως καί ἐμεῖς, τόν ἴσο νόμο τῆς φύσεως, δηλαδή τό θάνατο, «ὑπερερχόμενη» κατά τόν ἅγιο Ἰωάννη τό Δαμασκηνό «τάς πατρικάς εὐθύνας», δηλαδή τήν προπατορική ἁμαρτία, ὑφίσταται «πανίερον καί ζωτικήν ἀποβίωσιν».

Τό ἅγιο σῶμα της, νεκρωμένο καί ἐντός τοῦ τάφου, δέν ἀποξενώνεται ἀπό τό διπλό χαρακτήρα του ὡς παρθενικοῦ καί ζωοδόχου, ἀλλά περιβάλλεται ἀπό τό γεγονός τῆς ἐν τάφω ἀφθορίας τοῦ παρθενικοῦ σώματος καί τῆς μεταστάσεως στούς οὐρανούς τοῦ Θεομητορικοῦ σώματος.

Τό θάνατό της, ἡ Ἐκκλησία μας ἀποκαλεῖ κοίμηση, ἐκδημία, μετάσταση.

Ἐκδημοῦσα τῶν τοῦ σώματος, ἐνδημεῖ πρός τά κρείττονα (τά καλύτερα) καί ὅπως μέ τή γέννηση παρέμεινε παρθένος, ἔτσι μέ τήν κοίμηση φυλάχθηκε ἀδιάλυτο τό σῶμα της.

Δέν παρέμεινε στή γῆ τό ἄχραντο καί πανακήρατο σῶμα της, ἀλλά μετατέθηκε στόν οὐρανό, στούς βασιλικούς τόπους, γιατί εἶναι ἡ Βασίλισσα, ἡ Κυρία, ἡ Δέσποινα, ἡ Θεομήτωρ.

Ὁ θάνατος δέν μπορεῖ νά καυχηθεί γιά τή Θεοτόκο, γιατί ἡ ἴδια ἐγέννησε τή Ζωή.

Λέει ἡ Ἐκκλησία μας γι᾿ αὐτό. Καί τό σῶμα σου τό παρθενικό, ὅλο ἅγιο, ὅλο ἁγνό, ὅλο κατοικητήριο τοῦ Θεοῦ, σῶο καί ὑπερένδοξο, ζωοτελές καί ἀκοίμητο, ἀφου δέν ἦταν δυνατό νά ἐγκλειστεῖ καί νά κρατηθεί στίς συνέπειες τοῦ θανάτου, ἀφοῦ εἶναι θεοδόχος καί ἔμψυχος ναός τῆς Μονογενοῦς Παγαγίας Θεότητος, κατοικει στά ὑπερουράνια σκηνώματα, στό χῶρο τῆς Δεσποτικης κατοικίας τοῦ Υἱοῦ καί Θεοῦ μας.

Στήν ἐξόδιο ἀκολουθία τῆς Θεοτόκου μετέχουν οἱ Ἀπόστολοι «ἐκ περάτων συναθροισθέντες» κατά θαυμαστό τρόπο. Στίς κατ᾿ ἔτος ἐπετείους τῆς Κοιμήσεώς της, μετέχει τό σύνολο τῆς Ἐκκλησίας μας.

Ἡ κοίμησή Της, ἀποβαίνει ζωηφόρος καί ἡ ἄνω Ἰερου-

σαλήμ, στήν ὁποία μεταβαίνει, εἶναι «μετακόμισις εἰς κατάπαυσιν ἀτελεύτητον» κατά τόν ἅγιο Νικόλαο Καβάσιλα.

Ἡ κοίμησή Της γιά τούς Χριστιανούς εἶναι, «θνητότης ἀείζωος», «παλινζωΐας μυστήριον», «ζωοπάροχος καί ἀειφθαρτοδώρητος», «θάνατος ζωηφόρος», «ζωτική ἀποβίωσις», «ζωοκοίμητος μετάθεσις», «ζωοκοίμητος κατά πνεῦμα μετάστασις», «μετάστασις ἐκ τοῦ θανάτου πρός τήν ζωήν».

Ὁ χορός τῶν ἁγίων, ὑποδεχόμενος τή Θεοτόκο στόν οὐρανό λέγει: «Δεῦρο ἡμᾶς ὡς θεῖον καί ζωηφόρον κειμήλιον. Ἐλθέ ποθοῦσιν ἡμῖν, ἡ τόν πόθον ἡμῶν ἐκπεράνασα». Ἔλα γιατί ποθοῦμε ἐσένα πού ἔφερες σέ τέλος τόν πόθο μας. Αὐτό διαλαλοῦμε καί ἐμεῖς, οἱ πιστοί, τά παιδιά της. «Δεῦρο πρός ἡμᾶς».

Ἡ «οὐρανοῦ ὑψηλοτέρα καί ἀγγέλων τιμιωτέρα καί πάσης ἀνωτέρα της κτίσεως», μέ τήν Κοίμησή της, παραθέτει τήν ἄχραντη ψυχή της στά χέρια τοῦ Μονογενοῦς Υἱοῦ της, τό δέ ὑπεράγιο καί πανάχραντο σῶμα της, παρέχει σέ ὅλους ἐμᾶς, ὡς ἀναφαίρετο καί ἀνεκτίμητο πλοῦτο.

Ὁ ἀναστημένος Υἱός της δοξάζει τό ζωοπαράδεκτο τάφο τῆς Παναγίας μητέρας Του.

Ἔτσι, ἐνῶ ἡ Παναγία μεθίσταται κατά τό σῶμα, δέν ἀφίσταται ἀπό ἐμᾶς, ἀλλά μᾶς φρουρεῖ ἀπό ψηλά.

Ἄλλωστε, ζώντας καί πεθαίνοντας ἡ Θεοτόκος ὡς ἄνθρωπος, διαπιστώνει, διαβεβαιώνει καί ἀναδεικνύει τήν ὑπάρχουσα σ᾽ αὐτήν χάρη του Θεοῦ, ἡ ὁποία τήν κατέστησε «κορυφή καί τελείωση», ἀλλά καί γνήσια ἐκπρόσωπο τοῦ ἁμαρτήσαντος καί ἐκπεσόντος ἀπό τή χάρη τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπου, ἐντός τοῦ ὁποίου πραγματώνεται ἡ διά τῆς ἐνανθρωπήσεως νέα ἀρχή τῆς δημιουργίας.

Μέ τήν Κοίμησή Της ἡ Θεοτόκος, ἀπομακρύνθηκε ἀπό τόν κόσμο, ἀλλά δέν τόν ἐγκατέλειψε ποτέ.

Παραμένει ἡ Μεγάλη Μητέρα ὅλων μας.

Ἄν ὁ Χριστός μᾶς σώζει, ἡ Θεοτόκος, ἡ Μητέρα Του, εἶναι ἐκείνη πού μᾶς προστατεύει καί μᾶς εἰσάγει στή φιλανθρωπία τῆς χάριτος τοῦ Υἱοῦ της.

Διά μέσου τῆς Παναγίας ἡ ἀνθρώπινη πνευματικότητα φαίνεται νά εἶναι καρπός σοφίας, μέ ἀποτέλεσμα, ἡ μητρότητα τῆς Παρθένου, νά τίθεται ὡς ἀνθρώπινη μορφή τῆς θείας πατρότητας.

Ἡ μητρική τρυφερότητα τήν ὁποία ἐκδηλώνει πρός τόν Υἱό Της, δείχνεται καί πρός ὅλους μας.Αὐτή τήν ἀντιφιλοτίμηση καί ἀντιδώρηση τῆς υἱικῆς ἀγάπης καί ἐκτίμησης πρός τήν Παναγία μητέρα Του, ἐκφράζει ἡ μεταφορά τῆς ψυχῆς τῆς Θεοτόκου ἀπό τόν ἴδιο τό Χριστό, προσφιλής κατά πάντα ἁγιογραφική παράσταση τῆς Ἐκκλησίας μας.

Ἱστάμενη κοντά στό Θρόνο τῆς μεγαλωσύνης τοῦ Υἱοῦ της, πρεσβεύει γιά ὅλους μας.

Ἱκετεύει τόν Υἱό καί Θεό της νά παραβλέπει τίς ἁμαρτίες μας.

Θρηνεῖ γιά τά ἀτοπήματά μας καί μᾶς καλεῖ σέ μία πληρότητα ζωῆς, πού θά τῆς χαρίζει τήν ἀνείπωτη μητρική εὐτυχία.

Ἐμφορούμενη ἀπό θεία ἀγάπη πρός ὅλους μας, γίνεται σύμμαχός μας καί ποδηγέτης μας. Στό πρόσωπό Της συναντοῦμε τήν ὕψιστη μορφή τῆς σχέσεως μητέρας - παιδιοῦ, ἡ ὁποία κινεῖται σέ ἕνα πολύ ὑψηλό ἐπίπεδο διαπροσωπικῶν σχέσεων, μοναδικό πρότυπο ἀκτινοβολούσας ὡραιότητας.

Χάρη στή συνεχή δική της μεσολάβηση, γινόμαστε ἀδελφοί τοῦ Υἱοῦ της κατά χάριν.

Εἴμαστε παιδιά της καί ἔτσι μᾶς συμπεριφέρεται. Ἐπιδιώκει γιά ὅλους μας ὅ,τι τό καλύτερο. Καί μᾶς τό προσφέρει ἁπλόχερα.

Παραμένει γιά μᾶς, καί μετά τήν Κοίμησή Της, ἡ θύρα τοῦ οὐρανοῦ, ἡ ἀρχή τῆς βασιλείας, ὁ ἴδιος ὁ οὐρανός, ὁ ναός τῆς θεότητας καί ἡ δύναμη πού κατόρθωσε νά κατατροπώσει τό βασίλειο τῆς ἁμαρτίας.

Πρώτη περνᾶ ἀπό τόν ἀνίσχυρο, μετά τήν ἀνάσταση του Υἱοῦ της, θάνατο, ἀλλά δέν ἐγκαταλείπει τόν κόσμο.

Παράδεισος γιά ὅλους μας ἡ ἴδια, εἰκονίζει τή χάρη καί τή θεία φιλανθρωπία καί γίνεται τό καθάρσιο τοῦ κόσμου, ὅπου ἐκφαίνεται τό χάρισμα τῆς καθαρότητας, πού ἀνορθώνει τόν κατακερματισμένο καί ἀποκαμωμένο ἀπό τήν ἁμαρτία ἄνθρωπο.

Ἔτσι, ἡ εἰκόνα τῆς Παναγίας ταυτίζεται μέ τήν ὀντολογική ταυτότητα τῆς αἰώνιας Μητέρας, πού μέσα ἀπό τή μητρική της στοργή, διατηρεῖ ἀκέραιη καί ἀναλλοίωτη τή φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ.

Δεόμενη ἡ Θεοτόκος καί πρεσβεύουσα γιά τόν κόσμο, ὅλους ἐμᾶς, τά παιδιά της, γίνεται τό μυστήριο πού δέν παύει ποτέ νά γεννᾶ τό Λόγο τοῦ Θεοῦ καί νά ἀποβαίνει τύποις καί οὐσία ἡ μοναδική μητέρα, πού ἀνανεώνει καί ἐπαναλαμβάνει τόν κόσμο.

Μέσω της ἐξανθρωπίζεται καί προσωποποιεῖται ὁ κόσμος.

Ἡ δική Της προστασία καί καθοδήγηση μέσα στό πλαίσιο τῶν συνεχῶν παρακλήσεων γιά τή σωτηρία μας, παρέχουν ὁμόφωνη προσμονή καί βεβαιότητα γιά τήν ἐπίτευξή της.

Ἱκετεύει συνεχῶς.

Καί ἐπειδή, «πολλά ἰσχύει δέησις μητρός», ἡ λατρευτική ἱκεσία της καθιστᾶ μακροθυμότερο τό Λυτρωτή καί Σωτήρα.

Αὐτή ἀνοίγει τήν πύλη τῆς εὐσπλαχνίας καί ἐμεῖς εἰσερχόμαστε στήν πύλη της αἰώνιας μακαριότητας.

Προσωποποιώντας καί ἐκφράζοντας τήν πληρότητα τῆς ἀνθρώπινης ἁγιότητας, ἐπιβεβαιώνει πρός ὅλους μας τό «φιλότιμον τοῦ Θεοῦ» καί ἀποβαίνει γιά ὅλους μας τό μυρίπνοο μύρο, τό ἐκκενωθέν,τό ὁποῖο γεμίζει μέ τήν εὐωδία του τίς ψυχές μας.

Γιά ὅλες αὐτές τίς ἀπειρόδωρες παροχές, τιμοῦμε σήμερα μά καί πάντα τήν Παναγία μας, τή Μητέρα μας, τή Μητέρα ὅλου τοῦ κόσμου, τό Ναό τοῦ Θεοῦ τόν Πανάγιο, τό κατοικητήριο τοῦ Σωτήρα μας.

Τήν τιμοῦμε, γιατί πρόσφερε στό Λόγο τοῦ Θεοῦ τό ἁγνό δοχειο κι ἐμεἰς ἀποκτήσαμε τό πρωταρχικό «ἀκηλίδωτο» καί τή δυνατότητα μέθεξης τῆς ἀλήθειας τοῦ Θεοῦ.

Τήν τιμουμε, γιατί μέσω Αὐτῆς φανερώθηκε ὁ ἀνακαινισμός τοῦ κόσμου.

Τήν τιμουμε, γιατί τήν εὐγνωμονοῦμε γιά τήν προοπτική τῆς σωτηρίας πού μᾶς δώρισε.

Τήν τιμοῦμε, γιά τή συγκατάθεσή της στήν ἐνανθρώπηση καί τήν ἐπελθοῦσα σέ μᾶς ἀναγέννηση.

Τήν τιμοῦμε, γιατί εἶναι ἡ μείζων τῶν ἁγίων, ἁγία, ἡ Παναγία.

Τήν τιμουμε, γιατί κατασκήνωσε στήν ἀτελεύτητη μακαριότητα καί καθιστᾶ δυνατή τήν εἴσοδό μας στόν Παράδεισο.

Τήν τιμοῦμε, γιατί ἄν καί ὑπέστη νέκρωση, συμβασιλεύει μέ τόν Υἱό της καί ζητᾶ τήν ἄφεση τῶν παραπτωμάτων μας.

Τήν τιμοῦμε, γιατί ἄν καί ἐκοιμήθη, ἀναστήθηκε, πιστοποιώντας τήν ἐλπιζόμενη καί προσδοκώμενη ἀνάστασή μας.

Τήν τιμοῦμε, γιατί ἀναδείχθηκε τύπος καί ὑπόδειγμα τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς.

Τήν τιμοῦμε, τέλος, ὡς Μητέρα τοῦ Χορηγοῦ τῆς ζωῆς καί τοῦ νικητῆ τοῦ θανάτου. «Ἠλέηται διά σοῦ, ἡ φύσις τῆς ἀνθρωπότητος, ἐλεῆμον Πάναγνε. Ἱκεσίαις σῶν δούλων, μή παρίδῃς, ἀλλ᾽ ὡς τόν εὔσπλαχνον σαῖς ἀγκάλαις φέρουσα, σοῖς ἱκέταις σπλαχνίσθητι καί πρέσβευε σωθῆναι τάς ψυχάς ἡμῶν, μή τόν κόσμον καταλίπουσα».

Ἀμήν.

M. JUGIE

Ἡ πρόσκαιρη ποινή τῆς ἁμαρτίας σύμφωνα μέ τούς Ὀρθοδόξους Θεολόγους

(Μετάφραση ὑπό Μ. Πρωτ/ρου Δημητρίου Βακάρου, Δρ. Θ., Διευθυντοῦ ΑΕΣΘ)

Τό ζήτημα τῆς πρόσκαιρης -προσωρινῆς ποινῆς τῆς ἁμαρτίας ἀκόμη καί μετά τήν ἄφεση ὑπό τοῦ πνευματικοῦ ἱερέως, συνδέεται μέ αὐτό τῆς ἄφεσης καί τοῦ καθαρτηρίου πυρός πού παρέχει ἡ Ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία στήν πρόσκαιρη ποινή.

Ὁ λόγος ὕπαρξης τοῦ καθαρτηρίου πυρός ἀποσκοπεῖ στό νά παρέχει σ᾽ αὐτούς πού δέν ἐκπλήρωσαν τήν ἱκανοποίηση αὐτῆς τῆς ποινῆς σ᾽ αὐτόν τόν κόσμο, τό μέσο νά ἐξοφλήσουν τίς ὀφειλές τους πρός τή Θεία Δικαιοσύνη στόν ἄλλο κόσμο. Γνωρίζουμε δέ ὅτι ἡ ἐπιείκεια (indulgence) βασίζεται στήν ἄφεση αὐτῆς καθ᾽ ἑαυτῆς τῆς ποινῆς. Ἐδῶ καί πολλούς αἰῶνες οἱ Ὀρθόδοξοι ἐπικρίνουν τούς καθολικούς σ᾽ αὐτά τά δύο σημεῖα: τοῦ καθαρτηρίου πυρός καί τῆς ἐπιείκειας· ὁ δέ Ἄνθιμος Ζ′ στήν Ἐγκύκλιό του τό 1895 δέν παρέλειψε νά τίς ἀναφέρει μεταξύ τῶν διαφορῶν πού χωρίζουν τίς δύο Ἐκκλησίες ὡς πρός τό θέμα τοῦ δόγματος. Γιά νά διαπιστώσουμε ἄν σ᾽ αὐτό τό ζήτημα ὑπάρχει ἀντίθεση ἤ ἁπλή λογομαχία, ὁ καλύτερος τρόπος εἶναι νά ἐξετάσουμε ποιά εἶναι ἡ θέση της Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας ὡς πρός τήν πρόσκαιρη ποινή ἐξ αἰτίας τῆς ἁμαρτίας, γιά τήν ὁποία ἔχει ἤδη δοθεῖ ἡ ἄφεση. Ἀρνεῖται τήν ὕπαρξη αὐτῆς τῆς ποινῆς, ὅπως οἱ Προτεστάντες ἤ τήν ἀποδέχεται ὅπως οἱ Ρωμαιοκαθολικοί. Στήν πρώτη περίπτωση οἱ ἐπιθέσεις

πού στρέφονται ἐναντίον τοῦ λατινικοῦ δόγματος γίνονται ἀπόλυτα κατανοητές. Καί οἱ ὀρθόδοξοι δέχονται τά ἀναθέματα τῆς συνόδου τοῦ Τριδέντου.

Ἐάν κάποιος ἰσχυρίζεται ὅτι ἕνας ἁμαρτωλός πού μετανόησε, ἀφοῦ ἔλαβε τή χάρη τῆς δικαίωσης, δέ χρεώνεται μέ καμιά πρόσκαιρη ποινή εἶτε σ᾽ αὐτόν τόν κόσμο, εἶτε τόν ἄλλο, στό καθαρτήριο πῦρ, αὐτό νά ἀποτελεῖ ἀνάθεμα (Συν. VI, Καν. 30).

Ἐάν κάποιος ὑποστηρίζει ὅτι ἡ κάθε ποινή συγχωρεῖται πάντα ἀπό τό Θεό ταυτόχρονα μέ τό σφάλμα, αὐτό νά ἀποτελεῖ ἀνάθεμα (Συν. XIV, καν. 15).

Ἐάν κάποιος θεωρεῖ τήν πρόσκαιρη ποινή ὡς φαντασιοπληξία αὐτό νά ἀποτελεῖ ἀνάθεμα (Συν. XIV, καν. 15).

Στή δεύτερη περίπτωση ἀντίθετα ἡ λογική καί ἡ ὀρθή κρίση μᾶς ὑπαγορεύουν νά ἀντιταχθοῦμε σέ μιά λογομαχία κατά τήν ὁποία οἱ λέξεις πρέπει νά σηκώσουν τό μεγαλύτερο βάρος, ὅσον ἀφορᾶ τά σημαντικά και καθοριστικά σημεῖα τῆς καθολικής πίστης.

Ὅθεν εἶναι παράξενο πράγμα γιά μία Ἐκκλησία, ἡ ὁποία θεωρεῖ ἑαυτήν αἰώνια και ἀλάθητη, ἡ προτεσταντική ἄρνηση καί ἡ καθολική ἐπιβεβαίωση να ἐκφράζονται καί ἡ μία καί ἡ ἄλλη, ὄχι μόνο στά πιό γνωστά θεολογικά κείμενα, ἀλλά σέ ἐπίσημες ὁμολογίες πίστεως. Σκοπός αὐτῆς τῆς ἐργασίας εἶναι νά ἀποδείξει αὐτόν τόν ἰσχυρισμό. Θά ἀποδείξουμε ἀρχικά ὅτι στίς ἡμέρες μας ἀποτελεῖ κοινό τόπο ὅτι δέν ὑφίσταται κἄν ζήτημα πρόσκαιρης ποινῆς τῆς ἁμαρτίας, στή σκέψη τῶν ὀρθοδόξων θεολόγων, ἡ ὁποία συγχωρεῖται με τήν ἄφεση, καί ὅτι αὐτό τό δόγμα βρίσκει τόν καλύτερο ὑποστηρικτή του στην *Ὁμολογία* τοῦ Πέτρου Μογίλα, ὁ ὁποῖος εἶναι ἕνας ἀπό τούς ἀκρογωνιαίους λίθους τῆς πίστης σύμφωνα με τό Μακάριο[1]. Θα δείξουμε στή συνέχεια ὅτι ἡ *Ὁμολογία* τοῦ Δοσιθέου Ἱεροσολύμων, ἄλλου ἀκρογωνιαίου λίθου τῆς Ὀρθοδοξίας[2], διακηρύσσει τήν ὕπαρξη της πρόσκαιρης τιμωρίας καί ἀντιπροσωπεύει μόνη αὐτή τό παραδοσιακό δόγμα τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας.

---

1. *Introduction á la ideologie orthodoxe, traduite par un Russe,* Paris 1857, σ. 609.
2. *Ὅ.π.,* σ. 609.

1. Ἡ Ὁμολογία τοῦ Μογίλα καί τό σύγχρονο δόγμα

Στό σημεῖο ὅπου διαπραγματεύεται τό μυστήριο τῆς μετανοίας, ἡ ὀρθόδοξη *Ὁμολογία* τοῦ Πέτρου Μογίλα, δέν κάνει λόγο γιά τήν πρόσκαιρη ποινή. Ἐπιβεβαιώνει ἁπλῶς ὅτι τό τέταρτο μέρος τοῦ μυστηρίου εἶναι ὁ κανόνας ἤ τό ἐπιτίμιο πού ἐπιβάλλεται ἀπό τόν ἐξομολόγο καί συνίσταται ἀπό προσευχές, ἐλεημοσύνες, νηστεῖες, γονυκλισίες καί ἄλλα παρόμοια[3]. Οὔτε μία λέξη, ἡ ὁποία θά μποροῦσε νά μᾶς κάνει νά ὑποψιαστοῦμε ὅτι αὐτό τό ἐπιτίμιο ἔχει ὡς προορισμό τήν ἐξαγορά μιᾶς ὁποιασδήποτε ὀφειλῆς πρός τή θεία Δικαιοσύνη. Τά κείμενα τῆς Ἁγίας Γραφῆς πού παρατίθενται σχετικά: «*Ἔκλινον ἀπό κακοῦ καί ποίησον ἀγαθόν*» (Ψαλμ. 33,14), «*Ἴδε ὑγιής γέγονας μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μή χεῖρόν σοί τί γένηται*» (Ἰω. 5,14), «*πορεύου καί ἀπό τοῦ νῦν μηκέτι ἁμάρτανε*» (Ἰω. 8,11) μᾶς ἐπιτρέπουν μᾶλλον νά ἐννοήσουμε ὅτι ὁ κανόνας πού ἐπιβάλλεται ἀπό τόν ἱερέα-ἐξομολόγο ἔχει ἀποκλειστικά χαρακτήρα θεραπευτικό. Αὐτή ἡ ὑπόθεση, ἡ ὁποία γίνεται περισσότερο ἀληθινή ἀπό τήν προσέγγιση πού καταχωρεῖται ἀμέσως μετά σχετικά μέ τά μυστήρια τοῦ βαπτίσματος καί τῆς μετανοίας[4], ἐπιβεβαιώνεται ἀπ᾿ αὐτό τό ὁποῖο ἀρνεῖται τήν ὕπαρξη τῆς πρόσκαιρης τιμωρίας γιά τούς νεκρούς, εἶναι δύσκολο νά τήν ἀποδεχθεῖ γιά τούς ζῶντες. Ἔτσι λοιπόν ἡ *Ὁμολογία* ἀπορρίπτει ξεκάθαρα κάθε πρόσκαιρη τιμωρία μετά τό θάνατο.

Στήν ἐρώτηση 66 τοῦ πρώτου μέρους: «Τί πρέπει νά σκεφθοῦμε γιά τό καθαρτήριο πυρ», δίδεται ἡ ἀπάντηση: Κανένα κείμενο της Γραφης δέ διδάσκει ὅτι ὑπάρχει μετά θάνατο μιά πρόσκαιρη κόλαση καθαρτική των ψυχων: «κἄν μία πρόσκαιρος κόλασις καθαρτική των ψυχων». Ὁ Ὠριγένης καταδικάστηκε ἀπό τήν Ἐκκλησία στή Β′ Σύνοδο τῆς Κων/πόλεως, κυρίως γιά τό λόγο ὅτι ὑπεστήριξε μιά παρόμοια θεωρία[5].

Ὁ Μογίλας ἀναγνωρίζει μόνο δύο κατηγορίες κατα-

---

3. Kimmel, *Libri symbolici Ecclesiae orientalis*, σ. 192.
4. Kimmel, *ὅ.π.*, 193.
5. Kimmel, *ὅ.π.*, 136.

στάσεως τῶν ψυχῶν μετά θάνατο: Οἱ ψυχές πού πεθαίνουν μέσα στή χάρη τοῦ Θεοῦ καί αὐτές πού πεθαίνουν στή δυσμένειά Του καί ὁ θάνατός τους εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ὀργῆς Του. Οἱ πρῶτες ψυχές πηγαίνουν στόν οὐρανό καί ἀπολαμβάνουν τή θεία δόξα, ὄχι πλήρως ἀλλά μερικῶς μέχρι τήν ἡμέρα τῆς κρίσεως, οἱ δεύτερες κατεβαίνουν στήν κόλαση μετέχοντας μερικῶς τῶν τιμωριῶν πού θά γίνουν δριμύτερες μετά τήν ἔσχατη ἡμέρα τῆς κρίσεως[6].

Τότε, λοιπόν, σέ τί χρησιμεύουν οἱ προσευχές καί τά καλά ἔργα πού κάνουν οἱ ζῶντες γιά τούς νεκρούς; Ὁ συγγραφέας τῆς *Ὁμολογίας* δέ διστάζει νά ἀπαντήσει ὅτι αὐτές οἱ προσευχές καί ἀγαθοεργίες ἔχουν ὡς ἀποτέλεσμα νά λυτρώσουν κάποιους ἁμαρτωλούς ἀπό τίς τιμωρίες τους, διότι πρίν τῆς ἡμέρας τῆς κρίσεως ἡ τύχη τους δέν ἔχει προκαθορισθεῖ ἀμετακίνητα. Ὁ Θεός μπορεῖ νά φανεῖ φιλεύσπλαγχνος γιά κάποιους ἀπ᾿ αὐτούς, εἰσακούοντας τίς προσευχές τῆς Ἐκκλησίας. Ὅσο πιό συχνές καί πιό θερμές εἶναι οἱ προσευχές, τόσο πιό μεγάλος θά εἶναι ὁ ἀριθμός τῶν λυτρωμένων· καί ἐάν ὑποθέσουμε ὅτι δέν ὑπῆρχε αὐτή ἡ διαμεσολάβηση τῶν ζώντων, κανένας ἀπ᾿ αὐτούς τούς ἁμαρτωλούς δέ θά ξέφευγε ἀπό τά δεσμά τῆς κόλασης, διότι οἱ τιμωρίες τῆς κόλασης εἶναι αἰώνιες καί δέ διαθέτουν καμιά ἐξαγνιστική καί λυτρωτική δύναμη.

Αὐτή τήν τερατώδη θεωρία τῆς λύτρωσης τῶν ἁμαρτωλῶν, ὁ Μογίλας ἔφθασε στό σημεῖο νά τήν ἀποδεχθεῖ, ἐξ αἰτίας τοῦ γεγονότος ὅτι ἀγνοοῦσε τήν ὕπαρξη κάθε πρόσκαιρης κόλασης καί τιμωρίας μετά θάνατο ἀφ᾿ ἑνός, καί ὅτι ἔπρεπε, πράγματι, νά βρεῖ ἕνα σκοπό γιά τίς προσευχές ὑπέρ τῶν κεκοιμημένων ἀφ᾿ ἑτέρου. Στό σημεῖο αὐτό ἦρθε σέ πλήρη ρήξη μέ τό παραδοσιακό δόγμα τῆς Ἐκκλησίας Του. Ἡ Ἐκκλησία ἄν καί ποτέ δέ θέλησε νά παραδεχθεῖ τήν ὕπαρξη εἰδικου τόπου, πού ὀνομάζεται καθαρτήριος τόπος, ἀναγνώριζε ὅμως, ὅπως θά ἀποδείξουμε στή συνέχεια, τήν ὕπαρξη πρόσκαιρης τιμωρίας, καθώς ἐπίσης καί μιά ἐνδιάμεση κατηγορία κεκοιμημένων, μεταξύ τῆς κατη-

---

6. Kimmel, ὅ.π., 128-140: «*Ἀποθνήσκουσι τάχα καί ἄνθρωποι, ὅπου νά εἶναι ἀνάμεσα τῶν σωζομένων καί ἀπολλυμένων; Ἀπάντησις: Τοιαύτης τάξεως ἄνθρωποι δέν εὑρίσκονται*».

γορίας τῶν ἐκλεκτῶν καί τῶν καταδικασμένων, τήν κατηγορία δηλαδή ἐκείνων πού πεθαίνουν ἔχοντας διαπράξει ἀσήμαντα σφάλματα, τά ὁποῖα δέν ἔτυχον συγχωρήσεως· καί ἐνῶ εἶχαν ἐξομολογηθεῖ τά σοβαρά ἁμαρτήματά τους, δέν πρόλαβαν νά δρέψουν τούς καρπούς τῆς μετανοίας. Αὐτούς τούς τελευταίους ὁ συγγραφέας τῆς *Ὁμολογίας* τούς τοποθετεῖ κατ᾿ εὐθεῖαν στόν Παράδεισο διότι τό ἐλαφρό ἁμάρτημα δέ στερεῖ τή Χάρη τοῦ Θεοῦ[7] καί ὅτι τό θανάσιμο ἁμάρτημα ὅταν συγχωρηθεῖ ἅπαξ-μία φορά, τότε κανείς δέν ὑφίσταται πρόσκαιρη τιμωρία. Καταλαβαίνουμε ὅτι μετά ἀπό τέτοιες παρατηρήσεις τό καθαρτήριο πῦρ τῶν Λατινων καί οἱ ἀφέσεις τῶν πρόσκαιρων τιμωριῶν, δέν ἔχουν πιά κανένα λόγο ὕπαρξης. Ἀντίθετα ἕνας χριστιανός, ὁ ὁποῖος δέ συμφωνεῖ μέ τή διδασκαλία τοῦ Ὠριγένη, δέν βλέπει τό λόγο ὕπαρξης τῆς προσευχῆς ὑπέρ τῶν κεκοιμημένων.

Ἀνάμεσα στούς ὀρθοδόξους θεολόγους πού υἱοθέτησαν τή θεωρία τοῦ Πέτρου Μογίλα, πρέπει νά κατατάξουμε πρῶτον στή σειρά τό Δοσίθεο Πατριάρχη Ἱεροσολύμων. Εἶναι παράξενο τό γεγονός ὅτι ὁ Πατριάρχης αὐτός, ἐνῶ εἶχε διδάξει μέ τήν *Ὁμολογία* τῆς πίστεως, πού ἐκδόθηκε μέ τό ὄνομά του στά 1672, ὅτι ὑπάρχει μιά ἐνδιάμεση κατηγορία κεκοιμημένων, καί ὅτι αὐτοί οἱ κεκοιμημένοι ὑφίστανται μιά πρόσκαιρη τιμωρία, τήν ἀνακάλεσε ἀργότερα κατά τήν ἔκδοση τῶν πρακτικων τῆς Συνόδου τῶν Ἱεροσολύμων, πού ἐξέδωσε στή Μολδαβία τό 1690.

Ἰσχυρίζεται, λοιπόν, ὅπως εἶναι ἀπό τίς Γραφές καί τούς Πατέρες, ὅτι εἶναι δυνατή ἡ λύτρωση ἀπό τήν κόλαση, μέχρι τή στιγμή πού ὁ Σωτήρας Κύριος θά ἐκδώσει τήν τελευταία Του ἀπόφαση γιά τούς ἁμαρτωλούς. Μετά τήν ἀπόφαση αὐτή κατά τή δευτέρα παρουσία, δέ μένει πιά καμιά ἐλπίδα λύτρωσης καί ἀπελευθέρωσης ἀπό τήν κόλαση . . . Ἐφόσον οἱ εἰδωλολάτρες, οἱ αἱρετικοί, ἀκόμα καί αὐτοί πού διέπραξαν πολλές ἄσχημες πράξεις λυτρώθηκαν, ἕπεται ὅτι μπορεῖ κανείς νά σωθεῖ ἀπό τήν κόλαση. Ἡ ἁγία Θέκλα ἔσωσε μέ τίς προσευχές της τήν εἰδωλολάτρισσα

---

7. Kimmel, *ὅ.π.*, 291.

Φαλκονίλλα καί ὁ πάπας ἅγιος Γρηγόριος ἔσωσε τόν εἰδωλολάτρη αὐτοκράτορα Τραϊανό, κατά τόν ἴδιο τρόπο, ἀπό τήν κόλαση. Καί οἱ Πατέρες, μαζί μέ τόν αὐτοκράτορα Μιχαήλ, γιό τῆς Θεοδώρας, ἔσωσαν τόν αὐτοκράτορα Θεόφιλο, μεγάλο διώκτη τῶν εἰκονολατρῶν[8].

Στή συνέχεια ἐπιζητεῖ νά ἀποδείξει ὅτι δέν ὑπάρχει ἐνδιάμεσος τόπος μεταξύ παραδείσου καί ἅδου-κολάσεως. Διαβεβαιώνει ὅτι τά ἐλαφρά ἁμαρτήματα δέν τιμωροῦνται μετά θάνατο, διότι ἄν συνέβαινε αὐτό κανένας ἄνθρωπος δέ θά μποροῦσε νά ἐλπίζει στή σωτηρία του. Δέν ἁρμόζει, ἄλλωστε, στή μακροθυμία τοῦ Θεοῦ νά ἐκδικεῖται ἐλαφρά ἁμαρτήματα, στά ὁποῖα ἡ δικαιοσύνη Του δέ δίνει σημασία, ὑπολογίζει ὅμως, ἔστω καί τό λίγο καλό πού μποροῦν νά κάνουν οἱ ἀσεβεῖς. Ὅσον ἀφορᾶ τά βαριά-μεγάλα ἁμαρτήματα, ἄν κανείς μετανοήσει ἀληθινά παραγράφονται καί δέν κλείνουν τίς πύλες τοῦ οὐρανοῦ γι᾿ αὐτούς πού τά διέπραξαν. Τό νά ἰσχυρίζεται κανείς ὅτι τό ἁμάρτημα ἐξαλείφεται, ἀλλά ἡ τιμωρία δέ χαρίζεται, δέν ἀποτελεῖ σοβαρή θεολογία, ἀλλά ἀστειότητες . . . Ἡ τιμωρία τῆς κόλασης ἀφορᾶ σοβαρά ἁμαρτήματα κι᾿ ἀπό αὐτήν τήν τιμωρία μᾶς λυτρώνουν οἱ προσευχές τῆς Ἐκκλησίας[9].

Ἀπεναντίας, ὁ Μακάριος μεγάλος Ὀρθόδοξος θεολόγος τοῦ ΙΘ´ αἰώνα, ξεκάθαρος καί λογικός στίς ἀρχές του, καί τοῦ ὁποίου ἡ ἐπίδραση εἶναι ἐμφανής μέχρι σήμερα στίς θεολογικές σχολές, δέν ὑποστηρίζει ἀκριβῶς τίς ἴδιες θέσεις. Ἡ διδασκαλία του γιά τίς τελευταῖες στιγμές τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι μία ἀλυσίδα ἀντιθέσεων, διότι θέλησε νά συνδυάσει τίς *Ὁμολογίες* τοῦ Μογίλα καί τοῦ Δοσιθέου. Ἀφοῦ προσδιορίζει ὡς σκοπό τῆς προσευχῆς ὑπέρ τῶν κεκοιμημένων τή λύτρωσή τους, γιά ἐκείνους πού ἄφησαν αὐτή τή ζωή ἐνῶ εἶχαν μετανοήσει, χωρίς ὅμως νά ἔχουν χρόνο γιά νά ἀπολαύσουν τούς ἄξιους καρπούς τῆς μετανοίας τους, σ᾿ ἄλλο σημεῖο τῆς διδασκαλίας του ὑποστηρίζει ὅτι ἡ προσευχή αὐτή ἔχει τά ἴδια ἀποτελέσματα καί γιά ἐκείνους πού πέθαναν αἰφνιδίως, ὅποια κι ἄν ἦταν ἡ συνειδησιακή τους κατάσταση ἐκείνη τή στιγμή. Μόνον οἱ

---

8. *PG* 111, 1134-1135.
9. *PG* 111,1136.

ὁμολογουμένως ἁμαρτωλοί ἀποδοκιμάζονται ἀπό τήν Ἐκκλησία ἤ τίθενται ἐκτός Ἐκκλησίας[10]. Ἀναφερόμενος στή συνέχεια γιά τό καθαρτήριο πῦρ τῶν Λατίνων ἀναφέρει τά ἑξῆς:

Τό ρωμαϊκό δόγμα περί καθαρτηρίου πυρός εἶναι λανθασμένο, διότι εἶναι λάθος ἕνας ἁμαρτωλός πού ἔχει ἤδη μετανοήσει πρίν τό θάνατό του, ὀφείλει μετά θάνατον ἕνα εἶδος ἱκανοποίησης τῆς θείας δικαιοσύνης γιά τά ἁμαρτήματά του καί γι᾽ αὐτό τό λόγο ὑφίσταται μιά πρόσκαιρη τιμωρία στό καθαρτήριο πῦρ, ἐπειδή δέν τήν ὑπέστη ὅσο ζοῦσε ἐπί γῆς. Ἡ πλήρης ἱκανοποίηση τῆς θείας δικαιοσύνης ἀποδόθηκε μιά γιά πάντα γιά ὅλους τούς ἁμαρτωλούς ἀπό τόν Ἰησοῦν Χριστόν, τόν Σωτῆρα μας, πού πῆρε πάνω Του ὅλες τίς ἁμαρτίες τοῦ κόσμου καί ὅλες τίς τιμωρίες γι᾽ αὐτές τίς ἁμαρτίες. Οἱ ἁμαρτωλοί δέν ἔχουν παρά νά οἰκειοποιηθοῦν τά ἀποτελέσματα τοῦ Λυτρωτοῦ γιά νά ἀποκτήσουν τήν ἄνεση τῶν ἁμαρτιῶν καί τήν ἀπαλλαγή ἐκ τῶν τιμωριῶν . . . Ἄν ὑπάρχουν ἁμαρτωλοί, πού ἐνῶ εἶχαν μετανοήσει πρίν πεθάνουν, παρ᾽ ὅλα αὐτά βασανίζονται μετά τό θάνατό τους, αὐτό συμβαίνει διότι δέν εἶχαν τό χρόνο νά οἰκειοποιηθοῦν τά λυτρωτικά ἀποτελέσματα . . . καί δέν καθαρίστηκαν πραγματικά ἀπό τήν ἁμαρτία[11].

Ἔτσι σύμφωνα μέ τό Ρῶσο θεολόγο, δέν ὑπάρχει στήν πραγματικότητα πρόσκαιρη τιμωρία πού ὀφείλεται σέ ἁμαρτία πού ἔχει ἤδη συγχωρηθεῖ. Τό ἁμάρτημα ἐξαλείφεται μόνον ὅταν ἀποδοθεῖ κάθε ἱκανοποιητική τιμωρία, καί τήν ἱκανοποίηση αὐτή τήν ἀπέδωσε μέ ὑπεραρκετό τρόπο ὁ Ἰησοῦς Χριστός. Ἡ ἴδια διδασκαλία ἀναπτύσσεται ἐκτεταμένα στό κεφάλαιο περί τῆς Θείας Μετανοίας. Ὁ Μακάριος ἀναρωτιέται ποιός εἶναι ὁ λόγος τῶν κανόνων ἤ τῶν ἐπιτιμίων πού ἐπιβάλλονται ἀπό τόν ἐξομολόγο στόν μετανοοῦντα:

Ὅποιοι καί ἄν εἶναι ἀπό τή φύση τους οἱ κανόνες, δέν εἶναι τίποτε ἄλλο παρά τιμωρίες διορθωτικές, σωτήριες, παιδευτικές-*παιδεῖαι*-παρόμοιες μέ αὐτές γιά τίς ὁποῖες

10.. Μακαρίου, *Ὀρθόδοξη Ὁμολογία* (ρωσικά), τόμ. 2, 704.716.
11. Μακαρίου, *Ὀρθόδοξη Ὁμολογία* (ρωσικά), τόμ. 2, 727.

μιλάει ὁ Ἀπόστολος: «*Ὅν ἀγαπᾷ Κύριος παιδεύει*»[12]. Δέν πρόκειται στήν οὐσία, ὅπως διδάσκει ἡ Ρωμαϊκή Ἐκκλησία, γιά τιμωρίες, τίς ὁποῖες ὁ μετανοημένος ἁμαρτωλός πρέπει νά ὑποστεῖ πρόσκαιρα μέ σκοπό νά ἱκανοποιήσει τήν προσβληθεῖσα θεία δικαιοσύνη μέ τά ἁμαρτήματά του. Ἀποτελοῦν θεραπεῖες καί τάσεις ἐναντίον τῶν ἁμαρτιῶν καί ὄχι ἀποζημιώσεις ἤ ἱκανοποιήσεις πού προσφέρονται στήν αἰώνια δικαιοσύνη σέ ἀντάλλαγμα τῶν ἁμαρτημάτων . . . Συμβάλλουν στήν ἀλλαγή τοῦ ἤθους κάνοντας τούς ἄλλους νά σκέπτονται καί νά προστατεύουν τούς κανόνες τῆς Ἐκκλησίας ἀπέναντι στίς αὐθαιρεσίες καί τήν ἀνυπακοή τῶν πλανημένων παιδιῶν της[13].

Ὁ Μακάριος ἐπιδιώκει νά ἀποδείξει τή θέση του μέ βάση τή Γραφή καί τήν Παράδοση, καί χωρίς ἰδιαίτερη προσπάθεια βρίσκει ἕνα πλῆθος Πατερικῶν κειμένων καί Συνόδων πού ἐπιμένουν στό θεραπευτικό χαρακτήρα τῶν τιμωριῶν πού ἐπιβάλλουν οἱ κανόνες καί τά ἐπιτίμια. Εἶναι ὅμως ἄλλο πράγμα νά ἐπιβεβαιώνεις ὅτι αὐτές οἱ τιμωρίες ἀποτελοῦν προληπτικό μέσο ἐνάντια στήν ἁμαρτία καί ἄλλο πράγμα εἶναι νά ἀρνεῖσαι ὅτι μποροῦν νά ἔχουν καί ἄλλο προορισμό, νά παρέχουν δηλαδή πάνω ἀπ᾽ ὅλα ἱκανοποίηση καί ἐξιλέωση.

Ἀπό τά κείμενα πού παραθέτει ὁ συγγραφέας κανένα δέν ἔχει ἐξαιρετική σημασία πού αὐτός θέλει νά τούς προσδώσει. Ὁ ἴδιος ἀναγνωρίζει ὅτι «μερικοί ἀρχαῖοι τῆς ἐρήμου Καθηγητές τῆς Ἀνατολῆς ἀποκαλοῦσαν ἐνίοτε τίς τιμωρίες ἱκανοποιήσεις, δέν ἐννοοῦσαν ὅμως ὅτι οἱ τιμωρίες αὐτές καθ᾽ ἑαυτές εἶχαν ἐξιλαστήρια ἀξία ὡς πρός τίς ἁμαρτίες, ἐνώπιον τῆς θείας Δικαιοσύνης. Ἐννοοῦσαν μόνο ὅτι ἦταν πατρικές τιμωρίες πού προκαλοῦσαν στούς ἁμαρτωλούς ἀληθινή μεταμέλεια πού καταπράϋνε τόν Οὐράνιο Πατέρα[14]...

Δέν ὑπάρχει κανείς πού νά μήν ἀντιλαμβάνεται πώς αὐτή ἡ ἑρμηνεία τῆς σκέψης τῶν Πατέρων εἶναι φανταστική καί διφορούμενη. Ὁ Μακάριος, ὁ ὁποῖος ἐγκατέλειψε τόν

---

12. *Ἑβρ.* 12,6.
13. Μακαρίου, *Ὀρθόδοξη Ὁμολογία* (ρωσικά), τόμ. 2, 727.
14. Μακαρίου, *ὅ.π.*, τόμ. 2, 539.

Perrone γιά νά προσχωρήσει στή σχολή τῶν προτεσταντῶν, δέν ἦταν τόσο εἰλικρινής ὅσο κάποιοι ἄλλοι ἀνάμεσα σ᾽ αὐτούς. Ὁ Καλβῖνος δέ δυσκολεύτηκε νά ὁμολογήσει ὅτι σχεδόν ὅλοι οἱ ἀρχαῖοι Πατέρες ἔκαναν λάθος σ᾽ αὐτό τό ζήτημα ἤ χρησιμοποίησαν ὑπερβολικές ἐκφράσεις[15] καί ὁ Klemnitz τούς δικαιολογοῦσε ρίχνοντας ὅλο τό σφάλμα στή ρητορική ἔκφραση[16]. Ἐκτός τοῦ σημείου τούτου, ὑπάρχει τέλεια συνεννόηση μεταξύ τοῦ συγγραφέα τῆς Ὀρθόδοξης Θεολογίας καί τοῦ συγγραφέα τῆς Χριστιανικῆς Ἐκπαίδευσης. Καί οἱ δύο βλέπουν στίς τιμωρίες τῶν Κανόνων-ἐπιτιμίων ἕνα εἶδος θεραπευτικῆς ἠθικῆς καί κοινωνικῆς προφύλαξης. Καί οἱ δύο ἐπικαλοῦνται ἐνάντια στό Ρωμαιοκαθολικό δόγμα τήν ὑπεραφθονία τῆς ἱκανοποιήσεως πού παρέχει ὁ Ἰησοῦς Χριστός. Ὁ Μακάριος προσθέτει ὅτι αὐτή ἡ διδασκαλία παρουσιάζει τό Θεό ἄδικο, διότι ἀπαιτεῖ διπλή ἱκανοποίηση γιά τό ἴδιο ἁμάρτημα, μία ἀπό τό Σωτῆρα Χριστό καί μία ἀπό τόν ἁμαρτωλό[17].

Δέ χρειάζεται νά τονίσουμε ὅτι ὁ Ρῶσος θεολόγος μας ὑποστηρίζοντας μιά τέτοια διδασκαλία ὑποσκάπτει χωρίς δυσκολία τά θεμέλια τοῦ οἰκοδομήματος τῶν ἀφέσεων καί τῶν προσκαίρων τιμωριῶν. Εἶναι ἕνα ἀπό τά σπάνια σημεῖα ὅπου, στηριζόμενος στόν ἑαυτό του καί στή λογική του ὑποστηρίζει:

«Ἐάν οἱ κανόνες-ἐπιτίμια δέν ἀποτελοῦν πρόσκαιρες τιμωρίες, πού ὁ μετανοημένος ἁμαρτωλός πρέπει νά ὑποστεῖ γιά νά ἱκανοποιήσει τή Θεία Δικαιοσύνη, εἶναι μάταιο νά τούς καταργήσουμε μέ τήν ἄφεση των ἁμαρτιῶν ἤ ἀκριβέστερα νά τούς ἀναγάγουμε ἐνώπιον του Θεοῦ καί νά τούς ἐνσωματώσουμε στή μεσιτεία του Κυρίου ἡμων Ἰησοῦ Χριστοῦ καί τήν πρεσβεία των Ἁγίων. Τό δόγμα, λοιπόν, τῆς ἀφέσεως τῶν προσκαίρων τιμωριων εἶναι οἰκοδομημένο πάνω στήν ἄμμο»[18].

Αὐτή ἡ διδασκαλία τοῦ διάσημου θεολόγου, ἐπηρέασε καί μπορεῖ νά πεῖ κανείς ὅτι ἐκφράζει ὁλόκληρη τήν Ὀρθό-

---

15. Institutio Christiana, lib. III, cap IV, no 38.
16. Examen concilii Tridemini, pars II.
17. Μακαρίου, *ὅ.π.*, τόμ. 2, 530.
18. Μακαρίου, *ὅ.π.*, τόμ. 2, 542.

δοξη διδασκαλία στίς ἡμέρες μας. Τό βιβλίο του χρησιμοποιεῖται ὡς ἐγχειρίδιο στά σχολεῖα τόσο τῆς Ἑλλάδος, διότι μεταφράστηκε στά ἑλληνικά ἐδῶ καί πολύ καιρό, ὅσο καί τῶν Σλαβικῶν χωρῶν. Οἱ καθηγητές τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης, τό σχολιάζουν στούς φοιτητές τους, τούς μελλοντικούς Μητροπολίτες τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Ἕνα ἀπ᾽ αὐτούς τούς καθηγητές, ὁ Ἀρχιμανδρίτης Ἀπόστολος Χριστοδούλου, ἀναπαράγει πιστά στό ἐγχειρίδιό του περί κανονικοῦ δικαίου, τή διδασκαλία τῆς Ὀρθόδοξης δογματικῆς θεολογίας ὡς πρός τήν φύση τῶν ἐπιτιμίων.

Στήν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, τά ἐπιτίμια σκοπό ἔχουν ὄχι μόνο τήν ἱκανοποίηση τῆς προσβολῆς τοῦ Θεοῦ καί τῆς τιμωρίας τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ἀλλά καί τή διόρθωση τῆς συμπεριφορᾶς του. Ἐφόσον, σύμφωνα μέ τόν ἀπόστολο Παῦλο, «*μιᾷ γάρ προσφορᾷ τετελείωκεν εἰς τό διηνεκές τούς ἁγιαζομένους = γιατί μέ μία μόνο προσφορά ὁδήγησε στήν τελειότητα γιά πάντα αὐτούς πού ἐξαγνίστηκαν μέ τό αἷμα του*»[19], ὁ Ἰησοῦς μέ τή θυσία του ὁδήγησε στήν τελείωση τούς καθαγιασμένους, ἕπεται ὅτι αὐτοί πού μετανόησαν εἰλικρινά καί ἀπεφάσισαν νά ἀποτινάξουν τό ζυγό τῆς ἁμαρτίας, μποροῦν νά συγχωρεθοῦν χωρίς ἐπιτίμιο. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής ἐφάρμοσε αὐτό τόν τρόπο στούς μετανοοῦντες τελῶνες, προτρέποντάς τους νά ἐφαρμόζουν τίς ἐντολές τοῦ νόμου. Τό ἐπιτίμιο εἶναι κυρίως ἀπαραίτητο γιά ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος χωρίς τά εἰδικά μέσα πού θά τοῦ ἐπέτρεπαν νά ἐνδυθεῖ τήν ἀρετή, δέν μπορεῖ νά ἀπαλλαγεῖ ἀπό τίς κακές συνήθειές του[20].

Ἀποδεικνύεται, λοιπόν, ὅτι ἡ διδασκαλία πού στίς ἡμέρες μας εἶναι γενικά ἀποδεκτή ἤ σχεδόν ἀποδεκτή[21] ἀπό τήν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, ὅτι δέν ὑπάρχει πρόσκαιρη τιμωρία πού ἀποδίδεται σέ συγχωρημένο ἁμάρτημα, καί ἑπομένως ὁ κανόνας πού ἐπιβάλλεται ἀπό τόν ἱερέα καί τήν ἐξομολόγηση στερειται κάθε ἱκανοποιητικῆς ἀξίας. Εἶναι καιρός

---

19. *Ἑβρ.* 10,14.

20. *Δοκίμιον ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου,* Κων/πολις 1896, 411-412.

21. Λέμε *σχεδόν* διότι ὁ A. von Maltzew, *Die Sacramente*, σελ. CXXXIV, φαίνεται νά ἀποδέχεται τόν ἐξιλαστήριο χαρακτήρα τοῦ κανόνα πού δίνεται ἀπό τόν ἐξομολόγο.

νά ἀποδείξουμε ὅτι πρόκειται ἐδῶ γιά μιά νεωτεριστική διδασκαλία πού ἔρχεται σέ ἄμεση ἀντίθεση μέ τήν παραδοσιακή πίστη τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας μέχρι τό ΙΖ′ αἰώνα.

2. Ἡ ὁμολογία τοῦ Δοσιθέου καί τό παραδοσιακό δόγμα

Σέ ἀντίθεση μέ τήν *Ὁμολογία* τοῦ Πέτρου Μογίλα, ἡ *Ὁμολογία* πίστεως τοῦ Δοσιθέου, ἔτσι ὅπως ἐπικυρώθηκε ἀπό τή Σύνοδο τῶν Ἱεροσολύμων τό 1672 καί τήν ὁποία ἀποδέχθηκε ἡ ὀρθόδοξη Ἐκκλησία σάν ἕνα συμβολικό, αὐθεντικό γραπτό κείμενο, διδάσκει ξεκάθαρα τήν ὕπαρξη πρόσκαιρης τιμωρίας μετά θάνατο γι᾽ αὐτούς οἱ ὁποῖοι ἔφυγαν ἀπ᾽ αὐτή τή ζωή ἔχοντας μόνο μετανοήσει γιά τά θανάσιμα ἁμαρτήματά τους, ἀλλά πού δέν εἶχαν χρόνο νά παράγουν καρπούς μετανοίας, δηλαδή νά προσφέρουν μία ἱκανοποίηση:

Πιστεύουμε ὅτι οἱ ψυχές τῶν κεκοιμημένων εὑρίσκονται σέ ἄνεση ἤ θλίψη, ἀναλόγως πρός τίς πράξεις ἑκάστου. Γιατί ἀφοῦ χωρισθοῦν ἀπό τά σώματα, ἀμέσως μεταβαίνουν (πορεύονται) ἤ πρός τήν εὐφροσύνη ἤ πρός λύπη καί στεναγμό, χωρίς νά πιστεύεται (νά ὁμολογεῖται) τελική κατάκριση ἤ ἀπόλαυση. Ὅταν μετά τήν κοινή ἀνάσταση ἡ ψυχή ἑνωθεῖ μέ τό σῶμα, ἀνάλογα μέ τόν ἐνάρετο ἤ πονηρό τρόπο ζωης, θά ἀπολαύσει ὁ καθένας σέ τέλεια μορφή τήν ἀπόλαυση ἤ τήν κατάκριση.

Γιά ἐκείνους πού συνεφθάρησαν μέ θανάσιμα πλημμελήματα καί δέν πέθαναν εὑρισκόμενοι σέ ἀπόγνωση ἀλλά μετενόησαν κατά τή διάρκεια της ζωης τους χωρίς ὅμως νά μετανοήσουν, δηλ. χωρίς νά χύσουν δάκρυα μετανοίας καί γονυπετεις νά γρηγοροῦν προσευχόμενοι, νά ἐλεουν πτωχούς καί τελικῶς νά ἔχουν ἐπιδείξει τήν ἀγάπη πρός τό Θεό καί τον πλησίον, ἄν καί καλως ἡ Ἐκκλησία ἱκανοποιήθηκε ἀπό τή ζωή τους, ἐν τούτοις καί αὐτων οἱ ψυχές θά ἀπέλθουν στόν Ἅιδη καί θά ὑποστοῦν τήν ποινή γιά τά ἁμαρτήματα τά ὁποῖα διέπραξαν.

Συναισθανόμενοι ἐκεῖ τήν ἀνάγκη ἀπαλλαγῆς τους θά ἀπελευθερωθοῦν ἀπό ἄκρα ἀγαθότητα ἐξαιτίας τῶν δεήσεων τῶν ἱερέων καί τῶν ἀγαθῶν ἔργων, τά ὁποῖα πρός χάριν των ἐπιτελοῦν οἱ συγγενεῖς τους.

Μεγάλως ἐπίσης συμβάλλει ἡ ἀναίμακτη θυσία (θεία εὐχαριστία) τήν ὁποία ἰδίως ὑπέρ τῶν νεκρῶν συγγενῶν καί ὑπέρ ὅλων ἐπιτελεῖ ἡ καθολική καί ἀποστολική ἐκκλησία καθημερινῶς, χωρίς ὅμως ἐμεῖς νά ἀντιλαμβανόμαστε τόν καιρό τῆς ἀπαλλαγῆς. Γιά τό ὅτι ἐλευθερώνονται ὅλοι αὐτοί ἀπό τά βάσανα καί πρό τῆς κοινῆς ἀναστάσεως καί τῆς κρίσεως γνωρίζομε καί πιστεύομε· πότε ὅμως ἀγνοοῦμε[22].

Ἕνας Ρωμαιοκαθολικός θά ἀνακαλύψει σ' αὐτό τό κείμενο τήν οὐσία τοῦ δόγματος τοῦ καθαρτηρίου πυρός.

1. Ὑπάρχει μιά ἐνδιάμεση κατηγορία κεκοιμημένων μεταξύ τῶν καταδικασμένων καί τῶν μακαρίων, στήν ὁποία ἀνήκουν αὐτοί οἱ ὁποῖοι δέν πρόλαβαν νά προσφέρουν ἱκανοποίηση γιά τίς ἁμαρτίες τους κατά τή διάρκεια τῆς ζωῆς τους.

2. Οἱ ψυχές αὐτῶν τῶν κεκοιμημένων ὑφίστανται μιά ἱκανοποιητική ποινή (*ἱκανοποίησις, ποινή*).

3. Αὐτή ἡ ποινή ὀφείλεται στήν ἁμαρτία, ἡ ὁποία ἀπαλείφθηκε μέ τή μετάνοια (*μετανοήσαντας μέν . . . μή ποή-*

---

22. *Kimmel, ὅ.π. 463-464: «Πιστεύομεν τάς τῶν κεκοιμημένων ψυχάς εἶναι ἢ ἐν ἀνέσει ἢ ἐν ὀδύνῃ, καθ' ὅ,τι ἕκαστος ἔπραξεν· -χωριζομένας γάρ ἀπό τῶν σωμάτων παραυτίκια ἢ πρός εὐφροσύνην ἢ πρός λύπην καί στεναγμόν ἐκδημεῖν, ὁμολογουμένης μέντοι μήτε τῆς ἀπολαυσεως μήτε τῆς κατακρίσεως τελείας. Μετά γάρ τήν κοινήν ἀνάστασιν, ὅτε ἡ ψυχή ἑνωθείη τῷ σώματι, μεθ'οὗ καλως ἢ πονηρῶς ἐπολιτεύσατο, ἀπολήψεται ἕκαστος τό τέλειον ἢ τῆς ἀπολαύσεως ἢ τῆς κατακρίσεως δηλονότι.*

Τούς δέ συμφθαρέντας θανασίμοις πλημμελήμασι καί μή ἐν ἀπογνώσει ἀποδημήσαντας ἀλλά μετανοήσαντας μέν, ἔτι περιοντας ἐν τῳ μετά σώματος βίῳ, μή ποιήσαντας δέ οὐδοτιουν καρπόν μετανοιας-ἐκχέαι δάκρυα δηλονότι καί γονυπετῆσαι ἐν γρηγορήσει προσευχων, θλιβῆναι, πτωχούς παραμυθῆσαι, καί τέως ἐν ἔργοις τήν πρός τόν Θεόν καί τόν πλησιον ἀγάπην ἐπιδειξαι, ἅ καί ἱκανοποίησιν καλως ἡ καθολική ἐκκλησία ἀπ' ἀρχῆς ὠνόμασε τούτων καί αὐτῶν τάς ψυχάς ἀπέρχεσθαι εἰς ᾅδου καί ὑπομένειν τῶν ἕνεκα ὧν εἰργάσαντο ἁμαρτημάτων ποινήν. Εἶναι δ' ἐν συναισθήσει τῆς ἐκειθεν ἀπαλλαγης, ἐλευθερουσθαι δέ ὑπό τῆς ἄκρας ἀγαθότητος διά τῆς δεήσεως των ἱερεων καί εὐποιϊων, ἅ των ἀποιχομένων ἕνεκα οἱ ἑκάστου συγγενεις ἀποτελουσι· μεγάλα δυναμένης μάλιστα τῆς ἀναιμάκτου θυσίας, ἣν ἰδίως ὑπέρ τῶν κεκοιμημένων συγγενῶν ἕκαστος καί κοινῶς ὑπέρ πάντων ἡ καθολική καί ἀποστολική ὁσημέραι ποιει ἐκκλησία· ἐννοουμένου μέντοι καί τούτου τοῦ μή εἰδέναι ἡμᾶς δηλαδή τόν καιρόν τῆς ἀπαλλαγης. Ὅτι γάρ γίνεται ἐλευθερία τῶν τοιούτων, ἀπό τῶν δεινῶν καί πρό της κοινης ἀναστάσεώς τε καί κρίσεως οἴδαμεν καί πιστεύομεν· πότε δέ, ἀγνοοῦμεν»

σαντες δέ οὐδοτιοῦν καρπόν μετανοίας).

4. Αὐτή ἡ ποινή δέν εἶναι αἰώνια. Ἄν καί δέν μποροῦμε νά καθορίσουμε τή διάρκειά της, θά τελειώσει πρό τῆς κοινῆς ἀναστάσεως.

5. Οἱ ψυχές πού ὑφίστανται αὐτή τήν ποινή ἔχουν συναίσθηση ὅτι θά ἀπελευθερωθοῦν μιά μέρα ἀπ᾽ αὐτή (*εἶναι δ᾽ ἐν συναισθήσει τῆς ἐκεῖθεν ἀπαλλαγῆς*).

6. Αὐτή ἡ λύτρωση ὀφείλεται στή μεγάλη φιλευσπλαγχνία τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία ὑποκινεῖται καί ἀπό τίς πρεσβεῖες, τίς εὐχές καί τίς προσευχές τῶν ἱερέων καί τῶν πιστῶν (*ἐλευθεροῦσθαι δέ ὑπό τῆς ἄκρας ἀγαθότητος διά τῆς δεήσεως τῶν ἱερέων καί εὐποιϊῶν, ἅ τῶν ἀποιχουμένων ἕνεκα οἱ ἑκάστου συγγενεῖς ἀποτελοῦσι*).

Εἶναι δύσκολο νά κατανοήσουμε γιατί οἱ ὀρθόδοξοι ἀρνοῦνται τήν ὕπαρξη τῆς πρόσκαιρης τιμωρίας καί τόν ἱκανοποιητικό χαρακτήρα τῶν ἐπιτιμίων πού ὀφείλονται στήν ἁμαρτία, τή στιγμή πού μία ἀπό τίς ἐπίσημες ὁμολογίες πίστεως τό ἐπιβεβαιώνει κατηγορηματικά καί δέν ὑπάρχει ἄλλη ἐπίσημη ὁμολογία πίστεως πού νά διδάσκει τό ἀντίθετο. Καθώς βρέθηκαν ἐνώπιον δύο ἀντιθέσεων, εἴδαμε πώς προτίμησαν, ὡς πρός τό σημειο τῆς πρόσκαιρης τιμωρίας, τήν ἀρνητική θεωρία τοῦ Μογίλα. Ἐπ᾽ αὐτοῦ ἐπέδειξαν ἐλάχιστο ἐνδιαφέρον γιά τό πνεῦμα τῆς παραδόσεως καί τή βοήθεια πού θά παρειχε τό ἅγιο Πνευμα στήν Ἐκκλησία τους, ἄν ἦταν ἡ ἀληθινή, πρέπει νά ὁμολογήσουμε πώς ἔχει ἐκλείψει τόν τελευταιο καιρό. Είναι πράγματι εὔκολο νά ἀποδείξουμε ὅτι ἡ *Ὁμολογία* τοῦ Δοσιθέου ἀντιπροσωπεύει τήν ἀρχαία πίστη, πού είναι καί δική μας πίστη, ἀλλά καί αὐτή τήν ὁποίαν δίδαξαν ὁμόφωνα οἱ Ὀρθόδοξοι Θεολόγοι γιά πολλούς αἰῶνες.

Γιά νά τό ἀποδείξουμε αὐτό δέ θά ἀνατρέξουμε πιό πίσω ἀπό τόν 15ο αἰώνα. Αὐτή τήν ἐποχή πραγματοποιήθηκε τό σχίσμα μεταξύ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Τό μίσος ὕψωνε ἕνα ἀδιαπέραστο τεῖχος, πού ἀπέκλειε κάθε δογματικό δάνειο. Ὅπως, ἐπίσης, δέν μπορουμε μέ κανένα τρόπο νά χαρακτηρίσουμε ὡς λατινόφρονες τούς θεολόγους τῶν ὁποίων τίς ἀπόψεις θά παραθέσουμε ἐδῶ.

Ὁ πρῶτος θεολόγος εἶναι ὁ Συμεών Θεσσαλονίκης († 1429). Αὐτός ὁ σφοδρός πολέμιος τῶν Λατίνων σέ πολλά κεί-

μενά του περιγράφει τήν ὕπαρξη τῆς πρόσκαιρης τιμωρίας πού ἐπιβάλλεται γιά συγχωρεμένο ἁμάρτημα, τόσο κατά τή διάρκεια τῆς ζωῆς, ὅσο καί μετά θάνατο. Στόν Γαβριήλ Πενταπόλεως πού τοῦ θέτει αὐτή τήν περίεργη ἐρώτηση: «Ἐάν *αὐτός πού ἐξομολογεῖται λαμβάνει τήν ἄφεση ἁμαρτιῶν σέ διάρκεια τριῶν ὡρῶν*»; τί, ἀπαντᾶ: «*Κάθε ἄνθρωπος καθαρίζεται μέ τήν εἰλικρινῆ μετάνοια, ἐάν ἐξομολογεῖται μέ κάθε λεπτομέρεια ὅλα τά ἁμαρτήματά του, ἐάν ἀποστρέφεται τό κακό καί ἀποδέχεται τό καλό καί ἐάν ὑποσχεθεῖ στό Θεό ὅτι δέν θά ἁμαρτήσει πιά, λαμβάνει ἀμέσως τήν ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν του καί ὄχι μετά ἀπό τρεῖς ὧρες, ὅπως λές . . . Λυτρώνεται ἀπό τόν θάνατο, ἀλλά δέν ἀξιώνεται νά λάβει ἀμέσως καί τίς τιμές καί τούς στεφάνους. Γι᾽ αὐτό ἄς ἀγωνίζονται οἱ ζῶντες νά μετανοήσουν καί γιά τούς ἑαυτούς τους καί γιά τούς ἀποθανόντες οἰκείους τους. Συμβαίνει δέ πολλές φορές ἡ πρόθυμη μετάνοια νά χαρίζει ὄχι μόνο ἄφεση, ἀλλά δῶρα, καθώς ἐκ φιλανθρωπίας συνέβη στόν Ληστή, στόν Ἄσωτο καί τήν πόρνη ἐκείνη γυναίκα*»[23].

Σύμφωνα, λοιπόν, μέ τό Συμεών Θεσσαλονίκης ἀκόμη καί ὅταν κάποιος ἔχει λάβει ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν του, δέν

---

23. *PG* 155, 921: «*Εἰ ἄφεσιν λαμβάνει πᾶς ἐξομολογούμενος, καί ἐν τρισίν ὥραις, ὡς ὁ Χρυσοῤῥήμων φησί.*

Διά τῆς γνησίας μετανοίας πᾶς ἄνθρωπος, ἐκκαθαίρεται, ἐν τῷ ἐξαγορεῦσαι κατά μέρος τάς ἁμαρτίας, καί ἐκκλῖναι τοῦ κακοῦ, καί ἄρξασθαι του ἀγαθοῦ καί δουναι τῷ Θεῷ λόγον, μηκέτι ποιῆσαι τήν ἁμαρτίαν. Εὐθύς γάρ ἅμα λαμβάνει τήν ἄφεσιν, καί οὐκ ἐν τρισίν, ὡς φής, ὥραις. Καί δηλον ἀπό τῆς προσελθούσης τῳ Χριστῷ πόρνης, καί τοῦ ἀσώτου, καί τοῦ τελώνου, καί του παραλυτικου ἐγερθέντος. Δεῖ δέ τηρῆσαι τό δῶρον, καί τά τῆς μετανοίας φυλάξαι, μή ποτέ τι χεῖρον αὐτῷ τῷ μεταγνόντι παραβάντι γένηται, ὡς καί τῳ παραλυτικῳ αὐτή φησιν ἡ ἀλήθεια· <Ἴδε, ὑγιής γέγονας, μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μή χεῖρόν τί σοί γένηται>. Ἄφεσιν μέν οὖν λαμβάνει εὐθύς μετανοήσας καθαρῶς ὁ ἄνθρωπος, οὐ μήν δέ καί τιμάς καί ἀνάβασιν. Ἀλλ᾽ ἀφείθη μέν μή ἀποθανεῖν, κατάκριτος ὤν ἀποθανεῖν, τουτέστι μή κολασθηναι· οὐ μήν δέ και ἄξιος του γέρα λαβεῖν καί στεφάνους. Διό ἀγωνιστέον τούς τε ζωντας ὑπέρ ἑαυτῶν καί ὑπέρ τῶν οἰκείων τεθνηκότων. Συμβαίνει δέ καί τό πρόθυμον τῆς μετανοίας ὡς ἐπί τοῦ ληστοῦ καί ἀσώτου καί της πόρνης ἐκείνης φιλανθρωπίᾳ τοῦ Δεσπότου, οὐ μόνον τήν ἄφεσιν, ἀλλά καί δῶρα χαρίσασθαι. <Ἀμήν γάρ, φησί, λέγω σοι, ὅτι ἀφέωνται αἱ ἁμαρτίαι αὐτῆς αἱ πολλαί, ὅτι ἠγάπησε πολύ. Ὧ δέ λίγον ἀφίεται, ὀλίγον ἀγαπᾳ>. Κατά τήν πίστιν ἄρα καί τό πρόθυμον τῆς ψυχῆς καί ἡ ἄφεσις χορηγεῖται, ὡς καί, <Κατά τήν πίστιν σου, φησί, γενηθήτω σοι>».

εἶναι σέ θέση ὥστε ἀμέσως νά εἰσέλθει στή βασιλεία τῶν Οὐρανῶν. Κι αὐτό συμβαίνει διότι ἐνῶ ἡ ἁμαρτία του, ἐξαλείφθηκε διά τῆς ἀφέσεως, παρ᾽ ὅλα αὐτά ἀφήνει πίσω της ἕνα χρέος πού πρέπει νά πληρώσει κανείς στή Θεία Δικαιοσύνη σ᾽ αὐτόν τόν κόσμο ἤ τόν ἄλλο. Γι᾽ αὐτή τήν ὀφειλή μιλάει σ᾽ ἄλλο σημεῖο μέ ξεκάθαρο τρόπο: «Ποιός μᾶς παρέδωσε τόσους πόνους, ἀσκήσεις, κακοπάθειες, σαρκικές θλίψεις, στενοχώριες . . . γιατί ὅλα αὐτά καί ποιά ὠφέλεια ἀπ᾽ αὐτά προέρχεται;» Ὁ Συμεών ἀπαντᾶ:

«Ἄς προσπαθήσουμε μέ κάθε προθυμία κατά μίμηση καί τῶν ἁγίων, οἱ ὁποῖοι τόν μιμήθηκαν, νά ὑποφέρουμε γενναίως ὄχι μόνο κάθε θεληματική θλίψη, ἀλλά καί τίς ἀκούσιες συμφορές καί αὐτόν ἀκόμη τό θάνατο καί μία καί πολλές φορές, ἄν εἶναι δυνατόν. Ἐπειδή τό χρέος μας πρός τό Δεσπότη μας ξεπερνάει κάθε λόγο (*ὅτι καί ἡ πρός τόν Δεσπότην ὀφειλή ὑπέρ λόγον*) . . . Κάθε λοιπόν κακοπάθεια εἶναι ἐναντίωση τῆς παράβασης καί τρυφῆς τοῦ Ἀδάμ καί ἀνταπόδοση τῶν ἁμαρτημάτων μας καθώς καί στόν Ἀδάμ ἀνταποδόθηκε. <*Ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου*>[24] καί ὅλα τά ὀδυνηρά ἐπακόλουθα. Γι᾽ αὐτό λοιπόν αὐτοί πού ἔχουν ἁμαρτήσει ἐξιλεώνονται γιά τίς ἔνοχες πράξεις τους μέ τόν πόνο καί τίς τιμωρίες»[25].

---

24. *Γεν.* 3,17.

25. *PG* 155, 943-946: «*Τίς ὁ τοσούτους παραδεδωκώς πονους, ἀσκήσεις, κακοπαθείας, θλιψεις σαρκός καί πιεσμούς, παρθενίαν, ἁγνειαν, και ἐπί πᾶσιν ἄκραν ὑπομονην καί ταπεινωσιν; Διατί ταυτα; καί τις ἡ ἐκ τούτων ὠφέλεια;*

Εἰ καί θαυμαστόν δοκει ὅ ἠρωτήσας περί των ἀπαιτουμένων θειων ἀγώνων, διαφόρων πόνων σαρκός, κακοπάθειας ἁπάσης καί θλίψεως, ἔτι δέ πτωχείας καί ψυχικῆς συντριβης, ἥτις ἐστίν ἡ ταπείνωσις, ὅτι διατί ταῦτα, καί τίς ὁ ταῦτα παραδεδωκώς, καί τίς ἡ ἐκ τούτων ὠφελεια, ἀλλ᾽ ἐπωφελής, ἡ ἐρώτησις· ἵνα ἐννοήσαντες ὡς οὐκ ἀνθρώπου ταυτα, ἀλλα Θεου ἔργα εἰσί τοῦ σαρκωθέντος ὑπέρ ἡμων Υἱου του Θεου εἰς ἡμετέραν ἀνάπλασιν, ἵνα της ἀπό τῆς τρυφῆς συντριβης ἀπαλλαγωμεν καί τοῦ ἀπό τῆς οἰήσεως πτώματος ἐπανακληθῶμεν, καί κρειττον του πρώτου κάλλος, καί μείζονα τήν δόξαν πλουτήσωμεν, καθώς καί διά της ταπεινώσεως και πτωχείας γέγονε Χριστοῦ, καί τῆς μέχρι πράσεως και ἐμπαιγμοῦ καί ὀνειδισμῶν καί δεσμῶν, καί μυρίων ἄλλων παθῶν καί αὐτοῦ θανάτου θλίψεως, σπουδάσωμεν ὅλῃ προθέσει κατά μίμησιν αὐτοῦ καί τῶν ζηλωσάντων αὐτόν ἁγίων, οὐ μόνον ἑκούσιον πᾶσαν θλῖψιν, ἀλλά καί τάς ἀκουσίους ἐπιφοράς γενναίως φέρειν ἄχρι καί αὐτοῦ τοῦ θανάτου, καί

«Αὐτοί οἱ ὁποῖοι διέπραξαν σοβαρά σφάλματα καί ἔφυγαν ἀπ᾽ αὐτή τήν ζωή μετανοημένοι, χωρίς νά ἔχουν πραγματοποιήσει ἱκανοποιητικά ἔργα, μποροῦν νά λυτρωθοῦν πρίν τήν ἔλευση τοῦ Κριτοῦ, χάρη μάλιστα «*τῆς μεγάλα δυναμένης ἀναιμάκτου θυσίας*», τήν ὁποία ὑπέρ ἑνός ἑκάστου ἀλλά καί μαζί *ὑπέρ πάντων τῶν κεκοιμημένων ἡ καθολική καί ἀποστολική ὁσημέραι ποιεῖ ἐκκλησία*»[26].

Ὁ περίφημος Μάρκος Ἐφέσου († 1443), τοῦ ὁποίου οἱ ἀπόψεις στή Σύνοδο τῆς Φλωρεντίας περί καθαρτηρίου πυρός ἦταν ἐνίοτε ἀντιφατικές, παραδέχεται ἐπίσης καί αὐτός μία ἐνδιάμεση κατηγορία μεταξύ τῶν ἐκλεκτῶν καί τῶν καταδικασμένων, πού ἀποτελεῖται ἀπ᾽ αὐτούς πού ἔχουν πεθάνει χωρίς νά ἔχουν ἐξιλεωθεῖ ἀρκετά γιά τά ἐλαφρά ἁμαρτήματά τους, ἤ χωρίς νά ὁλοκληρώσουν τόν κανόνα πού τούς ἐπιβλήθηκε γιά τά θανάσιμα ἁμαρτήματά τους.

μυριάκις εἰ δυνατόν ἦν· ὅτι καί ἡ πρός τόν Δεσπότην ὀφειλή ὑπέρ λόγον. Καί τί προσάξομεν τούτῳ εἰ καί ἀνέγκλητοι ἦμεν ἀντί καί μόνου ῥαπίσματος; καί ὅτι τά πταίσματα ἡμῶν ὑπέρ ἀριθμόν. Οἶδας οὖν, ὡς ἐκμιμούμενοι τόν Σωτῆρα καί προτυποῦντες τά αὐτοῦ δίκαιοι και προφῆται καί ἀπόστολοι καί ποιμένες καί μάρτυρες καί διδάσκαλοι, καί τῶν ἀσκητῶν ἡ πληθυς, και τῶν παρθένων καί πάντων θεοφιλῶν, τήν τῆς κακοπαθείας καί θλίψεως ὁδόν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ καί τῆς ταπεινοφροσύνης διηλθον· καί χωρις τούτων οὐδείς σέσωσται. Ἐξαίρετος δέ τούτων, καθάπερ εἰρήκαμεν, ὑφηγητης καί διδάσκαλος καί ἐργάτης ἄχρι θανάτου Χριστός ὁ Θεός ἡμῶν. Τί δέ τό ὄφελος τῆς κακοπαθείας καί θλίψεως της σαρκός και τῆς ταπεινώσεως καί πτωχείας καί ὑπακοης πρός τόν Θεόν μέχρι θανάτου, αὐτός ἔδειξε πάλιν, ἄφθαρτον ἀποδείξας τό πανάγιον αὐτου σωμα, καί εἰς τούς οὐρανούς ἀνυψώσας, ἐξ οὗπερ αὐτόν ἀπεκδεχόμεθα, καί ἡμων μετασχηματίσαι τό σωμα της ταπεινώσεως, καί ἀπό φθαρτων ἀναδεῖξαι ἡμᾶς ἀφθάρτους, καί κληρονόμους καταστησαι της αἰωνίου δοξης αὐτου, ὅτε <καί οἱ τά ἀγαθά ποιήσαντες, ὡς αὐτός φησιν, ἐξελεύσονται εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δέ τά φαυλα πράξαντες, εἰς ἀνάστασιν κρίσεως, ἤτοι κατακρίσεως>. Πᾶσα οὖν κακοπάθεια της παραβάσεως καί τρυφῆς Ἀδάμ ἐστιν ἐναντίωσις, καί τῶν ἁμαρτημάτων ἡμων ἀνταπόδομα·, ὡς καί τῳ Ἀδάμ, <Ἐπικατάρατος ἡ γη ἐν τοῖς ἔργοις σου> καί τά λοιπά τῆς ὀδύνης. Διό καί οἱ μέν ἡμαρτηκότες, δι᾽ὀδύνης καί πόνων τά τῆς ἡδονῆς λύουσι, λύουσι καί τῆς οὐδύνης ἐκείνης οὐκ αἰσθανθήσονται, καθά δή καί πολύ πλῆθος εἰργάσατο τῶν ὁσίων, καί οἱ ἐν τῇ κλίμακι μακάριοι ἐκεινοι κατάδικοι· οἱ μή πλημμελήσαντες δέ, ὅπερ σχεδόν οὐδενί, καί διά τήν τοῦ Δεσπότου τιμήν τηλικαῦτα δι᾽ ἡμᾶς πεπονθότος, καί δι᾽ ἅπερ ὀφείλουσι, καί διά τό μή πεσεῖν, ἀνάγκην ἔχουσιν ἐνεργεῖν.

26. *PG* 155, 846.

Αὐτοί βρίσκουν τή λύτρωση πρίν τήν ἡμέρα τῆς κρίσεως διά τῶν προσευχῶν τῆς Ἐκκλησίας[27].

Κατά τόν 16ο αἰώνα ἡ πίστη στήν πρόσκαιρη ποινή διατυπώνεται μέ ὅρους ὅλο καί λιγότερο ἀσαφεῖς. Ἡ ἀνάγκη νά καταπολεμήσουν τήν πλάνη τῶν προτεσταντῶν καί ἀκόμη τήν ἐπίδραση τῆς σχολαστικῆς θεολογίας, πού οἱ καλυτεροι Ἕλληνες Θεολόγοι αὐτῆς τῆς περιόδου ἐδιδάχθηκαν στά Ἰταλικά Πανεπιστήμια, ἑρμηνεύει αὐτή τήν πολύ σπουδαία διευκρίνηση.

Ὁ Μανουήλ ὁ Ρήτωρ (1551) ὁμοϊδεάτης καί θαυμαστής τοῦ Μάρκου Ἐφέσου ἀναπαράγει τή θεωρία του[28].

Ὁ Πατριάρχης Ἱερεμίας Β′, στήν πρώτη ἀπάντησή του πρός τούς Θεολόγους τῆς Τυβίγγης (1576) διαπραγματεύεται μέ κάθε λεπτομέρεια τό ζήτημα τῆς ἱκανοποίησης. Ἀπορρίπτει τήν προτεσταντική θεωρία, ἐνῶ ἀντίθετα ὑπερασπίζεται τή χρησιμότητα τῶν τιμωριῶν, πού τίς ὀνομάζει «*τάς κανονικάς ἱκανοποιΐας*». Σέ πολλά σημεῖα φαίνεται νά θεωρεῖ αὐτές τίς ἱκανοποιήσεις ὡς ἰαματικές ἐναντίον τῆς ἁμαρτίας, ἀλλά ὅταν ἀπαριθμεῖ ἐκ καθήκοντος -ex professo- τούς λόγους γιά τούς ὁποίους ἡ Ἐκκλησία ἐπιβάλλει τά ἐπιτίμια, θέτει σέ προτεραιότητα τό λόγο τόν ὁποῖο ὁ Μακάριος δέ διστάζει νά χρησιμοποιεῖ στή θεολογία του, σάν νά μήν ἦταν ἡ ἐπίσημη καταδίκη τῆς καινοτόμου θεωρίας του:

«Ἐπιβάλλουμε τά ἐπιτίμια σέ πρώτη φάση, ὥστε μέ τήν ἑκούσια δοκιμασία ὁ μετανοημένος νά ἀποφύγει τήν ἀκούσια τιμωρία πού τόν περιμένει στήν ἄλλη ζωή. Διότι τίποτε δέν καταπραΰνει τό Θεό ὅσο ἡ δοκιμασία -*ἵνα διά τήν ἑκούσιον κακοπάθειαν, της ἀκουσίου τιμωρίας ἐκεῖσε ἀπαλλαγῇ*»[29].

Ὑπάρχει λοιπόν μιά τιμωρία πού ὀφείλεται στήν ἁμαρτία, ἀκόμη καί μετά τήν ἐξάλειψή της μετά τήν ἄφεσή της ὑπό τοῦ ἱερέως πνευματικοῦ. Αὐτή τήν τιμωρία πρέπει νά τήν ὑποστεῖ κανείς σ᾽ αὐτόν τόν κόσμο ἤ τόν ἄλλο. Τό

---

27. *PG* 94, 355 ἑξ.

28. Βλέπε: Valentin Loch, *Das Dogma der griecbiscken Kirche vom Purgatorium,* Regensburg 1842, 117.

29. Γεδεών Κύπρου, *Κριτής τῆς ἀληθείας,* Leipzig 1758, τόμ. 1,54.

γεγονός ὅτι πρόκειται γιά μιά πρόσκαιρη τιμωρία καί ὄχι αἰώνια, σκοπόν ἔχει τήν ἐξιλέωση τοῦ Θεοῦ. Εἶναι λοιπόν μία ἱκανοποίηση μέ τήν πλήρη ἔννοια τοῦ ὅρου.

Ὁ Ἱερεμίας ὑπογραμμίζει στή συνέχεια ὅτι στούς μελλοθανάτους ἡ Ἐκκλησία, χάρη τοῦ Παραδείσου, συγχωρεῖ αὐτή τήν πρόσκαιρη τιμωρία. Ἐμεῖς θά λέγαμε ὅτι τούς παρέχει καθολική ἄφεση στό ἄρθρο περί θανάτου-in articulo mortis.

Δέν ἐπιβάλλουμε αὐτά τά ἐπιτίμια -κανόνες στούς μελλοθανάτους, πεπεισμένοι ὅτι, ἄν αὐτοί ἔχουν ἀληθινά μετανοήσει καί εἶναι σταθεροί στήν ἀπόφασή τους, αὐτό εἶναι ἀρκετό γιά τήν ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν τους. Τούς παρέχουμε τήν ἄφεση μέ τή δύναμη Ἐκείνου πού εἶπε: «*ἄν τινων ἀφῆτε τάς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς· ἄν τινων κρατῆτε κεκράτηνται*». *Σέ ὅποιους συγχωρήσετε τίς ἁμαρτίες, θά τούς εἶναι συγχωρημένες· σέ ὅποιους τίς κρατήσετε ἀσυγχώρητες, θά κρατηθοῦν ἔτσι*»[30]. Ἔτσι πιστεύουμε πώς θά τούς συγχωρεθεῖ ἐπίσης καί ἡ τιμωρία- «*καί οὕτω πιστεύομεν ἀφίεσθαι καί τήν τιμωρίαν*»- καί σάν ἀπόδειξη αὐτῆς τῆς συγγνώμης θά τούς προσφέρουμε τή θεία Εὐχαριστία. Πράγματι ἐάν τό νά μετανοεῖ κανείς εἰλικρινά ἐξαρτᾶται ἀπό τή θέληση τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ἡ ἀπαλλαγή ἀπό τό ἐπιτίμιο ἐξαρτᾶται ἀπό τήν κρίση τοῦ Θεοῦ. Γι᾿ αὐτό τό λόγο παρέχει τήν ἄφεση μέ μεγαλοπρεπή τρόπο, ἀπό καθαρή μακροθυμία, ὅπως τήν παραχώρησε στό ληστή πού τοῦ εἶπε: «*μνήσθητί μου Κύριε ἐν τῇ βασιλείᾳ σου*». Ὅσο γι᾿ αὐτόν, ὁ ὁποῖος κάνει ἔργα φιλανθρωπίας . . . θά ἀποκτήσει χωρίς καμία ἀμφιβολία τήν ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν του καί θά λυτρωθεῖ ἀπό τήν κόλαση- «*πάντως ἀφέσεως τεύξεται, καί ῥυσθήσεται τῆς κολάσεως*»[31].

Ἕνας σύγχρονος τοῦ Ἱερεμία Β′, ὁ μητροπολίτης Φιλαδελφείας Γαβριήλ Σεβῆρος, ἕνας ἀπό τούς μεγάλους θεολόγους τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας τοῦ 16ου αἰώνα, μιλάει γιά ἱκανοποίηση καί γιά πρόσκαιρη τιμωρία σχεδόν σάν ἕνας σχολαστικός θεολόγος. Γι᾿ αὐτόν αὐτό πού ἀποτελεῖ

---

30. *Ἰω.* 20,23.
31. Γεδεών Κύπρου, *ὅ.π.*, τόμος 1, 54-55.

τήν οὐσία τῆς ἱερᾶς Μετανοίας εἶναι οἱ τρεῖς πράξεις τοῦ μετανοοῦντος: *ἡ μετάνοια, ἡ ἐξομολόγηση καί ἡ ἱκανοποίηση.* Οἱ κανόνες πού ἐπιβάλλονται ἀπό τόν πνευματικό -ἱερέα ἔχουν ὡς ἀποτέλεσμα νά ἐξευμενίσουν τό Θεό καί νά φέρουν τήν ἐξιλέωση- «*ἐξιλεοῦται τό θεῖον*»[32]. Μέ τίς προσευχές τῶν ζώντων αὐτοί πού πεθαίνουν μέ εὐλάβεια χωρίς νά κάνουν ὅσα ὁρίζει ἡ Ἐκκλησία, ἐπιτυγχάνουν τή λύτρωση: «*Τήν ἐλευθερίαν καί ἄφεσιν τῶν διά τῆς ἁμαρτίας τιμωριῶν*»[33]. Παρ᾽ ὅλο πού δείχνει νά ἀπορρίπτει τό καθαρτήριο πῦρ στήν πραγματικότητα, παραδέχεται ὅλες τίς θέσεις τῶν Καθολικῶν:

«Δέν ὑπάρχει παρά μόνο ἕνας τόπος, ὅπου βρίσκονται οἱ καταδικασμένες ψυχές. Αὐτός ὁ τόπος ἔχει διαφόρους χώρους καί διάφορα εἴδη βασανισμῶν. Αὐτοί οἱ χῶροι μποροῦν νά ὀνομαστοῦν τόποι ἱκανοποίησης- <*τόπους ἱκανοποιούς*>. Μοῦ ἀρέσει αὐτή ἡ ἄποψη ὁρισμένων θεολόγων τῆς Δύσης πού λένε ὅτι τό αἰώνιο πῦρ εἶναι αὐτό στό ὁποῖο πηγαίνουν οἱ ψυχές πού τιμωροῦνται πρός καιρόν. Τό πῦρ αὐτό καθ᾽ ἑαυτό εἶναι αἰώνιο, γιατί ἔτσι δημιουργήθηκε ἀπό τό Θεό. Ἄν ὀνομάζεται πρόσκαιρο δέν ὀνομάζεται ἐξ αἰτίας τῆς φύσης του, ἀλλά ἐξ αἰτίας τῶν ψυχῶν πού ἀπελευθερώνονται ἀπ᾽ αὐτό»[34].

Τό 17ο αἰώνα ἡ παραδοσιακή θεωρία ἔχει πολλούς ὀπαδούς ἀκόμη παρά τό γεγονός ὅτι ἡ ἐπιρροή τοῦ Κυρίλλου Λούκαρη καί του Μογίλα εἶναι ἤδη αἰσθητή. Ὁ Μητροφάνης Κριτόπουλος († 1639) στήν *Ὁμολογία* πίστεώς του, στήν ὁποία σέ μερικά σημεια παραθέτει τήν προτεσταντική ἄποψη, ἀναγνωρίζει παρ᾽ ὅλα ταυτα καί τυπικῶς τήν ὕπαρξη μιᾶς πρόσκαιρης τιμωρίας καί τόν ἱκανοποιητικό χαρακτήρα τοῦ κανόνος πού ἐπιβάλλεται ἀπό τόν ἐξομολόγο. Αὐτή ἡ τιμωρία, τήν ὁποία ὀνομάζει *ποινή* ἔχει ὡς σκοπό νά ἐπαναφέρει τούς ἁμαρτωλούς ἀπό τόν ἀκόλαστο βίο τους καί ἀκόμη νά καταργήσει ὡς ἕνα βαθμό τίς πρόσκαιρες τιμωρίες πού ἐπιβάλλει ὁ Θεός: «*εἴς τε σωφρονισμόν τοῦ μηκέτι ἀτάκτως βιοῦν, καί ἵνα διά τῆς ἀκουσίου*

---

32. Schelstrate, *Acta orientales Ecclesiae,* Ρώμη 1729.
33. Πρβλ. Valentin Lock, *ὅ.π.*, 119 ἑξ.
34. Valentin Loch, *ὅ.π.*, 119 ἑξ.

καί προαιρετικῆς θλίψεως, μετριωτέρας πειραθῶσι τῆς τοῦ Θεοῦ προσκαίρου ῥάβδου»[35].

Ἡ πρόσκαιρη τιμωρία δέν ἐπιβάλλεται μόνο στούς ζῶντες. Κάποιοι νεκροί πρέπει ἐπίσης νά τήν ὑποστοῦν, πρίν ἀξιωθοῦν νά ἀπολαύσουν μία μακαρία ἐν Χριστῷ ζωή:

«Κάποιοι δέν ἀπολαμβάνουν τή μακαριότητα ἀμέσως μετά τό θάνατο. Τήν ἀπολαμβάνουν μερικῶς ἐν δυνάμει καί ἐν ἐλπίδι, ἐννοῶ ἐλπίδα σταθερή καί ἀκλόνητη. Ἀφοῦ ὑποστοῦν τήν πατρική τιμωρία τοῦ Θεοῦ, ἀπολαμβάνουν σέ συγκεκριμένο χρόνο τή μακαριότητα . . .Τό πότε γίνεται αὐτό τό ἀγνοοῦμε»[36].

Ὁ Χῖος Γεώργιος Κορέσιος, τόν ὁποῖο ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων Νεκτάριος ὀνομάζει θεολογικώτατο καί ὀρθοδοξότατο καί τοῦ ὁποίου τά ἔργα ἐγκωμιάζονται ἀπό τή Σύνοδο τῶν Ἱεροσολύμων τοῦ 1672, μιλάει γιά πρόσκαιρες ποινές πού ἔχουν ὡς σκοπό νά ἐξαγνίσουν αὐτούς, οἱ ὁποῖοι ἐνῶ μετανόησαν, δέν ἐξιλεώθηκαν ἱκανοποιητικά σ᾽ αὐτόν τόν κόσμο γιά τίς ἁμαρτίες τους: «*ἔγχρονοι πρός καθαρισμόν ποιναί*»[37].

Ἕνας ἀπό τούς μαθητές του, ὁ Ἱερομόναχος Γρηγόριος ἐκφράζεται κατά τόν ἴδιο τρόπο μέ τό Γαβριήλ Σεβῆρο περί τοῦ μυστηρίου τῆς Μετανοίας· ὅσον δέ ἀφορᾶ τίς τελευταῖες στιγμές τοῦ ἀνθρώπου δέ διαφοροποιεῖται ἀπό τό δάσκαλό του. Ἀναφέρει μέ τρόπο σαφή πώς ὑπάρχουν τρεῖς κατηγορίες ψυχῶν μετά θάνατο, ἄν καί δέν ὑπάρχουν παρά δύο τόποι γιά νά τίς δεχθοῦν. Ὁ παράδεισος καί ἡ κόλαση[38].

Ἡ ἐπίδραση τῆς *Ὁμολογίας* τοῦ Δοσιθέου εἶναι διάχυτη ἀκόμη καί κατά τόν 18ο αἰώνα στήν *Ὁμολογία* πίστεως τοῦ Χρυσάνθου, πατριάρχου Ἱεροσολύμων, ἡ ὁποία ἀποτελειται ἀπό 16 ἄρθρα καί ἐγκρίθηκε ἐπίσημα ἀπό τή Σύνοδο τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατά τό Φεβρουάριο τοῦ 1727[39].

---

35. Kimmel, *ὅ.π.*, 135.
36. Kimmel, *ὅ.π.*, 194.
37. Kimmel, *ὅ.π.*, 133.
38. Valentin Loch, *ὅ.π.*, 134.
39. Αὐτή ἡ Ὁμολογία πίστεως ἔχει ἀναγνωρισθεῖ ὡς ἐπίσημο ὁμολογιακό κείμενο, ὅμοιο μέ τίς *Ὁμολογίες* τοῦ Μογίλα καί τοῦ Δοσιθέου. Ὑπογράφτηκε πράγματι ἀπό τούς Πατριάρχες Κωνσταντινουπόλεως, Ἀντιοχείας καί Ἱεροσολύμων καί ἀπό δώδεκα Ἕλληνες ἐπισκόπους. Διά-

Τό ἄρθρο 7 ἀπορρίπτει μέ σαφήνεια τό Λατινικό καθαρτήριο πῦρ, ἀλλά παραδέχεται μία ἐνδιάμεση κατηγορία κεκοιμημένων μεταξύ τῶν ἐκλεκτῶν καί τῶν καταδικασμένων. Εἶναι οἱ ὀρθόδοξοι, οἱ ὁποῖοι ἐγκατέλειψαν αὐτή τή ζωή ὕστερα ἀπό μία ἀτελή τιμωρία. Σ᾽ αὐτούς οἱ προσευχές, οἱ ἐλεημοσύνες καί οἱ θυσίες τῶν ζώντων παρέχουν ἄνεση καί παρηγορία στίς ὀδύνες καί τούς φόβους τους: «*παρέχειν ἄνεσιν καί παρηγορίαν τῆς ὀδύνης καί τοῦ φόβου*».

Αὐτό πού μέ κανένα τρόπο ἕνα ὀρθόδοξο πνεῦμα δέν πρέπει νά πιστεύει εἶναι ὅτι οἱ ψυχές τῶν κεκοιμημένων ὑφίστανται ἕνα ἐξαγνιστικό πῦρ . . .καί ὅτι σέ μία συγκεκριμένη χρονική στιγμή θά λυτρωθοῦν ἀπό τό πῦρ, χάρη στίς προκαθορισμένες ἀγαθοεργίες καί τή θέληση ἑνός ἀνθρώπου. Πρέπει μᾶλλον νά παραδεχθοῦμε ὅτι αὐτές οἱ ψυχές βρίσκονται στά χέρια τοῦ Θεοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ δίκαιη καί φιλεύσπλαγχνη βούληση γνωρίζει καλά πώς νά τίς κάνει νά ἐπωφελοῦνται ἀπό τόν περιορισμό καί νά λυτρώνονται ἀπό τούς πόνους τους. Δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ὁ Κύριος κάμπτεται ἀπό τίς ἐπαναλαμβανόμενες προσευχές: «*ἐπικαμπτομένου ἀναμφιβόλου τοῦ Κυρίου ταῖς πολλαῖς ἱκεσίαις*»[40].

Ὁ Χρύσανθος δείχνει νά πιστεύει ὅτι οἱ Λατῖνοι στέλνουν στόν οὐρανό τίς ψυχές τοῦ καθαρτηρίου πυρός σέ συγκεκριμένη χρονική στιγμη σύμφωνα μέ τήν καλή βούλησή τους, ἐνῶ ὅλοι οἱ θεολόγοι μας συμφωνοῦν μέ αὐτόν στό ὅτι δέ γνωρίζουμε πῶς καί σέ ποιό βαθμό ὁ Θεός κάνει τούς κεκοιμημένους νά ἐπωφελουνται ἀπό τίς ἀγαθοεργίες πού γίνονται γι᾽ αὐτούς. Τοῦ συγχωροῦμε αὐτή τήν ὀλίγο ἔντιμη ἀλλοίωση τοῦ Ρωμαιοκαθολικοῦ δόγματος, ἄν λάβουμε ὑπόψη ὅτι καί αὐτός παραδεχόταν τή βέβαιη τελική λύτρωση ὅλων τῶν ψυχων, οἱ ὁποιες δέχτηκαν ἕνα ἀτελή κολασμό σ᾽ αὐτή τή ζωή. Λίγο μᾶς ἐνδιαφέρει τό γεγονός,

---

φοροι ἐκδότες τῆς Συμβολικης Ὀρθοδοξίας τήν κράτησαν ἀνέκδοτη. Ὁ P. R. Lois προσέφερε σημαντική βοήθεια σ᾽ αὐτούς πού ἔχουν ἕνα ἀκόρεστο ἐνδιαφέρον γιά ἐπίσημα κείμενα, σχετικά μέ τό δόγμα της Ἑλληνικης Ἐκκλησίας ἐκδίδοντας ἐκ τοῦ πρωτοτύπου τό κείμενο αὐτῆς της *Ὁμολογίας*, πίστεως, πού εἶναι ἀπομίμηση τοῦ Pie V, καί μεταφράζοντάς το στά λατινικά μέ σαφήνεια καί ἀκρίβεια, ἀξίζει κάθε ἔπαινο καί ἐγκώμιο.

40. Mansi, *ὅ.π.*, 901.

ὅτι κατ᾽ αὐτόν οἱ ψυχές ὑφίστανται θλίψεις καί φόβους ἀντί τοῦ πυρός. Μποροῦμε πάντα νά τόν θεωροῦμε ὡς ἕνα ἀπ᾽ αὐτούς πού πίστεψαν στήν ὕπαρξη πρόσκαιρης ποινῆς μετά θάνατο.

Θά ἦταν εὔκολο νά ἀναφέρουμε καί ἄλλα ὀνόματα καί νά πολλαπλασιάσουμε τίς μαρτυρίες. Θά μπορούσαμε νά βροῦμε ἀποδείξεις μιᾶς ἄλλης μορφῆς γιά νά ἀποκαταστήσουμε τήν ἀρχαία πίστη τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας στό θέμα πού ἐξετάζουμε, στό νά ἐπικαλούμαστε, γιά παράδειγμα, τήν πρακτική τῆς ἄφεσης τῶν προσκαίρων τιμωριῶν. Εἴδαμε παραπάνω ὅτι ὁ Ἱερεμίας Β′ παραχωροῦσε πλήρη ἄφεση στούς μελλοθανάτους. Ἡ ἄφεση γιά τούς ζῶντες, καί ἐννοοῦμε ἐδῶ τήν ἄφεση πού ἔχει νά κάνει μέ τή συγχώρηση τῆς πρόσκαιρης τιμωρίας, δέν ἦταν τότε κάτι τό ἄγνωστο, ἐνῶ δέν μποροῦμε νά ποῦμε πώς κάτι τέτοιο συμβαίνει σήμερα. Πρέπει ὅμως νά βάλουμε κάποιους περιορισμούς. Νομίζουμε ὅτι αὐτό πού μόλις εἴπαμε, ἀρκεῖ νά μᾶς κάνει νά καταλάβουμε μέ φυσικό τρόπο τή ριζική ἀντίθεση πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στό παραδοσιακό δόγμα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας καί τῆς διδασκαλίας πού εἶναι στίς ἡμέρες μας διάχυτη στά ὀρθόδοξα σχολεῖα.

Θεωροῦμε γιά μιά ἀκόμη φορά ὅτι ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία εἶναι σταθερή καί ἑπομένως ἔχει κάθε λόγο νά κατηγορεῖ τίς ἄλλες Ἐκκλησίες ὅτι καινοτομοῦν. Ὅταν κάποιος παραδέχεται θεωρητικά ὡς αὐθεντική ἔκφραση τῆς πίστεώς του δύο *Ὁμολογίες* πίστεως, οἱ ὁποῖες ἔρχονται σέ ἀντίθεση καί ὅταν στήν πράξη παραδέχεται μόνο τήν *Ὁμολογία*, της ὁποίας ἡ διδασκαλία ἔρχεται σέ ἀνοικτή ρήξη-ἀντίθεση μέ τήν παράδοση, τότε δέν ἔχει δικαίωμα νά μιλάει γιά ἀλάνθαστο. Ὅπως ὁ Προτεσταντισμός ἔτσι καί ἡ Ἀνατολική Ὀρθοδοξία μαστίζεται ἐδῶ καί πολύ καιρό ἀπό δογματική ἀναρχία. Οἱ διαφοροποιήσεις της δέν εἶναι τόσο ἐμφανεῖς καί εἶναι ἴσως λιγότερο γνωστές ἀπ᾽ αὐτές της Μεταρρύθμισης. Εἶναι ὅμως ἐξ ἴσου πραγματικές. Αὐτό δέ δέν εἶναι καθόλου παράξενο, ἐφόσον μία Ἐκκλησία πού δέν οἰκοδομειται πάνω στό λίθο πού ἔθεσε ὁ Ἰησοῦς Χριστός, δέν ἐξασφαλίζεται ἐνάντια στίς ἐπιθέσεις τοῦ διαβόλου καί εἶναι ὑπόλογη σέ κάθε τι, πού εἶναι καθαρά ἀνθρώπινο, δηλαδή στήν ἀλλαγή.

Τώρα ἐάν κάποιοι φίλοι τῆς ἕνωσης ἔχοντας τίς καλύτερες προθέσεις ἀποδοκίμαζαν τό γεγονός, ὅτι ἐμεῖς προσπαθήσαμε κατ᾿ αὐτόν τόν τρόπο νά ἀνασύρουμε ἀπό τήν ἀφάνεια τίς διαφορές πού λίγο ἤ πολύ εἶχαν κρατηθεῖ μέχρι τώρα στό σκοτάδι, θά τούς λέγαμε γιά νά δικαιολογήσουμε τή θέση μας, ὅτι ἡ μέθοδος τῆς μετριοπάθειας πού ἐφαρμόστηκε ἐδῶ καί πολύ καιρό, ὅσον ἀφορᾶ τήν Ἑλληνική Ἐκκλησία, δέν εἶχε οὔτε θά ἔχει ποτέ, κατά τή γνώμη μας, κανένα σοβαρό ἀποτέλεσμα. Μέ δεδομένη τήν ἀθεράπευτη παρακμή καί τή δογματική καί ἠθική ἀποσύνθεση στήν ὁποία βρίσκεται ἡ Ὀρθοδοξία, μᾶς εἶναι ἀδύνατο νά πιστέψουμε γιά μία καινούργια Σύνοδο τῆς Φλωρεντίας. Τό μόνο πού μπορεῖ νά περιμένει κανείς εἶναι ἡ ἐπιστροφή καθ᾿ ὁμάδες ἤ κατ᾿ ἄτομο. Ἐκείνους δέ πού διψοῦν γιά ἀλήθεια καί ζοῦν μέσα στό σχίσμα, δέ μᾶς φαίνεται σωστό, νά τούς ἀφήσουμε νά πιστεύσουν, ὅτι τίποτε σχεδόν δέν τούς χωρίζει ἀπό ἐμᾶς. Πρέπει, ἀντίθετα, νά τούς ἀνοίξουμε τά μάτια ὡς πρός τό μέγεθος τοῦ κινδύνου πού τούς ἀπειλεῖ. Πρέπει νά τούς δείξουμε ὅτι ἡ Ἐκκλησία τους δέν εἶναι ἡ ἱερή κιβωτός τῆς ἀλήθειας, φτιαγμένη ἀπό ἄφθαρτο ξύλο, ἀλλά εἶναι ἕνα σαρακοφαγωμένο πλοιάριο, ἀνίκανο νά ἀντιμετωπίσει τήν καταιγίδα, καί ἔτσι τό μοναδικό γι᾿ αὐτούς μέσο σωτηρίας εἶναι νά ἐπιβιβασθοῦν στή βάρκα τοῦ Πέτρου.

Μαρίας Καράμπελια
Δρ. Θ.

Ἡ ἐμπειρία τῆς «αἰσθήσεως» στό Διάδοχο Φωτικῆς

Ὁ Διαδοχος Φωτικῆς ὑπῆρξε ἐπίσκοπος Φωτικῆς τῆς Ἠπειρου τόν Ε' αἰώνα καί πνευματικός καθοδηγητής μιᾶς μοναστικῆς κοινότητας πού ὑπαγόταν στήν ἐπισκοπή του. Τα «*Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια*», πού ἀπευθύνονται στούς «ἀδελφούς» καί ἀναφέρονται συνέχεια στούς ἀσκητές καί τήν ἀσκητική ζωή, ἐπιβεβαιώνουν τόν ἡγετικό του ρόλο, ἕνα ρόλο πού ὑπαγορευόταν ἀπό τίς ἐκκλησιαστικές ἀνάγκες τῶν χρόνων του καί τῆς περιοχῆς του. Στήν ἐποχή του ἡ μονοφυσιτική κίνηση ἀναζωπυρώνεται, ἡ μεσσαλιανική αἵρεση δέν ἔχει ἀκόμη ἐκλείψει καί οἱ ἀνθρωπομορφίτες δέν ἔχουν παραδώσει τά ὅπλα. Ὁ Διάδοχος, κινούμενος μακριά ἀπό τά ἀνατολικά κέντρα τῆς ἀσκητικῆς λογοτεχνίας δίνει τή δική του μαρτυρία ἐκφράζοντας τίς σκέψεις του μέ τή λεπτότητα καί εὐγένεια πού προσιδιάζει στό ἑλληνικό πνευμα. Ἡ μνήμη του δέ χάθηκε, μιά καί παρέμεινε στήν ἐκκλησιαστική παράδοση ὡς ὁ μοναδικός μαχητής τοῦ ἑλλαδικου χώρου πού ἀγωνίστηκε μέ ἐπιτυχία κατά τῶν Μεσσαλιανῶν καί των Μονοφυσιτων τοῦ Ε' αἰώνα.[1]

Σημαντικότερη προϋπόθεση γιά τήν κατανόηση της διδασκαλίας του εἶναι ἡ ἐπίγνωση του τρόπου μέ τόν ὁποῖο

---

1. Βλ. Edouard des Places, «Un pére grec de V[e] siécle: Diadoque de Photicé», *REA* 45 (1943), σ. 66.

κατανοεῖ τή θεολογία. Γιά τό Διάδοχο ἡ θεολογία εἶναι βίωμα, μία ἐμπειρία ἀληθινή πού ἐξωτερικεύεται γιά λόγους ποιμαντικούς. Γι᾽ αὐτό καί ὁ ἴδιος στήν προσπάθειά του νά οἰκοδομήσει πνευματικά τήν ἐκκλησιαστική κοινότητα ἐκφράζει τή μυστική του ἐμπειρία. Ἡ ἐμπειρία του ἄν καί κατά βάση εἶναι προσωπική, ἀνέκφραστη καί ἀπερίγραπτη, τελικά ὑπερβαίνει τό πρόσωπο, διατυπώνεται καί περιγράφεται. Συλλαμβάνεται ὡς μία πραγματικότητα πού ξεπερνᾶ τά ὅρια τοῦ προσωπικοῦ βιώματος συνιστώντας περισσότερο μία ὁμολογία πίσης παρά μία θεωρητική σύνθεση.[2] Μ᾽ αὐτόν τόν τρόπο ὁ Διάδοχος ἀποδεικνύει τό πραγματικό του ἐνδιαφέρον γιά τά πρακτικά προβλήματα τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Ὑποστηρίζοντας ὅτι «οὐδέν γάρ φτωχότερον διανοίας ἐκτός Θεοῦ φιλοσοφούσης τά τοῦ Θεοῦ»,[3] βεβαιώνει ὅτι ἡ θεολογία εἶναι βίωμα, μετοχή καί ἐμπειρία καί ὄχι μία ἀποκομμένη ἐγκεφαλική σύλληψη. Ὁ ἀντιαιρετικός της χαρακτήρας εἶναι αὐτονόητος. Γι᾽ αὐτό καί ἡ θεολογία, ἐκφράζοντας τή μυστική ἐμπειρία, προβάλλει ὡς δικαίωμα καί ὑποχρέωση, ὡς ἕνα ζωντανό καί σημαντικό τμῆμα τῆς ἀσκητικῆς ζωῆς, πού ἀπαιτεῖ βίο ἀποστολικό ἐμπνέοντας στή χριστιανική κοινότητα τό νόμο τῆς ἀγάπης.[4]

Ὁ ἐμπειρικός χαρακτήρας τῆς θεολογίας τοῦ Διαδόχου ἐκφράζεται κυριολεκτικά ὅταν περιγράφει τή βιωματική κατάσταση τῆς «αἰσθήσεως». Ὁ πλουραλισμός τῶν ἐκφράσεων, ὅπως «ἡ τοῦ νοῦ αἴσθησις», «μίαν αἴσθησιν φυσικήν τῆς ψυχῆς», «αἴσθησις νοός», «τήν πεῖραν τῆς αἰσθήσεως», «τῆς οἰκείας αἰσθήσεως», «τῆς ἀΰλου αἰσθήσεως», «τῇ αἰσθήσει τῆς ἐξομολογήσεως», «αἰσθήσει νοερᾷ», «πάσῃ αἰσθήσει», «ἀρρήτω τινί αἰσθήσει», «βαθυτέρα τινί αἰσθήσει», «ἐν αἰσθήσει καρδίας», «ἐν αἰσθήσει ψυχῆς», «ἐν αἰσθήσει πνεύματος», «ἐν αἰσθήσει πολλῇ», «ἐν ἀδιαιρέτῳ τῇ αἰσθήσει», «ἐν ἡδυφανεῖ τινί αἰσθήσει», «ἐν βαθείᾳ αἰσθήσει», «ἐν αἰσθήσει πολλῇ καί πληροφορίᾳ», «ἐν πάσῃ αἰσθήσει καί

2. Βλ. J. Menasce, «The Experience of the Spirit in Christian Mysticism, The Mystic Vision», *Papers from the Eranos Year Books*, New York 1970, σ. 326.

3. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια S'*, SCHr5, σ. 87.

4. Βλ. D.M. Rothenhaeusler, «La doctrine de la ῾Theologia᾽ chez Diadoque de Photicé», *Irenikon* 14 (1937), σ. 551.

πληροφορίᾳ», πού κυριαρχοῦν σ᾽ ὁλόκληρο τό ἔργο του, ἀποδεικνύουν τό βιωματικό ὑπόβαθρο τῆς πνευματικῆς του διδασκαλίας. Ἡ δογματική ἀπήχηση τῆς βιωματικῆς του διδασκαλίας εἶναι βέβαιη. Ὁ Διάδοχος περιγράφοντας τίς ἐκφανσεις τῆς «αἰσθήσεως» τελικά συμπυκνώνει τό ὀρθόδοξο δόγμα τῆς δημιουργίας καί ἀναδημιουργίας μέ τήν ἀνθρωπολογική ἐφαρμογή καί σωτηριολογική προοπτική του.

Ἡ ποικιλομορφία τῆς «αἰσθήσεως», δηλωτική τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας, συμπεριλαμβάνει τίς περιπέτειες τῆς ἀνθρώπινης φύσης, γι᾽ αὐτό καί παρουσιάζεται κυρίαρχη σέ καθε ἀνθρώπινη ἐκδήλωση. Δημιουργική πλάση, πτωτική κατάσταση, ἐν Χριστῷ ἀνάπλαση, βαπτισματική πράξη, πνευματική ἀναγέννηση, δοκιμασία, ἀγωνιστική διάθεση, ἀσκητική ζωή, μνήμη Θεοῦ, κάθαρση, ἀπάθεια, ἀγάπη, μελέτη θανάτου καί τελείωση κατανοοῦνται ἀπό τήν ἐμπειρική βίωση τῆς «αἰσθήσεως».

Πτώση καί διάσπαση τῆς ἑνιαίας φυσικῆς αἴσθησης

Ἀρχικά κυριαρχεῖ ἡ «φυσική αἴσθησις τῆς ψυχῆς». Στήν ἀδαμική πλάση ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἑνιαῖος. Τό «κατ᾽ εἰκόνα» ἀναφέρεται σ᾽ ὁλόκληρη τήν ἀνθρώπινη φύση,[5] ἐνῶ ἡ δυνατότητα τῆς ὁμοίωσης παρουσιάζεται ὡς μία δυναμική κατάσταση.[6] Ἡ αἴσθηση της «ἀφθάρτου βιότητος», πού σημαίνει τή δυνατότητα μετοχῆς στή θεία ἀλήθεια καί ζωή, γίνεται ἡ κινητήριος δύναμη τῆς ψυχῆς.[7] Ὡστόσο ἡ παρακοή συνεπάγεται τή διάσπαση της ἑνιαίας αἴσθησης.[8] Ἀπό τότε ἡ ψυχή διαιρεῖται σέ δύο μέρη: στό ἐμπαθές καί στό λογικό ἤ νοερό.[9]

---

5. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια οη'*, SChr5, σ. 135: «Κατ᾽ εἰκόνα ἐσμέν τοῦ Θεοῦ τῷ νοερῷ της ψυχῆς κινήματι· τό γάρ σωμα ὥσπερ οἶκος αὐτης ἐστιν».

6. Βλ. Edouard des Places, «Diadoque de Photicé», *SChr5*, Paris 1955, σ. 35.

7. Βλ. G. Horn, «Sens de l᾽ esprit d᾽ après Diadoque de Photicé» *RAM* 8 (1927), σσ. 416-417.

8. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια κε'*, SChr5, σ. 96: «Μία μέν εἶναι αἴσθησιν φυσικήν τῆς ψυχῆς, αὐτή ἡ τῆς ἁγίας ἡμᾶς γνώσεως ἐκδιδάσκει ἐνέργεια, εἰς δύο λοιπόν διά τήν παρακοήν τοῦ Ἀδάμ διαιρουμένην ἐνεργείας».

9. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια κθ'*, SChr5, σσ. 99-100: «Μίαν, ὡς ἔφην,

Ἄμεση συνέπεια τοῦ διχασμοῦ τῆς ἑνιαίας αἴσθησης θεωρεῖται ἡ δυσχέρεια τοῦ ἀνθρώπινου νοῦ νά θυμηθεῖ τό Θεό ἤ τίς ἐντολές του.[10] Ἀντιθέτως ἡ ἕξη τῆς μνήμης τοῦ μή καλοῦ τόν κατευθύνει στήν παραγωγή πονηρῶν λογισμῶν.[11] Ὁ νοῦς ἰδιοποιεῖται τά πάθη διαμέσου τῆς σωματικῆς ἐνέργειας, δηλαδή τῶν σωματικῶν αἰσθήσεων, τή στιγμή πού ὁ ἄνθρωπος ἐγκαταλείπει τόν ἑαυτό του στήν ἡδυπάθεια τῆς αὐτεξούσιας βούλησής του: «Ὁ νοῦς ἡμῶν λεπτοτάτης τινός αἰσθήσεως ἔχων ἐνέργειαν αὐτῶν τῶν ὑπό τῶν πονηρῶν πνευμάτων ὑποβαλλομένων αὐτῷ λογισμῶν οἰκειοῦται ὥσπερ διά τῆς σαρκός τήν ἐνέργειαν ... ἰδιοποιούμεθα δέ αὐτούς ὄντως, ὅταν αὐτοῖς συνήδεσθαι θέλωμεν ... Ὁ γάρ συνηδόμενος τοῖς ἐκ τῆς πονηρίας τοῦ Σατανᾶ αὐτῷ ὑποβαλλομένοις λογισμοῖς καί τήν μνήμην αὐτῶν ὥσπερ ἐγγράφων τῇ ἑαυτοῦ καρδίᾳ οὐκ ἄδηλον ὅτι ἐκ τῆς ἑαυτοῦ αὐτούς καρποφορεῖ ἐννοίας».[12] Ἐνῶ, λοιπόν, τίς περισσότερες φορές οἱ ἀρνητικοί λογισμοί προέρχονται ἀπό τό μῖσος τῶν δαιμόνων, ὁ ἄνθρωπος τούς οἰκειοποιεῖται ἐξαιτίας τῆς ὑποχωρητικότητάς του.[13] Ὡστόσο ὁ νοῦς μετά τήν πτώση φέρει καί καλά καί φαῦλα διανοήματα ἐπειδή ἡ ἀνθρώπινη μνήμη διαβρωμένη ἀπό τή διάσπαση ἔχει διπλή σκέψη.[14]

αἴσθησιν εἶναι φυσικήν της ψυχης ... συνδιαιρειται δέ αὐτή ... τῷ ἐμπαθεῖ συνεπάγεται μέρει, ὅθεν τῶν του βίου καλων ἡδέως αἰσθανόμεθα· τό δέ τῷ λογικῳ αὐτης καί νοερῷ πολλάκις συνήδεται κινήματι, ὅθεν πρός τά οὐράνια τρέχειν ὁ νοῦς ἡμῶν κάλλη ... ὀρέγεται».

10. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια Vs'*, Schr5, σ. 117: «Ὅτι, ἡ βλέψις καί ἡ γεῦσις καί αἱ λοιπαί αἰσθήσεις διαφορουσι τήν μνήμην τῆς καρδίας ... πρώτη ἡ Εὔα ἡμῖν ὁμιλεῖ τό τοιοῦτο ... ὅλην δέ αὐτῆς τήν ἐπιθυμίαν εἰς τήν των παρόντων ἀπόλαυσιν ἔδωκε ... ὅθεν δυσχερῶς λοιπόν ὁ ἀνθρώπινος νοῦς μεμνῆσθαι τοῦ θεοῦ δύναται ἤ τῶν αὐτοῦ ἐντολῶν».

11. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια πγ'*, Schr5, σ. 143: «Φέρει μέν ἡ καρδία καί ἐξ ἑαυτής λογισμούς καλούς τε καί οὐ καλούς, οὐ φύσει δέ καρποφοροῦσα τάς μή καλάς ἐννοίας, ἀλλ' ὥσπερ εἰς ἕξιν ἔχουσα διά τήν πρώτην ἅπαξ ἀπάτην τήν μνήμην τοῦ μή καλοῦ· τούς δέ πλείστους καί πονηρούς ἐκ τῆς τῶν δαιμόνων συλλαμβάνει πικρίας».

12. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια πγ'*, Schr5, σ. 143.

13. Βλ. Edouard des Places, «Diadoque de Photicé», σ. 18.

14. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια πη'*, Schr5, σ. 148: «Ἀφ' οὗ γάρ ὁ νοῦς ἡμῶν εἰς τό διπλουν τῆς γνώσεως ἀπωλίσθησεν, ἀνάγκην ἔχει ἔκτοτε, κἄν μή θέλῃ, κατά τήν αὐτήν ῥοπήν καί καλά καί φαῦλα φέρειν διανοήματα ... Ὡς γάρ σπεύδει ἀεί τό καλόν ἐννοεῖν, εὐθύς καί τοῦ κακοῦ μέμνηται,

Δευτερογενής συνέπεια τῆς πτώσης εἶναι ἡ διάσπαση μεταξύ ψυχῆς καί σώματος. Ἡ κατάσταση τῆς διάσπασης εἶναι μία παρά φύση πραγματικότητα. Μετά τήν πτώση ἡ ἀσώματη ψυχή ὀρέγεται τά οὐράνια ἀγαθά, ἐνῶ τό γήινο σῶμα τίς ἐπίγειες ἀπολαύσεις.[15] Ἡ προβολή τῆς δυαδικῆς φύσης δέ σημαίνει ὅτι στόν ἄνθρωπο ὑπάρχει μία ὑποστατική διαρχία, ἀλλά μία πνευματική ἐναντιότητα πού διεκδικεῖ πάντοτε τή συγκατάθεση τῆς θέλησης.[16] Ἡ κατάσταση τῆς διάσπασης εἶναι μία παρά φύση πραγματικότητα, πού φανερώνει τή ματαίωση τῆς τελειωτικῆς πορείας ὄχι μόνο τῆς ἀνθρώπινης ὕπαρξης ἀλλά καί τῆς ἴδιας τῆς κτίσης. Ἐπιτακτική εἶναι ἑπομένως ἡ ἀνάγκη, σέ μιά τέτοια περίπτωση, νά ἀποκατασταθεῖ, κατά τό δυνατόν, ἡ τέλεια ὑπαρξιακή ἑνότητα.[17]

Ἐν Χριστῷ ἀποκατάσταση καί ἑνοποίηση τῆς φυσικῆς αἴσθησης

Ἡ σάρκωση τοῦ Λόγου καί ἡ ζωοποιός ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος πραγματοποιοῦν τή θεραπεία τῆς ἀνθρώπινης φύσης ἀνατρέποντας τίς συνέπειες τῆς πτώσης. Ὁ Διάδοχος, σ᾽ ἕνα καί μόνο κεφάλαιο περιγράφοντας τήν πράξη τῆς δημιουργίας, πτώσης, ἀπολύτρωσης καί μυστηριακῆς-ἁγιοπνευματικῆς ζωῆς, κατορθώνει νά συνοψίζει ὁλόκληρη τήν ἱστορία τῆς θείας οἰκονομίας: «Κατ᾽ εἰκόνα ἐσμέν τοῦ Θεοῦ τῷ νοερῷ της ψυχης κινήματι· τό γάρ σῶμα ὥσπερ οἶκος αὐτῆς ἐστιν. Ἐπειδή οὖν διά τῆς παραβάσεως τοῦ Ἀδάμ οὐ μόνον αἱ γραμμαί τοῦ χαρακτῆρος τῆς ψυχῆς ἐρρυπώθησαν, ἀλλά καί τό σωμα ἡμων τη φθορᾷ ὑπέπεσεν, διά τοῦτο ὁ ἅγιος του θεοῦ λόγος ἐσαρκώθη, ὕδωρ ἡμιν

ἐπειδή εἰς διπλῆν τινα ἔννοιαν ἔσχισται ἀπό της Ἀδάμ παρακοης ἡ τοῦ ἀνθρώπου μνήμη».

15. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια κδ΄*, SChr5, σ. 96: «Ἕκαστον γάρ τῆς οἰκείας συγγενείας πάντως ὀρέγεται· ἡ μέν ψυχή ὡς ἀσώματος τῶν οὐρανίων καλῶν, τό σῶμα ὡς χοῦς τῆς ἐπιγείου τροφῆς».

16. Βλ. Μοναχοῦ Θεόκλητου Διονυσιάτου, *Τά Ἑκατό «Γνωστικά Κεφάλαια», Κείμενον - Μετάφρασις - Σχόλια*, Θεσσαλονίκη 1990, σ. 178.

17. Βλ. Ν. Ματσούκα, *Δογματική καί Συμβολική Θεολογία Α΄, Εἰσαγωγή στή Θεολογική Γνωσιολογία*, Θεσσαλονίκη 1985, σ. 218.

σωτηρίου διά τοῦ οἰκείου ὡς θεός βαπτίσματος εἰς ἀναγέννησιν χαρισάμενος. Ἀναγεννώμεθα δέ διά τοῦ ὕδατος τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ ἁγίου καί ζωοποιοῦ πνεύματος, ὅθεν εὐθέως καί τήν ψυχήν καί τό σῶμα, εἴπερ ἐξ ὁλοκλήρου διαθέσεως προσέρχεταί τις τῷ θεῷ, καθαριζόμεθα τοῦ μέν ἁγίου πνεύματος εἰς ἡμᾶς κατασκηνοῦντος, τῆς δέ ἁμαρτίας ὑπ᾽ αὐτοῦ φυγαδομένης».[18] Μ᾽ αὐτόν τόν τρόπο ἀποκαθίσταται ἡ ἑνιαία φυσική αἴσθηση τῆς ψυχῆς καί ὁ ἄνθρωπος «ἐξ ὁλοκλήρου διαθέσεως» μπορεῖ καί στρέφεται στό Θεό. Ἡ σάρκωση τοῦ Λόγου πραγματοποιεῖ τή θέωση τοῦ ἀνθρώπου.[19] Ἡ ἀλλαγή παρατηρεῖται ὄχι στή φύση, ἀλλά στήν ἕξη, ὥστε νά μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος μέ τή μνήμη τοῦ Θεοῦ νά ἀποτάσσεται τό κακό, ἐνῶ μέ τήν ἀρετή τῆς ἀγάπης νά συντάσσεται μέ τό Θεό.[20] Ἡ δοξαστική ἀνακαίνιση τῆς ἀνθρώπινης φύσης ὁλοκληρώνεται μέ τή βαπτισματική πράξη. Ἡ ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐξαλείφει κάθε ἁμαρτία ἀπό τήν ψυχοσωματική ὑπόσταση τοῦ ἀνθρώπου.[21] Ἡ θεία χάρη προσφέρει στόν ἄνθρωπο δύο ἀγαθά. Ἀποκαθιστᾶ ἄμεσα τό «κατ᾽ εἰκόνα» καί ὑπόσχεται ἔμμεσα τό «καθ᾽ ὁμοίωσιν» ἀναμένοντας τήν ἐκδήλωση τῆς ἀνθρώπινης προαίρεσης.[22] Ἔτσι τό βάπτισμα λαμπρύνει τήν ἀνθρώπινη φύση, δέν καταργεῖ ὅμως τήν αὐτεξούσια βούληση οὔτε ἐμποδίζει τίς πολεμικές ἐπιθέσεις τῶν δαιμονικῶν πειρασμῶν: «Τό γάρ λουτρόν τῆς ἁγιότητος τόν μέν ἐκ τῆς ἁ-

---

18. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια οη'*, SChr5, σ. 136.

19. *Λόγος εἰς τήν Ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου στ'*, SChr5, σ. 168: «Ὁ γάρ ἁρμόττει τῷ σαρκωθέντι Θεῷ διά τό σωμα, τουτο καί τοῖς θεωρησομένοις διά τόν πλουτον της χάριτος αὐτοῦ, θεοὺς τοὺς ἀνθρώπους ποιῆσαι φιλοτιμησαμένου Θεοῦ».

20. *Λόγος εἰς τήν Ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου στ'*, SChr5, σ. 168: «Ὥστε ἕξιν, οὐ γάρ φύσιν ἤλλαξεν ἡ σάρκωσις τοῦ Λόγου, ἵνα τήν μέν μνήμην ἐκδυσώμεθα τοῦ κακου, τήν δέ ἀγάπην ἐνδυσώμεθα τοῦ Θεοῦ· οὐκ εἰς ὅπερ μή ἦμεν ἀλλασσόμενοι, ἀλλ᾽ εἰς ὅπερ ἦμεν τῇ ἀλλαγῇ μετά δόξης ἀνακαινιζόμενοι».

21. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια οη'*, SChr5, σ. 136.

22. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια πθ'*, SChr5, σ. 149. «Δύο ἡμῖν καλά ἡ ἁγία χάρις διά του βαπτίσματος περιποιεῖ ἀναγεννήσεως, ὧντινων τό ἕν ἀπείρως του ἑνός ὑπερβάλλει. Ἀλλά τό μέν εὐθέως χαρίζεται ... τοῦτ᾽ ἔστιν τό κατ᾽ εἰκόνα, λαμπρύνει, πᾶσαν ῥυτίδα τῆς ἁμαρτίας ἡμᾶς ἀπονίπτουσα. Τό δέ ἐκδέχεται ἵνα σύν ἡμῖν ἐργάσηται, ὅπερ ἐστί τό καθ᾽ ὁμοίωσιν».

μαρτίας περιαίρει ἐξ ἡμῶν ρύπον, τό δέ διπλοῦν τῆς θελήσεως ἡμῶν οὐκ ἀλλάσσει νῦν οὔτε μήν τούς δαίμονας τοῦ πολεμεῖν ἡμῖν ... κωλύει».[23] Αὐτό σημαίνει ὅτι μέ τή βαπτισματική πράξη ἐγκαινιάζεται καί ὁ ἀγώνας τοῦ ἀνθρώπου γιά τήν ἐπίτευξη τῆς τελείωσης. Στήν πορεία αὐτή ὁ ρόλος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἶναι καθοριστικός-προωθητικός. Ὅταν ὁ νοῦς ἀρχίσει νά γεύεται «ἐν πολλῇ αἰσθήσει» τή χρηστότητα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, κατανοεῖ πώς ἡ θεία χάρη ἀρχίζει νά ζωγραφίζει τό κατ᾽ εἰκόνα στό καθ᾽ ὁμοίωσιν.[24]

Ἀντιπαλότητα νοερῆς αἴσθησης καί σωματικῶν αἰσθήσεων

Ἡ ἐνοποίηση τῆς φυσικῆς αἴσθησης ὡς ἁγιοπνευματική δωρεά δέ θά πρέπει νά θεωρεῖται δεδομένη· ἡ διατήρησή της ἐξαρτᾶται ἀπό τήν ἀνθρώπινη θέληση καί ἀνταπόκριση. Ἡ θεία χάρη ἄν καί ἀπό τή στιγμή τῆς βάπτισης ἐγκαθίσταται στό βάθος τοῦ νοῦ, «τῇ αἰσθήσει τοῦ νοῦ», κρύβει τήν παρουσία της καί φανερώνεται μόνο ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀρχίσει «ἐκ πάσης προθέσεως» νά ἀγαπᾶ τό Θεό.[25] Μετά τό βάπτισμα ἡ αἴσθηση τοῦ νοῦ, ἀντιτίθεται στίς σωματικές αἰσθήσεις· ἡ θεία χάρη ἐνεργεῖ στό νοῦ μεταδίδοντας καί στό σῶμα τήν ἄρρητη ἀγαλλίαση, ἐνῶ οἱ δαίμονες χρησιμοποιώντας τίς σωματικές αἰσθήσεις ἐπιχειροῦν βίαια νά αἰχμαλωτίσουν τήν ψυχή παρακινώντας την νά διαπράξει πράγματα πού δέ θέλει.[26] Ἔτσι δίνεται στόν ἄνθρωπο ἡ δυ-

---

23. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια οη΄*, SChr5, σ. 136.

24. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια πθ΄*, SChr5, σ. 149: «Ὅταν οὖν ἄρξηται ὁ νους ἐν πολλῃ αἰσθησει γεύεσθαι της χρηστότητος του ἁγίου πνευματος, τότε ὀφείλομεν εἰδεναι ὅτι ἄρχεται ἡ χαρις ἐπιζωγραφειν εἰς τό κατ᾽ εἰκόνα τό καθ᾽ ὁμοίωσιν».

25. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια οζ΄*, SChr5, σ. 135: «Ἡ χάρις, ὡς ἔφην, ἀπ᾽ αὐτῆς τῆς ροπης ἐν ᾗ βαπτιζόμεθα ἐν αὐτῳ τῳ βάθει του νου ἐκρύπτεται, αὐτήν τήν αἴσθησιν αὐτοῦ κρύπτουσα τήν ἑαυτῆς παρουσίαν· ἐπειδαν δέ ἄρξηταί τις ἐκ πάσης προθέσεως ἐρᾶν τοῦ Θεου, τότε ἀρρήτῳ τινί λόγῳ διά τῆς τοῦ νοῦ αἰσθήσεως προσομιλεῖ τῃ ψυχῃ μέρος τι τῶν ἑαυτης ἀγαθων».

26. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια οθ΄*, SChr5, σ. 137: «Ὅθεν ἡ μέν χάρις διά τῆς τοῦ νοῦ αἰσθήσεως τό σῶμα εἰς ἀγαλλίασιν ἄρρητον ἐπί των προκοπτόντων τῆ γνώσει κατευφραίνει. Οἱ δέ δαίμονες διά τῶν αἰσθήσεων

νατότητα νά καθαρθεῖ «ἐν αἰσθήσει πολλῇ» ἀπό κάθε γεώδη παχύτητα, ὥστε νά ὁδηγηθεῖ ἀπό τό φόβο τοῦ Θεοῦ στήν ἀγάπη τῆς θείας ἀγαθότητας.[27] Ἀντιθέτως ἄν ὑποκύψει στά πάθη, ἐμποτίζεται ἀπό τήν ὁρμή τους, δέν μπορεῖ πιά νά κρατήσει τή μνήμη τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ καί ἀποξενώνεται τελείως ἀπό τήν αἴσθησή του, «ἀλλότριος τῆς οἰκείας γίνεται πάντως αἰσθήσεως».[28] Ἡ ἀνθρώπινη φύση ὑπερβαίνει τά πάθη ὅταν αἰσθανθεῖ τήν ἁγιοπνευματική ἐνέργεια: «τῆς ἐνεργείας αἰσθόμενοι τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπάνω καί τούτων γενώμεθα ἐν κυρίῳ τῶν παθῶν»[29]. Ὁ ἄνθρωπος γίνεται «ἐπάνω τῶν παθῶν», γιατί ἡ πράξη τῆς κάθαρσης πού ἀπελευθερώνει τό νοῦ ἀπό κάθε τυραννική δυναστεία πραγματοποιεῖται ἀπό τή δυναμική παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.[30] Ἡ ἀποταγή τοῦ κόσμου θεραπεύει ἐν μέρει τήν «γεώδη τῆς ψυχῆς ὄρεξιν» καθώς τή συνάπτει μέ «τῇ λογικῇ αὐτῆς διαθέσει». Τελικά ὅμως ὁ ἄνθρωπος γεύεται τό ἀγαθό «ἐν ἀδιαιρέτῳ τῇ αἰσθήσει», δηλαδή «ἐν ὁλοκλήρῳ διαθέσει» μονάχα ὅταν τό Ἅγιο Πνεῦμα καταυγάσει «ἐνεργητικῶς» τά ταμεῖα τῆς καρδιᾶς του.[31] Ἡ στροφή τῆς ἀνθρώπινης πρόθεσης στή ζωοποιό καί καθαριστική αὖρα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εὐεργετεῖ τήν ψυχή, γιατί διατηρεῖ τό θεωρητικό της μέρος αἴθριο, δηλαδή ἐπιδεκτικό τῆς ἐπίβασης στά θεῖα θεωρήματα.[32]

τοῦ σώματος ... τήν ψυχήν αἰχμαλωτίζουσι βιαίως, αὐτήν εἰς ἅ μή θέλει παρακαλοῦντες οἱ φόνιοι».

27. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια ις'*, SChr5, σσ. 92-93: «... ὁ φόβος τοῦ Θεου καθαρίζων αὐτόν (τόν νουν) ἐν αἰσθήσει πολλῃ ἀπό πάσης τῆς γεώδους παχύτητος, ἵν᾽ οὕτως αὐτόν εἰς πολλήν ἀγάπην ἀγάγοι τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ».

28. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια ξα'*, SChr5, σ. 120.

29. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια ϟθ'*, SChr5, σ. 161.

30. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια κη'*, SChr5, σ. 99: «Νοῦν καθαρίσαι μόνου τοῦ ἁγίου πνεύματός ἐστιν· ἐάν γάρ μή εἰσέλθῃ ὁ δυνατός καί σκυλεύσῃ τόν ἅρπαγα, οὐδαμῶς τό λάφυρον ἐλευθερωθήσεται ...».

31. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια κθ'*, SChr5 σ. 100: «Ἐάν γάρ μή ἡ αὐτοῦ θεότης (του ἁγίου Πνεύματος) ἐνεργητικως τά τῆς καρδίας ἡμῶν ταμιεια καταυγάσῃ, οὐκ ἄν δυνησώμεθα ἐν ἀδιαιρέτῳ τῇ αἰσθήσει, τοῦτ᾽ ἔστιν ἐν ὁλοκλήρῳ διαθέσει, γεύσασθαι τοῦ ἀγαθοῦ».

32. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια οε'*, SChr5, σσ. 133-134: «Ἐχρῆν οὖν ἡμᾶς ἀεί τήν πρόθεσιν ἐκ πάσης τῆς ἰσχύος πρός τήν ζωοποιόν καί καθαριστικήν

Χειραγωγός τῆς ἀνθρώπινης φύσης στήν προσέγγιση τῶν ἀόρατων ἀγαθῶν γίνεται «ἡ τοῦ νοῦ αἴσθησις», ἡ ὁποία ὁλοκληρώνει τόν προορισμό της ὅταν «τῆς θείας γεύσηται χρηστότητος». Τότε ὁ ἄνθρωπος μετέχει ἀπλάνευτα «τῆς ἀΰλου αἰσθήσεως» καθώς μέ κόπους πετυχαίνει τήν ἐκλέπτυνση τῆς ὕλης.[33]

Συνεργία νοερῆς αἴσθησης καί θείας χάρης

Ἡ ἐμπειρία «τῆς ἀΰλου αἰσθήσεως» ἐκφράζοντας τήν ὁλοκληρωτική ἀναφορά τοῦ ἀνθρώπου στό Θεό «ἐν ἀδιαιρέτῳ τῇ αἰσθήσει» προϋποθέτει δύο παράγοντες· τήν ἀνθρώπινη ἀνταπόκριση στήν πρόσκληση του Θεοῦ καί τήν ἁγιοπνευματική ἀποστολή τῆς θείας χάρης. Ὁ ἄνθρωπος ἐλεύθερα καί αὐτεξούσια[34] μπορεῖ νά ἀνταποκριθεῖ στήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ὄχι ὅμως καί νά γευθεῖ τή θεία ἀγαθότητα ἄν δέ φωτιστεῖ «ἐνεργητικῶς» ἀπό τή ζωοποιό καί καθαριστική αὖρα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἡ ὑπαρξιακή ἑνότητα τοῦ ἀνθρώπου παρά τίς διασπαστικές συνέπειες τῆς πτώσης γίνεται πιά δυνατότητα μέ τή σύμπραξη μεταξύ ἀνθρώπινης θέλησης καί θείας χάρης. Ἡ «πεῖρα τῆς αἰσθήσεως» ἀποτελεῖ τή βιωματική ἐφαρμογή καί ἀνθρωπολογική ἀπόδειξη τῆς συνεργίας.

Ἡ ἀρχή τῆς συνεργίας κυριαρχεῖ· ἡ πρωτοβουλία ἀνήκει πάντοτε στό Θεό πού μεταδίδει μία γεύση τῆς θείας γλυκύτητας «ἐν πάσῃ αἰσθήσει καί πληροφορίᾳ» γιά νά μπορέσει ὁ ἄνθρωπος νά περιφρονήσει μέ εὐχαρίστηση τίς πρόσκαιρες ἀπολαύσεις.[35] Ἡ αἴσθηση τῆς θείας γλυκύτητας προηγεῖται

αὖραν ἐπιστρέφειν τοῦ ἁγίου πνεύματος ... ἵνα αἴθριον ἡμῶν ἀεί της ψυχῆς τό θεωρητικόν μάλιστα διαμένοι μέρος πρός τό ἀπλανως ἡμας τοις θείοις ἐπιβάλλειν θεωρήμασιν».

33. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια κδ´*, SChr5, σ. 96: «... πρός τά ἀόρατα ἡμᾶς ἀγαθά ἡ του νου εἴωθε χειραγωγειν αἴσθησις, ὅταν της θείας γεύσηται χρηστότητος ... Τῆς ἀΰλου οὖν εἰς πειραν ἐλευσόμεθα ἀπλανως αἰσθήσεως, εἴπερ τήν ὕλην τοῖς πόνοις λεπτύνομεν».

34. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια ε´*, SChr5, σ. 86. «Αὐτεξουσιότης ἐστί ψυχῆς λογικῆς θέλησις ἑτοίμως κινουμένη εἰς ὅπερ ἄν καί θέλοι».

35. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια μδ´*, SChr5, σσ. 110-111: «οὐκ ἄν δέ τῶν παρόντων ἡδέων ἡδέως καταφρονήσωμεν, εἰ μή της του θεοῦ γλυκύτητος ἐν πάσῃ αἰσθήσει καί πληροφορίᾳ γευσώμεθα».

τῶν «πόνων» πού ἀπαιτοῦνται, γιά τήν ἐκλέπτυνση τῆς ὕλης. Τό Ἅγιο Πνεῦμα οἰκονομεῖ μ᾽ αὐτόν τόν τρόπο τά πράγματα ὥστε ὁ νοῦς ἀπό τίς ἀρχές τῆς προκοπῆς νά ἀποκτᾶ ἀκριβῆ ἐπίγνωση γιά τό ἔπαθλο τῶν φιλόθεων κόπων: «Γεύει μέν οὖν τό ἅγιον πνεῦμα ἐν ἀρχαῖς τῆς προκοπῆς, εἴπερ θερμῶς ἐρασθῶμεν τῆς ἀρετῆς τοῦ θεοῦ, τήν ψυχήν ἐν πάσῃ αἰσθήσει καί πληροφορίᾳ τῆς γλυκύτητος τοῦ θεοῦ, ἵνα ἔχει εἰδέναι ὁ νοῦς ἐν ἀκριβεῖ ἐπιγνώσει τό τέλειον ἔπαθλον τῶν φιλόθεων πόνων».[36] Ἡ ἔκφραση «ἐν πάσῃ αἰσθήσει καί πληροφορίᾳ» δηλώνει τή γεύση τῆς γλυκύτητας πού συνοδεύει τή θεία παρουσία, ἀλλά καί τό αἴσθημα ἀσφάλειας καί πληρότητας πού περιλαμβάνει ἡ ἑλληνική λέξη πληροφορία, ἐφόσον δέν ὑπάρχει, ἀμφιβολία ὅτι ἡ πληροφορία ἐξισώνεται μέ τήν ἔννοια τῆς βεβαιότητας.[37] Συνώνυμη εἶναι καί ἡ «νοερά αἴσθησις», καθώς δηλώνει τήν ἐλεύθερη κίνηση τῆς ψυχῆς, πού στρέφεται στό Θεό σύμφωνα μέ τήν αὐτεξούσια προαίρεσή της, ἀλλά καί τή συναίσθηση τῇ θείας παρουσίας πού δέ θεωρεῖται ὡς πιθανότητα ἀλλά ὡς βεβαιότητα.[38] Ἡ συναίσθηση ὅμως αὐτῆς τῆς θείας παρουσίας δέν εἶναι παρά μία ἔκρηξη, δέ διαρκεῖ· οἱ μεταστραμμένοι γνωρίζουν λοιπόν τήν παλίρροια καί τήν ἄμπωτη τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς καί, κυρίως, αὐτή τήν κρύα σκοτεινιά, πού ὀφείλουν νά βαδίσουν δίχως τήν ἐπανεμφάνιση τῶν φώτων τοῦ ἄλλοτε.[39] Ἡ βίωση τῆς θείας ἐγκατάλειψης δέν ἀποσκοπεῖ στήν ἀπογοήτευση ἀλλά στήν τελείωση, καθώς ἡ θεία χάρη δέν παύει νά ἐνεργεῖ τά μυστήριά της, ἄν καί δυσδιάκριτα, στή θεολόγο ψυχή· τελικά ἡ ἰσορροπία μεταξύ θείας παρουσίας καί ἐγκατάλειψης κατορθώνεται μέ τή δύναμη τῆς ἐμπειρίας καί τῆς ἐλπίδας.[40]

---

36. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια ϟ΄*, SChr5, σ. 150.

37. Βλ. Edouard des Places, «Diadoque de Photicé», σσ. 37-39.

38. Βλ. G. Horn, «Sens de l` esprit d` après Diadoque de Photicé», σσ. 416-419.

39. Βλ. G. Horn, ὅ.π. σ. 409.

40. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια ξθ΄*, SChr5, σ. 129: «Ἡ χάρις τήν ἀρχήν ἐν αἰσθήσει πολλῃ τήν ψυχήν τῷ οἰκείῳ εἴωθε περιαυγάζειν φωτί· προϊόντων δέ τῶν ἀγώνων ἀγνώστως τά πολλά ἐνεργεῖ τῇ θεολόγῳ ψυχῇ τά ἑαυτῆς μυστήρια ... φωτισμοῦ μέν γάρ καί ἐγκαταλείψεως τό μέσον πεῖρα, λύπης δέ καί χαρᾶς τό μέσον ἐλπίς».

Παραχώρηση στίς δοκιμασίες καί αἴσθηση τῆς ἐγκατάλειψης

Ἡ σιωπή τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ὥρα τῆς δοκιμασίας καί τῆς πάλης.[41] Εἶναι ἡ ὥρα πού ὁ Θεός κρύβεται καί ὁ ἄνθρωπος ἀποκαλύπτεται. Ὁ Θεός δίνει στόν ἄνθρωπο τήν εὐκαιρία νά ἀντισταθεῖ στήν ἐρημωτική ἀπουσία τοῦ Πνεύματος, ἀκριβῶς τή στιγμή πού ἀποτάσσεται τόν κόσμο καί ἀρνεῖται τόν ἑαυτό του, ἀποκηρύσσοντας τόσο τή φαντασία του ὅσο καί κάθε δική του ἐπιθυμία.[42] Ἡ ὑποστολή τῆς θείας χάρης φανερώνει τήν ἀνεπάρκεια τῆς ἀνθρώπινης φύσης, καί παρέχει τά κατάλληλα ἐρεθίσματα γιά τήν ἐκδήλωση τῆς ψυχικῆς πρόθεσης «ἵνα διά τῆς ζάλης καί τοῦ πυρός τῆς δοκιμασίας διερχόμενος ὁ ἄνθρωπος οὕτως ἐν ἀπολαύσει, εἰ θέλει, γένηται τοῦ ἀγαθοῦ».[43] Ἀκόμη καί στά πιό ψηλά μέτρα τελειότητας παραχωρεῖ ὁ Θεός τό νοῦ ἀφώτιστο στήν κακία τῶ δαιμόνων γιά δύο κυρίως λόγους. Γιά νά μήν δεσμεύεται ἡ αὐτεξούσια προαίρεση ἀπό τήν ἐπίδραση τῆς θείας χάρης, καί γιά νά προωθεῖται ἀδιάλειπτα ἡ ἀνθρώπινη ὕπαρξη πρός τήν πνευματική της προκοπή.[44] Γι᾽ αὐτό καί ἡ ἀπόκρυψη τῆς χάρης, πού ἔχει τό νόημα τῆς ἐξορίας, δέν εἶναι ἡ τιμωρία τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἀλλά ἡ δοκιμασία τοῦ φίλου.[45] Ἐξάλλου, σύμφωνα μέ τή νομοτέλεια τῆς πνευματικῆς ζωῆς, ἄν ὁ ἄνθρωπος δέ δοκιμαστεῖ μέ κόπους καί ἀσθένειες δέ μπορεῖ νά χωρέσει τή σφραγίδα τῆς ἀρετης τοῦ Θεοῦ.[46] Μ᾽

---

41. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια ι΄,* SChr5, σ. 89: «ὅτε τό θυμῶδες τῆς ψυχης κινειται κατα των παθων, εἰδέναι δει σιωπης εἰναι καιρόν· ὥρα γάρ ἐστι πάλης».

42. Βλ. Jean de Menasce, «The Experience of the Spirit in Chrisian Mysticisme, The Mystic Vision», σ. 341.

43. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια οϛ΄,* SChr5, σ. 134.

44. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια πε΄,* SChr5, σ. 145: «... παραχωρεῖ ποτε τῇ κακίᾳ τῶν δαιμόνων ὁ θεός ἀφώτιστον τότε τόν νουν καταλιμπάνων, ἵνα τό αὐτεξούσιον ἡμῶν εἰς τό παν μή ᾖ δεδεμένον τῷ δεσμῷ της χάριτος ... ἀλλά διά τό ὀφείλειν ἔτι προκόπτειν εἰς τήν πνευματικήν πειραν τόν ἄνθρωπον».

45. Βλ. Jean de Menasce, *ὅ.π.*, σ. 342.

46. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια ϟδ΄,* SChr5, σ. 155. «... ὁ ἄνθρωπος, ἐάν μή διά πόνων καί ἀσθενειῶν δοκιμασθῇ, οὐ δύναται χωρῆσαι τῆς του θεου ἀρετῆς τήν σφραγίδα».

αὐτόν τόν τρόπο τό αὐτεξούσιο προετοιμάζεται γιά τή λήψη τῆς ἁγιοπνευματικῆς δωρεᾶς: «εἰ μή γάρ δι᾿ ... τῶν παιδευτικῶν παθῶν δοκιμαστικῶς, οὐ γάρ ἀναγκαστικῶς, τό αὐτεξούσιον ἡμῶν προμαλάξοι ἡ χάρις, οὐκ ἄν τήν ταύτης ἡμῖν δωρήσηται πολυτέλειαν».[47] Ἡ αἴσθηση τῆς θείας χάρης, δηλαδή ἡ ἐμπειρία τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ στή ζωή τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι ἡ πολυτέλεια γιά τήν ὁποία ὁ ἄνθρωπος ἀξίζει νά θυσιάσει, κάθε γήινη ἐξάρτηση προκειμένου νά στραφεῖ μέ πάθος στήν ἀλήθεια τῆς θείας πραγματικότητας. Τό πολυτελές δῶρο τῆς βίωσης τῆς θείας παρουσίας ἀποβαίνει ὁ ἀποκλειστικός στόχος τῆς ἀνθρώπινης φύσης. Ἡ ψυχή ἔχοντας τήν ἀνάμνηση τῆς πνευματικῆς ἀγάπης «ἀλγύνεται» ἀπό τήν ἀπουσία της καί προσπαθεῖ διά τῆς βίας νά τήν κατεργασθεῖ «ἵνα εἰς τήν γεῦσιν αὐτῆς ἐν πάσῃ αἰσθήσει καταφθάνωμεν καί πληροφορίᾳ».[48]

Μνήμη Θεοῦ, γνώση καί αἴσθηση τῆς θείας παράκλησης

Ἡ ψυχή ἀναζητώντας διέξοδο ἀπό τό ἄλγος στρέφει τό νοῦ στή μνήμη τοῦ Θεοῦ. Ἡ μνήμη τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἱκανοποιώντας τήν ἐνεργητικότητά του πραγματοποιεῖ τήν κάθαρση τῆς ψυχῆς. Εἶναι φωτιά πού καταφλέγει «ἐν αἰσθήσει ἱκανῇ» κάθε ρυπαρό περίβλημά της.[49] Ἡ ἀδιάλειπτη ἐκτέλεσή της ἀποτελεῖ τό ἀποτελεσματικότερο καθαρτήριο μέσο.[50] Μέ τή φωτιά τῆς μνήμης τοῦ Θεοῦ ἐξαφανίζεται τελείως τό κακό ἀπό τήν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου. Γι᾿ αὐτό καί ἡ ἀδιάκοπη ἐκτέλεσή της εἶναι πράξη πού χαρακτηρίζει τό φιλάρετο ἄνθρωπο: «Ἀνδρός δέ ἐστι φιλαρέτου ἴδιον τό ἀεί τῇ μνήμῃ τοῦ θεοῦ τό τῆς καρδίας καταναλίσκειν γεῶδες,

---

47. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια ϙε΄*, SChr5, σ. 158.

48. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια ϙ΄*, SChr5, σ. 151.

49. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια νθ΄*, SChr5, σ. 119: «Ἀπαιτεῖ ἡμᾶς πάντως ὁ νους, ὅταν αὐτου πάσας τάς διεξόδους τῇ μνήμῃ ἀποφράξωμεν του θεου, ἔργον ὀφεῖλον αὐτόν πληροφορεῖν τήν ἐντρέχειαν. Δεῖ οὖν αὐτῷ διδόναι τ ό κ ύ ρ ι ε Ἰ η σ ο ῦ μόνον εἰς ὁλόκληρον πραγματείαν σκοποῦ ... Στενῇ γάρ μερίμνῃ ὑπό τῆς διανοίας κρατούμενον πάντων τόν ἐπιπολάζοντα ῥύπον ἐν τῇ ψυχῇ ἐν αἰσθήσει ἱκανῇ καταφλέγει».

50. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια ϙζ΄*, SChr5, σ. 159: «Ὁ τοίνυν θέλων τήν ἑαυτοῦ καθαρίσαι καρδίαν τῇ μνήμῃ τοῦ κυρίου Ἰησοῦ διά παντός διαπυρούτω αὐτήν, τοῦτο μόνον μελέτην καί ἔργον ἄπαυστον ἔχων».

ἵν᾽ οὕτω κατ᾽ ὀλίγον τοῦ κακοῦ ὑπό πυρός τῆς τοῦ ἀγαθοῦ μνήμης δαπανωμένου τελείως εἰς τήν φυσικήν αὐτῆς ἡ ψυχή μετά πλείονος δόξης ἐπανέλθοι λαμπρότητα».[51] Ἡ ἄπαυστη μνήμη τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ἔνδειξη τελείωσης, πού ἐκτελεῖται στήν καρδιά «ἐν βαθείᾳ τινί αἰσθήσει» φωτίζει τόν ἄνθρωπο ὥστε νά σκεφτεται πνευματικά καί ὄχι σαρκικά.[52]

Ἡ πράξη τῆς ἀδιάλειπτης προσευχῆς καθορίζει καί τή λειτουργία τῆς διάκρισης τῶν πνευμάτων. Ἡ ἀποτελεσματικότητα τῆς προσευχῆς εἶναι κάτι πού οἱ δαίμονες δέ θέλουν ποτέ νά συνειδητοποιήσουν οἱ ἄνθρωποι, γιά νά μήν ὁπλίζεται ὁ νοῦς ἐναντίον τους. Ὡστόσο ὁ ἄνθρωπος πού γεύτηκε «τῆς θείας χρηστότητος ἐν αἰσθήσει ἤ τῆς τῶν δαιμονων πικρίας» συνειδητοποιεῖ ὅτι ἡ θεία χάρη ἔχει κατασκηνώσει στό νοῦ του, ἐνῶ τά πονηρά πνεύματα μένουν γύρω ἀπό τά μέρη τῆς καρδιᾶς.[53] Γι᾽ αὐτό καί ἄν ὁ νοῦς μνημονεύει διαρκῶς τόν Κύριο Ἰησοῦ, διαλύει καί σκορπίζει καθε δαιμονική προσβολή «ὡς ὅπλον ἔχων δεύτερον μετά τήν χαριν τό ἐκ πεῖρας καύχημα».[54] Ἡ θερμή μνήμη τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ διώχνει τό δολοπλάνο καί συντελεῖ ὥστε ὁ νους «εἰς πεῖραν προκόπτει τῆς διακρίσεως» κατανοώντας τήν ἀπάτη τοῦ πονηροῦ.[55] Ἡ «πεῖρα τῆς διακρίσεως», πού ἄλλοτε παρουσιάζεται καί ὡς «αἴσθησις

---

51. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια ϟζ΄*, SChr5, σ. 160.

52. *Ἑκατό Γνωστικα Κεφάλαια πη΄*, SChr5, σ. 148: «Ἐάν οὖν ἀρξώμεθα θερμῷ ζήλῳ τάς ἐντολάς του θεου διαπραττεσθαι ἅπαντα ἡμων λοιπόν τά αἰσθητήρια ἐν βαθείᾳ τινί αἰσθήσει φωτίζουσα ἡ χαρις τά ἡμέτερα ὥσπερ καταφλέγει ἐνθυμήματα, ἡδυνουσα δέ ἡμων τήν καρδίαν ἐν εἰρήνῃ τινί φιλίας ἀνενδότου πνευματικά τινα και οὐκέτι κατά σάρκα λογίζεσθαι ἡμᾶς παρασκευάζει. Τουτο δέ τοις ἐγγίζουσι τῃ τελειότητι συνεχως ἄγαν συμβαίνει, οἵτινες ἄπαυστον ἔχουσιν ἐν τῃ καρδίᾳ τήν μνήμην του κυρίου Ἰησοῦ».

53. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια λγ΄*, SChr5, σσ. 103-104: «Ἀδύνατον μέντοι ἤ τῆς θείας χρηστότητος ἐν αἰσθήσει γεύσασθαί τινα ἤ της των δαιμόνων πικρίας αἰσθητῶς πειρασθῆναι, εἰ μή τις ἑαυτόν πληροφορηση τήν μέν χάριν εἰς τό βάθος τοῦ νοῦ κατασκηνωκέναι, τά δέ πονηρά πνεύματα περί τά μέλη τῆς καρδίας ἐνδιατρίβειν· ὅπερ οὐδέποτε θέλουσι παρά ἀνθρώποις πιστευθῆναι οἱ δαίμονες, ἵνα μή ὁ νοῦς τοῦτο εἰδώς ἀκριβῶς τῃ μνήμῃ τοῦ θεοῦ κατ᾽ αὐτῶν ὁπλίζηται».

54. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια λβ΄*, SChr5, σ. 102.

55. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια λα΄*, SChr5, σ. 101.

νοός»[56] εἶναι ἡ πνευματική ἐμπειρία τῆς καθαρμένης ψυχῆς. Χωρίς αὐτήν τήν πεῖρα ἡ ψυχή νυκτοβατεῖ, ἐνῶ ἀντίθετα χάρη σ᾽ αὐτήν ὁδεύει ἀπλανῶς.[57] Ἡ «πεῖρα», πού ἀποτελεῖ τήν κατακλεῖδα τεσσάρων κεφαλαίων,[58] εἶναι πηγή αὐθεντικῆς χαρᾶς, καρπός πνευματικῆς ἐργασίας, ἀλλά καί τοῦ ἔρωτος πού προέρχεται ἀπό τό Ἅγιο Πνεῦμα καί εἶναι ἀπείρως ἀνώτερος ἀπό τό φυσικό ἔρωτα.[59]

Ὡστόσο ἡ «πεῖρα» συνδέεται κυρίως μέ τή γνώση. Ἡ γνώση παραμένοντας χαρισματική δωρεά τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, χαρακτηρίζει τή βιωματική ἕνωση τοῦ ἀνθρώπου μέ τό Θεό καί προϋποθέτει τρεῖς παράγοντες: προσευχή, ἡσυχία καί ἀμεριμνησία. Προσευχή καί ἡσυχία συμπορεύονται χαρίζοντας στόν ἄνθρωπο τήν πνευματική προκοπή.[60] Διαφορετικά οἱ ἄνθρωποι ἀποδεικνύονται νήπιοι μπροστά στήν τελειότητα «τῆς εὐκτικῆς ἀρετῆς» καί χρειάζονται τή θεία βοήθεια, γιατί μόνο μέ τή γεύση τῆς ἀνέκφραστης γλυκύτητας τοῦ Θεοῦ μποροῦν νά κινηθοῦν «ἐξ ὅλης διαθέσεως» στή μνήμη καί ἀγάπη τοῦ Θεοῦ.[61] Ἡ γνώση, μέ τό ἰδιαίτερα βιωματικό περιεχόμενό της, ἐκφράζεται κυριολεκτικά στή ζωή τῶν μοναχῶν. Οἱ μοναχοί φωτίζονται ἀπό τήν «πεῖρα» τῆς γνώσης, «ἐν αἰσθήσει», πού σημαίνει ὅτι ἑνώνονται ἐμπειρικά μέ τό Θεό. Ὁ φωτισμός ὅμως αὐτός δέ συμβαίνει αὐτόματα ἤ ἀναγκαστικά· προϋποθέτει ἕναν ἀγώνα, διαφορετικό ἀπό αὐτόν τῶν κοσμικῶν. Ὁ ἀγώνας εἶναι κοινός, ἡ πορεία ὅμως ἀντίστροφη· οἱ κοσμικοί ξεκι-

---

56. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια λ'*, SChr5, σ. 100: «Αἴσθησίς ἐστι νοός γεῦσις ἀκριβής τῶν διακρινομένων».

57. Βλ. Μοναχοῦ Θεόκλητου Διονυσιάτου, *ὅ.π*, σ. 84.

58. Τῶν κγ', κδ', λα' καί λβ'.

59. Βλ. Edouard des Places, «Diadoque de Photicé», σ. 44.

60. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια ξη'*, SChr5, σσ. 128-129: «Ἀναπαυόμενος γάρ ἐν τοις καιροις της ἡσυχίας καί καθηδυνόμενος ὑπό τοῦ τῆς εὐχῆς μάλιστα γλυκάσματος ... ἀνανεουται εἰς τό ὀξέως ... καί εἰς τήν θεωρίαν αὐτόν τῆς διακρίσεως ἐν πολλῇ προκόπτειν ταπεινώσει».

61. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια ξα'*, SChr5, σ. 121: «Ἐπειδή γάρ ἡμεῖς νηπιάζομεν πρός τό τῆς εὐκτικῆς ἀρετῆς τέλειον, τῆς αὐτοῦ πάντως χρήζομεν βοηθείας, ἵνα ὑπό τῆς αὐτοῦ ἀνεκλαλήτου γλυκύτητος τῶν λογισμῶν ἡμῶν ... καθηδυνομένων ἐξ ὅλης διαθέσεως πρός τήν τοῦ θεοῦ καί πατρός ἡμῶν κινηθῶμεν μνήμην τε καί ἀγάπην».

νώντας ἀπό τούς πονηρούς λογισμούς διαπράττουν τίς ἁμαρτωλές τους ἐπιθυμίες, ἐνῶ οἱ μοναχοί λαμβάνοντας ἀφορμή ἀπό τά πταίσματα τῶν ἄλλων δημιουργοῦν πονηρούς λογισμούς.[62] Ἡ ἐπιλογή τῆς ἄσκησης λογαριάζεται ὡς ἕνα δεύτερο εἶδος μαρτυρίου, πού ὀνομάζεται καί μαρτύριο συνείδησης, σύμφωνα μέ τή γνωστή ὁρολογία τῆς ἐποχῆς. Ὅταν ἡ γνώση ἐνεργεῖ «ἐν πάσῃ αἰσθήσει καί πληροφορίᾳ» οἱ καρδιές σφραγίζονται ἀπό τό θεῖο κάλλος.[63]

Τότε ἡ ψυχή ἐπανέρχεται μέ περισσότερη δόξα στή φυσική της λαμπρότητα.[64] Αὐτό συμβαίνει γιατί ἡ ἀκατάπαυστη μελέτη τοῦ Θεοῦ στήν ἀνθρώπινη καρδιά ἔχει ὡς συνέπεια τή δυνατότητα ὅρασης τοῦ νοεροῦ φωτός.[65] Ὁ νοῦς ὅταν κυριαρχήσει στά πάθη ἐνεργοποιεῖται ἀπό τό θεῖο φωτισμό, γίνεται ὁλόκληρος διάφανος καί βλέπει τό δικό του φῶς.[66] Στήν ἀπαθή ψυχή ἀναγνωρίζεται ἡ δυνατότητα νά βλέπει τόν ἑαυτό της, ἀνακαλύπτοντας τή δική της λαμπρότητα. Ὡστόσο πρόκειται γιά μιά ὄψη ὁλοκάθαρα διαισθητική, ἀνεικονική, γιά τή συνειδητοποίηση τοῦ ὑπερφυσικοῦ, ὅπως ἐκφράζεται μέ τίς ἔννοιες τῆς «αἰσθήσεως»

---

62. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια ϟς΄*, SChr5, σ. 158: «Οἱ τῶν τοῦ παρόντος βίου ἡδονων ὄντες φίλοι ἐκ των λογισμῶν ἐπί τά πταίσματα ἔρχονται ... Οἱ δέ τόν ἀσκητικόν ἐπιχειρουντες κατορθοῦν βίον ἐκ τῶν πταισμάτων εἰς τούς πονηρους λογισμούς ἤ εἰς πονηρά τινα καί ἐπιβλαβη ἔρχονται ρήματα».

63. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφαλαια ϟδ΄*, SChr5 σσ. 156-157: «Νυνί δ᾽ ἐπειδή εἰρήνη πληθύνεται διά τόν κύριον των ἐκκλησιων, διά τουτο δεῖ συνέχεσι μέν ἀνωμαλίαις τό σῶμα λογισμοις δέ πονηροις τάς ψυχάς των ἀγωνιστων τῆς εὐσεβείας δοκιμάζεσθαι, καί μάλιστα παρ᾽ οἷς ἡ γνωσις ἐν πάσῃ αἰσθήσει καί πληροφορίᾳ ἐνεργει, ἵνα ... ἐν ταις καρδίαις διά τῆς πολλης ταπεινώσεως τοῦ καλλους του θείου τήν σφραγιδα ... τότε γάρ ἡμιν εἰς λόγον δευτέρου μαρτυρίου τό τε συνεχές των νόσων καί ἡ πρός τούς δαιμονιώδεις λογισμούς μάχη λογισθήσεται ... διά τουτο ἐχρῆν μετ᾽ ἀσφαλείας καί ὑπομονῆς τό μαρτύριον της συνειδήσεως ἡμων κατεργάζεσθαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ».

64. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια ϟζ΄*, SChr5, σ. 160.

65. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια νθ΄*, SChr5, σ. 119: «Ὅσοι γάρ τουτο τό ἅγιον καί ἔνδοξον ὄνομα ἐν τῷ βάθει αὐτῶν μελετῶσιν ἀπαύστως τάς καρδίας, οὗτοι καί τό φῶς αὐτῶν τοῦ νοῦ δύναται ὁρᾶν ποτε».

66. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια μ΄*, SChr5, σ. 108: «Ὅτι ὁ νοῦς, ὅταν ἄρξηται πυκνῶς ὑπό τοῦ θείου φωτός ἐνεργεῖσθαι, διαφανής τις ὅλος γίνεται, ὥστε τό ἑαυτοῦ φῶς αὐτόν πλουσίως ὁραν, οὐ δεῖ ἀμφιβάλλειν. Τοῦτο γάρ λόγος γίνεσθαι, ὅταν ἡ δύναμις τῆς ψυχῆς κατακυριεύσῃ τῶν παθῶν».

καί τῆς «πληροφορίας».[67]

Ὁποιαδήποτε δυνατότητα ὁρατῆς θέας τῆς θείας δόξας μέ τήν αἴσθηση τοῦ νοῦ ἀποκλείεται, θέση πού ἀποκαλύπτει καί τήν πολεμική τοῦ Διαδόχου κατά τῶν Μεσσαλιανῶν. Ἄλλο αἴσθηση καί γεύση τῆς θείας παράκλησης καί ἄλλο ὁρατή θέα τῆς δόξας τοῦ Θεοῦ. Τονίζεται λοιπόν μέ ἔμφαση: «Μηδείς ἀκούων αἴσθησιν νοός ὁρατῶς αὐτῷ τήν δόξαν τοῦ θεοῦ ὀφθῆναι ἐλπιζέτω. Αἰσθάνεσθαι μέν γάρ φαμεν ... ἐν ἀρρήτῳ τινί γεύσει τῆς θείας παρακλήσεως, οὐ φαίνεσθαι δέ αὐτῇ τι τῶν ἀοράτων ... Ἡμεῖς δέ ἴσμεν ὅτι, ἐφ᾽ ὅσον ἐνδημοῦμεν ἐν τῷ φθαρτῷ τούτω σώματι ... ὁρατῶς ἤ αὐτόν ἤ τι τῶν ἐπουρανίων αὐτοῦ θαυμάτων ὁρᾶν οὐ δυνάμεθα».[68] Αὐτήν τήν ἀλήθεια θά πρέπει νά τή γνωρίζουν ὅλοι οἱ χριστιανοί, περισσότερο ὅμως οἱ μοναχοί. Ξεκαθαρίζεται ὅτι στόχος τῆς ἀσκητικῆς ζωῆς δέν εἶναι ἡ θεοπτία ἀλλά ἡ μέθεξη τοῦ Θεοῦ. Ἐξάλλου χαρακτηριστικό τῆς ἀληθινῆς φιλοσοφίας εἶναι νά διαφυλάττει πάντοτε τόν ἔρωτα τῶν ὄψεων ἄπτερο.[69] Ἡ θερμή καί ἀδιάλειπτη μνήμη τοῦ Θεοῦ προκαλεῖ τήν ἕξη τῆς ἀγάπης τῆς θείας ἀγαθότητας.[70] Ἡ βίωση τῆς «εὐχῆς» πού βρίσκεται «παντός πλάτους ἐπάνω» ὑπάρχει μόνο γι᾽ αὐτούς πού εἶναι «ἐν πάσῃ αἰσθήσει καί πληροφορίᾳ ἐμπεμπλησμένων τῆς ἁγίας χάριτος».[71] Τελικά ἡ ἐπιλογή τῆς ἄσκησης καθορίζεται ἀπό τήν ἐπιθυμία γιά ὁλοκληρωτική ἀναφορά τοῦ ἀνθρώπου στό Θεό, καθώς ἀποβλέπει «ἐν πάσῃ αἰσθήσει καί πληροφορίᾳ ἀγαπῆσαι τόν Θεόν».[72]

---

67. Βλ. Edouard des Places, «Diadoque de Photicé», σσ. 45-46.

68. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια λs΄,* SChr5, σ. 105.

69. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια νs΄,* SChr5, σ. 117: «Φιλοσοφίας γάρ ὄντως πνευματικης ἴδιον ἄπτερον ἀεί τόν ἔρωτα διαφυλάττειν τῶν ὄψεων».

70. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια νθ΄,* SChr5, σ. 119: «Ἐγχρονίζον γάρ τό ἔνδοξον ἐκεινο καί πολυπόθητον ὄνομα διά τῆς μνήμης τοῦ νοῦ τῇ θέρμῃ τῆς καρδίας, ἕξιν ἡμῖν πάντως του ἀγαπαν τήν αὐτοῦ ἀγαθότητα μηδενός ὄντος λοιπόν τοῦ ἐμποδίζοντος ἐμποιεῖ».

71. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια ξη΄,* SChr5, σ. 129.

72. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια μ΄,* SChr5, σ. 108.

Ἀγάπη, θεολογία καί αἴσθηση τοῦ πόθου γιά ὁλοκληρωτική ἕνωση μέ τό Θεό

Ἡ ἀγάπη κυριαρχεῖ ὡς αἴτημα τῆς ψυχῆς γιατί ἀποτελεῖ τή νοερή αἴσθηση, δηλαδή τή θετική δύναμη πού συνάπτει τόν ἄνθρωπο μέ τό Θεό. Διακρίνεται ἀπό τήν πίστη καί τήν ἐλπίδα κατέχοντας θέση ἡγεμονική· ἐνῶ οἱ πρῶτες διδάσκουν τήν ἀποταγή «τῶν ὁρωμένων καλῶν», ἡ ἀγάπη συνάπτει τήν ψυχή μέ τίς ἀρετές τοῦ Θεοῦ «αἰσθήσει νοερᾷ τόν ἀόρατον ἐξιχνεύσουσα».[73] Ἡ νοερή αἴσθηση εἶναι μία κίνηση πού ἐξασκεῖ τό σῶμα μέχρι τό βάθος τῆς ἄφατης ἀγάπης, μέχρι τή στιγμή πού ἡ ψυχή δέ σκέφτεται τίποτ᾽ ἄλλο παρά ἐκεῖνο γιά τό ὁποῖο ἀσκήθηκε.[74] Ὡστόσο ἡ κατοχή τοῦ πνευματικοῦ πλούτου ἐξαρτᾶται πάντοτε ἀπό τήν πραγματοποίηση τοῦ θείου φωτισμοῦ. Ἡ κατοχή τῆς πνευματικῆς ἀγάπης εἶναι ἀδύνατη «εἰ μήν ἐν πάσῃ πληροφορίᾳ φωτισθῇ παρά τοῦ ἁγίου πνεύματος».[75] Τελικά ἡ ἀγάπη συνιστᾶ τήν κινητήρια δύναμη προώθησης τοῦ κατ᾽ εἰκόνα πρός τό καθ᾽ ὁμοίωση, ὄχι βέβαια μέ βάση τή δυνατότητα τῆς ἀνθρώπινης φύσης ἀλλά τήν ἀποστολή τοῦ θείου φωτισμοῦ. Ἡ σχέση μεταξύ ἀγάπης καί ὁμοίωσης εἶναι ἄμεση καί αἰτιώδης.[76] Ὁ ἄνθρωπος πού ἀγωνίζεται ἔχει τήν αἴσθηση ὅτι διαμορφώνεται στό καθ᾽ ὁμοίωση, δέν μπορεῖ ὅμως νά ἔχει τήν ἐμπειρία της τελείωσης· τήν ἀποκτᾶ ὅταν ἡ φύση του περιαυγάζεται καί φωτίζεται «βαθυτέρα τινί αἰσθήσει» ἀπό τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ.[77]

Συνεπῶς ἡ ἀγάπη δέν ἀναγνωρίζεται ἁπλῶς ὡς μία κίνηση της ψυχῆς ἀλλά, κυρίως, ὡς μία ἄκτιστη δωρεά. Τό χάρισμα τῆς θεολογίας ἐπιβεβαιώνει τόν ἁγιοπνευματικό

---

73. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια α΄,* SChr5, σ. 85.

74. Βλ. G. Horn; «Sens de l' esprit d' aprés Diadoque de Photicé», σ. 417.

75. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια πθ΄,* SChr5, σσ. 149-150.·

76. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια πθ΄,* SChr5, σσ. 149-150: «Πάσας μέν γάρ τάς ἀρετας δια τῆς αἰσθησεως ὁ νους κατά μέτρον τι καί ῥυθμόν ἄρρητον προκόπτων ἀπολαμβάνει· τήν δέ πνευματικήν οὐ δύναται τις ἀγαπην κτήσασθαι, εἰ μή ἐν πάσῃ πληροφορίᾳ φωτισθῃ παρα του ἁγίου πνεύματος. Ἐάν γάρ μή τελείως τό καθ᾽ ὁμοίωσιν διά του θειου φωτός ἀπολάβῃ ὁ νους, πάσας μέν τάς ἄλλας σχεδόν ἔχειν ἀρετάς δύναται, της δέ τελείας ἀγάπης ἔτι ἄμοιρος μένει».

77. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια πε΄,* SChr5, σ. 145.

χαρακτήρα τῆς ἀγάπης. Ἡ θεολογία ἐπιτελεῖ λειτουργία τριπλή: ἐνθαρρύνει τήν ὁλοκληρωτική ἀποταγή κάθε κοσμικῆς ἐξάρτησης καί φιλίας, φωτίζει τό νοῦ ἀναβιβάζοντάς τον στήν τάξη τῶν ἀγγελικῶν πνευμάτων καί συνάπτει σέ ἀχώριστη κοινωνία τήν ψυχή μέ τό Θεό Λόγο.[78] Ὡστόσο ἡ δημιουργική δύναμη, πού ἡ θεολογία κάνει νά ξεπηδᾶ ἄμεσα ἀπό τήν ψυχή, εἶναι ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Τό χάρισμα τῆς θεολογίας ἐνεργεῖ διπολικά. Ἀρχικά ἀποκαλύπτει στόν ἀνθρώπινο νοῦ τίς ἰδέες, νοήσεις καί ἔννοιες, ἐνῶ στή συνέχεια τοῦ χαρίζει τή δύναμη νά τίς ἐκφράζει. Στήν ἀγάπη ἀνήκει τό καθῆκον νά προμηθεύσει τόν πνευματικό λόγο στήν ἀδελφότητα. Ἡ ἀποκάλυψη ὅμως τοῦ πνευματικοῦ λόγου καί ἡ δυνατότητα ἔκφρασής του ἐξαρτᾶται πάντα ἀπό τό θεῖο φωτισμό. Γι᾽ αὐτό χωρίς αὐτόν εἶναι ἀδύνατο νά προσεγγίσει κανείς τή θεολογία.[79] Ὁ Edouard des Places, ἀναγνωρίζει μία τριπλή καί ἑνιαία πραγματικότητα, ὅπου ὁ φωτισμός ταυτίζεται μέ τή σοφία καί ἡ σοφία μέ τή θεολογία.[80]

Ἡ ἀγάπη αὐτή, πού προϋποθέτει τό θεῖο φωτισμό καί ἐκφράζεται ὡς σοφία ἤ θεολογία, διακρίνεται ἀπόλυτα ἀπό τή φυσική ἀγάπη. Ἡ φυσική κινεῖται σύμφωνα μέ τή δύναμη τῆς αὐτεξούσιας θέλησης, ἐνῶ ἡ ἁγιοπνευματική πυροδοτώντας τό θεῖο πόθο ἁπλοποιεῖ τήν ψυχική διάθεση, γιά νά τήν κατευθύνει στήν ἀπόλυτη ἀναζήτηση τοῦ Θεοῦ.[81] Ἡ ἁπλότητα τῆς διάθεσης σημαίνει ὅτι ἐνεργεῖ στήν καρδιά ἡ θεοφιλής θέρμη, δηλαδή τό χάρισμα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, πού ἀνακαινίζει ὁλοκληρωτικά τήν ἀνθρώπινη ὑπόσταση κατευφραίνοντάς την μέ ἄπειρη ἀγάπη καί χαρά: «ἡ δέ ἐκ του ἁγίου πνεύματος φερομένη θέρμη τῃ καρδίᾳ ... ὅλον τόν ἄνθρωπον εἰς ἀγάπην τινά ἄπειρον κατευφραίνονται καί χαράν».[82] Ἡ ψυχοσωματική ἑνότητα τῆς ἀνθρώπινης φύσης θεωρειται ὡς ἄμεση συνέπεια τῆς βιωματικῆς ἐμπειρίας.

---

78. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια ξζ΄*, SChr5, σσ. 127-128.

79. Βλ. D. Rothenhaeusler, «La doctrine de la «Theologia» chez Diadoque de Photicé», σ. 539.

80. Βλ. «Diadoque de Photicé», σ. 39.

81. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια λδ΄*, SChr5, σ. 104.

82. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια οδ΄*, SChr5, σ. 133.

Ἡ χαρά, πού προέρχεται ἀπό τήν αἴσθηση τῆς θείας χρηστότητος, ἔχει ψυχοσωματική ἀπήχηση καί ἀποτελεῖ ἀπλάνευτη ὑπόμνηση τῆς ἄφθαρτης βιότητος.[83] Στήν ἀποκατάσταση τῆς ὑπαρξιακῆς ἑνότητας ἀναγνωρίζεται ἡ παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἡ ψυχή ἐξάπτεται στήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καί συμπαρασύρει τό σῶμα γιατί ἐνεργεῖ μέσα της ἡ ἀγάπη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.[84] Ἡ ἐμπειρία τῆς ἀγάπης ἀφορᾶ καί τήν ψυχή καί τό σῶμα. Ὁ σφοδρός ἔρωτας, κινεῖται ἀπό τήν ψυχή, διαποτίζει ὅμως ὁλόκληρη τήν ἀνθρώπινη ὑπόσταση, «ἄχρις ἄν αὐτῆς τῆς τῶν ὀστέων αἰσθήσεως». Μ' αὐτόν τόν τρόπο κατορθώνεται ἡ ὑπέρβαση τῆς φιλαυτίας· ἡ καρδιά φλεγόμενη ἀπό τήν ἀγάπη ἐπιθυμεῖ μέ πόθο μόνο ἕνα πράγμα· τήν ἀπόλυτη προσκόλληση στήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ.[85]

Μεθυσμένη ἀπό τήν ἐμπειρία τῆς ἀγάπης δέν ἐπιδιώκει παρά τή σιωπηλή ἐντρύφηση στή δόξα τοῦ Θεοῦ.[86] Ἡ διάθεση τῆς φιλοθεΐας, ἐκφράζοντας τή σφοδρή ἐπιθυμία τῆς ἀγάπης, ἀπαιτεῖ τήν πραγμάτωση τῆς θείας δόξας στήν ἀνθρώπινη ὕπαρξη.[87] Χαρακτηριστικό ἄλλωστε τῆς αἰσθητικῆς καί θεοφιλοῦς ψυχῆς εἶναι ἡ ἀναζήτηση τῆς θείας δόξας.[88] Αὐτός

---

83. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια κε΄*, SChr5, σ. 97: «... ὁ νοῦς διά τήν ἀμεριμνιαν κινούμενος της θείας ἀρρήτως αἰσθάνεσθαι χρηστότητος δυναται, ὅθεν καί τῳ σώματι τοτε κατά τό μέτρον τῆς ἑαυτου προκοπῆς της οἰκείας μεταδιδωσι χαρας ... Ἡ γάρ τότε ὄντως ἐγγινομένη χαρά τῇ ψυχῇ καί τῷ σώματι ὑπόμνησίς ἐστι ἀπλανής τῆς ἀφθάρτου βιότητος».

84. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια λγ΄*, SChr5, σσ. 102-103: «Ἐάν ... ἡ ψυχή προς την ἀγαπην ἐξάπτηται του θεου ἑλκουσα ὥσπερ καί τό σωμα εἰς τό βάθος της ἀγάπης ἐκείνης της ἀρρήτου ... εἰδεναι δει του ἁγιου πνεύματος εἶναι τήν ἐνέργειαν».

85. *Ἑκατο Γνωστικα Κεφαλαια ιδ΄*, SChr5, σ. 91: «Ὁ ἐν αἰσθησει καρδίας ἀγαπῶν τον θεον ... ἐν αἰσθησει της ψυχης παραδέχεται τήν ἀγάπην του θεοῦ ... ἄχρις ἄν αὐτης της των ὀστέων αἰσθησεως αἴσθηται ... Ἀνενδότως γάρ λοιπόν διά του πυρός τῆς ἀγάπης τήν καρδίαν καιόμενος ἀνάγκη τινί πόθου κεκολληται τῳ θεῳ, ὡς ἐκστάς ἅπαξ της ἑαυτου φιλίας τῃ ἀγάπῃ του θεοῦ».

86. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια η΄*, SChr5, σ. 88: «Μεθύουσα γάρ τότε ἡ ψυχή τῇ ἀγάπῃ του θεοῦ σιγώσῃ φωνῇ θέλει κατατρυφαν της δόξης του κυρίου».

87. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια ιγ΄*, SChr5, σσ. 90-91.

88. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια ιβ΄*, SChr5, σ. 90: «ψυχής γάρ αἰσθητικῆς καί θεοφιλοῦς ἴδιον τήν μέν δόξαν ἀεί ζητεῖν τοῦ θεοῦ ... ἐπί δέ τῇ ἑαυτης ταπεινώσει τέρπεσθαι ... ἵνα δι' αὐτῆς οἰκειωθῶμεν θεῷ».

πού ἀγαπᾶ τό Θεό μέ τέτοιο τρόπο εἶναι ὁλόκληρος μέσα στόν πόθο τοῦ Θεοῦ, «ὡς ὅλος ὤν ἐν πόθῳ»[89] γι᾽ αὐτό καί δέ διεκδικεῖ πιά τή δική του τιμή καθώς θέλει νά τιμᾶται ἡ δικαιοσύνη ἐκείνου πού τόν τίμησε. Ἡ στάση αὐτή, ἐκφράζοντας ὄχι μία μέτρια θέληση ἀλλά μία μόνιμη ἕξη καί διάθεση, φανερώνει τήν ποιότητα τῆς ζωῆς πού διέπεται ἀπό τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Εἶναι ἡ ἀγάπη πού, ἐνισχυμένη ἀπό τό ἀλάνθαστο αἴσθημα τῆς πληροφορίας, ὑπερβαίνει κάθε ὅριο ἀναζητώντας ἀκόμα καί τόν ἴδιο τό θάνατο, μιά καί τό μόνο πού ὁ ἄνθρωπος πιά ἐπιθυμεῖ ὁλοκληρωτικά εἶναι ἡ ἕνωση μέ τό Θεό. Ὁ Διάδοχος ἐκφράζοντας τήν προσωπική του μαρτυρία σέ τρίτο πρόσωπο παρατηρεῖ ὅτι ὅταν ἡ ψυχή νιώθει τήν ἐνέργεια τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ «ἐν αἰσθήσει πολλῇ καί πληροφορίᾳ» βιάζεται μέ χαρά νά βγεῖ ἀπό τό σῶμα καί νά ἐπανέλθει στόν Κύριο ἀγνοώντας τήν πορεία τῆς πρόσκαιρης ζωῆς.[90] Ἡ παρρησία τῆς ψυχῆς, πού ἐνισχύεται «τῇ αἰσθήσει τῆς ἐξομολογήσεως», ἀποδεικνύεται λυτρωτική τήν ὥρα τοῦ θανάτου· τόν καιρό τῆς ἐξόδου ἀναπτερώνει τήν ψυχή καί τήν ἀνεβάζει ἐπάνω ἀπό ὅλες τίς σκοτεινές παρατάξεις μαζί μέ τούς ἀγγέλους τῆς εἰρήνης.[91] Ἡ βίωση τῆς θείας ἀπόλαυσης ἀμβλύνει τή στυγνότητα τοῦ θανάτου· οἱ κάτοχοι τῆς «τελείας ἀλλοιώσεως» τόν ἀντιμετωπίζουν μέ χαρά.[92] Αὐτό σημαίνει ὅτι ἡ ψυχή ἔχει κατακτήσει τήν ἀπάθεια, γιατί μόνο τότε μπορεῖ νά ἀποδέχεται τό θάνατο σάν νά εἶναι εὐκαιρία μιᾶς ἀληθινότερης ζωῆς.[93]

---

89. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια ϟα΄*, SChr5, σ. 153.

90. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια ϟα΄*, SChr5, σ. 152: «Διηγήσατό μοι τις τῶν ἀπλήστων τινί γνώμη ἀγαπώντων τόν κύριον ὅτι, ἐπιθυμήσαντί μοι γνωστως γνωναι τήν ἀγάπην τοῦ θεου, παρέσχε τουτο ἐν αἰσθήσει πολλῇ καί πληροφορίᾳ ὁ ἀγαθός καί τοσουτον, φησίν, της τοιαύτης ἐνέργειας ᾐσθόμην, ὥστε ἐπείγεσθαι μέν τότε τήν ψυχήν μετά ἀνεκλαλήτου τινός χαρας καί ἀγάπης ἐκβηναι τοῦ σώματος καί ἀπελθειν πρός τόν κύριον, ἀγνοεῖν δέ ὥσπερ τῆς προσκαίρου ταύτης τόν τρόπον ζωῆς».

91. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια ρ΄*, SChr5, σσ. 162-163.

92. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια Προοίμιον*, SChr5, σ. 85: «Δέκατος ὅρος της τελείας ἀλλοιώσεως· ἐν τρυφῇ θεου χαράν ἡγεισθαι τό στυγνόν τοῦ θανάτου».

93. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια νδ΄*, SChr5, σ. 116: «... οὐ μακράν (ἡ ψυχή) οὖσα των τῆς ἀπαθείας ὅρων γνωρίζεται· ὅθεν καί τόν θάνατον ὡς

Ἐπιλεγόμενα

Στήν ἐμπειρία τῆς «αἰσθήσεως» δόγμα καί ζωή συμπορεύονται γιά νά περιγράψουν τήν πραγματικότητα τῆς πνευματικῆς νομοτέλειας. Παρά τήν ἀνεπάρκεια τῶν ἐκφραστικῶν μεσων γιά τήν περιγραφή προσωπικῶν ἐμπειριῶν, ὁ Διάδοχος καταθέτει τή δική του μαρτυρία κατοχυρώνοντας τή γνησιότητα τῶν βιωμάτων τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος. Ἡ κυριαρχία τῆς ἔκφρασης «ἐν πασῃ αἰσθήσει καί πληροφορίᾳ» πού χρησιμοποιεῖται γιά νά δηλώσει τή γεύση τῆς θείας γλυκύτητας καί παρουσίας ἔχει μεσσαλιανική καταγωγή, γεγονός πού προβλημάτισε τούς νεότερους ἐρευνητές μέχρι τό σημεῖο ν᾽ ἀναρωτῶνται ἄν ὁ πολέμιος τῶν Μεσσαλιανῶν δέχτηκε τελικά τήν ἐπίδρασή τους. Ὡστόσο σήμερα ὁ Διάδοχος ἀναγνωρίζεται ὡς γνήσιος ἐκφραστής τῆς χριστιανικῆς πίστης, πού ἐνεργεῖ σ᾽ ἕνα περιβάλλον στερημένο διακρίσεων ἀνάμεσα στήν ἀσυνείδητη χάρη καί στή συνείδηση τῆς χάρης, ἀνάμεσα σέ κανόνες καί συμβουλές. Τά τμήματα τῆς διδασκαλίας του πού φαίνονται ὕποπτα, δέν προέρχονται ἀπό τό Μεσσαλιανισμό ἀλλά ἀπό πηγές πού στηρίχθηκαν ἐξίσου καί οἱ Μεσσαλιανοί.[94]

Σύμφωνα μέ τή διδασκαλία τοῦ Διαδόχου ἡ πνευματική ζωή κατακλύζεται ἀπό αἰσθήσεις, δηλαδή ἀπό πλούσιες ἐμπειρίες καί διαφορετικά βιώματα. Κινεῖται μεταξύ λαμπηδόνας καί ἀλγηδόνας, φωτισμοῦ καί ἐγκατάλειψης χαρᾶς καί δοκιμασίας, παρουσίας καί ἀπουσίας τοῦ Θεοῦ, ἐμπειρικῆς βίωσης καί μυστικῆς ἀπόσυρσης της θείας χάρης. Ὁ ἄνθρωπος κατανοεῖ μέ τίς αἰσθήσεις καί τό Θεό καί τόν κόσμο· νιώθει τά πάντα· καί τήν ἐρημωτική ἀπουσία τοῦ Πνεύματος καί τή μεταμορφωτική ἐνέργεια της θείας χάρης. Ἡ ἑνιαία φυσική αἴσθηση τῆς ψυχῆς βιώνει τή διάσπαση πού ὀφείλεται στήν πτώση, ἀλλά καί τή λυτρωτική ἑνότητα πού προσφέρει ἡ θεία παρουσία καί μέθεξη. Κάθε τροπή καί ἀλλοίωση πού συμβαίνει στήν ἀνθρώπινη φύση εἶναι αἰσθητή. Παράλληλα διαφορετικές αἰσθήσεις ὠθοῦν τόν

πρόφασιν ὄντα ζωῆς μᾶλλον ἀληθινῆς τότε μετά χαρᾶς ἀπεκδέχεται».

94. Βλ. Edouard des Places, «Diadoque de Photicé», σσ. 21-22.

ἄνθρωπο σέ ἀντίστοιχες κινήσεις· ἔτσι ἄλλοτε ἐπιδίδεται στή σιωπηρή ἐντρύφηση στή δόξα τοῦ Θεοῦ καί ἄλλοτε ἐκδίδεται στή φιληδονία τοῦ πονηροῦ.

Στόχος τῶν χριστιανῶν δέν εἶναι νά γίνουν ἀναίσθητοι ἀλλά εὐαίσθητοι ὥστε νά βιώσουν «ἐν πάσῃ αἰσθήσει καί πληροφορίᾳ» τή γλυκύτητα τῆς θείας παρουσίας, μ᾽ ὅλες τίς μεταμορφωτικές συνέπειές της. Εὐαισθησία δέ σημαίνει νωθρότητα καί χαλαρότητα -αὐτό δέν εἶναι εὐαισθησία ἀλλά ἀκηδία-,[95] ἀλλά ἀγωνιστική σύμπραξη μέ τή θεία χάρη καί δυναμική ἀντίσταση στήν ἀποχαυνωτική ἐπίδραση τῆς γεώδους παχύτητος. Πράξη εὐαισθησίας εἶναι ἡ ἐπίπονη ἄσκηση γιά τήν ἐκλέπτυνση τῆς ὕλης.[96]

Ἡ γεύση τῆς θείας γλυκύτητας καί πληρότητας πού καταυγάζει μέ χαρά ὁλόκληρη τήν ἀνθρώπινη ὕπαρξη καί παρουσιάζεται ὡς «αἴσθηση» ἤ «παράκληση» ἀποτελεῖ τό μοναδικό ἔπαθλο τῶν φιλόθεων πόνων.[97] Ἡ ἀνθρώπινη περιοριστικότητα εἶναι δεδομένη. Ἡ κτιστότητα δέν ὑπερβαίνεται ποτέ. Ἡ εὐθύνη τοῦ ἀνθρώπου ἐξαντλεῖται στή θέληση καί δέν ἐπεκτείνεται στή δύναμη· ἀφορᾶ τήν αἴτηση γιά θεία ἐπέμβαση καί προστασία. Ἡ ψυχή βιώνοντας τήν ἀλγηδόνα τῆς σιωπῆς αἰτεῖ τή φανέρωση τῆς χάρης μέσα ἀπό τήν πράξη τῆς κοσμικῆς ἀποταγῆς καί ἐν Χριστῷ ζωῆς.[98] Προσευχή καί φιλοθεΐα, γνώση καί θεολογία, μνήμη καί ἀγάπη Θεοῦ ἄν καί διακρίνονται ἀφοροῦν βιωματικές ἐμπειρίες πού ἀλληλοπεριχωροῦνται γιά νά προσελκύσουν τελικά τή ζωοποιό καί καθαριστική αὖρα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.[99] Ὅπως παρατηρεῖ καί ὁ D. Rothenhaeusler «ὅταν ἡ ψυχή εἶναι πλήρης Θεοῦ προσεύχεται· δέν ἔχει πιά τό θλιβερό αἴσθημα της προσπάθειας. Τίποτα πιά δέν τή σταματᾶ: ὑπερηφάνεια, φιλαυτία· ὅλα τά πάθη σωπαίνουν. Τότε

---

95. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια νη',* SChr5, σ. 118: «Ὅταν μηκέτι τῶν τῆς γης ὡραίων ἄρξηται ἐπιθυμεῖν ἡμῶν ἡ ψυχή, τότε ἀκηδιαστής τις τά πολλά νοῦς αὐτήν ὑπεισέρχεται ... Τοῦτο δέ τό χλιαρόν καί νωθροποιόν ἐκφευξόμεθα πάθος, εἰς στενούς ἄγαν ὅρους ἐπιστήσομεν ἡμῶν τῇ διανοίᾳ πρός μόνην τήν μνήμην τοῦ θεοῦ ἀφορῶντες».

96. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια κδ',* SChr5, σ. 96.

97. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια ϟ',* SChr5, σ. 150.

98. *Λόγος εἰς τήν Ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου στ',* SChr5, σ. 168.

99. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια οε',* SChr5, σσ. 133-134.

ὅλες οἱ κινήσεις τοῦ ἀνθρώπου συνοψίζονται σέ μία πού τόν κατευθύνει πρός τό Θεό, ὅπως πρίν τήν πτώση· ἡ ἑνότητα ἔχει ἀποκατασταθεῖ καί ἡ «αἴσθησις» ἔγινε ἐπιθυμία, ἐπιθυμία κατοχῆς καί κατόπιν κατοχή φλέγουσα καί τυραννική· ἡ ψυχή ἔχει τώρα μία ἐξουσία τοῦ Θεοῦ· ἔχει συνείδηση πώς ἡ ἐσωτερική κίνηση πού τήν ἔφερε πρός Ἐκεῖνον ἔχει πιά ἱκανοποιηθεῖ· ἡ «αἴσθησις» εἶναι νικητήρια.[100]

Φυσικά ἡ νίκη τῆς αἴσθησης ἀφορᾶ τήν ἀποστολή τοῦ ἁγιοπνευματικοῦ φωτισμοῦ καί ὄχι τήν ἐμπιστοσύνη στή δύναμη καί ἱκανότητα τῆς φυσικῆς ὑποδομῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀρχή τῆς συνεργίας κυριαρχεῖ. Ἡ αἴσθηση νικᾶ γιατί μέ τη φανέρωση τῆς χάρης ὁ ἄνθρωπος γίνεται «ἐπάνω τῶν παθῶν»[101] ὅταν τό Ἅγιο Πνεῦμα καταυγάσει «ἐνεργητικῶς» τά ταμεῖα τῆς καρδιᾶς του.[102] Δέ νικᾶ ἡ αἴσθηση ἀλλά ἡ θεία χάρη πού ἐνεργεῖ στήν αἴσθηση καί μέσα ἀπό τή βίωση τῆς θείας παρουσίας τή φωτίζει, τή μεταμορφώνει καί τή λυτρώνει ἀπό τά πάθη. Ἀπόδειξη ἐνεργοποίησης τοῦ θείου φωτισμοῦ θεωρεῖται ἡ ἀποκατάσταση τῆς ἑνιαίας φυσικῆς αἴσθησης. Στήν ἐμπειρία αὐτή μετέχει καί τό σῶμα πού αἰσθάνεται τή μεταμορφωτική δύναμη «ἄχρις τῶν ὀστέων».[103] Ὁ ἄνθρωπος ἀναφέρεται στό Θεό ὡς ἑνιαία ψυχοσωματική ὕπαρξη μέ ἀδιαίρετη αἴσθηση, ὁλοκληρωμένη διάθεση, ἁπλότητα καί φιλοθεΐα, ὅπως ὑπαγορεύεται ἀπό τή θεοφιλή θέρμη τῆς καρδιᾶς του.[104]

Ὁ θεῖος ἔρωτας καί πόθος κατευθύνουν τήν αἴσθηση -ὁλοκληρωμένη καί ἑνιαία- στήν ἀγαπητική ἀναζήτηση τοῦ Θεοῦ. Ὁ Κύριος γίνεται ὁ ἀπόλυτος, μοναδικός καί πραγματικός ἀγαπημένος πού ὁ ἄνθρωπος ἀναζητεῖ μέ κάθε δύναμη, ὁρμή καί πόθο. Ἡ αἴσθηση τῆς θείας παρουσίας δέν εἶναι πιθανή ἤ φανταστική ἀλλά σίγουρη καί ἀληθινή, ὅπως ἐκφράζεται καί μέ τήν ἔννοια τῆς «πληροφορίας». Ἡ ὕπαρξη τοῦ ἀγαπημένου εἶναι βέβαιη ὄχι μόνο γιατί ἀνταποκρίνεται

---

100. Βλ. «La doctriue de la "Theologia" chez Diadoque de Photicé», σ. 539.
101. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια ϟθ΄,* SChr5, σ. 161.
102. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια κθ΄,* SChr5, σ. 100.
103. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια ιδ΄,* SChr5, σ. 91.
104. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια οδ΄,* SChr5, σ. 133.

στήν ἀνθρώπινη ἀγάπη ἀλλά κυρίως ἐπειδή εἶναι ἡ πηγή πού τήν τροφοδοτεῖ καί τή χαρίζει. Ἡ αἴσθηση τῆς θείας παρουσίας δίνει ὄχι ἁπλῶς νόημα στήν ἀνθρώπινη ζωή ἀλλά καί ἕνα αἴσθημα πληρότητας, εὐτυχίας καί ἀνακούφισης. Ἡ ἀναφορά στό Θεό γίνεται ὁλοκληρωτική, ἐρωτική, λυτρωτική καθώς νοῦς, ψυχή καί σῶμα μετέχουν στή δοξαστική φωτοχυσία τῆς θεότητας. Στήν περίπτωση πού ὅλα αὐτά ἐνεργοῦν ἀληθινά στή φιλόθεο ψυχή τί ἄλλο θά μποροῦσε νά εἶναι ὁ θάνατος παρά πρόφαση ἀληθινῆς ζωῆς;[105]

---

105. *Ἑκατό Γνωστικά Κεφάλαια νδ΄,* SChr5, σ. 116.

Κυριάκου Σ. Σταυριανοῦ
Λέκτορος Θεολογίας Π.Τ.Π.Ε. Πανεπιστημίου Κρήτης

*Θέσεις καί ἀπόψεις τοῦ ἁγίου Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου περί τῆς Ἀειπαρθένου καί Θεοτόκου Μαρίας**

Πολλοί ὕμνησαν καί συνέγραψαν γιά τήν Ὑπεραγία Θεοτόκο. Δέν ἦταν δυνατόν στό βίο καί τά ἔργα ἑνός ἁγιορείτη μοναχοῦ νά ἀπουσιάζει ἡ ἀγάπη, ὁ σεβασμός καί ἡ ἐξύμνηση τοῦ ὀνόματος τῆς Θεοτόκου. Ὁ ἅγιος Νικόδημος λοιπόν καί ἀγάπησε «*ἐκ βαθέων ψυχῆς*» καί ἐπέδειξε μέσα ἀπό τά κείμενά του καί τούς ὕμνους του τόν προσήκοντα σεβασμό του πρός τήν Ἀειπάρθενο Μαρία. Ἐπιλέξαμε αὐτό τό θέμα γιά δύο λόγους: α) γιατί ἀφενός πρόκειται γιά ἕνα θέμα πρωτότυπο, ἀφοῦ μέχρι σήμερα δέν ἔχουμε συνολική παρουσίαση τῶν θέσεων καί τῶν ἀπόψεων τοῦ ἁγίου Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου περί τῆς Θεοτόκου καί β) γιατί ὑπάρχουν μερικά σημεῖα τους, τά ὁποῖα πρέπει νά διευκρινιστοῦν καί νά παρουσιαστοῦν, ὅπως ὀρθά ἑρμηνεύονται ἀπό τόν ἴδιο, ἀφοῦ θεωρήθηκαν ἀσαφῆ καί μή ὀρθόδοξα, ἀπό μερικούς σύγχρονούς του καί μή, ὥστε μέ εὐκολία νά τόν χαρακτηρίσουν ὡς αἱρετικό[1]. Δέν παρουσιάζει κάτι τό νέο, δέν καινοτομεῖ. Κινεῖται πάνω στά χνάρια τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καί τεκμηριώνει καθετί πού γράφει ἀνα-

---

* Εἰσήγηση πού παρουσιάστηκε στό Διεθνές ἐπιστημονικό συνέδριο πρός τιμήν τοῦ ἁγίου Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτη (Ἡράκλειο Κρήτης, 8-10/11/2001).

1. Βλ. μ. Θεόκλητου Διονυσιάτου, *Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης*, ἔκδ. «Ἀστέρος», Ἀθῆναι 1990, σελ. 248.

τρέχοντας στά ἀντίστοιχα πατερικά χωρία, ὥστε νά κατοχυρώσει τήν ὀρθότητα, τήν ὀρθοδοξία τῶν ἀπόψεών του. Ἡ μέθοδος πού ἀκολουθεῖ μᾶς θυμίζει τούς Πατέρες καί ἐκκλησιαστικούς συγγραφεῖς τῆς εἰκονομαχικῆς περιόδου καί ἰδιαίτερα τόν ἅγ. Ἰωάννη τόν Δαμασκηνό[2]. Παράλληλα μεγάλο μέρος τῶν ἐπιλογῶν του στά πατερικά χωρία προέρχεται ἀπό τήν ἀσκητική καί μυστική γραμματεία τοῦ 13ου-14ου αἰ., καί μάλιστα ἀπό τά ἔργα τοῦ ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ. Παρ᾽ ὅλα αὐτά ὅμως δέν λείπει ἡ πρωτοτυπία, ἡ ὁποία προέρχεται ἀπό τόν σχολιασμό καί τή διασαφήνιση πατερικῶν χωρίων πού παραθέτει. Ἡ ἐποχή τοῦ ἁγίου Νικοδήμου εἶναι ἐκείνη κατά τήν ὁποία γίνεται ἡ προσπάθεια ἀπό μέρους τῆς Ἐκκλησίας νά κρατήσει ζωντανή καί ἀνόθευτη τήν ἑλληνορθόδοξη παράδοση μακριά ἀπό κάθε εἶδος νεωτερισμῶν, πού ἐγκυμονοῦσαν κινδύνους. Ὑπάρχει μία προφορική παράδοση τῶν μοναχῶν τῆς ἀθωνικῆς πολιτείας, σύμφωνα μέ τήν ὁποία ἡ Παναγία ἐμφανίστηκε στόν ἅγ. Νικόδημο καί τοῦ ἀποκάλυψε ὅτι θά τόν εὐλογεῖ καί θά τόν ἐνισχύει, ὅταν ἐκεῖνος γράφει γι᾽ αὐτήν[3]. Κύριες πηγές ἀπ᾽ ὅπου ἀντλήσαμε τά ὅσα στή συνέχεια θά παρουσιάσουμε εἶναι τά ἔργα τοῦ ἁγίου: α) Κῆπος χαρίτων, ἀπ᾽ ὅπου ἀνατρέξαμε συγκεκριμένα στήν Ἑρμηνεία τῆς ἐνάτης ᾠδῆς τῆς Θεοτόκου β) Θεοτοκάριον, «*τόν εὐώδη στέφανον*» πού πρόσφερε ὁ ἅγ. Νικόδημος πρός τήν Παναγία μέ τή συλλογή 62 ὑμνολογικῶν Κανόνων γ) Ἀόρατος πόλεμος, δ) Ἑορτοδρόμιον καί ε) Συμβουλευτικόν ἐγχειρίδιον.

Οἱ ἑορτές τῆς Θεοτόκου

Ξεκινᾶμε νά ἐξετάσουμε τίς διάφορες ἑορτές πρός τιμήν τῆς Παναγίας, ὅπως περιγράφονται ἀπό τόν ἅγιο Νικόδημο. Διαπιστώνουμε ὅτι στό Γενέθλιο τῆς Θεοτόκου, ὁ ἅγιος Νικόδημος ἔχει σάν σκοπό νά δηλώσει τήν δαβιτική καταγωγή τῆς Μαριάμ. Ἐκπληρώνεται ἔτσι ἡ προφητεία γιά τόν Μεσσία, ὁ ὁποῖος θά προερχόταν ἀπό τή συγκεκριμένη γενιά.

---

2. Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, *Πηγή Γνώσεως*, PG 94, 525. Βλ. Π. Χρήστου, *Ἑλληνική Πατρολογία*, τόμ. Α', Θεσσαλονίκη 1994, σελ. 215-216.
3. Μ. Θεοκλήτου Διονυσιάτου, *ὅ.π.*, σελ. 248.

Δηλώνεται ἀκόμη ἡ φιλοθεΐα τῶν δύο γονιῶν, καθώς καί τό θαῦμα τῆς γέννησης τῆς Θεοτόκου[4].

Ἡ εἴσοδος τῆς Θεοτόκου στά Ἅγια τῶν ἁγίων τοῦ Ναοῦ ἀποτελεῖ τό προοίμιο τῆς Ἐνανθρώπησης τοῦ Θεοῦ Λόγου. Ἡ Μαρία τοποθετήθηκε σ᾽ ἕνα χῶρο, πού μόνο ὁ ἀρχιερέας τῶν Ἰουδαίων μποροῦσε νά εἰσέλθει. Ἡ τοποθέτησή της ἐκεῖ ἀπό τόν ἀρχιερέα Ζαχαρία ἔγινε κατά τή θεία βούληση. Ἔπρεπε νά προφυλαχτεῖ σ᾽ ἕνα θεῖο χῶρο, ὥστε, ὅταν ἔλθει τό πλήρωμα τοῦ χρόνου, νά χρησιμοποιηθεῖ γιά τήν ἀνάπλαση τοῦ κόσμου μέ τόν ἐρχομό τοῦ Θεοῦ σ᾽ αὐτόν. Πράγματι, ὅταν ἐξῆλθε τοῦ Ναοῦ, δόθηκε στόν Ἰωσήφ, γιά νά τον γηροκομήσει καί ἐκεῖνος μέ τή σειρά του νά γίνει φύλακας καί μάρτυρας τῆς παρθενίας τῆς Μαριάμ[5].

Τονίζεται ἡ ἰδιαίτερη σχέση τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων μέ τήν Ἐνανθρώπηση τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία ἀρχή της ἔχει τόν Εὐαγγελισμό τῆς Θεοτόκου. Κατά τήν ἡμέρα ἐκείνη ἡ Παρθένος Μαρία «*συνέλαβε ὑπερφυῶς ἐν τῇ ἀχράντῳ κοιλίᾳ της τόν Υἱόν καί Λόγον τοῦ Θεοῦ... μέ τήν ἐπισκίασιν αὐτοῦ τοῦ ἰδίου Λόγου τοῦ Θεοῦ καί μέ τήν ἐπέλευσιν τοῦ Παναγίου Πνεύματος*». Τό γεγονός αὐτό παρέμενε ἄγνωστο ὄχι μόνο στόν Διάβολο, ἀλλά καί σ᾽ ὅλες τίς ἀγγελικές δυνάμεις[6]. Ἡ Θεοτόκος, ἄν καί ἦταν μακριά ἀπό κάθε προαιρετικό ἁμάρτημα, ἐντούτοις ὑπέκειτο στό προπατορικό ἁμάρτημα. Τήν ἡμέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ καθαρίστηκε ἀπ᾽ αὐτό «*διά τῆς ἐπελεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος*»[7]. Διασαφηνίζεται ἀκόμη πλήρως ὅτι ὁ ρόλος τοῦ Ἰωσήφ ὡς πατέρα ἦταν «*νομιζόμενος*», ὅπως ἀναφέρει ὁ ἅγιος Νικόδημος ἀπό τό γεγονός της ὀνοματοδοσίας τοῦ Ἰησοῦ, ὁ

---

4. Ἁγ. Νικοδήμου Ἁγιορείτου, *Συναξαριστής των δώδεκα μηνων*, τόμ. 1, ἐκδ. «Ὀρθόδοξος Κυψέλη», Θεσσαλονίκη 1981, σελ. 101-102.

5. Ἰδίου, *ὅ.π.*, τόμ. 2, Θεσσαλονίκη 1981, σελ. 148-149.

6. Ἐπεξηγεῖ αὐτή τήν ἄγνοια των ἀγγελικων δυνάμεων, ἀκόμη καί τοῦ Γαβριήλ μέ τά ὅσα ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής ἀναφέρει στό (ἀμφιβαλλόμενο) ἔργο του *Πεύσεις, καί ἀποκρίσεις καί ἐρωτήσεις καί ἐκλογαί*, μβ΄. PG 90, 820BC, ὅτι δηλ. ἡ ἄγνοια τῶν ἀγγέλων ὑπῆρχε ὡς πρός τόν τρόπο σύλληψης τοῦ Κυρίου ἀπό τή Θεοτόκο. Βλ. ἁγ. Νικοδήμου Ἁγιορείτου, *ὅ.π.*, τόμ. 4, Θεσσαλονίκη 1982, σελ. 134-135.

7. Ἁγ. Νικοδήμου Ἁγιορείτου, *Κῆπος Χαρίτων*, ἔκδ. Σπανοῦ, Ἀθῆναι 1936, σελ. 35.

ὁποῖος ἔγινε ἀπό τήν Παρθένο Μαρία, τήν μητέρα, καί ὄχι ἀπό τόν Ἰωσήφ. Ἀντίθετα δηλ. μέ τίς συνήθειες ἐκείνης τῆς ἐποχῆς[8].

Ἡ προαναγγελία τῆς Κοίμησης τῆς Θεοτόκου ἔγινε μέ τόν ἴδιο τρόπο τῆς ἀναγγελίας τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, δηλ. ὁ ἀρχάγγελος Γαβριήλ ἀνήγγειλε στή Θεοτόκο ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός ἐπιθυμεῖ νά τήν παραλάβει κοντά του. Προετοιμάστηκε λοιπόν ἡ Μαρία προαναγγέλλοντας στούς ἀνθρώπους ὅτι θά τούς φυλάει αἰώνια. Μέ θαυματουργικό τρόπο ἔφθασαν καί οἱ Ἀπόστολοι, οἱ ὁποῖοι παίρνουν τίς τελευταῖες ὁδηγίες ἀπό ἐκείνη γιά τόν ἐνταφιασμό της. Χαρακτηριστική εἶναι ἡ ἀναφορά τῆς παρουσίας τοῦ Ἀπ. Παύλου καί ὁ χαιρετισμός του πρός τήν Παναγία μέ τόν ὁποῖον δήλωσε ὅτι ἄν καί δέν εἶχε δεῖ σωματικά στή γῆ τόν Ἰησοῦ Χριστό, ἐντούτοις βλέποντας ἐκείνη εἶναι σάν νά βλέπει τόν ἴδιο τόν Χριστό. Μέ τήν κοίμηση τῆς Θεοτόκου ἀκολουθοῦν ἐπιτάφια ἐγκώμια ἀπό τούς Ἀποστόλους καί ὕμνοι ἀπό τούς ἀγγέλους. Συνέβη μάλιστα καί θαυματουργικό γεγονός μέ τήν προσπάθεια Ἰουδαίου νά ἀγγίξει τό νεκροκρέβατο πού μεταφερόταν στόν τάφο ἀπό τούς Ἀποστόλους καί ἀποκόπηκαν τά χέρια του, γιά νά θεραπευτεῖ στή συνέχεια, ἀφοῦ μετανόησε. Ἡ μετάσταση τῆς Θεοτόκου διαπιστώθηκε τρεῖς μέρες ἀργότερα, ὅταν ὁ Ἀπόστολος Θωμᾶς ζήτησε νά προσκυνήσει τό ἄχραντο σῶμα της. Ἀνοίχτηκε ὁ τάφος καί τό μόνο πού βρέθηκε ἦταν τό σεντόνι πού εἶχαν τυλίξει τό σῶμα τῆς Παναγίας, ὁπότε διαπιστώθηκε ἡ μετάστασή της στούς οὐρανούς[9].

Ἡ Θεοτόκος ὑποκύπτει στό θάνατο, ὅπως ὑπέκυψε καί ὁ Υἱός της, γιατί εἶχε θνητό σῶμα. Πεθαίνει καί μετά τρεῖς μέρες ἡ ψυχή ἑνώθηκε μέ τό σῶμα της, ὅπου καί ἀναλήφθηκε στούς οὐρανούς. Ὁ θάνατός της ἔγινε ζωή, ἡ νέκρωση, ἀνάσταση καί ὁ τάφος της ἀποδείχτηκε αἴτιος ζωῆς καί ἀναστασης[10].

---

8. *Ὅ.π.*, σελ. 36-37.

9. Ἰδίου, *Συναξαριστής*, τόμ. 6, Θεσσαλονίκη 1982, σελ. 215-218. Ἰδίου, *Ἑορτοδρόμιον*, Βενετία 1836, σελ. 656.

10. Ἰδίου, *Ἑορτοδρόμιον*, σελ. 652. Ὁ θάνατος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ δέν καταλύει τήν ὑποστατική ἕνωση τῶν δύο φύσεων, τῆς θεϊκῆς καί τῆς ἀνθρω-

Ἡ μετάσταση ἔγινε, ὥστε νά βρίσκεται κοντά στό Μονογενή Υἱό της καί Θεό καί νά συνδοξάζεται αἰώνια[11].

Ἡ Ἐκκλησία δέν τονίζει τήν ἀνάσταση καί ἀνάληψη τῆς Θεοτόκου, ἀλλά τή μετάσταση. Αὐτό γίνεται γιά τρεῖς λόγους: α) γιατί δέν ὑπάρχει ἁγιογραφική μαρτυρία. Στήν Καινή Διαθήκη τονίζεται ἡ Ἀνάσταση καί ἡ Ἀνάληψη τοῦ Κυρίου. β) Ἀποτελοῦν μυστικό δόγμα καί ὄχι κήρυγμα, τό ὁποῖο ἀναφέρεται ἀπό τούς Πατέρες. γ) Ἡ μετάσταση εἶναι ἔννοια καθολικότερη τῆς ἀνάστασης καί τῆς ἀνάληψης, ἀφοῦ συμπεριλαμβάνει καί αὐτά τά δύο[12].

Ἑρμηνεία τοῦ ὀνόματος τῆς Θεοτόκου

Ἡ ἑρμηνεία δίνεται τοποθετώντας τό ὄνομα τῆς Θεοτόκου, Μαριάμ, μέσα σέ κύκλο ἤ γραμμένο σέ σχῆμα τετραγώνου. Ὁ κύκλος ἔχει τό χαρακτηριστικό ὅτι εἶναι «*ἴσος τῷ ἑαυτῷ κατά πάντα καί ὅμοιος*». Ἔχει ἐπίσης ὡραιότατο σχῆμα καί εἶναι «*πολυχωρότατος*». Ἀνταποκρίνεται λοιπόν στό ὅτι ἡ Θεοτόκος ἔγινε ὡραιότατη στήν ψυχή καί τό σῶμα ἀπό ὅλα τά δημιουργήματα καί δεκτική πλήθους θείων καί ἀνθρώπινων χαρισμάτων[13]. Τό τετράγωνο ἀποκαλεῖται «*πολυύμνητο καί κοσμοσωτήριο σχῆμα, βασιμότατον καί δυσκινητικότατον*». Ἡ Παναγία ἔζησε ὅλη τή ζωή της στό καλό, παραμένοντας ἀκίνητη πρός τό κακό, ἐνῶ εἶχε νεκρώσει τίς ἐμπαθεις κινήσεις της ψυχης της. Σύμβολο αὐτῆς της νέκρωσης ὁ σταυρός, ὁ ὁποιος μπορεῖ νά σχηματιστεῖ μέσα στό τετράγωνο[14]. Τό ὄνομα Μαριάμ ἑρμηνεύεται ὡς Κυρία. Παράγεται εἴτε ἀπό τήν ἑβραϊκή λέξη

πινης. Τό νεκρό σωμα δέν ἀποχωριζεται τη θεότητα καί γι᾽ αὐτό δέν ὑπέστη τή φυσικη φθορά της νέκρωσης. Φθάρθηκε κατά τό πάθος. Ἡ ψυχη, ὅταν χωρίστηκε ἀπό τό σωμα, δέν χωριζεται καί τή θεότητα. Στήν Ἀνάσταση ἑνώθηκαν σῶμα καί ψυχή χωρίς τά ἀδιαβλητα πάθη καί τη φθορά. Βλ. Ἀ. Θεοδώρου, *Ἀπαντησεις σέ ἐρωτήματα δογματικα*, ἐκδ. «Ἀποστολική Διακονία», Ἀθήνα 1997, σελ. 106-109.

11. Ἁγ. Νικοδήμου Ἁγιορείτου, *Ἑορτοδρόμιον*, σελ. 660.

12. *Ὅ.π.*, σελ. 653, ὑποσ. 1.

13. Ἰδίου, *Κῆπος Χαρίτων*, σελ. 3.

14. Ἰδίου, *ὅ.π.*, σελ. 4-5. Ἰδίου, *Στέφανος τῆς Ἀειπαρθένου ἤτοι Θεοτοκάριον*, Ἐνετίησι 1796, σελ. γ′.

Ἀϊά, πού σημαίνει Κύριος ἤ ἀπό τή ρίζα τῆς λέξης Ἰεχωβᾶ πού ἔχει τήν ἴδια σημασία[15]. Ὀνομάστηκε κατά θεία πρόγνωση Μαρία λαμβάνοντας μαζί καί ὅ,τι συμβολικά σήμαινε αὐτό. Τήν δύναμη δηλ. ἀπό τόν Πατέρα, γιά νά τελειοποιεῖ στή γῆ αὐτό πού τελειοποιεῖ Ἐκεῖνος στόν οὐρανό, τή σοφία ἀπό τόν Υἱό, γιά νά μπορεῖ νά συμφιλιώσει τόν ἄνθρωπο μέ τόν Θεό καί τήν ἀγαθότητα ἀπό τό Ἅγιο Πνεῦμα, γιά νά μεταδίδει σέ οὐράνια καί ἐπίγεια κτίσματα τίς πνευματικές δωρεές καί τά πνευματικά χαρίσματά της[16]. Διαπιστώνουμε πρῶτα ἀπ' ὅλα ὅτι τό ὄνομα τῆς Θεοτόκου παρουσιάζει μία πληρότητα, μία τελειότητα καί φανερώνει τήν ἐξαιρετική θέση πού κατέχει μέσα στόν κόσμο, καθώς καί τό πλῆθος τῶν χαρισμάτων πού ἀπέκτησε ἀπό τόν Θεό.

Ὅσον ἀφορᾶ στό ὅτι καθιερώθηκε, ἡ Μαριάμ νά ὀνομάζεται Θεοτόκος, ὁ ἅγ. Νικόδημος συμφωνεῖ μέ τήν ἄποψη τοῦ ἅγ. Ἰωάννη τοῦ Δαμασκηνοῦ ὅτι τό ὄνομα αὐτό συνιστᾶ ὅλο τό Μυστήριο τῆς θείας Οἰκονομίας[17].

Οἱ δωρεές τῆς Θεοτόκου

Παρά πολλές εἶναι οἱ δωρεές τῆς Θεοτόκου πρός τούς ἀνθρώπους. Ἡ Θεοτόκος ἀποκαλεῖται καί εἶναι κατά χάρη Μητέρα τῶν Χριστιανῶν. Φανερώθηκε στόν κόσμο «*δι᾿ αὐτῆς*» ὁ ἴδιος ὁ Θεός καί «*δι᾿ αὐτῆς*» ἔχει πραγματοποιηθεῖ ἡ σωτηρία τοῦ κόσμου[18]. Γιά νά γίνει κατανοητό τό δεύτερο μέρος τῆς δωρεᾶς δίνουμε τήν ἑρμηνεία τῆς δ' ᾠδῆς τοῦ Κανόνα τῶν Χριστουγέννων, ὅπου ὁ ἅγ. Νικόδημος διαβλέπει τήν ἑξῆς ἀλληγορία. Ἡ Θεοτόκος εἶναι τό κλαδί (ἡ ράβδος), τό ὁποῖο προῆλθε ἀπό τή φυλή τοῦ Ἰούδα καί τό γένος τοῦ Δαβίδ (ἡ ρίζα), ἀπ᾿ ὅπου βλάστησε ὁ Χριστός (τό ἄνθος) καί ὁ ὁποῖος πρόσφερε τόν καρπό τοῦ δένδρου στούς ἀνθρώπους, δηλ. τή σωτηρία[19]. Ὁ Θεός γίνεται υἱός ἀνθρώπου, οἱ ἄνθρωποι υἱοί Θεοῦ καί οἱ ἄγγελοι ἄτρεπτοι στό κακό

---

15. *Ὅ.π.*, σελ. 5.
16. *Ὅ.π.*, σελ. 9, ὑποσ. 216.
17. Ἰδίου, *Ἑορτοδρόμιον*, σελ. 216.
18. *Ὅ.π.*, σελ. 51-52.
19. *Ὅ.π.*, σελ. 76.

καί ἄξιοι μεγαλυτέρων χαρισμάτων. Γιά τήν ἀτρεψία τῶν ἀγγέλων στό κακό *«διά τῆς Θεοτόκου»* ἀπό τό μυστήριο τῆς Ἐνανθρώπησης, ὁ ἅγιος Νικόδημος παραθέτει ἀρκετές ἀναφορές ἀπό ὁμιλίες Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἀπό τόν 4ο αἱ. καί μετά[20].

Ἡ μείωση καί ἐξουδετέρωση στό τέλος τῆς δύναμης τοῦ διαβόλου ἐπετεύχθη ἐπίσης μέ τό νά μεγαλύνει ἡ Θεοτόκος τόν Κύριο. Μέσα ἀπό τό σχῆμα Εὔα-Μαρία τονίζει ὅτι ἡ πρώτη μέ τήν παρακοή της μείωσε τόν Κύριο. Ὁ Διάβολος ἐμφανιζόταν στά μάτια τῶν ἀνθρώπων σάν Θεός, μέσω της εἰδωλολατρίας. Ἡ Παρθένος Μαρία ὅμως θεράπευσε τό παράπτωμα τῆς προμήτορός της. Ἀπό μία γυναίκα ἄρχισαν τά κακά καί ἡ ἁμαρτία, ἀλλά ἀπό μία γυναίκα πάλι ξεκίνησε ἡ ἀρετή καί δόθηκαν τά ἀγαθά[21].

Τό Ἀειπάρθενο τῆς Παναγίας

Ἡ ἁγνότητα καί ἡ παρθενία εἶναι δύο χαρακτηριστικά πού συνδέονται μέ τό Ἀειπάρθενο τῆς Παναγίας. Ἡ παρθενία δέν ἀφορᾶ μόνο στό σῶμα, ἀλλά καί στό νοῦ καί στήν ψυχή. Ὁ ἅγιος Νικόδημος ρητά δηλώνει ὅτι: «*ἡ κυρία Θεοτόκος ἦτον καθαρά καί ἀμόλυντος ... καί κατά τήν πρᾶξιν καί κατά τόν λογισμόν*»[22]. Ἐξηγεῖ ὅτι μέ τό Ἀειπάρθενο ἐννοοῦμε τήν πρό τόκου καί ἐν τόκῳ καί μετά τόκον διατήρησης τῆς παρθενίας της. Ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ «*ἀπαθῶς καί ἀρρεύστως προῆλθε ἀπό τόν Πατέρα πρό αἰώνων, ὡς λόγος ἐκ νοῦ*». Ἀργότερα, ὅταν ἦρθε στόν κόσμο λαμβάνοντας καί τήν ἀνθρώπινη φύση, διατήρησε ἀβλαβή καί ἄφθορη τή Θεοτόκο[23]. Τό ὑλικό σωμα της γίνεται θρόνος χερουβικός, γιά νά δεχτεῖ τόν ὑπερούσιο καί ἀχώρητο Λόγο τοῦ Θεου[24].

Τά τρία ἀστέρια πού ὑπάρχουν στό κεφάλι καί στούς δύο ὤμους τῆς Θεοτόκου στήν εἰκονογραφία δηλώνουν τήν

---

20. Ἰδίου, *Κῆπος Χαρίτων*, σελ. 25. Ἰδίου, *Ἑρμηνεία τῆς ἐνάτης ᾠδῆς τῆς Θεοτόκου Μαρίας*, ἔκδ. «Ὀρθόδοξος Κυψέλη», Θεσ/νίκη 1998, σελ. 18.
21. *Ὅ.π.*, σελ. 28. *Ἑρμηνεία*, σελ. 20.
22. Ἰδίου, *Ἑορτοδρόμιον*, σελ. 70.
23. *Ὅ.π.*, σελ. 85.
24. *Ὅ.π.*, σελ. 97.

᾿Αειπαρθενία της[25].

Προτυπώσεις τῆς Θεοτόκου

῾Υπάρχουν ἀρκετές ἀναφορές σέ προτυπώσεις τῆς Θεοτόκου. Μερικές ἀπ᾿ αὐτές εἶναι οἱ ἑξῆς: Προτύπωση τῆς Θεοτόκου ὡς νεφέλης, ἐπειδή εἶναι ὑψηλότερη ἀπό τά γήινα, ἐλεύθερη ἀπό κάθε ἁμαρτία καί ἐμπαθή λογισμό. Νεφέλη εἶναι καί ἡ προσληφθεῖσα ἀπό τόν Κύριο ἀνθρώπινη σάρκα, ὅπου στό διάστημα τῶν ἐννέα μηνῶν τῆς κύησης δέν προξένησε κανένα κόπο ἤ βάρος στήν Θεομήτορα[26]. ῾Η καιγόμενη βάτος πού ἔκανε τόν Μωϋσῆ νά στρέψει τό βλέμμα του ἀλλοῦ[27]. ῾Η ἑπτάφωτη λυχνία τῆς Σκήτης καί ἡ Τράπεζα, τό χρυσό θυμιατήριο καί ἡ Κιβωτός, ἡ χρυσή στάμνα, ἀπ᾿ ὅπου ὁ καθένας πού γεύεται τόν Χριστό δέν πεθαίνει, ἀλλά ζεῖ αἰώνια. ῾Η ράβδος τοῦ ᾿Ααρών, γιατί ἀπ᾿ αὐτήν βλάστησε ὁ ᾿Ιησοῦς Χριστός. ῾Η θεογράφος πλάκα, γιατί σαρκώθηκε ὁ Υἱός καί Λόγος τοῦ Θεοῦ στήν κοιλία της μέ τήν ἐνέργεια τοῦ ἁγ. Πνεύματος[28].

Οἱ ἀποδιδόμενες κατηγορίες καί ἡ ἀνασκευή τους

᾿Αντιδράσεις προκάλεσε μία ὑποσημείωση σχετικά μέ τήν Θεοτόκο στό βιβλίο του «᾿Αόρατος πόλεμος» (α´ ἔκδοση 1796-Βενετία)[29].

῾Ο ἅγ. Νικόδημος δέν τίς θεωρεῖ κατηγορίες ἤ συκοφαντίες

---

25. *῞Ο.π.*, σελ. 97.
26. ᾿Ιδίου, *῾Εορτοδρόμιον*, σελ. 225.
27. *῞Ο.π.*, σελ. 230.
28. *῞Ο.π.*, σελ. 668.
29. Στό ΜΘ´ (49ο) κεφάλαιο, ὑποσημ. 1 γράφει τά ἑξῆς: «*Μέ κάθε δίκαιο ἔχαιρε καί ὑπέχαιρε πρό του αἰωνος ἡ ἁγία Τριάς προγινώσκουσα κατά τήν θεαρχικήν της ἰδέα τήν ἀειπαρθενο Μαριάμ. Διοτι εἶναι γνώμη τινῶν Θεολόγων, ὅτι ἄν καθ᾿ ὑπόθεσιν ὅλα τά 9 τάγματα τῶν ἀγγέλων ἤθελαν κρημνισθεῖ ἀπό τούς οὐρανούς καί νά γινουν δαίμονες, ἄν ὅλοι οἱ ἀπό τοῦ αἰωνος ἄνθρωποι ἤθελαν ἀποστατήσει κατά Θεου, νά βγοῦν ἀπό τήν τάξη των κτισμάτων, συγκρινόμεναι μέ τό πλήρωμα τῆς ἁγιότητας της Θεοτόκου, δέν ἐδύναντο νά λυπήσουν τόν Θεό. Διατί μόνη ἡ Κυρία Θεοτόκος ἦτον ἱκανή νά τόν εὐχαριστήση κατά πάντα καί διά πάντα*». ῾Αγ. Νικοδήμου ῾Αγιορείτου, *᾿Αόρατος πόλεμος*, ἐκδ. «ΦΩΣ», ᾿Αθῆναι 1957.

πού ἐσκεμμένα τοῦ ἀποδόθηκαν, ἀλλά ἀπορίες, τίς ὁποῖες ἔπρεπε νά ἀποσαφηνίσει. Τιτλοφορεῖ ὅμως τήν ἀνασκευή τους «*ἀπολογία ὑπέρ του ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Ἀοράτου πολέμου κειμένου σημειώματος περί τῆς Κυρίας ἡμῶν Θεοτόκου*». Οἱ κατηγορίες πού τοῦ ἀποδόθηκαν ἦταν οἱ ἑξῆς δύο: α) πῶς ἦταν δυνατόν ἡ Θεοτόκος νά εἶναι ἡ μοναδική ἀπ' ὅλα τά κτίσματα πού θά εὐχαριστοῦσε τό Θεό, ἄν τά ὑπόλοιπα ἀπομακρύνονταν ἀπ' Αὐτόν καί β) πῶς ἦταν δυνατόν ὅλος ὁ κόσμος, νοητός καί αἰσθητός, νά ἔχει γίνει γιά τήν Παναγία καί ἐκείνη γιά τόν Ἰησοῦ Χριστό[30]. Ἀπαντάει στήν πρώτη κατηγορία ὅτι, πρῶτον, πρόκειται γιά ἄποψη ἀνεπτυγμένη ἀπό τόν ἅγ. Γρηγόριο τόν Παλαμᾶ στόν λόγο του σχετικά μέ τήν παραβολή τῶν βασιλικῶν γάμων. Δεύτερον, στηρίζει ἁγιογραφικά τά ὅσα ἀναφέρει γιά τή Θεοτόκο ὡς τή μοναδική πού θά εὐχαριστοῦσε τόν Θεό βασισμένος στό χωρίο τοῦ βιβλίου τῆς Π.Δ. Σοφία Σειράχ (16,3): «*Κρεῖσσον γάρ εἷς ποιῶν τό θέλημα τοῦ Θεοῦ ἤ μύριοι παράνομοι*». Ἕνας συνετός καί πιστός ἄνθρωπος ἀξίζει περισσότερο ἀπό χίλιους ἀσεβεῖς[31]. Ἄν λοιπόν ἐφαρμοστεῖ αὐτό στήν κοινωνία καί ἕνας ἄνθρωπος θά διακρινόταν ἀπ' ὅλη τήν ὁρατή καί ἀόρατη κτίση, ἡ ὁποία θά ἔδειχνε ἀσέβεια καί θά απομακρυνόταν ἀπό τό Θεό, ποιό πρόσωπο θά ταίριαζε γι' αὐτή τή διάκριση; Φυσικά ἡ Θεοτόκος «*ἡ ὑπερέχουσα ἀγγέλων τε καί ἀνθρώπων διά τήν ἀσύγκριτον αὐτῆς ἁγιότητα*». Τρίτον, ἡ Θεοτόκος ἦταν ἐκείνη πού ἔφερε «*ἐν τῇ ἀπειράνδρῳ αὐτῆς κοιλίᾳ τόν Υἱόν τοῦ Θεοῦ*». Αὐτό καί μόνο τό γεγονός εἶναι ἀρκετό γιά νά εὐχαριστήσει τόν Θεό. Τέταρτον, αὐτή τήν ἄποψη τή διατυπώνει «*οὐκ ἀποφαντικῶς καί δογματικῶς, ἀλλά διστακτικῶς καί μετά ὑποθέσεως*»[32].

Σχετικά μέ τήν ἀπάντηση γιά τή δεύτερη κατηγορία υἱοθετεῖ τίς ἀπόψεις τοῦ ἁγ. Ἀνδρέα Κρήτης (Λόγος β′ εἰς τήν Κοίμησιν) καί τοῦ ἁγ. Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ ὅτι ἡ Παρθένος Μαρία εἶναι τοῦ προεπινοούμενον τέλος «*πρός τό*

30. Ἰδίου, *Συμβουλευτικόν Ἐγχειρίδιον*, σελ. 207.

31. Ἡ εὐσέβεια καί ἡ σύνεση ἔχουν μεγαλύτερη σημασία. Τό συγκεκριμένο χωρίο τῆς Π. Διαθήκης ἀναφέρεται στά ἀσεβῆ παιδιά, τά ὁποια θεωρεῖ ἄχρηστα. Βλάπτουν ἀντί νά ὠφελοῦν καί γίνονται βάρος στούς γονεῖς καί στήν κοινωνία.

ὁποῖον ἀφορῶν τάς τῶν ὄντων ὁ Θεός παρήγαγεν οὐσίας», δηλ. ὁ νοητός καί ὁ αἰσθητός κόσμος. Ὁ νοητός κόσμος τῶν ἀγγέλων ἀξιώθηκε «*διά τῆς Θεοτόκου*» τήν ἀτρεψία καί ὁ αἰσθητός τῶν ἀνθρώπων τήν ἐπίγνωση τοῦ Θεοῦ. Ἡ Θεοτόκος ἔτσι διανέμει δι᾽ ἑαυτῆς τόν πλοῦτο ὅλων τῶν χαρισμάτων τοῦ Θεοῦ στούς ἀγγέλους καί στούς ἀνθρώπους. Ὅλα αὐτά συνδέονται μέ τό μυστήριο τῆς Ἐνανθρώπησης, «*τό προηγούμενο θέλημα*» τοῦ Θεοῦ, τό ὁποῖο ἐξαρτᾶται ἀπό τόν ἴδιο τόν Θεό καί τήν ἀγαθότητά Του. Προβλέφθηκε καί περιορίστηκε πρίν τήν πρόγνωση καί τόν προορισμό ὅλων τῶν κτισμάτων. Ἡ Θεοτόκος εἶναι τό ἄμεσο μέσο καί τό ἀναγκαῖο συναίτιο αὐτοῦ τοῦ μυστηρίου. Κατά συνέπεια «*προεγνώσθη καί προωρίσθη*» πρίν ἀπό τά ἄλλα κτίσματα καί τά ἄλλα κτίσματα ἔγιναν καί προορίστηκαν γι᾽ αὐτήν[33].

Τέλος παρακαλεῖ νά μή τόν κατηγοροῦν ἀναίτια καί παράλογα. Αἰτία τῶν κατηγόρων του θεωρεῖ τήν ἐμπάθεια τους πρός ἐκεῖνον καί καταλήγει ὅτι ὅσοι τόν κατηγοροῦν γιά ὅλα αὐτά εἶναι σάν νά κατηγοροῦν τούς προγενέστερους. Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ἀπό τούς ὁποίους δανείστηκε τά ὅσα ἀπορρέουν σχετικά μέ τή Θεοτόκο[34].

Μίμηση τῆς Θεοτόκου

Ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιά κάθε Χριστιανό θεωρεῖ ὅτι πρέπει νά εἶναι ἡ μίμηση τῆς Θεοτόκου. Μίμηση ἀποτελεῖ ὁ καθαρισμός ἀπό κάθε εἴδους πάθος. Ἡ ἀσκητική ζωή της μᾶς ὁδηγεῖ στήν ἐπιθυμία τῆς κάθαρσης τῶν παθῶν ἔχοντας φόβο Θεοῦ. Νά μήν ἀμελοῦμε καί ἀμεριμνοῦμε χωρίς ἀγώνα καί ἄσκηση. Ἡ Παρθένος χαίρεται στή νηστεία καί στήν ἐγκράτεια τῶν Χριστιανῶν. Τήν παρθενική ζωή καί τή σωφροσύνη. Ἀγαπᾶ τήν εἰρήνη καί τήν πραότητα, δέχεται τήν ἀγάπη καί τήν ταπείνωση. Αὐτές οἱ ἀρετές δείχνουν τή μίμηση τῆς Θεοτόκου[35]. Θά πρέπει ἀκόμη νά τήν ὑμνοῦμε καί νά τήν ἐγκωμιάζουμε. Ἡ μίμησή της ἀπό

---

32. *Ὅ.π.*, σελ. 208.
33. *Ὅ.π.*, σελ. 214.
34. *Ὅ.π.*, σελ. 216.
35. Ἰδίου, *Ἑορτοδρόμιον*, σελ. 678. Ἰδίου, *Κῆπος Χαρίτων*, σελ. 90-91.

μέρους μας θά όδηγήσει νά συνεργήσει στή σωτηρία μας. Στήν παροῦσα ζωή θά μᾶς προστατεύει ἀπό κάθε ὁρατό καί ἀόρατο ἐχθρό, *«διά τῶν πρεσβειῶν της πρός τόν Υἱόν της καί Θεόν»*, καί στή μέλλουσα θά μᾶς ἀξιώσει τῆς αἰώνιας βασιλείας τοῦ Μονογενοῦς Υἱοῦ της[36].

Συμπεράσματα

Ἡ Παρθένος Μαρία ὑπερύψωσε καί δόξασε τόν Κύριο θεωρητικά καί πρακτικά. Νοῦς, λόγος, ἔργα ἀναφέρονταν πρός δόξα Κυρίου καί ἁρμόζουν στό μεγαλεῖο τοῦ Θεοῦ. Στήν Παναγία ἀποδίδει ἔμμεσα ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης τήν ἀρχή τῆς νοερᾶς προσευχῆς πού καλλιέργησαν καί ἀνέπτυξαν οἱ Μυστικοί Πατέρες[37]. Παρατηροῦμε ἐπίσης ὅτι συνδέει ἄμεσα τό πρόσωπο καί τό ρόλο πού ἔπαιξε ἡ Θεοτόκος μέ τό γεγονός τῆς Ἐνανθρώπησης τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ. Αὐτό τό γεγονός τήν ὑπερυψώνει στή συνέχεια στή συνείδηση τῶν Χριστιανῶν καί τῆς Ἐκκλησίας. Παρουσιάζεται λοιπόν πρόσωπο ξεχωριστό καί ἀνώτερο ἀπό τ' ἄλλα δημιουργήματα. Γι' αὐτό ὁ ἅγ. Νικόδημος ἐπαναλαμβάνει συχνά ὅτι ἡ Ἀειπάρθενος Μαρία εἶναι τό μεθόριο Κτίστη καί κτισμάτων[38]. Ἡ ἀξία καί τό μεγαλεῖο τῆς Θεομήτορος εἶναι τέτοιο πού οὔτε ἀγγελική, οὔτε ἀνθρώπινη γλῶσσα καί νοῦς δέν μποροῦν νά ὑμνήσουν καί νά ἐγκωμιάσουν αὐτήν[39]. Δέν παρουσιάζονται πουθενά οἱ ὑπερβολές τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας σχετικά μέ τήν Παναγία. Οἱ θέσεις του εἶναι ξεκάθαρες, ὀρθόδοξες. Ἀναφέρει ρητά γιά τό προπατορικό ἁμάρτημα πού ἔφερε ἡ Θεοτόκος, γιά τή μεσιτεία της πρός τόν Θεό γιά τή σωτηρία τῶν ἀνθρώπων, γιά τήν τριήμερη ταφή καί ἀκολούθως τή μετάστασή της στούς οὐρανούς. Ἡ μίμησή της ἀποτελεῖ εὐλογία καί εὐεργεσία γιά κάθε Χριστιανό.

Μέσα ἀπ' ὅσα παρουσιάσαμε διαπιστώνουμε ὅτι ὁ ἅγ.

---

36. Ἰδίου, *Ἑορτοδρόμιον*, σελ. 698.

37. Βλ. μ. Θεοκλήτου Διονυσιάτου, *ὅ.π.*, σελ. 282.

38. Ἁγ. Νικοδήμου Ἁγιορείτου, *Ἑορτοδρόμιον*, σελ. 661. Ἰδίου, *Κῆπος Χαρίτων*, σελ. 25.

39. Ἰδίου, *Ἑορτοδρόμιον*, σελ. 152.

Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης ἀναδεικνύεται ὄχι μόνο βαθύς γνώστης τῆς πατερικῆς σοφίας, ὄχι μόνο θεοτοκόφιλος ἅγιος, ἀλλά καί Διδάσκαλος, ὁ ὁποῖος θέλει νά διδάξει καί νά βοηθήσει τό Γένος ἀπό τούς κινδύνους ἀλλοίωσης τῆς ἑλληνορθόδοξης πίστης καί παράδοσης.

Κωνσταντίνου Μαντζανάρη
Δρ. Θεολογίας

Οἱ ἀπαρχές τοῦ ψυχολογικοῦ χρόνου καί ἡ διαστηματική ἐκφορά τοῦ χρόνου κατά τόν Γρηγόριο Νύσσης

«Τοῦτο μοι καί ἡ ψυχή παρελθοῦσα τό ἐν τοῖς διαστηματικοῖς βάσιμον, ἐν τῇ ζητήσει τῆς προαιωνίου τε καί ἀδιαστάτου φύσεως πάσχει......»
Γρηγορίου Νύσσης, Εἰς Ἐκκλησιαστήν, PG 44,729D

Στήν Ὀρθόδοξη χριστιανική σκέψη, ἡ ὑπαρξιακή ἑνότητα εἶναι γεγονός. Σκοπός καί προϋπόθεση αὐτῆς τῆς ἑνότητας εἶναι ἡ σωτηρία καί ἡ θεραπεία τοῦ ὅλου ἀνθρώπου. Ἁγιάζεται καί σώζεται ἡ ὁλότητα του ἀνθρώπου καί κατ᾽ ἐπέκταση τό πρόσωπο, τό ὁποῖο ἀποτελεῖ τήν ἔκφραση τῆς ψυχοσωματικῆς ἑνότητας, τοῦ Εἶναι του ἀνθρώπου.

Κατά συνέπεια, ἡ ψυχή (ἀπαλλαγμένη ἀπό σχολαστικές ἑρμηνευτικές παραδοχές[1]) δέν ὑπάρχει σέ κάποια σημεῖα τοῦ σώματος (καρδιά, ἐγκέφαλος), ἀλλά ἀνακρᾶται σέ μία πλήρη ἑνότητα καί συνάφεια μέ τό σωμα[2]. Μία συνάφεια

---

1. Ὑπαρχει ἕνας σαφής προβληματισμός για την ἕδρα της ψυχής τόσο στόν ἀρχαιοελληνικο κοσμο ὅσο καί στη δυτική φιλοσοφία, π.χ. ἡ θεωρια τοῦ συγχρονισμοῦ τοῦ Gelindis, μαθητή τοῦ Descartes, ἀποτελεῖ ἕνα παράδειγμα σύζευξης σώματος καί ψυχῆς.

2. Γρηγορίου Νύσσης, *Περί κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου,* PG 44, 156C: «Σιγάτω τοίνυν πασα στοχαστική ματαιολογία των μορίοις τισί σωματικοις τήν νοητήν ἐναποκλειόντων ἐνέργειαν, οἱ μέν ἐν καρδίᾳ τό ἡγεμονικόν εἶναι τίθενται, οἱ δέ τῷ ἐγκεφάλῳ τόν νουν ἐνδιαιτασθαι φασίν, ἐπιπολαίοις τισί πιθανότησι τάς τοιαύτας ἐπινοίας κρατουντες». Βλ. καί Ladner» G. *The Philosophical Anthropology of Saint Gregory of Nyssa,* σ. 71. Βλ. καί Ματσούκα

πού πραγματοποιήθηκε μέ τήν ἀκαριαία δημιουργία τοῦ ὅλου ἀνθρώπου[3] (σπερματικά[4] ἐννοούμενος) καί προσδιορίζει τήν ἁρμονική ψυχοσωματική ἑνότητα[5].

Σέ αὐτήν τήν ἀκαριαία δημιουργία τοῦ κόσμου καί τοῦ ἀνθρώπου (ὡς μία φανέρωση τῆς ἐξελικτικῆς πορείας κατά τίς καταβολές τῶν δυνάμεων, τῶν ἀφορμῶν καί τῶν αἰτιῶν) «συμπαρατείνεται»[6] καί ὁ χρόνος, ὁ ὁποῖος διακρίνει τήν κτιστή πραγματικότητα ἀπό τήν ἄχρονη ἄκτιστη θεία φύση[7].

Γιά τόν Ἅγιο Γρηγόριο Νύσσης, ὁ χρόνος, ὡς τό «ῥοῶδες» διάστημα, ἀπό τή μία καί τήν «εἰς τό διηνεκές . . . οὐδέποτε νυκτερινῷ διαιρουμένη ζόφῳ»[8], φανερώνει τή μεταβολή τοῦ ὑλικοῦ κόσμου. Αὐτή ἡ διττή ἀναφορά νοεῖται διά μέσου τοῦ αἰώνα, ὁ ὁποῖος διαχωρίζει τήν ἄκτιστη Θεία φύση ἀπό

Ν., *Δογματική καί συμβολική θεολογία*, τ.μ. Α', σ.218: «Σῶμα καί ψυχή, παρ' ὅλο πού ἡ φιλοσοφική ὁρολογία εἶναι κατά βάση διαρχική, παρουσιάζονται ὡς μία ἀρραγής ἑνότητα, ὅπου νοῦς, λόγος, βούληση, αἰσθήσεις εἶναι μία λειτουργική πραγματικότητα».

3. Γρηγορίου Νύσσης, *Περί κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου*, PG 44, 236Β, «κατά τόν αὐτόν λόγον καί τήν ἀνθρωπίνην σποράν ὑπειλήφαμεν ἔχειν ἐν τῇ πρώτῃ τῆς συστάσεως ἀφορμῇ συνεσπαρμένην τήν τῆς φύσεως δύναμιν». Βλ. καί Γρηγορίου Νύσσης, *Περί τῆς Ἑξαημέρου*, PG 44, 72ΑΒ.

4. Μαρτζέλου Γ., *Ὀρθόδοξο δόγμα καί θεολογικός προβληματισμός*, σ. 67: «Μέ ἄλλα λόγια ὁ κόσμος δέν προέκυψε μέ τή δημιουργία ἐξ ὑπαρχῆς τέλειων καί ὁλοκληρωμένων δημιουργημάτων, ἀλλά τά δημιουργήματα τέθηκαν ἀπό τό Θεό καταρχήν μέ τή μορφή σπερμάτων στήν κτίση, ἔτσι ὥστε σιγά-σιγά, ὕστερα ἀπό μία ἐξελικτική διαδικασία καί σύμφωνα μέ τήν ἀναγκαία φυσική τάξη νά ὁλοκληρωθοῦν καί νά γίνουν «καλά λίαν».

5. Γρηγορίου Νύσσης, *Πρός τούς Πενθοῦντας*, PG 46, 528Α: «Μάταιον τοίνυν δέδεικται διά των εἰρημένων τό δυσμενῶς πρός τήν τῆς σαρκός ἔχειν φύσιν. Οὐ γάρ ταύτης ἤρτηται τῶν κακῶν ἡ αἰτία».

6. Γρηγορίου Νύσσης, *Εἰς τόν Ἐκκλησιαστήν*, Jaeger, V, σ. 374, στχ. 18-20: «Τοῖς πᾶσιν ὁ χρόνος καί καιρός τῷ παντί πράγματι νοητέον δέ ἀντί του χρόνου τό μέτρον, διότι παντί τῳ γινομένῳ συμπαρατείνεται χρόνος».

7. Γρηγορίου Νύσσης, *Κατά Εὐνομίου Α'*, Jaeger, I, σ. 134, στχ. 8-11: «ἡ μέν γάρ κτίσις πασα καθώς εἴρηται, κατά τινα τάξεως ἀκολουθείαν γεγενημένη τῳ τῶν αἰώνων διαστήματι παραμετρειται». Βλ. καί Ματσούκα Ν., *Δογματική καί συμβολική θεολογία*, τ.μ. Β', σ. 184: «Ὁ χρόνος, ὡς διάρκεια καί κίνηση ἔχει μία σχετικότητα· αὐτός ὁ χρόνος εἶναι ὁ κτιστός αἰώνας ἐνω στήν ἀΐδια σχέση των προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδας εἶναι ἄπειρος».

8. Γρηγορίου Νύσσης, *Εἰς τόν ἕκτον ψαλμόν περί τῆς ὀγδόης*, Jaeger ,V, σ. 189, στχ. 22-24.

τήν κτιστή καί ἐκλαμβάνεται ὡς πεδίο μέσα στό ὁποῖο λαμβάνει χώρα ἡ γένεση τῶν ὄντων[9].

Ὁ χρόνος, ἄρα, «μετράει» διαστηματικά[10] τόν ἄνθρωπο, διότι τό σῶμα καί τό ἄλογο μέρος τῆς ψυχῆς ἀνήκουν στήν ἄλογη δημιουργία. Αὐτή ἡ διαστηματική μέτρηση ἀναφέρεται προκειμένου νά ἀναδειχθεῖ ἡ διαφορά μεταξύ τῆς ἀϊδιότητας τοῦ Θεοῦ[11] μέ τό κτιστό διάστημα τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου.

Αὐτό τό «διάστημα» θά μᾶς ἀπασχολήσει προκειμένου νά ἐμβαλουμε στή βάσανο τῆς προβληματικῆς τήν ἐνδεχόμενη σχέση τῆς μεταβολῆς τοῦ διαστηματικοῦ χρόνου μέ τήν ψυχή στήν εὐρύτερη πατερική συγγραφική ἀποτύπωση τοῦ Γρηγορίου Νύσσης.

Τό διάστημα[12] συνδέεται μέ τήν ψυχή; Σέ αὐτήν τήν εὔλογη ἀπορία ἔχουν ἀπαντήσει θετικά ὁρισμένοι ἑρμηνευτικοί θεολόγοι εἰσηγούμενοι μάλιστα καί τόν παρελκόμενο, ἐκ τῆς συνεκφορᾶς ψυχολογικό χρόνο[13].

Ἄν θελήσει νά ἐξετάσει, κάποιος ἐρευνητής, τίς προϋποθέσεις μιᾶς τέτοιας σύζευξης (ψυχῆς καί διαστηματικοῦ

---

9. Γρηγορίου Νύσσης, *Κατά Εὐνομίου Α'*, Jaeger, I, σ. 136, στχ. 9-12: «. . . ὅτι τούς αἰωνας και τον ἐν τούτοις τοπον οἷον τι χώρημα δεκτικῶν τῶν γινομενων προκαταβαλλομενος ὁ των ὅλων δημιουργός ἐν τούτοις κτίζει τά πάντα». Βλ. καί Μαντζαριδη Γ., *Χρόνος και Ἄνθρωπος*, σ. 84: «Τό αἰώνιο προσφέρεται καί γίνεται μεθεκτο μεσα στό χωρο καί τό χρόνο. Καί τό νόημα του χρόνου διασκορπίζεται σέ μια φευγαλέα καί μή ἀντιστρεπτή γραμμική ροή, ἀλλά συγκεντρώνεται στή δυνατότητα πού παρέχει στόν ἄνθρωπο ἡ κάθε στιγμή του νά ἐνταχθεῖ στήν ἀγάπη τοῦ αἰώνιου Θεοῦ».

10. Γρηγορίου Νύσσης, *Κατά Εὐνομίου Α'*, Jaeger I, σ. 133, στχ. 3-5: «.... της δέ κτίσεως ἐν παρατασει τινί διαστηματικη θεωρουμένης, πασα χρονική ταξις και ἀκολουθια των γεγονοτων διά των αἰωνων καταλαμβανεται». Τονιζεται το δεδομενο διαστημα των κτιστων δημιουργημάτων, τά ὁποῖα ἔχουν μία ἐξελικτική πορεία στό χρονικό γίγνεσθαι.

11. Γρηγορίου Νύσσης, *Περί τελειότητος*, PG 46, 265A: «... τό δέ συναφές τε καί ἀδιάστατον του Υἱου πρός τόν Πατέρα διερμηνεύων καί τῳ ἀορίστῳ τε καί ἀϊδίῳ». Βλ. καί Ματσούκα Ν., *Δογματική καί συμβολική θεολογία*, τ.μ. Β, σ. 185: «Ὁ Θεός, ὡς αἰώνιος, διαφέρει ριζικά κατ᾽ οὐσίαν ἀπό τήν αἰώνια κτιστή πραγματικότητα».

12. Νά σημειώσουμε τή στωική προέλευση τοῦ ὅρου «διάστημα», πού δηλώνει τήν ἐπέκταση τῆς κινήσεως.

13. Callahan J., «Gregory of Nyssa and the Psychological View of Time», σ. 59-66. Βλ. καί Gaith J., *La conception de la liberté chez Gregoire de Nysse*, σ. 168-170.

χρόνου) θά συναντήσει τήν παρακάτω ἄποψη:

Ὅτι, καταρχήν, ὁ ἱερός Αὐγουστῖνος θεωρεῖται θιασώτης τοῦ ψυχολογικοῦ χρόνου. Κατ᾽ αὐτόν ὁ χρόνος ὑπάρχει στό νοῦ τοῦ ἀνθρώπου καί ἑρμηνεύεται ὡς μία distentio animi (διάστημα ψυχῆς)[14]. Αὐτή ἡ βίωση τοῦ χρόνου συνδέεται μέ τόν τρόπο ὕπαρξης τοῦ κτιστοῦ καί ταυτίζεται μέ τή distentio animi, ἡ ὁποία μετράει τήν κίνηση[15]. Αὐτή ἡ βίωση τοῦ χρόνου διατρέχει τόν τρόπο ὕπαρξης τοῦ κτιστοῦ σέ ἀντιπαραβολή μέ τήν αἰωνιότητα τοῦ ἀκτίστου. Γιά τόν μέν ἄνθρωπο ὑπάρχει ἡ διάσταση, γι᾽ αὐτό ὑπάρχει καί ὁ χρόνος[16]. Γιά τό δέ Θεό ὑπάρχει τό ἀδιάστατο παρόν ταυτογνωσίας καί παντογνωσίας. Ἔτσι, ὅ,τι πρόκειται νά συμβεῖ στό μέλλον εἶναι προκαθορισμένο ἀπό τήν παντογνωσία τοῦ Θεοῦ (ἀπόλυτος προορισμός)[17]. Εἶναι ἤδη παρόν.

Ἀπό τήν ἄλλη ἡ μνήμη καί ἡ προσδοκία, ὡς ψυχολογικές λειτουργίες, κατά τόν ἱερό Αὐγουστῖνο, συγκεφαλαιώνουν τό παρελθόν καί τό μέλλον στή συνεχή πορεία τῆς ψυχῆς στό παρόν. Οἱ ψυχικές λειτουργίες «γεύονται» τό χρόνο στό παρόν[18]. Τελικά, ὁ χρόνος ὑπάρχει, ὅταν ὑπάρχει καί ἡ διαδοχή τῶν γεγονότων, τά ὁποῖα σηματοδοτοῦν τό παρόν.

Οἱ ψυχολογικές ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου ἀντιλαμβάνονται τή ροή τοῦ χρόνου. Αὐτή ἡ διάσταση τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου διαπερνᾶ τίς χρονικές σταθερές (παρελθόν-

---

14. Αὐγουστίνου, *Les Confessions*, σ. 314. Στό παρόν κεφάλαιο παρουσιάζεται ἡ σχέση φόβου καί χρόνου, ὅπως αὐτή ἐκλαμβάνεται ἀπό τό νοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

15. Τσάμη Δ., *Εἰσαγωγή στήν πατερική σκέψη*, σ. 54: «Ἀντίθετα κατά τόν Αὐγουστίνο... ὁ χρόνος βρίσκεται στήν ψυχή τοῦ ἀνθρώπου, ὅπου μετράει τήν κίνηση σύμφωνα μέ τό πρότυπο τοῦ Ἀριστοτέλη».

16. Αὐγουστίνου, *De civitate Dei*, II, Migne PL 41,321: «Cujus motionis et mutationis cum aliud atque, quae simul esse non possunt, cedit atque succedit, in brevioribus vel productioribus morarum intervallis tempus sequeretus». Βλ. καί Γιανναρα Χ., *Σχεδίασμα εἰσαγωγης στή φιλοσοφία*, σ. 343: «Αὐτό πού ὑπάρχει ὡς χρονική διαδοχή, εἶναι αὐτό πού ἀδυνατεῖ νά ὑπάρχει ὡς ἀδιάστατο παρόν. . .».

17. Clement O., *Ἡ Θεολογία μετά τό «θάνατο τοῦ Θεοῦ»*, σ. 42-43.

18. Miller F., «Aristotle on Reality of time», σ.134. Στό παρόν ἄρθρο σημειώνεται ἡ ἐπίδραση τοῦ Ἀριστοτέλη στόν Αὐγουστῖνο στήν ἀναφορά του γιά τό ὅτι τό παρόν ἐμπεριέχει καί τό παρελθόν καί τό μέλλον καί μέ αὐτήν τήν ἔννοια, ὅπως παραπάνω (σ. 133) σημείωνε ὁ πονήσας τό ἄρθρο, τό ἀληθινό παρόν δέν μπορεῖ νά ἔχει διάρκεια.

παρόν-μέλλον) καί βιώνει τή χρονικότητα συνειδησιακά.

Νά σημειώσουμε δέ καί τή διεξοδική ἀναφορά πού ἐπιχειρεῖται[19] γιά τήν ἐπιρροή τοῦ Αὐγουστίνου ἀπό τόν Μ. Βασίλειο καί, βεβαίως, τό θεωρητικό πλαίσιο σκέψης, πού πρωτοσημείωσε ὁ Ἀριστοτέλης γιά τήν ἀντίληψη τοῦ χρόνου.

Γιά αὐτό τό πλαίσιο σκέψης θά ἀναπτύξουμε τήν προβληματική μας καί θά ἐξετάσουμε ἄν καί σέ ποιό βαθμό ὁ Ἀριστοτέλης σύνδεσε τήν ψυχή μέ τό χρόνο καί ἐν τέλει να διερωτηθοῦμε γιά τήν ἀκρίβεια τῆς ἀπόδοσης τοῦ ψυχολο-γικοῦ χρόνου στόν Ἀριστοτέλη.

Γιά τήν προβληματική τοῦ ψυχολογικοῦ[20] χρόνου ἐπέδρασε θετικά ἡ θεώρηση τοῦ Ἀριστοτέλη γιά τήν ἔννοια τῆς σημαντικῆς τοῦ χρόνου. Ὁ χρόνος ὑπάρχει πάντα καί παντοῦ σέ ὅλα τά ὄντα[21] καί ἡ κίνηση σχετίζεται μέ τό κάθε φορά κινούμενο ὄν[22]. Μόνο μέσα ἀπό τήν κίνηση συναρ-

---

19. Τσαμη Δ., *Εἰσαγωγη στήν πατερική σκέψη*, σ. 56: «Μποροῦμε ὅμως να ἰσχυριστοῦμε πώς ὁ Βασίλειος εἰσήγαγε τόν ψυχολογικό χρόνο στή χριστιανική σκεψη και γι᾽ αὐτό μπορεῖ νά θεωρηθεῖ κοινή πηγή τοῦ Γρηγοριου Νύσσης καί Αὐγουστίνου». Στό ἐν λόγῳ ἐγχειρίδιο παρουσιάζονται, ἐπισης, ἀναλυτικα καί ἐμπεριστατωμένα οἱ σχέσεις μεταξύ τῶν ἀντιλήψεων τοῦ Αὐγουστινου, τοῦ Πλωτινου, του Μ. Βασιλείου, τοῦ Ἀριστοτέλη καί του Γρηγορίου Νύσσης μέ τόν ψυχολογικό χρόνο.

20. Νά σημειώσουμε, ὅτι στούς νεότερους χρόνους, συναντοῦμε ἀναφορές γιά τόν ψυχολογικό χρόνο (ὁ χρόνος, κατά τήν ἐπιστήμη τῆς ψυχολογίας νοειται, ὡς ἔκφραση της συνείδησης, δηλ. τό μέσο μέ τό ὁποῖο θέτουμε σέ τάξη τίς ἐμπειριες μας) στα ἔργα του H. Bergson καί ἄλλων συγγραφέων. Ὁ Γαλλος φιλόσοφος εἰσηγούμενος τήν ἔννοια της διάρκειας ἀνέπτυξε τήν ψυχοαντίληψη του χρόνου. Διέκρινε τό χρόνο της διάρκειας καί τόν ψυχολογικο χρονο, πού ὑπαρχει μέ τη δημιουργική πνοή του ἀνθρώπου. Αὐτός ὁ ψυχολογικός χρόνος ἐκφράζει τήν ἀδιάκοπη ποιοτική μεταλλαγή και νοειται ὡς ἡ πραγματική διάρκεια. Μέσα στά πλαίσια της διάρκειας του ψυχολογικου χρόνου, μπορει ὁ ἄνθρωπος νά κινηθει δημιουργικά και ν᾽ ἀναπτύξει δυναμικες συμπεριφορές στή συνεχή ροη του χρονου. Ὑπάρχουν σχετικές ἀναφορές στά ἑξῆς ἔργα: Bergson H, *Time and Free Will*, σ. 100., Bergson Θ., *Τά ἄμεσα δεδομενα της συνειδησης*, μεταφρ. Παπαγεωργίου Κ., σ. 105, Bachelard G..., *Ἡ διαλεκτική της διαρκειας*, μετάφρ. Σπηλιωτακοπούλου Ρ., σ. 49 καί 54-55., Γκόλνα Τ., «Ἡ τεχνολογία ἐπιμηκύνει τόν ψυχολογικό χρόνο», σ. 5.

21. Ἀριστοτέλους, *Φυσικά*, Δ11, 219α. στχ. 3-4: «Ὁ δέ χρόνος ὁμοίως καί πανταχοῦ καί παρά πᾶσιν».

22. Ἀριστοτέλους, *Φυσικά*, Δ10, στχ. 10-12: «Ἡ ἑκάστου μεταβολή καί κίνησις ἐν αὐτῷ μεταβαλλόντι ἐστίν, ἤ οὗ ἄν τύχῃ ὄν αὐτό τό κινούμενον

τᾶται ὁ χρόνος καί ὁ χρόνος, πού ὑπάρχει μέ τήν κίνηση, εἶναι συνεχής[23]. Ἡ κίνηση δέν μετριέται μόνο μέ τό χρόνο, ἀλλά καί ὁ χρόνος μέ τήν κίνηση[24]. Ὁ χρόνος εἶναι μέτρο κινήσεως καί μέτρο ἠρεμίας[25].

Ὅταν κάτι ἀριθμεῖται προϋποτίθεται καί αὐτό, πού ἐκτελεῖ τήν ἀρίθμηση. Κατά συνέπεια, αὐτό πού ἐκτελεῖ τήν ἀρίθμηση εἶναι ἡ ψυχή[26] (ἤ ὁ νοῦς τῆς ψυχῆς) καί ἔτσι ὑπάρχει ὁ χρόνος[27]. Βεβαίως, γιά νά ἔχουμε ἀντίληψη τοῦ χρόνου θά πρέπει νά παρεμβληθεῖ ὁρισμένο χρονικό διάστημα ἀνάμεσα σέ δύο «νῦν» γιά νά μπορεῖ νά διακριθεῖ, διά τῆς κινήσεως, τό παρελθόν καί τό μέλλον[28]. Τελικά, ὁ χρόνος δέν μπορεῖ νά μετρηθεῖ, ἄν δέν ἀντιληφθεῖ ἡ ψυχή κάποια μεταβολή ἤ ἀλλοίωση.

Κατά συνέπεια, ἀπό τίς παραπάνω παρατηρήσεις, διατυπώθηκε ἡ ἄποψη γιά τή σύνδεση τοῦ χρόνου μέ τήν ψυχή καί τελικά ἀποδόθηκε στόν Ἀριστοτέλη ὁ ψυχολογικός χρόνος.

καί μεταβάλλον».

23. Ἀριστοτέλους, *Φυσικά*, Δ11, 219α, στχ. 1-3: «ὅτι μέν οὖν κίνησις ὁ χρόνος ἐστί, φανερόν· ληπτέον δέ, ἐπεί ζητοῦμεν τί ἐστιν ὁ χρόνος, ἐντεῦθεν ἀρχομένοις, τί τῆς κινήσεως ἐστίν ...».

24. Ἀριστοτέλους, *Φυσικά*, Δ12, 220b, στχ. 14-16: «μόνον δέ τήν κίνησιν τῷ χρόνῳ μετροῦμεν, ἀλλά καί τῇ κινήσει τόν χρόνον διά τό ὁρίζεσθαι ὑπ᾽ ἀλλήλων.» Βλ. καί Sachs J., *Aristotle᾽s Physics, A Guided Study*, σ. 121. Βλ. καί Moreau J., *L᾽ espace et le temps selon Aristote*, σ. 96.

25. Ἀριστοτέλους, *Φυσικά*, Δ12, 221b, στχ. 7-12: «ἐπεί δ᾽ ἐστίν ὁ χρόνος μέτρον κινήσεως, ἔσται καί ἠρεμίας μέτρον [κατά συμβεβηκός]· πᾶσα γάρ ἠρεμία ἐν χρόνῳ· οὐ γάρ ὥσπερ τό ἐν κινήσει ὄν ἀνάγκη κινεῖσθαι οὕτω καί τό ἐν χρόνῳ· οὐ γάρ κίνησις ὁ χρόνος, ἀλλ᾽ ἀριθμός κινήσεως, ἐν ἀριθμῷ δέ κινήσεως ἐνδέχεται εἶναι καί τό ἠρεμοῦν».

26. Ἀριστοτέλους, *Φυσικά*, Δ14, 223α, στχ. 16-29. Βλ. καί Ἀπολιτάνου Δ., Τό συνεχές καί ὁ χρόνος, σ. 91: «. . . ἀνεξάρτητα ἀπό τίς ἐπιχειρούμενες μετρήσεις διαρκειων, πού, κατά τόν Ἀριστοτέλη, προϋποθέτουν τήν ὕπαρξη ἔλλογου ὄντος». Βλ καί Σιάσου Λ., *Ἡ διαλεκτική στη φανέρωση τῆς φύσης*, σ. 312.

27. Ἀριστοτέλους, *Φυσικά*, Δ12, 220b, στχ. 16-19: «Ὁ μέν γάρ χρόνος ὁρίζει τήν κίνησιν ἀριθμός ὤν αὐτῆς, ἡ δέ κίνησις τόν χρόνον ...... καθάπερ καί τῷ ἀριθμητῷ τόν ἀριθμόν».

28. Ἀριστοτέλους, *Φυσικά*, Δ11, 220α, στχ. 3-4: «Χρόνος μέν γάρ ὁ τῆς φορᾶς ἀριθμός, τό νῦν δέ ὡς τό φερόμενον, οἷον μονάς ἀριθμοῦ». Βλ. καί Σιάσου Λ., *Ἡ διαλεκτική στή φανέρωση τῆς φύσης*, σ. 305. Βλ. καί Ζήση Χ., «Τό πρόβλημα του χρόνου στόν Ἀριστοτέλη», σ. 247. Βλ. καί Sachs J., *Aristotle᾽s Physics. A Guided Study*, σ. 119. Βλ. καί Hussey E., *Aristotle Physics*, σ. 142.

Ὅμως συμβαίνει πραγματικά ἡ ἐν λόγῳ σύνδεση ἤ ὑπάρχει μία ἐνδεχόμενη ἐπιρροή ἀπό τούς πλατωνικούς ὑπομνηματιστές τοῦ Ἀριστοτέλη;

Ἄν ἐξετάσει κανείς προσεχτικά τήν ἀπορρηματική μέθοδο τοῦ φιλοσόφου στούς συγκεκριμένους στίχους[29], θά παρατηρήσει ὅτι θέτει τό πρόβλημα σέ ἐκείνη τή βάση, κατά τήν ὁποία περιγράφει τήν περίπτωση, σύμφωνα μέ τήν ὁποία, ἐάν δέν ὑπάρχει ἡ ψυχή, δέν θά ὑπάρχει καί ὁ χρόνος, ὡς ἐν δυνάμει ἀριθμούμενος. Ἀπό τήν ἄλλη ὅμως ὑπάρχει (ὁ χρόνος), ὡς πρότερο καί ὕστερο στήν κίνηση. Δηλαδή ὁ χρόνος στήν περίπτωση αὐτή θεωρεῖται ὡς μία μετρήσιμη ἐκφορά τῆς κίνησης καί δέν ἀναγνωρίζεται ἀναγκαστικά ἡ σύνδεσή του μέ τήν ψυχή.

Γιατί ὅμως ἀποδόθηκε ὁ «ψυχολογικός χρόνος» στόν Ἀριστοτέλη;

Μπορεῖ κανείς νά ἐντοπίσει στοιχεῖα αὐτῆς τῆς «βολικῆς» ἑρμηνευτικῆς στούς ὑπομνηματιστές τοῦ Ἀριστοτέλη, οἱ ὁποῖοι προκρίνουν τήν ψυχική μεταβολή[30], ὡς μία κυρίαρχη ἑρμηνευτική ἀφετηρία.

Κατά συνέπεια, ἡ ἀπόδοση τοῦ «ψυχολογικοῦ χρόνου» στόν Σταγειρίτη φαίνεται ὅτι ἀποτελεῖ μία γενίκευση τῆς ἑρμηνευτικῆς της ἀπορρηματικῆς του διατύπωσης. Ἔτσι, ἄν δεχτοῦμε τήν παραπάνω ἄποψη, τότε ὁ Ἀριστοτέλης δέ θέτει ἀναγκαστικά τό πλαίσιο σκέψης γιά τόν ψυχολογικό χρόνο γιά τόν Αὐγουστῖνο καί γιά τούς πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας.

---

29. Ἀριστοτέλους, *Φυσικά*, Δ14, 223α, στχ. 16-29.

30. Συμπλικίου, *Ὑπόμνημα στά Φυσικά*, σ. 791, στχ. 12: «δεῖ δέ οὐκ ἔξωθεν τῆς ψυχης λαμβάνειν τὸν χρόνον» καί σ. 792, στχ. 15-16: «... εἰ μὴ εἴη ψυχὴ, διότι μή ἔστι τό ἀριθμουν» . . Βλ. καί Φιλοπόνου, *Ὑπομνημα στα Φυσικά*, σ. 769, στχ. 25: «... Τῳ περί του χρόνου λογῳ, μίαν μέν πως ἔχει ὁ χρόνος πρός τήν ψυχην, ἄρα μή οὔσης ψυχης οὐδέ χρόνος ἐστίν, ἤ ἐνδέχεται ἀναιρεθείσης της ψυχης τόν χρόνον εἶναι...», *Ὁ.π.*, σ. 770,, στχ. 3-5: «πρός δέ τήν προτέραν ἀπορίαν, ἥτις ἐζήτει πως ἔχει ἡ ψυχή πρός τόν χρόνον, πότερον καί μη οὔσης ψυχῆς ἀριθμούσης ἔστιν ὁ χρόνος ἤ οὔ, ὑπαντᾳ τοιούτῳ τρόπῳ ...», *ὅ.π.*, σ. 775, στχ. 16-18. Βλ. καί Θεμιστίου, *Μετά τά ἀναλυτικά Παράφρασις*, σ. 160, στχ. 25-26: «... φανερόν ὡς οὐκ ἄν ὁ χρόνος εἴη μή οὔσης ψυχῆς», καί σ. 163, στχ. 4: ... ὅταν συγχωρῇ μή οὔσης ψυχης μηδέ τόν χρόνον ὑπάρχει». Βλ. καί Σιάσου Λ., *Ἡ διαλεκτική στή φανέρωση τῆς φύσης*, σ. 312.

Βεβαίως, σέ ἕνα διαφορετικό ἐπίπεδο κινεῖται ἡ σκέψη τοῦ Γρηγορίου Νύσσης, σύμφωνα μέ τόν ὁποῖο τό χρονικό διάστημα δέν εἶναι μόνο ὁ χῶρος τῆς μεταβολῆς καί τῆς ἀλλοιώσεως, ἀλλά καί τό ὅριο μεταξύ τῆς ἔγχρονης δημιουργίας καί τῆς ἄχρονης ὑπάρξεως τῆς ἀκτίστου θείας φύσεως[31].

Ὁ χρόνος, ὥστε, ἑρμηνεύεται συνθετικά ὡς τό «ῥοῶδες» διάστημα ἀπό τή μία καί τήν «εἰς τό διηνεκές παραμένει οὐδέποτε νυκτερινῷ διαιρουμένη ζόφῳ»[32] ὀγδόην ἡμέραν ἀπό τήν ἄλλη. Ὑπό αὐτή τή διττή καί σταυρική ἑρμηνευτική θεώρηση ὁ ἄνθρωπος ἔχει τή δυνατότητα νά ἀναπτύξει μία μοναδική καί ἀνεπανάληπτη ἱστορική διαδρομή, νά ἑνωθεῖ μέ τό Χριστό, νά ἀπελευθερωθει ἀπό τήν ἁμαρτία καί νά σωθεῖ μέσα στό χῶρο τῆς ἄκτιστης φύσης, ἡ ὁποία εἶναι παρόν καί ὑπερβαίνει κάθε ἀρχή τῆς κτιστῆς πραγματικότητας[33].

Ἔτσι, ὁ χρόνος ὑπό αὐτή τή συνθετική ἑρμηνεία νοεῖται πλέον διά μέσου τοῦ αἰῶνος, ὁ ὁποῖος διαχωρίζει τήν ἄκτιστη θεία φύση ἀπό τήν κτιστή καί ἐκλαμβάνεται ὡς πεδίο μέσα στό ὁποῖο λαμβάνει χώρα ἡ γένεση τῶν κτιστῶν ὄντων[34]. Ἡ κτιστή φύση διατηρεῖται στό εἶναι, ἐφόσον συνέχεται ἀπό τήν ἄκτιστη θεία ἐνέργεια. Ὁ Θεός εἶναι παρών καί ὑπεράνω ἀρχῆς καθορίζοντας τήν ἀρχή καί τό τέλος, μέσα στήν ὁποία (ὁριοθέτηση) κινοῦνται καί διαβιοῦν ὅλα τά κτιστά ὄντα[35].

---

31. Γρηγορίου Νύσσης, *Εἰς Ἐκκλησιαστήν*, PG 44, 729D: «Τοῦτό μοι καί ἡ ψυχή παρελθουσα τό ἔν τοις διαστηματικοις βάσιμον, ἐν τῃ ζητησει τῆς προαιωνίου τε καί ἀδιαστάτου φύσεως πάσχει...»

32. Γρηγορίου Νύσσης, *Εἰς τον ἕκτον ψαλμόν περί τῆς ὀγδοης*, Jaeger, V, σ. 189, στχ. 23-24.

33. Γρηγορίου Νύσσης, *Κατά Εὐνομίου Γ*, Jaeger II, σ. 210, στχ. 11-15. «Ἡ γάρ ἀδιάστατος καί ἄποσος καί ἀπερίγραπτος δύναμις, ἐν ἑαυτῇ τούς αἰωνας καί πασαν τήν ἐν τούτοις ἔχουσα κτίσιν καί πανταχόθεν της των αἰώνων ἀπειρίας τῇ ἀϊδιότητι τῆς ἰδίας ὑπερπίπτουσα φύσεως...»

34. Γρηγορίου Νύσσης, *Κατά Εὐνομίου Α'*, Jaeger I, σ. 136, στχ. 9-12: «ὅτι τούς αἰῶνας καί τόν ἐν τούτοις τόπον οἷόν τι χώρημα δεκτικόν τῶν γινομένων προκαταβαλλόμενος ὁ των ὅλων δημιουργός ἐν τούτοις κτίζει τά πάντα».

35. Γρηγορίου Νύσσης, *Κατά Εὐνομίου Γ'*, Jaeger II, σ. 210, στχ. 17-18: «Ἐπεί οὖν ἴδιον τῆς κτίσεως τό ἀρχήν ἔχειν, ἀλλότριον ἄν εἴη τῆς ἀκτίστου

Ἡ ὀντολογική ἀναφορά τοῦ χρόνου προσδιορίζει καί τήν αἰτία του στή «συλλήβδην» καί «ἐν ἀκαρεῖ» δημιουργία[36], ἀπό τήν ὁποία ἐξαρτᾶται. Κατά συνέπεια, ὅ,τι συμβαίνει ἐνδιαμέσως στά χρονικά διαστήματα «πρίν» καί «μετά» μετριέ ται ἀπό τό χρόνο. Ἄρα δέν ὑπάρχει χρόνος πρίν τό Εἶναι τῆς κτίσεως. Αὐτό τό χρονικό μέτρο φανερώνει τήν ἀλλοίωση τοῦ γίγνεσθαι. Ἔτσι καί ὁ ἄνθρωπος ἐντάσσεται στό χαρακτηριστικό στοιχεῖο τοῦ μετρικοῦ χρόνου, διότι τό σῶμα ἀνήκει στήν ὑλική καί ἄλογη δημιουργία.

Ὁ χρόνος σηματοδοτεῖ τήν ἔννοια τοῦ μέτρου «διότι παντί τῶν γινομένων συμπαρατείνεται χρόνος»[37]. Ἔτσι ἡ χωροχρονική διάσταση ἀποτελεῖ ἔννοια τῆς κτιστῆς πραγματικότητας, μέσα στήν ὁποία γεννιοῦντα τά κτιστά ὄντα.

Ἐν κατακλεῖδι, μέσα στόν ἀνθρωποκεντρικό χαρακτήρα τῆς διαστηματικῆς καταστάσεως, τό πρόσωπο προσλαμβάνει τίς δωρεές τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καί κινεῖται ἁγιοποιητικά πρός τήν κατάσταση, ὅπου «τό βλέπειν τόν Θεόν ἔστιν ἡ ζωή τῆς ψυχῆς»[38].

Προϋπόθεση τῆς παραπάνω ἔννοιας τοῦ διαστήματος εἶναι ἡ διάκριση τῶν αἰωνίων καί τῶν χρονικῶν ὑπάρξεων. Αὐτή ἡ διάκριση προσδιορίζεται ἀπό το ὅτι ὁ «ῥοώδης» χρόνος μεταβαίνει ἀπό τό παρελθόν, παρόν καί μέλλον μέ κοινό ἄξονα ἀναφορας τήν περατότητα τῶν ὄντων.

Σέ αὐτήν τήν ὀντική ἀναφορά τό πρόσωπο κινεῖται σέ μία πραγματική κατάσταση, ὅπου ὅλα εἶναι παρόν, μέσα στό ὁποῖο ἐμπερικλείεται τό παρελθόν καί τό μέλλον (ὡς γεύση τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν) καί ἀντιλαμβάνεται κάθε μεταβολή τοῦ «ῥοώδους» χρόνου διαστηματικά σέ μία συνεχή πνευματική πορεία.

Ἡ ἀνθρώπινη ζωή ἐμπερικλείει τό διάστημα, ὅπου βρίσκεται τό ἀνεπανάληπτο καί μοναδικό «νυν» της αἴσθησης,

---

φύσεως τό τῆς κτίσεως ἴδιον».

36. Γρηγορίου Νύσσης, *Ἀπολογητικός εἰς τήν Ἑξαήμερον*, PG 44, 72A: «ἐν μέν γάρ τῷ κεφαλαίῳ τό συλλήβδην τά πάντα γεγενῆσθαι περιίστησι, διά δέ τῆς ἀρχῆς δηλοῦται τό ἀκαρές τε καί ἀδιάστατον».

37. Γρηγορίου Νύσσης, *Εἰς τόν Ἐκκλησιαστήν*, Jeager, V, σ. 374, στχ. 18-20: «Τοῖς πᾶσιν ὁ χρόνος καί καιρός τῷ παντί πράγματι· νοητέον δέ ἀντί τοῦ χρόνου τό μέτρον, διότι παντί τῷ γινομένῳ συμπαρατείνεται χρόνος».

38. Γρηγορίου Νύσσης, *Εἰς τούς Μακαρισμούς*, PG 44, 1264D.

διά μέσου τοῦ ὁποίου τό πρόσωπο εἶναι σέ θέση νά μεταμορφωθεῖ ἁγιοποιητικά πρός τό ἀγαθόν. Εἶναι αὐτό πού κατοπτεύει τό χρόνο πέρα ἀπό τά πεπερασμένα ὅρια καί εἰσάγει τή νέα οἰκείωση τῆς πνευματικῆς του προόδου.. Μέσα σ᾽ αὐτό τό πλαίσιο τῆς ἀδιάτμητης χρονικῆς ἔκτασης, ἡ ψυχή ἀντιλαμβάνεται τίς ἁγιοπνευματικές, μεταμορφωτικές ἀλλοιώσεις καί ἀπεργάζεται τή μεταβολή καί τήν πρόοδο στό συνεχές ἐκκλησιαστικό γίγνεσθαι.

Αὐτή ἡ ὑπέρβαση καί ἡ σχετικοποίηση τοῦ ἀντικειμενικοῦ χρόνου παρέχει τή δυνατότητα στό πρόσωπο νά γευτεῖ τή σχέση μέ τό Θεό μέσα στό ἱστορικό γίγνεσθαι καί νά κινηθεῖ ἁγιοποιητικά πρός τό μέλλον τῆς ἐσχατολογικῆς ἐλπίδας.

Ἡ ψυχή κινεῖται πέρα ἀπό ὁριακές ἀναφορές καί σχετικοποιεῖ τόν ἀντικειμενικό χρόνο γιά νά ὑπερκεράσει τό παρελθόν, τό παρόν καί τό μέλλον. Ἔτσι, τό πρόσωπο μπορεῖ νά μετέχει στή θεία ἐνέργεια[39], γι᾽ αὐτό καί ὑπάρχει μεταβολή καί ἀλλοίωση σέ αὐτό.

---

39. Γρηγορίου Νύσσης, *Περί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος*, Jaeger, III,I σ. 105: «... καί πάντα ὅσα παρά τοῦ Πνεύματος χορηγεῖσθαι τῇ κτίσει πεπίστευται, ἐκείνῳ μέν παρειναι πλουσίως πηγάζονται καί εἰς ἄλλους ὑπερχεόμενα, τήν δέ κτίσιν ἐπιδεᾶ τῆς ἐκεῖθεν ἀναδιδομένης εὐεργεσίας καί χάριτος καθεστάνται καί ἐκ μετουσίας, δέχεσθαι τήν τῶν ἀγαθῶν κοινωνίαν...».

Summary

In the present article, we have dealt with the importance of the phsycological time and its utterance based on St Gregory's of Nyssa preaching.

Especially, we have presented the «fluctionary» alteration of spatial time, conduced to soul. In this presentation we have clarified the historical frame of reference of the psycological time we have cleared out Aristotle's interprenting reference concerning the relationship between soul and time (as not necessary).

Further on, we have defined the incomparable description of time through the discrimination between created and not created and the ontological countable reference in human beings. Cosmological conclusions concerning the sudden and as a whole creation of the world are also included.

Finally, having as a common axis the finity of human beings, the past, the present and the future establish the constant change of the «fluxionary» spatial time which becomes relevant through the transforming alteration of soul in an everlasting ecclesiastical course.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ
ΠΗΓΕΣ

Γιά τά ἔργα τοῦ Γρηγορίου Νύσσης χρησιμοποιήθηκε ἡ κριτική ἔκδοση τοῦ W. Jeager καί τοῦ J.P. Migne.

Εἰδικότερα, ἀπό τήν κριτική ἔκδοση τοῦ W. Jeager:

- Voll. I. Contra Eunomium Libri. Edidit: Warnerus Jeager. Liber I et II (vulgo I et XIIB), Leiden 1960.
- Voll. II. Contra Eunomium Libri. Editid: Wernerus Jeager. Liber III (Vulgo III et XII), Refuratio Confessionis Eunomis (Vulgo Lib. II), Leiden 1960.
- Voll. V. In Psalmorum Inscriptiones. In sextum Psalmum de Octava. In Ecclesiasten Homiliae. Edidit: Jacobus McDonough et Paulus Alexander, Leiden 1962.

Voll. III, I. Opera Dogmatica Minora, Edidit: Fridericus Mueller, Leiden 1958.

Γιά τά ὑπόλοιπα ἔργα τοῦ Γρηγορίου Νύσσης χρησιμοποιήθηκε ἡ ἔκδοση τοῦ J. P. Migne, Patrologiae Cursus Capletus, Patrologiae Graeca, τ.μ., 44, 46.

Χρησιμοποιήθηκε, ἐπίσης, ἡ P.L. καί ἡ Bibliotheque Augustinienne, Qeuvres de Saint Augustin, 14, Les Confessions VIII-XIII, (ἐκδ. Desclèe de Brouwerr) Paris 1962, γιά τίς ἀναφορές μας στόν Ἱερό Αὐγουστῖνο.

Γιά τά φιλοσοφικά ἔργα τῶν Ἑλλήνων χρησιμοποιήθηκαν οἱ παρακάτω ἐκδόσεις:

- Ἀριστοτέλους, Φυσικά, W.D.Ross, Oxford 1990.
- Σιμπλικίου, C.A.G. IX, X: Ὑπόμνημα στά Φυσικά, *In Aristotelis Physicorum libros . . . Commentaria,* ἐκδ. H. Diels, στη σειρά Commentaria in Aristotelem Graeca, τόμ. IX, X, Berolini 1882-1895.
- Φιλοπόνου, Ὑπόμνημα στά Φυσικά, C.A.G IX,X: Ὑπόμνημα στά Φυσικά, *In Aristotelis Physicorum Libros... Commentaria,* ἐκδ. H. Vitelli, στή σειρά Commentaria in Aristotelem Graeca, τόμ. XVI, XVII, Berolini 1887-1888.
- Θεμιστίου, Μετά τά Ἀναλυτικά Παράφρασις, C.A.G. V: Analyticorum Posteriorum Paraphrasis, ἐκδ. M. Wallies, στή σειρά Commentaria in Aristotelem Graeca, τόμ. V, Berolini 1900.

ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ

Ἑλληνόγλωσσες Μελέτες

Ἀπολινᾶτος Δ., «Τό συνεχές καί ὁ χρόνος», στό *Νεῦσις* 3, Ἀθήνα, 1995, σ. 67-96.

Γιανναρᾶς Χρ., Σχεδίασμα εἰσαγωγῆς στή φιλοσοφία, ἐκδόσεις Δόμος, Ἀθήνα 1990.

Γκόλνα Τ. «Ἡ τεχνολογία ἐπιμηκύνει τόν ψυχολογικό χρόνο», στό Καθημερινή, Τέχνες καί γράμματα, 5-5-2002, σ.5.

Ζήσης Χ., «Τό πρόβλημα τοῦ χρόνου εἰς τόν Ἀριστοτέλη», στό *Φιλοσοφία* τμ. 3, Ἀθήνα 1973, σ. 246-261.

Μαντζαρίδης Γ., *Χρόνος καί ἄνθρωπος*, ἐκδόσεις Πουρναρᾶ, Θεσσαλονικη 1992.

Ματσούκας Ν., *Δογματική καί συμβολική Θεολογία Α': Εἰσαγωγή στή Θεολογική γνωσιολογία.* (Φιλοσοφική καί Θεολογική Βιβλιοθήκη 2), ἐκδόσεις Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1985.

Μαρτζέλος Γ., *Ὀρθόδοξο δόγμα καί ὁ θεολογικός προβληματισμός. Μελετήματα δογματικῆς θεολογίας* Β', (Φ.Θ.Β. 41), ἐκδόσεις Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2000.

Σιάσος Λ., *Ἡ διαλεκτική στή φανέρωση τῆς φύσης*, ἐκδόσεις Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1989.

Τσάμης Δ., *Εἰσαγωγή στή σκέψη τῶν πατέρων τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας*, ἐκδόσεις Πουρναρᾶς, Θεσσαλονίκη 1992.

Ξενόγλωσσες Μελέτες

Bachelard G., *Ἡ διαλεκτική της διάρκειας*, μετάφρ. Σπηλιωτακοπούλου Ρ., ἐκδόσεις Ἑκάτη, Paris 1985.

Bergson H., *Time and free Will*, ἐκδόσεις Harper & Row, N.Y. 1960.

Bergson H., *Τά ἄμεσα δεδομένα τῆς συνείδησης*, μετάφρ. Παπαγεωργίου Κ., Ἀθήνα 1998.

Callahan F.J., « Gregory of Nyssa and the Psychological view of Time» στό *Atti del XII Congresso Internazionale di Filosofia*, voll. Undicesimo, Firenze 1960, σ. 59-66.

Clement O., *Ἡ Θεολογία μετά τό «θάνατο τοῦ Θεοῦ»*, δοκίμιο

γιά μίαν ἀπάντηση τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας στό σύγχρονο ἀθεϊσμό, Χ.Ο., Ἀθήνα 1973.

Hinitikka J., *Time and Necessity,* ἐκδόσεις. At the Clarendon Press, Oxford 1973.Hussey E., *Arissotle Physics,* ἐκδ. Clarendon Press, Oxford 1985.

Ladner B.G. «The Philosophocal Antropology of Saint Gregory of Nyssa», στό *Dumbarton Oaks Research Library,* ἐκδόσεις Harvard University Press, Cabridge 1956, σ. 61-94.

Miller D.F., «Aristotle on the reality of the time», στό *Archiv für Geschicte der Philosophi,* ἐπιμέλ. ἐκδ. Wagner H., ἐκδόσεις Walter de Gruyter, τ.μ. 56, (1974), σ. 132-155.

Moreau J., L' *espace et le tempus selon Aristote,* ἐκδ. Columpia University, Padova MCMLXV

Sachs J., *Aristotle's Physics. A Guided Study,* ἐκδ. Rutgers University Press, New Jersey 1990.

Γερασίμου Στυλιανοῦ
Ὑποψ. Δρ. Θεολογίας

Δόγμα καί Φιλοσοφία στόν Γρηγόριο Νύσσης

Σχέση δόγματος καί φιλοσοφίας

Μέ τή θρησκευτική ἔννοια δόγμα θεωρεῖται κάθε θεμελιώδης ἀρχή μιᾶς θρησκείας. Ἀπ᾽ τόν 4ο μ.Χ. αἰώνα ὁ ὅρος «δόγμα» ἀρχίζει νά περιορίζεται στίς θεωρητικές ἀλήθειες τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Τά δόγματα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας εἶναι οἱ θεϊκές ἀποκεκαλυμένες ἀλήθειες τῆς πίστεως πού περιέχονται στήν Ἁγία Γραφή καί στήν Ἱερά παράδοση, διδάσκονται ἀπ᾽ τήν ἐκκλησία καί βιώνονται ἀπ᾽ τό ὀρθόδοξο πλήρωμα.

Τά δόγματα ἔχουν κάποια ἱστορία, ἔχουν βαθμιαία ἀνάπτυξη καί ἐξέλιξη, πού είναι ἐκφραστική καί θεολογική, ἐκτείνεται στή διάρκεια των Οἰκουμενικῶν Συνόδων, κορυφώνεται στό σύμβολο της πίστεως, στούς οἰκουμενικούς ὅρους καί ἀφορα μόνο τήν ἐξωτερική μορφή τους. Καθορίστηκαν ἐπίσημα ἀπό τίς ἑπτά Οἰκουμενικές Συνόδους, κάτι πού σημαίνει ὅτι οἱ πιστοί εἶναι ὑποχρεωμένοι νά τά τηροῦν γιά τή σωτηρία τους.

Πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι τά δόγματα δέν ὑπέστησαν ἐξελληνισμό ἤ ἀλλοίωση, ἀφοῦ ὁ θειος λόγος παραμένει ἀμετάβλητος πάντοτε ἔστω κι ἄν ἡ ἐξωτερική τους μορφή ἀλλάζει ἀπό διάφορα θεολογικά καί φιλοσοφικά ρεύματα. Καί ἡ πρώιμη χριστιανική θεολογία χρησιμοποίησε ἀρχικά τόν Πλάτωνα καί τόν Ἀριστοτέλη, μᾶλλον ὡς εἰδολογικό

ὄργανο, λογική τέχνη, ὡς ἐξωτερικό περικάλλυμα, ἐπιστημονική μέθοδο καί μορφή γιά τήν συστηματοποίηση καί ἀνάπτυξη τῶν δογμάτων[1].

Βεβαίως οἱ Ἕλληνες πατέρες γαλουχημένοι ἀπ᾽ τήν ἑλληνική φιλοσοφία, ἦταν φυσικό νά ὑποστοῦν κάποια ἐπίδραση ἡ ὁποία ὅμως σέ μερικούς ὅπως στό Μ. Βασίλειο, τόν Γρ. Θεολόγο, τόν Ἰω. τόν Δαμασκηνό ἦταν περιορισμένη. Χρησιμοποιοῦσαν κατά προτίμηση ὅρους νεοπλατωνικούς καί ἀριστοτελικούς, οἱ ὁποῖοι δέ συγκρούονταν μέ τήν Ἁγ. Γραφή τήν Ἱ. παράδοση καί δέν ἔθιγαν τήν οὐσία τῶν δογμάτων ἀφοῦ ἡ φιλοσοφία συμβάλλει «εἰς τό οἰκονομεῖν ἐν κρίσῃ τήν ἀλήθειαν τῶν ἡμετέρων δογμάτων»[2].

Συνεπῶς ἡ φιλοσοφία χρησιμοποιήθηκε ἐπικουρικῶς στή διατύπωση καί ἀνάπτυξη τῶν δογμάτων. Ἡ ἀνάμειξη φιλοσοφικῶν καί θρησκευτικῶν ἰδεῶν ἀπ᾽ τόν ἑλληνισμό καί τόν Ἰουδαϊσμό, εἶχαν ὡς ἀποτέλεσμα τή δημιουργία τῶν ἀρχαίων αἱρέσεων. Αὐτές κατεδίκασε ἡ ἐκκλησία διασώζοντας τή γνησιότητα καί καθαρότητα τῆς διδασκαλίας της. Στή συγκεκριμένη ἐργασία θά ἀσχοληθοῦμε μέ τό δογματικό καί φιλοσοφικό στοιχεῖο πού ὑπάρχει σέ ἔργα τοῦ Γρηγορίου Νύσσης, καθώς καί μέ τή μεταξύ τους σχέση. Βέβαια ἡ διδασκαλία τοῦ Γρηγορίου εἶναι καθαρά χριστιανική. Δέν ὑπάρχει γι᾽ αὐτόν μια ἀκαδημαϊκή θεολογία, ἀφοῦ ὁ Γρηγόριος θεολογεῖ στήν ἐκκλησία καί ἐξαίρει τόν σωτηριώδη χαρακτήρα της. Ὁ Γρηγόριος δέν ἐκθέτει ἁπλῶς τίς ἀλήθειες τῆς πίστεως, ἀλλά προσπαθεῖ νά ἐμβαθύνει σ᾽ αὐτές μέ τά ὅπλα τῆς ἐπιστήμης καί τῆς φιλοσοφίας ἐπιδιώκοντας νά θεμελιώσει μία διδασκαλία πού νά μήν ἀντιτίθεται στή θεία ἀποκάλυψη.

Ὁ Γρηγόριος πιστεύει ὅτι ἡ φιλοσοφία μπορεῖ νά ὁδηγήσει τόν ἄνθρωπο στήν ἀρετή. Ὅμως ἄν συγκριθεῖ μέ τή θεία ἀποκάλυψη ἀποδεικνύεται ἀτελής, γεγονός πού ἀναγκάζει τόν Γρηγόριο νά θεμελιώνει τή διδασκαλία του ἔχοντας ὡς βάση τούς πατέρες καί τήν Ἁγία Γραφή[3].

---

1. *Θ.Η.Ε.*, τόμ. 505, σελ. 130, Ἀθήνα 1964.
2. Γρ. Νύσσης, Λ. 235, *PG* 35, 444.
3. *ΒΕΠ*, Γρ. Νύσσης, τόμ. 65, σελ. 350, Ἀθήνα.

Ἡ ἀνάπτυξη τῆς φιλοσοφικῆς σκέψης στόν ἐκκλησιαστικό χῶρο

Βασικότερη αἰτία γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς φιλοσοφίας στό χῶρο τῆς ἐκκλησίας στάθηκε ἡ αἵρεση. Ὁ ἑλληνικός κόσμος προσέφερε τίς κατηγορίες τῆς σκέψης του στό ἐκκλησιαστικό σῶμα, γεγονός πού προκάλεσε τήν ἀνάγκη ἑρμηνείας τῆς χριστιανικῆς πίστης. Ἡ διασάλευση τῆς μονοθεΐας τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μέ τόν ἐρχομό τοῦ Χριστοῦ καί ἡ φιλοσοφική ἑρμηνεία ἰδιότυπων χριστιανικῶν θέσεων ἦταν οἱ κυριότερες προκλήσεις γιά τήν ἐκκλησία.

Αὐτή ἡ αἰτία ἀνέδειξε τούς Καππαδόκες πατέρες στό θεολογικό προσκήνιο. Μέ τίς ὁριοθετήσεις καί τίς ὀντολογικές τους διακρίσεις οἱ θεολόγοι τῆς Καππαδοκίας, ἀνέτρεψαν τόν παγιωμένο τρόπο τοῦ «φιλοσοφικῶς σκέπτεσθαι». Στοιχεῖα ἑλληνικῆς φιλοσοφίας στίς αἱρέσεις, ἀποτελοῦν οἱ ἀπόψεις τῶν Εὐνομίου καί Ἀρείου. Ἀντίθετα ἡ πατερική ἀντιμετώπιση, ὄχι μόνο δέ θά ἀποκλείσει τή χρήση τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ἀλλά λειτουργώντας ἀντίθετα στήν αἱρετική πρακτική, θά φανερώσει τή δύναμη τῆς φιλοσοφίας στήν τεχνική ἐπένδυση τῆς θείας ἀλήθειας.

Πρέπει ὅμως νά σημειωθεῖ ὅτι ἐκεῖνο πού ἔχει μεγαλύτερη σημασία σάν πρόκληση γιά τή θεολογία τοῦ Γρηγορίου Νύσσης, εἶναι ἡ εὐνομιακή κατάληξη τῆς ἀρειανικῆς σκέψης. Κατά τόν Εὐνόμιο δέν ὑπάρχει ὀντολογική διάκριση κτιστοῦ-ἀκτίστου, ἀλλά ἀγεννήτου-γεννητοῦ-κτιστοῦ. Ὅσον ἀφορα τήν «κατάληψη» τῆς θείας οὐσίας, τόσο ὁ Υἱός ὅσο καί τά κτίσματα κατανοοῦν τή θεία οὐσία. Αὐτό ὀφείλεται στή θεία προέλευση τῶν ὀνομάτων, μία φιλοσοφική θεωρία τοῦ Εὐνομίου πού θά ἀπορρίψουν τόσο ὁ Βασίλειος ὅσο καί ὁ ἀδελφός του Γρηγόριος, ἀναπτύσσοντας τή φιλοσοφική θεωρία τῆς «ἐπίνοιας».

Τόσο ὁ Ἄρειος ὅσο καί ὁ Εὐνόμιος παρουσιάζουν τό Θεό μέ τήν ἔλλειψη τῆς κινητικότητας πού διενεργεῖ τή θέωση. Ἀντίθετα ἡ θεολογική σκέψη τοῦ Γρηγορίου τονίζει τήν κίνηση καί τήν κοινωνία μεταξύ Θεοῦ καί ἀνθρώπου, ὅπου πραγματοποιεῖται ἡ σωτηρία[4].

---

4. Πρ. βλ. Νίκου Ματσούκα: Ὑπάρχει Χριστιανική Φιλοσοφία, Ἐπετη-

Αὐτή ἡ στάση τῶν Ἑλλήνων πατέρων στή φιλοσοφία εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα σωρία ἐνστάσεων καί ἐπικρίσεων κυρίως στούς προτεσταντικούς κύκλους, μέ τό πρόσχημα ἐξελληνισμοῦ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Χωρίς ἐδῶ νά μᾶς ἐνδιαφέρει νά λύσουμε τό πρόβλημα τοῦ ἐξελληνισμοῦ τοῦ Χριστιανισμοῦ, πρέπει νά τονίσουμε ὅτι ἡ χρήση τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἀπ᾽ τούς πατέρες ἀποτελεῖ δεῖγμα ἀφομοίωσης του περιρρέοντος χώρου στήν προοπτική προώθησης τοῦ πολιτισμοῦ. Ἀπό νωρίς συνειδητοποίησε ὁ Χριστιανισμός ὅτι ἡ παρουσία του εἶναι γιά ὅλο τόν πνευματικό καί ὑλικό κόσμο. Ἡ θεολογία τοῦ Νύσσης ἀρκεῖ γιά νά ἀποδείξει πῶς ὁ Χριστιανισμός ἀγκαλιάζει ὁλοκληρωτικά τόν ἄνθρωπο, ἀπαντώντας σέ ὅλες τίς διανοητικές ἀναζητήσεις του καί δημιουργώντας μία χριστιανική φιλοσοφία χωρίς νά προδίδει τό εὐαγγέλιο.

Κινητική καί κοινωνική ζωή τοῦ Θεοῦ

Ἡ πίστη σ᾽ ἕνα Θεό κινητικό καί κοινωνικό ὅπως μᾶς τόν παρουσιάζει ἡ θεολογική σκέψη τοῦ Γρηγορίου διαγράφει ἕνα καινούριο τρόπο σκέψης του πού εἶναι ἡ διάκριση οὐσίας καί ὑποστάσεως[5]. Ὁ ἕνας Θεός ὁμολογεῖται ἀπ᾽ τήν κοινότητα τῆς οὐσίας ἡ ὁποία δέν ἀνήκει σέ μία μόνο ὑπόσταση.

Ἡ διάκριση οὐσίας καί ὑποστάσεως γιά τή θεολογία τῶν Καππαδοκῶν δέν ἀποτέλεσε τυχαῖο γεγονός. Τά διάφορα θεολογικά ἀδιέξοδα καθώς καί ἡ χρήση τῶν ὅρων στήν ἀρχαία φιλοσοφία βοήθησαν σ᾽ αὐτό. Ἡ ἀνίχνευση τῆς διάκρισης οὐσίας καί ὑποστάσεως στήν ἀρχαία φιλοσοφία δέν εἶναι ἁπλά δυσχερής ἀλλά ἀνύπαρκτη. Κι ἐνῶ ἡ διδασκαλία περί ὑποστάσεων φαίνεται ἀμυδρά σέ κάποιες ἐπιστολές τοῦ Πλάτωνα, τό Πλατωνικό σύστημα ἐνδιαφέρεται γιά τή διάκριση των δύο κόσμων, αἰσθητοῦ καί νοητοῦ.

Πρέπει νά ἐπισημανθεῖ ὅτι ὁ νεοπλατωνισμός τοῦ Πλωτίνου διαθέτει καλύτερα ἐπεξεργασμένη τή διδασκαλία

ρίδα Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ., τόμ. 16ος, σ. 293-316.

5. *PG* 32, 325 B.

τῶν ὑποστάσεων. Σίγουρα γνωρίζει τήν ἀριστοτελική διάκριση μεταξύ πρώτης καί δευτέρας οὐσίας[6] πάνω στήν ὁποία στηρίχθηκαν οἱ Καππαδόκες γιά τή φιλοσοφική περιγραφή τῆς διάκρισης οὐσίας καί ὑποστάσεως.

Ἡ θεολογική αὐτή διάκριση πού καθιέρωσαν οἱ Καππαδόκες ἐπιβλήθηκε ἀπ᾽ τήν προσπάθειά τους νά καταπολεμήσουν τίς αἱρετικές ὀντολογίες καί νά διασαφηνίσουν τήν ὀρθόδοξη τριαδολογία. Γιά τόν Γρηγόριο Νύσσης τά ὑποστακτικά ἰδιώματα διακρίνουν τή θεότητα σέ Τριάδα ὑποστάσεων. Αὐτή ἡ Τριαδικότητα τοῦ Θεοῦ, εἰσάγει στή θεολογία τῶν Καππαδοκῶν τήν ἔννοια τοῦ Αἰτίου. Ὁ αἴτιος τῆς θεότητος Πατήρ, ἀποτελεῖ τήν αἰτία τῆς ἑνότητας τοῦ Θεοῦ, μαζί μέ τήν μία οὐσία. Ἀναλύοντας ὁ Ἅγιος, ὅτι τά αἴτια σ᾽ ἐμᾶς εἶναι πολλά παρά τήν κοινότητα τῆς οὐσίας μας, τονίζει: «Ἐπί δέ τῆς ἁγίας Τριάδος οὐχ οὕτως ἕν γάρ πρόσωπον καί τό αὐτό τοῦ Πατρός, ἐξ οὗπερ ὁ υἱός γεννᾶται και τό Πνεῦμα τό Ἅγιον ἐκπορεύεται. διό δή καί κυρίως τόν ἕναν αἴτιον μετά τῶν αὐτοῦ αἰτιατῶν ἕνα Θεόν φαμέν τεθαρρηκότως, ἐπειδή καί συνυπάρχει αὐτοῖς»[7]. Ἔτσι αἰτία τῆς θεότητος εἶναι ὁ Πατήρ πού γεννᾶ τόν Υἱό καί ἐκπορεύει τό Πνεῦμα.

Πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι ἡ ὀρθόδοξη Τριαδολογία ὅπως τήν ἐκφράζει ὁ Γρηγόριος Νύσσης, ἀναγνωρίζει τήν αἰτία στόν Πατέρα, ἀφου ἡ ἁγία Τριάδα εἶναι ἀγαπητική κοινωνία. Ἄλλωστε ἡ θεία κοινωνία μόνο μέ τήν προϋπόθεση τῶν ὑποστάσεων μπορεῖ νά γίνει κατανοητή[8]. Τήν ὑπόσταση τοῦ Πατρός γεννᾶ καί ἐκπορεύει καθεαυτήν ἡ οὐσία. Ἄρα ἡ ἴδια ἡ γέννηση καί ἡ ἐκπόρευση στή θεία οὐσία συνιστᾶ τήν κοινωνικότητα τοῦ Θεοῦ.

Πρέπει ἐδῶ νά ἀναφέρουμε ὅτι ἐναντίον της Εὐνομιανῆς αἱρέσεως πού καταργεῖ τήν κινητικότητα τῆς γέννησης καί

---

6. Ἀριστοτέλους, *Κατηγορίαι* 5, 2α.

7. Γρ. Νύσσης, *Πῶς τά τρία πρόσωπα λέγοντες*, PG 45, 180C.

8. Πρβλ. Νίκου Ματσούκα: *Κόσμος-ἄνθρωπος-κοινωνία κατά τόν Ἅγιο Μάξιμο Ὁμολογητή*, Ἀθήνα 1980 καί Γ. Μαρτζέλου: «Ἡ ἔννοια τῆς θεότητας καί ἡ ἔννοια τῆς δημιουργίας κατά τούς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας» στόν τόμο *Ὀρθοδοξία καί Ἑλληνισμός, πορεία στήν τρίτη χιλιετία*, Β′ τόμος, ἐκδ. Ἱ. Μονῆς Κουτλουμουσίου, Ἅγιος Ὄρος 1996, σελ. 372-375.

τῆς ἐκπόρευσης, ὁ Γρηγόριος θά προσπαθήσει μέ ἐπιχειρήματα νά δείξει τήν γέννηση ἀπ᾽ τήν οὐσία. Τό κύριο ἐπιχείρημα εἶναι τό γεγονός ὅτι ὁ Εὐνόμιος ἀντικαθιστᾶ τά ὀνόματα Πατήρ, Υἱός, Πνεῦμα μέ τούς ὅρους ἀγέννητο-γεννητό, ὥστε νά καταλήξει στήν ἑτερουσιότητα. Ὅμως ἀπ᾽ τό ἴδιο τό ὑποστατικό του ὄνομα Υἱός κατανοεῖται ἡ συναϊδιότητά του μέ τόν Πατέρα. Κι ἐδῶ ἑρμηνεύονται τά χωρία τῆς Ἁγίας Γραφῆς πού τονίζουν τήν «παλαιότητα» τοῦ Υἱοῦ. Ἔτσι στό χωρίο: «Ἐγώ πρῶτος καί μετά ταῦτα, καί ἔμπροσθέν μου Θεός οὐκ ἐγένετο καί μετ᾽ ἐμέ Θεός οὐκ ἔσται», ὁ Πατέρας μαρτυρεῖ γιά τόν Υἱό ὅτι δέν εἶναι μεταγενέστερός του.

Ἀκόμη ὁ ἐπίσκοπος Νύσσης προχωρεῖ στή διάκριση θεότητας καί κτίσεως. Δέν μπορεῖ ὁ δημιουργός νά συγκαταλέγεται μέ τήν κτίση[9] ἐνῶ κατά τόν Ἰωάννη ὁ Υἱός εἶναι «ἡ σφραγῖδα τοῦ Πατρός». «Χριστός δέ Θεοῦ δύναμις καί Θεοῦ σοφία καί χαρακτήρ καί ἀπαύγασμα». Αὐτοί οἱ δύο Παύλειοι χαρακτηρισμοί ἀποτέλεσαν τήν ἀφορμή ν᾽ ἀναπτύξουν οἱ Καππαδόκες τή θεολογία τῆς ὁμοουσιότητας[10].

Γιά νά τονίσει ὁ Γρηγόριος τό γεγονός τῆς θείας γέννησης παρατηρεῖ ὅτι ὅπως ἡ ἀκτῖνα χωρίς τόν ἥλιο ἔτσι κι ὁ ἥλιος χωρίς τήν ἀκτῖνα δέν μπορεῖ νά ὑπάρξει. Ἡ σχέση αἰτίας-αἰτιατοῦ δέν καταργεῖ τή συναϊδιότητα[11].

Ἀναλύοντας τή σκέψη του ὁ Γρηγόριος διακρίνει τέσσερις κατηγορίες γεννήσεων:

1. Γέννηση ἀπό ὕλη καί τέχνη.
2. Γέννηση ἀπό ὕλη καί φύση.
3. Γέννηση ἀπό ὑλική ἀπόρροια.
4. Γέννηση ἄϋλη καί ἀσώματη.

Αὐτά τά παραδείγματα δέν ἀποτελοῦν ἐπινοήσεις τοῦ Γρηγορίου. Τό παράδειγμα τοῦ φωτός ἤδη ὑπάρχει στήν ἀρχαία φιλοσοφία ἀπ᾽ τούς Πυθαγορείους καί τόν Παρμενίδη πού ἐγκαινιάζει τή μεταφυσική τοῦ φωτός μέχρι τόν Πλάτωνα καί τόν Πλωτινο. Στήν πολιτεία τοῦ Πλάτωνα τό ζευγάρι ἥλιος-φῶς ὀφθαλμός, συναντᾶται συχνά[12].

---

9. Γρ. Νύσσης, *Ἀντιρρητικός Α'*, PG 45, 357C.
10. Γρ. Νύσσης, *Κατά Εὐνομίου*, Λόγος Γ', 6, 48-52, PG 45, 788D.
11. Γρ. Νύσσης, *Κατά Εὐνομίου*, Λόγος Γ', 6, 12-16, PG 45, 773 A-D.
12. Πλάτωνος, *Πολιτεία VI*, 507b5-509c.

Πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι ἡ χρήση τοῦ «ἀπόρροια» ἀπ᾽ τόν Γρηγόριο εἶναι ἕνα θαρραλέο ἐγχείρημα δεδομένου ὅτι, πέρα ἀπό τό πλατωνικό παρελθόν του, ὁ ὅρος εἶχε ἐξίσου ἄσχημο αἱρετικό παρελθόν, ἀφοῦ εἶχε χρησιμοποιηθεῖ ἀπ᾽ τούς γνωστικούς καί τόν Ὠριγένη. Στόν Πλωτῖνο ἡ ἀπορροή ἐκφράζει τή δυναμική σχέση αἰτίου-αἰτιατοῦ χωρίς ἀπώλεια οὐσίας[13].

Ὁ Γρηγόριος ὅμως χρησιμοποιεῖ αὐτά τά παραδείγματα γιά νά φωτίσει τό μυστήριο τῆς παραγωγῆς ἐνούσιων ὑποστάσεων ἀπό ὑπόσταση, χωρίς ἐλάττωση τῆς ἀρχικῆς ὑπόστασης καί χωρίς μερισμό ἤ φθίση τῆς μιᾶς καί κοινῆς οὐσίας. Συνεπῶς ὑπάρχει διαφορά μεταξύ Γρηγορίου καί Πλωτίνου. Μέσα ἀπ᾽ τά παραπάνω, φανερώθηκε ἡ κινητικο-κοινωνική δυναμική τῆς σκέψης τοῦ Γρηγορίου. Μία θεολογική σκέψη πού φανερώνει τήν κοινωνική δυναμική τῆς θεότητας πού εἶναι προσωπική. Γιατί τό πρόσωπο τοῦ Πατέρα γεννᾶ καί ἐκπορεύει, σ᾽ ἀντίθεση μέ τόν Θεό τοῦ Πλάτωνα πού ὀντολογικά μπορεῖ νά εἶναι ἀγαθός, ἀλλά δέν μπορεῖ νά εἶναι προσωπικός.

Ἐδῶ φυσικά δέν πρέπει νά παραλείψουμε καί τό θέμα τῆς ἐνεργειακῆς κινητικότητας τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεός κινεῖται καί πέρα ἀπ᾽ τά βάθη τῆς ἐνδοτριαδικῆς του ζωῆς. Κινεῖται στόν κόσμο, στήν ἱστορία, μέσω τῶν ἐνεργειῶν του. Ἡ διάκριση οὐσίας καί ἐνεργειων εἶναι τό κλειδί γιά τήν κατανόηση τῆς ἐξωτριαδικῆς θείας κινητικότητας, ἀλλά καί γιά τή διαφοροποίηση χριστιανικης καί φιλοσοφικῆς ἀντιλήψεως γιά τόν Θεό.

Γιατί ἡ διάκρισή οὐσίας καί ἐνεργειῶν ἐπιτρέπει στήν πραγματική κίνηση τοῦ Θεοῦ ἐκτός τῆς οὐσίας του, χωρίς ἡ κίνηση αὐτή νά εἶναι ἀνάπτυξη της οὐσιαστικῆς του πραγματικότητας κατά τά πρότυπα τῶν νεοπλατωνικων[14].

Μία εἶναι ἡ ἐνέργεια τῆς Τριάδος, ἡ δύναμη, τό θέλημά της, ὅπως μία εἶναι ἡ φύση της. Τό κάθε πρόσωπο, κατά τήν ἐκδίπλωση τῆς θείας ἐνέργειας στόν κόσμο ἔχει τόν δικό του λειτουργικό ρόλο. Συνεπῶς ἡ ἀποκάλυψη τοῦ

---

13. Πρβλ. Πλωτίνου, Ἐνν. VI 9, 9. 6-11.

14. Πρβλ. Νίκου Ματσούκα: *Κόσμος -ἄνθρωπος-κοινωνία κατά τόν Ἅγιο Μάξιμο Ὁμολογητή*, Ἀθήνα, 1980, σελ. 93-94.

Θεοῦ εἶναι προσωπική, ἐπειδή οἱ ἐνέργειες εἶναι προσωπικές καί τριαδικές, μέ τήν ἔννοια ὅτι ἡ μία ἐνέργεια προχέεται στήν οἰκονομία ἐκφραζομένη μέ τόν ἰδιαίτερο ρόλο πού ἡ κάθε ὑπόσταση καλεῖται νά πραγματώσει γιά τήν «οὐσιοποίηση» τῆς κάθε ἐνέργειας.

Πρέπει νά σημειώσουμε ὅτι δέν ὑπάρχουν ὑποστατικές ἐνέργειες, ἐνέργειες διαφορετικές πού προσιδιάζουν στήν κάθε ὑπόσταση χωριστά, ἀλλά κάθε ἐνέργεια εἶναι κοινή ἀποκαλύπτοντας τήν κοινότητα τῆς οὐσίας. Αὐτό πού διαφέρει εἶναι ὁ ἰδιαίτερος ρόλος τῆς ὑπόστασης στήν ἐκδίπλωση τῆς κοινῆς ἐνέργειας. Κι ἐδῶ κατανοεῖται τό μέγεθος τῆς κοινωνικότητας τοῦ Θεοῦ μέσα στή δυναμική κινητικότητά του[15].

Συνεπῶς σέ ἀντίθεση μέτήν ἀρχαία ἑλληνική φιλοσοφία στήν πατερική σκέψη ἡ ἔννοια τῆς θεότητος εἶναι πέρα γιά πέρα δυναμική. Γιά τούς πατέρες ὁ Θεός δέν εἶναι ἀκίνητος καί ἀκοινώνητος πρός τόν κόσμο, ἀλλά κοινωνεῖ μ᾽ αὐτόν μέσω τῶν ἐνεργειῶν του, πού ἐκδηλώνονται στήν κτίση καί τήν ἱστορία.

Ὅπως πολύ χαρακτηριστικά τονίζει ὁ Ἅγ. Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, ὅταν ἐμφανίστηκε ὁ Θεός στόν Μωϋσῆ, δέν τοῦ εἶπε «ἐγώ εἰμί ἡ οὐσία» ἕνα δηλαδή ἀπρόσωπο ὄν, ἀλλά «ἐγώ εἰμί ὁ ὤν» πού ὑπάρχω δηλαδή ὡς πρόσωπο. Γιατί ὅπως ἐξηγεῖ ὁ Παλαμᾶς, δέ γίνεται ἀντιληπτός ὁ «ὤν». Ὡς πρόσωπο ἀπό τήν ὕπαρξη τῆς οὐσίας, ἀλλά ἡ οὐσία γίνεται ἀντιληπτή ἀπό τήν ὕπαρξη τοῦ «ὄντος» ὡς προσώπου»[16].

Ἀκόμη πιό χαρακτηριστικό εἶναι ὅτι ἡ τελειότητα τοῦ Θεοῦ, δέ χαρακτηρίζεται ἀπό στατικότητα καί ἀκινησία ὅπως πίστευε ἡ ἀρχαία ἑλληνική φιλοσοφία καί ὁ Ἄρειος, ἀλλά ἀπό κίνηση πού χαρακτηρίζει ἀκόμη καί τήν ἐνδοτριαδική του ζωή. Ἡ ἐνδοτριαδική κίνηση τοῦ Θεοῦ παρά τό ὅτι συνδέεται μέ τήν οὐσία του δέ συνεπάγεται ἀλλοίωση τῆς θείας οὐσίας οὔτε ἀπό ἀνάγκη συμβαίνει στό Θεό ὅπως θά δεχόταν ὁ Ἄρειος, ἀλλά εἶναι μία ἐλεύθερη καί ἀγαπητική ἀΐδια κίνηση πού προσδιορίζει τήν ὑπαρκτική ἰδιαιτερότητα τῶν τριῶν προσώπων. «Ὁ Θεός καί Πατήρ»,

---

15. Πρβλ. Γρ. Νύσσης, Πρός Ἀβλάβιον, περί τοῦ μή ὄνεσθαι λέγειν τρεῖς θεούς, *PG* 128C-129A.

16. «Ὑπέρ τῶν ἱερῶς ἡσυχαζόντων, III, 2, 12, στό Π. Χρήστου, *Παλαμᾶ Συγγράμματα*, τόμ. Α', Θεσσαλονίκη 1986, σελ. 666.

σημειώνει χαρακτηριστικά ὁ Ἅγ. Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής «κινηθείς ἀχρόνως καί ἀγαπητικῶς προῆλθεν εἰς διάκρισιν ὑποστάσεων»[17].

Ὅπως ἐπισημαίνει ὁ Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης, ὁ Θεός ἐμφανίζεται ἄλλοτε ὡς ἔρωτας καί ἀγάπη καί ἄλλοτε ὡς ἐραστός καί ἀγαπητός. Κι αὐτό γιατί ἀπ᾽ τή μία εἶναι αἴτιος τῆς γεννήσεως καί τῆς ἐκπορεύσεως ὡς Πατήρ κι ἀπ᾽ τήν ἄλλη εἶναι αἰτιατό ὡς Υἱός καί Ἅγιο Πνεῦμα καί μέ τήν ἔννοια αὐτή ἀφενός κινεῖ, ἀφετέρου κινεῖται ἤ καλύτερα κατά τήν ἔκφραση τοῦ Διονυσίου «αὐτός ἑαυτοῦ καί ἑαυτῷ ἐστί προαγωγικός καί κινητικός»[18].

Κεφάλαιο Γ΄: «Κοσμολογία- Ἀνθρωπολογία»

Ἡ ἔννοια τῆς δημιουργίας στή βιβλική καί Πατερική παράδοση εἶναι διαφορετική ἀπό τήν ἀρχαία ἑλληνική φιλοσοφία. Ἡ βιβλική διδασκαλία ὅτι ὁ Θεός δημιούργησε τόν κόσμο «ἐξ οὐκ ὄντων»[19] μέ μόνο τό λόγο του[20], ἀνατρέπει ἐκ βάθρων τήν ἀρχαιοελληνική ἀντίληψη γιά τή δημιουργία.

Ἡ ἑλληνική φιλοσοφία γνωρίζει μόνο δύο τρόπους δημιουργίας: αὐτόν πού συντελεῖται μέ τή μορφοποίηση τῆς ἄμορφης ὕλης, πού εἶναι ἀγέννητη καί γι᾽ αὐτό ἀνόλεθρη, ὅπως δέχονται ὁ Πλάτων καί ὁ Ἀριστοτέλης, καί αὐτόν πού συντελειται ἀπ᾽ τήν οὐσία τοῦ Θεοῦ, ὅπως δίδασκαν οἱ Στωϊκοί καί οἱ Νεοπλατωνικοί.

Καί στίς δύο περιπτώσεις εἶναι ἀδύνατη ἡ πραγμάτωση τῆς δημιουργίας, χωρίς νά προϋπάρχει κάποιο ὑλικό ὅπως ἡ ὕλη ἤ ἡ οὐσία του Θεου. Γιά τήν ἑλληνική φιλοσοφία τίποτε δέν μπορεῖ νά προέλθει ἀπ᾽ τό μηδέν. Συνεπως ἡ ἔννοια τῆς δημιουργίας στήν ἀρχαία ἑλληνική φιλοσοφία εἶναι συνάρτηση εἴτε τῆς ὀντολογικης διαρχίας του Πλατωνισμοῦ καί τοῦ Ἀριστοτελισμοῦ, εἴτε του πανθεϊσμου των Στωϊκῶν καί τῶν Νεοπλατωνικῶν.

Ἀντίθετα γιά τή βιβλική καί πατερική παράδοση ὁ κόσμος

17. *Σχόλια εἰς τό «Περί Θείων ὀνομάτων»*, PG 4, 221 A.
18. Βλ. *«Περί Θείων ὀνομάτων»*, 4, 14, PG 3, 712.
19. Βλ. *Β΄ Μακ.* 7, 28.
20. Βλ. *Γεν.*1, 1-28, *Ψαλμ.* 32,9.

δέν προῆλθε ἀπό μία προϋπάρχουσα οὐσία, ἀλλά ἀπ᾽ τό μηδέν μέ μόνη τήν ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεός δηλαδή κατά τούς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας δέν εἶναι ὅπως στήν ἀρχαία ἑλληνική φιλοσοφία ἁπλῶς διαμορφωτής τῆς ἄμορφης ὕλης, ἀλλά δημιουργός τῆς ἴδιας τῆς οὐσίας τῆς ὕλης. Μέ ἄλλα λόγια ἡ ὕλη δέν προϋπῆρχε ἀγεννήτως ὅπως ὁ Θεός, ἀλλά δημιουργήθηκε κι αὐτή «ἐκ τοῦ μή ὄντος» δημιουργημένο κόσμο. Ἐξάλλου ἡ δημιουργία ὅπως τήν ἀντιλαμβάνονται οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας δέν εἶναι ἐγκλωβισμένη μέσα στά στατικά περιγράμματα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ἀλλά εἶναι προικισμένη ἀπ᾽ τό Θεό μέ μία ἐνδογενή δυναμική πού ἐκδηλώνεται μέ μία ἐξελικτική πορεία της ἀπό τίς ἀτελέστερες στίς τελειότερες μορφές καί βαθμίδες ὑπάρξεώς της.

Ἤδη τό πέρασμα τῆς δημιουργίας ἀπ᾽ τό «μή ὄν» στό «εἶναι» ἀποτελεῖ τήν πρωταρχική ἔκφραση τοῦ δυναμικοῦ χαρακτῆρα της. Κυρίως ὅμως ἡ διάσταση τῆς δημιουργίας ἐπισημαίνεται μέ τή διδασκαλία τῶν Καππαδοκῶν καί ἰδιαίτερα τοῦ Γρηγορίου Νύσσης.

Κατά τόν Γρηγόριο ὁ Θεός, τό «ὄντως ὄν», κτίζει τόν κόσμο «ἐκ τοῦ μή ὄντος». Ὁ κόσμος σχηματίστηκε ἀπ᾽ τό μηδέν μέ μόνη τή βούληση τοῦ τριαδικοῦ Θεοῦ καί εἶναι δεῖγμα τῆς ἄκρας ἀγαθότητας, τῆς σοφίας καί τῆς παντοδυναμίας του, γεγονός πού ἀποδεικνύει ὅτι ὁ κόσμος δέν εἶναι οὔτε ἄναρχος οὔτε αἰώνιος.

Τόσο ἡ Νεοπλατωνική διδασκαλία κατά τήν ὁποία ὁ κόσμος προῆλθε ἀπ᾽ τήν οὐσία τοῦ Θεοῦ ὅσο καί ἡ μανιχαϊκή ἄποψη πού θεωρεῖ τόν κόσμο δημιούργημα ἄλλου πονηροῦ Θεοῦ εἶναι ἀντίθετες μέ τίς ἀπόψεις τοῦ Γρηγορίου. Τά ὄντα δέν προέρχονται ἀπό τήν οὐσία τοῦ Θεοῦ. Ὅπως ἤδη ὑποδηλώθηκε πρώτη καί βασική διάκριση εἶναι ἡ μεταξύ του «ὄντως ὄντος» (του ἀκτίστου δηλαδή) καί ὅλων τῶν ἄλλων ὄντων πού εἶναι κτιστά καί ὀφείλουν τήν ἀρχή τους στήν ἐλεύθερη βούληση καί θεία ἐνέργεια.

Ὁ Γρηγόριος στό ἔργο του «περί ψυχῆς καί ἀναστάσεως» παρατηρεῖ. «Ἡ ὁρμή τῆς θείας προαιρέσεως, ὅταν ἐθέλη, πρᾶγμα γίνεται καί οὐσιοῦται τό βούλημα, εὐθύς φύσις γενόμενον, τῆς παντοδυνάμου ἐξουσίας, ὅπερ ἄν σοφῶς τε καί τεχνικῶς ἐθελήση, μή ἀνυπόστατον ποιούσας τό θέλημα.

Ἡ δέ θελήματος ὕπαρξις οὐσία ἐστί»[21]. Τό Θεῖο θέλημα ἔγινε ὕλη καί οὐσία τῶν δημιουργημάτων ὅπως ὁ κόσμος ἔχει ἀρχή ἔτσι ἔχει καί τέλος.

Ἐπομένως ἡ κύρια διάκριση εἶναι μεταξύ τοῦ ἀκτίστου Θεοῦ καί ὅλως τῶν κτισμάτων. Ἡ ἐπιμέρους διάκριση γίνεται μέσα στήν κτιστή δημιουργία. Αὐτή διακρίνεται σέ λογική καί ἄλογη ἤ σέ νοητή καί αἰσθητή, ὅπου στήν πρώτη ἡ ὁποία προηγεῖται χρονικά ἀπ᾽ τή δεύτερη ὑπάγονται οἱ ἄγγελοι καί οἱ ἄνθρωποι[22]. Οἱ ἄγγελοι εἶναι ἐπουράνιοι, ἄυλοι, ἀπαλλαγμένοι ἀπό κάθε φθορά, ἔχουν ἐλεύθερη βούληση καί εἶναι ὄχι ἀπό τή φύση τους ἀλλά ἐξαιτίας τῆς Θείας Χάριτος ἀθάνατοι.

Εἰδικότερα οἱ ἄνθρωποι μετέχουν τόσο τῆς λογικῆς ὅσο καί τῆς ἄλογης ἤ ὑλικῆς φύσεως. Ὁ Γρηγόριος ἀναγνωρίζει ὅτι εἶναι ἀδύνατον στόν ἄνθρωπο νά συλλάβει τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο ἀπό τό ἀόρατο προῆλθε τό ὁρατό καί ἀπ᾽ τό ἄυλο τό ὑλικό. Ἡ ὕλη συνίσταται ἀπ᾽ τή συνένωση τοῦ συνόλου τῶν νοητῶν ποιοτήτων, ἐνῶ ἡ μεταξύ τους συνένωση γίνεται ὕλη καί σῶμα. Ὑπάρχει μία σπερματική δύναμη στήν ὁποία ὅταν ἑνωθοῦν οἱ ποιότητες δημιουργοῦν τήν ὕλη κι ἐφόσον οἱ ποιότητες πού συνιστοῦν τήν ὕλη δέν εἶναι αἰσθητές ἀλλά νοητές εἶναι φανερό ὅτι δημιουργήθηκαν ἀπ᾽ τή νοερή φύση τοῦ Θεοῦ[23].

Πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι ἑρμηνεύοντας ὁ Γρηγόριος τούς πρώτους στίχους τῆς Γενέσεως, τονίζει ὅτι ἀπ᾽ τήν ἀρχή κατεβλήθηκαν στή δημιουργία οἱ αἰτίες καί οἱ ἀφορμές ὅλων τῶν ὄντων. «τῃ μέν δυνάμει τά πάντα ἦν ἐν πρώτῃ Θεοῦ περί τήν κτίσιν ὁρμῇ οἱονεί σπερματικῆς τινος δυνάμεως πρός τήν τοῦ παντός γένεσιν καταβληθείσης, ἐνεργεία δέ τά καθ᾽ ἕκαστον οὔτω ἦν» παρατηρεῖ στόν Ἀπολογητικό καί στήν Ἑξαήμερο. Στηριζόμενος στίς κοσμολογικές ἀντιλήψεις τῆς ἐποχῆς του προσπαθεῖ νά περιγράψει πώς ἀπ᾽ τήν ἀόρατη καί ἀκατασκεύαστη γῆ προῆλθε σταδιακά ὁ κόσμος. Ἰδιαίτερα τονίζει τήν ἀντίθεση μεταξύ οὐρανοῦ καί γῆς, δηλαδή σύμφωνα μέ τίς ἀντιλήψεις τῆς ἐποχῆς

21. ΒΕΠ, 68, 362, 13-17.
22. *«Περί κατασκευῆς ἀνθρώπου»*, ΒΕΠ 65α, 49, 28-35.
23. *«Περί κατασκευῆς ἀνθρώπου»*, ΒΕΠ 65α, 67, 18-29.

του, μεταξύ κινήσεως καί στάσεως πού συντελεῖ στή γέννηση καί στή διατήρηση τῶν ὄντων.

Ἀπό τά προαναφερθέντα γίνεται σαφές ὅτι παρόλο πού ὁ Γρηγόριος ἐκφράζεται χρησιμοποιώντας κατηγορίες ἀπό συγγραφεῖς παλαιότερους καί σύγχρονους ἡ σύνθεσή του εἶναι καθαρά χριστιανική. Ὁ κόσμος δημιουργήθηκε ἀπό τό «μή ὄν». Ἀκόμη ὁ Γρηγόριος στρέφεται ἐναντίον τῆς ἀστρολογίας ὑπογραμμίζοντας ὅτι ἡ κίνηση τῶν ἄστρων δέν διασφαλίζει τήν πορεία τῶν ἀνθρώπων. Ἀνάμεσα στά ἄλλα παρατηρεῖ: «Εἰ οὖν μέν τῆς γενέσεως χρόνος ἑκάστω διάφορος, ἡ δέ τῶν συμφορῶν ταυτότης οὐδεμίαν παραλλαγήν ἐκ τῆς κατά τήν γένεσιν αἰτίας ἐδέξατο, ἄρα καί διά τούτων τό περί τήν πρόρρησιν ἀπαγές καί ἀσύστατον διαλέγεται»[24]. Ὁ Γρηγόριος πιστεύει ὅτι ἡ διάκριση δημιουργοῦ καί δημιουργημάτων δέ σημαίνει ἀποξένωση τοῦ Θεοῦ ἀπ᾽ τόν κόσμο καί τήν ἱστορία. Ἀντίθετα ὁ Θεός ἐνοικεῖ στόν κόσμο καί στήν ἱστορία. Κορύφωμα τῆς δημιουργίας εἶναι ὁ ἄνθρωπος, τό μοναδικό δημιούργημα πού πλάστηκε «κατ᾽ εἰκόνα καί ὁμοίωσιν» τοῦ Θεοῦ.

Ὁ Γρηγόριος τονίζει τήν ἰδιαίτερη θέση πού κατέχει ὁ ἄνθρωπος μέσα στή δημιουργία. Στό «Περί ψυχῆς καί ἀναστάσεως» ἔργο του παρατηρεῖ: «Μικρός τίς εἶναι κόσμος ὁ ἄνθρωπος, ταῦτα ἐμπεριέχων ἐν ἑαυτῷ τά στοιχεῖα, οἷς τό πᾶν συμπεπλήρωται»[25]. Χαρακτηριστικό τῆς κτιστῆς ἀνθρώπινης φύσεως εἶναι ἡ συνεχής αὔξηση. Στό μέτρο πού ὁ ἄνθρωπος στρέφεται στό Θεό ἐπιβεβαιώνει τήν ὕπαρξή του. Ὁ Γρηγόριος θεμελιώνει τήν ἄποψή του χρησιμοποιώντας τόν ὅρο «ἐπέκτασις» πού στηρίζεται στό χωρίο 3,13 τῆς πρός Φιλιππησίους ἐπιστολῆς Παύλου.

Ὁ ἄνθρωπος πλάστηκε ἀπό ὑπερβολική ἀγάπη ἀπ᾽ τό Θεό, γιά νά καταστεῖ μέτοχος τῆς Θείας μακαριότητος. Μετέχει τόσο τῆς ὑλικῆς ὅσο καί τῆς πνευματικῆς δημιουργίας, εἶναι «μέσος» ἤ «μεθόριος», ἑνώνει καί ἐναρμονίζει τά ἀντιτιθέμενα.

Πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι ἡ διπλή φύση τοῦ ἀνθρώπου δέν εἶναι σύμφωνα μέ τόν Γρηγόριο ἀποτέλεσμα πτώσεως,

---

24. *Ἔνθ᾽ ἀνωτ.* σ. 52, 16-19, ΒΕΠ 68, 294, 20-23, ἐκδ. J. Mc Donaugh.
25. *Ἔνθ᾽ ἀνωτ.*, σ. 16, 16-19, ΒΕΠ 68, 324, 17-19, ἐκδ. F. Oehler.

ὅπως συμβαίνει στόν Πλατωνισμό ἀλλά καί στόν Ὠριγένη.

Ὁ Γρηγόριος διακρίνει ψυχή καί σῶμα, ἀλλά δέν δέχεται τήν προΰπαρξή της. Στό «Περί ψυχῆς καί ἀναστάσεως» ἔργο του παρατηρεῖ: «ψυχή ἐστίν οὐσία γενητή, οὐσία ζῶσα, νοερά, σώματι ὀργανικῷ καί αἰσθητικῷ, δύναμιν ζωτικήν καί τῶν αἰθητῶν ἀντιληπτικήν δι᾿ ἑαυτῆς ἐνιαία, ἕως ἄν ἡ δεκτική τούτην συνεστηκυία φαίνοιτο φύσις». Ἡ ψυχή λοιπόν εἶναι ἀσώματος καί ἄυλος καί χαρίζει στό αἰσθητό σῶμα δύναμη ζωτική καί ἀντιληπτική, ἐφ᾿ ὅσον ὑπάρχει ἡ δεκτική φύση τους.

Σύμφωνα μέ τόν Γρηγόριο «ἀληθής τε καί τελεία ψυχή μία τῇ φύσει ἐστίν, ἡ νοερά τε καί ἄυλος»[26]. Αὐτή περιλαμβανει καί τή θρεπτική καί τήν αἰσθητική καί τή νοητική δύναμη. Οἱ δύο πρῶτες δυνάμεις πού συνδέονται μέ τό σῶμα, καταχρηστικά ὀνομάζονται ψυχή. Ἡ τρίτη, ὅμως, πού κυριολεκτικά ὀνομάζεται ψυχή, ἀναφέρεται στήν πνευματική φύση τοῦ ἀνθρώπου κι ἐνεργεῖ χωρίς τά ὄργανα τοῦ σώματος. Ἡ ψυχή δέ συνδέεται μόνο μέ κάποιο μέρος τοῦ σώματος, προαπαιτεῖται ὅμως ἡ καλή λειτουργία τοῦ κάθε μέρους χωριστά ὥστε νά ὑπάρχει ἁρμονία.

Εἶναι σαφές ὅτι ὁ Γρηγόριος ἀρνεῖται τήν προΰπαρξη τῆς ψυχῆς, ἀλλά συγχρόνως καί τήν ἄποψη ὅτι εἶναι μεταγενέστερη τοῦ σώματος, δέχεται δέ «Μίαν ἀμφοτέρων ἀρχήν, κατά μέν τόν ὑλητότερον λόγον, ἐν τῷ πρώτῳ τοῦ Θεοῦ βουλήματι καταβληθεῖσα, κατά δέ τό ἕτερον ἐν τῆς γεννήσεως ἀφορμαῖς συνισταμένην»[27]. Συνεπῶς ὁ Γρηγόριος χωρίς νά ἀρνεῖται τήν παρέμβαση του Θεου, δέχεται τή μετάδοση τῆς ψυχῆς ἀπ᾿ τούς γονεῖς[28].

Ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖ τήν κορωνίδα τῆς δημιουργίας. Τό πρῶτο μέρος τοῦ «Περί κατασκευῆς ἀνθρώπου» ἔργου, τονίζει τήν ὑπεροχή τοῦ ἀνθρώπου ἀπέναντι στήν ὑπόλοιπη δημιουργία. «Οὐδέν ἕτερον Θεῳ ἐκ των ὄντων ὡμοίωται, πλήν τῆς κατά τόν ἄνθρωπον κτίσεως» ἀναφέρει στόν πρόλογο. Στό τρίτο κεφάλαιο τονίζεται ἡ διαφορά τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τήν ὑπόλοιπη κτίση, ἀφοῦ ὅλα τά δημιουργή-

---

26. *«Περί κατασκευῆς ἀνθρώπου»*, ΒΕΠ 65α, 5-29.
27. *«Περί κατασκευῆς ἀνθρώπου»*, ΒΕΠ 65α, 77, 2-28. 80, 30-32.
28. *«Περί ψυχῆς καί ἀναστάσεως»*, ΒΕΠ 68, 363-364.

ματα δημιουργήθηκαν μόνο μέ τό λόγο τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος δημιουργήθηκε «κατ᾽ εἰκόνα Θεοῦ».

Ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι τό λογικό τοῦ ἀνθρώπου πιστεύει ὅτι δέν μπορεῖ νά ὑπάρξει καμμία ἀντίθεση μεταξύ πίστεως καί λογικοῦ. Στήν κατάσταση πρίν ἀπό τήν πτώση ὁ ἄνθρωπος ἦταν ὄντως «κατά φύσιν». Ἀντίθετα στήν κατάσταση τῆς πτώσεως ὁ ἄνθρωπος ἔχει περιβληθεῖ τούς «δερμάτινους χιτῶνες». Κι ἐνῶ ἡ Ἁγία Γραφή μᾶς παρουσιάζει τούς χιτῶνες νά προστίθενται μετά τήν πτώση, κατά τόν Γρηγόριο αὐτοί ἀποτελοῦν προϋπόθεση τῆς ὑπάρξεως τοῦ Ἀδάμ στή γῆ. Μετά τό θάνατο ὁ ἄνθρωπος θά ἐπανέλθει στήν κατάσταση τῆς πρώτης δημιουργίας, ὅπου δέν θά ὑπάρχει διάκριση ἀνδρός καί γυναικός[29]. Ἑπομένως ἡ μετοχή του στήν ἀθανασία καί τήν ἀφθαρσία, γιά τήν ὁποία ὁ Θεός προόριζε τόν ἄνθρωπο, εἶναι ἡ ὄντως φυσική κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου ἡ «κατά χάριν θέωσις» γιά τήν ὁποία ἀπ᾽ τήν ἀρχή εἶχε προορισθεῖ. Σκοπός τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου ἦταν ἡ «μετουσία» τῶν θείων ἀγαθῶν. Ὁ ἄνθρωπος εἶχε τή δυνατότητα τῆς ἐλεύθερης ἐπιλογῆς. Ἐάν οἱ πράξεις τοῦ ἀνθρώπου ἦταν ἀποτέλεσμα ἀνωτέρας βίας, ἡ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ θά διαψευδόταν. Κι αὐτή ἡ ἐλευθερία τῆς ἐπιλογῆς ἔδινε τή δυνατότητα στόν ἄνθρωπο νά καταστεῖ ἄξιος τῶν θείων δωρεῶν μέ τόν συνεχή ἀγώνα γιά νά τά διατηρήσει. Καί εὔλογα γεννᾶται τό ἐρώτημα· Πῶς συνέβη ὥστε ὁ ἄνθρωπος νά προτιμήσει τά χειρότερα ἀπό τά καλύτερα;

Σύμφωνα μέ τόν Γρηγόριο αἴτιος τοῦ κακοῦ εἶναι ὁ ἄνθρωπος κι ὄχι ὁ Θεός. Ἡ κακή χρήση τῆς ἐλευθερίας ὑπῆρξε ἡ αἰτία τῆς πτώσεώς του, ἤ πιό συγκεκριμένα ἡ ἐσφαλμένη κρίση του. Ὁ ἄνθρωπος δημιουργήθηκε «φύσει καλός» καί ἐπομένως ἡ προαίρεσή του ἦταν φυσικό νά ἕλκεται ἀπ᾽ τό καλό, ἀλλά ὁ ἴδιος «ἑκουσίως τοῦ ἐναντίου ἐνεφορήθη».

Ἄλλου ὁ Γρηγόριος ἐπισημαίνει ὅτι ἡ ἐμπαθής διάθεση τοῦ ἀνθρώπου ὑπῆρξε ἡ αἰτία τῆς ἀπομακρύνσεώς του ἀπό τό Θεό. Ἐδω αἰτία τῆς πτώσεως δέν ἀποτελεῖ ἁπλῶς ἡ ἀβουλία ἤ ἡ ἀκρισία, ἀλλά ἡ αἰσθητικότητα πού ἀποτελεῖ

29. «Περί κατασκευῆς ἀνθρώπου», ΒΕΠ 65α, 77, 2-28. 80, 30-32.

ἀναπόσπαστο τμῆμα τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος τυχαίνει «μεθόριος» τῆς νοητῆς καί τῆς ἀλόγου φύσεως χωρίς ὅμως τά δύο αὐτά στοιχεῖα νά ἀναπτύσσονται ταυτόχρονα σ᾿ αὐτόν. Τό «αἰσθητόν» προηγεῖται τοῦ «πνευματικοῦ», ὥστε να καθίσταται ἀναπόφευκτη ἡ στροφή τοῦ ἀνθρώπου στά αἰσθητά.

Πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι ἡ πτώση τοῦ ἀνθρώπου εἶχε ὡς φυσικό ἐπακόλουθο τήν ἀπώλεια τῶν δώρων μέ τά ὁποῖα κοσμήθηκε ὁ ἄνθρωπος στήν προπτωτική κατάστασή του, γεγονός πού σχετίζεται κυρίως μέ τήν ἀμαύρωση τοῦ «κατ᾿ εἰκόνα».

Καλό θά ἦταν νά ὑπογραμμίσουμε ὅτι ἡ ἔννοια τῆς «εἰκόνος» ἐξηγεῖται μέ δύο ἔννοιες. Στήν πρώτη σημαίνει τήν ὑπερφυσική ζωη τήν ὁποία στερήθηκε ὁ ἄνθρωπος μετά τήν πτώση, συμπεριλαμβανομένων σ᾿ αὐτή καί τῶν δώρων τῆς ἀφθαρσίας καί τῆς μακαριότητας. Στή δεύτερη ὑπονοεῖται τό λογικό καί ἡ ἐλευθερία τά ὁποῖα ἀποτελοῦσαν ἀδιαίρετο τμῆμα τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ δεύτερη ἔννοια εἶναι ἡ πλατωνική. Πρόκειται γιά τήν ψυχή πού ἔχασε τά φτερά της. Σύμφωνα μέ τήν πλατωνική ψυχολογια ἡ κάθοδος τῆς ψυχῆς στόν ὑλικό κόσμο ἀποτελει τήν πτώση. Ἀνάλογα μέ τή διδασκαλία τοῦ Τιμαίου ὑπάρχει ἀγεφύρωτο χάσμα μεταξύ των δύο κόσμων. Κι ὅπως ἀναφέρει στόν Φαίδωνα ἀπ᾿ τή στιγμή πού ἡ ψυχή ἀπομακρύνθηκε ἀπ᾿ τό καλό καί συνδέθηκε μέ τό σῶμα, ἔχασε τήν ὡραιότητά της καί ὑφίσταται πολλές ταλαιπωρίες, χωρίς βέβαια νά χάνει τή δυνατότητα ἐάν στραφει στόν ἑαυτό της, νά ἀπολαύσει «του καθαρου καί ἀεί ὅπως ἀθανάτου».

Ἰδιαίτερα ὁ Γρηγόριος μιλώντας γιά τήν ἀπώλεια των δώρων, τονίζει τήν ἀπώλεια της ἐλευθερίας, ἀφου ὁ ἄνθρωπος κατέστη αἰχμάλωτος τῶν δαιμονίων. «Τήν πονηράν της ἁμαρτίας δουλείαν ἀντί τῆς αὐτεξουσίου ἐλευθερίας ἠλλάξατο καί προετίμησε τοῦ συνεῖναι καί Θεῳ τό τυρρανεῖσθαι παρά τῆς καταφθειρουμένης δυνάμεως»[30]. Τήν ἀπώλεια τῆς παρρησίας ὁ Γρηγόριος ἐκφράζει μέ τά φύλλα

---

30. «*Εἰς τήν προσευχήν ὁμιλία*» ε΄. ΒΕΠ 6, 361, 28-30, PE 44, 1181B.

τῆς συκιᾶς μετά τά ὁποῖα ὁ Ἀδάμ καί ἡ Εὔα κάλυψαν τά σώματά τους. Παράλληλα χρησιμοποιεῖ καί τή σκηνή τῆς ἀποκρύψεως πίσω ἀπό τά δένδρα τοῦ παραδείσου.

Ἄμεσο ἀποτέλεσμα ἦταν ἡ ἀνάμειξη τῶν παθῶν στή φύση τοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι σύμφωνα μέ τούς λόγους τοῦ Γρηγορίου «τό ὑψηλόν τεταπεινῶται· τό κατ᾽ εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου γενόμενον ἀπεγεώθη· τό βασιλεύειν τεταγμένον κατεδουλώθη· τό εἰς ἀθανασίαν κτισθέν κατεφθάρη θανάτῳ· τό τῇ ἀπαθείᾳ σύντροφον τόν ἐμπαθῆ καί ἐπίκηρον ἀντηλλάξατο βίον».

Θά ἦταν παράλειψη ἐάν δέν ἀναφέραμε καί τό ὡραιότατο χωρίο ἀπ᾽ τό ἔργο του στόν Ἐκκλησιαστή, ὅπου παραστατικότατα ἐξαίρεται ἡ ἀντίθεση τῆς προπτωτικῆς μέ τήν παρούσα κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου. Τότε οὔτε θάνατος ὑπῆρχε, οὔτε ἀρρώστεια οὔτε «τό ἐμόν καί τό σόν, τά πονηρά ταῦτα ρήματα». Ἡ «μετουσία» κάθε ἀγαθοῦ ἦταν κοινή γιά ὅλους. Τότε ὑπῆρχε «ἡ πρός τούς ἀγγέλους ὁμοτιμία, ἡ ἐπί Θεοῦ παρρησία, ἡ τῶν ὑπερκοσμίων ἀγαθῶν θεωρία» καί ἄστραφτε «ἡ θεία εἰκών τῆς ψυχῆς». Πόσο ὅμως διαφορετική εἶναι ἡ σημερινή κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου! «Τί ἄν τίς πρῶτον εἴποι τῶν τοῦ βίου κακῶν», λέει ὁ Γρηγόριος. «Τί μᾶλλον γάρ τίς θρηνήσει τῆς ἀθλιότητος; τό ἀπό δακρύων ἄρχεσθαι καί καταλήγειν εἰς δάκρυον, τήν ἐλεεινήν νηπιότητα, τήν ἐν τῷ γήρᾳ παράνοιαν, τό ἄστατον τῆς νεότητος, τό πολύμοχθον τῶν τῇ ἡλικίᾳ καθεστηκότων, τοῦ γάμου τό φορτικόν, τῆς ἀγαμίας τό ἔρημον, τῆς πολυπαιδίας τό ἐπαχθές, τῆς ἀπαιδίας τό ἄρριζον, τοῦ πλούτου τό ἐπίφθονον, τῆς πενίας τό ἐπώδυνον τάς πολυτρόπους τῶν νοσημάτων διαφοράς, τάς λώβας, τούς ἀκρωτηριασμούς, τάς σήψεις, τάς τῶν αἰσθητηρίων πυρώσεις, τάς ἐκ δαιμόνων παραφοράς, πάντα ὅσα ἡ φύσις ἐν ἑαυτῇ περιέχει, ἅ τῇ δυνάμει ἕκαστος ἀνθρώπων ἐστίν ἔχων ἐν τῇ φύσει τά πάθη».

Ἀπ᾽ ὅσα ἀναφέρθηκαν εἶναι ἐμφανές, ὅτι τά τρία κυριότερα χαρακτηριστικά τῆς προπτωτικῆς καταστάσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἡ καθαρότητα, ἡ ἀπάθεια καί ἡ ἀφθαρσία, ἀντικαταστάθηκαν ἐξαιτίας τῆς προγνώσεως τοῦ Θεοῦ γιά τήν πτώση τῶν πρωτοπλάστων, ἀπ᾽ τή διάκριση τῶν δύο φύλων, τῶν παθῶν καί τῆς θνητότητας.

Κεφάλαιον Δ΄: Οἱ δύο «δημιουργίες» στό ἔργο τοῦ Γρηγορίου Νύσσης

Ὑπάρχουν ἐρευνητές πού ἀσχολήθηκαν μέ τή διδασκαλία τοῦ Ἀγ. Γρηγορίου καί ὑποστήριξαν ὅτι ὁ Ἅγιος προσαγει τήν ἑρμηνεία γιά δύο δημιουργίες τοῦ ἀνθρώπου. Μ᾽ ἄλλα λόγια ὁ Νύσσης δέχεται ὅτι ἀπ᾽ τήν ἀρχή ὁ Θεός δέ δημιούργησε συγκεκριμένο ἄνθρωπο διακρινόμενο σέ ἄνδρα και γυναίκα, ἀλλά τόν ἰδεατό ἄνθρωπο πού ἦταν τό πλήρωμα ὅλης τῆς ἀνθρωπότητας, ἀπ᾽ τό ὁποῖο προῆλθε ὁ Ἀδάμ καί ἡ Εὔα.

Συνεπῶς σύμφωνα μ᾽ αὐτές τίς θέσεις, ὁ Νύσσης ἔχει ἐπηρεαστεῖ ὄχι ἀπ᾽ τούς πατέρες, ἀλλά ἀπ᾽ τίς φιλοσοφικές ἀντιλήψεις τοῦ Πλάτωνα καί τοῦ Φίλωνα. Πουθενά ὅμως ὁ Γρηγόριος δέν κάνει λόγο γιά δημιουργία ἰδεατοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά στό 16ο κεφάλαιο τοῦ ἔργου του «περί κατασκευῆς ἀνθρώπου» λέγεται μέ σαφήνεια ὅτι στήν ἀρχή ὁ Θεός μέ «πρώτη κατασκευή» δημιούργησε τόν «καθόλου ἄνθρωπον» στόν ὁποῖο συμπεριλαμβανόταν ὅλη ἡ ἀνθρωπότητα. Ἔτσι ὁ πρῶτος ἄνθρωπος συγκροτοῦσε «τό πλήρωμα τῆς ἀνθρωπότητας» χωρίς διάκριση φύλων. Ἡ διάκριση φύλων «προκατασκευάζεται» ἀργότερα ἔτσι ὥστε τόσο ὁ Ἀδάμ καί ἡ Εὔα ὅσο καί οἱ ἀπόγονοι νά προέρχονται ἀπ᾽ τόν καθολικό ἄνθρωπο[31].

Ἐάν λοιπόν παραλείψουμε τήν Ἑξαήμερο τοῦ Νύσσης τότε εὐκολότερα κρίνεται καί ἀξιολογεῖται μέ Πλατωνικά σχήματα. Καί ἡ πορεία τοῦ κόσμου καί τοῦ ἀνθρώπου ὅπως τήν ἀναπτύσσει ὁ Γρηγόριος δέν εἶναι δυνατό νά ἐνταχθεῖ σέ Πλατωνικά καί ἰδεατά σχήματα.

Βασική λοιπόν προϋπόθεση γιά τή σωστή ἀντιμετώπιση τοῦ θέματος εἶναι ὁ συνδυασμός τῶν δύο ἔργων του Γρηγορίου «Ἑξαήμερος» καί «Περί κατασκευης ἀνθρώπου». Ὁ Μ. Βασίλειος στήν «Ἑξαήμερό» του πρίν ἀπ᾽ τό Γρηγόριο Νύσσης ἀποφαίνεται ὅτι τά φυτά καί τά ζῶα προῆλθαν ἀπό σπερματικές καταβολές, οἱ ὁποῖες τέθηκαν στή γῆ ἀπ᾽ τό δημιουργό[32]. Ὅμως ὁ Βασίλειος δέ μίλησε καθόλου γιά

31. Γρ. Νύσσης, *«Περί κατασκευῆς ἀνθρώπου»*, PG 44, 185 B-D.
32. Μ. Βασιλείου, *«Εἰς τήν ἑξαήμερον»*, PG 29, 149C.

τήν κατασκευή τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε νά παρατηρήσουμε πώς ὁ Θεός δημιουργεῖ τόν ἄνθρωπο. Ἔτσι ὁ Νύσσης ἀναλαμβάνει νά συμπληρώνει ὁρισμένα κεφάλαια ὥστε νά πραγματευθεῖ μέ τίς ἴδιες προϋποθέσεις τή δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου.

Σύμφωνα μέ τό Γρηγόριο οἱ ἐκφράσεις «ἐν ἀρχῇ» δηλώνουν ὅτι τό σύμπαν κτίζεται διά μιᾶς καί συνολικά καί περιέχεται δυνάμει σέ σπερματικές καταβολές πού μέ τάξη ξεκινοῦν μία ἐξελικτική πορεία. Ἔτσι ἀνάλογα μέ τό ἐξελικτικό αὐτό σχῆμα πρῶτα δημιουργεῖται τό καθόλου καί σπερματικό σύμπαν καί στή συνέχεια ἐμφανίζονται τά ἐπιμέρους κτίσματα[33]. Ὅμως ὁ Γρηγόριος στήν ἴδια γραμμή καί θεολογική σκέψη θά κάνει λόγο γιά τήν κατασκευή τοῦ ἀνθρώπου, συμπληρώνοντας τό Μ. Βασίλειο.

Σύμφωνα μέ τό 16ο κεφάλαιο τῆς πραγματείας του ἐπισημαίνουμε ὅτι ὁ «καθόλου ἄνθρωπος» συναναδεικνύεται στήν πρώτη κατασκευή τοῦ κόσμου. Κι ὅπως παρατηρήσαμε ἡ πρώτη κατασκευή τοῦ κόσμου διά μιᾶς καί συνολικά ἦταν μία ὁλότητα σπερματικῶν καταβολῶν, πού δυνάμει περιεῖχε ὅλα τά ἐπιμέρους κτίσματα Οὐρανό, ἀστέρια, θάλασσα, γῆ, φυτά. Ὁ πρῶτος λοιπόν καθολικός ἄνθρωπος συμβαδίζει μέ τήν πρώτη κατασκευή τοῦ κόσμου καί ὑπόκειται σέ μία ἐξελικτική πορεία, ἀφοῦ περιέχει ὅλη τήν ἀνθρωπότητα, ὅλους τούς συγκεκριμένους ἀνθρώπους ἀπ᾽ τόν Ἀδάμ καί μετά ὡς τήν συντέλεια των πάντων. Διευκρινίζεται ὅτι αὐτός ὁ ἄνθρωπος εἶναι κάτι σάν ἕνα σῶμα πού περιέχει ὁλόκληρο τό πλήρωμα τῆς ἀνθρωπότητας.

Ὁ Γρηγόριος Νύσσης δέν μιλάει γιά μία συγκεκριμένη ὑπόταση ἑνός προσωπικοῦ ὄντος, ἀλλά γιά ἕνα σωματικό πλήρωμα. Αὐτό τό πλήρωμα εἶναι μέρος ὅλης τῆς δημιουργίας, ὁπότε κόσμος καί ἄνθρωπος συνυπάρχουν ἀρχικά ὡς πληρώματα καί μετά ὡς ἐπιμέρους ἐκφάνσεις τῶν δύο αὐτων πληρωματικων συνόλων. Γίνεται λοιπόν ἀντιληπτό ὅτι αὐτό τό πλήρωμα, ἡ ἀνθρώπινη φύση συνολικά, ἐνῶ ἔχει δυνάμει τό κατ᾽ εἰκόνα Θεοῦ, πού φέρουν μετέπειτα καί ὅλοι οἱ ἐπιμέρους ἄνθρωποι, πρίν ἀπ᾽ τήν ἐξέλιξη δέν

---

33. Γρ. Νύσσης, *Περί τῆς ἑξαημέρου*, PG 44, 72AB καί 77D.

εἶναι δυνατό νά νοηθεῖ διακρινόμενο σέ φύλα.

Συνεπῶς ὅπως μᾶς λέει ὁ Γρηγόριος Νύσσης, ἐπειδή ὁ Θεός γνώριζε τήν πτώση τοῦ συγκεκριμένου ἀνθρώπου, «προκατασκεύασε» τή διάκριση τῶν φύλων, κατά τήν ἐμφανιση τοῦ Ἀδάμ καί τῆς Εὔας, ὥστε ὁ ἄνθρωπος προικισμένος πιά μέ τό χάρισμα τοῦ γάμου, ἀφοῦ δέν μπόρεσε νά ὁδεύσει στό δρόμο τοῦ ἀγγελικοῦ πολλαπλασιασμοῦ, μπορεῖ νά νικάει τό θάνατο μέ τίς φυσικές γεννήσεις. Ἔτσι τό ἀνθρώπινο γένος παραμένει ἀκέραιο καί μποροῦν νά ὑπάρξουν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι πού εἶναι στό ἀρχικό σχέδιο τοῦ Θεοῦ[34].

Ὁ Γρηγόριος συνεπῶς δέν μιλάει γιά δύο «δημιουργίες» οὔτε γιά ἰδεατό ἄνθρωπο, ἀλλά γιά ἐξέλιξη τῆς ὅλης δημιουργίας καί τοῦ καθολικοῦ ἀνθρώπου. Ἡ πρώτη «κατασκευή» δηλώνει τίς σπερματικές καταβολές πού σέ διαδοχικά στάδια δημιουργοῦν τήν ποικιλομορφία τοῦ κόσμου καί τῶν ἀνθρώπων.

Κι ἐδῶ πρέπει νά ἐπισημάνουμε ὅτι ὁ Νύσσης ξέρει πώς οἱ ἀπόψεις του εἶναι τολμηρές καί πολλοί συκοφάντες περιμένουν τέτοιες εὐκαιρίες γιά νά ἐκδηλώσουν τά αἰσθήματά τους[35]. Ἐξάλλου τό ὀργανικό δέσιμο στό Νύσσης αἰσθητοῦ καί νοητοῦ, ὑλικῆς καί νοητῆς πραγματικότητας, τόσο μεταξύ τῶν κτιστῶν διαστάσεων, ὅσο καί μεταξύ κτιστῆς δημιουργίας καί ἀκτίστου Θεοῦ, ὑπερβαίνει τήν πλατωνική καί κάθε ἄλλη διαρχία ὑλικοῦ καί ἰδεατοῦ κόσμου. Ἡ «συνανάκρασις» μεταξύ αἰσθητου καί νοητοῦ κόσμου γίνεται γιά τήν ἀνάδειξη καί τελείωση τῆς κτιστῆς πραγματικότητας τῆς μετοχῆς της δηλαδή στίς θεῖες ἐνέργειες[36].

Συνεπῶς ἡ βασική διάκριση, ἔγκειται μεταξύ κτιστοῦ καί ἀκτίστου καί οἱ διακρίσεις αἰσθητοῦ-νοητοῦ, ὑλικοῦ-πνευματικοῦ εἶναι δευτερεύουσες. Ἀπό φιλοσοφική ἄποψη ἐντυπωσιάζει τό γεγονός ὅτι, ἐνῶ ὁ Πλάτων δέν προβλη-

---

34. Γρ. Νύσσης *«Περί κατασκευῆς ἀνθρώπου»*, PG44, 189CD.

35. Γρ. Νύσσης, *Περί τῆς ἑξαημέρου*, PG 44, 68C, «οὐ γάρ δόγμα τόν λόγον ποιούμεθα, ὥστε ἀφορμήν δοῦναι τοῖς διαβάλουσιν· ἀλλ᾽ ὁμολογουμεν ἐγγυμνάζοντες μόνον ἑαυτῶν τήν διάνοιαν».

36. Γρ. Νύσσης, *Λόγος Κατηχητικός*, PG 45, 25CD.

ματίζεται πώς δύο τόσο ἀνόμοια πράγματα ἑνώνονται, ὁ Νύσσης ἐπισημαίνει ὅτι οἱ κτιστές πραγματικότητες ὑλική καί νοητή βρίσκονται στό ἴδιο ἐπίπεδο. Κι αὐτό τό τονίζει λέγοντας ὅτι ἡ αἰσθητική φύση, ἔχοντας κάποιο «λεπτό καί φωτοιδές» εἶναι συνδετικός κρίκος μεταξύ τῆς «νοερᾶς καί τηλυζεστέρας οὐσίας»[37].

Μέ ὅλα τά παραπάνω μπορεῖ νά κατανοήσει κανείς καλύτερα τό θέμα τῶν «δύο δημιουργιῶν» στό Γρηγόριο Νύσσης. Ὑπό τό πρίσμα αὐτῶν τῶν προϋποθέσεων, τῆς σχέσεως δηλαδή αἰσθητοῦ καί νοητοῦ κόσμου κατανοεῖ κανείς τό ἐξελικτικό του κόσμου καί τοῦ ἀνθρώπου.

Κεφάλαιο Ε΄: Τό κακό ὡς «μή ὄν» στή διδασκαλία τοῦ Γρηγορίου Νύσσης εἶναι προϋπόθεση γιά τήν ἀποκατάσταση τῶν πάντων.

Σύμφωνα μέ τόν Ἅγιο Γρηγόριο Νύσσης τό κακό δέν ὑπάρχει στήν κτίση θετικά καί αὐτόνομα, εἶναι «μή ὄν». Αὐτή τήν ἰδέα δανείζεται ὁ Πλάτων ἀπ᾽ τήν Πλατωνική παράδοση[38]. Τό κακό εἶναι ἁπλή ἄρνηση τοῦ ἀγαθοῦ, ὅπως τό σκότος εἶναι ἀναχώρηση τοῦ φωτός. Ἔγκειται στή βούληση τοῦ ἀνθρώπου καί ἡ διάρκειά του θά εἶναι αἰώνια, ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀπαρνηθεῖ τήν ἁμαρτία. Σέ κάποιο σημαντικό χωρίο τοῦ ἔργου τοῦ «Εἰς τήν ἐπιγραφήν τῶν Ψαλμῶν» ἀναφέρει: Ἡ φύση τῆς ἁμαρτίας εἶναι παροδική. Δέν ἦρθε στό «εἶναι» μαζί μέ τήν ὑπόλοιπη φυσικη κτίση κι ἔτσι δέν μπορεῖ νά παραμείνει αἰώνια μαζί μέ τά ἄλλα ὄντα πού ἐπειδή δημιουργήθηκαν ἀπ᾽ τό Θεό ἔχουν αἰώνιο ζωή. Καί ἄν κάτι βρίσκεται ἔξω ἀπ᾽ τό ὄν, δηλαδή δέν εἶναι οὐσία, ὑπάρχει βέβαια μόνο ἐπειδή ἁπλῶς ἀπουσιάζει τό ἀγαθό αὐτό μοιάζει μέ τό χόρτο πού φυτρώνει στά δωμάτια πού δέ σπάρθηκε καί εἶναι χωρίς ρίζα.

Τή σχέση τοῦ ἀγαθοῦ πρός τό κακό ἄριστα παριστάνει ἡ σχέση τοῦ φωτός μέ τό σκότος. Ἐπειδή γάρ τό κόστος τῇ ἑαυτου φύσει ἀνύπαρκτον, τό δέ φῶς αὐτό ἐφ᾽ ἑαυτοῦ ἐστίν ἐν ἰδίᾳ οὐσίᾳ κατανοούμενον. Δείκνυσι τῷ ὑποδείγματι,

---

37. Γρ. Νύσσης, «Περί κατασκευῆς ἀνθρώπου», PG 44, 145C.
38. Βλ. Πλωτίνου, Ἐνν. 1, 8,10.

ὅτι ἡ κακία καθ᾽ ἑαυτήν οὐχ ὑφίσταται, ἀλλά τῇ στερήσει τοῦ ἀγαθοῦ παρυφιστάμενον. Τό δέ ἐκ τοῦ ἐναντίον τῷ ἀγαθῷ νοούμενον κατ᾽ οὐσίαν οὐκ ἔστιν· ὁ γάρ ἀφ᾽ ἑαυτοῦ οὐκ ἔστιν, οὐδέν ἐστίν ὅλως. Στέρησις γάρ τοῦ ὄντος ἐστίν ἡ κακία, καί οὐχί ὕπαρξις»[39].

Ἀφοῦ, ἡ κακία ἀποτελεῖ μία ἄρνηση, αὐτό σημαίνει ὅτι εἶναι ἁπλό ἰδίωμα τῆς φύσεως, τῆς προαιρέσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι ἡ κακία κατανοεῖται σάν μία ἀναπηρία τῆς ψυχῆς, «οὐκ ἐν τῷ αὐτήν ὑφεστάναι καταλαμβανομένη, ἀλλ᾽ ἐν τῇ τοῦ ἀγαθοῦ ἀπουσίᾳ θεωρουμένη»[40].

Ἀβίαστα λοιπόν βγαίνει τό συμπέρασμα ὅτι ἡ ἀποκατάσταση εἶναι ἀβίαστα συνδεδεμένη μέ τήν ἰδέα τοῦ κακοῦ ὡς «μή ὄντος». Ἀφοῦ ἡ ἁμαρτία δέν εἶναι κάτι τό ὀντολογικά οὐσιαστικό, δέν ἔχει δηλαδή δική της ὑπόσταση, εἶναι ἀναπόφευκτο κάποτε νά ἐξαφανιστεῖ. Κι ἐφόσον ἐπιφέρει τήν ἀποξένωση καί ἀλλοτρίωση τοῦ λογικοῦ πλάσματος, συνεπάγεται ὅτι ὅταν αὐτή ἐκλείψει ὁπότε τά λογικά ὄντα, ἀπαλλαγμένα πλέον ἀπ᾽ τήν ἁμαρτία θά ἐπιστρέψουν καί πάλι στό Θεό (ἀποκατάσταση), στήν προπτωτική δηλαδή κατάσταση.

Ὁ Κύριος κατά τήν κρίση ἀποδίδοντας στόν καθένα αὐτό πού τοῦ ἀξίζει, δέ θά ἐξαφανίσει τή φύση ἁμαρτωλῶν, ἀλλά τήν κακία πού ὑπάρχει μέσα τους. Θά ἀφανιστοῦν αὐτοί, πού τώρα φέρουν τό χαρακτήρα τῆς ἁμαρτίας μέσα τους. Ἄλλωστε ἡ κακία δέν εἶναι τόσο ἰσχυρή ὥστε νά ὑπερισχύσει τοῦ ἀγαθοῦ. Οὔτε εἶναι δυνατό τό τρεπόμενο νά ὑπερισχύει τοῦ σταθεροῦ, πού ἔχει παγιωθεῖ στό ἀγαθό.

Σέ ἄλλο σημεῖο ὁ Ἅγιος βασιζόμενος στό φαινόμενο τῆς ἐκλείψεως τοῦ ἡλίου διατυπώνει τίς σκέψεις του ὡς ἑξῆς. Ὅπως τά οὐράνια σώματα εἶναι γεματα ἀπ᾽ τό ἡλιακό φῶς, τό ὁποῖο κρύβεται πολλές φορές προσωρινά ἀπ᾽ τό σκοτάδι κι ὅταν πάλι φύγει τό σκοτάδι ὑπερισχύσει τό ἡλιακό φῶς, ἔτσι κι ἐμεῖς ὅταν διανύσουμε τό ὅριο της κακίας θά ξαναζήσουμε πάλι τό πνευματικό φως, ἀφοῦ ἡ ἀγαθή φύση εἶναι ἀνώτερη ἀπ᾽ τήν κακία.

Τονίζοντας τήν ὀντολογική ἀνυπαρξία τοῦ κακοῦ καί

---

39. *«Εἰς τόν Ἐκκλησιαστή τοῦ Σολομῶντος»*, Ε′ 44, 681C.
40. *Ἐπιστολή Γ′*, PG 46, 1020D-1021A.

τό προσωρινό τῆς παραμονῆς του στά ὄντα, ὡς κάτι κινούμενο ὄχι στήν οὐσία τοῦ ὄντος, ὁ Ἅγιος θέλησε νά λύσει τό πρόβλημα τῆς θεοδικίας, νά δικαιώσει δηλαδή τόν πανάγαθο Θεό στή σχέση του μέ τό κακό: Ἀφοῦ ὑπάρχει Θεός, πώς εἶναι δυνατό παράλληλα μ' αὐτόν νά ὑπάρχει καί τό κακό πού αἰώνια βάση θά ταλαιπωρεῖ ἕνα μέρος τῶν ὄντων;

Δέν ξέρουμε ἄν τελικά πετυχαίνει τό στόχο του ὁ Ἅγιος. Θά λέγαμε ὅμως ὅτι εἶναι μηχανικός ὁ τρόπος νά σκεφτοῦμε ὅτι ὅταν διανύσουμε τό δρόμο τῆς κακίας καί φτάσουμε στό ὑπέρτατο ὅριό της, θά μεταπέσουμε ἀκολούθως στό δρόμο τῆς ἀρετῆς. Εἶναι σάν νά τοποθετοῦμε ἕνα μηχανικό τρόπο σέ μία διαδικασία ἐλεύθερη καί πνευματική, ἀφοῦ γνωρίζουμε ὅτι ἀποκατάσταση τοῦ ἁμαρτωλοῦ κοντά στό Θεό γίνεται ἐλεύθερα καί μέ μετάνοια. Κι ἄς μήν ξεχνοῦμε αὐτό πού λέει τό εὐαγγέλιο. Ὅτι ὅταν κάποιος φτάσει στό ἄκρο τῆς κακίας σκληρύνεται τόσο, ὥστε ἡ ἐπιστροφή του στό ἀγαθό εἶναι φοβερά δύσκολη.

Κεφάλαιο ΣΤ': «Ἡ ἑνότητα τῆς ἀνθρώπινης φύσεως ὡς προϋπόθεση γιά τήν ἀποκατάσταση πάντων».

Γιά τήν κατανόηση αὐτοῦ τοῦ ζητήματος εἶναι ἀπαραίτητο νά ἔχουμε ὑπόψη μας ὅτι ἡ ἀνθρώπινη φύση εἶναι ὀντότητα καθολική καί ἑνιαία καί σώζεται ἀπ' τόν Χριστό ὁλόκληρη. Ἡ φύση τοῦ ἀνθρώπου εἶναι σύνθετη. Εἶναι μία ἔστω κι ἄν φαίνεται σέ πλῆθος συνεχής καί ὁλόκληρη, χωρίς νά διαιρεῖται ἀνάλογα μέ τόν καθένα πού μετέχει σ' αὐτήν.

Τή σχέση τῆς καθολικῆς φύσεως μέ τούς ἐπιμέρους ἀνθρώπους καθορίζει ὁ Γρηγόριος μέ βάση τή διάκριση οὐσίας καί ὑποστάσεως. Ἡ «οὐσία» εἶναι «τό κοινόν», ἐνῶ ἡ «ὑπόστασις» φανερώνει «τό ἴδιον» ὅπως θά τόνιζε καί ὁ Πλάτων[41].

Ἡ οὐσία ἀναφέρεται σ' ὅλη τήν ἀνθρωπότητα ἐνῶ ἡ ὑπόσταση στά ἐπιμέρους ἄτομα. Στό κέντρο τῆς ἀνθρωπολογίας τοῦ Γρηγορίου βρίσκεται ἡ θεώρηση γιά τήν

---

41. Βλ. Κ. Σκουτέρη, *«Ἡ ἑνότης τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὡς πραγματική προϋπόθεση σωτηρίας»*, Ἀθήνα 1967, σ. 7.

ὀντολογική ἑνότητα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἡ ὁποία προέρχεται ἀπ᾽ τήν Πλατωνική φιλοσοφία καί ἀποτελεῖ τό κέντρο τό Χριστό καί θεωρεῖ τά πάντα κάτω ἀπ᾽ τό πρίσμα τῆς καθολικότητας. Ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ μέ τήν ἐνανθρώπιση του του προσέλαβε στή μία συγκεκριμένη φύση του ὁλόκληρη τήν ἀνθρώπινη φύση. Στή σωτηρία ἀνεβαίνει ὅλη ἡ ἀνθρωπινη φύση, ἀφοῦ οἱ ἄνθρωποι σώζονται συλλογικά. Ἡ ἐπάνοδος καί ἡ κατάργηση τοῦ θανάτου δέν ἀφοροῦσε ἕνα μεμονωμένο ἄτομο, ἀλλά ὁλόκληρη τή φύση τοῦ ἀνθρώπου.

Πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι τόσο στήν πτώση ὅσο καί στήν ἀνάσταση ὅλοι οἱ ἄνθρωποι σηκώνονται καί πέφτουν μαζί. Ἀδάμ καί Χριστός εἶναι δύο «καθολικοί» ἄνθρωποι, πού κληροδοτοῦν στήν ἀνθρωπότητα εἴτε τήν πτώση στό θάνατο, εἴτε στήν ἀνάσταση στή ζωή. Στό πνεῦμα τέλος αὐτῆς τῆς μυστικῆς θεωρήσεως κινούμενος ὁ ἱερός πατήρ περιγράφει καί τήν ἐναρμόνια ζωή τοῦ οὐρανίου πληρώματος, χρησιμοποιώντας καί μία θεώρηση τῆς νεοπλατωνικῆς φιλοσοφίας πού σχετίζεται μέ τήν οὐράνια χοροστασία τῶν πνευμάτων καί τόν κορυφαῖο πού σύρει τόν χορό[42].

Ἀρχικά ὑπῆρχε μία ἁρμονία τῆς λογικῆς φύσεως ἀγγέλων καί ἀνθρώπων, ὅπου τό βλέμμα ἦταν στραμμένο στόν κορυφαῖο τοῦ χοροῦ ὁ ὁποῖος ρύθμιζε τήν χοροστασία. Ὅμως ἡ ἐμφάνιση τῆς ἁμαρτίας διέλυσε τόν χορό. Κι ἔτσι μετά τήν ἀρχική ἐκείνη πτώση διασπάστηκε ἡ συνάφεια ἀνθρώπων καί ἀγγέλων[43]. Τό τέλος αὐτῆς τῆς περιπέτειας ἦταν νά γεμίσουν ὀδύνη οἱ τάξεις τῶν ἀγγέλων, πού ἀπό τότε στενάζουν γιά τή δική μας ματαιότητα θεωρώντας τήν ἀπώλειά μας δική τους ζημιά καί περιμένοντας μέ ἀγωνία τήν ἀποκάλυψη τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ, γιά νά ἐπιστρέψει καί πάλι στήν οὐράνια ἑκατοντάδα τό χαμένο πρόβατο. Τό πρόβατο αὐτό εἴμαστε ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι πού μᾶς σώζει ὁ Θεός μέ τήν ἐνανθρώπησή του. Κι ἐδῶ πάλι δίνεται ἀπάντηση στό πρόβλημα της θεοδικίας, ὅπου ὁ Θεός ἀπ᾽ τή μία ὡς δίκαιος τιμωρεῖ τό ἁμαρτωλό πλάσμα του, κι ἀπ᾽ τήν ἄλλη ὡς ἀγαθός σώζει τό πλάσμα του ἀπ᾽ τή φθορά καί τόν θάνατο.

42. Βλ. Πλωτίνου, *Ἐννεάδες*, VI, 9, 8, 38.

43. *Εἰς τήν ἐπιγραφήν τῶν Ψαλμῶν*, βιβλ. Α′ κεφ. ΣΤ′, PG 44, 508BC.

Συμπεράσματα

Ἀπ᾽ τά παραπάνω ἔγινε ἀντιληπτό ὅτι ἡ καππαδοκική πατερική σκέψη ἀνέτρεψε ἐκ βάθους τίς «θεολογικές» ἀντιλήψεις τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἀφοῦ ἡ τελειότητα τοῦ Θεοῦ συνδέθηκε τόσο μέ τήν ἐξωτριαδική ὅσο καί μέ τήν ἐνδοτριαδική κινητικότητα καί κοινωνικότητά του. Ἡ ἀρχαία ἑλληνική φιλοσοφία ἔκανε λόγο γιά ἕνα τέλειο ἀκίνητο καί ἀκοινώνητο Θεό, κάτι τό ὁποῖο δέν ἰσχύει στήν ὀρθόδοξη πατερική θεολογία.

Πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι ἡ δυναμική διάσταση τῆς δημιουργίας στούς πατέρες φαίνεται κυρίως ἀπ᾽ τή διδασκαλία τους γιά τήν τελείωση καί τήν θέωση τῶν ὄντων πού εἶναι μία συνεχής πορεία στή θεία τελειότητα. Θά ἦταν παράλειψη τελειώνοντας νά μήν ὑπογραμμίσουμε τήν συμβολή τόσο τοῦ Γρηγορίου Νύσσης ὅσο καί τῶν Καππαδοκῶν πατέρων γενικότερα στή σύσφιξη τῶν σχέσεων Χριστιανισμοῦ καί Ἑλληνισμοῦ. Χρησιμοποίησαν τήν ἑλληνική γλῶσσα καί τήν ἑλληνική φιλοσοφία, γιά τήν διατύπωση τῶν βασικῶν ἀληθειῶν τῆς πίστεως καί ἔθεσαν τά θεμέλια τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ καθώς καί τήν συμπόρευση Ἐκκλησίας καί Ἔθνους.

Βιβλιογραφία

1. ΒΕΠ, τόμος 65.
2. Θ.Η.Ε., τόμος 5, Ἀθήνα 1964.
3. Γ. Μαρτζέλου: «Ἡ ἔννοια τῆς Θεότητας καί ἡ ἔννοια τῆς δημιουργίας κατά τούς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας», στόν τόμο *Ὀρθοδοξία καί Ἑλληνισμός, πορεία στήν τρίτη χιλιετία*. Β′ τόμος, ἐκδ. Ἱ.Μονῆς Κουτλουμουσίου, Ἅγιο Ὄρος.
4. Ν. Ματσούκα: *«Ὑπάρχει χριστιανική φιλοσοφία;»,Ἐπετηρίδα Θεολογικῆς Σχολῆς*, τόμος 16ος.
5. Ν. Ματσούκα: *Κόσμος -ἄνθρωπος-κοινωνία κατά τόν Ἅγιο Μάξιμο Ὁμολογητή*, Ἀθήνα 1980.
6. Κ. Σκουτέρη, *«Ἡ ἑνότης τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ὡς πραγματική προϋπόθεση σωτηρίας»*, Ἀθήνα 1967.
7. Π. Χρήστου, *Γρηγορίου Παλαμᾶ Συγγράμματα*, τόμ. Α′ , Θεσσαλονίκη 1986.

Παγανᾶ Δέσποινας
Μεταπτυχιακῆς Θεολόγου

Ὁ Μέγας Βασίλειος ὡς Οἰκουμενικός Ἐκκλησιαστικός ἡγέτης

Εἰσαγωγή

Ὁ Μέγας Βασίλειος ἀνήκει στά ρηξικέλευθα πνεύματα τῆς ἱστορίας, πού κυριολεκτικά δημιουργοῦν τήν ἱστορία καί τήν ὁρίζουν. Θεμελίωσε τήν Καππαδοκική θεολογία, πού ἦταν συνέχεια τῆς Νικαιϊκῆς - Ἀθανασιανῆς καί πού ὁλοκληρώθηκε ἀπό τό Γρηγόριο Θεολόγο καί τό Γρηγόριο Νύσσης. Ὁ Βασίλειος, τή δράση του στή θεολογία καί στήν Ἐκκλησία, ἐγκαινίασε ἀκριβῶς ὅταν ἄρχισε νά ὁδεύει πρός τό τέλος του ὁ Μέγας Ἀθανασιος. Ὅταν ὁ «στυλος» αὐτός τῆς καθόλου Ἐκκλησίας ἔδινε τίς τελευταῖες του ἀναλαμπές καί λύγιζε ἀπό τό χρόνο, τούς διωγμούς καί τούς ἀδιάκοπους ἀγῶνες, ἀναλάμβανε δράση ὁ Βασίλειος στήν Καισάρεια τῆς Καππαδοκίας, γύρω στό 364. Τό κέντρο τῆς θεολογίας μεταφέρθηκε ἀπό τήν Ἀλεξάνδρεια στήν Καισάρεια, μολονότι ἀκόμα ζουσε ὁ Ἀθανάσιος (373 μ.Χ.). Καί ἀπό τό 370 ὁ Χριστιανισμός ὁλόκληρος θά εἶναι στραμμένος στήν Καισάρεια, μέχρι τήν κοίμηση του Βασιλείου, καί στήν Καππαδοκία γενικότερα, μέχρι νά μετατοπιστει τό βάρος πρός τήν Κωνσταντινούπολη.

Ὁ Βασίλειος ὑπῆρξε πολυτάλαντη φυσιογνωμία. Ἀπέβη ὁ πιό διακεκριμένος ρήτορας τῆς ἐποχῆς του μέ παντοδαπή μόρφωση, βαθύς γνώστης τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας καί ποίησης μέ ἱκανή φιλοσοφική παιδεία καί θαυμαστά

ὀργανωτικά προσόντα. Ἦταν θεληματικός ἄνδρας, πειθαρχημένος, μέ βαθιά αἴσθηση τοῦ μέτρου, πολύ εὐαίσθητος, κοινωνικός καί ἀσκητικός παράλληλα, ἕτοιμος νά θυσιαστεῖ γιά τήν ἀλήθεια, αὐστηρός καί εὐέλικτος, ἐφόσον δέ θιγόταν ἡ ἀλήθεια. Ἐπίσης, ὑπῆρξε ἐργάτης τῆς Ἐκκλησίας καί θεμελιωτής τῆς θεολογίας τῶν Καππαδοκῶν Πατέρων.

Τρεῖς παράγοντες προσανατόλισαν κυρίως τή σκέψη καί τή δράση του:

α) Τό οἰκογενειακό του περιβάλλον, ὅπου ἔζησε καί γνώρισε ἐμπειρικά τήν παράδοση τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Παράδοσή του ἔγινε βίωμα καί κανόνας. Στήν παράδοση τῆς γιαγιᾶς του Μακρίνας, θά πρέπει ν᾽ ἀναζητήσουμε τήν ἀγάπη καί τό σεβασμό τοῦ Βασιλείου γιά τόν Ὠριγένη. Καί αὐτό γιατί ἡ Μακρίνα μαθήτευσε στό Γρηγόριο Θαυματουργό, ὁ ὁποῖος σπούδασε στή σχολή τοῦ Ὠριγένη. Αὐτό τό γεγονός συνετέλεσε στό ὅτι ἡ Θεολογία τῶν τριῶν μεγάλων Καππαδοκῶν ἔχει τόση συγγένεια μέ τήν Ἀλεξανδρινή.

β) Ἡ παιδεία, τήν ὁποία ἀπέκτησε ὁ Βασίλειος στήν Καισάρεια, στήν Κωνσταντινούπολη καί στήν Ἀθήνα, ἀντιπροσώπευε ὅ,τι καλύτερο μποροῦσε τότε νά δώσει τό ἀνθρώπινο πνεῦμα. Τήν Ἑλληνική παιδεία τήν ἀγάπησε μέ πάθος, ὥστε τήν ἔμαθε πλατειά καί τή σπούδασε βαθιά.

γ) Ὁ μοναχισμός καί ἡ χριστιανική ἄσκηση εἶναι τό συγκλονιστικότερο σχολεῖο γιά τό Βασίλειο. Στήν Αἴγυπτο, γνώρισε, θαύμασε καί ἄρχισε νά μιμεῖται τόν τρόπο ζωῆς τῶν ἀναχωρητῶν καί τῶν θεοπτῶν τῆς ἐρήμου. Τό μέγεθος τῆς χριστιανικῆς ἀσκήσεως ἔγινε μέτρο μέ τό ὁποῖο ἔκρινε καί μετρουσε τή χριστιανική πίστη καί τή θύραθεν παιδεία. Γι᾽ αὐτό ἡ ἄσκηση καί ἡ θεωρία τῆς ἀλήθειας ἦταν τό μόνιμο στοιχεῖο τῆς ὑπάρξεώς του καί τοῦ πνευματικοῦ του βίου.

Ὁ Βασίλειος μαζί μέ τούς Γρηγόριο Θεολόγο καί Γρηγόριο Νύσσης ἀποτελοῦν τούς Καππαδόκες, πού ἀναδείχθηκαν τόν 4ο αἰώνα ὡς οἱ μεγάλοι διδάσκαλοι καί πατέρες τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος καί τοῦ χριστιανικοῦ λόγου. Ὑπῆρξαν ἀληθινοί φωστῆρες καθώς ἔδωσαν τήν ἀποφασιστική χριστιανική στροφή καί λύση στά μεγάλα προβλήματα πού ἀνέκυψαν ἀπό τή νίκη τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ἐπίσης, διακήρυξαν μέ πληρότητα τό περιεχόμενο τῆς χριστιανικῆς πίστεως.

Ἦταν ὅλοι εὐγενοῦς προελεύσεως. Προέρχονταν ἀπό οἰκογένειες μέ ἔνδοξο καί βαρύ παρελθόν, ἀλλά κουρασμένες, πράγμα τό ὁποῖο ἐξηγεῖ ἀφ᾽ ἑνός μέν τήν εὐφυΐα καί τήν πνευματική ζωτικότητα, ἀφ᾽ ἑτέρου δέ τήν εὐαισθησία καί τήν ἐπισφαλή ὑγεία.

Ἡ διδασκαλία τῶν Καππαδοκῶν Πατέρων θεωρεῖται ἀπό ὁρισμένους σάν συγκερασμός τῆς Ἀλεξανδρινῆς καί Ἀντιοχειανῆς, ἰδίως στήν ἑρμηνεία τῆς Γραφῆς. Ὑπῆρξαν στυλοβατες τῆς Ὀρθοδοξίας καί ἀσχολήθηκαν ἰδιαίτερα μέ τή Χριστολογία καί Τριαδολογία. Ἐκτός ὅμως ἀπό τά κοινά χαρίσματα καί τίς κοινές τάσεις τους, ὁ καθένας ἔχει καί τά ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά του γνωρίσματα. Ὁ Μέγας Βασίλειος εἶναι ὁ ἄνθρωπος τῆς δράσεως καί τῆς διοικήσεως, ἀλλά συγχρόνως ὑπερασπιστής τοῦ δόγματος τῆς Νίκαιας στή θεωρία καί στήν πράξη. Προσέφερε ἀνεκτίμητες ὑπηρεσίες ὡς οἰκουμενικός δάσκαλος καί στή φιλανθρωπία, τό μοναχισμό καί τή χριστιανική ζωή.

Ὁ Μέγας Βασίλειος διακρίθηκε μεταξύ τῶν συγχρόνων του καί ἄσκησε μεγάλη ἐπίδραση στήν Ἐκκλησία. Ἀρχικά ὀνομάσθηκε Μέγας γιατί ἦταν τό μεγαλύτερο ἀρσενικό παιδί τῆς οἰκογένειας. Σπάνια ὅμως αὐτή ἡ ἐπωνυμία ἀνταποκρίθηκε τόσο πλήρως στίς πραγματικές διαστάσεις μιᾶς ἱστορικης προσωπικότητας. Εἶναι δύσκολο νά βρεθεῖ ἡγέτης, πού νά συγκεντρώνει στό πρόσωπό του τόσες ἰδιότητες· ἐρημίτης καί κοινωνικός μεταρρυθμιστής, ποιμενάρχης καί στοχαστής, διακρίθηκε σέ ὅλους τούς τομεις τῆς δραστηριότητάς του. Διοργάνωσε τό μοναχικό βίο ἔτσι, ὥστε νά τεθεῖ στήν ὑπηρεσία τῆς Ἐκκλησίας καί τῆς κοινωνίας, χωρίς νά παρεμποδίζει τίς πνευματικές ἐπιδόσεις των μοναχῶν, ἔδωσε τή μεγαλύτερη ὤθηση στήν ἀναμόρφωση τῆς κοινωνίας καί τήν ὀργάνωση της κοινωνικης καί νοσοκομειακῆς πρόνοιας μέ τή λιτότητα τῶν μέσων. Ἀκόμα ἔδωσε τήν ὁριστική λύση στό τριαδολογικό πρόβλημα, τό ὁποῖο συντάραξε τήν Ἐκκλησία κατά τόν 4ο αἰώνα καί τή λύση αὐτή ἐπισημοποίησε ἡ Β′ Οἰκουμενική Σύνοδος.

Μεγάλη ὑπῆρξε ἡ ἐπίδραση καί ζωηρότατη ἡ ἐπιβίωση τοῦ Μεγάλου Βασιλείου στήν Ἑλληνική Ὀρθόδοξη Ἐκκλη-

σία. Κλήθηκε νά προσφέρει τίς ὑπηρεσίες του σέ κρίσιμες στιγμές. Κατόρθωσε νά ὁδηγήσει σέ περήφανη νίκη τοῦ Χριστιανισμοῦ, πού εἶχε ἀσθενικές τότε δυνάμεις καί ἀντιμετώπιζε πανίσχυρο ἀντίπαλο. Ὄρθιος καί ἄκαμπτος μποροῦσε νά βλέπει ἀπό ψηλά, πέρα ἀπό τίς πρόσκαιρες δυσκολίες. Εἶναι τό γνώρισμα τοῦ ἀληθινοῦ ἡγέτη, νά μήν κάμπτεται, νά μήν ἀκολουθεῖ τούς πολλούς, ἀλλά νά ὁδηγεῖ τούς πολλούς. Δέν ἤθελε νά ἀφήσει τό λαό ἀκαθοδήγητο καί αἰχμάλωτο στά χέρια ὕποπτων διδασκάλων καί ἀρχόντων, γιατί γνώριζε ὅτι καί ὁ λαός συνήθως καταλήγει στό ἠθικό ἐπίπεδο τῶν ἡγετῶν. Ὑπεράνω ὅλων πρόσφερε ἀνυπέρβλητο παράδειγμα προσωπικῆς θυσίας στό καθῆκον. Ἀπέδειξε ἀφοσίωση ὄχι μόνο στό σύνολο τῆς ἀνθρωπότητας ἀλλά καί στόν κατ᾽ ἄτομο ἄνθρωπο. Ὑπηρέτησε καί τήν κοινωνία καί τό ἄτομο καί ὑπῆρξε ὁ ὁλοκληρωμένος ποιμενάρχης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

Βιογραφικά στοιχεῖα Μεγάλου Βασιλείου

Γιά τό Μεγάλο Βασίλειο δέν ἔχουμε πλήρη βιογραφία ἀπό τήν ἀρχαιότητα. Μποροῦμε νά παρακολουθήσουμε ὅλα σχεδόν τά βήματα τῆς σταδιοδρομίας του μέ τή βοήθεια ἔμμεσων πηγῶν. Σημαντικές εἰδήσεις παρέχει ἡ ἀλληλογραφία τῶν χρόνων του, κυρίως ἡ δική του, τοῦ Γρηγορίου Νύσσης καί τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου. Ἐπίσης, ἀξιόλογα εἶναι τά κεφάλαια πού ἀφιερώνουν σ᾽ αὐτόν ὁ Ἱερώνυμος καί οἱ ἱστορικοί Φιλοστόργιος, Θεοδώρητος, Σωκράτης καί Σωζόμενος.

Ἦταν γόνος εὐϋπόληπτης καί εὐκατάστατης οἰκογένειας πού εἶχε στούς κόλπους της μάρτυρες καί ὁμολογητές τῆς πίστεως, ὅπως ἐπίσης πλειάδα ἐπιφανῶν θεολόγων καί ἡγετῶν. Οἱ γονεῖς του διακρίνονταν γιά τό σωματικό κάλλος, τή φιλανθρωπία καί τήν ἀρετή. Ὁ πατέρας του πού ὀνομαζόταν καί αὐτός Βασίλειος, ζοῦσε στή Νεοκαισάρεια τοῦ Πόντου, ὡς καθηγητής τῆς ρητορικῆς, ἐνῶ ἡ μητέρα του Ἐμμελία, ἔμεινε ὀρφανή σέ μικρή ἡλικία.

Μνημονεύονται ἐννιά παιδιά τοῦ Βασιλείου καί τῆς Ἐμμελίας, τέσσερα ἀγόρια καί πέντε κορίτσια. Ἡ πρωτότοκος κόρη, πού ὀνομάσθηκε Μακρίνα, γεννήθηκε τό 326. Ὁ Βασίλειος, πού ἦταν τό δεύτερο παιδί γεννήθηκε γύρω στό 330, ὁ Ναυκράτιος γύρω στό 332 καί πέθανε ὡς ἀσκητής στόν Πόντο, ὁ Γρηγόριος, ἐπίσκοπος Νύσσης, γεννήθηκε τό 334 καί μετά ἀκολούθησε ἡ γέννηση των κοριτσιων.

Ἡ χρονολογία της γεννήσεως του Βασιλείου μπορει νά βρεθεῖ κατά προσέγγιση μέ σύγκριση πρός τήν ἡλικία του Γρηγορίου Θεολόγου. Δυσκολότερο είναι τό νά δοθει ἀπάντηση γιά τόν τόπο γέννησής του, ὅπου θά πρέπει νά δεχθουμε ὅτι γεννήθηκε ἐκεῖ πού ζοῦσε ἡ οἰκογένειά του, δηλαδή στήν ἔπαυλη κοντά στή Νεοκαισάρεια τοῦ Πόντου. Ἀπό τήν ἄλλη, ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος θέλει νά τόν παραστήσει Καππαδόκη.

Ὁ Βασίλειος διέθετε ἄφθονα φυσικά χαρίσματα. Αὐτόν τόν φυσικό προικισμό δέν τόν ἄφησε ἀδρανή καί ἀνενεργό. Τόν ἐνεργοποίησε μέ μεγάλη προσοχή, ἐπιμέλεια καί ἐπιμονή. Ἡ παιδεία καί ἡ ἀρετή ἐμφανίστηκαν πολύ γρήγορα

ώς σύντροφοι τοῦ Βασιλείου καί συνετέλεσαν στό νά διακριθεῖ γρήγορα μεταξύ τῶν συνομηλίκων του.

Φιλάσθενος, ὁ Βασίλειος ἀπό παιδί, μεταφέρθηκε ἀπό τή γιαγιά του Μακρίνη στό κτῆμα τῶν Ἀννήσων, ὅπου ἀνατράφηκε ἀπ᾽ αὐτήν. Πρῶτος, παιδαγωγός του ἦταν ἡ γιαγιά του Μακρίνη, πού ἐπιμελήθηκε τήν ἀνατροφή, τήν ἀγωγή καί τή μόρφωσή του κατά Χριστόν.

Τά πρῶτα στοιχεῖα τῆς ἐκπαίδευσής του ὁ Βασίλειος τά πῆρε ἀπό τόν πατέρα του, ὁ ὁποῖος εἶχε ἀφιερώσει ἕνα μεγάλο μέρος τοῦ χρόνου του στή μόρφωση τῶν παιδιῶν του. Αὐτή ἦταν ὅμως μόνο ἡ «ἐγκύκλιος παιδεία». Ἀργότερα, πῆγε στήν Καισάρεια γιά σπουδές, γύρω στά 345. Ἡ ἐπιθυμία του ν᾽ ἀκούσει διαπρεπέστερους διδασκάλους, ὁδήγησε τά βήματά του, κατ᾽ ἀρχάς στήν Κωνσταντινούπολη τό 347, κοντά στό Λιβάνιο, τό 349. Ὅταν ἡ θέση τοῦ Λιβανίου ἄρχισε νά κλονίζεται, ὁ Βασίλειος ἀποφάσισε νά μεταβεῖ, γιά τή συνέχιση τῶν σπουδῶν του, στήν Ἀθήνα τό 352, ὅπου σπούδασε ρητορική, γραμματική, φιλοσοφία καί ἀστρονομία. Ἐκεῖ ὁδηγεῖται ἀπό δύο κίνητρα, ἀφ᾽ ἑνός ἀπό τίς διηγήσεις τοῦ Λιβάνιου γιά τή ζηλευτή στάθμη τῶν πανεπιστημιακῶν σπουδῶν, ἀφ᾽ ἑτέρου ἐξαιτίας τῆς παρουσίας τοῦ Γρηγορίου στήν Ἀθήνα, ὅπου τόν ὑποδέχθηκε. Οἱ γνώσεις του σ᾽ ὅλους αὐτούς τούς τομεῖς εἶναι ἀξιοθαύμαστες. Ἡ θήτευση αὐτή τοῦ Βασιλείου στήν κοσμική γνώση, ἦταν μία ἀπαραίτητη φάση γιά νά μπορέσει στή συνέχεια, μέ τόν ἐφοδιασμό του ν᾽ ἀμυνθεῖ ἀποτελεσματικά ἐναντίον τῆς αἱρέσεως καί νά θεολογήσει μέ πολλή σοφία καί γνώση, νά καθορίσει τή στάση τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπέναντι στήν ἀνθρώπινη γνώση καί φιλοσοφία, γιά νά βοηθήσει στή διαμόρφωση πολλῶν ἐκκλησιαστικῶν θεσμῶν.

Στήν Ἀθήνα, γράφτηκε στή σχολή τοῦ Χριστιανοῦ καθηγητη Προαιρέσιου καί παρακολούθησε ἕνα εὐρύ πρόγραμμα μαθημάτων. Μέ τό Γρηγόριο, ἀνέπτυξε στενούς φιλικούς δεσμούς. Ἐπίσης, γνωρίστηκε καί μέ τόν Ἰουλιανό, πού ἀναδείχθηκε ἀργότερα αὐτοκράτορας. Ὅταν οἱ σπουδές του τελείωσαν, οἱ δύο φίλοι ἔπρεπε νά ἀναχωρήσουν. Κατά τή διάρκεια αὐτων, παρ᾽ ὅλο πού ἦταν ἀκόμα κατηχούμενοι, γνώριζαν μόνο δύο δρόμους· αὐτόν πού ὁδηγεῖ στή σχολή καί αὐτόν πού ὁδηγεῖ στό ναό πού εἶναι ὁ πολυτιμό-

τερος. Ἀποτέλεσαν φιλικό πυρήνα γύρω ἀπό τόν ὁποῖο συγκεντρώθηκαν καί ἄλλοι σώφρονες συμφοιτητές καί ἀποτελοῦσαν τόν πρῶτο Χριστιανικό φοιτητικό σύλλογο.

Ἀργότερα, ὅταν ἐπέστρεψε στήν πατρίδα του μετά ἀπό ἑπταετή ἀπουσία, κατά τό 356, καί ἀφοῦ ἐπισκέφθηκε τήν οἰκογενειά του στά Ἄννησα, ἐγκαταστάθηκε στήν Καισάρεια, ὅπου δέ λησμόνησε τήν παιδεία τήν ὁποία εἶχε ἀποκτήσει. Διατέλεσε καθηγητής τῆς ρητορικῆς. Ἡ ἐνασχόληση μ᾿ αὐτό τό ἔργο πρέπει νά διάρκεσε μιά διετία μέχρι τό 358. Ἡ μητέρα του δεν ἦταν τό μόνο πρόσωπο τό ὁποῖο προστέθηκε τότε στό μοναχικό κύκλο τῶν Ἀννήσων· ἦταν καί ὁ Βασίλειος. Ἀβάπτιστος, ὅπως καί ὁ φίλος του Γρηγόριος, μέχρι τό τέλος τῶν σπουδῶν του, βαπτίσθηκε μετά τήν ἐπιστροφή του στήν Καισάρεια, πιθανόν ἀπό τόν ἐπίσκοπο Διάνιο. Μετά ἀπό τή νέα ἀναστροφή του καί τή βάπτισή του ἐπιδόθηκε στή μελέτη χριστιανικῶν βιβλίων, στά ὁποῖα συνάντησε ἄλλο φῶς, διαφορετικό ἀπό ἐκεῖνο τῶν ἐθνικῶν συγγραμμάτων. Τότε ἀποφάσισε νά συνεχίσει τίς σπουδές του σε ἄλλη κατεύθυνση γιά νά γνωρίσει τό Χριστιανισμό. Προσελκύθηκε στή μοναχική ἀδελφότητα, τήν ὁποία εἶχε συστήσει ἡ ἀδελφή του Μακρίνα.

Ἔπειτα, ἀνέλαβε ταξίδι στίς χῶρες τῆς Αἰγύπτου, τῆς Παλαιστίνης, της Συρίας καί τή Μεσοποταμία, τό ὁποῖο διήρκεσε ἀπό τό φθινόπωρο τοῦ 358 μέχρι τήν ἄνοιξη τοῦ 359. Ἐκεῖ γνώρισε τόν ἐξόριστο στήν ἔρημο Ἀθανάσιο καί τόν Εὐστάθιο Ἀντιοχείας, πού ἦταν ὁ πρωτος μέ τόν ὁποῖο εἶχε ἀλληλογραφία σχετικά μέ τή δημιουργία ἀρραγους μετώπου τῆς Ὀρθοδοξίας. Ἐνω ἀρχικά οἱ σχέσεις τους ἦταν ὁμαλές, ἀργότερα διαφώνησαν πάνω στό θεολογικό πρόβλημα. Ἐκεῖ ἐντυπωσιάσθηκε ἀπό τό ἀδούλωτο φρόνημα τῶν μοναχῶν, πού κατόρθωναν νά ἐπιβάλλονται. Ἡ ἐμπειρία αὐτή ἐπέδρασε ἀποφασιστικά στή διαμόρφωση τοῦ Βασιλείου ὡς ἡγέτη· τόν ἔμαθε νά μήν ὑποχωρει μπροστά σέ ὁποιονδήποτε ἰσχυρό, ἔστω καί ἄν ὑπάρχει κίνδυνος νά χάσει ἀκόμα καί τή ζωή του.

Ἐπέστρεψε στήν πατρίδα του γεμάτος πνευματικές ἐμπειρίες, ἀπευθύνθηκε στόν φίλο του Γρηγόριο γιά ἐνοίκηση καί πῆγε στό κτῆμα στήν Ἀριανζό, ὅπου παρέμεινε γιά κάποιο χρονικό διάστημα. Μαρτυρεῖται συμμετοχή τοῦ Βασιλείου

στή σύνοδο ἡ ὁποία συνῆλθε στήν Κωνσταντινούπολη, τόν Ἰανουάριο τοῦ 360, μέ τήν ἀνεπίσημη ἰδιότητα τοῦ παρατηρητῆ. Ὑποχώρησε στίς πιέσεις τοῦ Διανίου καί χειροτονήθηκε διάκονος, ἴσως τό φθινόπωρο τοῦ 359, ὅπου μελέτησε θεολογία καί ἐπιδόθηκε στήν ὀργάνωση τοῦ μοναχικοῦ βίου.

Ἀργότερα ὅμως, τά πράγματα ἐξελίχθηκαν ἀπροσδόκητα. Ὁ Διάνιος δέ στηρίχθηκε στήν ἔκθεση τοῦ Βασιλείου γιά τά συμβάντα, ἀλλά ὑπέκυψε σέ ἄλλες πιέσεις καί ὑπέγραψε τό ὁμοιανό σύμβολο τῆς συνόδου, τό ὁποῖο τοῦ προσκόμισε ὁ Γεώργιος Λαοδικείας. Στεναχωρημένος ὁ Βασίλειος, ἀποφάσισε νά ἀποχωρήσει ἀπό τόν κόσμο ἔστω καί μόνος του. Διένειμε τό μεγαλύτερο μέρος τῆς περιουσίας του στούς φτωχούς καί ἐγκαταστάθηκε σέ μία γωνία τοῦ κτήματός τους. Ἀρχικά, συγκροτήθηκε γύρω του μιά μικρή κοινότητα νέων ἀνθρώπων. Ἐγκαινιάσθηκε τότε, μία ἀλληλογραφία μεταξύ αὐτοῦ καί τοῦ φίλου του Γρηγορίου, ἀποτέλεσμα τῆς ὁποίας ἦταν νά πάει ὁ τελευταῖος στόν Πόντο, ὅπου παρέμεινε γιά κάποιο χρονικό διάστημα, μετά ὅμως ἔφυγε καί πῆγε στόν τόπο καταγωγῆς του. Δέν ἄργησε ὅμως καί ὁ Βασίλειος νά ἐπισκεφθεῖ τήν Καισάρεια, γιατί ὁ Διάνιος, ἤθελε νά τοῦ δώσει ἐξηγήσεις γιά τή στάση του ἔναντι τοῦ ὁμοιανοῦ συμβόλου καί νά τόν διαβεβαιώσει ὅτι ποτέ δέν ἀπομακρύνθηκε ἐνσυνείδητα ἀπό τήν πίστη τῶν 318 πατέρων τῆς Νίκαιας. Μετά τό θάνατο τοῦ Διανίου διάφορες ἐκκλησιαστικές ὁμάδες της Καισάρειας, ἀποφάσισαν ν᾽ ἀναβιβάσουν στήν ἕδρα τόν Εὐσέβιο, ὁ ὁποῖος ὅμως ἦταν ἀκατάρτιστος σέ θεολογικά ζητήματα καί ἀβάπτιστος. Ἐκείνη τήν ἐποχή, ἐμφανίστηκε στήν Καισάρεια ὁ Ἰουλιανός, τόν ὁποῖο ὅμως δέ φαίνεται νά συνάντησε ὁ Βασίλειος, γιατί εἶχε ἀναχωρήσει γιά τόν Πόντο.

Οἱ ἀνάγκες τῆς Ἐκκλησίας καί ἡ τάση του γιά κοινωνική δράση τόν ὤθησαν ν᾽ ἀναλάβει τίς εὐθύνες τοῦ πρεσβυτέρου τό 364. Ταπεινός καί δραστήριος βοήθησε τόν ἐπίσκοπο στήν ὀργάνωση του ποιμαντικοῦ ἔργου καί συγκρότησε κοινότητα ἀπό ἐκλεκτούς καί σοφούς μοναχούς. Ἦταν πολύ καλά καταρτισμένος στή θεολογία καί τή θύραθεν παιδεία. Οἱ ἐπιτυχίες ὅμως πού εἶχε, ἀντί νά τόν εὐχαριστήσουν, τόν δυσαρέστησαν, γιατί ὅπως ἀποδείχθηκε ἡ δραστηριότητα τοῦ Βασιλείου, ἐπισήμανε στό κοινό τίς ἀδυ-

ναμίες τοῦ Εὐσεβίου. Γιά τήν ἀποφυγή ὁριστικῆς ρήξης, ὁ Βασίλειος ἀναχώρησε πάλι στόν Πόντο, μαζί μέ τό Γρηγοριο, ὁ ὁποῖος διευθέτησε τά πράγματα γιά νά συμφιλιωθοῦν ὁ φιλος του μέ τόν ἐπίσκοπο. Ἐπιστρέφοντας στήν Καισαρεια, τό 365 ἐργάσθηκε ἀποδοτικά μέ τόν Εὐσέβιο, ὁ ὁποῖος τοῦ παραχώρησε ἀρκετές δικαιοδοσίες. Ἡ δραστηριότητα του περιλάμβανε παρρησία πρός τούς ἄρχοντες, λύσεις ἀστικῶν διαφορῶν, προστασία αὐτῶν πού εἶχαν ἀνάγκη, φιλανθρωπικό ἔργο, μοναστική νομοθεσία καί λειτουργικές διαταξεις. Τό ἔργο του ἔγινε εὐχερέστερο ὅταν ἔφυγε ἀπό τήν πολη ὁ αὐτοκράτορας Οὐάλης, μετά ἀπό πολύμηνη παραμονή σ᾽ αὐτήν, στίς ἀρχές τοῦ 366. Ἡ αὐστηρή ἄσκηση, ἡ ὑπερβολική καί ἀδιάκοπη ἐργασία, τόν ὁδήγησαν πολλες φορες μεχρι τό θάνατο. Συχνά ἡ ἄσχημη κατάσταση τῆς ὑγειας του καί οἱ ἐπιτυχίες τῶν ἀρειανοφρόνων, τόν ὁδήγησαν σε ἀποθάρρυνση, τήν ὁποία ὅμως ξεπερνοῦσε ἀμέσως καί συνέχισε να ποιμαίνει, νά περιθάλπει, νά γράφει, νά συμβουλεύει καί νά ἐργάζεται γιά τή συνενόηση τῶν Ὀρθοδόξων.

Ὁ Εὐσέβιος μετα ἀπό ὀκταετή ὑπηρεσία παρέδωσε τό πνεῦμα του στόν Κύριο, στά χέρια τοῦ Βασιλείου. Οἱ σώφρονες Χριστιανοί στράφηκαν πρός τό Βασίλειο γιά τή διαδοχη τοῦ ἐπισκοπικου θρόνου. Ἀλλά ἡ ἐκλογή του δέν ἔγινε χωρίς ἐμπόδια, ὥστε νά χρειασθει νά ἐμφανισθουν ὁ Εὐσέβιος Σαμοσάτων καί ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, γιά νά ἐξασφαλίσουν τήν ὁμαλότητα. Ἡ ἐκλογή του ἔγινε τήν 14η Ἰουνίου του 370. Ἡ ἔκτακτη δραστηριότητά του κατά τό ὀκταετές διάστημα τῆς ἐπισκοπείας του, προκαλει τό θαυμασμό, στήν ὀργάνωση της Ἐκκλησίας, στήν κοινωνική μέριμνα, στήν καταπολέμηση των αἱρέσεων, στή συγγραφή καί στήν ἀντιμετώπιση της ἔχθρας της πολιτείας.

Μέ τήν ἄνοδό του στήν ἕδρα, ἡ Καισάρεια καθίσταται κέντρο ὄχι μόνο μητροπολιτικό, ἀλλά καί ἐξαρχικό καί οἰκουμενικό. Ἄρχισε μιά ἔντονη δραστηριότητα πολιτικων καί ἐκκλησιαστικῶν παραγόντων ἐναντίον του. Τό πρωτο πρόβλημα ἦταν ἡ ἀντιμετώπιση τῆς ἔχθρας τῆς πολιτείας. Ὁ Οὐάλης εἶχε ἐπαναφέρει τή φιλική πολιτική πρός τούς Ὁμοιανούς καί ὁ ὕπαρχός του Μόδεστος, περιόδευσε στίς μεγαλουπόλεις τῆς Μικρασίας γιά τήν ἐπιβολή τῶν ἀπόψεων

του. Ἀπό τό Βασίλειο, ὁ Μόδεστος ζήτησε μόνο τή διαβεβαίωσή του ὅτι ἐπικροτεῖ τήν ἐκκλησιαστική πολιτική τοῦ αὐτοκράτορα καί ὅτι δέχεται τήν κοινωνία μέ τούς πολιτικά ἀναγνωρισμένους ἐκκλησιαστικούς ἄρχοντες. Ὁ Βασίλειος, ἀρνήθηκε καί ὁ Μόδεστος ἀκολούθησε τήν τακτική τῶν παλιῶν διωκτῶν, ἄλλοτε ἀπειλώντας καί ἄλλοτε ὑποσχόμενος. Ὁ Βασίλειος ὅμως δέ φοβόταν οὔτε ἀκόμα καί τό θάνατο. Ἀντιμετώπισε τότε καί τόν οἰκονόμο τοῦ Παλατιοῦ Δημοσθένη, τόν ὁποῖο περιέπαιζε γιά τό ἔνδοξο ὄνομά του. Ὁ τελευταῖος, ὅταν ἔγινε Βικάριος Πόντου, κατόρθωσε νά ἐκδικηθεῖ τόν ἐπίσκοπο. Ὁ βασιλιάς, παρόλο πού πιεζόταν ἀπό τό περιβάλλον του νά ὑπογράψει τό διάταγμα τῆς ἐξορίας τοῦ Βασιλείου, ἄλλαξε γνώμη καί ὄχι μόνο τόν ἄφησε ἐλεύθερο, ἀλλά καί τοῦ πρόσφερε οἰκονομική ἐνίσχυση γιά τά φιλανθρωπικά του ἱδρύματα. Αὐτά συνέβησαν στίς ἀρχές τοῦ 372. Μετά ἀπό διετία ἐξορίσθηκαν ὁ φίλος του ἐπίσκοπος Σαμοσάτων Εὐσέβιος καί ὁ ἀδελφός του Γρηγόριος, ἐπίσκοπος Νύσσης. Ἡ συνέχιση τῶν πιέσεων τῆς ἐξουσίας στούς Ὀρθοδόξους, παρεμπόδιζε τήν ὁμαλή λειτουργία τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ φιλαρειανός αὐτοκράτορας χώρισε τήν εὐρύτατη ἐπαρχία Καππαδοκίας σέ δύο δημιουργώντας μιά «δεύτερη» Καππαδοκία μέ ἕδρα τήν πόλη Ποδανδό ἀρχικά καί μετά τήν πόλη Τύανα. Ὁ ἐπίσκοπος τῆς πόλεως Ἄνθιμος παρουσιάσθηκε μέ μητροπολιτικές ἀξιώσεις, ἀργότερα ὅμως συνενοήθηκαν καί συνεργάσθηκαν μέ κατανόηση. Ὁ Βασίλειος ὅμως, ἀντέδρασε στή δημιουργία ἐπισκοπῶν σέ διάφορες πόλεις καί κωμοπόλεις μέ προϊστάμενους, ἀνθρώπους ἀφοσιωμένους σ᾿ αὐτόν, γι᾿ αὐτό καί διατήρησε μέρος τῆς ἐπαρχίας μακριά ἀπό τήν ἐπιρροή τοῦ Ἀνθίμου. Τοποθέτησε τόν ἀδελφό του Γρηγόριο στή Νύσσα καί τό φίλο του Γρηγόριο στά Σάσιμα. Ὁ τελευταῖος ὅμως δέ δέχθηκε νά πάει ἐκεῖ. Ἡ στάση του αὐτή ἀπογοήτευσε τό Βασίλειο.

Ὁ τελευταῖος ἀπογοητεύτηκε πολύ περισσότερο ἀπό τό φίλο του Εὐστάθιο Σεβαστείας. Τό 373 τόν ἔπεισε νά ὑπογράψει ὀρθόδοξο σύμβολο γιά νά πεισθοῦν οἱ κατήγοροι γιά τή δογματική του ἀκρίβεια, ἐκεῖνος ὅμως, ἐπειδή ἔκλινε πάντα πρός τούς μετριοπαθεῖς ἀρειανούς, κατηγόρησε τό Βασίλειο γιά μοναρχιανισμό καί ἀπολιναρισμό. Ὁ τελευ-

ταῖος ἀπάντησε ὅτι μόνο μία φορά ἔγραψε στόν Ἀπολινάριο.

Ἀπό τήν ἀλληλογραφία τοῦ Βασιλείου, συνάγεται ὅτι εἶχε θετικές σχέσεις μέ διακεκριμένες προσωπικότητες, ὅπως ἦταν ὁ Σωφρόνιος πού ἦταν φίλος του ἀπό τά φοιτητικά του χρόνια στήν Ἀθήνα, ὁ κόμης Βικάριος Ἑλλάδας, ὁ διοικητής τῆς Καππαδοκίας Ἀντίπατρος, ὁ Ἠλίας, διοικητής τῆς Καππαδοκίας, ὁ ρητοροδιδάσκαλος τῆς Κωνσταντινούπολης Μαρτινιανός, ὁ Λιβάνιος, ὁ ἀρχίατρος Εὐστάθιος, ὁ Μελέτιος κ.ἄ.

Μεθοδικός καί προγραμματισμένος νοῦς ὁ Βασίλειος, πρίν τήν εἴσοδό του στήν ὑπηρεσία τῆς Ἐκκλησίας, ἐπιδόθηκε στήν ὀργάνωση ἐκείνων τῶν κέντρων, πού μποροῦν να προμηθεύουν κατάλληλα στελέχη γιά ὅλες τίς δραστηριότητες. Πρόκειται γιά μοναχικά κέντρα τά ὁποῖα ἦταν συγχρόνως καί κέντρα ἀσκήσεως καί ἐκπαιδεύσεως. Οἱ ἀδελφοί του Βασιλείου Γρηγόριος καί Πέτρος φοίτησαν στή μοναχική κοινότητα τοῦ Πόντου, πού ἦταν φροντιστήριο καί σχολή καί καταρτίσθηκαν θεολογικά.

Ἡ σπουδή τῶν κοσμικῶν γραμμάτων θεωρεῖται ἀπ᾽ αὐτόν ἀπαραίτητη, ἀλλά τοποθετεῖται στά κοσμικά σχολεῖα. Ἡ διδασκαλία τῶν θεολογικῶν γραμμάτων ἦταν ἁρμοδιότητα τῶν μεγάλων ἐκκλησιαστικῶν κέντρων, τῶν μητροπόλεων καί ἀργότερα των μοναχικῶν κέντρων. Γι᾽ αὐτόν, τό ἰδεῶδες τῆς θρησκευτικης παιδείας εἶναι ἡ μελέτη τῶν Θείων Γραφῶν.

Σ᾽ αὐτήν τή σχολή, ὑπῆρξε μαθητής ὁ ἀδελφός του Γρηγόριος, ὁ ὁποιος ἀκολούθησε τόν ἀσκητικό βίο, ἐνω ὁ ἄλλος Γρηγόριος συνεμόνασε ἔπειτα μαζί του στόν Πόντο. Αὐτός παρέμεινε γιά μεγάλο χρονικό διάστημα, καταρτιζόμενος στή Χριστιανική Θεολογία. Ὁ ἄλλος ἀδελφός του, ὁ Πέτρος, κατέστη μέγας πνευματικός ἡγέτης της ἐρήμου.

Τήν ἴδια μορφή εἶχε καί ἡ κοινότητά του στήν Καισάρεια, ὅπου μορφώθηκαν ὁ Ἀμφιλόχιος καί ὁ διάδοχος τοῦ Βασιλείου, Ἑλλάδιος. Στή σχολή τῆς Καισάρειας διδάσκονταν καί ὁρισμένες τέχνες, ὅπως ἡ καλλιγραφία, ἡ νοσοκομειακή καί πιθανῶς ἡ ἰατρική. Ὑπεράνω ὅμως διδασκόταν μαθήματα θεολογίας καί φιλοσοφίας.

Ἡ φροντίδα του γιά τήν ἐπάνδρωση τῶν θέσεων τῶν κληρικῶν ἔπρεπε νά εἶναι διαρκής. Ἔπρεπε νά στέλνει βοηθούς

ἐπισκόπους σέ γέροντες ποιμενάρχες. Ἀκόμα καί γιά τούς κατώτερους ἱερατικούς βαθμούς ἔδινε ὁδηγίες νά ἐπιλέγονται ἄξια πρόσωπα ἀπό τούς κατά τόπους χωρεπισκόπους καί πρεσβυτέρους καί νά παρακολουθεῖται ἡ διαγωγή τους.

Ἡ φροντίδα τοῦ Βασιλείου γιά τή λατρευτική ζωή ἦταν συνεχής. Ἐκτός ὅμως ἀπό τά λειτουργικά κείμενα πού φέρουν τό ὄνομά του, ὑπάρχουν μαρτυρίες γιά ἀξιόλογες λειτουργικές μεταρρυθμίσεις πού ἀναφέρονται στίς βασικές ἀκολουθίες τῆς Ἐκκλησίας, γιά τή συμβολή του στή συστηματοποίηση τῆς τιμῆς τῶν μαρτύρων, ὅπου οἱ ἐπιζῶντες συνέλεγαν τά λείψανα τοῦ μάρτυρος, κατασκεύαζαν βωμό καί τελοῦσαν γι᾽ αὐτόν λειτουργία μία φορά τό χρόνο. Στόν Πόντο καί στήν Καππαδοκία, ἡ τιμή αὐτή διευρύνθηκε καί συστηματοποιήθηκε. Ἐκεῖ ὑπάρχουν λείψανα μαρτύρων κατ᾽ οἶκον. Ἐπίσης, μεγάλη ἦταν ἡ συμβολή του γιά τήν ἀνάπτυξη τῶν πανηγυρικῶν συνάξεων, μία ἀπό τίς ὁποῖες ἦταν ἡ κατά τή μνήμη τοῦ νέου τότε μάρτυρα Εὐψυχίου.

Ὁ ἀναγνώστης τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Βασιλείου, καταλαμβάνεται ἀπό θαυμασμό, γιά τό πώς ἕνας ἄνθρωπος μέ τόσο ἐπισφαλή ὑγεία μπορεῖ ν᾽ ἀνταπεξέρχεται σέ μία ἀκατάπαυστη κοινωνική φροντίδα, ἡ ὁποία ἐκτείνεται σέ ἄτομα κάθε βαθμίδας, σέ ὁμάδες προσώπων καί στό κοινωνικό σύνολο. Ὁ Βασίλειος, ὑπῆρξε ὁ ἅγιος ὁ ὁποῖος διέθεσε καί τήν προσωπική του περιουσία σέ ἔργα ἀγάπης.

Τά ἔργα πού ἐπιτέλεσε περιστασιακά προηγουμένως, τά ὀργάνωσε ἐπί μονίμου βάσεως ὡς ἐπίσκοπος καί ἄφησε τό συγκρότημα πού πῆρε τό ὄνομά του. Ὁ Γρηγόριος Θεολόγος τήν ἀποκαλεῖ «καινή πόλη», ἐνῶ ὁ Σωζόμενος μετά ἀπό ἑξηκονταετία μιλάει γιά Βασιλειάδα.

Σαφή ἰδέα γιά τό κοινωνικό αὐτό συγκρότημα, δίνει ὁ Βασίλειος σέ μία ἐπιστολή του πού ἀπευθυνόταν στόν κυβερνήτη της Καππαδοκίας Ἠλία, ὅπου φαίνεται σαφῶς ὁ εὐρύτατος προγραμματισμός τοῦ ἔργου. Πρίν νά περάσει διετία τήν ἄνοιξη του 372 ἀπό τήν ἄνοδό του στήν ἐπισκοπική ἕδρα, ὁ Βασίλειος εἶχε ἀνεγείρει μεγαλοπρεπή καθεδρικό ναό καί κοντά σ᾽ αὐτόν ἄλλα κτίρια, ἐνῶ εἶχε ἀρχίσει τήν ἀνέγερση καί τήν ἐγκατάσταση τοῦ φιλανθρωπικοῦ κέντρου. Παρ᾽ ὅλο πού προσπάθησαν μερικοί νά τόν διαβάλλουν στόν κυβερνήτη, τά ἔργα δέ σταμάτησαν. Ἀργότερα,

ἴσως προστέθηκαν καί ἄλλα, ἦταν ὅμως καί αὐτά ἀρκετά, γιά ν' ἀποτελέσουν τό πρῶτο γνωστό ὀργανωμένο συγκρότημα νοσοκομειακῆς περίθαλψης καί κοινωνικῆς μέριμνας στήν ἱστορία.

Τά ἐπίσημα ἐγκαίνια τῆς «Βασιλειάδας» ἔγιναν στίς 7 Σεπτεμβρίου 374. Ἡ ἵδρυση καί ὀργάνωση τῶν «κοινοβίων» δίνει στά μοναστήρια περισσότερο ἐκκλησιαστικό χαρακτήρα, εἰσάγει τή μοναχική ὁμολογία καί τά βασίζει στίς τρεῖς ἀρετές: ὑπακοή, παρθενία, ἀκτημοσύνη, τονίζοντας καί τήν ἀγαπη. Μέσα στα μοναστήρια ὑπῆρχαν ἀκόμα καί σχολεῖα ὅπου φοιτοῦσαν τά παιδιά τῆς γύρω περιοχῆς καί ἐκπαιδευόταν καί τό προσωπικό γιά τά ἱδρύματα.

Ὅλα αὐτά τά οἰκοδομήματα ἀπαιτοῦσαν μεγάλα χρηματικά ποσά γιά τήν κατασκευή τους, ἀλλά εἶναι βέβαιο ὅτι ἕνα μεγάλο μέρος αὐτῶν ἀνεγέρθηκαν μέ χορηγίες. Ἡ κοινωνική μέριμνα τοῦ Βασιλείου, σωστά ἱεραρχημένη, ποτέ δεν ἐπεσκίασε τή βασική του ἀποστολή, πού ἦταν ἡ πνευματική καθοδήγηση τῶν πιστῶν.

Κατά τούς χρόνους τῆς ἀνόδου τοῦ Βασιλείου, ἡ ἐκκλησιαστική ἐπαρχία τῆς Καππαδοκίας, ἦταν μία ἀπό τίς πλέον πιό ἐκτεταμένες της αὐτοκρατορίας. Ὁ ἀριθμός τῶν αὐτούσιων ἐπισκόπων, πρέπει νά αὐξήθηκε κατά τή διάρκεια τῆς ἀρχιερατείας του. Ἡ κυριότερη ἀπ' αὐτές ἦταν τῶν Τυάνων, ὅπου προΐστατο ὁ Ἄνθιμος, μέ τόν ὁποιο ὁ Βασίλειος εἶχε καλές σχέσεις. Οἱ σπουδαιότεροι ἀπό τούς συνεργάτες του ἀνήκουν στόν οἰκογενειακό καί φιλικό του κύκλο. Αὐτοί ἦταν οἱ τέσσερις Γρηγόριοι. Οἱ μεταξύ τους σχέσεις παρουσίαζαν ἐνίοτε ἔνταση, ἡ ὁποία ὀφειλόταν στήν ἐπιμονή του νά ἐπιβάλλει κάθε φορά τά ἀπαραίτητα μέτρα γιά τήν ὀρθή διευθέτηση τῶν ἐκκλησιαστικων ὑποθέσεων. Ὁ πρωτος ἀπ' αὐτούς, ἦταν ὁ θειος του Γρηγόριος. Ὅταν ὁ Βασίλειος γιά καλύτερο συντονισμό του ἀντιαρειανικου ἀγώνα, ἔλαβε ὁρισμένα μέτρα, μέ τά ὁποια ἔδωσε τήν ἐντύπωση ὅτι καταργεῖ τήν αὐτοτέλεια τῶν ἐπισκόπων τῆς ἐπαρχίας του, ὁ Γρηγόριος δυσαρεστήθηκε, ἀλλά οἱ σχέσεις τους ἀποκαταστάθηκαν γρήγορα μέ τή μεσολάβηση του ἀδελφοῦ του Γρηγορίου.

Ὁ Γρηγόριος, πού μεσολάβησε, διακρίθηκε ὡς μέγας θεολόγος. Αὐτόν τοποθέτησε ὁ Βασίλειος, χωρίς τή θέλησή του,

ἐπίσκοπο στή Νύσσα. Δέν ἦταν ὅμως γεννημένος γιά τό ἔργο τοῦ ἐπισκόπου. Τρίτος Γρηγόριος εἶναι ὁ γέρων ἐπίσκοπος Ναζιανζοῦ, ὁ πατέρας τοῦ συνώνυμου φίλου του. Ἐπειδή αὐτός, λόγω ἡλικίας, δέν μποροῦσε νά ἀναπτύσσει τή δέουσα δραστηριότητα, βοηθήθηκε ἀπό τό γιό του Γρηγόριο. Ὁ Βασίλειος, χειροτόνησε ἐπίσκοπο τό φίλο του Γρηγόριο στά Σάσιμα, χωρίς τή θέλησή του. Εὐπειθής ὅπως ἦταν ὁ Γρηγόριος, παρά τή δυσαρέσκειά του, εἶχε ἀποφασίσει ν᾽ ἀναλάβει τά καθήκοντά του, μέ τήν ἐλπίδα ὅτι θά καθίστατο σύνδεσμος μεταξύ τῶν δύο μητροπολιτῶν, Βασιλείου καί Ἀνθίμου. Ἐπειδή ὅμως φοβήθηκε ὅτι ὁ Βασίλειος μποροῦσε νά τόν ὑποπτευθεῖ ὡς ὑποστηρικτή τοῦ Ἀνθίμου, ἀρνήθηκε τελικά τή θέση καί ἀναχώρησε στήν ἔρημο.

Ὁ Βασίλειος, μέσα σέ λίγα χρόνια, κατέστησε τήν Καισάρεια ἐξαρχικό κέντρο μέ δικαιοδοσία σέ ὁλόκληρη τήν ἀνατολική Μικρασία καί τόν Πόντο. Ἡ εὐρεία ἐπιρροή τῆς προσωπικότητάς του ἔδινε, σύν τῷ χρόνῳ, εὐρύτερες δικαιοδοσίες στήν ἐπισκοπική του ἕδρα.

Ἀρχικά, δέν ἦταν βέβαιος, ἄν ἔπρεπε νά κάνει τό ἅλμα τῆς ἐπεκτάσεως σέ ξένες μητροπόλεις καί ἐπισκοπές, γι᾽ αὐτό ζήτησε συμβουλές ἀπό τόν Εὐσέβιο Σαμοσάτων. Ἐπιδόθηκε μέ τόσο ζῆλο στήν ἄσκηση τῶν ἐξαρχικῶν του ἔργων, παρά τήν κακή κατάσταση τῆς ὑγείας του, ὥστε συχνά νά παραμελεῖ τά πράγματα τῆς δικῆς του Ἐκκλησίας.

Κατ᾽ ἀρχάς κινήθηκε ἐπιτυχῶς στό χῶρο τῆς Μικρῆς Ἀρμενίας, παρά τά προσκόμματα τά ὁποῖα τοῦ ἔφεραν ὁ ἀρειανίζων ἐπίσκοπος Σεβαστείας Εὐστάθιος καί ὁ διοικητικός ἐπόπτης τοῦ Πόντου Δημοσθένης. Μέ τήν τοποθέτηση τοῦ ἐπισκόπου Νικοπόλεως, τοῦ συγγενῆ του Ποιμενίου, κατόρθωσε νά διατηρήσει τήν ἀφοσίωση τῶν κληρικῶν τῆς περιοχῆς στήν Ὀρθοδοξία.

Μετά τό θάνατο τοῦ Θεοδότου, ὁ Εὐστάθιος Σεβαστείας μέ τήν ἐνθάρρυνση τοῦ Βικαρίου χειροτόνησε καί ἐγκατέστησε ὡς διάδοχό του στή Νικόπολη τό Φρόντωνα, ὁ ὁποῖος ἔκλινε πρός τόν ἀρειανισμό. Οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως, ὅμως ἀρνήθηκαν νά τόν δεχθοῦν καί προκάλεσαν τόν Ποιμένιο, γιά ἐξέταση τῆς καταστάσεως, αὐτός δέ ὑπέδειξε μετάκληση τοῦ Εὐφρονίου ἐπισκόπου Κολωνίας, τῆς ὁποίας τούς κατοίκους φρόντισε νά καθησυχάσει ὁ Βασίλειος. Ὁ Δημοσθέ-

νης καί ὁ Εὐστάθιος προέτρεψαν καί ἐνίσχυσαν τό Φρόντωνα νά καταλάβει τούς ναούς τῆς πόλεως, οἱ ὁποῖοι ἐνίοτε παρέμειναν ἀρειανοί, λόγω τῆς ἐλλείψεως ὀπαδῶν. Ὁ Βασίλειος κατέβαλε προσπάθειες ὥστε οἱ κληρικοί τῆς περιοχῆς νά μείνουν ἀφοσιωμένοι στήν ὀρθοδοξία.

Στόν Πόντο, βρῆκε μεγαλύτερες δυσκολίες, γιατί τά ἐμπόδια δεν προέρχονταν μόνο ἀπό τούς Ἀρειανούς, ἀλλά καί ἀπό τούς Σαβελλιανίζοντας. Εἰδικά, στή γενέτειρά του, στή Νεοκαισάρεια, ὁ συγγενής του ἐπίσκοπος Ἀτάρβιος δέν εἶχε ἐπικοινωνήσει μαζί του, δέν ἐπέτρεπε στούς κληρικούς νά ἐπικοινωνοῦν καί δέν ἀντέδρασε θετικά στήν ἀπόπειρα τοῦ Βασιλείου νά διαλύσει τήν ψυχρότητα. Ἀφοῦ εἶδε ὅτι ὁ ἐπίσκοπος ἦταν ἀμετάπειστος, ἔκανε νέα προσπάθεια συμφιλιώσεως τό 373. Δέν πέτυχε τίποτα πάλι καί ὅταν μετά ἀπο λίγους μῆνες πῆγε ἐκεῖ γιά νά ἔχει διαβουλεύσεις μέ φίλους του, οἱ ἄνθρωποι τοῦ Ἀταρβίου διέδωσαν ὅτι ἤθελε νά ἐπέμβει αὐθαίρετα στίς ὑποθέσεις ξένων μητροπόλεων. Αὐτος δικαιολογήθηκε καί πῆγε γιά ἀνάπαυση στά Ἄννησα.

Τελικά, βρηκε κατάλληλο σύνδεσμο μέ τούς ἐπισκόπους τοῦ Πόντου στό πρόσωπο τοῦ Ἐλπιδίου, ἐπισκόπου παραλιακῆς πόλεως. Κατόπιν συνενοήσεως μαζί του, ἔγραψε σέ ὅλους τούς ἐπισκόπους τῶν παραλιακῶν πόλεων, οἱ ὁποῖοι ἦταν ἐπιφυλακτικοί ἀπέναντί του. Ζήτησε τή διοργάνωση διασκέψεως γιά τήν ἀνταλλαγή ἀπόψεων καί τή δυνατότητα νά τούς ἐξηγήσει τά φρονήματά του, γιά τά ὁποῖα εἶχαν λανθασμένες πληροφορίες. Αὐτή εἶχε θετικά ἀποτελέσματα καί ἐπαναλήφθηκε ἀργότερα. Στόν Πόντο συνάθροιζε ἐπισκόπους καί ἄλλους κληρικούς καί ὀργάνωνε μοναχικές ἀδελφότητες. Μέ ἐπιστολή κάλεσε ὅλους τούς ἐπισκόπους τῆς Ποντικῆς διοικήσεως νά προσέλθουν σέ σύναξη γιά τή γιορτή τοῦ Εὐψυχίου, στήν Καισάρεια, πιθανως τό 376.

Στήν Κιλικία, μετά τό θάνατο τοῦ Σιλουανοῦ, οἱ Ἀρειανοί κατόρθωσαν νά ἐγκαταστήσουν δικό τους ἐπίσκοπο. Οἱ περισσότεροι κληρικοί παρέμειναν πιστοί στήν Ὀρθοδοξία, μέ ἡγέτη τόν πρεσβύτερο Κυριάκο, μέ τόν ὁποῖο ἀλληλογραφοῦσε ὁ Βασίλειος. Ἀπό τήν μιά πλευρά, ὑπῆρχαν οἱ Πνευματομάχοι, καί ὅλοι ὅσοι ἀπέρριπταν τή διδασκαλία ὅτι τό Πνεῦμα εἶναι κτίσμα, ἀλλά δέ χρησιμοποιοῦσαν τόν ὅρο

ὁμοούσιος. Ὁ Βασίλειος, συνιστοῦσε στούς Ὀρθοδόξους νά δέχονται αὐτούς.

Ἡ περιοχή τῆς Ἰσαυρίας, πού ὑπαγόταν κατά κάποιο τρόπο στό Ἰκόνιο, εἶχε διαβρωθεῖ ἀπό τή δραστηριότητα τῶν Ἀρειανῶν. Ὁ Βασίλειος συμβούλευε νά τοποθετηθοῦν κατάλληλα πρόσωπα στίς μητροπόλεις.

Στή Λυκία, ὅπου οἱ περισσότερες ἐπισκοπές εἶχαν καταληφθεῖ ἀπό Ἀρειανούς, ὁ Βασίλειος κατόρθωσε νά αποκτήσει σύνδεσμο ὥστε νά ἐπισημάνει ἀρκετές ἀξιόλογες προσωπικότητες στίς κυριότερες αὐτές πόλεις. Κάλεσε τόν Ἀμφιλόχιο νά στείλει ἐκπρόσωπο γιά διευκρίνιση τῶν πραγμάτων καί ἐξακρίβωση τοῦ κατά πόσον τά πρόσωπα ἐκεῖνα εἶχαν ἐπιρροή γιά ἀνασυγκρότηση τῆς Ὀρθόδοξης ὀργανώσεως σ᾽ αὐτήν.

Στή Γαλατία, ὅπου ὑπῆρχε τόσο ὁ σαβελλιανισμός ὅσο καί ὁ ἡμιαρειανισμός, ὁ Βασίλειος ἐπενέβη πρός τήν πλευρά τῶν μοναρχιανῶν, γιά νά ἐπιτύχει τούς ὅρους ἀπορροφήσεώς τους ἀπό τούς Ὀρθοδόξους.

Μέ τά ἀνατολικότερα κλίματα εἶχε στενή ἐπαφή ἀλλά δέν ἐνδιαφέρθηκε νά ἐπεκτείνει σ᾽ αὐτά τή δικαιοδοσία του γιά δύο λόγους· πρῶτον, γιατί βρισκόταν ὑπό τόν ἔλεγχο τῶν Ὀρθοδόξων καί δεύτερον, γιατί ἐκεῖ ὑπῆρχαν σεβαστά πρόσωπα σ᾽ αὐτόν, ὅπως ὁ Μελέτιος Ἀντιοχείας καί ὁ Εὐσέβιος Σαμοσάτων. Παρενέβη προστατευτικά, μόνο ὅταν χρειάστηκε.

Μέ τή δραστηριότητά του αὐτή ὁ Βασίλειος κατόρθωσε βαθμιαίως ν᾽ ἀναγνωρισθεῖ κοινός ἔξαρχος ὁλοκληρης τῆς Ἀσίας. Τό γεγονός ὅτι μέ τά διατάγματα τοῦ Θεοδοσίου Α', τό 381, ὁρίζονται τύποι της Ὀρθοδοξίας στόν Πόντο, οἱ ἐπίσκοποι Ἑλλάδας Καισάρειος, Γρηγόριος Νύσσης, Ὀτρήϊος Μελιτηνων, στή νότια καί δυτική Μικρασία οἱ ἐπίσκοποι Ἀμφιλόχιος Ἰκονίου καί Ὄπτιμος τῆς Πισιδικῆς Ἀντιόχειας, ἀποδεικνύουν ὅτι στούς χώρους κυριαρχεῖ ἡ σκιά τοῦ Βασιλείου, γιατί ὅλοι οἱ ἀνώτεροι ἀξιωματοῦχοι τῆς Ἐκκλησίας ἦταν πνευματικοί κληρονόμοι του. Ὁ Ἐπίσκοπος Καισάρειας διατήρησε ἐξαρχικά δικαιώματα ὄχι μόνο στό βόρειο ἀλλά καί στό νότιο τμῆμα τῆς χώρας.

Ὁ Μέγας Βασίλειος ἀνέπτυξε καί οἰκουμενική δραστηριότητα γιά τήν ὁποία θ᾽ ἀναφερθοῦμε ἀργότερα. Ἀγωνι-

σθηκε κατά τή διάρκεια μιᾶς σταδιοδρομίας γεμάτης ἀπό ἀπογοητεύσεις, γιά ν' ἀπαλλάξει τήν Ἐκκλησία ἀπό τήν ἀπειλή τῆς αἱρέσεως. Ἐνῶ δοκίμασε τή χαρά τῆς ἐπιτυχίας σέ πολλούς τομεῖς δέ δοκίμασε τέτοια χαρά καί σ' αὐτόν τόν τομέα. Ἀλλά αὐτό πού δέν κατόρθωσε ὅσο ζοῦσε, τό πέτυχε μετά θάνατο. Ἡ εὐνοϊκή διευθέτηση τῶν πραγμάτων ἔγινε δυνατή, ὅταν πέθανε ὁ ἀρειανόφρονας αὐτοκράτορας Οὐάλης, τό 378. Δυστυχῶς ὅμως ὁ Βασίλειος, λόγω τῶν βαριῶν οἰκονομικῶν καί ἐκκλησιαστικῶν φροντίδων δέν μπόρεσε ν' ἀντέξει. Πέθανε στά τέλη Δεκεμβρίου τοῦ 378 σέ ἡλικία 48 ἐτῶν. Καθώς βρισκόταν στήν ἐπιθανάτια κλίνη χειροτόνησε πολλούς ἀπό τούς γνήσιους μαθητές του στήν ἱερωσύνη, πιθανῶς καί τό διάδοχό του στήν ἕδρα Ἑλλάδιο, ἀπεύθυνε λόγους παρηγοριᾶς στούς συνεργάτες του γιά τά φιλανθρωπικά ἔργα καί παρέδωσε τό πνεῦμα του ἐκφέροντας τούς λόγους τοῦ Κυρίου «εἰς χεῖράς σου παραθήσομαι τό πνεῦμά μου». Ἡ συγκίνηση τοῦ λαοῦ τῆς Καισάρειας ἦταν τέτοια ὥστε ὅταν ἄκουσαν ὅτι αὐτός βρισκόταν στίς τελευταῖες στιγμές τῆς ζωῆς του, πολλά πλήθη πῆγαν στό σπίτι του. Τήν ἡμέρα τῆς κηδείας, τήν 1ην Ἰανουαρίου τοῦ 379, ἀπό τό συνωστισμό προκλήθηκαν λιποθυμίες καί θάνατοι. Ὁ παλιός καί πιστός φίλος του Γρηγόριος Θεολόγος, τό 381, πηγε στήν Καισάρεια καί ἐκφώνησε στή μνήμη του ἐκτενέστατο ἐπιτάφιο.

Ἡ ἐπίδρασή του στή διαμόρφωση τῆς θεολογικῆς σκέψης ἐντός τῆς ὀρθοδοξίας συνεχίσθηκε διαπαντός. Τό ὄνομά του παρελαύνει στίς σελίδες των πρακτικων των μεταγενέστερων συνόδων. Ὁ Βασίλειος εἶναι παρών σέ ὅλα· εἶναι ὁ θεολόγος τοῦ μέτρου καί τῆς ὀρθοδοξίας.

Ἡ μνήμη του Μεγάλου Βασιλείου στήν Ἀνατολική Ἐκκλησία, γιορτάζεται τήν 1η Ἰανουαρίου, ἐπέτειο του θανάτου του μαζί μέ τήν ἀνάμνηση της περιτομης του Κυρίου. Γιορτάζεται ὅμως, ἐπίσης τήν 30ή Ἰανουαρίου μαζί μέ τούς δύο ἄλλους τό Γρηγόριο Θεολόγο καί τόν Ἰωάννη Χρυσόστομο. Τόν 11ο αἰώνα, λόγω των ἔντονων συζητήσεων γιά ἀξιολογική ἱεράρχηση τῶν τριῶν μεγάλων διδασκάλων, καθορίστηκε ὁ ἑορτασμός τους σέ μία κοινή γιορτή καί τῶν τριῶν τήν 30ή Ἰανουαρίου, κατά τήν ὁποία τιμοῦνται γενικά τά χριστιανικά γράμματα. Στή Δυτική Ἐκκλησία γιορτά-

ζεται τήν 14η Ἰουνίου, ἐπέτειο τῆς χειροτονίας του σέ ἐπίσκοπο. Εἶναι ἀπό τούς λίγους Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας στούς ὁποίους ἀναφέρονται ἀπό τήν ἀρχαία ἐποχή. Ἡ παρουσία του στήν εἰκονογραφία εἶναι ἐπιβλητική· φορητές εἰκόνες, τοιχογραφίες, δίπτυχα, μικρογραφίες του, συνθέτουν πλουσιότατο λεύκωμα χριστιανικῆς τέχνης. Ἡ κλασική θέση τοῦ Βασιλείου ἀπό ἄποψη ἁγιογραφίας εἶναι στή κόγχη τοῦ ἱεροῦ βήματος, πού παρουσιάζεται μαζί μέ τούς ἄλλους λειτουργικούς πατέρες, Μεγάλο Ἀθανάσιο, Γρηγόριο Θεολόγο, Ἰωάννη Χρυσόστομο.

Ὁ Βασίλειος ὑπῆρξε ἀπό τίς προσωπικότητες ἐκεῖνες οἱ ὁποῖες ἐκτιμῶνται ἀκόμη καί ἀπό τούς ἀντιπάλους, ὅπως ὁ αὐτοκράτορας Οὐάλης καί ὁ ὕπαρχός του Μόδεστος, ὁ ἀρειανός ἱστορικός Φιλοστόργιος.

Ἡ ὑμνογραφία τῆς Ἐκκλησίας ἐξαίρει τό ὀργανωτικό καί δημιουργικό ἔργο τοῦ Βασιλείου. Στά τροπάρια τῆς ἀκολουθίας του ὑμνοῦνται οἱ ἀγῶνες καί τά θεολογικά του ἐπιτεύγματα, ἀποκαλεῖται δέ «οὐρανοφάντωρ» καί «μύστης τοῦ Δεσπότου». Στήν Ἀνατολή θεωρεῖται οἰκουμενικός διδάσκαλος τῆς Ἐκκλησίας, ἐνῶ στή Δύση, τό 1588 ἀνακηρύχθηκε Doctor Ecclesiae.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β′

Ὁ Μέγας Βασίλειος ὡς οἰκουμενικός ἐκκλησιαστικός ἡγέτης

Ἄν ἐκείνη τήν ἐποχή ὑπῆρχε ἐκκλησιαστικός ἄνδρας ἀπόλυτα κατάλληλος νά ἡγηθεῖ τῆς οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας ὡς ἀγωνιστής, ἦταν ὁ Μέγας Βασίλειος. Διαδέχθηκε σ᾽ αὐτή τήν ἁρμοδιότητα τόν Ἀθανάσιο Ἀλεξανδρείας, πού ὑπῆρξε μέγας ἡγέτης. Ἐργάσθηκε μέ τελείως διαφορετική νοοτροπία καί κατέστησε τήν Καισάρεια κέντρο συντονισμου τῆς δραστηριότητας ὁλόκληρης τῆς Ὀρθοδοξίας. Οἰκουμενικό προσανατολισμό ἔδειξε καί πρίν καταλάβει τήν ἐπισκοπική ἕδρα τῆς Καισάρειας, γράφοντας ὡς πρεσβύτερος ἀκόμη, πρός ἡγέτες τῆς κλάσεως τοῦ Ἀθανασίου καί του Εὐσεβίου Σαμοσάτων. Φυσικά, ὅταν ἔγινε ἐπίσκοπος,

τό χρέος του ὑπῆρξε βαρύτερο καί τό κῦρος του ὑψηλότερο, ὥστε νά δικαιολογεῖται ὅλη ἡ ἐν προκειμένῳ ἀκατάπαυστη δραστηριότητά του. Διακρινόταν ἡ ἱκανότητά του γιά σωστή ἐκτίμηση τῆς κατάστασης. Ἦταν ἀληθινός ἡγέτης μέ οἰκουμενικό βλέμμα, συνέλαβε καί τά σωστά μέσα θεραπείας. Ἀνήκει στούς 9 μεγάλους ἡγέτες τῆς Ἑλληνικῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας πού ἄφησαν ἀνεξίτηλη τή σφραγίδα τους στήν ὀρθόδοξη μορφή τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Δ′ αἰώνα.

Ὡς μέσα γιά τήν οἰκουμενική δραστηριότητά του χρησιμοποίησε τήν ἐπιστολογραφία, τίς προσωπικές -ἤ ἀντιπροσωπευτικές-ἐπαφές, τίς διασκέψεις-τή σύγκλιση συνόδων. Προσέδιδε τήν ἀνώτατη ἐξουσία στή σύνοδο γενικά, ἀλλά παρά τίς προσπάθειές του δέν πέτυχε νά μετάσχει σέ μία οἰκουμενική σύνοδο τῆς ὁποίας τή σύγκλιση ἐπεδίωκε.

Ὑπῆρξε ἀκούραστος ἐπιστολογράφος καί ἔγραφε μέ τήν ἴδια προθυμία καί εὐκολία γιά μικρά καί μεγάλα ζητήματα. Ἡ προσωπική ἐπαφή ἦταν πιό ἀποτελεσματική ἀπό τά γράμματα, γι᾿ αὐτό καί ὅταν εἶχε ν᾿ ἀντιμετωπίσει σπουδαῖες ὑποθέσεις τῆς Ἐκκλησίας, ἔστελνε πρόσωπα ἱκανά νά παραστήσουν καί προφορικά τά γράμματα.

Ἀκόμα καί ἡ ἔκταση τῆς ἐκκλησιαστικῆς του πολιτικῆς ἦταν οἰκουμενική. Ἔθετε ὡς βάση δύο ὅρους, τούς ὁποίους ὅσοι τούς ἀποδεχόταν θά συμπεριλαμβάνονταν στά πλαίσια τῆς οἰκουμενικης καθολικης Ἐκκλησίας, ἐνῶ ὅσοι τούς ἀπέρριπταν θά ἦταν ἐκτός αὐτης. Πρωτος ὅρος ἦταν ἡ ἀποδοχή του συμβόλου της Νίκαιας, δηλαδή της ὁμουσιότητας τοῦ Υἱοῦ, καί δεύτερος ἡ ἀποδοχή του ἀκτίστου του Ἁγίου Πνεύματος. Κατά βάση αὐτές ἦταν οἱ ἀπαιτήσεις της συνόδου τῆς Ἀλεξάνδρειας τό 362, μέ τή διαφορά ὅτι ὁ Βασίλειος ἀπέφευγε τόν ὅρο ὁμοούσιος. Σύνοδος πού συγκλήθηκε ἀργότερα στή Ρώμη τό 372 ἀπό τό Δάμασο, δέχθηκε τούς δύο ὅρους γιά τήν ἐπίτευξη της ἑνώσεως, ἀλλά καί αὐτή τροποποιεῖ τό δεύτερο σημεῖο γιά τό ρητό χαρακτηρισμό τοῦ Πνεύματος ὡς ὁμοούσιου. Ἡ ἐπιφύλαξη τοῦ Βασιλείου, στό σημεῖο αὐτό, ἦταν πράξη πολιτική, «οἰκονομική» ὑποχώρηση γιά νά μήν ἀπομακρύνει ἀνθρώπους ἀπό τήν Ἐκκλησία, ἀντί νά τούς ἑλκύσει· ἀλλ᾿ ὅταν χαρακτηρίζει τό Πνεῦμα ἄκτιστο, εἶναι τό ἴδιο μέ τό νά τό

χαρακτηρίσει ὡς ὁμοούσιο. Μέ αὐτές τίς προϋποθέσεις ὅλες οἱ χριστιανικές ὁμάδες τῆς ἐποχῆς μποροῦν νά θεωρηθοῦν ὡς μία Ἐκκλησία μέ ἑνιαία πίστη στό βασικό τριαδολογικό πρόβλημα, ἔστω καί ἄν διέφεραν σέ ἄλλα δευτερεύοντα σημεῖα, μέ ἐξαίρεση βέβαια τούς Ὅμοιους καί Ἀνόμοιους, οἱ ὁποῖοι δέ δέχονταν ἐκείνους τούς ὅρους.

Ὁ Βασίλειος εἶχε κατορθώσει ν' ἀναγνωρίζεται ἀπό τούς ἐπισκόπους ὅλων τῶν χωρῶν. Ἡ πολιτική ἐξουσία καί ἡ γενέτειρά του τόν ἀποδοκίμαζε καί ὅλη ἡ οἰκουμένη τόν ἀποδεχόταν.

Ἡ οἰκουμενική δραστηριότητα ἐκείνη τήν ἐποχή εἶχε ὡς ἀφετηρία τήν ἀλληλεπικοινωνία καί ἀλληλεργία μεταξύ τῶν τεσσάρων κορυφαίων ἐκκλησιαστικῶν θρόνων· Ρώμης, Ἀλεξάνδρειας, Ἀντιοχείας, Κωνσταντινουπόλεως. Ἀνυψώνοντας ὁ Βασίλειος τό δικό του θρόνο στό ἐπίπεδο ἐκείνων, ἀντιλαμβάνεται ὅτι δέν μπορεῖ νά ἐργασθεῖ σ' αὐτήν τήν κατεύθυνση διαφορετικά, παρά μόνο ἄν ἐπιτυγχανόταν στενή ἐπαφή καί συνεργασία αὐτῶν, μέσω τῆς ὁποίας θά ἦταν δυνατό νά διευθετηθοῦν τά μεγάλα προβλήματα τῆς Ἐκκλησίας καί ν' ἀποκατασταθεῖ ἡ εἰρήνη σ' αὐτήν. Μέ τό χρόνο φάνηκε ἡ ἀνάγκη λήψεως μέτρων ἔναντι ὁρισμένων προσώπων, πού δέν ἔδειχναν προθυμία παραμονῆς στά πλαίσια τῆς οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Ρώμη ἔδειχνε ἀδυναμία σ' αὐτό τό σημεῖο, καθώς ἀγνοοῦσε τά πρόσωπα. Ὁ Βασίλειος ἀναζητοῦσε ὑπερνικήσεις τῶν προσωπικῶν ἀδυναμιῶν καί οἱ Δυτικοί ἐνεργοῦσαν βάσει τῶν προσωπικῶν γνωριμιων τους. Ὁ Βασίλειος ἔδειξε ὑπομονή μέχρι τέλους καί δέν ἐγκατέλειψε τήν προσπάθεια συνεννοήσεως. Ἀπό τήν ἀρχή σχεδόν παρέκαμψε τήν Κωνσταντινούπολη, γιατί δέν ἔβρισκε σημεῖα ἐπαφης μέ τούς ἀρειανίζοντας ἐκκλησιαστικούς ἄρχοντές της.

Στίς ἀρχές του 373, ἔπεισε πρός στιγμή τόν ὁμοιουσιανό Εὐστάθιο Σεβαστείας νά ὑπογράψει Ὀρθόδοξη ὁμολογία, τήν ὁποία ὅμως ἀργότερα ἀρνήθηκε ὑπακούοντας στούς πολλούς ὀπαδούς του. Ἔπεισαν πάλι τόν Οὐάλη νά ἐξορίσει τό Βασίλειο. Τήν ἐκτέλεση ὅμως τῆς ἀποφάσεως ματαίωσε πρόσωπο τῆς αὐλῆς. Ὁ Βασίλειος ἐργαζόταν γιά τήν ἑνότητα της ὅλης Ἐκκλησίας καί τή συννενόηση μέ τούς εὐσταθιανούς-ὁμοιουσιανούς.

Ἡ Ἀντιόχεια ἀποτελοῦσε ἐκείνη τήν ἐποχή λυδία λίθο τῶν σχέσεων μεταξύ τῶν Ὀρθοδόξων ἡγετῶν, ἡ ὁποία ἀποδείκνυε τήν ἀδυναμία συνενοήσεως. Τό ἔτος 374 ἦταν ἕδρα τριῶν ἐπισκόπων, ἑνός ἀρειανοῦ, τοῦ Εὐζηνίου, καί δύο Ὀρθοδόξων, στούς ὁποίους μετά ἀπό τριετία, προστέθηκε καί ἕνας ἀπολιναριστής, ὁ Βιτάλης. Ὁ ἕνας ἀπό τούς ὀρθοδόξους, ὁ Μελέτιος, ἦταν ἐξόριστος ἀπό τήν ἀρειανική πολιτική ἐξουσία, ὡς ἀντιαρειανός καί ὅμως δέν ἀναγνωριζόταν ἀπο τήν Ἀλεξάνδρεια καί τή Ρώμη, γιατί ἐθεωρεῖτο ἡμιαρειανός. Ὁ ἄλλος Ὀρθόδοξος, ὁ Παυλῖνος ἀναγνωριζόταν ἀπό τή Ρώμη καί τήν Ἀλεξάνδρεια καί ὅμως ὁ ἴδιος ἀναγνώριζε τό μοναρχιανό Μάρκελλο Ἀγκύρας. Ἔπρεπε να λυθεῖ τό πρόβλημα ἡγεσίας τῆς Ἀντιοχειανῆς Ἐκκλησίας γι᾽ αὐτό ὁ Βασίλειος ἀπευθύνθηκε ἀρχικά στόν Ἀθανάσιο Ἀλεξανδρείας ζητώντας του μέ τόν ἀπαιτούμενο σεβασμό νά ἀναλάβει τά καθήκοντά του.

Προσπαθεῖ νά τόν διαφωτίσει γιά τά πραγματικά δεδομενα του προβλήματος τῆς Ἀντιοχείας καί τόν παρακάλεσε νά μεσολαβήσει καί πρός τή Ρώμη, ὥστε νά μεταβληθεῖ καί ἡ στaση της. Παρ᾽ ὅλη ὅμως τήν πολυετή πυκνή ἀνταλλαγή ἐπιστολῶν καί τή διακίνηση ἀπεσταλμένων ἀπό ὅλες τίς πλευρές, δέν ἐπιτεύχθηκε συνενόηση. Ὁ Ἀθανάσιος, λόγω ἡλικίας δέν μπορουσε νά μεταβάλλει γραμμή πλεύσεως, πολύ περισσότερο καθώς οἱ ἄνθρωποι του στενοῦ περιβάλλοντός του ἠταν προκατειλημμένοι κατά τοῦ Μελετίου. Οἱ ἡγέτες της Ρώμης δέν ἦταν διατεθειμένοι νά διορθώσουν διαπραχθέντα σφάλματα στήν ἐκτίμηση των ἐκκλησιαστικων πραγμάτων της Ἀνατολης καί ἐξακολουθοῦσαν νά ἐπηρεάζονται ἀπό πρόσωπα ἀντιφατικων τοποθετήσεων.

Ὁ Βασίλειος δέν ἀπογοητεύθηκε ἀπό τήν ἀποτυχία τῶν προσπαθειῶν του καί ἀποφάσισε νά ἀπευθυνθεῖ ὁ ἴδιος προσωπικά στούς δυτικούς. Ἐφοδίασε τό Δωρόθεο μέ ἐπιστολή πρός τό Δάμασο στήν ὁποία περιγραφόταν μέ συντομία ὁ κύκλος πού ἔσειε τήν Ἐκκλησία της Ἀνατολης, ἐκφραζόταν ἡ λύπη τοῦ ἀποστολέα γιά τή διάψευση των πληροφοριῶν ὅτι ὁ Πάπας θά ἐρχόταν στήν Ἀνατολή καί παρακαλεῖτο αὐτός νά στείλει μερικούς ἀπό τούς συνεργάτες του νά συμφιλιώσουν τίς Ἐκκλησίες. Συγχρόνως, παρα-

κάλεσε τόν Ἀθανάσιο νά ἐφοδιάσει καί αὐτός τό Δωρόθεο μέ συστατικά γράμματα καί νά τοῦ δώσει δοκιμασμένους ἄνδρες ὡς συνοδούς. Ὁ Ἀθανάσιος ὅμως δέν ἔκανε τίποτα ἀπ᾽ αὐτά, ὁ δέ διάδοχος συνέχισε τό ταξίδι του καί ἔφτασε στή Ρώμη στό τέλος τοῦ 371.

Ἡ δραστηριότητα αὐτή τοῦ Βασιλείου προκάλεσε τή σύγκληση συνόδου στή Ρώμη στίς ἀρχές τοῦ 372, ἡ ὁποία ἔλαβε ἀποφάσεις ἐναντίον τοῦ ἀρειανισμοῦ στή Δύση, μέ τή συγκατάθεση τοῦ αὐτοκράτορα Βαλεντινιανοῦ. Οἱ ἀποφάσεις αὐτές στάλθηκαν στό Βασίλειο, ὁ ὁποῖος φάνηκε ἱκανοποιημένος γιατί ἀπέκτησε τρόπο ἐπαφῆς μέ τή Ρώμη καί δήλωσε ὅτι συμφωνεῖ μ᾽ αὐτές. Μ᾽ αὐτόν τόν τρόπο ἄνοιξε ὁ δρόμος γιά μιά ἐκτεταμένη ἀλληλογραφία τοῦ Βασιλείου μέ δυτικούς ἐπισκόπους.

Ὁ Σαβῖνος ἐπέστρεψε στή Δύση μέ πλῆθος ἐπιστολῶν καί ἐγγράφων, ἐνῶ τήν ἕδρα τῆς Ἀλεξάνδρειας τήν κατέλαβε ὁ Πέτρος, ἀργότερα ὅμως κατέφυγε στή Ρώμη, ὅπου βρισκόταν ὁ Εὐάγριος. Τό ὁμολογιακό κείμενο τῶν Ἀνατολικῶν ἐπέστρεψε ὡς ἀπαράδεκτο καί τέθηκε ὑπ᾽ ὄψη ἄλλο κείμενο, ἕνα εἶδος συμβόλου πού ἑτοιμάσθηκε στή Ρώμη, γιά νά ὑπογραφεῖ ἀπ᾽ αὐτούς χωρίς καμιά μεταβολή. Ὁ Εὐάγριος, ἀφοῦ παρέδωσε τό κείμενο στό Βασίλειο πῆγε στήν Ἀντιόχεια, ὅπου ἀρνήθηκε κοινωνία στόν ἔμπιστο τοῦ Βασιλείου καί τοῦ Μελετίου Δωρόθεο. Ἡ πράξη αὐτή, ὅπως ἦταν φυσικό, δυσανασχέτησε τό Βασίλειο.

Τά δεινά πού ἔπληξαν τήν Ὀρθόδοξη παράταξη τό 374 μέ τήν ἐξορία τοῦ Εὐσεβίου Σαμοσάτων καί τό διωγμό ἄλλων διέκοψαν γιά ἕνα χρόνο τίς διαπραγματεύσεις. Μετά ἀπό πολλές διαβουλεύσεις ὑπογράφτηκε συνοδικό ἔγγραφο ἀπό 32 ἐπισκόπους, ἐπικεφαλῆς τῶν ὁποίων βρίσκεται ἡ τριάδα τῶν ἡγετῶν τῆς παράταξης. Μελέτιος Ἀντιοχείας, Εὐσέβιος Σαμοσάτων, Βασίλειος Καισαρείας. Τό κείμενο τοῦ ἐγγράφου πρέπει νά συντάχθηκε ἀπό τόν τελευταῖο. Ἡ νέα αὐτή ἐνέργεια εἶχε ἀντίθετα ἀποτελέσματα ἀπό τά ἀναμενόμενα γιατί, παρ᾽ ὅλο πού δέν ἐχρησιμοποιεῖτο ὁ ὅρος «substantia» (ὑπόσταση) συνώνυμα μέ τήν οὐσία, ἀπορρίπτετο ὁ ὅρος «τρεῖς ὑποστάσεις». Ὁ ἐμπνευστής αὐτῆς τῆς πολιτικῆς Πέτρος Ἀλεξανδρείας, ἐπέστρεψε στή διατύπωση πρίν τή Σύνοδο τοῦ 362. Στό ἔγγραφο ὑπῆρχε ὑπαινιγμός

γιά ἀντικανονικότητα τῆς τοποθετήσεως τοῦ Μελετίου στήν ἕδρα τῆς Ἀντιοχείας γιατί προηγουμένως αὐτός κατεῖχε ἄλλη ἕδρα.

Στά τέλη τοῦ 375 ἤ στίς ἀρχές τοῦ 376, ὅταν ὁ Οὐάλης βρισκόταν στήν Ἀντιόχεια, οἱ κακόδοξοι κινήθηκαν δραστήρια κατά τοῦ Βασιλείου, τόν ὁποῖο εἰδοποίησαν ὅτι ἔπρεπε νά περιμένει νά κληθεῖ σέ ἀπολογία ἐνώπιον τοῦ αὐτοκρατορα. Τόν Ἰανουάριο τοῦ 376, ἄφησε τήν τελευταία ἀναλαμπή ὡς μεγάλος θεολόγος· ἀντιμετώπισε τό πρόβλημα τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, ὑπογραμμίζοντας γιά πρώτη φορά μέ τόση σαφήνεια ὅτι ὁ ἄνθρωπος γνωρίζει τίς ἐνέργειες καί ὄχι τήν οὐσία τοῦ Θεοῦ.

Παρ᾽ ὅλα αὐτά ὅμως ὁ Βασίλειος δέν κατέθεσε τά ὅπλα. Τήν ἄνοιξη τοῦ 377 ἔστειλε, μέσω τοῦ Δωροθέου καί τοῦ Σαγκτήσσιμου, μιά ἐπιστολή πρός τό Δάμασο, στήν ὁποία ἔκρινε ἀναγκαῖο νά μνημονευτοῦν ὀνομαστικά ὅλοι οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι δημιουργοῦν ἀναταραχή καί κατέστρεφαν τήν εἰρήνη στούς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας. Ἦταν ὁ Εὐστάθιος Σεβαστείας, πρωτοστάτης τῆς αἱρέσεως τῶν Πνευματομάχων, ὁ Ἀπολινάριος, ὁ ὁποῖος παρέσυρε πολλούς στίς παρεκκλίσεις του στά θέματα τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν καί τή σάρκωση τοῦ Υἱοῦ, ὁ Παυλῖνος, ὁ ὁποῖος ἔκλινε πρός τό μοναρχιανισμό τοῦ Μαρκέλλου καί τέλος ὁ Μάρκελλος. Ὅλοι αὐτοί ἀναγνωρίζονταν ἀπό τή Ρώμη, ἡ ὁποία δέν ἦταν διατεθειμένη νά τούς θίξει. Ἔτσι παρ᾽ ὅλο πού συγκλήθηκε καί νέα σύνοδος στή Ρώμη, τά πρόσωπα αὐτά ἔμειναν ἄθικτα. Ἦταν πολύ δύσκολο στόν Πάπα ν᾽ ἀποκηρύξει αὐτούς πού ἀναγνωρίσθηκαν ἀπ᾽ αὐτόν.

Ὁ Βασίλειος, ὅσον ἀφορᾶ τήν ἐπικοινωνία του μέ τόν ἐπίσκοπο Ρώμης, ἀναφέρει ὅτι αὐτός οὔτε γνωρίζει τήν ἀλήθεια, οὔτε θέλει νά τή μάθει, γιατί ἡ ἀλήθεια δέν τόν συγκινεῖ καί ἐπιζητεῖ κολακεῖες, οἱ ὁποῖες τόν κάνουν πιό ὑπεροπτικό. Ἔπειτα, δέ συνέχισε τήν προσπάθεια, γιατί δέν τοῦ ἔμεινε χρόνος. Ἔφυγε ἀπό τόν παρόντα κόσμο ἀπογοητευμένος, γιατί ναί μέν οἱ δογματικές του θέσεις ἀναγνωρίσθηκαν σχεδόν στήν ὁλότητά τους, ἀλλά ἡ Δύση καί ἡ Ἀλεξάνδρεια δέν ἔκαναν σχεδόν τίποτα γιά νά ἐπιτευχθεῖ ἡ εἰρήνευση τῆς Ἐκκλησίας στήν Ἀνατολή. Λίγο πρίν τό θάνατό του ὁ Μελέτιος ἐπέστρεψε στήν ἕδρα του, ἀφοῦ εἶχε

πεθάνει ὁ Οὐάλης καί δέ χρειαζόταν τή βοήθεια κανενός γιά νά ἐπικρατήσει στήν Ἀντιόχεια, γιατί ἀπολάμβανε τήν ὑποστήριξη τοῦ ποιμνίου του. Ὁ Βασίλειος ἱκανοποιήθηκε μ᾽ αὐτό καί νά ζοῦσε λίγα χρόνια ἀκόμα θά ἦταν ἐνθουσιασμένος γιατί καί ὅλα τά ἄλλα θέματα τῆς Ἐκκλησίας πρόκειται νά διευθετηθοῦν μέ τή β′ οἰκουμενική σύνοδο (381) βάσει τῶν δικῶν του προτάσεων καί ἀποφάσεων.

Ἡ δύναμη τοῦ πνεύματος τοῦ ἀφοσιωμένου στήν Ἐκκλησία, ἡ ὀξύτητα τῆς ἀντιλήψεως, ἡ ἰσχυρή θέληση γιά τήν πραγματοποίηση τῶν μεγάλων σκοπῶν τῆς οἰκουμενικῆς του πολιτικῆς, ἦταν ἀντιστρόφως ἀνάλογα μέ τίς ἀσθενεῖς σωματικές του δυνάμεις. Τό πραγματικό μέγεθος τοῦ ἄνδρα φανερώνεται, ὅταν ὁ ἱστορικός ἐξέτασε αὐτό, σέ συνάφεια μέ τούς σκληρούς πνευματικούς ἠθικούς ἀγῶνες μιᾶς κρίσιμης ἐποχῆς, στήν ὁποία κατανόησε ὁ Βασίλειος τό σωστό ρόλο του ὡς ἡγέτη στήν Ἀνατολή καί ὑπέδειξε στούς ἐπισκόπους τή σωστή οἰκουμενική τοποθέτηση καί εὐθύνη τῆς ἀποστολῆς τους. Ἡ μέριμνά του δέν περιοριζόταν στήν Καισάρεια, ἀλλά ἦταν διαρκής γιά ὅλες τίς Ἐκκλησίες.

Ἀπό τήν Καισάρεια ἔβλεπε τή θεραπεία τῶν ἀναγκῶν τῆς στιγμῆς μέ τή σύμπραξη τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Βασίλειος ὑποδείκνυε στούς ἡγέτες τῶν Ἐκκλησιῶν, ὅτι ἔπρεπε ὄχι μόνο νά διαφυλάσσουν τήν ἑνότητα τῆς δικῆς τους Ἐκκλησίας στήν ταυτότητα μέ τήν ἰδεώδη πρώτη Ἐκκλησία τῶν Ἀποστόλων, ἀλλά νά ἔχουν οἰκουμενική τοποθέτηση, σκέψη καί πράξη. Παραμένει καί ὡς ἐκκλησιαστικός ἡγέτης, ὁ ἴδιος, ἀληθινό πρόσωπο ἐπισκόπου καί ἡγέτη γιά κάθε ἐποχή. Γιατί τόν διέκρινε ἀπό τήν ἀρχή ἡ ἱκανότητα γιά τή σωστή ἐκτίμηση τῶν Ἐκκλησιῶν, ἡ σταθερότητα στή σωστή γραμμή πού ἔχει χαραχθεῖ καί ἡ ἀντίληψη ὅτι ἡ εὐθύνη των ἡγετων τῆς οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ εἶναι μία καί ἀδιαίρετη.

Ὁ Μέγας Βασίλειος ἦταν ὁ πρῶτος, μετά τόν Παῦλο, μέγας ἡγέτης τῆς Ἀρχαίας Καθολικῆς Ἐκκλησίας, πού ἄσκησε οἰκουμενική ἐκκλησιαστική πολιτική. Μεγάλο καί ἀνυπέρβλητο ὅπλο του ἦταν ἡ ἀλήθεια, πού περιέχεται στήν Ὀρθοδοξία. Καί γι᾽ αὐτό ἡ Ὀρθοδοξία σήμερα, ὄχι μόνο δέ φοβαται τήν ἀλήθεια γιά τά ἐπίμαχα ἑνωτικά προβλήματα τῆς πίστεως, ἀλλά αὐτή εἶναι τό κύριο ὅπλο της στόν οἰκου-

μενικό διάλογο τῆς ἀλήθειας.

Στά κατάλληλα στελέχη-κληρικούς, ἐμπιστεύθηκε ὁ Βασίλειος τό οἰκουμενικό ἔργο του μέ τό ὅπλο τῆς ἀλήθειας, τῆς πίστεως καί τῆς ἀλήθειας γιά τά πρόσωπα καί τά πράγματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ′

Συγγραφική δραστηριότητα τοῦ Μεγάλου Βασιλείου

Ὁ Μέγας Βασίλειος συνδυάζοντας πρακτική ἰδιοφυΐα, φιλοσοφική σκέψη καί θεολογική ἀκρίβεια, κατέστη πρότυπο ποιμενάρχη, συγγραφέα καί θεολόγου. Ἀποδεικνύεται αὐτό ἀπό τήν ὀργανωτική δραστηριότητα καί ἀπό τή συγγραφική του παραγωγή. Ἐγκαινίασε τό συγγραφικό του στάδιο, στό ἐρημητήριο τοῦ Πόντου, ὅπου ὡς εἰσαγωγή στίς θεολογικές σπουδές του μελέτησε τά ἔργα τοῦ Ὠριγένη καί μαζί μέ τό Γρηγόριο ἀνθολόγησε ἐκλεκτές περικοπές του στή Φιλοκαλία. Ἀπό τότε μέχρι τό τέλος τῆς ζωῆς του γιά 18 χρόνια, παρήγαγε συγγραφικό ἔργο τόσο σπουδαῖο σέ ἔκταση καί ποιότητα, ὥστε νά τοποθετεῖται στήν πρώτη γραμμή τῶν Χριστιανῶν συγγραφέων ὅλων των ἐποχῶν. Ἡ Ἐκκλησία ἀπό τό σύνολο τῶν πατέρων νομοθετῶν διάλεξε τό Βασίλειο ὡς τόν κατ᾽ ἐξοχήν νομοθέτη της. Στά συγγράμματά του ἀκολουθεῖ συστηματική μέθοδο καί διατηρεῖ τήν ἐπίδραση τῆς κλασικης παιδείας. Δέν εἶναι ἀττικιστής ἀλλά ἔχει γλώσσα καθαρή.

Ἄν καί ὁ χῶρος τῆς συγγραφικῆς του ἐργασίας ἦταν τό κελί τοῦ ἐρημίτη, φρόντιζε νά συντάσσει τά κείμενά του κατά τρόπο εὐχάριστο στόν ἀναγνώστη καί στόν ἀκροατή. Ὁ Βασίλειος συνδύασε τό χριστιανικό ὕφος ἀπευθείας μέ τό κλασικό. Τό εὔληπτο, ἡ σαφήνεια, ἡ φυσικότητα, ἡ συντομία εἶναι ἀρετές τοῦ ὕψους του Βασιλείου, τίς ὁποῖες σπάνια συναντᾶ κανείς ἑνωμένες σέ ἄλλον συγγραφέα. Ὁ λόγος του ἔχει ρυθμό καί χρῶμα.

Τά συγγράμματά του πού μᾶς ἔχουν παραδοθεῖ εἶναι περισσότερα ἀπό ὅσα μαρτυροῦνται ἀπό ἀρχαῖες πηγές, ἀπό τά ὁποῖα μερικά θεωροῦνται ψευδεπίγραφα, ἄλλα εἶναι

ἀμφίβολης προελεύσεως καί ἄλλα γνήσια. Ἐπίσης, ἄλλα ἔργα ἔχουν χαθεῖ, κυρίως ἐπιστολές καί ὁμιλίες.

Λίγα χρόνια μετά τό θάνατό του, κείμενά του ἄρχισαν νά μεταφράζονται στή λατινική. Ἀργότερα, μεταφραστικές προσπάθειες ἔγιναν κατά τούς χρόνους τῆς ἀναγεννήσεως ἀπό τό Γεώργιο Τραπεζούντιο καί συνεχίσθηκαν ἀπό πολλούς πατρολόγους. Μέρος αὐτῶν μεταφράσθηκαν ἐπίσης στή συριακή, στή σλαβική καί ἀνατολικές γλῶσσες.

Ἡ χειρόγραφη παράδοση τῶν ἔργων του ποικίλλει σέ ἔκταση κατά σύγγραμμα, ἀνάλογα μέ τήν ἀξία τήν ὁποία προσδίδουν σέ κάθε ἔργο οἱ ἀναγνῶστες τῆς βυζαντινῆς καί μεταβυζαντινῆς ἐποχῆς. Τά πρῶτα χειρόγραφα ἀνάγονται στόν 9ο αἰώνα καί ἀπό τότε πληθύνονται βαθμιαῖα μέχρι τό 15ο αἰώνα. Τό σύνολό τους ἀνέρχεται σέ πολλές ἑκατοντάδες.

Μποροῦμε νά τά διακρίνουμε σέ *ἑρμηνευτικά, δογματικά, ἀσκητικά, ὁμιλίες, ἐπιστολές καί λειτουργικά*. Τά περισσότερα ἀπ᾿ αὐτά συντάχθηκαν κατά τήν περίοδο τῆς διακονίας του ὡς πρεσβυτέρου.

Ἑρμηνευτικά ἔργα: Πλῆθος ὁμιλιῶν ἠθικοῦ καί κοινωνικοῦ περιεχομένου, πού στηρίζονται σέ βιβλικά χωρία ὑπό τό ὄνομα τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Σώζονται δύο συλλογές ἑρμηνευτικῶν ὁμιλιῶν καί μία ἐκτενής ἑρμηνευτική ἐργασία. Κατά σύστημα ἀπορρίπτει τήν ἀλληγορική ἑρμηνεία. Διαβεβαιώνει ὅτι γνωρίζει τούς κανόνες τῆς ἀλληγορίας. Παρ᾿ ὅλα αὐτά ὅμως χρησιμοποιεῖ τυπολογία, ὅσες φορές εἶναι ἀπαραίτητη. Ὁ θαυμασμός του γιά τόν Ὠριγένη δέν τόν ἐμπόδιζε νά μετριάσει τίς ἀκρότητές του καί νά πλησιάσει στή μέθοδο τῆς ἀντιοχειακῆς σχολῆς. Διαφέρει ἀπό τόν Ὠριγένη στό ὅτι χρησιμοποιεῖ τό κείμενο ὡς ἀφορμή, γιά νά προχωρήσει στήν ἔκθεση τῶν προσωπικῶν του σκέψεων γιά τά μεγάλα θέματα τῆς χριστιανικῆς πίστης καί ἠθικῆς.

«Ὁμιλίες εἰς τήν Ἑξαήμερον». Ἡ χειρόγραφη παράδοση διατήρησε σειρά κειμένων, τά ὁποῖα φέρονται ὑπό τόν τίτλο ὁμιλίες ἤ λόγοι εἰς τήν Ἑξαήμερο καί ἀριθμοῦνται ἀπό τόν α′ μέχρι τόν θ′. Τά χειρόγραφα τά ὁποῖα τή διατηροῦν στήν ἑλληνική, εἶναι πολυάριθμα καί καλῆς ποιότητας, ὥστε νά προσφέρουν κείμενο ἀδιάφθορο. Σώζεται ἐπίσης σέ ἀρχαῖες μεταφράσεις· λατινική, συριακή, ἀρμενική στό

σύνολο καί ἀγγλοσαξωνική ὁμοίως.

Τυπικά, πρόκειται γιά ἑρμηνεία τοῦ πρώτου κεφαλαίου τῆς Γενέσεως ἀλλ' ἡ ἔκταση εἶναι τέτοια, ὥστε νά ξεφεύγει ἀπό τά ὅρια μιᾶς συνηθισμένης ἑρμηνείας. Ἡ χρήση τοῦ κειμένου ἀποβλέπει στήν ὑποβοήθηση τῆς διαμορφώσεως μιᾶς γνήσιας χριστιανικῆς ἀπόψεως γιά τή δημιουργία τοῦ κόσμου καί τῶν συναφῶν θεμάτων. Διεισδύοντας ὁ Βασίλειος στά θαύματα τῆς δημιουργίας, τά μεγάλα καί τά μικρά, βρίσκει σέ ὅλες τίς πτυχές της τό μεγαλεῖο τοῦ Θεοῦ καί τό παρουσιάζει ἐνώπιον τῶν ἀκροατῶν του. Οἱ ὁμιλίες αὐτές εἰσάγουν τήν ἑλληνική ἐπιστήμη στή Χριστιανική Θεολογία. Οἱ ἀπόψεις τῶν φιλοσόφων συζητοῦνται μέ προσοχή καί κατανόηση.

Ἡ δροσερότητα, τήν ὁποία παρουσιάζουν οἱ ὁμιλίες ἀποδεικνύουν πρόσφατη ἀποφοίτηση ἀπό τίς φιλοσοφικές σχολές. Παραδόθηκαν σέ περίοδο νηστείας, ὅπως συνάγεται ἀπό ἐσωτερικά τεκμήρια. Οἱ ἐννέα ὁμιλίες ἀποτελοῦν ἕναν κλειστό ὅμιλο. Ἀργότερα, κυκλοφόρησαν μέ τό ὄνομα τοῦ Βασιλείου, δύο ὁμιλίες, ἡ «Περί κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου» καί μία «Περί παραδείσου» οἱ ὁποῖες θεωροῦνται γενικά νόθοι, τό ὕφος ὅμως καί οἱ ἰδέες τοῦ Νύσσης μοιάζουν μέ τοῦ Βασιλείου καί μποροῦμε νά ὑποθέσουμε ὅτι αὐτές συντάχθηκαν ἀπό τό Βασίλειο καί δέν ἐκφωνήθηκαν ποτέ. Τό περιεχόμενο καί τό ὕφος αὐτῶν, τοποθετουν αὐτές σέ πρώιμο συγγραφικό στάδιο.

«Ὁμιλίες εἰς τούς Ψαλμούς». Σήμερα σώζονται 18 ὁμιλίες σέ Ψαλμούς. Ἡ νεώτερη κριτική ἀναγνωρίζει τή γνησιότητα μόνο σέ 14 ἀπ' αὐτές. Στό πρωτο τμημα τῆς ὁμιλίας ἐπικρατεῖ τό ἠθικολογικό στοιχεῖο. Στήν πρώτη ὁμιλία προβαίνει σέ γενική τοποθέτηση τῆς ψαλμικῆς ποιήσεως, στήν ἑρμηνεία τῶν ἐπιμέρους Ψαλμων. Ἀσχολειται μέ ποικίλα φιλολογικά ζητήματα, τίς ἐπιγραφές, τίς διαφορές γραφῶν, ἐνω κυρίως ἀναπτύσσει τίς θρησκευτικές καί ἠθικές ἀρχές. Φαίνεται ὅτι συντάχθηκαν ὅταν ὁ Βασίλειος ἦταν ἀκόμα πρεσβύτερος.

«Ἑρμηνεία εἰς τόν Ἠσαΐα». Διασώθηκε ἐκτενής ἑρμηνεία στά πρῶτα δεκαέξι κεφάλαια τοῦ βιβλίου τοῦ Ἠσαΐα γιά τήν αὐθεντικότητά της. Τά ἐπιχειρήματα κατά τῆς γνησιότητας εἶναι ἄνισα καί τά σπουδαιότερα εἶναι δύο. Τό πρῶτο

εἶναι ὅτι ὁλόκληρα τεμάχια τοῦ ἀντίστοιχου ὑπομνήματος τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας. «Εἰς τόν Ἠσαΐα», ἀπαντῶνται ἐδῶ, καί τό δεύτερο ὅτι ὁ Βασίλειος δέ θά μποροῦσε νά εἶναι συντάκτης, ἀφοῦ υἱοθετοῦσε τήν ἀλληγορική μέθοδο τοῦ Ὠριγένη. Πρόκειται ὁπωσδήποτε γιά ἔργο τῆς ἐποχῆς τοῦ Βασιλείου, καί τοῦ περιβάλλοντός του, Καππαδοκικῆς προελεύσεως καί σύγχρονο τῆς αἱρέσεως τῶν Ἀνομοίων. Ἴσως ὁ συγγραφέας νά ἦταν μαθητής τοῦ Βασιλείου. Ἡ ἑρμηνεία εἶναι ἀπό πολλές ἀπόψεις ἀξιόλογη καί κρίθηκε ἄξια νά μεταφρασθεῖ στή λατινική.

Δογματικά συγγράμματα: Τό κύριο δογματικό ἔργο τοῦ Βασιλείου, εἶναι ἀντιρρητικῆς μορφῆς, ὁ «Ἀνατρεπτικός Ἀπολογητικοῦ τοῦ Εὐνομίου».

Διάκονος ἀκόμη ὁ Βασίλειος, πῆρε μέρος τό 360, ὡς παρατηρητής στίς συζητήσεις τῆς συνόδου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Εὐνόμιος συνέταξε τήν «Ὁμολογία» του, ὅπου κατοχύρωσε τό ἑνιαῖο τοῦ Θεοῦ προβάλλοντας ὡς οὐσία αὐτοῦ τήν ἀγεννησία, ἀπό τήν ὁποία ἀπέκλειε τόν Υἱό καί τό Πνεῦμα. Ὁ Βασίλειος μετά ἀπό τριετία, ἀποφάσισε νά τόν ἀντικρούσει μέ ἕνα ἔργο πού ἀποτελεῖται ἀπό τρία βιβλία. Στό πρῶτο, ἀναιρεῖ ἀποτελεσματικά τή διδασκαλία τοῦ Εὐνομίου γιά ἀγεννησία βρίσκοντας ἐξωβιβλικό τόν ὅρο «ἀγεννησία» καί ἐντάσσοντάς τον στό σύστημα τῆς ἀποφατικῆς θεολογίας. Τό δεύτερο βιβλίο, ἀφιερώνεται στό πρόβλημα τοῦ Υἱοῦ, στό ὁποῖο ὁ Βασίλειος ἀναφέρει ὅτι δέν εἶναι κτίσμα, ἀλλά ζῶσα εἰκόνα τοῦ ἀοράτου Θεοῦ, ἐνῶ στό τρίτο βιβλίο εἰσάγει τή διδασκαλία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Σ᾽ αὐτά τά τρία βιβλία προσθέτονται ἀκόμα δύο, πού ἀναφέρονται στόν Υἱό καί στό Πνεῦμα. Νεώτερες ἔρευνες τείνουν ν᾽ ἀποδείξουν ὅτι τό πέμπτο βιβλίο εἶναι γραμμένο ἀπό τό Βασίλειο, ὅπως καί τό τέταρτο.

Ὁ Εὐνόμιος, δέν ἀπάντησε ἀμέσως, ἀλλά μετά ἀπό δεκατέσσερα χρόνια τό 378, μέ τήν «Ἀπολογία ὑπέρ Ἀπολογίας». Λόγω θανάτου τοῦ Βασιλείου ἀπάντησε ὁ Γρηγόριος Νύσσης, μέ τό «Περί Ἁγίου Πνεύματος». Εἶναι ἕνα ἀπό τά ἀξιολογότερα συγγράμματα τῆς πατερικῆς ἐποχῆς. Ὁ Βασίλειος ἔθετε ὡς δεύτερο ὅρο τῆς ἑνώσεως τῶν διασπασμένων ἐκκλησιαστικῶν μερίδων τήν ὁμολογία ὅτι τό Πνεῦμα

δέν εἶναι κτιστό. Εἶχε εἰσαγάγει τό δοξολογικό τύπο «δόξα τῷ Θεῷ μετά τοῦ Υἱοῦ σύν τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι» ἀντί τοῦ καθιερωμένου «δόξα τῷ Θεῷ διά τοῦ Υἱοῦ ἐν τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι». Ὁ νεωτερισμός αὐτός προκάλεσε τήν ἔκπληξη πολλῶν καί ὁ Ἀμφιλόχιος Ἰκονίου ζήτησε διευκρινίσεις, γι᾽ αὐτό καί ὁ Βασίλειος τοῦ ἀπηύθυνε αὐτό τό ἔργο τό 375, τό ὁποῖο ἀποτελεῖται ἀπό 30 κεφάλαια. Ἀποδείκνυε σ᾽ αὐτό, ὅτι τό Πνεῦμα εἶναι ὁμότιμο μέ τόν Πατέρα, ὅπως καί ὁ Υἱός, ἀλλά στή σκέψη του τό ὁμότιμο εἶναι ταυτόσημο μέ τό ὁμοούσιο. Ἡ ὁμοτιμία κατοχυρώνεται μέ βάση τήν παράδοση. Ἐπισημαίνει τήν ἁγιαστική καί τελειωτική ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος. Τό παρόν ἔργο διακρίνεται γιά τόν πλοῦτο τοῦ λεξιλογίου, τήν καθαρότητα τῆς φράσεως, τή σαφήνεια καί τή συνεχή ροή τῆς σκέψης.

Ἀσκητικά συγγράμματα. Αὐτά σήμερα ἀποτελοῦν συλλογή, στήν ὁποία περιλαμβάνονται τά ἑξῆς 13 βιβλία:

1) «Ἀσκητική προδιατύπωσις», 2) «Λόγος Ἀσκητικός», 3) «Λόγος περί ἀσκήσεως», 4) «Περί κρίματος Θεοῦ», 5) «Περί πίστεως», 6) «Ἠθικοί Ὅροι», 7) «Ἀσκητικός Λόγος Α′», 8)«Ἀσκητικός Λόγος Β′», 9) «Ὅροι κατά πλάτος», 10) «Ὅροι κατ᾽ ἐπιτομήν», 11) «Ἐπιτίμια 60 εἰς μοναχούς», 12) «Ἐπιτίμια 9 εἰς μοναχούς», 13) «Ἀσκητικαί διατάξεις».

Ὑπάρχουν μεταφράσεις στήν ἀρμενική, γεωργιανή, ἀραβική καί σλαβική γλώσσα. Ἀπό τά βιβλία αὐτά μόνο τρία ἀποτελοῦσαν τήν ἀρχική συλλογή· μερικά ἀνήκουν σέ μεταγενέστερους συγγραφεις. Γιά τήν προετοιμασία τῆς ἐκδόσεως ἀναζήτησε πολλά χειρόγραφα καί βρῆκε τίς παραλλαγές τοῦ κειμένου καί τίς διαφορές τῶν γραφων.

Ἀπό τίς ἐνδείξεις τῆς χειρόγραφης παράδοσης, συμπεραίνουμε ὅτι στόν Πόντο συντάχθηκαν τό «Μικρό Ἀσκητικό» καί τά «Ἠθικά», ἀπό τά ὁποια, τό πρωτο ὀνομάστηκε «Μέγα Ἀσκητικό» μετά ἀπό συμπλήρωση πού ὑπέστη καί ἑνώθηκε μέ τό δεύτερο.

Ἀποτελέσθηκε ἡ «Ἀποτύπωση Ἀσκήσεως», ἡ ὁποία περιέλαβε τόν «Λόγον εἰς τήν ἀποτύπωσιν της Ἀσκήσεως», τούς «Ἠθικούς Ὅρους» μέ τούς προλόγους «Περί κρίματος Θεοῦ» καί «Περί γνώσεως», τούς «Ὅρους κατά πλάτος» μαζί μέ τόν πρόλογό τους καί τούς «Ὅρους κατ᾽ ἐπιτομήν» μαζί μέ τόν πρόλογό τους.

Ὁ Βασίλειος φαίνεται ὅτι φιλοτέχνησε τήν «Ὑποτύπωσιν», ὅταν βρισκόταν στά μοναστήρια τῶν ἀδελφῶν του στόν Πόντο. Πρῶτο ἀσκητικό σύγγραμμα τοῦ Βασιλείου φαίνεται ὅτι εἶναι οἱ «Ἠθικοί Ὅροι», πού ἀναφέρονται στόν πνευματικό καί ἠθικό βίο τῶν χριστιανῶν. Ἄρχισε τή σύνθεσή τους ὅταν ἦταν μοναχός καί τελείωσε στά Ἄννησα γύρω στά 362, συνιστώντας τήν ἠθική θεμελίωση τοῦ χριστιανικοῦ βίου καί ἰδιαίτερα τοῦ μοναχικοῦ. Περιορίσθηκε σέ συλλογή κειμένων ἀπό τήν Καινή Διαθήκη.

Τά Ἠθικά ἀντιστοιχοῦν μέ τίς Χριστομάθειες τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος ἐκείνης τῆς ἐποχῆς. Εἶναι συλλογή ὅρων, κανονισμῶν ταξινομημένων σέ 80 κεφάλαια, καθένα ἀπό τά ὁποῖα περιλαμβάνει ἀριθμό κανόνων, πού κυμαίνονται ἀπό ἕνα μέχρι εἰκοσιδύο, ὅλων μαζί ἀνερχόμενων σέ 233. Ὁ κανόνας συνίσταται στή διατύπωση ἑνός ἠθικοῦ ἀξιώματος, τό ὁποῖο ἀκολουθεῖται ἀπό ἔνδειξη τῶν καινοδιαθηκικῶν χωρίων, τά ὁποῖα τό κατοχυρώνουν. Ἡ ἔνδειξη ἀνέφερε τό κεφάλαιο τοῦ οἰκείου βιβλίου κατά τήν τότε διαίρεση. Τό βιβλικό κείμενο δέν παρατέθηκε αὐτούσιο. Τό ἔργο δημοσιεύθηκε μαζί μέ δύο σύντομα δοκίμια: τό «Περί κρίματος Θεοῦ», στό ὁποῖο ὁ Βασίλειος ἐκθέτει τήν ἐμπειρία καί τή στεναχώρια του ἀπό τήν παρατήρηση τῆς θλιβερῆς πορείας τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, ἀπό τότε πού ἐξέλιπε ἡ εἰδωλολατρική πλάνη καί τό «Περί πίστεως», τό ὁποῖο εἶναι εἶδος ὁμολογίας πίστεως μέ εἰσαγωγική ἑρμηνευτική ἔκθεση. Γράφτηκαν γύρω στό 363.

Τό «Ἀσκητικό» ἀποτελεῖται ἀπό δύο συγγράμματα, τούς «Ὅρους κατά πλάτος» καί τούς «Ὅρους κατ᾽ ἐπιτομήν». Τό πρωτο ἀποτελεῖται ἀπό 55 κεφάλαια ὑπό τή μορφή ἐρωταποκρίσεων. Εἶναι εἶδος διαλέξεων πρός τά μέλη τῆς ἀδελφότητας σέ οἰκεῖο ὕφος. Στούς ὅρους αὐτούς ἐξετάζει θεμελιώδη προβλήματα τοῦ μοναχικοῦ βίου, ὅπως ἡ ὑποταγή, ἡ σιωπή, ἡ ἐγκράτεια, ἡ ἐνδυμασία, τά προσόντα καί τά καθήκοντα τοῦ προεστῶτα.

Ὡς θεμέλιο τοῦ μοναχικοῦ βίου, ὁ Βασίλειος τοποθετεῖ τήν ἀγάπη πρός τό Θεό καί τόν πλησίον. Ὅσοι ἐπιθυμοῦν νά ἀσκήσουν τήν ἀγάπη καί τήν ἀρετή, πρέπει ν᾽ ἀφοσιωθοῦν στό Θεό.

Οἱ «Ὅροι κατ᾽ ἐπιτομήν» 313 στό σύνολο, προῆλθαν ἀπό παρόμοια περιστατικά πρός τούς προηγούμενους καί ἐκφωνήθηκαν ἐνώπιον ἀδελφοτήτων διαφόρου συνθέσεως. Καταγράφηκαν διά ταχογραφίας. Ἐξετάζουν τά καθημερινά ζητήματα τῆς διαβιώσεως στό κοινόβιο ὑπό τό φῶς τῶν ἀρχῶν, οἱ ὁποῖες καθορίζονται στούς προηγούμενους ἐκτενεῖς ὅρους. Οἱ πρῶτοι 23 ἔχουν συνταχθεῖ ἀρχικά στόν Πόντο, ἐνῶ ὁ Γρηγόριος, λέγοντας ὅτι ἐκεῖ ἀσχολήθηκαν μαζί στή διατύπωση ἀσκητικῶν διατάξεων, ἐννοεῖ τήν κατ᾽ ἀρχήν σύνταξη αὐτῶν τῶν ὅρων. Ἀποτελοῦσαν τότε ἑνιαῖο βιβλίο καί μεταφράσθηκαν μέ τή μορφή αὐτή στή λατινική καί τή συριακή.

Τά «μικρά κείμενα». Ἐκτός ἀπό τούς προλόγους σώζονται καί τά παρακάτω αὐτοτελῆ ἀσκητικά κείμενα, τά ὁποῖα θεωροῦνται ἀπολύτως γνήσια.

Ἡ «Ἀσκητική Προδιατύπωσις» τοποθετεῖται ἐπικεφαλῆς τοῦ ὅλου σώματος τῶν Ἀσκητικῶν. Τό θέμα, τό πλαίσιο καί τό ὕφος της εἶναι γνήσια Βασιλειανά. Συνδέεται στενά μ᾽ αὐτήν, ἐννοιολογικά, ὁ «Λόγος ἀσκητικός καί παραίνεσις περί ὑποταγῆς βίου καί τελειώσεως πνευματικῆς». Ὁ «Λόγος περί ἀσκήσεως, πῶς δεῖ ἀσκεῖσθαι τόν μοναχόν», ἀποτελεῖ σύντομη ἔκθεση γιά τά καθήκοντα τῶν μοναχῶν. Ὁ «Λόγος ἀσκητικός περί τοῦ κατ᾽ εἰκόνα», ἀρχικά ἀναφέρει τό δράμα τῆς ἀνθρωπότητας καί ἔπειτα δίνει ὁδηγίες γιά τή συγκρότηση μικρῶν ἀδελφοτήτων γιά τίς ὧρες προσευχῆς. Τά «Ἐπιτίμια», ἀπό τά ὁποῖα στή χειρόγραφη παράδοση μαρτυροῦνται τά «Ἐπιτίμια διά μοναχούς» 1-10 καί τά «Ἐπιτίμια διά μοναχάς», τά ὁποια πιθανότατα εἶναι τοῦ Βασιλείου.

«Ἀσκητικαί διατάξεις». Ὁ Θεόδωρος Στουδίτης ὑπερασπίστηκε τή γνησιότητά τους. Τή συλλογή τήν κατάρτισαν οἱ Στουδῖτες τόν 9ο αἰώνα. Ὁ Ἀναστάσιος Σιναΐτης, παρέθεσε ἀπ᾽ αὐτό δύο φορές στίς «Ἐρωταποκρίσεις» του. Στό πρῶτο μέρος, ἀναφέρονται οἱ γραμμές τίς ὁποιες πρέπει ν᾽ ἀκολουθεῖ ὁ βίος τῶν ἐρημιτων, ἐνῶ τό δεύτερο ἀφιερώνεται στήν κοινοβιακή ζωή. Τό κείμενο εἶναι γραμμένο σέ ἐπιμελημένο ὕφος καί ἀποτελεῖ λαμπρό λογοτεχνικό προϊόν. Ἀνήκει ὁπωσδήποτε στόν 4ο αἰῶνα καί προέρχεται ἀπό τό περιβάλλον τοῦ Βασιλείου.

Τό κείμενο «Περί τῆς ἐν παρθενίᾳ ἀληθοῦς ἀφθορίας»,

ἐξετάζει τήν παρθενική ζωή σέ ὅλες τίς πτυχές της καί εἶναι ἀπό τά λαμπρότερα τοῦ εἴδους του. Ὁ συγγραφέας ἦταν ἐπίσκοπος καί γιατρός, ὅπως ὁ Βασίλειος καί ὁ Βασίλειος Ἀγκύρας. Τό ἔργο δέ συμπεριλήφθηκε στή συλλογή τῶν Ἀσκητικῶν καί αὐτό συνηγορεῖ κατά τῆς γνησιότητάς του.

Μεταφράσεις ἐπιμέρους συλλογῶν τῶν ἀσκητικῶν ἔργων τοῦ Βασιλείου σώζονται στή συριακή τοῦ ε' αἰώνα, στή γεωργιανή τοῦ ια' αἰώνα καί ἀρκετές στή λατινική.

Ὁμιλίες

Ὁ Μέγας Βασίλειος, ἀναδείχθηκε σέ μέγα ρήτορα, ὁ ὁποῖος ἐκτυλίσσει τά στοιχεῖα τῆς πίστεως καί τούς κανόνες τῆς ἀρετῆς, τούς ἀγῶνες τῶν μαρτύρων του. Ὑπῆρξε ἕνας ἀπό τούς λαμπρότερους ρήτορες τῆς ἐποχῆς του. Ὁ λόγος παραμένει ἁπλός καί ἤρεμος, ἐνῶ ἡ χάρη τῶν παρομοιώσεων καί τῶν μεταφορῶν, ἡ πλαστικότητα τῶν διηγήσεων καί τῶν περιγραφῶν, εἶναι ἔκφραση μιᾶς ἐσωτερικῆς δύναμης. Ὁ Βασίλειος μιλάει χωρίς χειρόγραφο καί ἀπό προχείρου. Φίλοι ἤ μαθητές του στενογραφοῦν σέ ὁρισμένες περιστάσεις τά λεγόμενα, ἐνῶ αὐτός ἐπιθεωρεῖ αὐτά πού καταγράφονται ὁπότε αὐτά ἐκδίδονταν. Δέ διασώθηκαν ὅλες οἱ ὁμιλίες του, ἐνῶ ἀπό τίς αὐτοτελεῖς θεωροῦνται γνήσιες περίπου 25.

Ὑπάρχουν οἱ δογματικές ὁμιλίες, στίς ὁποῖες ἀνήκει ἡ ὁμιλία «Περί πίστεως». Αὐτή κάνει λόγο γιά τίς σχέσεις τῶν τριαδικῶν προσώπων κατά τήν ἀΐδιο ὕπαρξή τους, τῆς σωτηριώδους οἰκονομίας τοῦ Λόγου καί τίς τελειωτικές ἐνέργειες τοῦ Πνεύματος. Μέ τήν ὁμιλία «*Εἰς τό ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος*», καταπολεμεῖ τήν ἀρειανική διδασκαλία, ἀντιπαραθέτοντας τήν ἔκφραση τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Ἰωάννη «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος» πρός τό σύνθημα τῶν Ἀρειανῶν «ἦν ποτέ, ὅτε οὐκ ἦν». Στήν ὁμιλία «Κατά Σαβελλίου καί Ἀρείου καί Ἀνομοίων», παρουσιάζει τήν τριάδα ὡς συνουσία τριῶν τέλειων ἀσωμάτων ὑποστάσεων. Ἀξιόλογη εἶναι ἡ ὁμιλία «Ὅτι οὐκ ἔστιν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός», ὅπου ἐξετάζει τό πρόβλημα γιά τό κακό, πού τό θεωρεῖ ὡς ἀνυπόστατο ὀντολογικά. Ἀπό τίς παιδαγωγικές ὁμιλίες ἡ πιό διάσημη εἶναι ἡ «Πρός τούς νέους ὅπως ἄν ἐξ ἑλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων»,

πού διασώθηκε σέ ἑκατοντάδα χειρογράφων. Συντάχθηκε γύρω στό 363 ἤ 364, ἀπευθύνεται πρός ὅλους τούς Χριστιανούς νέους, τούς ὁποίους χαρακτηρίζει ὡς πνευματικά τέκνα. Εἶναι δοκίμιο στό ὁποῖο ὁ Βασίλειος πραγματοποιεῖ γεφύρωση τοῦ χασματος μεταξύ τῆς χριστιανικῆς καί τῆς κλασικῆς παιδείας μέ τήν ἀναγνώριση μιᾶς διπλῆς καταστάσεως βίου, τήν παρούσα καί τή μέλλουσα. Ἡ πραγματεία αὐτή ἐπηρεασε τή στάση τῆς Ἐκκλησίας ἀπέναντι στήν κλασική παιδεία, στή Δύση, κατά τούς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως καί στήν Ἀνατολή κατά τήν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας.

Ἡ «Περί Βαπτίσματος» ὁμιλία, ἐκφωνήθηκε ἐν ὄψει τῆς γιορτης τοῦ Πάσχα κατά τήν ὁποία βαπτίζονταν οἱ κατηχούμενοι ὁμαδικά. Ἐπιπλέον, τό κείμενο «Εἰς τό βάπτισμα», ἀποτελεῖται ἀπό δύο βιβλία, ὅπου στό πρῶτο ὑπάρχουν τρεῖς λόγοι κατηχητικοῦ χαρακτήρα, ἐνῶ στό δεύτερο περιέχονται 13 ἀπαντήσεις σέ ἰσάριθμες ἐρωτήσεις πάνω σέ θέματα σχετικα μέ τίς ὑποχρεώσεις ἀπό τό βάπτισμα καί ἄλλα παρόμοια. Ἡ γλωσσική μορφή δέ φαίνεται νά εἶναι τοῦ Βασιλείου. Τά βιβλία αὐτά διατηροῦνται σέ ἀραβική μετάφραση, καί σέ λατινική τοῦ 14ου αἰώνα.

Ὁμιλίες μέ θέματα ἠθικῆς ἀγωγης, ὅπου τοποθετοῦν τη διαγωγή των Χριστιανων μέ ἀκρίβεια ἐντός τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ συνόλου. Ἰδιαίτερα ἀξιοσημείωτη εἶναι ἡ «Εἰς τό πρόσεχε σεαυτῷ», ἡ ὁποία στηρίζει τή διαγωγή του ἀνθρώπου σέ ἑλληνίζουσα ἀνθρωπολογία καί τονίζει τήν ἀνάγκη συμμορφώσεως πρός τό θέλημα του Θεου. Στήν ὁμιλία «Περί του μή προσηλοῦσθαι τοις βιωτικοῖς» ἀναπτύσσει τό θέμα γιά τή ζωή ὡς συνεχή βίο μέ ἐνδιάμεσους σταθμούς. Ἡ ὁμιλία «Περί εὐχαριστίας» τονίζει ὅτι ἡ ἀδιάλειπτη χαρά μπορεῖ νά ἐφαρμοσθει καί στόν παρόντα κόσμο. Οἱ δύο ὁμιλίες «Περί νηστείας» εἶναι αὐτοτελεις καί προϋποθέτουν πενθήμερη νηστεία. Στήν «Περί ταπεινοφροσύνης» ὁμιλία περιγράφει τήν ἀρετή τῆς ταπεινώσεως, ἐνω τό πάθος τῆς ὀργῆς καί τίς συνέπειές του περιγράφει στήν ὁμιλία «Κατά ὀργιζομένων».

Τό κοινωνικό ἔργο εἶναι ἡ μεγάλη φροντίδα καί ἀγάπη τοῦ Βασιλείου. Ἀσκεῖ τήν ἀγάπη ἔμπρακτα, συντονίζει τό φιλανθρωπικό ἔργο καί δίνει τίς κατευθυντήριες γραμμές.

Στοιχεῖα γι᾽ αὐτό βρίσκουμε κυρίως σέ τρεῖς ὁμιλίες. Ἡ «Ἐν λιμῷ καί αὐχμῷ» ἔχει ὡς θέμα τή σιτοδεία πού προκλήθηκε ἀπό τήν ξηρασία στήν Καππαδοκία καί στόν Πόντο τό 368, ἐνῶ ἡ «Πρός πλουτοῦντας» ἔχει ὡς θέμα τό ἐπεισόδιο τοῦ πλουσίου πού ρώτησε τόν Ἰησοῦ τί ἔπρεπε νά κάνει γιά νά κληρονομήσει τήν αἰώνια ζωή. Σχετική εἶναι καί ἡ ὁμιλία «Περί πλεονεξίας».

Ἰδιαίτερα προσελκύουν τό ἐνδιαφέρον καί οἱ ἐγκωμιαστικές ὁμιλίες σέ ἁγίους ὅπως ἡ «Εἰς τήν μάρτυρα Ἰουλίττην» καί «Περί εὐχαριστίας», ἡ «Εἰς Βαρλαάμ τόν μάρτυρα», ἡ ὁποία ἐκφωνήθηκε στό μαρτύριο αὐτοῦ. Κατά τόν ἴδιο τρόπο ἐκφωνήθηκε καί ἡ ὁμιλία «Εἰς τόν Γόρδιον μάρτυρα», ἐνῶ ἡ «Εἰς τόν Ἅγιον Μάρτυρα Μάμαντα», ἐκφωνήθηκε στό φερώνυμο ναό τῆς Καισάρειας κατά τήν ἡμέρα τῆς γιορτῆς του. Τελευταία ὁμιλία αὐτοῦ τοῦ εἴδους εἶναι «Εἰς τούς Ἁγίους Τεσσαράκοντα Μάρτυρας». Ὁ Βασίλειος μαζί μέ τό Γρηγόριο Θεολόγο μετέφερε τό ἐγκωμιαστικό ὕφος τῶν πανηγυρικῶν λόγων τῶν Ἑλλήνων στό Χριστιανικό ἔδαφος καί ἀργότερα τούς μιμήθηκε ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος. Πέντε ἤ ἕξι ὁμιλίες δογματικοῦ καί ἀσκητικοῦ περιεχομένου περιλήφθηκαν στή συλλογή τῶν ἀσκητικῶν ἔργων.

Ἡ σύγχρονη ἐπιστολογραφία τοῦ Βασιλείου καλύπτει μιά εἰκοσαετία περίπου. Ἡ συλλογή ἐπιστολῶν του ἀξίζει ὅσο καί ὁποιοδήποτε ἄλλο ἀπό τά σπουδαῖα συγγράμματά του. Ἡ χειρόγραφη παράδοση τῶν ἐπιστολῶν ἐκπροσωπεῖται ἀπό πλῆθος χειρογράφων, πού ἀνέρχονται σέ ἑκατοντάδες, τῶν ὁποίων τά ἀρχαιότερα ἀνάγονται στόν 9ο αἰῶνα. Ἡ σημερινή συλλογή περιλαμβάνει 366 ἐπιστολές ἀπό τίς ὁποῖες λίγες ἀπευθύνονται πρός τό Βασίλειο ἀπό ἄλλα πρόσωπα. Ἀπό τή συλλογή αὐτή οἱ εἰκοσιπέντε ἐπιστολές, φέρονται ὡς ἀλληλογραφία μεταξύ Βασιλείου καί Λιβανίου. Ἀνταλλάσσει μέ τόν τελευταῖο ἐπιστολές φιλοφροσύνης. Ἀπ᾽ αὐτές τουλάχιστον δύο εἶναι γνήσιες, ἐνῶ τέσσερις ἐπιστολές, οἱ ὁποῖες ἀποτελοῦσαν τήν ἀλληλογραφία μέ τόν αὐτοκράτορα Ἰουλιανό, θεωροῦνται νόθες ὅπως καί ἡ ἀλληλογραφία μέ τόν Ἀπολινάριο. Τίς ἐπιστολές αὐτές ὁ Βασίλειος σπάνια τίς κατέγραφε ἰδιόχειρα, προφανῶς γιατί δέν μποροῦσε νά καλλιγραφήσει ἱκανοποιητικά.

Ἀπομένουν περισσότερες ἀπό 300 γνήσιες ἐπιστολές, πού δείχνουν τήν πνευματική καλλιέργεια τοῦ συντάκτη, τή λεπτότητα αἰσθημάτων, τήν εὐγένεια χαρακτήρα, τήν πολυμάθεια καί τό ἐνδιαφέρον γιά τά κοινωνικά ζητήματα καί ἀποτελοῦν ἀξιόλογες πηγές γιά τήν ἱστορία ἐκείνης τῆς ἐποχῆς. Ἡ ἀξία τῶν ἐπιστολῶν ποικίλλει κατά πολύ ἡ μία ἀπό τήν ἄλλη. Τά πολυάριθμα γράμματα συστατικοῦ χαρακτῆρα δέν εἶναι εὐκαταφρόνητα. Μεταξύ τῶν ἐπισημότερων ἐπιστολογράφων του, πρῶτος πρέπει νά μνημονευθεῖ ὁ φίλος του Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ἀλλά εἶναι παράδοξο ὅτι ἐλάχιστες ἀπό τίς ἐπιστολές πρός αὐτόν σώζονται.

Πρός τόν ἀδελφό του Γρηγόριο Νύσσης σώζονται ἐλάχιστες ἐπιστολές ἀπό τίς ὁποῖες ἀξιοσημείωτες εἶναι ἐκεῖνες πού ἔγραφε γιά νά διευθετήσει τίς σχέσεις μεταξύ Βασιλείου καί τοῦ θείου του Γρηγορίου.

Ὁ Ἀμφιλόχιος Ἰκονίου ἔτρεφε μεγάλο σεβασμό πρός τό Βασίλειο καί ἦταν ἐπιμελέστερος ἀπό τούς ἄλλους δύο. Σώζονται ἀρκετές, στίς ὁποῖες ἀναλύει διάφορα ζητήματα κυρίως θεολογικά. Ἡ ἐκτενέστερη συλλογή ἐπιστολῶν τοῦ Βασιλείου εἶναι αὐτή πρός τόν Εὐσέβιο Σαμοσάτων πού περιλαμβάνει 19 τεμάχια, καί στίς ὁποῖες παρελαύνει ὅλη σχεδόν ἡ δράση του κατά τά πρῶτα χρόνια τῆς ἀρχιερατείας του μέχρι τό 374.

Ὁ Ἀθανάσιος Ἀλεξανδρείας ἐκτιμοῦσε ἰδιαίτερα τό Βασίλειο. Τό ἴδιο καί ὁ Βασίλειος, ὁ ὁποῖος τοῦ ἔστειλε ἀρκετές ἐπιστολές γιά ν' ἀναγνωρίσει ὁ ἴδιος τό Μελέτιο καί νά πείσει τούς Δυτικούς νά κάνουν τό ἴδιο. Τό ἴδιο ἔκανε καί στό διάδοχό του Πέτρο Β', ὅπως καί στούς Δυτικούς. Ἐπιστολές ἐπίσης ἔστειλε καί πρός τόν Εὐστάθιο Σεβαστείας ὅπως καί στόν Ἀσχόλιο Θεσσαλονίκης, πρός τόν πρεσβύτερο Ἀντιοχέα, πρός τόν Ἐπιφάνιο Κωνσταντινουπόλεως καί πρός τόν Ὄπτιμο Ἀντιοχείας τῆς Πισιδίας. Μεγάλη ἔκταση καταλαμβάνουν καί οἱ ἐπιστολές πρός ἐπισήμους ἄρχοντες, στούς ὁποίους προβάλλει μικρά ἤ μεγάλα ζητήματα πρός λύση.

Σώζονται ἐπίσης καί λειτουργικά κείμενα πού φέρνουν τό ὄνομα τοῦ Βασιλείου. Εἶχε εἰσαγάγει στήν ἐπιστολή του ἀκολουθία τοῦ ὄρθρου συγκροτημένη ἀπό στοιχεῖα ἀναφωνικά ψαλμωδικά. Ἄλλαξε ἐπίσης τή μορφή τῆς δοξολο-

γίας κατά τέτοιο τρόπο, ὥστε αὐτή νά συμμορφωθεῖ μέ τή διδασκαλία περί ὁμοούσιου. Ἦταν ἀδύνατο γιά τό Βασίλειο ν᾿ ἀφήσει τίς ἀκολουθίες χωρίς νέες εὐχές, πού ἐκφράζουν τούς ἀγῶνες τῆς Ἐκκλησίας ἀπό τήν ἐποχή τῆς Νίκαιας μέχρι τούς χρόνους του. Τό κυριότερο λατρευτικό κείμενό του εἶναι ἡ λειτουργία. Λειτουργία πού φέρει τό ὄνομά του τελεῖται δέκα φορές τό χρόνο: Αὐτή ὑπέστη διασκευή καί ἀλλοιώσεις. Ὁρισμένες εὐχές ἀνήκουν σ᾿ αὐτόν τόν ἴδιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'

Θεολογική καί Ἐκκλησιαστική διδασκαλία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου

Ἀπό τή στιγμή πού ὁ Βασίλειος εἰσῆλθε στήν Ἐκκλησία, κατέστη ὑπηρέτης καί διδάσκαλός της. Εἶχε χρέος νά ἐργασθεῖ γιά τή διατύπωση τῆς πίστεως, τήν ὀργάνωση τῶν θεσμῶν, τήν ἐξυγίανση τῶν κοινωνικῶν ἠθῶν καί τήν οἰκοδομή τῶν μελῶν τῆς ἐκκλησίας.

Γιά τή διατύπωση τῶν σκέψεών του σέ θέματα τῆς χριστιανικῆς καί ἑλληνικῆς παιδείας στηρίχθηκε στή διπλή παράδοση τήν ὁποία ἔλαβε. Ὑπῆρξε πιστός μελετητής τῆς χριστιανικῆς Βίβλου ἀλλά ἔγινε πρότυπο καί ὁδηγός στήν ἠθική καί πνευματική ἀξιολόγηση τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀπό τήν Ἐκκλησία.

Κατά τό Βασίλειο γιά νά κατευθυνεῖ κανείς στήν ὁδό τῆς ἀλήθειας, πρέπει νά ἔχει ὁδηγό τό Πνεῦμα καί τήν ἐντολή τοῦ Κυρίου. Ἐφ᾿ ὅσον αὐτά περιέχονται στή Γραφή, αὐτή θά πρέπει νά εἶναι κριτήριο ὅλων τῶν σκέψεων. Ὁ Βασίλειος ἀπορρίπτει τήν ἀλληγορική μέθοδο ἑρμηνείας.

Ὅ,τι παραδόθηκε ἀπό τούς Ἀποστόλους ἀποτελεῖ τήν παράδοση τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Βασίλειος καλεῖ τούς πιστούς νά μήν ξεφεύγουν ἀπό τήν ἀρχαία πίστη στίς θεολογικές ἀναζητήσεις τους. Χρησιμοποιεῖ τή διάκριση τῆς παραδόσεως σέ δόγμα καί κήρυγμα, σέ ἄγραφη καί γραπτή παράδοση, ἀπό τίς ὁποῖες δίνει μεγαλύτερο βάρος στήν ἄγραφη. Τό κήρυγμα ἐκφράζεται μέσω τῆς γραπτῆς διδαχῆς, δογμα-

τικῆς καί ἠθικῆς, καθώς καί μέσω τῶν γραπτῶν κανονισμῶν, εὐχῶν καί ὕμνων.

Ἡ Ἑλληνική παιδεία, στά χρόνια τοῦ Βασιλείου, ἦταν συγχρόνως ἀνάμνηση καί ζωντανή πραγματικότητα γιά πολλούς Χριστιανούς, οἱ ὁποῖοι αἰσθάνονταν κληρονόμοι δύο πολιτισμῶν, τοῦ ἑλληνικοῦ καί τοῦ χριστιανικοῦ.

Οἱ Καππαδόκες σπούδαζαν μέ ζῆλο τή φιλοσοφία καί τίς συναφεῖς ἐπιστῆμες. Γιά τό Βασίλειο, ἡ φιλοσοφία ἦταν ἕνα ὄργανο ἐπεξεργασίας καί διατυπώσεως τῶν θεολογικῶν καί ἠθικῶν του ἀντιλήψεων. Ἡ ἰδέα περί Θεοῦ ἦταν γι᾽ αὐτόν καθαρά χριστιανική, ἀλλά γιά τήν παρουσίασή της χρησιμοποιοῦσε τήν ὁρολογία καί τή μέθοδο τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας. Ἡ ἀνθρωπολογία διατήρησε τό δυναμισμό, ἀπό τή χριστιανική παράσταση τῆς μεταβάσεως ἀπό τήν εἰκόνα στήν ὁμοίωση, ἀλλά διατηρεῖ καί μία πλατωνίζουσα τάση. Ἡ ἠθικολογία του, στηριζόταν στή διδασκαλία τῆς ἀπόλυτης ἐλευθερίας, τήν ὁποία χαρίζει στόν ἄνθρωπο ἡ παρουσία τοῦ αὐτεξουσίου, ἀλλά διατήρησε καί τήν ἑλληνική ἄποψη γιά τήν ἀρετή ὡς τό μοναδικό ἀγαθό.

Γιά τό Βασίλειο, ἡ θεολογία εἶναι προϊόν πάθους ὑπέρ τῆς ἀλήθειας. Γι᾽ αὐτόν, πρωταρχικό καθηκον τοῦ νοῦ εἶναι ν᾽ ἀποκτήσει ἐπίγνωση τοῦ Θεου. Ἡ γνώση αὐτή εἶναι πνευματική, γι᾽ αὐτό καί εἰναι ἀπαραίτητη ἡ σχέση της μέ τήν πνευματική ἐμπειρία. Μεταξύ Θείας ἐνέργειας, γνώσεως, πίστεως, προσκυνήσεως, ὑπάρχει στενή ἀλληλουχία καί ἀλληλεξάρτηση. Ἡ δύναμη του Θεου εἰναι ὁ πρωτος παράγοντας τῆς γνώσεως, ἐνω ὁ δεύτερος εἰναι ἡ δύναμη του ἀνθρώπινου νου. Αὐτή ἡ γνώση εἰναι γνώση ὑπάρξεως καί λειτουργίας. Ὁ Βασίλειος ἀντέκρουσε τόν ἄκρο ἀγνωστικισμό του ἀρειανισμου καί τήν ἄκρα γνωσιαρχία των Ἀνομίων.

Ἡ θεολογική του διακονία προϋπόθετε τά ἑξῆς:

α. Χρόνο γιά τή Θεολογία.

β. Κάθαρση, ἡ ὁποία ἐπαναφέρει τόν ἄνθρωπο στό ἀρχαιο φυσικό του κάλλος.

γ. Φωτισμό, ὅπου παρίσταται μέ εἰκόνες καί ἡ κατάσταση αὐτή τονίζεται μέ τή διανομή των χαρισμάτων του Πνεύματος.

δ. Πραότητα γνώσεως, ἡ ὁποία ἀναφέρεται σ᾽ αὐτό πού

συμβαίνει στό φωτιζόμενο ἄνθρωπο σέ σχέση μέ ὅ,τι γνώριζε καί σχέση μέ τή Γραφή καί τήν Παράδοση.

Τό σύμπαν διακρίνεται σέ δύο κατηγορίες ὑπάρξεως· θεότητα καί κτίση. Τό ἄκτιστο, ὁ Θεός εἶναι τό ἀρχικό, τό ἀγαθό, ἐνῶ τό κτιστό, ὁ κόσμος τῆς δημιουργίας, προέρχεται ἀπό τό Θεό. Τό τελευταῖο βρίσκεται ἐντός χώρου καί χρόνου, ἐνῶ τό ἄκτιστο ἐκτός χώρου καί χρόνου.

Ἡ ἑνότητα τοῦ Θεοῦ, περικλείει δύο κατηγορίες, τήν οὐσία καί τήν ἐνέργεια. Ἡ οὐσία εἶναι στό Θεό, ἐνῶ οἱ ἐνέργειες εἶναι κοινές σέ ὁλόκληρη τήν Τριάδα, εἶναι ἐκδηλώσεις τῆς οὐσίας. Αὐτές συνιστοῦν τίς σχέσεις τοῦ Θεοῦ μέ τήν κτίση, οἱ ὁποῖες δηλώνονται μέ τά ἰδιώματα καί τά ὀνόματα. Τή διάκριση ἐντός τοῦ Θεοῦ συνιστᾶ ἡ ὕπαρξη τῶν τριαδικῶν ὑποστάσεων, πού προκαλεῖ ὁ λόγος τῆς αἰτιότητας. Ἡ οὐσία καί ἡ ἐνέργεια ἀποτελοῦν κατηγορίες ἐντός τῆς Θεότητας, ἐνῶ οἱ ὑποστάσεις ἔναντι τῆς οὐσίας συνιστοῦν διάκριση. Τά τριαδικά πρόσωπα ἔχουν τήν ἴδια οὐσία, ἀλλά ἰδιαίτερες ὑποστασιακές ἰδιότητες· ὁ Πατήρ τήν πατρότητα, ὁ Υἱός τήν υἱότητα, τό Πνεῦμα τήν ἁγιότητα.

Ἐπειδή εἶχε ν' ἀντιμετωπίσει τούς Ἀνομοιανούς, τούς Ὁμοιανούς, τούς Ὁμοιουσιανούς καί τούς συνεχιστές τῆς διδασκαλίας τοῦ Σαβελλίου, ἦταν πολύ προσεκτικός στήν ἐπιλογή τῆς ὁρολογίας. Ἀναλύει τή θεολογία σέ τριαδολογία καί τήν τελευταία σέ ἐμπειρική ἀλήθεια. Γιά νά μήν κατηγορηθεῖ γιά τριθεΐα, δέν ἀποκαλεῖ Θεό τό Πνεῦμα, ἀλλά προτιμάει τόν ὅρο ὁμότιμο. Ἀναμφισβήτητα, ὅμως δέχεται καί τό Πνεῦμα ὡς Θεό, ὅπως καί ὡς ὁμοούσιο.

Ὁ Βασίλειος τοποθετεῖ τήν κοσμολογία στά πλαίσια τῆς θεολογίας καί τῆς ἀνθρωπολογίας, γιατί θεωρεῖ ὅτι δέν πρέπει νά ἐξετάζεται ὁ κόσμος αὐτοτελῶς. Ἀνατρέπει τά θεμέλια τῶν κοσμολογικων συστημάτων τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων, δηλαδή τήν ἰδιότητα καί τήν αὐθυπαρξία, λέγοντας γιά τήν πρώτη ὅτι ἀνήκει στό Θεό, ἐνῶ τή δεύτερη, τήν ἀποδίδει στήν προχρόνια ἐκδήλωση τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἀπόσταση της αἰωνιότητας ἀπό τήν ἀϊδιότητα εἶναι ἄπειρη καί δέν ὑπάρχει σημεῖο συναντήσεώς τους.

Ἡ ἄποψη περί δημιουργίας του κόσμου ἐκ τοῦ μηδενός εἶναι θεμελιῶδες δόγμα τοῦ Χριστιανισμοῦ. Γιά τό Βασίλειο ἡ κατάσταση στήν ὁποία ἐνήργησε ὁ Θεός δέν εἶναι ἡ ἄμορφη

ὕλη, ἀλλά ἡ ἀνυπαρξία. Ὁ Θεός ἔδωσε στόν κόσμο ὅ,τι μποροῦσε νά δεχθεῖ. Οἱ ἄγγελοι δημιουργήθηκαν σέ ὑπέρχρονο κατάσταση.

Στή δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου ὑπάρχει ἕνα φαινόμενο πού κανείς δέν μπορεῖ νά ἀρνηθεῖ ὅτι πλάσθηκε κατ᾽ εἰκόνα καί ὁμοίωση. Ὅσον ἀφορᾶ στή συνάφεια τῶν δύο συστατικῶν τοῦ ἀνθρώπου, ψυχῆς καί σώματος, ὁ Βασίλειος δίνει ἰδιαίτερη ἔμφαση. Σκοπός τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως εἶναι ὁ Θεός. Τά βασικότερα γνωρίσματα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ δύναμη, ἡ ὁποία δίνει ἀξία στίς ἀνθρώπινες πράξεις.

Τό κακό εἶναι ὀντολογικό ἀνύπαρκτο ὄν. Διακρίνεται σέ φυσικό καί ἠθικό. Τό πρῶτο εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς φθαρτότητας τῶν κτιστῶν ὄντων καί μερικές φορές μπορεῖ νά εἶναι οὐσιωδῶς καλό, ἐνῶ τό ἠθικό κακό εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀνθρώπινης βουλήσεως, τοῦ αὐτεξούσιου.

Ὁ ἄνθρωπος πλάσθηκε στή μακαριότητα καί στήν ἐλευθερία του νά κάνει τό καλό ἤ ὄχι. Τό γεγονός τῆς πτώσεως εἶχε δύο ὄψεις, τήν ἐσωτερική καί τήν ἐξωτερική, τήν προσωπική καί τή διαπροσωπική. Ἡ πρώτη πλευρά τῆς πτώσεως συνίσταται στή διάσταση τῆς προσωπικότητας, ἐνῶ ἡ δεύτερη στή διατάραξη τῶν σχέσεων μέ τό Θεό.

Λόγω τῆς πτώσεως, ἡ ἀνθρωπότητα ὁδηγήθηκε στήν ὁδό τοῦ θανάτου. Ἐκεῖνο ὅμως, τό ὁποῖο δίνει τόν τόνο στή ζωή τοῦ πεπτωκότος ἀνθρώπου εἶναι ἡ ἀποργάνωση, τήν ὁποία ὑπέστη ἡ προσωπικότητά του. Ἐκεῖνο πού χρειάζεται περισσότερο εἶναι ἡ ἀναοργάνωση. Ὑπό τίς συνθηκες αὐτές ἀπαιτεῖται ἐξωτερικός λυτρωτής. Αὐτός πού θά μποροῦσε νά ἐπιτελέσει αὐτό τό ἔργο, εἰναι μόνο ὁ Θεός καί τό πραγματοποίησε διά τοῦ ἐντός της Τριάδας, τοῦ Υἱοῦ. Αὐτό τό ἐπιτέλεσε σέ ἕνωση μέ τόν ἄνθρωπο. Ἐκεινο πού τονίζει ἰδιαίτερα ὁ Βασίλειος εἰναι ἡ πραγματική ἀνάγκη τῆς προσλήψεως τῆς ἀνθρώπινης φύσεως ἀπό τόν Υἱό. Ὁ Θεός ἔπρεπε νά βρεῖ τρόπο σωτηρίας πού νά μήν ἀγνοεῖ τήν ἀνθρώπινη φύση. Ἔτσι ἐξηγεῖται ἡ ἐνανθρώπηση τοῦ Θεοῦ καί ἡ προσωπικότητα τοῦ Θεανθρώπου. Ἄν δέ μετειχε ἡ ἀνθρώπινη φύση στό σωτηριῶδες ἔργο καί ὑπῆρχε ἄλλο μέσο, δέ θά μποροῦσε νά ἐπιτευχθεῖ ἡ σωτηρία.

Ἀντιμετωπίζει τή διδασκαλία τοῦ Ἀπολιναρίου, ὁ ὁποῖος κυμαινόταν ὡς πρός τό πρόβλημα μεταξύ ἑνός οὐρά-

νιου σώματος καί μιᾶς ἐπίγειας σάρκας. Ἡ Θεότητα τοῦ Υἱοῦ δέ μεταβλήθηκε σέ σάρκα καί ἡ σάρκα δέν ἀπορροφήθηκε ἀπό τή Θεότητα. Ὅπως ἡ Θεότητα διατηρήθηκε ἀνέπαφη καί ἁγίασε τή σάρκα, ἔτσι καί ὁ Υἱός ἔγινε δεκτός στή γῆ, ἐνῶ παρέμεινε στούς οὐρανούς. Ὁ Βασίλειος, ὀνομάζει τό Χριστό μέ ὅλα τά καθιερωμένα ὀνόματα στή βιβλική καί πατερική παράδοση. Ἡ σωτηρία ἐμφανίζεται ὡς ἀπελευθέρωση μέσω καταβολῆς λύτρων. Μέ τό αἷμα τοῦ Χριστοῦ ἔπεσε ὁ τόνος τῆς ἀνθρώπινης φύσεως καί μέ τήν ἀνάσταση ἀνεγέρθηκε ἀκατάλυτος. Ὁ σταυρός εἶναι ἡ μάχη καί ἡ ἀνάσταση, ἡ ἐπιβεβαίωση τῆς νίκης. Αὐτό πού συνέβη μέ τήν ἀνθρώπινη φύση τοῦ Χριστοῦ ἐπαναλαμβάνεται σέ κάθε ἀνθρώπινη ὕπαρξη.

Ἡ Ἐκκλησία εἶναι παγκόσμιος ὀργανισμός, ἀλλά δέν περιλαμβάνει τούς ἀπίστους. Ὡς αἰώνιος ὀργανισμός εἶναι ἀκατάλυτος. Εἶναι ταυτόχρονα σῶμα Χριστοῦ καί ἕδρα τοῦ Πνεύματος. Ἀποδεικνύεται ὁ θεανθρώπινος χαρακτήρας της. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἡ συνισταμένη τῶν δύο συστατικῶν, τοῦ Χριστοῦ ὡς κεφαλῆς καί τῶν πιστῶν ὡς σῶμα. Περικλείει ἑνωμένα τό Θεῖο καί τό ἀνθρώπινο στοιχεῖο. Τό Πνεῦμα ἑδρεύει στήν Ἐκκλησία καί τήν καθοδηγεῖ, διαμένοντας ἐντός αὐτῆς. Ἡ ἐνέργεια τοῦ Υἱοῦ εἶναι καθολική, προσφέροντας τή σωτηρία σέ ὅλους τούς ἀνθρώπους, ἐνῶ ἡ ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος ἐνεργεῖ τό συντονισμό συνόλου τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔργου. Ἡ ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος διοχετεύεται μέσω τῶν μυστηρίων.

Ὁ Βασίλειος τονίζει τόν κοινωνικό χαρακτήρα τῶν ἀνθρώπων, ἀποδίδοντας τή δέουσα ἀξία στίς ἀτομικές ἐκδηλώσεις τους. Χρησιμοποιεῖ ἐκφράσεις παρμένες ἀπό τό βίο του ζωϊκου βασιλείου, γιά νά περιγράψει τήν κοινωνικότητα. Οἱ ἄνθρωποι εἶναι κατ᾽ ἐξοχήν κοινωνικοί. Ὅ,τι ἡ κοινωνικότητα εἶναι ἔμφυτη ἰδιότητα συνάγεται ἀπό τόν προορισμό του λόγου του ἀνθρώπου, ὁ ὁποιος δόθηκε σ᾽ αὐτούς ἀπό τό Θεό γιά ν᾽ ἀποκαλυφθοῦν μεταξύ τους καί νά μεταδίδουν τίς βουλές των καρδιῶν τους, ἀνακοινώνοντας τίς σκέψεις τους. Ἡ κοινωνική συμβίωση ἐπιτρέπει τή μετάδοση τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων. Ὁ Βασίλειος θεωρεῖ ἰδεώδη, ἐκείνη τήν κοινωνία, τῆς ὁποίας τά μέλη διαβιώνουν μέ τόση σύμπνοια, ὥστε ὅλοι ν᾽ ἀποτελοῦν μιά

ψυχή. Τέτοιου εἶδους κοινωνική συμβίωση ἀποτελεῖ ἤδη πραγματικότητα καί στό παρελθόν, ἀλλά καί τώρα. Αὐτοί πού πιστεύουν στό Χριστό ἀποτελοῦν μιά Ἐκκλησία, ἀλλά ἐφ᾽ ὅσον ζοῦν στά πλαίσια τοῦ κόσμου, ἔχουν ἐνώπιόν τους δύο εἶδη πολιτειῶν, τό ἐπίγειο τό ὁποῖο εἶναι ἀνάξιο νά ἑλκύσει τήν προσοχή τῶν Χριστιανῶν καί τό ἐπουράνιο, ὅπου μέσω τῆς Ἐκκλησίας λειτουργεῖ ἤδη ἀπό τόν παρόντα χρόνο, ἀλλά θά ἀναπτυχθεῖ πλήρως κατά τό μέλλοντα χρόνο. Ὑπάρχουν δύο εἶδη κοινωνίας, ἡ ἐκκλησιαστική καί ἡ κοσμική ἤ πολιτική. Ὅταν οἱ ἄρχοντες τῆς κοσμικῆς πολιτείας διέπονται ἀπό ἀγαθή συνείδηση, τότε ἡ πολιτεία συμβάλλει καί στήν πνευματική κατάρτιση τῶν Χριστιανῶν. Οἱ πολεμοι, συνέπεια τῆς ἁμαρτίας, εἶναι ἀναπόφευκτοι ὅταν οἱ ἄνθρωποι δέ γίνουν ὅλοι συνειδητά μέλη τῆς οὐράνιας πολιτείας. Ὁ Βασίλειος, πολλές φορές χρησιμοποιεῖ τό στρατιωτικό βίο ὡς παράδειγμα τοῦ ἀγωνιστικοῦ χαρακτήρα τοῦ χριστιανικοῦ βίου.

Ὁ Χριστιανισμός εἰσήγαγε στόν κόσμο νέα ἀρχή πού εἶναι ἡ ἀγάπη, ἡ ὁποία εἶναι ἀρχή διαγωγῆς καί δύναμη. Ἡ ἐργασία ἔπαψε νά θεωρεῖται ἀσχολία τῶν δούλων, γιατί ἐξαγιάστηκε ὡς κοινωνική ἀνάγκη, ὅσο καί ὡς ὀργανική ἀνάγκη του ἀνθρώπου· ἔχει χαρακτήρα θρησκευτικό. Ἡ ἐργασία ἔχει καί τίς τέρψεις της παρ᾽ ὅλο πού εἶναι κοπιαστική, γιατί προκαλεῖ ἀνέκφραστη χαρά.

Ὁ Χριστιανισμός ἔλαβε ριζοσπαστική στάση ἀπέναντι στό θεσμό τῆς δουλείας. Ἦταν ἀποτέλεσμα τῆς πτώσεως, ἡ ὁποία μετά τήν ἀναγέννηση τῆς ἀνθρωπότητας ἔχασε τό στήριγμά της, τήν ἁμαρτία. Δέν ἐπεδίωξε τήν ἄμεση καί βίαιη κατάργηση τοῦ θεσμου, γιατί θά ἔφερνε περισσότερα δεινά μέ τήν ἀνατροπή τῆς κοινωνικῆς τάξεως. Ἡ ἐργασία εἶναι εὐλογημενη, ἀλλά ἡ ἐκμετάλλευση δούλων γιά πλουτισμό ἀπαγορεύεται. Ὁ Βασίλειος ἀρνειται τό ὅτι κάποιος μπορεῖ νά εἶναι κατά φύση δοῦλος. Καταπολέμησε τή βάρβαρη συμπεριφορά πρός τούς δούλους, προέβη σέ ἐνέργειες πού ἀποσκοποῦν στήν ἀπελευθέρωση δούλων καί συνετέλεσε στή βαθμιαία κατάργηση τοῦ θεσμου.

Ἐπίσης βοήθησε καί στήν ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος τοῦ πλούτου καί τῆς φτώχειας. Προωθεῖ τή θεωρία τῆς κοινοχρησίας, ἐνῶ ἀναπτύσσει συστηματικότερα τή

θεωρία περί «οἰκονομίας» ἤ «διαχειρίσεως» τοῦ πλούτου ἀπό τούς πλουσίους. Τά ἀγαθά τοῦ κόσμου, τόσο τά πνευματικά ὅσο καί τά ὑλικά, ἀνήκουν στό Θεό. Ἡ ἄνιση κατανομή τους στόν κόσμο καθορίζεται ἀπό τό Θεό γιά παιδαγωγικούς σκοπούς. Ὁ πλούσιος εἶναι ἁπλῶς οἰκονόμος τῆς περιουσίας τοῦ Θεοῦ.

Οἱ ἀπόψεις του αὐτές εἶναι ἐπαναστατικές καθώς ἐπιδιώκουν τή μεταβολή τοῦ τρόπου διαχειρίσεως, γιά νά ὠφελοῦνται αὐτοί πού ἔχουν ἀνάγκη. Ἡ κοινωνικότητα τῆς ἀνθρώπινης φύσεως ἐκδηλώνεται καί ἐντός τῆς οἰκογένειας, τῆς ὁποίας τά μέλη συνδέονται μέ πολύ στενό δεσμό. Ἡ συμπεριφορά τῶν γονιῶν πρέπει νά εἶναι ἴδια σέ ὅλα τά παιδιά χωρίς μεροληψία. Ἡ τιμή καί ἡ ὑπακοή πρός τούς γονεῖς εἶναι ἐπακόλουθο τῆς ὑγιεινῆς ἀνατροφῆς. Οἱ Χριστιανοί δέν ἐπιτρέπεται νά ἐπιδιώκουν τά ἀγαθά καί τίς ἀπολαύσεις τοῦ παρόντος κόσμου, γιατί ἐμποδίζουν τήν πνευματική προκοπή τους.

Ὅσον ἀφορᾶ στό μοναχικό βίο, ὁ Βασίλειος ἐγκαινίασε τή δραστηριότητα μέ τή σύσταση αὐτοτελῶν ἀσκητηρίων στήν ἐρημιά. Ὅταν συνέχισε τό ἔργο του μέ τήν ἵδρυση παρόμοιων κέντρων στήν Καισάρεια καί ἄλλες πόλεις, δέ διέλυσε τά ἀσκητήρια τῆς ἐρήμου. Ὁ τρόπος ζωῆς ἦταν κοινοβιακός. Τά ἱδρύματα αὐτά ἦταν αὐτοτελῆ. Ὁ Βασίλειος ἔθεσε τό μοναχισμό ὑπό τόν ἔλεγχο τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡγεσίας καί εἰσήγαγε τήν ὁμολογία ἀφιερώσεως στό Θεό καί ἐντάξεως στήν ἀδελφότητα, ἡ ὁποία προέβλεπε ἀγαμία, ὑπακοή, ἀκτημοσύνη. Οἱ μοναχοί γιά πρώτη φορά, ἀποτελοῦσαν ἰδιαίτερη τάξη μέ συγκεκριμένο προορισμό καί συγκεκριμένες ὑποχρεώσεις.

Ἔπειτα, θέτει τήν αὐθαίρετη πνευματικότητα τοῦ μοναχισμοῦ στή σταθερή βάση τῆς διδασκαλίας τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἐνῶ θέτει τούς μοναχούς στή γραμμή τοῦ κοινοῦ βίου. Ὁ ἐρημιτισμός καταδικάζεται γιατί εἶναι φαινόμενο ἀντικοινωνικό. Ὁ Βασίλειος, μέ τούς ὅρους «ἐρημιτικό» καί «κοινωνικό», ἀναφέρεται στήν τοπική θέση καί τή λειτουργία τοῦ μοναχισμοῦ. Ἔδινε προτίμηση στό κοινόβιο.

Ὁ Βασίλειος ὅρισε γιά τούς μοναχούς τακτική ἐνασχόληση μέ ἐργασίες. Τά ἐπαγγέλματα, μέ τά ὁποῖα ἀσχολοῦνται οἱ μοναχοί ἦταν διάφορα. Δεδομένης τῆς ἐντολῆς

περί ἀκτημοσύνης, τά προϊόντα τῆς τέχνης τῶν μοναχῶν δέν προορίζονταν γι᾽ αὐτούς ἀλλά καί γιά τό σύνολο τῆς κοινότητας.

Στά μοναστήρια του λειτουργοῦν οἰκοτροφειακά σχολεῖα,τά ὁποῖα στεγάζονταν σέ χωριστά οἰκήματα, ἀπομακρυσμένα ἀπό τά οἰκήματα τῶν μοναχῶν.

Ἐπίσης, λειτουργοῦσαν καί τεχνικές σχολές. Ὁ μοναχικός βίος συνιστᾶ συγχρόνως ἄρνηση καί θέση, ἀγωνία καί ἀπόλαυση, ἀγώνα κατά τῆς ἁμαρτίας καί ἀπόλαυση τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν. Ὁ μοναχισμός εἶναι ἡ ἀπόλυτη μορφή χριστιανικοῦ βίου, ἀλλά ἡ πνευματική τελείωση ὅμως μπορεῖ νά ἐπιτευχθεῖ καί ἐκτός τοῦ μοναχισμοῦ.

Ὁ Βασίλειος περιγράφει τά γνωρίσματα τοῦ πραγματικοῦ Χριστιανοῦ στά «Ἠθικά». Εἶναι ἡ πίστη στό Θεό, ἡ ἀναγέννηση μέσω τοῦ βαπτίσματος, ἡ ἠθική καθαρότητα, ἡ ἀγάπη πρός ἀλλήλους, ἡ συνεχής ἀναφορά τοῦ Χριστοῦ, ἡ διαρκής πνευματική ἑτοιμότητα. Στόχος τοῦ ἀγωνιζόμενου ἀνθρώπου εἶναι ἡ ἔνταξή του στή ζωή τοῦ Θεανθρώπου. Τό ἰδεῶδες τῆς πνευματικῆς ζωῆς εἶναι ἡ ὁμοίωση μέ τό Θεό. Ἡ δυνατότητα τελειώσεως στηρίζεται στήν ἰδιότητα τῆς κτιστότητας. Κάθε πνευματικό ὄν εἶναι κτιστό καί διακρίνεται γιά τήν ἐλευθερία, ἡ ὁποία τό ὁδηγεῖ σέ ἀλλοίωση. Ἡ πνευματική καί ἠθική ἐλευθερία εἶναι ἡ δύναμη ἡ ὁποία χαρακτηρίζεται ὡς αὐτεξούσιο. Ὑπάρχει ἡ ἔφεση τοῦ ἀγαθοῦ, ἡ ὁποία δέν εἶναι αὐτόνομη καί ἡ ψυχή δέν κινεῖται ἀπ᾽ αὐτή πρός τό ἀγαθό. Ὁ Θεῖος ἔρωτας ἔχει διαφορετική λειτουργία, γιατί κινειται κατόπιν Θείας ροπῆς. Σ᾽ αὐτόν στρέφονται τά σύμπαντα, πού ἀποβλέπουν πρός τόν ἀρχηγό καί χορηγό τῆς ζωῆς. Ἐφ᾽ ὅσον ζωή εἶναι ὁ Θεός, αὐτός πού βρίσκεται κοντά στό Θεό ζει πραγματικά, ἐνῶ αὐτός πού ἀπομακρύνεται, ἀπομακρύνεται ἀπό τή ζωή. Ὁ Θεῖος ἔρωτας εἶναι ἡ δύναμη, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ στήν τελείωση καί ὁ φωτισμός τοῦ Πνεύματος εἶναι ἡ χάρη τήν ὁποία προσφέρει ἡ Τριά-δα στόν ἀγωνιζόμενο ἄνθρωπο, γιά ν᾽ ὁλοκληρώσει τίς ἐπιδιώξεις του. Τέλεια ζωή εἶναι ἡ πνευματική ζωή. Ἡ βοήθεια τῆς Θείας Χάριτος ὅσο καί ἡ ἱκανότητα αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου, τόν ὁδηγοῦν σέ μία πόλη πρός ἐπίτευξη τῆς τελειώσεως. Γιά τή νίκη ἀπαιτεῖται κατάλληλη προετοιμασία τῶν πνευματικῶν ἀθλητῶν, γενναία ἐγκαρτέρηση στούς κόπους.

Ὁ Βασίλειος «Εἰς τήν Ἑξαήμερον», παρουσιάζει τίς τέσσερις ἀρετές τῆς κλασικῆς ἀρετολογίας, σωφροσύνη, δικαιοσύνη, ἀνδρεία, φρόνηση καί ἄλλα ἀγαθά. Στή σκέψη του προέχει τό θρησκευτικό στοιχεῖο, τό ὁποῖο τροποποιεῖ τό ἠθικό ἰδεῶδες. Στήν ἀνθρώπινη ψυχή εἶναι ἐμφυτευμένη τόσο ἡ ἀδίδακτη ἔκκλιση ἀπό τό κακό, ὅσο καί ἡ ἀδίδακτη ἔκκλιση πρός τήν ἀρετή. Γιά ὅλους τούς Χριστιανούς ἰσχύει ὁ κανόνας τῆς καθαρότητας τῆς καρδιᾶς, στήν ὁποία ὁδηγεῖ ἡ αὐτογνωσία. Ὁ συνεκτικός δεσμός ὅλων τῶν ἀρετῶν εἶναι ἡ ἀγάπη. Ὁ ὑψηλότερος βαθμός τελειώσεως κατά τόν ἐπίγειο βίο εἶναι ἡ θέα τοῦ Θεοῦ τῆς ὁποίας ὁ Βασίλειος εἶχε ἔντονη ἐμπειρία. Ἡ θέα τοῦ τριαδικοῦ Θεοῦ εἶναι τό τέρμα τῆς πορείας τοῦ ἀνθρώπου.

Ὅσον ἀφορᾶ γιά τά μέλλοντα, ὁ θάνατος δέν εἶναι τό τέρμα τῆς ἱστορίας κάθε ἀνθρώπου, ἀλλά ἕνας σπουδαῖος σταθμός αὐτῆς. Αὐτός δημιουργήθηκε ἐξαιτίας τῆς πτώσεως τοῦ ἀνθρώπου καί ὄχι ἀπό τό Θεό. Αὐτός ὁ φυσικός θάνατος εἶναι εὐεργέτημα γιατί ἡ διακοπή τῆς συζυγίας μεταξύ σώματος καί ψυχῆς ἐμποδίζει τή διαιώνιση τῆς ἁμαρτίας γιά κάθε πρόσωπο. Μέ τό ἀνακαινιστικό ἔργο τοῦ Χριστοῦ, τά συστατικά συνδέονται οὐσιωδῶς. Ὁ ἠθικός θάνατος ὅμως εἶναι ὁ χειρότερος· μέχρι νά συμπληρωθεῖ ἡ ζωή τοῦ ἀνθρώπου, διέρχεται ἀπό πολλούς τέτοιους θανάτους καθώς κάθε μία ἁμαρτία ἀποτελεῖ καί ἕναν θάνατο καί ἡ ὁριστική παράδοση στήν ἁμαρτία εἶναι ὁριστικός θάνατος. Ἡ ἀνθρωπότητα διῆλθε ἀπό διάφορα στάδια· ἀπόκειται τό τελευταῖο στάδιο πού εἶναι ἡ ζωή τοῦ μέλλοντος. Ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν περικλείει πράγματα τά ὁποῖα δέν μπορεῖ ἡ ἀνθρώπινη φύση νά συλλάβει στήν παροῦσα κατάστασή της. Παρ᾽ ὅλα αὐτά ὅμως ὁ Βασίλειος ἀναφέρει μερικές παραστάσεις αὐτῆς. Τήν τομή μεταξύ τοῦ παρόντα καί τοῦ μέλλοντος κόσμου ἐπισημαίνει ἡ σάλπιγγα, ἡ ὁποία ἐξαγγέλλει τό Χριστό, ὡς ἔνδοξο βασιλιά. Αὐτή καλεῖ τούς πάντες νά παρασταθοῦν στό φρικτό δικαστήριο. Ἡ ἀνάσταση εἶναι καθολική καί γιά τούς δίκαιους καί γιά τούς ἄδικους. Ἡ κρίση εἶναι συναρτημένη μέ τήν ἀνθρώπινη ἐλευθερία καί θά ἔχει καί τήν ἀνάλογη ἀνταπόδοση.

Ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν χαρακτηρίζεται ἄνω Ἰερουσαλήμ. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἡ γέφυρα μεταξύ γῆς καί

οὐρανοῦ. Στό μέσο τῆς πολιτείας κάθεται ὁ Θεός. Γύρω του βρίσκονται χιλιάδες ἀγγέλων, θρόνοι ἀποστόλων. Οἱ πιστοί προορίζονται νά γίνουν μέλη τῆς οὐράνιας βασιλείας. Ὅσον ἀφορᾶ στή διδασκαλία τοῦ Βασιλείου γιά τήν οὐράνια ζωή τῶν δικαιων, αὐτοί ἔχουν προσωπική κοινωνία μέ τούς ἀγγέλους καί τούς τελειωθέντας πιστούς καί ὅλοι μαζί ἔχουν κοινωνία μέ τό Θεό. Ἐκεῖ, ἡ θέα τοῦ Θεοῦ εἶναι πρόσωπο μέ πρόσωπο.

Χαρακτηρισμός τοῦ Μεγάλου Βασιλείου- Ἐπίλογος

Ὁ Μέγας Βασίλειος ἀναγνωρίσθηκε ὡς οἰκουμενικός διδάσκαλος, τόσο γιά τίς ὑπέροχες θεολογικές καί ἀντιαιρετικές πραγματεῖες του, ἀλλά καί γιά τόν ἀποφασιστικό ἀγῶνα του γιά τήν ἑνότητα τῆς Ἐκκλησίας στήν Ὀρθοδοξία καί γιά τήν ἐξουδετέρωση τῶν αἱρετικῶν. Εἶναι μία ἐξέχουσα φυσιογνωμία καί στήν ἱστορία τῶν γραμμάτων οἱ μεγάλες ἀρετές του, ὁ χριστιανικός βίος, ἡ φιλανθρωπία, ἡ διοικητική του ἱκανότητα, ἡ σωφροσύνη, ἡ τόλμη καί ἡ ἐργατικότητά του διαπνέουν τίς θεολογικές του ἀναζητήσεις καί τή γενικότερη ποιμαντική του δράση. Ἡ ἀκτινοβολία τῆς προσωπικότητάς του ξεπέρασε τά στενά ὅρια τῆς Ἀνατολῆς καί ἀπευθύνθηκε σέ ὁλόκληρη τή Δύση, ἐνῶ τό ἔργο του παρέμεινε ἀνεξάντλητη πηγή ἔκφρασης τῆς διαχρονικῆς αὐτοσυνειδησίας τῆς Ὀρθοδοξίας.

Ὑπῆρξε τό γνήσιο πρότυπο τοῦ κατ' ἐξοχήν πνευματικοῦ ἀνθρώπου γι' αὐτό καί τοῦ δόθηκαν διάφοροι χαρακτηρισμοί ὅπως καί ὁ σπάνιος «Μέγας καί Πολύς», ὁ ὁποῖος τοῦ ἀποδόθηκε, ἐνῶ βρισκόταν στή ζωή. Ἡ Ἐκκλησία τόν ἀναγνώρισε ὡς Μέγα μεταξύ τῶν μεγαλυτέρων Ἱεραρχῶν της καί φωστῆρα τῆς Οἰκουμένης. Ἀλλά καί ἡ λαϊκή παράδοση τόν κατέστησε πλούσιο μεταθανάτια καί τόν ἀνέδειξε ὡς τόν προσφιλέστατο καί γενναιόδωρο ἐκπληρωτή τῶν παιδικῶν προσδοκιῶν καί πλουσιοπάροχο δότη τῆς χαρᾶς καί τῆς εὐτυχίας.

Ὁ Μέγας Βασίλειος ὑπῆρξε τό πρότυπο τοῦ «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ» καί ἦταν ἡ προσωπικότητα πού ἄσκησε γοητεία στούς συγχρόνους του. Ὑπῆρξε ἐπίσης, μέγα πρότυπο ἁπλότητας, λιτότητας, σεμνότητας, ταπεινοφροσύνης,

καταδεκτικότητας καί εὐπροσηγορίας.

Στό συγγραφικό του ἔργο ἀποδεικνύεται βαθύς μελετητής καί ὑπέροχος γνώστης τῶν ἀνθρωπίνων. Οἱ ἀριστουργηματικές του περιγραφές ἀνθρωπίνων καταστάσεων καί παθῶν ἀποκαλύπτουν τό μέγα οἰκονόμο τῆς ἀνθρώπινης καρδιᾶς, τόν ἀλάνθαστο ψυχολόγο, τόν παρατηρητικό καί βαθύ ἀνθρωπογνώστη.

Ἡ ἐπιδεξιότητα καί ἡ εὐστροφία τοῦ πνεύματός του ὅπως καί ἡ προσαρμοστική του ἱκανότητα ὑπῆρξε τέτοια, ὥστε διαπραγματευόταν τά διάφορα πολύπλοκα ζητήματα μέ πολύ μεγάλη εὐκολία. Σέ ὅλα τά εἴδη τοῦ λόγου του ἐμφανίζεται ἡ ὁμώνυμη βασιλική μεγαλειότητα σέ συνδυασμό μέ τόν ὑπέροχο καί ἀξιοθαύμαστο ἀνθρωπισμό.

Ἡ ἐπίδραση τοῦ Βασιλείου στή διαμόρφωση τῆς θεολογικῆς σκέψεως ἐντός τῆς Ὀρθοδοξίας συνεχίστηκε γιά πάντα. Τό ὄνομά του βρισκόταν στίς σελίδες τῶν πρακτικῶν τῶν μεγαγενέστερων συνόδων.

Δίκαια, ἑπομένως, ἀναγνωρίσθηκε διαχρονικά ὡς Μέγας.

Βιβλιογραφία

Βασιλειάς: *Ἑόρτιος τόμος ἐπί τῇ συμπληρώσει 1660 ἐτῶν ἀπό τόν θάνατο τοῦ Μεγάλου Βασιλείου*, Ἱερά Μητρόπολις Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1979.

ΕΠΕ, *Μέγας Βασίλειος*, Πατερικαί ἐκδόσεις, «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς», Θεσσαλονίκη 1972.

Ἐγκυκλοπαίδεια Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα, τ. 3ος, Ἀθήνα 1981, τ, 32ος, Ἀθήνα 1988.

Ἐγκυκλοπαίδεια Δομή, τ, 3ος, Ἀθήνα, τ. 7ος, Ἀθήνα.

ΘΗΕ, τ. 3ος, Ἀθῆναι 1963, τ, 7ος, Ἀθῆναι 1965.

Κονιδάρη Ἰ. Γερασίμου, *Ὁ Μέγας Βασίλειος πρότυπο οἰκουμενικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἡγέτη*, Ἀθῆναι 1966.

Μπαλάνου Σίμου Δημητρίου, Εἰσαγωγή, *Ὁ Μέγας Βασίλειος καί τά ἑλληνικά γράμματα*, Ἀθῆναι 1938.

Μπιλάλη Γ. Βασιλείου, *Πρός τούς νέους ὅπως ἄν ἐξ᾽ ἑλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων*, Ἀθῆναι.

Μπόνη Τ. Κωνσταντίνου, *Βασίλειος Καισαρείας ὁ Μέγας, Βίος καί ἔργα, διδασκαλία καί συγγράμματα*, Ἀθῆναι 1975.

Μπρατσιώτου Νικολάου, *Ὁ Μέγας Βασίλειος πρότυπο πνευματικοῦ ἀνθρώπου*, Ἀθῆναι 1974.

Μπρατσιώτου Ἰ. Παναγιώτου, *Ἡ διά μέσω τῶν αἰώνων ἐπιβίωσις τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν*, Ἀθῆναι 1972.

Παπαδοπούλου Στυλιανοῦ, *Πατρολογία*, τ. Β', Ἀθῆναι 1990.

Τατάκη Βασιλείου, *Ἡ συμβολή τῆς Καππαδοκίας στήν Χριστιανική σκέψη*, Ἀθῆναι 1960.

Τσάμη Δημητρίου, *Ἐκκλησιαστική Γραμματολογία*, Θεσσαλονίκη 1996.

Ὑδρία, Μεγάλη Γενική Ἐγκυκλοπαίδεια, τ. 13ος, Ἀθήνα 1980, τ. 31ος, Ἀθήνα.

Χρήστου Π., *Ἐκκλησιαστική Γραμματολογία*, Θεσσαλονίκη 1964.

- *ΕΠΕ*, τ. 1, *Μεγάλου Βασιλείου ἅπαντα τά ἔργα*, Πατερικές ἐκδόσεις «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς», Θεσσαλονίκη 1972.
- *Ὁ Μέγας Βασίλειος*, Πατριαρχικό Ἵδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη 1978.

Χρήστου Π.,- *Ἑλληνική Πατρολογία*, τ. Δ', Περίοδος Θεολογικῆς ἀκμῆς, *Δ' καί Ε ' αἰῶνες*, Θεσσαλονίκη 1989.

Γεωργίου Μαρτζέλου
Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς ΑΠΘ

Ἡ ἐπιστημονικότητα μιᾶς «Ἐπιστημονικῆς Κριτικῆς» στή διδακτορική διατριβή τοῦ Ἠλ. Δ. Κεσμίρη, «Ἡ Χριστολογία καί ἡ ἐκκλησιαστική πολιτική τοῦ Διοσκόρου Ἀλεξανδρείας», Θεσσαλονίκη 2000

Ἄν «ἐπιστήμη» σημαίνει γνώση τῆς ἀλήθειας τοῦ ἐρευνώμενου ἐπιστητοῦ, ἡ κάθε κριτική πού διεκδικεῖ τόν τίτλο τῆς «ἐπιστημονικῆς κριτικης» σέ οἱοδήποτε ἐρευνητικό προϊόν θά πρεπει νά στοχεύει ἀποκλειστικά καί μόνο στήν ἀνάδειξη τῆς ἀλήθειας καί ὄχι βέβαια ἁπλῶς καί μόνο στή γνωστοποίηση μιας διαφωνίας γιά ἕνα ἐπιστημονικό ζήτημα. Τό ἄν ἡ διαφωνία αὐτή στέκει ἐπιστημονικά ἤ ὄχι, αὐτό εἶναι θέμα πού ἐλέγχεται ἀπό τά ἐπιχειρήματα αὐτου πού ἀποτολμα τήν ἀποκαλούμενη «ἐπιστημονική κριτική». Καί στήν προκειμένη περίπτωση ἔχω τή γνώμη ὅτι ἡ «ἐπιστημονική κριτική» πού δημοσιεύθηκε ἀπό τόν ἀγαπητό συνάδελφο κ. Δημήτριο Τσελεγγίδη στό περιοδικό *Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς*, τόμ. 85, τευχ. 792, σ. 308-316 γιά τήν ἐγκεκριμένη ἀπό τό Τμημα Θεολογίας του ΑΠΘ διδακτορική διατριβή τοῦ Ἠλ. Κεσμίρη, «Ἡ Χριστολογία καί ἡ ἐκκλησιαστική πολιτική τοῦ Διοσκόρου Ἀλεξανδρείας», ἀδικει κατάφωρα τήν ἀλήθεια, μέ στόχο δυστυχως τήν παραπληροφόρηση τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ καί τή δημιουργία ἐσφαλμένων ἐντυπώσεων.

Παρά τό γεγονός ὅτι ὡς Σύμβουλος Καθηγητής τῆς ἐν λόγω διατριβῆς ἀπάντησα μέ τεκμηριωμένα ἐπιχειρήματα

στίς περί τοῦ ἀντιθέτου ἀπόψεις τοῦ συναδέλφου κ. Τσελεγγίδη, ὅταν ἀναπτύχθηκαν ἐνώπιον τῆς Ἑπταμελοῦς Ἐξεταστικῆς Ἐπιτροπῆς κατά τήν κρίση τῆς διατριβῆς, καί ἡ ἀπάντησή μου εἶναι καταχωρημένη ἤδη στά Πρακτικά πού τηρήθηκαν, ὡστόσο μετά τή δημοσιοποίηση τῶν θέσεών του αἰσθάνομαι καθηκόντως τήν ἀνάγκη νά ἀπαντήσω μέ τό παρόν δημοσίευμα στίς θέσεις του αὐτές, προκειμένου ὄχι μόνο νά ἀρθοῦν οἱ ἐσφαλμένες ἐντυπώσεις πού δημιουργήθηκαν, ἀλλά παράλληλα νά ἀποκατασταθεῖ καί τό θιγέν ἐπιστημονικό κύρος τῶν συναδέλφων τῆς Ἑπταμελοῦς Ἐξεταστικῆς Ἐπιτροπῆς πού ἐνέκριναν τήν ἐν λόγῳ διατριβή.

* * *

Ἐπικαλεῖται ὁ ἀγαπητός συνάδελφος τρεῖς σοβαρούς, ὅπως διατείνεται, λόγους πού κλονίζουν τήν ἐπιστημονική ἀξιοπιστία τῆς διατριβῆς, καίτοι πιστεύει ὅτι καί μόνο ἕνας ἀπ᾽ αὐτούς θά ἦταν ἱκανός νά ἀνατρέψει τήν ἔγκρισή της[1]. Ὁ πρῶτος λόγος σχετίζεται μέ τή μέθοδο τῆς διατριβῆς, ὁ δεύτερος μέ τήν ἔννοια πού ἀντιλαμβάνεται ὁ συγγραφέας της τό δογματικό περιεχόμενο τῶν «δύο ἐπιστολῶν τοῦ Διοσκόρου» ἀπό τόν τόπο τῆς ἐξορίας του στή Γάγγρα τῆς Παφλαγονίας καί ὁ τρίτος μέ τήν πρωτοτυπία τῆς ἐν λόγῳ διατριβῆς.

Κατ᾽ ἀρχήν ὅσον ἀφορᾶ τή μέθοδο τῆς διατριβῆς, ὁ ἀγαπητός συνάδελφος ὑποστηρίζει ὅτι «ὁ ὑποψήφιος διδάκτορας (sic!) ἐργάστηκε μέ διεθνῶς μή ἀποδεκτή ἐπιστημονική μεθοδολογία» καί ὡς πρώτιστο μεθοδολογικό ὀλίσθημά του ἀναφέρει τό ὅτι δῆθεν «στηρίχθηκε μονομερῶς σέ Ἀντιχαλκηδόνιες πηγές καί κυρίως σέ σύγχρονη φιλομονοφυσιτική βιβλιογραφία»[2]. Καί μόνο ἡ παρατήρηση αὐτή του ἀγαπητοῦ συναδέλφου προδίδει διάθεση παραποίησης τῆς ἀλήθειας, δεδομένου ὅτι ἐκτός ἀπό τά Πρακτικά τῆς Δ′ Οἰκουμενικῆς Συνόδου πού χρησιμοποίησε ὁ κ. Κεσμίρης, χρησιμοποίησε καί πληθώρα πατερικῶν ἔργων, ὅπως τοῦ Μ. Ἀθανασίου, τοῦ Ἀμφιλοχίου Ἰκονίου, τοῦ Μ. Βασιλείου, του Βασιλείου Σελευκείας, τοῦ Γρηγορίου Θεολόγου, τοῦ

---

1. Βλ. Δ. Τσελεγγίδη, «Ἐπιστημονική κριτική μιᾶς διδακτορικῆς διατριβῆς», στό «*Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς*» 85/792 (2002), σ. 308.
2. Βλ. ὅπ. παρ.

Γρηγορίου Νύσσης, τοῦ πάπα Δαμάσου, τοῦ Εἰρηναίου Λουγδούνου, τοῦ Ἐπιφανίου Κύπρου, τοῦ Εὐθυμίου Ζιγαβηνοῦ, τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου, τοῦ Θεοδότου Ἀγκύρας, τοῦ Θεοδωρήτου Κύρου, τοῦ Ἰουστίνου φιλοσόφου καί μάρτυρος, τοῦ Ἰγνατίου Ἀντιοχείας, τοῦ Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως, κυρίως καί κατ᾽ ἐξοχήν τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, τοῦ πάπα Λέοντος Ρώμης, τοῦ Λεοντίου τοῦ Ἱεροσολυμίτου, τοῦ Λεοντίου μοναχοῦ, τοῦ Μελίτωνος Σάρδεων, τοῦ Πρόκλου Κων/πόλεως κ.ἄ. Πῶς λοιπόν διατείνεται ὁ ἀγαπητός συνάδελφος ὅτι «ὁ ὑποψήφιος διδάκτορας στηρίχθηκε μονομερῶς σέ Ἀντιχαλκηδόνιες πηγές»; Τόσα στοιχεῖα ἀπό τά Πρακτικά τῆς Δ′ Οἰκουμενικῆς Συνόδου καί τόσοι Πατέρες πού χρησιμοποιήθηκαν πληθωρικά δέν τόν ἔπεισαν περί τοῦ ἀντιθέτου; Καί ὅσον ἀφορᾶ τή βιβλιογραφία, ἀρκεῖ κανείς νά ρίξει μιά ματιά στίς παραπομπές τῆς διατριβῆς ἤ καί στόν παρατιθέμενο πίνακα Βιβλιογραφίας (σ. 208-227), γιά νά διαπιστώσει ὅτι ἡ χρησιμοποιηθείσα κυρίως βιβλιογραφία δέν εἶναι «φιλομονοφυσιτική», ἀλλά τουναντίον, θά λέγαμε, χαλκηδόνια. Τό ἄν τά συμπεράσματα, στά ὁποῖα κατέληξε ὁ συγγραφέας τῆς διατριβῆς, ἐνοχλοῦν τόν ἀγαπητό συνάδελφο, αὐτό εἶναι ἄλλο θέμα. Μέ τίποτε ὅμως δέν μπορεῖ νά γίνει δεκτό ὅτι ὁ κ. Κεσμίρης κατά τή συναγωγή κάποιων συμπερασμάτων στή διδακτορική του διατριβή στηρίχτηκε «μονομερῶς» σέ ἀντιχαλκηδόνιες πηγές καί «κυρίως» στή σύγχρονη «φιλομονοφυσιτική» βιβλιογραφία. Θά μποροῦσε βεβαίως ὁ συγγραφέας, ἄν ἤθελε, νά λάβαινε ὑπόψη του μεταγενέστερες πατερικές καί συνοδικές θέσεις σχετικά μέ τό πρόσωπο καί τή διδασκαλία τοῦ Διοσκόρου καί νά ἐπιχειροῦσε νά συσχετίσει τίς θέσεις αὐτές μέ τά συμπεράσματά του. Δέν ἦταν ὅμως ὑποχρεωμένος νά κάνει κάτι τέτοιο, γιατί ἄλλος ἦταν ὁ στόχος της διδακτορικῆς του διατριβῆς. Στόχος του ἦταν νά μας παρουσιάσει τή σχέση μεταξύ τῆς Χριστολογίας καί τῆς ἐκκλησιαστικῆς πολιτικῆς τοῦ Διοσκόρου καί νά ἀπαντήσει στό ἐρώτημα, ἄν καί κατά πόσον ἡ μία ὑπῆρξε προσδιοριστική αἰτία τῆς ἄλλης. Μέ ἄλλα λόγια ἡ διατριβή, ὅπως φαίνεται ἤδη ἀπό τό θέμα της, δέν ἔχει δογματικό ἀλλά ἀκραιφνῶς ἱστορικοδογματικό χαρακτήρα. Τό νά ἀπαιτοῦμε νά λάβαινε ὑποχρεωτικά ὑπόψη του ὁ συγγραφέας της τίς μεταγενέστερες

πατερικές θέσεις καί κρίσεις γιά τό πρόσωπο τοῦ Διοσκόρου, εἶναι ἔξω ἀπό τήν ἱστορικοδογματική προοπτική τῆς ἐν λόγω διατριβῆς. Ἄν τίς λάμβανε ὑπόψη του καί μάλιστα διεξοδικά, ἡ διατριβή θά ἔπρεπε νά ἔχει ἄλλο θέμα καί ἐξάπαντος ὄχι ἱστορικοδογματικό χαρακτήρα.

Ἀναφερόμενος εἰδικότερα σέ ἐπιμέρους κατά τή γνώμη του μεθοδολογικά σφάλματα τῆς διατριβῆς ὁ κ. Τσελεγγίδης ὑποστηρίζει ὅτι ὁ συγγραφέας της «δέν ἔλαβε καθόλου ὑπόψη του ὅτι ἡ Ἐκκλησία κατά τήν Δ΄ Οἰκουμενική Σύνοδο ὄχι μόνο καθήρεσε τόν Διόσκορο γιά κανονικούς λόγους ἀλλά καί τόν ἀναθεμάτισε γιά τό αἱρετικό φρόνημά του», παραπέμποντας ἐν προκειμένω πρός κατοχύρωση τῆς ἀπόψεώς του ἀφενός σέ μεμονωμένες «ἐκβοήσεις» ὁρισμένων Πατέρων τῆς Χαλκηδόνας πού ἀναθεμάτισαν τό Διόσκορο μαζί μέ τό Νεστόριο καί τόν Εὐτυχή καί ἀφετέρου στό λίβελο τοῦ Εὐσεβίου Δορυλαίου, ὁ ὁποῖος, καταγγέλλοντας τό Διόσκορο στή Χαλκηδόνα γιά τά ὅσα ἔκτροπα εἶχε διαπράξει στή «ληστρική» σύνοδο (449), τόν χαρακτήρισε «ὁμόδοξο καί ὁμόφρονα τοῦ Εὐτυχοῦς καί αἱρετικό»[3].

Εἶναι ὅμως ἱστορικά ἀναντίρρητο ὅτι ὁ Διόσκορος δέν καταδικάστηκε ἀπό τήν Δ΄ Οἰκουμενική Σύνοδο γιά λόγους δογματικούς ἀλλά μόνο γιά λόγους κανονικούς. Αὐτό δέν προκύπτει μόνο ἀπό τήν γ΄ συνεδρία τῆς Συνόδου, κατά τήν ὁποία συνέβη ἡ καταδίκη τοῦ Διοσκόρου[4], ἀλλά καί ἀπό τά ὅσα ρητά καί ἐκπεφρασμένα δήλωσε ὁ Ἀνατόλιος Κων/πόλεως κατά τήν ε΄ συνεδρία τῆς Συνόδου, προκειμένου νά διατηρηθεῖ στό κείμενο τοῦ ἀρχικοῦ Ὅρου ἡ φράση «ἐκ δύο φύσεων», τήν ὁποία οἱ αὐτοκρατορικοί ἀντιπρόσωποι, παρακινούμενοι ἀπό τούς παπικούς λεγάτους, θεωροῦσαν μονοφυσιτίζουσα, συνδέοντάς την μέ τό πρόσωπο τοῦ Διοσκόρου. «*Διά (τήν) πίστιν*», ὑπογράμμισε, «*οὐ καθῃρέθη Διόσκορος, ἀλλ᾿ ἐπειδή ἀκοινωνησίαν ἐποίησε τῷ κυρίῳ Λέοντι τῷ ἀρχιεπισκόπῳ καί τρίτον ἐκλήθη καί οὐκ ἦλθεν, διά τοῦτο καθῃρέθη*»[5]. Ἄν ὁ Διόσκορος εἶχε καταδικαστεῖ γιά δογματικούς λόγους ὡς αἱρετικός, ἀντιλαμβανόμαστε ὅτι ὁ ἅγ.

---

3. Βλ. ὅπ. παρ., σ. 309.
4. Βλ. ACO II, 1, 2, 8 [204] - 29 [225].
5. Βλ. ACO II, 1, 2, 124 [320].

Ἀνατόλιος δέν θά ἀντέτασσε ἕνα τέτοιο ἐπιχείρημα ἔναντι τῶν αὐτοκρατορικῶν ἀντιπροσώπων, γιατί τό ἐπιχείρημα αὐτό δέν θά εἶχε καμιά ἀποδεικτική ἰσχύ γιά τήν ὀρθοδοξία τῆς φράσης «ἐκ δύο φύσεων» πού χρησιμοποίησε ὄντως ὁ Διόσκορος καί περιεῖχε ὁ ἀρχικός Ὅρος[6].

Ἐξάλλου οἱ μεμονωμένες ἐκβοήσεις ὁρισμένων Πατέρων πού ἀκούστηκαν στή Σύνοδο, καθώς καί οἱ χαρακτηρισμοί τοῦ Εὐσεβίου Δορυλαίου ἐναντίον τοῦ Διοσκόρου δέν σημαίνουν, ὅπως διατείνεται ὁ ἀγαπητός συνάδελφος, ὅτι ἡ Σύνοδος ἀναθεμάτισε τό Διόσκορο καί «γιά τό αἱρετικό φρόνημά του». Οἱ μεμονωμένες ἐκβοήσεις ἤ καταγγελίες ὁρισμένων Πατέρων σέ μιά Σύνοδο εἴτε τοπική εἴτε Οἰκουμενική δέν ἀποτελοῦν συνοδική ἀπόφαση καί ὡς ἐκ τούτου δέν ἐκφράζουν τήν καθολικότητα τῆς ἐκκλησιαστικῆς συνειδήσεως. Ἐπί παραδείγματι ὁ Ἰωάννης Γερμανικείας καί οἱ παπικοί λεγάτοι, πού ζήτησαν κατά τήν ε′ συνεδρία τῆς Συνόδου τροποποίηση τοῦ ἀρχικοῦ Ὅρου, χαρακτηρίστηκαν ἀπό ἀρκετούς Πατέρες τῆς Συνόδου ὡς «Νεστοριανοί»[7]. Σημαίνει ἄραγε τό γεγονός αὐτό ὅτι ὁ Ἰωάννης Γερμανικείας καί οἱ παπικοί λεγάτοι, πού μέ τήν ἐπιμονή τους συνετέλεσαν στήν τροποποίηση τοῦ ἀρχικοῦ Ὅρου καί τή διαμόρφωση τοῦ τελικου, ὑπῆρξαν γιά τήν Δ′ Οἰκουμενική Σύνοδο αἱρετικοί; Κάθε ἄλλο! Κατά συνέπεια δέν θά πρέπει νά ἐκλαμβάνουμε κατά γράμμα καί κατά τό δοκοῦν τίς μεμονωμένες ἐκβοήσεις ἤ καταγγελίες ὁρισμένων Πατέρων σέ μιά Οἰκουμενική Σύνοδο οὔτε πολύ περισσότερο νά προσδίδουμε οἰκουμενική βαρύτητα σ᾽ αὐτές, ἄν προηγουμένως δέν ἔχει ὑπάρξει σχετική ἀπόφαση τῆς Συνόδου.

Τήν ἄποψή του γιά τόν αἱρετικό χαρακτήρα τῆς Χριστολογίας τοῦ Διοσκόρου ἐπιχειρεῖ νά τεκμηριώσει ὁ κ. Τσελεγγίδης, παραθέτοντας σωρεία πατερικῶν καί συνοδικῶν κειμένων μεταγενεστέρων ἐποχῶν, ὅπου οἱ Πατέρες χαρακτηρίζουν πράγματι τό Διόσκορο «αἱρεσιάρχη», «θεήλατο», «αἱρετικό» κ.τ.ὅ.[8].

---

6. Περισσότερα γιά τό θέμα αὐτό βλ. Γ. Δ. Μαρτζέλου, *Γένεση καί πηγές τοῦ Ὅρου τῆς Χαλκηδόνας*, Θεσσαλονίκη 1986, σ. 70 ἑξ.· 129 ἑξ.

7. Βλ. ACO II, 1, 2, 123 [319] ἑξ.· 125 [321].

8. Βλ. ὅπ. παρ., σ. 309 κ.ἑ.

Στό σημεῖο αὐτό πρέπει νά ἐπισημάνουμε ὅτι ὁ ἀγαπητός συνάδελφος κατανοεῖ ἐσφαλμένα τό ἀληθές νόημα τῶν πατερικῶν αὐτῶν χαρακτηρισμῶν γιά τό πρόσωπο τοῦ Διοσκόρου. Οἱ χαρακτηρισμοί αὐτοί δέν συνδέονται μέ αὐτή καθεαυτή τή Χριστολογία τοῦ Διοσκόρου, ἡ ὁποία ἄλλωστε δέν διαφέρει οὐσιαστικά ἀπό τή Χριστολογία τοῦ ἁγ. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, ἀλλά μέ τό γεγονός ὅτι ὁ Διόσκορος ἀρνήθηκε νά δεχθεῖ τήν Δ′ Οἰκουμενική Σύνοδο, γενόμενος μέ τή στάση του αὐτή αἴτιος καί ἡγέτης τοῦ ἀντιχαλκηδονίου σχίσματος. Καί αὐτό ἀκριβῶς εἶναι πού συνιστᾶ γιά τούς Πατέρες τήν οὐσία τῆς αἵρεσής του· ὄχι ἡ Χριστολογία του καθ᾽ ἑαυτήν. Δέν ἐνδιέφερε καθόλου τούς Πατέρες, ἄν ἡ Χριστολογία τοῦ Διοσκόρου ἦταν καθ᾽ ἑαυτήν ὀρθόδοξη ἤ αἱρετική, ἀπό τή στιγμή πού ὁ ἴδιος ἀπέρριπτε τήν Δ′ Οἰκουμενική Σύνοδο ὡς νεστοριανική καί ἔσχιζε μέ τή στάση του τό μυστηριακό σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Κι᾽ αὐτό γιατί *τό κριτήριο τῆς Ὀρθοδοξίας γιά τούς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας γενικότερα δέν εἶναι ἁπλῶς ἰδεολογικό ἀλλά ἐκκλησιολογικό· περνάει μέσα ἀπό τήν ἀποδοχή τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καί ἔχει ὡς ἐκ τούτου ἐκκλησιολογική διάσταση.* Ὑπό τήν ἔννοια αὐτή καί ἡ ἀπόρριψη τῆς Δ′ Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἀπό τό Διόσκορο καί τούς ὀπαδούς του ἀρκοῦσε γιά τούς Πατέρες, προκειμένου νά τοῦ προσάψουν τή μομφή τοῦ αἱρετικοῦ. Δέν τούς ἔνοιαζε τίποτε ἄλλο γιά τό Διόσκορο.

Κατά συνέπεια εἶναι ἐπιστημονικά ἀνεπίτρεπτο νά ἑρμηνεύονται οἱ διάφοροι χαρακτηρισμοί πού ἀποδίδονται ἀπό τούς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας στό Διόσκορο μονομερῶς καί ἀνεξάρτητα ἀπό τά ἀδιάσειστα ἱστορικοθεολογικά στοιχεῖα πού περιέχουν τά Πρακτικά ἤ ἀκόμη καί τά συγγράμματά του. Γιά τό λόγο αὐτό δέν ὑπάρχει οὔτε ἕνας εἰδικός ἐπιστήμονας στή διεθνή βιβλιογραφία πού νά ἀσπάζεται τήν παραπάνω ἄποψη τοῦ ἀγαπητοῦ συναδέλφου, ὅτι δηλ. ὁ Διόσκορος καταδικάστηκε ἀπό τήν Δ′ Οἰκουμενική Σύνοδο ὄχι μόνο γιά κανονικούς λόγους, ἀλλά καί ἐπειδή ἦταν αἱρετικός ὡς πρός τή Χριστολογία του. Οὔτε ἀκόμη καί ρωμαιοκαθολικοί θεολόγοι πού θά εἶχαν κάθε λόγο νά ὑποστηρίξουν μιά τέτοια ἄποψη, λόγω τῆς ἀντιπαραθέσεως μεταξύ Διοσκόρου καί Λέοντος Ρώμης, δέν τόλμησαν νά

ἰσχυριστοῦν κάτι τέτοιο!

Τουναντίον· ἐπιφανεῖς ὀρθόδοξοι θεολόγοι καί ἱστορικοί ὑποστηρίζουν τό τελείως ἀντίθετο. Μάλιστα ὁ π. Γεώργιος Florovsky τόνισε μέ ἔμφαση ὅτι οἱ Πατέρες τῆς Χαλκηδόνας δέν καταδίκασαν τό Διόσκορο γιά αἵρεση, κι᾽ αὐτό γιατί ὁ Διόσκορος δέν εἶχε ἀρνηθεῖ τή «διπλή ὁμοουσιότητα» τοῦ Θεανθρώπου[9]. Ὁ π. Ἰωάννης Ρωμανίδης ἐπίσης σέ εἰδική μελέτη του πού διάβασε ὡς εἰσήγηση στό Aarhus τῆς Δανίας τό 1964 ὑποστήριξε τεκμηριωμένα, ὅτι ὁ Διόσκορος δέν καταδικάστηκε ὡς αἱρετικός κατά τήν Δ′ Οἰκουμενική Σύνοδο, γιατί ἡ «ληστρική» σύνοδος (449), στήν ὁποία προήδρευε, δέν θεωρήθηκε ἀπό τούς Πατέρες τῆς Χαλκηδόνας ὡς αἱρετική, ἀφοῦ ἡ ἀποκατάσταση τοῦ Εὐτυχοῦς στηρίχθηκε προφανῶς στήν ὁμολογία του ὅτι ὁ Χριστός εἶναι «ὁμοούσιος τῇ μητρί αὐτοῦ»[10]. Στή συζήτηση δέ πού ἔγινε ἐξ ἀφορμῆς σχετικῆς εἰσηγήσεως τοῦ Ἰωάννη Καρμίρη ἐπίσης στό Aarhus τῆς Δανίας ὑπογράμμισε ὁ ἴδιος ἐπί λέξει: «... *ὁ Διόσκορος θεωρήθηκε κατά τήν πίστη του ἀπολύτως ὀρθόδοξος ἀπό τόσο σημαντικούς Πατέρες τῆς Χαλκηδόνας, ὅπως ἐκεῖνοι πού ἐκπροσωποῦσε ὁ Ἀνατόλιος Κωνσταντινουπόλεως*»[11].

Πρός τεκμηρίωση τῆς ἀπόψεώς του ὁ ἀγαπητός συνάδελφος ἰσχυρίζεται ἐπίσης ὅτι ὁ ἅγ. Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός στήν *Ἔκδοση ἀκριβή τῆς Ὀρθοδόξου Πίστεως* θεωρεῖ αἱρετική τή Χριστολογία τοῦ Διοσκόρου[12], ὅταν γράφει «οὐ

---

9. Βλ. G. Florovsky, *The Byzantine Fathers of the Fifth Century*, στή σειρά The Collected Works of George Florovsky, Vol. 8, Büchervertriebsanstalt, Vaduz 1987, σ. 327: «It is very characteristic that they (ἐνν. οἱ Πατέρες της Χαλκηδόνας) judged and condemned Dioskorus at the council not for heresy but for the brigandage at Ephesus and for 'human murder'. Neither Dioskorus nor Timothy ... denied the 'double consubstantiality' of the God-Man - consubstantial with the Father in his Divinity and consubstantial with the human race in his humanity». Βλ. στό σημεῖο αὐτό καί Βλ. Ἰω. Φειδᾶ, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία Α′*, Ἀθηναι 1992, σ. 646.

10. Βλ. J. S. Romanides, «St. Cyril's "One physis or hypostasis of God the Logos incarnate" and Chalcedon», στό *The Greek Orthodox Theological Review* 10 (1965), σ. 97 ἑξ.

11. Βλ. «DISCUSSION: Concerning the paper of Professor Karmiris», ὅπ. παρ., σ. 77. Βλ. καί P. Gregorios - W. H. Lazareth - N. A. Nissiotis, *Does Chalcedon divide or unite? Towards Convergence in Orthodox Christology*, Geneva 1981, σ. 45.

12. Βλ. ὅπ. παρ., σ. 311.

κατά φυρμόν ἤ σύγχυσιν ἤ ἀνάκρασιν, ὡς ὁ θεήλατος ἔφη Διόσκορος Σεβῆρός τε καί ἡ τούτων ἐναγής συμμορία»[13]. Ἡ θέση του ὅμως αὐτή εἶναι μεθοδολογικά τελείως ἐσφαλμένη, γιατί δέν δικαιώνεται ἀπό τά ἴδια τά κείμενα τοῦ Διοσκόρου. Καί θά πρέπει νά τονίσουμε ὅτι δέν ὑπάρχει οὔτε καί ἕνα ἔστω χωρίο τοῦ Διοσκόρου, ὅπου νά φαίνεται ὅτι δέχεται ὁ ἴδιος ἀνάκραση καί φυρμό τῶν φύσεων, ὅπως τόν κατηγορεῖ ὁ Δαμασκηνός. Ἀντίθετα ὑπάρχουν ἀρκετά σημεῖα, στά ὁποῖα ὁ Διόσκορος ἀπορρίπτει κατά λέξη τήν ἀνάκραση, τή σύγχυση καί τό φυρμό τῶν φύσεων. Ἤδη κατά τήν α′ συνεδρία της Δ′ Οἰκουμενικῆς Συνόδου δήλωσε μέ ἔμφαση: «*Οὔτε σύγχυσιν λέγομεν οὔτε τομήν οὔτε τροπήν. Ἀνάθεμα τῷ λέγοντι ἤ σύγχυσιν ἤ τροπήν ἤ ἀνάκρασιν*»[14]. Κατά συνέπεια εἶναι ἐπιστημονικά ἀνεπίτρεπτο νά στηριχθοῦμε μονομερῶς στό Δαμασκηνό, γιά νά πληροφορηθοῦμε γιά τή διδασκαλία τοῦ Διοσκόρου, ὅταν ἔχουμε τά ἴδια τά κείμενα τοῦ Διοσκόρου, ὅπου ξεκαθαρίζει ὁ ἴδιος τί δέχεται καί τί ὄχι. Μέ ἄλλα λόγια, ὅταν ἐξετάζουμε διδασκαλίες ἤ θέσεις κάποιων συγγραφέων, εἴτε αἱρετικῶν εἴτε ὀρθοδόξων, εἶναι ἄκρως ἀντιεπιστημονικό νά στηριζόμαστε ἀποκλειστικά σέ γνῶμες τρίτων, καί ὄχι στά πηγαῖα κείμενα τῶν ἴδιων τῶν συγγραφέων. Μιά τέτοια μέθοδος δέν μπορεῖ νά συνιστᾶ ἐπιστημονική ἔρευνα. Καί στήν προκειμένη λοιπόν περίπτωση πρωτίστως καί κυρίως πρέπει νά στηριχτοῦμε στά ἴδια τά κείμενα τοῦ Διοσκόρου, γιά νά καταλήξουμε σέ συμπεράσματα σχετικά μέ τή διδασκαλία του, καί ὅταν διαπιστώσουμε ὅτι ὑπάρχουν γνωμες τρίτων, ὅπως τοῦ ἁγ. Ἰωάννη τοῦ Δαμασκηνοῦ ἤ ἄλλων Πατέρων, πού εἶναι διαφορετικές ἤ καί ἀντίθετες μέ τά συμπεράσματά μας, τότε ὀφείλουμε νά ἑρμηνεύσουμε ποῦ ὀφείλεται αὐτή ἡ διαφοροποίηση. Τό ἐρώτημα δηλ., στό ὁποῖο ὀφείλει νά ἀπαντήσει ἕνας ἐρευνητής, ὅταν ἐξετάζει τή Χριστολογία τοῦ Διοσκόρου καθαρά δογματικά

---

13. Βλ. PG 94, 993 A.

14. Βλ. ACO II, 1, 112. Βλ. ἐπίσης καί ὅσα ἀναφέρει στήν *Ἐπιστολή* του *Πρός Σεκουνδίνο* γιά τή διπλή ὁμοουσιότητα τοῦ σαρκωμένου Λόγου (R. Y. Ebied - L. R. Wickham, «A Collection of unpublished Letters of Timothy Aelurus», στό *Journal of Theological Studies* 21 [1970], σ. 337- 360).

καί ὑπό τό πρίσμα τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως καί ὄχι ἱστορικοδογματικά, καί μάλιστα σέ συνάρτηση μέ τήν ἐκκλησιαστική του πολιτική, ὅπως κάνει στή διατριβή του ὁ κ. Κεσμίρης, εἶναι τό ἑξῆς: Γιατί, ἐνῶ ὁ Διόσκορος ἀπορρίπτει ρητά τήν ἀνάκραση καί τό φυρμό τῶν φύσεων στό Χριστό, ὁ Δαμασκηνός τόν κατηγορεῖ, ὅπως καί τό Σεβῆρο καί τούς λοιπούς Ἀντιχαλκηδονίους, ὅτι δέχονται ἀνάκραση καί φυρμό; -Καί ἡ ἀπάντηση στήν προκειμένη περίπτωση εἶναι μία καί μοναδική: Ὁ Δαμασκηνός δέν ἐνδιαφέρεται ἐν προκειμένῳ νά ἀναλύσει ἐπιστημονικά καί ἐπί τῇ βάσει τῶν δηλώσεων ἤ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Διοσκόρου τή χριστολογική διδασκαλία του, ὅπως κάνει σήμερα ἡ ἐπιστήμη τῆς θεολογίας. Γι᾿ αὐτόν τό κριτήριο τῆς ἀξιολογήσεως τοῦ Διοσκόρου, καθώς καί τῶν λοιπῶν Ἀντιχαλκηδονιων, εἶναι ὅτι δέν δέχονται τήν Δ′ Οἰκουμενική Σύνοδο καί τόν Ὅρο της, ὅπου γίνεται λόγος γιά τό «ἀσυγχύτως» καί «ἀτρέπτως» τῆς ἑνώσεως τῶν δύο φύσεων στό Χριστό. Αὐτό ἀκριβῶς δίνει τό δικαίωμα στό Δαμασκηνό νά τούς κατηγορεῖ ὅτι ἀρνοῦνται τήν ἀσύγχυτη καί ἄτρεπτη ἕνωση τῶν δύο φύσεων καί ὅτι δέχονται ὡς ἐκ τούτου τήν ἀνάκραση καί τό φυρμό τους, καί ἄς ὑποστηρίζουν οἱ ἴδιοι ὅτι ἀπορρίπτουν τή «σύγχυση» καί τήν «τροπή». Πρόκειται ὅμως γιά μιά κατηγορία, τήν ὁποία τούς ἀποδίδει κατά συνεκδοχήν, μέ βάση τό ἀνωτέρω σκεπτικό καί ὄχι μέ βάση τήν ἔρευνα πού τυχόν ἔκανε ὁ ἴδιος σέ πηγαῖα κείμενα εἴτε τοῦ Διοσκόρου εἴτε τῶν λοιπῶν Ἀντιχαλκηδονίων. Δέν τόν ἐνδιέφερε ἄλλωστε μιά τέτοιου εἴδους ἔρευνα, γιατί ὁ στόχος του ἐν προκειμένῳ εἶναι πολεμικός καί ποιμαντικός. Θέλει νά προφυλάξει τό ὀρθόδοξο ποίμνιο ἀπό τόν κίνδυνο τῶν ἀρνητῶν τῆς Δ′ Οἰκουμενικης Συνόδου. Δέν τόν ἐνδιαφέρει ἐν προκειμένῳ, ἄν ἡ Χριστολογία τους καθ᾿ ἑαυτήν εἶναι αἱρετική ἤ ὀρθόδοξη. Γι᾿ αὐτόν οἱ Ἀντιχαλκηδόνιοι, ἀφοῦ δέν δέχονται τήν οἰκουμενική ἀπόφαση της Ἐκκλησίας κατά τήν Δ′ Οἰκουμενική Σύνοδο, εἶναι αἱρετικοί.

Ἐξάλλου θά πρέπει πάντοτε νά ἔχουμε ὑπόψη μας ὅτι οἱ Πατέρες εἶναι ποιμένες καί ὡς ποιμένες δέν ἐνδιαφέρονται τόσο γιά τίς ἀκριβεῖς ἐπιστημονικές ἀναλύσεις ὅσο κυρίως καί κατ᾿ ἐξοχήν γιά τή διαφύλαξη τοῦ ὀρθοδόξου πληρώματος ἀπό τόν κίνδυνο τῶν αἱρέσεων. Γιά τό λόγο

αὐτό στήν πολεμική τους κατά τῶν διαφόρων αἱρέσεων πολλές φορές δέν ἐκφράζονται μέ ἀπόλυτη ἐπιστημονική ἀκρίβεια, ὅπως λ.χ. θά ἀπαιτοῦσε ἡ σύγχρονη ἐπιστημονική δεοντολογία. Αὐτό πού τούς ἐνδιαφέρει πρωτίστως καί κυρίως εἶναι ἡ ποιμαντική ἀντιμετώπιση τῶν αἱρέσεων καί ὄχι ἡ ἀκριβής ἐπιστημονική τους προσέγγιση, ὅταν μ᾿ αὐτήν δέν ἐξυπηρετοῦνται οἱ ποιμαντικοί τους στόχοι. Ἡ διαπίστωση αὐτή ἀποτελεῖ μιά βασική ἀρχή, τήν ὁποία δέν θά πρέπει νά ἀγνοεῖ κατά τή μελέτη τῶν πατερικῶν κειμένων κανένας δογματολόγος, προκειμένου νά καταλήξει σέ σωστά συμπεράσματα. Εἶναι ἐξόχως χαρακτηριστικό ὅτι τή βασική αὐτή ἀρχή τήν ὑπογραμμίζει ἤδη ὁ ἅγ. Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, παραπέμποντας μάλιστα πρός κατοχύρωσή της στό Μ. Βασίλειο. «*Ἕτερόν ἐστιν*», σημειώνει, «*ἡ ὑπέρ τῆς εὐσεβείας* (δηλ. τῆς ὀρθοδόξου πίστεως) *ἀντιλογία καί ἕτερον ἡ τῆς πίστεως ὁμολογία, καί ἐπί μέν τῆς ἀντιλογίας οὐκ ἀνάγκη περί τάς λέξεις ἀκριβολογεῖσθαι τόν ἀντιλέγοντα, ὡς καί ὁ Μέγας φησί Βασίλειος, ἐπί δέ τῆς ὁμολογίας ἀκρίβεια διά πάντων τηρεῖται καί ζητεῖται*»[15]. Ἀποτελεῖ λοιπόν μέγα μεθοδολογικό σφάλμα, ὅταν κατά τήν ἐπιστημονική ἀναζήτηση τῆς ἀλήθειας ἐκλαμβάνονται πάντοτε κατ᾿ ἀκρίβεια τά ὅσα οἱ Πατέρες λένε κατά τῶν αἱρετικῶν, σάν νά πρόκειται γιά σύγχρονες ἐπιστημονικές προσεγγίσεις, τή στιγμή πού οἱ ἴδιοι οἱ Πατέρες διευκρινίζουν ὅτι στήν ἀντιλογία τους κατά τῶν αἱρετικῶν δέν εἶναι ἀναγκαῖο νά ὑπάρχει ἀκρίβεια. Ἀκρίβεια «τηρεῖται καί ζητεῖται» μόνο κατά τήν ὁμολογία τῆς πίστεως, δηλ. κατά τή διατύπωση τοῦ ὀρθοδόξου δόγματος. Αὐτό βέβαια δέν σημαίνει ὅτι οἱ Πατέρες ἀποφεύγουν νά κάνουν μερικές φορές διαπιστώσεις πού θυμίζουν, θά λέγαμε, σύγχρονες ἐπιστημονικές προσεγγίσεις, ὅπως λ.χ. ὁ ἅγ. Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός στό *Περί αἱρέσεων* ἔργο του.

Εἶναι μάλιστα χαρακτηριστικό ὅτι στό ἔργο του αὐτό ὁ Δαμασκηνός, ἐπιδιώκοντας ὡς λόγιος θεολόγος νά ἀναλύσει καί νά καταστήσει γνωστές τίς διάφορες αἱρέσεις,

---

15. Βλ. Ἰωάννου Καρμίρη, *Τά δογματικά καί συμβολικά μνημεῖα τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, τόμ. I, Ἐν Ἀθήναις [2]1960, σ. 378.

δέν παραλείπει νά ἀναφερθεῖ μεταξύ τῶν ἄλλων καί στούς Ἀντιχαλκηδονίους, περιγράφοντας μέ τρόπο σαφή καί ἀδιαμφισβήτητο τή θεολογική ταυτότητα τοῦ Διοσκόρου καί τῶν ὀπαδῶν του. Γράφει κατά λέξη: «*Αἰγύπτιοι, οἱ καί Σχηματικοί* (sic, ἀντί *Σχισματικοί*), *καί Μονοφυσῖται· οἱ προφάσει τοῦ ἐν Χαλκηδόνι συντάγματος τοῦ τόπου ἀποσχίσαντες τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τά δέ ἄλλα πάντα ὀρθόδοξοι ὑπάρχοντες. Οὗτοι δέ προσπαθείᾳ τῇ πρός τόν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Διόσκορον, τόν ὑπό τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου καθαιρεθέντα, ὡς τόν Εὐτυχοῦς δογμάτων συνήγορον, ἀντεπάθησαν τῇ συνόδῳ καί μυρίας τόγε ἐπ᾿ αὐτοῖς μέμψεις κατ᾿ αὐτῆς ἀνεπλάσαντο*»[16].

Δυστυχῶς ὅμως ὁ ἀγαπητός συνάδελφος κατανοεῖ καί τό χωρίο αὐτό τελείως ἐσφαλμένα, μέ ἀποτέλεσμα νά παρανοεῖ πλήρως τή νηφάλια δογματική ἀξιολόγηση πού κάνει ἐν προκειμένῳ ὁ Δαμασκηνός γιά τό Διόσκορο καί τούς ὀπαδούς του. Ἡ βασική του παρανόηση συνίσταται στό ὅτι πιστεύει πώς ὁ Δαμασκηνός «στό ἔργο του *Κατά αἱρέσεων* (sic!) χρησιμοποιεῖ τό χαρακτηρισμό "Μονοφυσίτες" γιά τούς Ἀντιχαλκηδονίους», μέ σκοπό νά προσδιορίσει προφανῶς τή δογματική τους ταυτότητα[17]. Ὁ χαρακτηρισμός ὅμως «Μονοφυσίτες» στό κείμενο αὐτό δέν δηλώνει τή δογματική ταυτότητα τοῦ Διοσκόρου καί τῶν ὀπαδῶν του, ἀλλά εἶναι ἕνα ἀπό τά διάφορα ὀνόματα, ὅπως «Αἰγύπτιοι» ἤ «Σχισματικοί», τά ὁποῖα τούς ἀπέδιδαν οἱ ἀντίπαλοί τους καί μέ τά ὁποια ἦταν γνωστοί στήν ἐποχή τοῦ Δαμασκηνου. Μάλιστα τήν ἴδια μέθοδο ἀκολουθεῖ στό *Περί αἱρέσεων* ἔργο του ὁ Δαμασκηνός ἐξετάζοντας ὅλες τίς αἱρέσεις: πρῶτα ἀναφέρει τά ὀνόματα, μέ τά ὁποῖα αὐτές ἦταν γνωστές, καί στή συνέχεια προβαίνει στήν ἔκθεση της διδασκαλίας τους καί στήν ἀξιολόγησή τους. Ἡ δογματική λοιπόν ταυτότητα τοῦ Διοσκόρου καί των ὀπαδων του στό παραπάνω κείμενο τοῦ Δαμασκηνου δέν δηλώνεται μέ τό χαρακτηρισμό «Μονοφυσίτες», ὅπως νομίζει ὁ ἀγαπητός συνάδελφος, ἀλλά μέ αὐτό πού ἐπισημαίνει στή συνέχεια

---

16. Βλ. PG 94, 741 A.
17. Βλ. ὅπ. παρ., σ. 311.

ὁ Δαμασκηνός, ὅτι δηλ. ἐξαιτίας τοῦ Ὅρου τῆς Χαλκηδόνας ἀποσχίστηκαν ἀπό τήν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, παρέμειναν ὅμως ὡς πρός ὅλα τά ἄλλα ὀρθόδοξοι («*προφάσει τοῦ ἐν Χαλκηδόνι συντάγματος τοῦ τόπου ἀποσχίσαντες τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τά δέ ἄλλα πάντα ὀρθόδοξοι ὑπάρχοντες*»). Καί μάλιστα θά πρέπει νά ποῦμε ὅτι ὁ ἅγ. Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός ἀναγκάζεται νά τό τονίσει αὐτό, γιά νά διακρίνει ἔτσι τό Διόσκορο καί τούς ὀπαδούς του ἀπ᾽ τούς ἀντιχαλκηδονίους ὀπαδούς τοῦ Εὐτυχοῦς, τούς Εὐτυχιανιστές, πού ἦταν οἱ πραγματικοί Μονοφυσίτες[18]. Οὔτε βέβαια καί τό γεγονός ὅτι ὁ Δαμασκηνός χαρακτηρίζει τό Διόσκορο ὡς «τόν Εὐτυχοῦς δογμάτων συνήγορον» σημαίνει ὅτι δέχεται τή δογματική ταυτότητα μεταξύ Διοσκόρου καί Εὐτυχοῦς, διότι τότε θά ἔπρεπε νά ἐντάξει τό Διόσκουρο στήν αἵρεση τῶν Εὐτυχιανιστῶν καί ὄχι νά τόν διακρίνει ἀπ᾽ αὐτούς. Ἁπλούστατα, ὁ παραπάνω χαρακτηρισμός σχετίζεται μόνο μέ τίς ἐνέργειες τοῦ Διοσκόρου στή «ληστρική» σύνοδο (449), ὅπου πράγματι μέ τή συνηγορία του ὑπέρ τοῦ Εὐτυχοῦς συνέβαλε ἀποφασιστικά στήν ἀθώωση τοῦ καταδικασμένου ἀπό τήν Ἐνδημοῦσα σύνοδο τοῦ 448 μονοφυσίτη αἱρεσιάρχη. Γνωρίζει ὅμως ἀσφαλῶς ὁ Δαμασκηνός ὅτι ὁ Διόσκορος καί οἱ ὀπαδοί του εἶχαν ἀναθεματίσει ἐκ τῶν ὑστέρων ρητά καί κατηγορηματικά τόν Εὐτυχή καί γι᾽ αὐτό ἄλλωστε, ἐκτός ἀπό τήν ἀπόσχισή τους ἀπό τήν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, λόγω τῆς ἄρνησής τους νά δεχτοῦν τήν Δ' Οἰκουμενική Σύνοδο, πράγμα πού συνιστᾶ τήν οὐσία τῆς αἵρεσής τους, τούς θεωρεῖ ὡς καθ᾽ ὅλα τά ἄλλα, δηλ. ὡς πρός τή διδασκαλία τους, ὀρθοδόξους. Αὐτή εἶναι ἡ σωστή ἀξιολόγηση της θεολογικῆς ταυτότητας τῶν Ἀντιχαλκηδονίων κατά τόν ἅγ. Ἰωάννη τό Δαμασκηνό. Καί αὐτό βέβαια δέν ἀποτελεῖ προσωπική μας ἀνακάλυψη. Τήν ἴδια ἄποψη ἐκπροσωποῦν καί δύο μεγάλοι Ἕλληνες δογματολόγοι ἐγνωσμένου ὀρθοδόξου φρονήματος καί διεθνοῦς ἐπιστημονικοῦ κύρους, οἱ ἀείμνηστοι Καθηγητές Ἰωάννης Καρμίρης καί π. Ἰωάννης Ρωμανίδης.

Συγκεκριμένα ὁ Ἰωάννης Καρμίρης στήν εἰσήγησή του

18. Βλ. σχετικά PG 94, 740 A-744 B.

κατά τή θεολογική συνάντηση Ὀρθοδόξων καί Ἀντιχαλκηδονίων στό Aarhus τῆς Δανίας τό 1964 ὑπογράμμισε ἐπί λέξει τά ἑξῆς: «*Ὁ κλασσικός δογματολόγος τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ἐξέφρασε ἐπιτυχῶς τή θετική στάση τῆς Ὀρθοδοξίας ἔναντι τῶν Μή-Χαλκηδονίων Χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς, ὅταν εἶπε ὅτι τούς θεωρεῖ ὡς "προφάσει τοῦ ἐν Χαλκηδόνι συντάγματος τοῦ τόπου ἀποσχίσαντας τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τά δέ ἄλλα πάντα ὀρθοδόξους ὑπάρχοντας". Λόγω αὐτῆς τῆς καταστάσεως, εἶναι ἀναγκαῖο νά γίνουν καί ἀπό τίς δυό πλευρές ἐντατικές προσπάθειες γιά τήν ἐπανένωσή των Μή-Χαλκηδονίων Ἐκκλησιῶν μέ τήν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία*»[19]. Στή συζήτηση μάλιστα πού ἔγινε μετά τήν εἰσήγησή του, ἔκανε τήν ἑξῆς σημαντική δήλωση, ἀφοῦ προηγουμένως, ὅπως τόνισε, μελέτησε ὁ ἴδιος τά σχετικά κείμενα ὄχι μόνο τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἀλλά καί τῶν ἡγετῶν τῶν Μή-Χαλκηδονίων, μεταξύ τῶν ὁποίων βεβαίως καί τοῦ Διοσκόρου: «*Κατέληξα στό συμπέρασμα ὅτι δέν ὑπάρχει πραγματική διαφορά μεταξύ Ὀρθοδόξων καί Μή-Χαλκηδονίων ὅσον ἀφορᾶ τήν οὐσία τοῦ χριστολογικοῦ δόγματος, καθ᾽ ὅσον ὅλοι δέχονται τή διδασκαλία τοῦ ἁγ. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ὑπάρχει διαφορά μόνο ὅσον ἀφορᾶ τήν ὁρολογία καί τή διατύπωση αὐτοῦ τοῦ δόγματος*»[20]. Ἀνάλογη ἐπίσης εἶναι καί ἡ στάση τοῦ π. Ἰωάννη Ρωμανίδη, ὁ ὁποῖος, θεωρώντας τούς Ἀντιχαλκηδονίους ὀπαδούς τοῦ Διοσκόρου ὀρθοδόξους ὡς πρός τήν οὐσία τῆς χριστολογικῆς διδασκαλίας τους, κάνει ἐπανειλημμένα λόγο στήν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσα μελέτη του γιά «Χαλκηδονίους καί Μή-Χαλκηδονίους Ὀρθοδόξους»[21], ἀφήνοντας σαφῶς νά διαφανεῖ ὅτι ἡ μόνη οὐσιαστική θεολογική διαφορά μεταξύ «Χαλκηδονίων καί Μή-

---

19. Βλ. J. N. Karmiris, «The Problem of the Unification of the Non-Chalcedonian Churches of the East with the Orthodox on the basis of Cyril's formula: "Mia physis tou Theou Logou sesarkomene"», στό *The Greek Orthodox Theological Review* 10 (1965), σ. 62. Βλ. καί P. Gregorios - W. H. Lazareth - N. A. Nissiotis, ὅπ. παρ., σ. 30 ἑξ.

20. Βλ. «DISCUSSION: Concerning the paper of Professor Karmiris», στό *The Greek Orthodox Theological Review* 10 (1965), σ. 75. Βλ. καί P. Gregorios - W. H. Lazareth - N. A. Nissiotis, ὅπ. παρ., σ. 43.

21. Βλ. J. S. Romanides, ὅπ. παρ., σ. 82 ἑξ.

Χαλκηδονίων Ὀρθοδόξων» εἶναι ἡ ἀποδοχή της Δ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

Ἐπειδή προφανῶς οἱ ἀντιρρήσεις τοῦ ἀγαπητοῦ συναδέλφου ἔναντι τῆς διδακτορικῆς διατριβῆς τοῦ κ. Κεσμίρη ὀφείλονται κυρίως στήν ἄρνησή του νά δεχθεῖ τό χαρακτηρισμό τοῦ Διοσκόρου καί τῶν Ἀντιχαλκηδονίων ὀπαδῶν του γενικότερα ὡς «ὀρθοδόξων», ἄς μᾶς ἐπιτραπεῖ ἐν προκειμένῳ νά ἀπαντήσουμε σέ ὁρισμένα ἐρωτήματα πού ἀναφύονται ἐνδεχομένως σχετικά μέ τό ζήτημα αὐτό. Νομιμοποιεῖται λ.χ. ἀπό ὀρθόδοξη ἄποψη νά χαρακτηρίζονται ὁ Διόσκορος καί οἱ ὀπαδοί του ὀρθόδοξοι, τή στιγμή πού στή συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας εἶναι καταδικασμένοι αἱρετικοί; Δέν ἐξισώνονται ἔτσι μέ μᾶς πού εἴμαστε μέλη τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας καί δέν ἀντιβαίνει ὁ χαρακτηρισμός αὐτός στή συνείδηση τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας πού τούς θεωροῦσαν αἱρετικούς;

Ἄν καί τά ἐρωτήματα αὐτά ἀπαντῶνται ἔμμεσα ἀπό ὅσα ἀναφέραμε πιό πάνω, γιά νά ἀπαντήσουμε σ᾽ αὐτά μέ σαφήνεια, θά πρέπει νά ἔχουμε ὑπόψη μας ὅτι *ἡ ἔννοια τῆς πραγματικῆς Ὀρθοδοξίας γιά τούς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας δέν εἶναι ἰδεολογική ἀλλά ἐκκλησιολογική*. Γι᾽ αὐτό καί οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας δέν διστάζουν ὄχι μόνο νά θεωροῦν ἁγίους καί μεγάλους διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας κάποιους προγενέστερους Πατέρες, οἱ ὁποῖοι, ἄν καί διατύπωσαν κάποιες ἐσφαλμένες δογματικές ἀπόψεις, βρίσκονταν πάντοτε μέχρι τό τέλος τῆς ἐπίγειας ζωῆς τους σέ πλήρη κοινωνία μέ τήν Ἐκκλησία, ὅπως λ.χ. ὁ Γρηγόριος Νύσσης καί ὁ ἱερός Αὐγουστῖνος, ἀλλά καί νά χαρακτηρίζουν «ὀρθοδόξους» ἐξ ἐπόψεως καθαρά ἰδεολογικῆς κάποιους αἱρετικούς πού διατήρησαν μέν τήν ὀρθοδοξία τους ὡς πρός τήν οὐσία τοῦ δόγματος, ἀλλά θεωρήθηκαν αἱρετικοί, γιατί διέκοψαν τήν κοινωνία τους μέ τήν Ἐκκλησία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ἐν προκειμένῳ εἶναι καί πάλι ὁ μεγάλος καί ἀκριβής δογματολόγος τῆς Ὀρθοδόξου Πίστεως, ὁ ἅγ. Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ὁ ὁποῖος ἀποδίδει τό χαρακτηρισμό τοῦ «ὀρθοδόξου» ὄχι μόνο στούς Ἀντιχαλκηδονίους ὀπαδούς τοῦ Διοσκόρου -πού δέν διέφεραν ἀσφαλῶς δογματικά σέ τίποτε ἀπό τό Διόσκορο-, ἀλλά καί σέ ἄλλους αἱρετικούς στό *Περί αἱρέσεων* ἔργο του.

Ἰδού πῶς περιγράφει ὁ Δαμασκηνός ἄλλες δυό αἱρετικές ὁμάδες, τούς *Ἱκέτες* καί τούς *Αὐτοπροσκόπτες*. «*Ἱκέται· οἵτινες ἀσκηταί μέν ὑπάρχουσιν, ὀρθόδοξοι ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ὄντες, συναγόμενοι δέ ἅμα γυναιξίν ἀσκητρίαις, ὕμνους τῷ Θεῷ προσφέρουσι μετά χορείας τινός καί ὀρχήσεως...*»[22]. «*Αὐτοπροσκόπται· πάντα μέν ὀρθόδοξοι ὑπάρχοντες, ἀδεῶς δέ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας καί κοινωνίας σφᾶς αὐτούς προφάσεώς τινος εὐτελοῦς ἕνεκα ἀποκόπτοντες*»[23].

Ἄν ἡ ἔννοια τῆς «Ὀρθοδοξίας» ἦταν μονοσήμαντη καί συνίστατο ἁπλῶς καί μόνο σέ μιά θεολογική ἰδεολογία καί τίποτε περισσότερο, οὐδέποτε θά ἦταν δυνατό ὁ ἅγ. Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, πού διακρίνεται γιά τή δογματική εὐαισθησία καί τήν ἀκριβολογία του, νά χαρακτηρίσει τούς παραπάνω αἱρετικούς ὡς «ὀρθοδόξους», καί μάλιστα τούς Αὐτοπροσκόπτες *ὡς κατά πάντα ὀρθοδόξους*. Κι᾿ αὐτό γιατί ὁ χαρακτηρισμός αὐτός θά σήμαινε τήν ἐξίσωση τῶν παραπάνω αἱρετικῶν μέ τά μέλη τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καί θά ἦταν ἀντίθετος μέ τήν προγενέστερη πατερική παράδοση, πού τούς θεωροῦσε αἱρετικούς. Κατά συνέπεια ἡ ὀρθοδοξία αὐτή πού ἀποδίδει ὁ Δαμασκηνός στούς παραπάνω αἱρετικούς ἀναφέρεται ἀποκλειστικά καί μόνο στήν οὐσία τοῦ δόγματος καί ἔχει ἁπλῶς ἰδεολογικό χαρακτήρα. Γιά τό Δαμασκηνό ὅμως ἡ ἰδεολογική αὐτή ὀρθοδοξία, τήν ὁποία τούς ἀποδίδει, δέν ἀρκεῖ, γιά νά τούς ἀμνηστεύσει ὡς αἱρετικούς. Γι᾿ αὐτό ἄλλωστε καί τούς περιλαμβάνει μεταξύ τῶν ἄλλων αἱρετικῶν στό *Περί αἱρέσεων* ἔργο του. Ἔχουμε μάλιστα τή γνώμη ὅτι ἰδιαίτερα ἡ περιγραφή πού κάνει γιά τούς Αὐτοπροσκόπτες δείχνει σαφέστατα κατά τί διαφέρει αὐτή ἡ ἰδεολογική ὀρθοδοξία ἀπό τήν πραγματική Ὀρθοδοξία, πού δέν εἶναι ἁπλως ἰδεολογία ἀλλά κοινωνία μέ τήν Ἐκκλησία. Εἶναι πράγματι ἐκπληκτικό ὅτι, καίτοι τούς χαρακτηρίζει κατά πάντα ὀρθοδόξους, ἐντούτοις τούς θεωρεῖ αἱρετικούς ὄχι γιά ἄλλη αἰτία, ἀλλά ἐπειδή ἀποκόπηκαν ἀπό τήν κοινωνία τῆς Ἐκκλησίας, ἐξαιτίας μιᾶς εὐτελοῦς, ὅπως λέει, προφάσεως, πού δέν εἶναι μάλιστα καί τόσο εὐτελής, ὅπως φαίνεται

22. Βλ. PG 94, 756 C-757 A.
23. Βλ. PG 94, 761 B.

ἀπό ὅσα ἀναφέρει στή συνέχεια. *Ἄλλο λοιπόν εἶναι ἡ ἰδεολογική ὀρθοδοξία, πού συνίσταται στήν ὀρθοδοξία κατά τήν οὐσία τοῦ δόγματος καί μπορεῖ νά ἀποδίδεται ἀκόμη καί σέ αἱρετικούς, καί ἄλλο ἡ πραγματική καί πλήρης Ὀρθοδοξία πού εἶναι κοινωνία μέ τήν Ἐκκλησία καί χαρακτηρίζει τούς Ὀρθοδόξους.* Μέ ἄλλα λόγια ἡ Ὀρθοδοξία κατά τό Δαμασκηνό, πού συνοψίζει ἐν προκειμένῳ τούς προγενέστερους Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, δέν εἶναι ἁπλῶς ἰδεολογική, ὅπως τονίσαμε καί προηγουμένως, ἀλλά ἐκκλησιολογική. Ἄν δέν ὑπάρχει ἡ ἐκκλησιολογική διάσταση τῆς Ὀρθοδοξίας, ἡ ἰδεολογική ὀρθοδοξία δέν φτάνει, γιά νά θεωρεῖται κάποιος Ὀρθόδοξος. Ἡ κοινωνία μέ τήν Ἐκκλησία εἶναι πού δίνει στήν ἰδεολογική ὀρθοδοξία τήν πληρότητα καί τό ἁγιοπνευματικό περιεχόμενο τῆς ἐκκλησιαστικῆς Ὀρθοδοξίας.

Κατά συνέπεια, ἄν γίνει κατανοητό ὅτι οἱ Πατέρες μποροῦν νά ἀποδίδουν ἰδεολογική ὀρθοδοξία ἀκόμη καί σέ αἱρετικούς, ὅταν βεβαίως τήν διαπιστώνουν, κανείς δέν θά πρέπει νά σκανδαλίζεται καί νά νομίζει ὅτι, ὅταν γίνεται λόγος γιά τήν ὀρθοδοξία τοῦ Διοσκόρου καί τῶν Ἀντιχαλκηδονίων ὀπαδῶν του, ἀμφισβητοῦνται οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας πού τούς θεωροῦν αἱρετικούς καί θίγεται μέ τόν τρόπο αὐτό ἡ ὀρθόδοξη συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας. Μόνον αὐτός πού δέν διακρίνει τήν Ὀρθοδοξία τῆς Ἐκκλησίας ἀπό τήν ἰδεολογική ὀρθοδοξία ὁρισμένων αἱρετικῶν μπορεῖ νά φτάσει σέ τέτοιου εἴδους συμπεράσματα. *Κι᾽ αὐτό γιατί ἀδυνατεῖ νά καταλάβει ὅτι, ὅταν ἐκφέρονται ἐπιστημονικές ἀπόψεις γιά τήν ὀρθοδοξία τοῦ Διοσκόρου καί τῶν ὀπαδῶν του, πρόκειται ἀποκλειστικά καί μόνο γιά τήν ἰδεολογική ὀρθοδοξία καταδικασμένων στή συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας αἱρετικῶν, καί ἡ ὀρθοδοξία αὐτή δέν ταυτίζεται μέ τήν Ὀρθοδοξία τῆς Ἐκκλησίας.* Θά θέλαμε ἐν προκειμένῳ νά ρωτήσουμε: Θίγεται μήπως ἡ ὀρθόδοξη συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας ἤ ὁ αἱρετικός χαρακτήρας τῶν Ἱκετῶν καί τῶν Αὐτοπροσκοπτῶν, ὥστε νά νομίζει κανείς ὅτι οἱ Πατέρες ἔκαναν λάθος πού τούς θεωροῦσαν αἱρετικούς, ὅταν ὁ Δαμασκηνός τούς χαρακτηρίζει «ὀρθοδόξους», καί μάλιστα τούς Αὐτοπροσκόπτες ὡς κατά «πάντα ὀρθοδόξους»; -Κατηγορηματικά καί ἀπολύτως ὄχι. Γιατί ὁ Δαμασκηνός ξέρει ὅτι κάνει λόγο γιά τήν ἰδεολογική ὀρθοδοξία συγκε-

κριμένων αἱρετικῶν. Γι᾿ αὐτό καί δέν ἐνοχλεῖται καθόλου, χαρακτηρίζοντάς τους ὡς «ὀρθοδόξους». Μέ ἄλλα λόγια τό θέμα τῆς ἰδεολογικῆς ὀρθοδοξίας ἤ αἵρεσης τοῦ Διοσκόρου καί τῶν ὀπαδῶν του δέν εἶναι θέμα πού ἐνδιαφέρει τήν Ἐκκλησία, ἀλλά μόνο τήν ἐπιστήμη. *Γιά τήν Ἐκκλησία τό θέμα εἶναι ἤδη λυμένο: ὁ Διόσκορος καί οἱ Ἀντιχαλκηδόνιοι ὀπαδοί του, ὅπως τό ἔχουμε τονίσει πολλές φορές, εἶναι αἱρετικοί, γιατι ἀρνήθηκαν νά δεχθοῦν τήν οἰκουμενική ἀποφαση τῆς Ἐκκλησίας κατά τήν Δ΄ Οἰκουμενική Σύνοδο.* Ὡστόσο, ἐπειδή τό θέμα τῆς ἰδεολογικῆς ὀρθοδοξίας ἤ αἵρεσης τοῦ Διοσκόρου καί τῶν ὀπαδῶν του παρουσιάζει κυρίως καί κατ᾿ ἐξοχήν ἐπιστημονικό ἐνδιαφέρον, εἶναι ἔργο τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης, καί ἰδιαίτερα τῶν κλάδων τῆς Ἱστορίας τῶν Δογμάτων καί τῆς Δογματικῆς, νά ἀπαντήσουν σέ ἐπιμέρους ἐρωτήματα πού ἀνακύπτουν κατά τή μελέτη τῶν ἔργων τους ἤ ἄλλων συναφῶν πηγαίων κειμένων. Τέτοια ἐρωτήματα λ.χ. θά μποροῦσαν νά εἶναι: α) ἄν ὁ Διόσκορος καί οἱ Ἀντιχαλκηδόνιοι ὀπαδοί του δέχονται τήν ὁμοουσιότητα τῆς ἀνθρώπινης φύσης τοῦ Χριστοῦ μέ τή δική μας φύση ἤ ὄχι, β) ἄν παράλληλα μέ τήν κοινοποίηση τῶν φυσικῶν ἰδιωμάτων στό πρόσωπο τοῦ σαρκωμένου Λόγου δέχονται ἤ ὄχι καί τή διάκρισή τους σέ θεοπρεπῆ καί ἀνθρωποπρεπῆ, ἀποδίδοντας τά θεοπρεπῆ στή θεότητα καί τά ἀνθρωποπρεπῆ στήν ἀνθρωπότητα τοῦ Χριστοῦ, γ) ἄν τό «ἐκ δύο φύσεων» καί τό «μία φύσις μετά τήν ἕνωσιν» νοοῦνται κατ᾿ αὐτούς μέ τήν κυρίλλεια ἤ μέ τήν εὐτυχιανική σημασία, δ) ἄν ἡ ἄρνησή τους νά δεχθοῦν «δύο φύσεις» ἐν Χριστῷ ὀφείλεται στήν ἀποδοχή τῆς μονοφυσιτικης Χριστολογίας του Εὐτυχους ἤ στό φόβο τους ἔναντι τῆς δυοφυσιτικῆς Χριστολογίας τοῦ Νεστορίου κλπ. Καί ἐδῶ ἀσφαλῶς τό λόγο ἔχουν οἱ εἰδικές ἐπιστημονικές μελέτες ἤ διδακτορικές διατριβές, τά συμπεράσματα τῶν ὁποίων, ὅποια καί νά εἶναι, δέν θίγουν καθόλου τήν ἀξιολόγηση καί τήν πίστη τῆς Ἐκκλησίας γιά τούς Ἀντιχαλκηδονίους. Στά ἐπιστημονικά αὐτά θέματα «καί τό ἐπιτυγχάνειν οὐκ ἄχρηστον, καί τό διαμαρτάνειν ἀκίνδυνον», κατά τή σοφή ἔκφραση τοῦ ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου[24]. Μόνο ἄν

24. Βλ. *Λόγος Θεολογικός Α΄, Πρός Εὐνομιανούς προδιάλεξις*, 10, PG 36, 25 A.

κάποιος συγχέει ἤ ταυτίζει τήν ἰδεολογική ὀρθοδοξία, πού μπορεῖ νά χαρακτηρίζει ἀκόμη καί αἱρετικούς, μέ τήν πραγματική Ὀρθοδοξία, πού εἶναι πλήρης κοινωνία μέ τήν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, μπορεῖ νά ἐνοχλεῖται ἀπό τά συμπεράσματα τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας καί νά πιστεύει ὅτι, *γιά νά δικαιωθεῖ ὁ χαρακτηρισμός τοῦ Διοσκόρου καί τῶν ὀπαδῶν του ὡς αἱρετικῶν, θά πρέπει ὁπωσδήποτε καί κατ᾽ ἀνάγκην νά ὑπάρχουν σ᾽ αὐτούς αἱρετικά στοιχεῖα καί ὡς πρός τήν οὐσία τοῦ δόγματος.* Ἄν δέν τόν προβληματίζει τουλάχιστον τό γεγονός ὅτι ὁ ἅγ. Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ἀναφερόμενος σέ αἱρετικούς (τούς Ἀντιχαλκηδονίους, τούς Ἱκέτες καί τούς Αὐτοπροσκόπτες) τούς χαρακτηρίζει «ὀρθοδόξους», δέν θά μπορέσει ποτέ νά κατανοήσει τήν εἰδοποιό διαφορά μεταξύ ἐκκλησιολογικῆς καί ἰδεολογικῆς θεώρησης τῶν αἱρέσεων ἤ πιό συγκεκριμένα μεταξύ τῆς ποιμαντικῆς ἀντιμετώπισης καί τῆς ἐπιστημονικῆς ἀξιολόγησής τους καί νά ἀπαλλαγεῖ ἔτσι πλήρως ἀπό τό «σκάνδαλο» τῆς ἰδεολογικῆς καί ἐπιστημονικῆς ἀξιολόγησης τῶν Ἀντιχαλκηδονίων, δηλ. τοῦ Διοσκόρου καί τῶν ὀπαδῶν του, ὡς «ὀρθοδόξων».

Μετά τίς βασικές αὐτές ἐπισημάνσεις καί διευκρινήσεις, ἄς ἔλθουμε ἤδη στό δεύτερο λόγο πού κατά τόν ἀγαπητό συνάδελφο κλονίζει τήν ἐπιστημονική ἀξιοπιστία τῆς διατριβῆς τοῦ κ. Κεσμίρη. Πρόκειται, ὅπως ἀναφέραμε στήν ἀρχή, γιά τήν ἔννοια, μέ τήν ὁποία ὁ κ. Κεσμίρης ἀντιλαμβάνεται τό δογματικό περιεχόμενο τῶν «δύο ἐπιστολῶν τοῦ Διοσκόρου» ἀπό τόν τόπο τῆς ἐξορίας του[25].

Πρίν ὅμως εἰσέλθουμε στήν ἐξέταση τῶν ἀντιρρήσεων τοῦ ἀγαπητοῦ συναδέλφου σχετικά μέ τά συμπεράσματα τῆς διατριβῆς μέ βάση τίς δύο αὐτές ἐπιστολές, θά πρέπει νά ἀναφερθοῦμε στή φράση πού διατύπωσε ὁ Διόσκορος στή Χαλκηδόνα, «τό ἐκ δύο (ἐνν. φύσεων) δέχομαι, τό δέ δύο οὐ δέχομαι», τήν ὁποία φράση ἐμπλέκει ὁ ἀγαπητός συνάδελφος μέ τό δογματικό περιεχόμενο τῶν δύο μεταχαλκηδόνιων ἐπιστολῶν, θεωρώντας την ὡς δηλωτική τῆς μονοφυσιτικῆς Χριστολογίας τοῦ Διοσκόρου[26].

---

25. Βλ. ὅπ. παρ., σ. 314.
26. Βλ. ὅπ. παρ.

Δυστυχῶς θά πρέπει νά ὑπογραμμίσουμε ὅτι καί στήν προκειμένη περίπτωση ὁ κ. Τσελεγγίδης παρανοεῖ τήν παραπάνω φράση τοῦ Διοσκόρου. Κατ' ἀρχήν ἡ φόρμουλα «ἐκ δύο φύσεων» τῆς φράσης αὐτῆς, ὅπως χρησιμοποιεῖται ἀπό τό Διόσκορο, ὄχι μόνο δέν νοεῖται μονοφυσιτικά, ἀλλά τουναντίον, ἔχει σαφῶς ἀντιμονοφυσιτικό καί συγκεκριμένα ἀντιευτυχιανικό χαρακτήρα, γιατί, ὅπως θά πρέπει νά εἶναι γνωστό, ὁ Εὐτυχής ἀρνοῦνταν νά ὁμολογήσει τόν Χριστό «ἐκ δύο φύσεων». «*Μή γένοιτο*», ἔλεγε, «*ἐμέ εἰπεῖν ἐκ δύο φύσεων τόν Χριστόν ἤ φυσιολογεῖν τόν Θεόν μου*»[27]. Ὁμολογοῦσε μόνο «ἐκ δύο φύσεων γεγενῆσθαι τόν Κύριον ἡμῶν πρό τῆς ἑνώσεως»[28], καί «ἐκ δύο φύσεων» ἕνωση[29], γιά νά ἔχει τήν ἄνεση νά ὁμολογήσει μετά τήν ἕνωση μία φύση. Γιά τόν Εὐτυχή τό νά ὁμολογεῖ κανείς «ἐκ δύο φύσεων» τόν Χριστό σήμαινε ὅτι δεχόταν «δύο φύσεις» μετά τήν ἐνανθρώπηση[30]. Ὅπως προκύπτει ὅμως ἀπό τά Πρακτικά, ὁ Διόσκορος σέ ἀντίθεση μέ τόν Εὐτυχή ἀπέδιδε τό «ἐκ δύο φύσεων» στόν Χριστό ὄχι μόνο πρίν ἀπό τήν ἕνωση, ἀλλά καί μετά τήν ἕνωση ἤ τήν ἐνανθρώπηση, ὅπως καί ὁ ἅγ. Κύριλλος μετά τίς Διαλλαγές τοῦ 433, γιά νά τονίσει τόσο τή δυαδικότητα τῶν φύσεων ὅσο καί τήν ἑνότητα τοῦ προσώπου ἐν Χριστῷ[31]. Πρέπει μάλιστα νά ὑπογραμμίσουμε ἰδιαίτερα ὅτι τή φόρμουλα «ἐκ δύο φύσεων» τή χρησιμοποίησε ὁ Διόσκορος στή Χαλκηδόνα, συμφωνώντας ἐν προκειμένῳ μέ τήν ὁμολογία τοῦ Λογγίνου Χερσῶνος, ὁ ὁποῖος στήν Ἐνδημοῦσα σύνοδο τοῦ 448 εἶχε δηλώσει ὅτι προσκυνεῖ «*μετά τήν ἐνανθρώπησιν τήν ἐκ δύο φύσεων θεότητα τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καί σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ*»[32]. Ἄλλωστε, ὅπως τονίσαμε ἤδη σέ εἰδική

---

27. Βλ. ACO II, 1, 1, 136.

28. Βλ. ACO II, 1, 1, 143.

29. Βλ. ACO II, 1, 1, 140.

30. Βλ. ἐν προκειμένῳ Γ. Δ. Μαρτζέλου, ὅπ. παρ., σ. 129 κ.ἑ.

31. Βλ. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, *Ἐπιστολή 39, Πρός Ἰωάννην ἐπίσκοπον Ἀντιοχείας*, PG 77, 180 B· ACO II, 1, 1, 110· *Ἐπιστολή 45, Πρός Σούκκενσον ἐπίσκοπον Διοκαισαρείας ἐπιστολή Α'*, PG 77, 232 D· 233 A· ACO I, 1, 6, 153-154. Πρβλ. τοῦ ἴδιου, *Ἐπιστολή 40, Πρός Ἀκάκιον ἐπίσκοπον Μελιτηνῆς*, PG 77, 193 C· ACO I, 1, 4, 27. Βλ. καί Γ. Δ. Μαρτζέλου, ὅπ. παρ., σ. 128.

32. Βλ. ACO II, 1, 120.

μελέτη, ἐπειδή ἡ φόρμουλα αὐτή, ἀποδιδόμενη στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, δηλ. μετά τήν ἐνανθρώπηση, εἶχε σαφῶς ἀντι-ευτυχιανικό χαρακτήρα, γι᾽ αὐτόν ἀκριβῶς τό λόγο καί οἱ Πατέρες τῆς Χαλκηδόνας τήν συμπεριέλαβαν στόν ἀρχικό Ὅρο πού συνέταξαν καί ὑποστήριξαν σθεναρά τήν ὀρθοδοξία της ἔναντι τῶν αὐτοκρατορικῶν ἀντιπροσώπων πού ζητοῦσαν τήν ἀπάλειψή της, μέ τό αἰτιολογικό ὅτι τήν εἶχε δεχτεῖ ὁ Διόσκορος[33]. Εἶναι βέβαια γεγονός ὅτι ὁ κ. Κεσμίρης, ὅπως τό ἐπισημάναμε ἤδη στήν Εἰσηγητική μας Ἔκθεση (σ. 6 ἑξ.), καίτοι ἀναφέρεται στή διατριβή του στό δυοφυσιτικό καί κυρίλλειο χαρακτήρα τῆς φόρμουλας αὐτῆς πού ἦταν ἀποδεκτή ἀπό τό Διόσκορο καί περιλήφθηκε, ὅπως εἴπαμε, ἀπό τούς Πατέρες τῆς Χαλκηδόνας στόν ἀρχικό Ὅρο πού συνέταξαν, δέν ἐκμεταλλεύεται ἀρκούντως τά συμπεράσματα τῆς νεότερης ἔρευνας σχετικά μέ τόν ὀρθόδοξο δυοφυσιτικό καί ἀντιευτυχιανικό χαρακτήρα τῆς φόρμουλας αὐτῆς τοῦ Διοσκόρου καί τοῦ ἀρχικοῦ Ὅρου. Πιστεύουμε ὡστόσο ὅτι θά θελήσει νά καλύψει τό κενό αὐτό κατά τήν ἔκδοση τῆς διατριβῆς του.

Ἐξάλλου τό γεγονός ὅτι ὁ Διόσκορος ὁμολογοῦσε μόνο τό «ἐκ δύο φύσεων» καί ἀπέφευγε νά δεχθεῖ τό «δύο φύσεις» δέν σημαίνει ὅτι ἦταν αἱρετικός στή Χριστολογία του, ὅπως νομίζει ὁ ἀγαπητός συνάδελφος. Τό ἀντιμονοφυσιτικό του φρόνημα τό ἐξέφραζε μέ βάση τήν ὁμολογία τῆς φόρμουλας «ἐκ δύο φύσεων» πού τήν ἀπέδιδε στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ καί ὄχι μόνο στήν ἕνωση ἤ πρό τῆς ἑνώσεως τῶν φύσεων, ὅπως ἔκανε ὁ Εὐτυχής. Ἄλλωστε ἤδη στήν Ἐνδημοῦσα σύνοδο τοῦ 448 τό «ἐκ δύο φύσεων» ἀποδιδόμενο στό Χριστό ἦταν δογματικά ἰσοδύναμο μέ τό «δύο φύσεις»[34] καί γι᾽ αὐτό ἀρνοῦνταν, ὅπως εἴπαμε, νά τό δεχτεῖ ὁ Εὐτυχής. Τό ὅτι ὁ Διόσκορος ἀπέφευγε νά δεχθεῖ ρητά «δύο φύσεις», αὐτό τό ἔκανε, γιατί τό «δύο φύσεις» γι᾽ αὐτόν, ὅπως ἄλλωστε καί γιά τόν ἅγ. Κύριλλο, ἰδιαίτερα πρίν ἀπό τίς Διαλλαγές τοῦ 433, σήμαινε «δύο πρόσωπα», δηλ. Νεστοριανισμό. Τό τεράστιο λάθος τοῦ Διοσκόρου, πού ἀποκορυφώθηκε ἤδη στή

---

33. Βλ. σχετικά Γ. Δ. Μαρτζέλου, ὅπ. παρ., σ. 127 κ.ἑ.

34. Βλ. ACO II, 1, 1, 145: «Ὁ μή λέγων ἐκ δύο φύσεων καί δύο φύσεις οὐ πιστεύει ὀρθῶς».

«ληστρική» σύνοδο (449) μέ τήν ἐκκλησιαστική του πολιτική, ἦταν ἀκριβῶς ὅτι τίναξε στόν ἀέρα τίς Διαλλαγές τοῦ 433 καί προτίμησε γιά τίς χριστολογικές διατυπώσεις του *σχεδόν ἀποκλειστικά* τή χριστολογική ὁρολογία τοῦ Κυρίλλου πρίν ἀπό τίς Διαλλαγές τοῦ 433[35]. Πρέπει ὅμως νά ὁμολογήσουμε ὅτι τοσο ἡ ἐκκλησιαστική του πολιτική ὅσο καί οἱ ὁρολογικές ἐπιλογές του γιά τή διατύπωση τῆς Χριστολογίας του ὑπαγορεύτηκαν ἀπό τίς ἀκρότητες ὁρισμένων Ἀντιοχειανῶν, οἱ ὁποῖοι ἐκμεταλλευόμενοι τίς Διαλλαγές τοῦ 433 προωθοῦσαν τό νεστοριανικό δυοφυσιτισμό, διαδίδοντας τά συγγράμματα τοῦ Διοδώρου Ταρσοῦ καί τοῦ Θεοδώρου Μοψουεστίας. Γι᾽ αὐτό ἀκριβῶς ὁ Διόσκορος δέν ἤθελε κἄν νά γίνεται λόγος γιά δυό φύσεις μετά τήν ἕνωση. Οἱ μόνες κατάλληλες χριστολογικές φόρμουλες πού μποροῦσαν γι᾽ αὐτόν νά ἐκφράσουν τό ὀρθόδοξο χριστολογικό δόγμα ἦταν οἱ κυρίλλειες φόρμουλες «ἐκ δύο φύσεων» καί «Μία φύσις ἤ ὑπόστασις τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένη».

Κι᾽ ἄς ἔλθουμε τώρα στά ἐπιχειρήματα τοῦ ἀγαπητοῦ συναδέλφου σχετικά μέ τίς «δύο ἐπιστολές τοῦ Διοσκόρου ἀπό τήν ἐξορία του στή Γάγγρα» καί κατ᾽ ἀρχήν στήν παρατήρησή του ὅτι «στήν *Πρός Σεκουνδίνο Ἐπιστολή* του ὁ Διόσκορος δέχεται ὅτι ἡ ἀνθρώπινη φύση πού προσέλαβε ὁ Θεός Λόγος ἀπό τήν Παρθένο Μαρία καί τό Ἅγιο Πνευμα εἶναι ὁμοούσια μέ μᾶς... Δέν λέει ὅμως τίποτα... γιά τό πως ἡ ἀνθρώπινη φύση τελει ἐν τῇ ἑνώσει της μέ τό Θεό Λόγο»[36].

Δυστυχως καί στό σημεῖο αὐτό πρέπει νά τονίσουμε ὅτι ἡ παρατήρηση αὐτή του ἀγαπητου συναδέλφου δέν τεκμηριώνει τήν ἄποψή του γιά τό μονοφυσιτικό χαρακτήρα τῆς Χριστολογίας του Διοσκόρου· ὄχι μόνο γιατί στήν ἐπιστολή αὐτή ὁ Διόσκορος δέχεται τήν ὁμοουσιότητα της ἀνθρώπινης φύσης του Χριστου μέ τήν κοινή ἀνθρώπινη φύση, πράγμα πού ἀρνουνταν ὁ Εὐτυχής, ἀλλά καί γιατί ἤδη στή Χαλκηδόνα, ὅπως εἴδαμε, δήλωσε σαφῶς καί κατηγορηματικά ὅτι δέχεται τήν ἀσύγχυτη, ἄτρεπτη καί

---

35. Βλ. σχετικά Γ. Δ. Μαρτζέλου, ὅπ. παρ., σ. 32. Λέμε «σχεδόν ἀποκλειστικά», διοτι, ὅπως ἀναφεραμε καί πιό πανω, ἡ φραση «ἐκ δύο φύσεων» χρησιμοποιήθηκε ἀπό τόν Κύριλλο μετά τίς Διαλλαγές του 433.

36. Βλ. ὅπ. παρ., σ. 314.

ἀδιαίρετη ἕνωση τῶν δύο φύσεων. Τί παραπάνω περίμενε ὁ ἀγαπητός συνάδελφος νά μᾶς πεῖ ὁ Διόσκορος στήν ἐπιστολή αὐτή, γιά νά δηλώσει πῶς ἡ ὁμοούσια μέ μᾶς ἀνθρώπινη φύση τοῦ Χριστοῦ «τελεῖ ἐν τῇ ἑνώσει της μέ τό Θεό Λόγο»;

Ὅσον ἀφορᾶ ἐπίσης τό χωρίο τῆς δεύτερης ἐπιστολῆς πού ἐπικαλεῖται ὁ ἀγαπητός συνάδελφος, γιά νά ἀποδείξει ὅτι «ὁ Διόσκορος δέν δέχεται μετά τήν ἕνωση τήν ὁμοουσιότητα τῆς ἀνθρώπινης φύσεως τοῦ Χριστοῦ μέ μᾶς»[37], θά πρέπει νά ὑπογραμμίσουμε ὅτι τό χωρίο αὐτό εἶναι τό μοναδικό σωζόμενο χωρίο μιᾶς ἀποδιδόμενης στό Διόσκορο ἐπιστολῆς πού φέρεται ὅτι στάλθηκε ἐπίσης ἀπό τόν τόπο τῆς ἐξορίας του πρός τούς μοναχούς τῆς Ἀλεξάνδρειας. Ὅπως ὅμως μέ ἰσχυρά ἐπιχειρήματα ὑποστήριξε στή διατριβή του ὁ κ. Κεσμίρης, ἡ ἐπιστολή αὐτή ὑπῆρξε κατά πάσα πιθανότητα «ψευδεπίγραφο θεολογικό κείμενο, τό ὁποῖο ἀπέδωσαν στό Διόσκορο οἱ θεολογικοί του ἀντίπαλοι», ὄχι μόνο γιατί ἀναφέρεται γιά πρώτη φορά τόν Στ′ αἰ., δηλ. ἕνα αἰώνα μετά τήν ὑποτιθέμενη συγγραφή της, καί μάλιστα ἀπό Ὀρθοδόξους, τό μοναχό Εὐστάθιο καί τόν αὐτοκράτορα Ἰουστινιανό, ἀλλά καί γιατί ἀπό ἄποψη δογματική εἶναι τελείως ἀντίθετη πρός τίς χριστολογικές θέσεις τῆς ἀναμφισβήτητα γνήσιας ἐπιστολῆς τοῦ Διοσκόρου *Πρός Σεκουνδίνο*[38].

Κατά συνέπεια δέν μποροῦμε νά στηριζόμαστε σέ ἀμφισβητούμενα κείμενα, γιά νά βγάλουμε ἀκριβῆ θεολογικά συμπεράσματα, ὅταν ἔχουμε ἀδιαμφισβήτητα κείμενα, καί μάλιστα τῆς αὐτῆς χρονικῆς περιόδου, ὅπως εἶναι λ.χ. ἡ ἐπιστολή τοῦ Διοσκόρου *Πρός Σεκουνδίνο*. Παρόλα αὐτά εἶναι πρός τιμήν τοῦ κ. Κεσμίρη ὅτι δέν ἀγνόησε τήν ἐν λόγω ἐπιστολή, ἀλλά προσπάθησε νά ἑρμηνεύσει τό ἀνωτέρω προβληματικό χωρίο της μέ βάση τόσο τήν ἀδιαμφισβήτητη ἐπιστολή τοῦ Διοσκόρου *Πρός Σεκουνδίνο*, ὅσο καί ἀνάλογα κείμενα τοῦ ἁγ. Κυρίλλου. Στό σημεῖο αὐτό θά πρέπει νά ἐπισημάνω ὅτι τά παράλληλα

37. Βλ. ὅπ. παρ.

38. Βλ. Ἠλ. Δ. Κεσμίρη, *Ἡ Χριστολογία καί ἡ ἐκκλησιαστική πολιτική τοῦ Διοσκόρου Ἀλεξανδρείας* (διδακτορική διατριβή), Θεσσαλονίκη 2000, σ. 163.

κείμενα τῶν ἁγ. Κυρίλλου καί Ἀθανασίου, πού συσχετίζει ὁ κ. Κεσμίρης μέ τό ἀνωτέρω προβληματικό χωρίο, δέν ἀναφέρονται στήν ὑπεροχή τοῦ Χριστοῦ ἔναντι τοῦ Μωυσῆ μόνο κατά τή θεία του φύση, ὅπως ἐσφαλμένα ἰσχυρίζεται ὁ ἀγαπητός συνάδελφος[39], ἀλλά καί κατά τήν ἀνθρώπινη φύση του· ἀναφέρονται σέ ὁλόκληρο τόν Χριστό, στή θεανθρώπινη ὀντότητα τοῦ σαρκωμένου Λόγου. Γι᾽ αὐτό ἀκριβῶς ὁ κ. Κεσμίρης ἀξιοποιεῖ στό σημεῖο αὐτό τή θέση τῶν ἁγ. Κυρίλλου καί Ἀθανασίου γιά τήν ὑπεροχή τοῦ Χριστοῦ ἔναντι τοῦ Μωυσῆ.

Τέλος, ὅσον ἀφορᾶ τόν τρίτο λόγο πού ἐπικαλεῖται ὁ ἀγαπητός συνάδελφος, γιά νά κλονίσει τήν ἐπιστημονική ἀξιοπιστία τῆς διατριβῆς τοῦ κ. Κεσμίρη, ἔχουμε νά παρατηρήσουμε τά ἑξῆς: Ἡ μελέτη τοῦ Karam Khella, «Dioskoros I. von Alexandrien. Theologie und Kirchenpolitik», στό *Les Coptes, The Copts, Die Kopten*, Bd. 2 (I. Teil), Hamburg 1981, σ. 9-282· Bd. 3 (II. Teil), Hamburg 1983, σ. 13-11, στήν ὁποία ἀναφέρεται, μέ σκοπό νά ἀμφισβητήσει τήν πρωτοτυπία τῆς ἐν λόγω διατριβῆς[40], παρά τόν παρεμφερή της τίτλο, ἐξετάζει τήν προσωπικοτητα καί τήν ἐκκλησιαστική πολιτική τοῦ Διοσκόρου (Κεφάλαια Α′ καί Β′ ἀντίστοιχα) τελείως ἀνεξάρτητα ἀπό τή θεολογία του (Κεφάλαιο Γ′), ἐπιχειρώντας νά δώσει μιά ἀναλυτική καί σφαιρική ταυτόχρονα εἰκόνα τῆς σκέψης καί τῆς δράσης τοῦ ἀντιχαλκηδόνιου πατριάρχη. Δέν ὑπεισέρχεται σέ μιά ἐσωτερική συσχέτιση τῆς Χριστολογίας τοῦ Διοσκόρου μέ τήν ἐκκλησιαστική του πολιτική. Δέν ἐξετάζει μέ ἄλλα λόγια τήν ὀργανική ἑνότητα μεταξύ Χριστολογίας καί ἐκκλησιαστικης πολιτικῆς τοῦ Διοσκόρου, τό ἄν δηλ. καί κατά πόσο ἡ Χριστολογία του προσδιόρισε τήν ἐκκλησιαστική του πολιτική καί ἀντίστροφα, πράγμα τό ὁποῖο κάνει ὁ κ. Κεσμίρης στή διδακτορική του διατριβή. Καί ἀκριβῶς, ἐπειδή κατά τήν ἐνασχόλησή μας μέ τόν Ὅρο τῆς Χαλκηδόνας ἤμασταν οἱ πρωτοι πού χρησιμοποιήσαμε στήν ἑλληνική βιβλιογραφία τή μελέτη αὐτή καί ἐπισημάναμε αὐτό τό κενό, τό ὁποιο θεωρουμε

39. Βλ. ὅπ. παρ., σ. 315.
40. Βλ. ὅπ. παρ., σ. 315 ἑξ.

σημαντικό γιά τή σωστή κατανόηση τόσο τῆς Χριστολογίας ὅσο καί τῆς ἐκκλησιαστικῆς πολιτικῆς τοῦ Διοσκόρου, γι᾽ αὐτό ἀναθέσαμε στόν ὑποψήφιο τότε διδάκτορα τήν ἐκπόνηση διδακτορικῆς διατριβῆς μέ τό ἴδιο περίπου θέμα. Καί ἔχω τή γνώμη ὅτι ἡ ἐν λόγω διατριβή, παρά τίς ὅποιες ἀτέλειες παρουσιάζει, τίς ὁποῖες ἄλλωστε ἐπισημάναμε στήν Εἰσηγητική μας Ἔκθεση, πέτυχε τό στόχο της καλύπτοντας αὐτό τό κενό σέ μεγάλο βαθμό.

* * *

Κατακλείοντας συμπερασματικά θά ἤθελα νά τονίσω ὅτι, παρά τή διαφορετική γνώμη τοῦ συναδέλφου κ. Τσελεγγίδη, ἡ διδακτορική διατριβή τοῦ κ. Κεσμίρη ὄχι μόνο δέν χάνει τήν πρωτοτυπία της, ἀλλά τόσο ἡ ἔννοια μέ τήν ὁποία ἀντιλαμβάνεται ὁ συγγραφέας της τό δογματικό περιεχόμενο τῶν ὑποτιθέμενων δύο ἐπιστολῶν τοῦ Διοσκόρου ἀπό τόν τόπο τῆς ἐξορίας του, ὅσο καί ἡ μέθοδος, τήν ὁποία ἀκολούθησε κατά τήν ἀνάπτυξη τοῦ θέματός του, εἶναι ἀπολύτως σωστές, καί δικαίως ἡ Ἑπταμελής Ἐξεταστική Ἐπιτροπή, ἐκτός βεβαίως τοῦ ἀγαπητοῦ συναδέλφου, ἐνέκρινε τήν ἐν λόγω διατριβή.

Βιβλιοκρισίαι

Διπτυχα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος 2003, Ἔκδοσις Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Κανοναριον- Ἐπετηρίς, Ἀθῆναι 2003, σχ. 12ο, σσ. 1246.

Αἰσίως τά Δίπτυχα διανύουν τό ἑβδομηκοστόν ἔνατον ἔτος τῆς κυκλοφορίας τους (ἡ ἀρίθμ. εἶναι ἑνιαία μέ τό Ἡμερολόγιον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος μέ τήν ἐποπτεία Συνοδικῆς Ὑποεπιτροπῆς, ἡ ὁποία καί εἶχε τήν ὑπευθυνότητα γιά τήν παρουσίασή τους. Ἡ κυκλοφορία τους δέν πρόσθεσε τίποτε τό ἰδιαίτερο ἀφοῦ καμία ἐνημέρωση δέν ἔγινε γιά τήν παρουσία πολλῶν νέων μητροπολιτῶν σέ πολλές μητροπόλεις ἐντός καί ἐντός τοῦ Ἑλλαδικοῦ χώρου.

Οἱ διοικητικές μεταβολές εἶναι ἀπαραίτητες καί πρέπει νά συνοδεύονται μέ τό χρόνο πού κυκλοφοροῦν τά Δίπτυχα, γιατί ἡ χρήση τους δέν περιορίζεται μόνο γιά τήν ἐκκλησιαστική τάξη, ἀλλά πολλοί εἰναι ἐκεῖνοι πού τά ἀγοράζουν καί τά συμβουλεύονται γιά πολλαπλά θέματα. Εὐτυχῶς τουλάχιστον πού τό πρωτο μέρος προσαρμόστηκε μέ τό ἡμερολογιακό ἔτος του 2003 καί δέν ἐπέφερε σύγχυση στό ἑορτολόγιο.

Ἡ ἀξία τῶν Διπτύχων εἶναι σημαντική γιά τίς πολύτιμες πληροφορίες πού περικλείουν οἱ σελίδες τους. Τά ἱστορικά γεγονότα πού ἀναγράφονται στίς σελίδες κα′-κη′ γιά κάθε ἐπιστήμονα πού θέλει νά παρακολουθήσει τή ζωή τῆς Ἐκκλησίας εἶναι τό πρωτο βημα τῆς ἔρευνας. Ἀκολουθοῦν τά Πασχάλια τοῦ ΚΑ′ αἰώνα καί τό Κανονάριον ἤτοι Λειτουργικές Τυπικές διατάξεις, πού κατατοπίζουν κάθε πιστό γιά τίς τελούμενες ἀκολουθίες στό ναό (σσ. λε′-ρκ′), λύνοντας πολλές ἀπορίες του. Τό Κυριακοδρόμιον καί Μηνολόγιο τοῦ 2003 μᾶς κατατοπίζει ποιές

Ἀποστολικές καί Εὐαγγελικές περικοπές ἀναγιγνώσκονται γιά ὅλο τό χρόνο στήν Ἐκκλησία προσδιορίζοντας ταυτοχρόνως τόν ἦχο, τό Ἑωθινό καί τήν ἑορτή. Μέ τήν ἔναρξη κάθε μῆνα σέ δύο σελίδες ἀπεικονίζονται οἱ ἑορτάζοντες ἅγιοι χαρίζοντας στούς πιστούς ἰδιαίτερη κατανυκτική ἀτμόσφαιρα καί ἄμεση ἐπαφή μέ τόν ἑορτάζοντα.

Κατά τόν καλύτερο τρόπο προβάλλεται ἡ λειτουργικότητα τῆς Ἐκκλησίας σέ ὅλους τούς τομεῖς τοῦ Ἐθνικοῦ μας βίου. Κάθε Μητρόπολη ἔχει νά παρουσιάσει ἕνα ἰδιαίτερο κοινωνικό πρόγραμμα, χωρίς νά περιορίζεται στά καθαρά καί μόνο λειτουργικά της καθήκοντα, ὅπως λειτουργία Κατηχητικῶν Σχολείων, Πνευματική καί φιλανθρωπική Διακονία, Τοπική Ἁγιολογία, Μοναστικά καί Μοναστηριακά κέντρα, προβολή τῆς Χριστιανικῆς Τέχνης, τῶν ἁγίων λειψάνων καί Ἐκκλησιαστικῶν Μνημείων.

Τό Διοικητικό ἔργο τῆς Ἐκκλησίας προβάλλεται στό Δεύτερο μέρος τῶν Διπτύχων σσ. 339-381. Μνημονεύονται τά Πρεσβυγενῆ Πατριαρχεῖα καί αἱ Αὐτοκέφαλοι Ἐκκλησίαι καί ἀκολουθεῖ ἡ Ἐπετηρίδα τῶν Ἱεραρχῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος: Ι. Ἱεράρχαι τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 2. Ἱεράρχαι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου (Ν. Χωρῶν). 3. Ἱεράρχαι Παλαιᾶς καί Νέας Ἑλλάδος, διαποιμαίνοντες Ἱερᾶς Μητροπόλεις (κατά τά πρεσβεῖα χειροτονίας), 4. Τιτουλάριοι Μητροπολῖται, 5. Βοηθοί Ἐπίσκοποι, 6. Τιτουλάριος Ἐπίσκοπος καί 7. Σχολάζοντες Ἀρχιερεῖς. Ἀκολουθοῦν τά ὀνόματα τῶν Μητροπολιτῶν πού συγκροτοῦν τή Διαρκῆ Ἱερά Σύνοδο (φωτογραφία τους δεσπόζει στή σελ. 347), τίς Συνοδικές Ἐπιτροπές, Συνοδικές Ὑπηρεσίες, Ἐκκλησιαστικά Συνοδικά Δικαστήρια, Εἰδικές Συν. Ἐπιτροπές, Ἐκκλησιαστική Κεντρική Ὑπηρεσία Οἰκονομικῶν, Ἐκκλησιαστικοί Ὀργανισμοί, Ἐπικοινωνιακή καί Μορφωτική Ὑπηρεσία, Περιοδικά Ἔντυπα τοῦ κλάδου ἐκδόσεων, Συνοδικές Ἱερές Μονές, Θεολογικαί Σχολαί καί Δημόσιες Ὑπηρεσίες πού ἔχουν σχέση μέ τίς Ἐκκλησιαστικές Ὑποθέσεις. Τό Ἐπίμετρον (σσ. 1236-1246) εἶναι πολύ χρήσιμο.

Τά Δίπτυχα τοῦ 2003 εἶναι ἀφιερωμένα στή θλιβερή ἐπέτειο τῆς Ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῆς 29ης Μαΐου 1453 μέ τή συμπλήρωση 550 χρόνων ἀπό τήν ἀπο-

φράδα ἐκείνη ἡμέρα. «Ἡ Ἅλωσις τῆς Κωνστνατινουπόλεως καί ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ΙΑ΄ ὁ Παλαιολόγος» (σσ. θ΄, κ΄), εἶναι τό κείμενο τοῦ Ἰωάννη Φ. Ἀθανασόπουλου, θεολόγου-φιλολόγου πού ἐπεξηγεῖ τό γεγονός.

Ἑπτά ἔγχρωμοι ζωγραφικοί πίνακες κοσμοῦν τίς πρῶτες σελίδες τῶν Διπτύχων ἀπεικονίζοντας ἐκτός ἀπό τίς μικρογραφίες, τόν Κωνσταντῖνο Παλαιόλογο, τήν τοῦ Θεοῦ Σοφία, τήν πτώση τῆς Κωνσταντινουπόλεως καί τήν εἴσοδο τοῦ Μωάμεθ Β΄ τοῦ Πορθητῆ στήν Πόλη.

Τήν ἔκδοση κοσμεῖ ἀσπρόμαυρη φωτογραφία τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί Πάσης Ἑλλάδος κ. Χριστοδούλου (28 Ἀπριλίου 1998).

Νικ. Λυκ. Φορόπουλος

Τό Ἀρχεῖον τοῦ Ἐθνομάρτυρος Σμύρνης Χρυσοστόμου, Εἰσαγωγή-Σημειώσεις Ἀλέξης Ἀλεξανδρῆς, ἐπιμ. Ἔφη Ἐξίσου, ἐπιμ. κειμένων Ἑλένη Γεωργιάδου, Μαρία Μανδαλᾶ, τόμοι: Α΄, σσ. 483, Β΄, σσ. 396, Γ΄ σσ. 428, σχ. 8, σσ. Α΄ ἔκδοση 2000 Μορφωτικό Ἵδρυμα Ἐθνικῆς Τραπέζης.

Τήν πρώτη συστηματική γνωριμία μου μέ τό πρόσωπο τοῦ Χρυσοστόμου τήν ἔκανα μέ τό ἄρθρο πού δημοσίευσα τό 1968 στή Θρησκευτική καί Ἠθική Ἐγκυκλοπαιδεία, τόμος 12ος στ. 411-417. Ἐκεῖ μέ τήν ἀναζήτηση τῶν πληροφοριῶν κατόρθωσα νά συγκεντρώσω πολλές εἰδήσεις καί νά δώσω ἕνα σχετικά πλῆρες κείμενο πού παρουσίαζε κατά τό δυνατόν τήν προσωπικότητα τοῦ μεγάλου Ἱεράρχου. Σήμερα, πού κρατῶ στά χέρια μου τό τρίτομο ἔργο του Ἀρχείου του, μέ ἐνθουσιασμό θά προσπαθήσω νά ἐπισημάνω περισσότερες θέσεις καί ἀρχές τοῦ ἱεράρχου. Οἱ σποραδικές ἀναφορές κειμένων εἰς τά μέχρι τότε γνωστά δέν προοιώνιζαν τόν πλοῦτον τοῦ γραπτοῦ λόγου πού θά ἀνακαλύπταμε μετά τή δημοσίευση τοῦ Ἀρχείου.

Τό Ἀρχεῖο τοῦ Χρυσοστόμου, τελευταίου μητροπολίτη τῆς μαρτυρικῆς Σμύρνης, σώθηκε χάρις τή φροντίδα τοῦ ἀνηψιοῦ του μητροπολίτη Αὐστρίας Χρυσοστόμου, ὁ ὁποῖος εἶχε τήν πρόνοια νά τό ἐμπιστευθεῖ στό Μ.Ι.Ε.Τ. γιά ἔκδοση.

Οἱ μαρτυρίες πού σώζονται εἶναι πολύτιμες γιά τήν κρίσιμη ἱστορική περίοδο 1902-1922, πού συμπίπτει μέ τήν ποιμαντορία του στίς μητροπόλεις Δράμας (1902-1910) καί Σμύρνης (1910-1914 καί 1918-1922). Τό Ἀρχεῖο δημοσιεύεται, σύμφωνα μέ τίς ὁδηγίες τοῦ Μητροπολίτη Χρυσοστόμου Τσίτερ, αὐτούσιο, χωρίς παραλείψεις καί διορθώσεις, σέ τρεῖς τόμους καί κάθε τόμος συνοδεύεται μέ εἰσαγωγικό σημείωμα γραμμένο ἀπό τόν Ἀλέξη Ἀλεξανδρῆ. Τά εἰσαγωγικά σημειώματα βοηθοῦν τόν ἀναγνώστη-μελετητή νά κατανοήσει τις συνθῆκες ὑπό τίς ὁποῖες συντάχθηκαν τά δημοσιευόμενα κείμενα καί τόν τρόπο προσεγγίσεώς των.

Τό Ἀρχεῖο διασώθηκε ἀπό τόν ἴδιο τό Μητροπολίτη Χρυσόστομο, ὅταν εἶχε τήν πρόνοια νά τό ἐμπιστευθεῖ στόν Α.Γ. Φωκᾶ, κυβερνήτη τοῦ θωρηκτοῦ «Λῆμνος» καί νά τό παραδώσει στήν Ἱστορία. Ὁ Χρυσόστομος φρόντιζε τή συγκρότησή του μέ ἰδιαίτερη ἐπιμέλεια καί φροντίδα. Τό διασωθέν Ἀρχεῖο διαιρεῖται σέ δύο ἑνότητες, ὅσες καί οἱ μητροπόλεις πού ὑπηρέτησε. Ἡ περίοδος τῆς Δράμας περιλαμβάνει τίς ἐπιστολές τοῦ Μητροπολίτη Δράμας πρός τόν Οἰκουμενικό Πατριάρχη (410 δακτυλόγραφα) καί τήν ἰδιωτική του ἀλληλογραφία (113 δακτυλόγραφα). Δραματικό εἶναι τό περιεχόμενο τῶν ἐκθέσεων καί τῶν ὑπομνημάτων του πρός τόν Πατριάρχη Ἰωακείμ τόν Γ′ γιά τή δράση τῶν Βουλγάρων στήν περιοχή τῆς μητροπόλεώς του.

Τά ἔγγραφα δέν εἶναι λυτά ἀλλά ἔχουν καταχωρισθεῖ ἀλληλοδιαδόχως, μέ συνεχῆ σελιδαρίθμηση τά δύο πρῶτα χρόνια (23.7.1902-2.8.1904) καί μέ ἰδιαίτερη ἀρίθμηση, γιά κάθε ἔτος, τά ἑπόμενα (2.6.1905-8-12-1909). Ἀποδέκτες τῶν ἐγγράφων τῆς περιόδου αὐτῆς εἶναι ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης καί οἱ τουρκικές ἀρχές. 261 πολυσέλιδα ἔγγραφα ἀπευθύνονται στόν Πατριάρχη, ἀλλά καί πρός τόν Γενικό Ἐπιθεωρητή Εὐρωπαϊκῶν Νομῶν τῆς τουρκικῆς ἐπικράτειας, σχετικά μέ τά θρησκευτικά καί ἐθνικά προβλήματα τοῦ ποιμνίου του κατά τήν κρίσιμη περίοδο τῆς ἐντάσεως τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγώνα. Περιλαμβάνει ἐπίσης ἐπιστολές δημογερόντων τῆς περιοχῆς σχετικά μέ τά θέματα αὐτά. Τά ἔγγραφα ὑπογράφονται ἀπό τόν ἴδιο καί ἄλλοτε ἀπό ἄλλους ἱερωμένους ἤ τοπικούς ἄρχοντες. Συντάσσονται καί ἀποστέλλονται ἀπό τή Δράμα, ἐκτός ἀπό

ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις ἀπό τή Θεσσαλονίκη, ὅταν ἐξόριστος βρίσκεται καθ᾽ ὁδόν πρός τήν ἰδιαίτερη πατρίδα τήν Τριγλία (3 Σεπτεμβρίου 1907) τῆς Βιθυνίας.

Στίς 14 Αὐγούστου 1907 τό Ἀρχεῖο τῆς Μητροπόλεως Δράμας κατάσχεται ἀπό τίς τουρκικές ἀρχές. Στό ἔγγραφό του πρός τόν Πατριάρχη (24 Αὐγούστου 1907) ὁ Χρυσόστομος γράφει ὅτι: «τά ἔγγραφα ἄρχονται ἀπό τῆς 1ης Ἰανουαρίου τοῦ 1907 μέχρι τῆς 14 Αὐγούστου». Τό γεγονός αὐτό φαίνεται ὅτι τόν ἐλύπησε ἰδιαίτερα, ἀφοῦ στίς 5 Σεπτεμβρίου γράφει νεώτερη ἐπιστολή πρός τόν Πατριάρχη, ὑποβάλλοντας τήν παράκληση νά τοῦ ἀποσταλοῦν ἀντίγραφα τῶν ἐπιστολῶν του ἀπό τό Ἀρχεῖο τῆς Πατριαρχικῆς Γραμματείας. Οἱ ἰδιωτικές ἐπιστολές ἔχουν συνταχθεῖ μεταξύ τῶν μηνῶν Ἰανουαρίου-Αὐγούστου 1907 καί ἔχουν ἀποσταλεῖ ἀπό τή Δράμα. Ὁρισμένες ἀπό αὐτές ἀπευθύνονται στούς Οἰκουμενικούς Πατριάρχες Κωνσταντῖνο Ε′ καί Ἰωακείμ Γ′ καί ἄλλες σέ ἱερωμένους καί κοσμικούς, σέ πρεσβευτές καί φίλους. Μερικές πού εἶναι ἀκέφαλες ἤ δέν ἀναφέρουν τόν παραλήπτη ταυτίστηκαν ἀπό τό περιεχόμενο.

Τό δεύτερο μέρος τοῦ Ἀρχείου ἀναφέρεται σέ ἔγγραφα πού ἐστάλησαν στίς δύο περιόδους πού διετέλεσε Μητροπολίτης Σμύρνης. Ἀποτελειται ἀπό διάφορα λυτά ἔγγραφα (596 δακτυλόγραφα), ὅπως οἱ πολυσέλιδες ἐκθέσεις πρός τόν Πατριάρχη καί ἄλλα σημαίνοντα πρόσωπα τῆς ἐποχῆς, ἀπό χειρόγραφες ἐπιστολές μητροπολιτῶν, ἐπίσημα ἔγγραφα καί τηλεγραφήματα πού φθάνουν στή μητρόπολη ἀπό διαφόρους. Περιλαμβάνονται ἐπίσης λόγοι, κυρίως τοῦ Χρυσοστόμου, πού ἔχουν δημοσιευθεῖ στόν Ἱερό Πολύκαρπο, περιοδικό πού ἐξέδιδε ὁ ἴδιος. Τό ἀρχειακό ὑλικό, πού ἀφορᾶ τά χρόνια τῆς ποιμαντορίας τοῦ Χρυσοστόμου στή Σμύρνη, μποροῦμε νά τό χωρίσουμε σέ δύο ἑνότητες: Α′ 1910-1914 καί Β′ 1918-1922, ὅπου ἐνσωματώνονται στήν τελευταία καί τρεῖς ἐπιστολές τῆς ἐξορίας του.

Μέ τήν ἄφιξή του ὁ Χρυσόστομος στή Σμύρνη στίς 10 Μαΐου 1910, ἀρχίζει νά ὑλοποιεῖ τό κοινωνικό καί ἐθνικό του ἔργο. Ἐνημερώνει γραπτῶς τόν Οἰκουμενικό Πατριάρχη γιά ὅ,τι συμβαίνει στή μητρόπολη καί στήν ἐπαρχία του καί μάλιστα σέ θέματα πού ὁ ἴδιος πρέπει νά λύσει, ἀφοῦ ἀναλάβει τίς ἀνάλογες πρωτοβουλίες. Μέ τήν ἔναρξη τῶν

διωγμῶν τέλος Μαΐου 1914 ἡ ἐνημέρωση γίνεται συστηματικότερη. Στίς ἐκτενεῖς ἐκθέσεις του περιγράφονται βιαιότητες καί καταστροφές πού ἔγιναν στίς διάφορες περιοχές, παράλιες καί μεσόγειες. Καταχωρίζονται ἐπίσης οἱ ἀναφορές τοῦ Μητροπολίτη, μαζί μέ τά σχετικά ἔγγραφα γιά τίς ἐνέργειες πού εἶχε κάνει προκειμένου νά κατασταλεῖ ἡ βία.

Οἱ ἐκθέσεις ἀρχίζουν μέ τό «Ἱστορικόν τῶν καταστροφῶν καί τῶν ἐρημώσεων πόλεων καί χωρίων τοῦ Καζᾶ Κρήνης» καί μέ τίς ἐπιστολές πού εἶχε στείλει ὁ Μητροπολίτης ἀπό τίς ἀρχές τοῦ 1914 πρός τόν Οἰκουμενικό Πατριάρχη, προαναγγέλλοντας τά θλιβερά γεγονότα πού ἀκολούθησαν. Ἡ πρώτη ἀναφορά τοῦ 1914, πού ἀπό τό Μητροπολίτη χαρακτηρίζεται ὡς «ἔκθεσις», εἶναι ἡ ἐπιστολή τῆς 30ῆς Μαΐου πρός τόν Πατριάρχη. Οἱ πολυσέλιδες αὐτές ἐκθέσεις (126 δακτυλόγραφα) περιέχουν πρακτικά καί ἔγγραφα πού ἀναφέρονται στά γεγονότα τῆς περιόδου αὐτῆς, καί συνεχίζονται μέχρι τίς 15 Αὐγούστου, ἔξι μέρες πρίν ἀπό τήν ἀπέλασή του, ὅπου καί ἐπιβιβάζεται στό ἀτμόπλοιο «Βόσπορος», ἐγκαταλείποντας τή Σμύρνη. Ὁρισμένες ἀπό τίς ἐκθέσεις εἶναι ἐλλιπεῖς, χωρίς αὐτό νά σημαίνει ὅτι οἱ εἰδήσεις τους δέν ἱκανοποιοῦν. Τῆς ἰδίας περιόδου εἶναι οἱ ἐκκλήσεις του τόσο πρός τούς ἡγέτες τῶν συμμαχικῶν χωρῶν ὅσο καί πρός τόν Βασιλέα Κωνσταντῖνο καί τόν Ἐλευθέριο Βενιζέλο γιά τή διάσωση τοῦ ποιμνίου του, τό ὁποῖο ἀρνήθηκε νά ἐγκαταλείψει.

Ὡς πρός τό ἀρχειακό ὑλικό τοῦ Γ′ τόμου, αὐτό παρουσιάζει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον ὅπως ἐπισημαίνει καί ὁ ἀνηψιός του Αὐστρίας Χρυσόστομος, ἀφοῦ ἀπό νωρίς εἶχε προκαλέσει τό ἐνδιαφέρον πολλῶν ἐρευνητῶν. Μεγάλο μέρος τοῦ ἀρχειακοῦ ὑλικοῦ ἦταν ἤδη δημοσιευμένο στόν Ἱερό Πολύκαρπο, ὅπως λόγοι πού ἐκφωνήθηκαν μετά τήν ἀπόβαση τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ στή Σμύρνη στίς 2 Μαΐου 1919. Τά περισσότερα χειρόγραφα ἀφοροῦν τό Πατριαρχικό ζήτημα, τό ὁποῖο ἀπό τήν ἄνοιξη τοῦ 1921 καί γιά ἕνα χρόνο περίπου ἀπορρόφησε τήν ἱεραρχία καί τόν ἴδιο τό Χρυσόστομο. Τό ἀρχειακό ὑλικό κατανεμήθηκε σέ πέντε ἑνότητες: α) δύο ἐπιστολές τοῦ Χρυσοστόμου πρός τόν Βασιλέα- Κωνσταντῖνο καί ἕνα ὑπόμνημα πρός τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, κατά τήν περίοδο τῆς ἀπομακρύνσεώς του ἀπό τή Σμύρνη,

β) κείμενα πού ἐντάσσονται στό χρονικό διάστημα πού μεσολάβησε ἀπό τήν ἐπιστροφή στή μητρόπολή του τό Δεκέμβριο τοῦ 1918 μέχρι τήν ἀπόβαση τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων στήν Ἰωνία, γ) λόγους καί ἀλληλογραφία τῆς περιόδου 1919-1921, δ) ὑπομνήματα καί ψηφίσματα, τηλεγραφήματα καί ἀλληλογραφία μεταξύ τῶν ἐκκλησιαστικῶν, ἀλλα καί τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν, πού φωτίζουν τό Πατριαρχικό ζήτημα, ε) μαρτυρίες πού προβλέπουν τήν πορεια πρός τή Μικρασιατική καταστροφή. Τό Παράρτημα τοῦ τόμου περιλαμβάνει διάφορα ἔγγραφα, ὅπως οἰκογενειακές ἐπιστολές, ἀνακεφαλαίωση κεφαλαίων καί προϋπολογισμῶν τῆς Μητροπόλεως Σμύρνης, ἱερούς ναούς, εὐαγῆ ἱδρύματα, συντεχνίες, γυμνασιακές ὀργανώσεις καί σωματεῖα, σχεδίασμα γιά πανηγυρικό λόγο τοῦ Χρυσοστόμου κ.ἄ.

Ὁ Α΄ τόμος κατά κύριο λόγο περιλαμβάνει ἐπιστολές τοῦ Χρυσοστόμου πρός τόν Οἰκουμενικό Πατριάρχη (σσ. 1-283) τήν περίοδο πού ἦταν Μητροπολίτης Δράμας, καθώς καί ἐπιστολές ἐφόρων καί δημογερόντων τῆς Μητροπόλεως γιά τά τρέχοντα θέματα τῆς Μητροπόλεως καί τῆς ἐν γένει ἐπαρχίας του. Ἡ παρουσία τοῦ Χρυσοστόμου στήν πόλη τῆς Μαρτυρικῆς Μακεδονίας Δράμα, ὑπῆρξε ἐπιτυχής. Ἀποχαιρετώντας τόν Πατριάρχη καί ὑπείκων στίς παραινέσεις του προφητικῶς ἀπάντησε: «Ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ καί ἐν ὅλῃ τῇ διακονίᾳ θά ὑπηρετήσω τήν Ἐκκλησίαν καί τό Γένος, καί ἡ μίτρα, τήν ὁποία αἱ ἅγιαι χειρές σου ἐναπέθησαν ἐπί τῆς κεφαλῆς μου, ἐάν πέπρωται νά ἀπολέσῃ ποτέ τήν λαμπάδα τῶν λίθων της, θά μεταβληθῇ εἰς ἀκάνθινον στέφανον μάρτυρος ἱεράρχου».

Τήν 22α Ἰουλίου 1902, σύσσωμος ὁ λαός της πόλεως ὑπεδέχετο τό νέο μητροπολίτη. Ὁ ἐνθρονιστήριος λόγος του ἐνθουσιώδης καί εἰλικρινής, διαγράφει ἀπό τήν ἀρχή τήν πολιτεία τοῦ Ἱεράρχου. Ἀπό τίς πρῶτες κιόλας ἡμέρες τῆς διακονίας του ἔταξε τόν ἑαυτόν του ἀνάλωμα τῶν πνευματικῶν καί ὑλικῶν ἀναγκῶν τοῦ ποιμνίου του. Ἀνήγειρε μητροπολιτικόν ναόν, ἀρχιεπισκοπικό μέγαρο καί διάφορα φιλανθρωπικά ἱδρύματα καί ἐκπαιδευτήρια. Ἐστήριξε τά δίκαια τῆς Ἐκκλησίας καί τοῦ Γένους, ὅπως καί πολλοί ἄλλοι μητροπολῖτες: ὁ Μητροπολίτης Βοδενῶν

(Ἐδέσσης) Στέφανος Δανιηλίδης (1904-1910) καί ὁ Μητροπολίτης Καστοριᾶς Γερμανός Καραβαγγέλης(1900-1908) καί ὁ Μητροπολίτης Πελαγονίας Ἰωακείμ Φορόπουλος (1903-1909), ὅπου ἀναφέρονται στήν ἀλληλογραφία του πρός τόν Πατριάρχη (βλέπε εὑρετήριο).

Στίς ἐπιστολές πού ἀπευθύνει ὁ Χρυσόστομος πρός τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο ὑπάρχουν συχνά συνημμένα ἔγγραφα, μέ τά ὁποῖα παρουσιάζονται ὄχι μονάχα οἱ δραστηριότητές του, ἀλλά καί τά διαβήματά του καί ἡ ἀλληλογραφία του μέ σημαίνοντα πρόσωπα, ὅπως ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κανταβρυγίας, ὁ Σουλτᾶνος, ὁ Χιλμῆ πασᾶς, κ.ἄ. Τό δεύτερο μέρος περιλαμβάνει τήν ἰδιωτική ἀλληλογραφία τοῦ ἔτους 1907 (σσ. 285-374). Σειρά ἐπιστολῶν γιά ἰδιωτικά ἤ ὑπηρεσιακά προβλήματα, πρός τόν πρῴην Οἰκουμενικόν Πατριάρχην Κωνσταντῖνον Ε′, πρός τόν Γενικόν Πρόξενον Ἑλλάδος Ἀρμάντον Ποττέν κ.ἄ. Στό Παράρτημα: ἕνα κείμενο ἀπό τό περιοδικό Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια καί δύο ἐπιστολές τοῦ Ἡρακλῆ Τσίτερ πρός τόν Χρυσόστομο.

Ὁ Β′ τόμος καλύπτει τήν πρώτη περίοδο τῆς ποιμαντορίας τοῦ Χρυσοστόμου στή Σμύρνη (1910-1914) καί τό ἀρχειακό ὑλικό κατανέμεται σέ τρεῖς ἑνότητες: α) τήν ἀλληλογραφία τῶν ἐτῶν 1910-1914, β) τίς ἐκθέσεις τοῦ 1914 καί γ) τήν ἀλληλογραφία μέ τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο καί τίς τουρκικές ἀρχές γιά νά ἀποσοβηθεῖ ἡ ἀπομάκρυνση τοῦ Χρυσοστόμου ἀπό τή Σμύρνη. Τό Παράρτημα (σσ. 307-3....) περιλαμβάνει: Τόν ἐνθρονιστήριο λόγο τοῦ Χρυσοστόμου, τόν ἐπιμνημόσυνο λόγο του Χρυσοστόμου «διά τόν κοιμηθέντα ἐν Κυρίῳ [. . . Οἰκουμενικόν Πατριάρχην Ἰωακείμ τόν Γ′, τόν ἐπιμνημόσυνο λόγο τοῦ Χρυσοστόμου «διά τούς πυρί καί σιδήρῳ τελειωθέντας ἐν Μακεδονίᾳ καί Θράκῃ» καί τήν προσφώνηση του Χρυσοστόμου «ἐπί τοῦ τάφου τοῦ ἐν Κυρίῳ κεκοιμημένου Πατριάρχου Κωνσταντίνου».

Τήν 10ην Μαΐου 1910 πού ὁ Χρυσόστομος ἔφθασε στή Σμύρνη, ὁ λαός τόν ὑποδέχθηκε μέ ἐνθουσιασμό μέ ἀψῖδες ἀπό ἄνθη, καί κλαδιά ἀπό βάγια. Στό ναό τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς ψάλθηκε δοξολογία καί ὁ Χρυσόστομος ἐκφωνεῖ τόν ἐνθρονιστήριον λόγο του, γεμᾶτος ἀπό νοήματα καί αὐταπάρνηση (πρβλ. ἐφημ. «Ἀμάλθεια» 12-5-1910). Ἡ κοινωνική καί ἐθνική δράση τοῦ Χρυσοστόμου στή Σμύρνη εἶναι

ἔντονη. Ἱδρύει σχολεῖα, ἀναγείρει τό μέγαρο τῆς «Εὐσέβειας», ἐκδίδει τό ἑβδομαδιαῖο περιοδικό «Ἱερός Πολύκαρπος» καί προγραμματίζει τήν ἀναβάθμιση τοῦ κλήρου. Ἡγέτης πραγματικός ἀκτινοβολεῖ ἀπό πίστη, αἰσιοδοξία καί δημιουργικότητα. Σκαπανέας καί ἐργάτης γιά κάθε εὐγενές, ἀγωνίζεται, διδάσκει, γράφει καί ἐμπνέει. Ὅπως βλέπουμε καί στά γραπτά του ἀπό τό Ἀρχεῖο πού μᾶς διέσωσε, ὁ ἴδιος ὁ Χρυσόστομος ἐργάζεται μέ μεγαλύτερο ἐνθουσιασμό γιά τά ἐθνικά ἰδεώδη καί τήν πίστη τῆς Ἐκκλησίας καί τοῦ Γένους. Ἀπτόητος στίς 28 Ἰουνίου 1910, χωρίς τήν ἄδεια τοῦ Πατριαρχείου καί τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν, ὀργανώνει συλλαλητήριο τοῦ σμυρναϊκοῦ λαοῦ γιά τήν παραδοση ἀπό τήν τουρκική κυβέρνηση τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Μακεδονίας στούς Ἕλληνες χριστιανούς. Στό λόγο του ἐπιτίθεται μέ θάρρος καί δριμύτητα ἐναντίον τῆς καταπίεσης τῶν Βουλγάρων μέ τήν ἀνοχή τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως. Ἡ στάση τοῦ Χρυσοστόμου ἐξαίρεται στίς ἀθηναϊκές ἐφημερίδες καί κύρια ἄρθρα γράφονται ὑπέρ του ἱεράρχου. Μέ δραματικές ἐκκλήσεις ἀπευθύνεται ὁ Χρυσόστομος στούς ξένους πρεσβευτές στήν Κωνσταντινούπολη καί πρός τόν Ἕλληνα πρωθυπουργό Ἐλευθέριο Βενιζέλο γιά τίς βιαιότητες ἐναντίον τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Ὅπως ἦταν φυσικό μέ τίς ἐνέργειές του αὐτές ὁ Χρυσόστομος κίνησε καί πάλι τό μισος ἐναντίον του. Μέ τήν κήρυξη τοῦ πρώτου εὐρωπαϊκου πολέμου ὁ φοβερός διώκτης τῶν Ἑλλήνων Ραχμη μπέης, βαλης της Σμύρνης, ἐπέτυχε τήν ἀπέλαση του Χρυσοστόμου «ὡς ἐπικινδύνου διά τήν δημόσιαν τάξιν καί ἐχθρου των ἐθνικων συμφερόντων». Τήν 20ήν Αὐγούστου 1914 ἀπελαύνεται βιαίως ὁ Χρυσόστομος καί μέ συνοδεία φρουρας μεταφέρεται σιδηροδρομικως στήν Κωνσταντινούπολη, παρά τήν ἀλληλογραφία του μέ τό Οἰκουμενικό Πατριαρχειο καί τίς τουρκικές ἀρχές καί τίς ἐνέργειες Βουλευτῶν καί Δημογερόντων της Σμύρνης καί ἄλλων παραγόντων. (Βλ. τόμο Β', σσ. 293-306 του Ἀρχείου).

Ὁ Χρυσόστομος ἄν καί ἐξόριστος δέν παύει νά ἀπευθύνει ἐκκλήσεις καί διαμαρτυρίες ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη πρός τούς ἰσχυρούς γιά τούς διωγμούς τῶν χριστιανῶν. Τόν Νοέμβριο τοῦ 1915 ἀπευθύνει ἔκκληση πρός τό βασιλέα Κωνσταντῖνο νά ἐξέλθει ἀπό τήν οὐδετερότητα

καί νά συμπολεμήσει μέ τούς συμμάχους γιά τήν πραγματοποίηση τῶν προαιωνίων πόθων τοῦ Γένους. Ἡ ἀνακωχή τοῦ Μούδρου τόν Νοέμβριο τοῦ 1913 δίνει τήν εὐκαιρία μετά ἀπό ἐξορία τεσσάρων ἐτῶν νά ἐπιστρέψει στίς 18 Δεκεμβρίου μέ τό ἀντιτορπιλικό «Λέων» καί νά τύχει ἐξαιρετικῆς ὑποδοχῆς. Στό ναό τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς τελεῖται πανηγυρική δοξολογία καί ὁ Μητροπολίτης μέ συγκίνηση ἐκφωνεῖ πατριωτικότατο λόγο. Τό χαρμόσυνο ἄγγελμα ὅτι τά ἑλληνικά πλοῖα καταπλέουν γιά τήν ἀπελευθέρωση τῆς πόλεως ἀναπτερώνει τό Χρυσόστομο, ὁ ὁποῖος μέ τή σειρά του καλεῖ στίς 4 μ.μ. τῆς 1ης Μαΐου 1919 τά κοινοτικά σώματα καί τούς ἐγκρίτους Σμυρναίους καί μεταδίδει τό μήνυμα. Τήν ἑπομένη γονυπετής καί μέ δάκρυα στά μάτια εὐλόγησε τίς σημαῖες καί ὑποδέχθηκε τούς ἐλευθερωτές. Σέ ὅλο τό χρονικό διάστημα τῆς ἑλληνικῆς κατοχῆς τῆς Σμύρνης (1919-1922) ὁ Χρυσόστομος ἦταν ὁ ἡγέτης σέ κάθε ἐθνική καί κοινωνική δράση. Δυστυχῶς τήν ἄνοιξη τοῦ 1922 ἡ θύελλα ἐμφανίζεται ἀπειλητική γιά τόν Ἑλληνισμό τῆς Ἀνατολῆς. Οἱ ἐκκλήσεις καί πάλι τοῦ Χρυσοστόμου πέφτουν στό κενό, ἀφοῦ οἱ Μεγάλες δυνάμεις πρότειναν ἀνακωχή μέ βάση τήν παραχώρηση τμήματος τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης στήν Ἑλλάδα καί ἐκκένωση τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ὡς πνευματικός ἀρχηγός τῶν χριστιανῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ὁ Χρυσόστομος δέν ἀποδέχεται τό σχέδιο, γιατί πίστευε ὅτι μέ τίς πρωτοβουλίες ὅπως πάντοτε θά εὕρισκε λύση. Τά γεγονότα ὅμως ἐξελίσσονται ραγδαια. Οἱ Τοῦρκοι εἰσβάλλουν στή μαρτυρική Σμύρνη καί στίς 27 Αὐγούστου ἡμέρα Σάββατο πού ὁ Μητροπολίτης βρίσκεται γιά τήν τελευταία λειτουργία, στό ναό της Ἁγίας Φωτεινῆς. Ὁ κόσμος κατακλύζει ἀσφυκτικῶς τόν ναόν γιά νά συμπαρασταθεῖ στό μητροπολίτη του πού κάτωχρος ἀπό τή νηστεία καί τήν ἀυπνία προσπαθεῖ νά τούς ἐμψυχώσει καί νά τούς δώσει θάρρος στίς δύσκολες αὐτές ὦρες. Τό ἀπόγευμα τῆς ἰδίας μέρας μέ συνοδεία ἀποσπάσματος ὁδηγεῖται στό φρούραρχο τῆς πόλεως Νουρεδδίν πασᾶ μαζί μέ τούς δημογέροντες Τσουρουκτσόγλου καί Κλιμάνογλου καί ἀφοῦ χαστουκήθηκε παραδόθηκε στόν ἐξαγριωμένο ὄχλο, ὁ ὁποῖος ἀφοῦ τόν ἔφτυσε, ἐκολάφισε καί ἐλάκτισε, τόν ἔσυρε στούς δρόμους τῆς Σμύρνης κατά τή νύκτα τοῦ Σαββάτου πρός τήν Κυριακή.

Τό μαρτύριο ἀντιμετώπισε ὁ Χρυσόστομος μέ ὅση ψυχική δύναμη εἶχε, ὅπως καί καθ᾽ ὅλη τή διάρκεια τῆς ζωῆς του. «Ὡς καλός ποιμήν», δέν ἄφησε τό ποίμνιό του στίς τραγικές αὐτές ὧρες τῆς καταστροφῆς, ἀλλά παρέμενε κοντά του, γιά νά δεχθεῖ τό στεφάνι τοῦ μαρτυρίου, ὅπως καί τόσοι ἄλλοι ἱεράρχες καί μάρτυρες τῆς Ἐκκλησίας μας.

Μέ πρωτοβουλία τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας τό Μάρτιο τοῦ 1923 προτάθηκε καί στίς ἄλλες Ὀρθόδοξες Ἐκκλησίες ἡ κατάταξή του στή χορεία τῶν μαρτύρων, ὁ δέ καθηγητής τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Λεωνίδας Φιλιππίδης συνέθεσε τό παρακάτω τροπάριο:

Μέγαν μάρτυρα ἡ Ἐκκλησία,
μέγαν ἥρωα τό Ἔθνος σύμπαν
τόν τῆς Σμύρνης ὑμνοῦμεν Χρυσόστομον.
Καί γάρ γενναίως ἀθλήσας ὑπέμεινεν
ὑπέρ πατρίδος καί πίστεως θάνατον.
Ἱεράρχου τε ὑπόδειγμα ἑαυτόν ἀνέδειξε
τόν στέφανον λαβών τόν ἀμαράντινον.

Μέ ἀφορμή τῆς παρουσιάσεως τοῦ Ἀρχείου τοῦ Ἐθνομάρτυρος Σμύρνης Χρυσοστόμου, μᾶς δόθηκε ἡ εὐκαιρία νά ἀναφερθοῦμε σέ γεγονότα πού σημάδεψαν τήν ἀγωνία καί τόν ἀγώνα του, κατά τά τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του. Σήμερα ἐκτός ἀπό τούς ἀνδριάντες πού κοσμοῦν τίς πόλεις τῆς Δράμας, των Ἀθηνῶν καί τῆς Νέας Σμύρνης, τά γραπτά του μνημεῖα, ὅπως «Περί Ἐκκλησίας» δίτομο ἔργο του, «Περί τοῦ οἴκου καί τοῦ τάφου της Παναγίας της Θεοτόκου ἐν Ἐφέσῳ», τάς πραγματείας του στήν «Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια», τά ἄρθρα του στόν ἡμερήσιο τύπο Σμύρνης καί Κωνσταντινουπόλεως, τό περισπούδαστο περιοδικό «Ἱερός Πολύκαρπος» πού ἐπί τέσσερα χρόνια ἐξέδιδε καί τώρα τό περισπούδαστο Ἀρχεῖο του, ὁλοκληρώνουν τή φωτεινή καί μαρτυρική ζωή τοῦ Χρυσοστόμου.

Νικ. Λυκ. Φορόπουλος

ΧΡΟΝΙΚΑ
ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Θ. Λατρεία

Ὁ Παναγιώτατος Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης κυρός Παντελεήμων ὁ Β′ κατά τό τετράμηνον Μαΐου- Αὐγούστου 2003, μέχρι τῆς τελευτῆς του, ἐχοροστάτησε, προεξῆρχε καί ἐκήρυξε:

Μάϊος

Τήν Κυριακήν 4ην τοῦ μηνός, εἰς τόν Ἱερόν Καθεδρικόν Ναόν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας. Τό Σάββατον 10ην τοῦ μηνός εἰς τόν Ἱερόν Ναόν τῶν Ἁγίων Κυρίλλου καί Μεθοδίου κατά τόν Μ. Πανηγυρικόν Ἑσπερινόν. Τήν Κυριακήν 11ην τοῦ μηνός εἰς τόν αὐτόν πανηγυρίζοντα Ἱερόν Ναόν τῶν Ἁγίου Κυρίλλου καί Μεθοδίου καί ἐχειροτόνησεν εἰς διάκονον τόν πτυχιοῦχον τῆς ΑΕΣΘ καί τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ΑΠΘ, Χρηστον Βρατζίδη. Τήν Κυριακήν 18ην τοῦ μηνός, εἰς τόν Ἱερόν Μητροπολιτικόν Ναόν τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ. Τήν Κυριακήν 25ην τοῦ μηνός, εἰς τόν Ἱερόν Προσκυνηματικόν Ναόν του Ἁγίου Δημητρίου-Πολιούχου.

Ἰούνιος

Τήν Κυριακήν 1ην τοῦ μηνός, εἰς τόν Ἱερόν Ναόν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Τήν Κυριακήν 8ην τοῦ μηνός, εἰς τόν Ἱερόν Μητροπολιτικόν Ναόν τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ. Τήν Κυριακήν 15ην τοῦ μηνός, εἰς τόν Ἱερόν Καθεδρικόν

Ναόν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας. Τήν Κυριακήν 22αν τοῦ μηνός, εἰς τόν Ἱερόν Μητροπολιτικόν Ναόν τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ. Τό ἑσπέρας 28ην τοῦ μηνός, εἰς τόν πανηγυρίζοντα Ἱερόν Ναόν Ἁγίου Παύλου, ἐπί τῷ πανηγυρικῷ ἑορτασμῷ τοῦ Ἁγίου Ἐνδόξου Ἀποστόλου Παύλου, ἱδρυτοῦ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Θεσσαλονίκης. Τήν Κυριακήν 29ην τοῦ μηνός, εἰς τόν Ἱερόν Ναόν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου Πολιούχου.

Ἰούλιος

Μετά τόν θάνατόν του κατά τήν 9ην τοῦ μηνός, ὁ Τοποτηρητής τῆς Ἱ.Μ.Θ. Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως κ.κ. Διονύσιος ἐχοροστάτησε, προεξῆρχε καί ἐκήρυξε:

Τήν Κυριακήν 13ην τοῦ μηνός εἰς τόν Ἱερόν Ναόν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου-Πολιούχου. Τήν Τετάρτην 16ην τοῦ μηνός ἑσπέρας, εἰς τόν πανηγυρίζοντα Ἱερόν Ναόν τῆς Ἁγίας Μαρίνης Τούμπας. Τήν Πέμπτην 17ην τοῦ μηνός εἰς τόν αὐτόν πανηγυρίζοντα Ἱερόν Ναόν. Τό Σάββατον 19ην τοῦ μηνός ἑσπέρας, εἰς τόν πανηγυρίζοντα Ἱερόν Ναόν τοῦ Προφήτου Ἠλιοῦ Πυλαίας. Τήν Κυριακήν 20ήν τοῦ μηνός, εἰς τόν αὐτόν πανηγυρίζοντα Ἱερόν Ναόν.

Αὔγουστος

Τήν Παρασκευήν 1.8.2002 6.30 μ.μ κατά τήν Μεγάλην Παράκλησιν εἰς Ἱ.Ν. Ἁγίου Δημητρίου - Πολιούχου.

Τό Σάββατον 2.8.2002 6.30 μ.μ. κατά τόν Μ. Ἑσπερινόν εἰς Ἱ.Μ. τῆς Ἁγίας Θεοδώρας.

Τήν Κυριακήν 3.8.2002 εἰς τόν ἱερόν ναόν τῆς πανηγυριζούσης Ἱερᾶς Μονῆς τῆς Ἁγίας Θεοδώρας.

Τήν Τρίτην 5.8.2002 6.30 μ.μ. κατά τόν Μέγαν Πανηγυρικόν Ἑσπερινόν εἰς τόν πανηγυρίζοντα Ἱ.Ν. Μεταμορφώσεως-Γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος. Τήν Τετάρτην 6ην τοῦ μηνός εἰς τόν αὐτόν πανηγυρίζοντα Ἱερόν Ναόν.

Τήν Πέμπτην 15.8.2002 6.30 μ.μ. κατά τόν Μέγαν Πανηγυρικόν Ἑσπερινόν εἰς τόν πανηγυρίζοντα Ἱ.Ν. Κοιμήσεως Θεοτόκου 40 Ἐκκλησιῶν.

Συσκέψεις

Ὁ Παναγιώτατος Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης κυρός Παντελεήμων Β´ προήδρευσε τῶν κάτωθι συσκέψεων:

Τήν Τρίτην 13ην τοῦ μηνός Μαΐου κατά τήν σύναξιν τῶν κληρικῶν τῆς Ἱερᾶς αὐτοῦ Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης.
Τήν Τρίτην 3ην τοῦ μηνός Ἰουνίου, κατά τήν σύναξιν τῶν κληρικῶν τῆς Ἱερᾶς αὐτοῦ Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης.
Τήν Παρασκευήν 11ην τοῦ μηνός Ἰουλίου ὁ Τοποτηρητής τῆς Ἱ.Μ.Θ. Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως κ.κ. Διονύσιος προήδρευσε κατά τήν σύναξιν τῶν Κληρικῶν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Η ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
Ἰωάννου Γενναδίου 14 (115 21)
Ἀριθμ. Πρωτ. 2825
ΔΙΕΚΠ. 1474

Ἀθήνησι τῇ 9ῃ Ἰουλίου 2003

Ἐγκύκλιον Τηλεγράφημα

Ἱεράν Ἀρχιεπισκοπήν Ἀθηνῶν
Ἱερᾶς Μητροπόλεις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

Ἐν βαθυτάτῃ συγκινήσει ἀγγέλεται, ὅτι μετέστῃ πρός Κύριον σήμερον 9ην Ἰουλίου 2003 Μακαριστός Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Κυρός Παντελεήμων. Ἐκκλησία Ἑλλάδος στερηθεῖσα πεπνυμένου καί ἱκανοῦ ἱεράρχου δέεται Κυρίου ὑπέρ ἀναπαύσεως ψυχῆς αὐτοῦ ἐν σκηναῖς ἁγίων. Ἐξόδιος ἀκολουθία ψαλήσεται προσεχές Σάββατον 12ην Ἰουλίου 2003, ὥραν 12ην μεσημβρινήν ἐν Θεσσαλονίκῃ προεξάρχοντος τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Χριστοδούλου. Τοποτηρητής χηρευούσης Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης ὡρίσθη Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως κύριος Διονύσιος.

Ἐντολῇ καί ἐξουσιοδοτήσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου
Ὁ ἀρχιγραμματεύων

Ἀρχιμ. Χρυσόστομος Σκλήφας

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Η ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
Ἰωάννου Γενναδίου 14 (115 21)

Ἐν Ἀθήναις τῇ 10ῃ Ἰουλίου 2003

Δελτίον Τύπου

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἀναγγέλλει μέ βαθύτατη θλίψη τήν ἐκδημία πρός Κύριον τοῦ Μακαριστοῦ Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος. Ἡ ἐξόδιος Ἀκολουθία θά ψαλεῖ τό προσεχές Σάββατο, 12 Ἰουλίου 2003 καί ὥρα 12.00 στόν Ἱερό Ναό Ἁγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης, προεξάρχοντος τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί Πάσης Ἑλλάδος κ. Χριστοδούλου. Τοποτηρητής τῆς χηρευούσης Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης ὁρίσθηκε ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως κ. Διονύσιος.

Ὁ Μακαριστός Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης κυρός Παντελεήμων (κατά κόσμον Νικόλαος) Χρυσοφάκης γεννήθηκε στήν Ἀθήνα τό 1925. Σπούδασε Θεολογία στή Θεολογική Σχολή Ἀθηνῶν καί ἀκολούθησε εὐρύτερες σπουδές ἐπί διετία στό Πανεπιστήμιο τῆς Σορβόννης καί στό Καθολικό Ἰνστιτοῦτο τῶν Παρισίων.

Χειροτονήθηκε Διάκονος τό 1950 καί Πρεσβύτερος τό 1951. Ὑπηρέτησε ὡς Ἱεροκήρυξ τῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων Ἐδέσσης καί Θεσσαλονίκης καί διετέλεσε Προϊστάμενος Ἱερῶν Ναῶν τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, Ὑποδιευθυντής καί Πνευματικός τοῦ Θεολογικοῦ Οἰκοτροφείου τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καί Γραμματεύς τῶν Συνοδικῶν Δικαστηρίων. Δίδαξε ἐπίσης στά Ἀνώτερα Ἐκκλησιαστικά Φροντιστήρια Ριζαρείου καί Θεσσαλονίκης, στό Πνευματικό Φροντιστήριο

Πεντέλης καί προσέφερε ὑπηρεσίες σέ Νοσηλευτικά Ἱδρύματα. Τό 1965 ἐξελέγη Μητροπολίτης Σάμου καί Ἰκαρίας καί τό 1974 κατεστάθη στήν Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης. Τό 1996 ἀναγορεύθηκε ἐπίτιμος Διδάκτωρ ἀπό τό Τμῆμα Ποιμαντικῆς καί Κοινωνικῆς Θεολογίας τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Ἔδωσε ἰδιαίτερη προσοχή στήν ὤθηση τῆς μελέτης τῶν Θεολογικῶν Σπουδῶν μέ σειρά Συνεδρίων καί Ἐκδόσεων, φρόντισε μέ ἰδιαίτερη ἐπιμέλεια τήν συντήρηση καί ἀνακαίνιση τῶν Ἱερῶν Ναῶν τῆς Μητροπόλεώς του καί ἀνήγειρε περικαλλῆ Ἱερό ναό πρός τιμήν τῶν φωτιστῶν τῶν Σλάβων Ἁγίων Κυρίλλου καί Μεθοδίου. Μέ συντονισμένες ἐνέργειες πέτυχε τό 1978 νά ἐπαναφέρει τήν Τιμία Κάρα καί τό 1980 τό Ἱερό Λείψανο τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἀπό τήν Ἰταλία.

Ἐκ τοῦ Γραφείου Τύπου τῆς Ἱερᾶς Συνόδου

Τῷ Σεβασμιωτάτῳ Μητρολίτη
Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως
κ. Διονυσίῳ
Τοποτηρητῇ Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης

Μέ αἰσθήματα βαθείας θλίψεως ἐπληροφορήθην τόν θάνατον τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης μακαριστοῦ καί ἀοιδίμου κυροῦ Παντελεήμονος.

Πολύ ἀγαπητός ἱεράρχης εἶχε κερδίσει τό σεβασμό τοῦ ποιμνίου του, ἐργαζόμενος μέ ζῆλον ὑπέρ αὐτοῦ, ἀλλά καί φλογερός πατριώτης, ἐνισχύων ὅλες τίς ἐθνικές προσπάθειες. Ἡ μνήμη του θά παραμείνει ζῶσα. Συλλυποῦμαι εἰλικρινῶς.

Κωνσταντῖνος Στεφανόπουλος
Πρόεδρος Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας

Τῷ Σεβασμιωτάτῳ Μητρολίτῃ
Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως
κ. Διονυσίῳ
Τοποτηρητῇ Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης
Εἰς Νεάπολιν

Μετά βαθυτάτης θλίψεως ἐπληροφορήθημεν τήν πρός Κύριον ἐκδημίαν τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος τοῦ Β΄, διακεκριμένου ὀρθοδόξου Ἀρχιερέως, κεκοσμημένου διά πολλῶν ἀρετῶν καί ἱκανοτήτων, ὅστις ἐποίμανε ἐν συνέσει καί ἀγαθοσύνῃ τήν τῶν Θεσσαλονικέων Ἐκκλησίαν.

Προσευχόμεθα ὑπέρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς τοῦ ἀειμνήστου Μητροπολίτου καί δεόμεθα, ὅπως ὁ Παράκλητος ἀναδείξῃ ἄξιον Ποιμενάρχην ἐν τῇ ἀπορφανισθείσῃ Ἐκκλησίᾳ Θεσσαλονίκης

Ἐν τῇ Μεγάλῃ Πόλει
Τῆς Ἀλεξανδρείας
Τῇ 11ῃ Ἰουλίου 2003

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Η ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
Ἰωάννου Γενναδίου 14 (115 21)
Ἀριθμ. Πρωτ. 2828

Ἀθήνῃσι τῇ 9ῃ Ἰουλίου 2003

Τηλεγράφημα

Πρός
κ. Ἀσημίναν, Σταματίναν καί Ὄλγαν
Χρυσοφάκη,
Εἰς Θεσσαλονίκην

Ἐπί πρός Κύριον ἐκδημίᾳ πεφιλημένου θείου ὑμῶν ἀειμνήστου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος ἐκφράζομεν ὑμῖν συλλυπητήρια Ἱερᾶς Συνόδου εὐχόμενοι, ὅπως Κύριος τάξῃ ψυχήν αὐτοῦ ἐν χώρᾳ ζώντων καί σκηναῖς δικαίων, ἐπιδαψιλεύῃ δ᾽ ὑμῖν τήν ἐξ ὕψους παρηγορίαν.

† Ὁ Ἀθηνῶν Χριστόδουλος, Πρόεδρος

† Ὁ ἀρχιγραμματεύων
Ἀρχιμ. Χρυσόστομος Σκλήφας

Πρός
τόν Μακαριώτατον Ἀρχιεπίσκοπον
Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος
κ. Χριστόδουλον

Μακαριώτατε
ἐπί τῇ ἐκδημία εἰς Κύριον τοῦ Μακαριστοῦ Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος τοῦ Β′ δεχθεῖτε τά εἰλικρινῆ μου συλλυπητήρια.

Ὁ Πρωθυπουργός

Κωνσταντῖνος Σημίτης

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ
ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΟ ΓΡΑΦΕΙΟ ΥΠΟΥΡΓΟΥ

Ἀθήνα 10 Ἰουλίου 2003

Ἐπί ἐκδημίᾳ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος Β′, παρακαλῶ δεχθῆτε βαθύτατα συλλυπητήριά μου.

Γεώργιος Α. Παπανδρέου
Ὑπουργός Ἐξωτερικῶν

ΙΕΡΑ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗ
ΚΥΠΡΟΥ

Ἐκ μέρους τοῦ ἀσθενοῦντος Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Νέας Ἰουστινιανῆς καί πάσης Κύπρου κ. Χρυσοστόμου, ἐκφράζομεν θερμά συλλυπητήρια πρός τόν κλῆρον καί τόν λαόν τῆς Ἱ.Μ. Θεσσαλονίκης διά τήν πρός Κύριον ἐκδημίαν τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος τοῦ Β′, εὐχόμενοι ὅπως ὁ Κύριος κατατάξῃ τήν ψυχήν αὐτοῦ ἐν σκηναῖς δικαίων.

† Ὁ Σαλαμῖνος Βαρνάβας

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΝΙΚΑΙΣ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΝΙΚΑΙΑΣ

Τῇ 12ῃ Ἰουλίου 2003

Πρός τόν Σεβασμιώτατον Τοποτηρητήν
τῆς χηρευούσης
Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης,
εἰς Θεσσαλονίκην

Σήμερον ἐπληροφορήθην διά τήν ἐν ἐλπίδι ἀναστάσεως κοίμησιν τοῦ Παναγιωτάτου ἀειμνήστου Ποιμενάρχου Θεσσαλονίκης. Μετά πάντων ὑμῶν δέομαι ὑπέρ τῆς ἀναπαύσεως αὐτοῦ καί εὐχαριστῶ τόν φιλάνθρωπον Θεόν διά τήν ἀρχιερατικήν διακονίαν αὐτοῦ ἐπ᾽ ἀγαθῷ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως καί τοῦ πιστοῦ λαοῦ τοῦ Χριστοῦ.

Αἰωνία ἡ μνήμη τοῦ ἀξιομακαρίστου ἀδελφοῦ ἡμῶν.

† Ὁ Νικαίας Ἰωάννης
ὁ τέως Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας
Φινλανδίας

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗ ΑΜΕΡΙΚΗΣ
8-10 East 79th Street, New York
NY 10021 - Tel (212) 570-3500

Νέα Ὑόρκη, 10 Ἰουλίου 2003

Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην
Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως
Κύριον Διονύσιον
Τοποτηρητήν
Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης
Εἰς Θεσσαλονίκην

Σεβασμιώτατε καί ἀγαπητέ ἐν Χριστῷ Ἀδελφέ,
Ἅγιε Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως,

Μετά βαθείας συγκινήσεως ἐπληροφορήθημεν τήν εἰς Κύριον ἐκδημίαν τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος.

Ἐκφράζομεν τήν ὁλόψυχον συμπάθειαν τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀμερικῆς καί δεόμεθα τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς ζωῆς καί τοῦ θανάτου, ὅπως ἀναπαύσῃ αὐτόν ἐν χώρᾳ ζώντων καί ἐν σκηναῖς δικαίων. Εἴη ἡ μνήμη αὐτοῦ αἰωνία.

Μετά τῆς ἐν Κυρίῳ ἀγάπης καί τιμῆς,
† Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀμερικῆς Δημήτριος

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ
ΣΑΜΟΥ ΚΑΙ ΙΚΑΡΙΑΣ
ΓΡΑΦΕΙΟ ΤΥΠΟΥ
83100-ΣΑΜΟΣ

Σάμος 10 Ἰουλίου 2003

Δελτίο Τύπου

Ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Σάμου καί Ἰκαρίας κ.κ. Εὐσέβιος μέ τό ἄγγελμα τῆς πρός Κύριον ἐκδημίας τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος προέβη στήν κάτωθι δήλωση:

«Ἡ τοπική μας Ἐκκλησία συμμετέχει στό βαρύτατο πένθος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος διά τήν πρός Κύριον ἐκδημίαν τοῦ διαπρεποῦς καί διακεκριμένου Μητροπολίτου τοῦ ἀπό Σάμου καί Ἰκαρίας, Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος. Ὁ ἀείμνηστος Μητροπολίτης διαποίμανε τήν Ἱεράν Μητρόπολίν μας ἀπό τό 1965 ἕως τό 1974. Κατά τήν ἐνναετῆ διακονία του στήν ἀκριτική Ἱερά Μητρόπολή μας ἐδημιούργησε οἰκοτροφεῖα ἀρρένων καί θηλέων, σχολή ἐπιμορφώσεως κληρικῶν, ἡ ὁποία ἐλειτούργησε εἰς τάς Ἱεράς Μονάς Ζωοδόχου Πηγῆς καί Ἁγίας Ζώνης, ἐδημιούργησε τήν πρώτη σχολή Βυζαντινῆς Μουσικῆς καί τό Ἐκκλησιαστικό Γηροκομειο Καρλοβάσου, ἀνακαίνισε τάς Ἱεράς Μονάς Μεγάλης Παναγίας καί Τιμίου Σταυροῦ. Δημιούργησε τό Ἐκκλησιαστικό Μουσεῖο, συγκεντρώσας καί διασώσας ἱερές εἰκόνες, κειμήλια καί βιβλία. Κυκλοφόρησε τό πρῶτον τήν ἐκκλησιαστική ἐφημερίδα «Μεταμόρφωση». Χειροτόνησε πλειάδα Ἱερέων οἱ ὁποῖοι μέχρι τήν σήμερον ὑπηρετοῦν τήν τοπική μας Ἐκκλησία. Τόνωσε τό θρησκευτικό καί ἐθνικό φρόνημα τοῦ ποιμνίου μας, τό ὁποῖον ἐπί τῶν ἡμερῶν του εἶδε τόν ἐπίσκοπον πλησίον του. Ἱεραποστολικός, ἀκούραστος, ἀνιδιοτελής καί ἄριστος χειριστής τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας καί τοῦ προφορικοῦ λόγου. Ἡ εὐγνωμοσύνη μας μεγάλη πρός τόν ἀείμνηστον Μητροπολίτην διά τά ὅσα προσέφερεν. Ζητοῦμε τάς εὐχάς καί προσευχάς του ἀπό τό ὑπερουράνιο Θυσιαστήριο».

Μέ σεπτή ἐντολή τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου μας κ.κ. Εὐσεβίου, τό Σάββατο 12 Ἰουλίου, τήν δωδεκάτην μεσημβρινήν ὥραν, κατά τήν ὁποίαν θά ψαλεῖ ἡ ἐξόδιος ἀκολουθία τοῦ ἀειμνήστου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος, θά κρούσουν πενθίμως οἱ κώδωνες τῶν Ἱερῶν Ναῶν τῶν νησιῶν μας. Ἐξαιρέτως εἰς τόν Μητροπολιτικόν Ἱερόν Ναόν τοῦ Ἁγίου Νικολάου Βαθέος, χοροστατοῦντος τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου μας κ.κ. Εὐσεβίου, θά ψαλεῖ ἐπιμνημόσυνος δέησις, παρουσίᾳ τῶν ἀρχῶν τοῦ Νομοῦ καί τοῦ λαοῦ. Θά ἐκφωνηθοῦν Ἐπιμνημόσυνοι λόγοι.

Τήν Κυριακή 13 Ἰουλίου, μετά τό πέρας τῆς Θείας Λειτουργίας, θά τελεστεῖ στούς Ἱερούς Ναούς μας ἐπιμνημόσυνος δέησις διά τήν ἀνάπαυσιν τῆς ψυχῆς τοῦ ἀειμνήστου Μητροπολίτου.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ
ΘΗΡΑΣ, ΑΜΟΡΓΟΥ ΚΑΙ ΝΗΣΩΝ
84 700 ΘΗΡΑ

Ἐν Θήρᾳ τῇ 10/7/2003

Πρός
τήν Ἱεράν Μητρόπολιν Θεσσαλονίκης
Βογατσικοῦ 7
Θεσσαλονίκη

Δεχθῆτε παρακαλῶ τά θερμά μου συλλυπητήρια διά τόν ἀδόκητον θάνατον Σεβαστοῦ καί ἀγαπητοῦ ἀδελφοῦ, ἀφοσιωμένου Ἱεράρχου εἰς τό ἔργον τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ Ἅγιος Θεός νά τόν δεχθεῖ εἰς τήν Βασιλείαν Του καί εἰς τό ἐπουράνιον Θυσιαστήριον.

Μετ᾽ ἀδελφικῶν ἀσπασμῶν

Ὁ Θήρας Ἐπιφάνιος

ΈΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ
ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΣ ΦΙΛΙΑΤΩΝ
ΓΗΡΟΜΕΡΙΟΥ ΚΑΙ ΠΑΡΓΑΣ
462 00 Παραμυθιά
Τηλ. 26660-22260

Ἐν Παραμυθίᾳ τῇ 10-7-2003

Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην
Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως
κ.κ. Διονύσιον
Τοποτηρητήν Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης
Θεσσαλονίκην.

Σεβασμιώτατε.

Ἐπί τῇ πρός Κύριον μεταστάσει τοῦ λίαν ἀγαπητοῦ ἐν Χριστῷ ἀδελφοῦ, μακαριστοῦ Μητροπολίτου κυροῦ Παντελεήμονος, ἐκφράζομεν Ὑμῖν τά ἐκ βάθους ψυχῆς συλλυπητήρια ἡμῶν, εὐχόμενοι ὅπως Κύριος ὁ Θεός, ἀνταμείβων τούς κόπους καί τούς ἀγωνας αὐτοῦ διά τήν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστου, ταξῃ τήν ψυχήν αὐτοῦ ἐν σκηναῖς δικαίων καί ἁγίων.

Ὁ Παραμυθίας Τίτος

Ὁ ΔΡΥΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΠΩΓΩΝΙΑΝΗΣ ΚΑΙ ΚΟΝΙΤΣΗΣ
ΑΝΔΡΕΑΣ

12-7-2003

Πρός
Τήν Ἱεράν Μητρόπολιν Θεσσαλονίκης

Ἐπί τῇ ἀδοκήτῳ ἐκδημίᾳ τοῦ ἀοιδίμου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος συλλυποῦμαι θερμῶς.

Εὐγνωμόνως ἐνθυμοῦμαι τήν ἀγάπην τοῦ μακαριστοῦ Ἱεράρχου διά τό ἐθνικόν θέμα τῆς Βορείου Ἠπείρου, διά τήν προβολήν τοῦ ὁποίου εἶχε ἀνοίξει διάπλατα τήν θύραν τῆς Μητροπόλεώς του εἰς τόν Προκάτοχόν μου, Μητροπολίτην Σεβαστιανόν.

Ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς ἐξοδίου ἀκολουθίας, ἣν παρηκολουθήσαμεν μέσῳ τοῦ ραδιοφωνικοῦ σταθμοῦ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐτελέσαμεν τρισάγιον ὑπέρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς του.

Εἴθε ἡ μνήμη τοῦ μακαριστοῦ Μητροπολίτου Παντελεήμονος νά εἶναι αἰωνία.

Ὁ Δρυϊνουπόλεως, Πωγωνιανῆς καί Κονίτσης
Ἀνδρέας

ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ
B.P. 2006 - ALEXANDRIE-EGYPTE

Ἐν Ἀθήναις τῇ 11η Ἰουλίου 2003

Τῷ Σεβασμιωτάτῳ Μητροπολίτῃ
Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως
κ. Διονυσίῳ
Τοποτηρητῇ Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης
Εἰς Νεάπολιν

Πληροφορηθέντες, μετά θλίψεως πολλῆς, τήν εἰς Κύριον ἐκδημίαν τοῦ ἀειμνήστου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος, δεχθῆτε παρακαλῶ τά θερμά συλλυπητήριά μου, προσευχόμενοι ὑπέρ ἀναπαύσεως τῆς μακαρίας αὐτοῦ ψυχῆς καί ἀναδείξεως ὑπό Ἁγίου Πνεύματος ἀξίου διαδόχου αὐτοῦ.

† Ὁ Καρθαγένης Χρυσόστομος

10/7/2003

Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Νεαπόλεως
καί Σταυρουπόλεως
κ. Διονύσιον
Τοποτηρητήν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης
Βογατσικοῦ 4
Θεσσαλονίκη, 546 22

Ἐπί τῷ ἀδοκήτῳ θανάτῳ του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος, ἐκφράζομεν τήν βαθυτάτην θλῖψιν ἡμῶν καί προσευχόμεθα ὅπως ὁ Κύριος τάξει τήν μακαρίαν ψυχήν αὐτοῦ εἰς σκηνάς δικαίων.

Ὁ Μητροπολίτης Τυρολόης
ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΩΝ

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ
ΙΕΡΙΣΣΟΥ, ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ ΚΑΙ ΑΡΔΑΜΕΡΙΟΥ

Ἀριθμ. Πρωτ. 911

Ἐν Ἀρναίᾳ, τῇ 10ῃ Ἰουλίου 2003

Πρός
τήν Ἱεράν Μητρόπολιν Θεσσαλονίκης
Εἰς Θεσσαλονίκην

Μετά βαθείας θλίψεως ἐπί τῷ ἀδοκήτῳ θανάτῳ τοῦ Ἁγίου Ποιμενάρχου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Θεσσαλονίκης Μητροπολίτου Παντελεήμονος, ἐκφράζω τά βαθύτατα συλλυπητήριά μου καί εὔχομαι καί προσεύχομαι ὑπέρ μακαρίας μνήμης καί αἰωνίου ἀναπαύσεως αὐτοῦ ἐν Χώρᾳ ζώντων καί ὅπως Κύριος ἀναδείξῃ ἀντάξιον Διάδοχον αὐτοῦ εἰς τήν Ἐκκλησίαν τῆς Θεσσαλονίκης.

Ὁ Μητροπολίτης
Ἱερισσοῦ, Ἁγίου Ὄρους καί Ἀρδαμερίου

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ
Ἱερά Μητρόπολις Ρόδου

Ρόδος 11 Ἰουλίου 2003

Πρός
τήν Ἱεράν Μητρόπολιν Θεσσαλονίκης
Εἰς Θεσσαλονίκην

Κύριος ὁ Θεός ἀναπαύσῃ μακαριστήν ψυχήν προσφιλους ἀδελφου κυρου Παντελεήμονος ἐν σκηναῖς δικαίων.

Ὁ Ρόδου
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ

10/7/2003

Πρός
τήν Ἱεράν Μητρόπολιν Θεσσαλονίκης
Εἰς Θεσσαλονίκην

Κατώδινος ἤκουσα θλιβερό ἄγγελμα ἐκδημίας πολυσεβάστου πηδαλιούχου Ἐκκλησίας Θεσσαλονικέων. Συλλυπουμενος ὁλοψύχως δέομαι Κυρίου ζωῆς καί θανάτου ἀναπαύσῃ σκηναῖς δικαίων.

Ὁ Παροναξίας
Ἀμβρόσιος

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ

Ἀριθμ. Πρωτ. 672

Ἐν Μυτιλήνῃ τῇ 10-7-2003

Πρός
τόν Σεβασμιώτατον
Μητροπολίτην Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως
κ.κ. Διονύσιον
Τοποτηρητήν τῆς Ἱερας Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης
Εἰς Θεσσαλονίκην

Ἐπί ἀδοκήτῳ τελευτῇ Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος ἀδελφοῦ καί συλλειτουργοῦ ἡμῶν γενομένου, συλλυπούμενοι, δεόμεθα τήν κατάταξιν τῆς μακαρίας ψυχῆς αὐτοῦ ἐν σκηναῖς δικαίων, εὐχόμενοι ἀνάδειξιν ἀξίου αὐτοῦ διαδόχου.

Ὁ Μητροπολίτης
† Ὁ Μυτιλήνης ΙΑΚΩΒΟΣ

† Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ
ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΩΝ

Ἐν Κηφισίᾳ τῇ 10ῃ Ἰουλίου 2003

Πρός
τήν Ἱεράν Μητρόπολιν Θεσσαλονίκης
Εἰς Θεσσαλονίκην

Κατώδυνοι ἐκ τῆς ἀδοκήτου ἐκδημίας πρός Κύριον τοῦ λαοφιλοῦς Ποιμενάρχου σας καί ἐπιλέκτου μέλους τῆς ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος παρακαλοῦμεν νά δεχθῆτε τά ἐγκάρδια συλλυπητήριά μας καί τήν εἰλικρινῆ μας συμπάθειαν.

Ἐκ βαθέων εὐχόμεθα καί προσευχόμεθα διά τήν ἀνάπαυσιν τῆς εὐγενικῆς ψυχῆς του «*ἐν χώρᾳ ζώντων καί ἐν σκηναῖς δικαίων*» καί διά τήν ἀνάδειξιν ἀνταξίου διαδόχου του πρός συνέχισιν καί ἐπαύξησιν τοῦ πολυσχιδοῦς ἐκκλησιαστικοῦ ἔργου τοῦ μεταστάντος.

Ὁ Μητροπολίτης
ὁ Ἀττικῆς Παντελεήμων

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ

Νέα Σμύρνη, 10 Ἰουλίου 2003

Ἱεράν Μητρόπολιν
Θεσσαλονίκης
Βογατσικοῦ 7
546 22 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΝ

Ἐπί ἀδοκήτῳ ἐκδημίᾳ εἰς Κύριον Παναγιωτάτου Ποιμενάρχου ὑμῶν κυροῦ Παντελεήμονος τοῦ Β', ἐκφράζομεν τά εἰλικρινῆ συλλυπητήριά μας πρός τόν Ἱερόν Κλῆρον καί τόν πιστόν λαόν.

Παραλλήλως εὐχόμεθα ἐκ ψυχῆς ὅπως Κύριος ὁ Θεός ἀναδείξῃ ἄξιον διάδοχον αὐτοῦ, ἵνα ποιμάνῃ τό θεοφιλές Πλήρωμα τῆς ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τῶν Θεσσαλονικέων.

Ὁ Μητροπολίτης
† Ὁ Νέας Σμύρνης ΣΥΜΕΩΝ

11/7/2003

Πρός
τήν Ἱεράν Μητρόπολιν Θεσσαλονίκης
Βογατσικοῦ 7
Εἰς Θεσσαλονίκην

Σᾶς παρακαλῶ δεχθεῖτε τά θερμά μου συλλυπητήρια γιά τήν κοίμηση τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης καί Ποιμενάρχη μας.

Οἰκογένεια Βέρας Προβατάκη
Γαλήνη Ὠραιοκάστρου

11/7/2003

Πρός
τήν Ἱεράν Μητρόπολιν Θεσσαλονίκης
Βογατσικοῦ 7
Εἰς Θεσσαλονίκην

Ἀδοκήτῳ θανάτῳ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος ἐγκαρδίως συλλυπούμεθα.

Ὁ Νεοχωρίου ΠΑΥΛΟΣ

10/7/2003

Πρός
τόν Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην
Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως
κ.κ. Διονύσιον
Τοποτηρητήν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης
Βογατσικοῦ 7
Θεσσαλονίκη 546 22

Πληροφορηθέντες τόν αἰφνίδιον θάνατον τοῦ ἀοιδίμου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος τοῦ Β′ ἐνθέρμως εὐχόμεθα πρός τόν κυριεύοντα τῆς ζωῆς καί τοῦ θανάτου Κύριον Ἰησοῦ Χριστόν τήν αἰωνίαν αὐτοῦ μνήμην καί ἀνάπαυσιν.

Ὁ Τάρτους ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ
Ἐξ Ἀντιοχείας

Σῦρος 10/7/2003

Τοποτηρητήν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης
Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην
Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως
κ.κ. Διονύσιον
Βογατσικοῦ 7
Θεσσαλονίκη 546 22

Βαθυσεβάστως σᾶς ἐκφράζω θερμότατα συλλυπητήρια ἐπί τῇ αἰφνιδίᾳ κοιμήσει πολυσεβάστου εἰς ἐμέ Μεγάλου Ἐκκλησιαστικοῦ ἀνδρός καί γενναιοψύχου Ἕλληνος πατριώτου μακαριστοῦ Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος. Πρό τῆς ἱερᾶς εἰκόνος τῆς Μεγαλόχαρης Μητέρας τοῦ Θεοῦ ἐτελέσαμε τρισάγιον ὑπέρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς αὐτοῦ.

Ὁ Μητροπολίτης Σύρου
Δωρόθεος Β΄

Ἐν Βερατίῳ 14-07-2003

Πρός
Ἱεράν Μητρόπολιν Θεσσαλονίκης
Εἰς Θεσσαλονίκην

Ἐπί πρός Κύριον ἐκδημίᾳ πολυσεβάστου Ποιμενάρχου κυροῦ Παντελεήμονος ἐγκαρδίως συλλυπούμενοι, ἐκτενῶς εὐχόμεθα Κύριον κατατάξε ψυχήν αὐτοῦ ἐν χώρᾳ Παραδείσου, ὑμῖν δέ χαρίζηται τήν ἐξ ὕψους παραμυθίαν.

† Ὁ Βερατίου Αὐλῶνος καί Κονίτσης Ἰγνάτιος

Ἐν Ὕδρᾳ τῇ 10η Ἰουλίου 2003

† Ὁ Μητροπολίτης
Ὕδρας, Σπετσῶν, Αἰγίνης,
Ἑρμιονίδος καί Τροιζηνίας
Ἐφραίμ

Ἀριθμ. Πρωτ. Δ.Υ.

Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην
Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως
Κύριον κ. Διονύσιον
Τοποτηρητήν
Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης
Βογατσικοῦ 5
Θεσσαλονίκη

Σεβασμιώτατε ἅγιε Τοποτηρητά,

Λυπηθέντες ἐπί θλιβερῷ ἀγγέλματι αἰφνιδίου πρός Κύριον ἐκδημίας Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος τοῦ Β′ ἐκτενῶς δεόμεθα τοῦ Κυρίου ὑπέρ μακαρίας μνήμης καί αἰωνίου ἀναπαύσεως μακαριστοῦ Ἱεράρχου, διακονήσαντος ἐνζήλως ἐπί 40ετίαν περίπου τήν Ἁγίαν ἡμῶν Ἐκκλησίαν ὡς Ἐπίσκοπος καί Μητροπολίτης, τιμίου καί δυναμικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καί ἐθνικοῦ ἀνδρός, παραδοσιακοῦ καί φιλαγίου, λογίου, πεπαιδευμένου καί δραστηρίου Ἀρχιερέως, καί ὑπέρ τῆς ἄνωθεν παραμυθίας τοῦ ἀπορφανισθέντος ποιμνίου τῆς τῶν Θεσσαλονικέων Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, παντός τοῦ Ἱεροῦ Κλήρου καί τοῦ φιλοχρίστου λαοῦ τῆς Θεοσώστου ταύτης Ἐπαρχίας. Καί ἐπί τούτοις διατελοῦμεν.

Ἐλάχιστος ἐν Χριστῷ Ἀδελφός
† Ὁ Ὕδρας Σπετσῶν καί Αἰγίνης Ἐφραίμ

Ξάνθη τῇ 10ῃ Ἰουλίου 2003

Ἱερά Μητρόπολις
Ξάνθης καί Περιθεωρίου
67100 Ξάνθη

Ἀριθ. Πρωτ. 483

Πρός
τόν Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην
Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως
κ.κ. Διονύσιον
Τοποτηρητήν τῆς
Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης
Εἰς Θεσσαλονίκην

Σεβασμιώτατε ἅγιε Τοποτηρητά,

Διά τήν εἰς Κύριον ἐκδημίαν τοῦ Μακαριστοῦ Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος τοῦ Β′ ἐκφράζομεν τά αἰσθήματα τῆς εἰλικρινοῦς ἀγάπης καί συμπαθείας πρός τόν Ἱερόν Κλῆρον καί τόν εὐσεβῆ Λαόν τῆς Θεοσώστου Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, εὐχόμενοι, ὅπως Κύριος ὁ Θεός ἀναπαύσῃ τήν ψυχήν Αὐτοῦ ἐν σκηναῖς δικαίων.

Μετά τῆς ἐν Κυρίῳ ἀγάπης
† Ὁ Ξάνθης Παντελεήμων

Ἀθήνα 11 Ἰουλίου 2003

Μητρόπολις
Ὀρθοδόξων Ἀρμενίων Ἑλλάδος

Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη
Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως
κ. Διονύσιο
Τοποτηρητή
Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης

Σεβασμιώτατε,

Παρακαλοῦμε δεχθεῖτε ἐκ μέρους τοῦ Ἐθνικοῦ Συμβουλίου τῶν Ὀρθοδόξων Ἀρμενίων Ἑλλάδος καί ἡμῶν προσωπικῶς, τά θερμότερά μας συλλυπητήρια γιά τήν κοίμηση τοῦ σεπτοῦ ἱεράρχη, μακαριστοῦ Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Παντελεήμονος Β΄.

Μέ τίς εὐλογίες τοῦ Κυρίου
Ἀρχιεπ. ΣΑΧΑΚ Α·Ι·ΒΑΖΙΑΝ
Μητροπολίτης Ὀρθ. Ἀρμενίων Ἑλλάδος
Δρ. ΑΡΜΕΝ ΝΤΕΡΙΑΝ
Πρόεδρος Ἐθνικοῦ Συμβουλίου
ΚΕΓΑΜ ΓΙΑΓΤΖΙΑΝ
Γραμματέας Ἐθνικοῦ Συμβουλίου

Καρυαί 28.6/11.7.2003

Ἱερά Κοινότης
Ἁγίου Ὄρους
Ἄθω

Ἀριθμ. Πρωτ. Φ.2/35/956

Τηλεαντιγράφημα

Πρός
Σεβασμιώτατον Τοποτηρητήν
Ἱ. Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης
Μητροπολίτην Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως
κύριον Διονύσιον,
Εἰς Νεάπολιν Θεσσαλονίκης

Σεβασμιώτατε,

Ἐπί τῇ πρός Κύριον ἐκδημίᾳ τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος, ἐκλεκτοῦ καί φιλοαγιορείτου ποιμενάρχου, ἀποστέλλομεν τάς θερμάς συλλυπητηρίους εὐχάς ἐκ μέρους πάντων τῶν Ἁγιορειτῶν Πατέρων, ὁλοθέρμως δεόμενοι ὑπέρ αἰωνίου ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς του ἀειμνήστου Ἱεράρχου.

Ἱερά Κοινότης Ἁγίου Ὄρους Ἄθω

Ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, τῇ 29ῃ Ἰουνίου 2003

Ἱερά Μονή Ξενοφῶντος
Ἅγιον Ὄρος
Ἄθω

Ἀριθμ. Πρωτ. Φ.1/149

Τῷ Σεβασμιωτάτῳ
Μητροπολίτῃ Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως
κ.κ. Διονυσίῳ
Τοποτηρητῇ τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης
Εἰς Θεσσαλονίκην

Σεβασμιώτατε Πάτερ καί Δέσποτα,

Μετά ἱεροῦ δέους παριστάμεθα πρό τῶν κριμάτων τοῦ Θεοῦ, πληροφορηθέντες ὅτι ὁ ἄγγελος τῆς τῶν Θεσσαλονικέων ἐκκλησίας, Μητροπολίτης κυρός Παντελεήμων Β΄, ἀνῆλθεν εἰς τάς οὐρανίους μονάς ἵνα αἰωνίως ἄδῃ μετά τῶν Ἁγίων «τήν καινήν ᾠδήν» εἰς τόν ἀγαπήσαντα καί ὑπηρετήσαντα Θεοφιλῶς ἐξ ὅλης ψυχῆς καί καρδίας, «Ἀμνόν τοῦ Θεοῦ».

Μετέχοντες εἰς τό χαρμόλυπον τοῦτο γεγονός, ταπεινῶς μνημονεύομεν τοῦ σεπτοῦ ὀνόματος Αὐτοῦ εἰς τάς πρός Κύριος ἐντεύξεις ἡμῶν, καί εὐχόμεθα ὑπέρ ἀναπαύσεως τῆς μακαρίας Αὐτοῦ ψυχῆς «ἔνθα ἦχος καθαρός ἑορταζόντων», αἰτούμενοι ἅμα καί τήν ἁγίαν Αὐτοῦ εὐχήν καί εὐλογίαν.

Ὑμᾶς δέ, πολυσέβαστε καί τιμιώτατε Πάτερ καί Δέσποτα, καί τήν ἐκλεκτήν Ἐκκλησίαν τῶν Θεσσαλονικέων συλλυπούμεθα θερμῶς καί εὐχόμεθα υἱϊκῶς τά κράτιστα καί μακροημέρευσιν ἐν ὑγείᾳ σταθηρᾷ, ἐπ᾿ ἀγαθῷ τῆς Ἐκκλησίας καί τοῦ εὐσεβοῦς ἡμῶν Γένους.

Μετά βαθυτάτου σεβασμοῦ, κατασπαζόμενοι τήν τιμίαν Ὑμῶν δεξιάν.

Ὁ Καθηγούμενος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ξενοφῶντος
† ἀρχιμ. Ἀλέξιος
καί οἱ σύν ἐμοί ἐν Χριστῷ ἀδελφοί

Τηλεγράφημα

Ἱεράν Μητρόπολιν Θεσσαλονίκης
Βογατσικοῦ 7
546 22 Θεσσαλονίκη

Ἅγιε Τοποτηρητά,

Ἐπί τῇ πρός Κύριον ἐκδημίᾳ κυροῦ Παντελεήμονος τοῦ Β', Παναγιωτάτου Μητροπολίτου τῆς τῶν Θεσσαλονικέων Ἐκκλησίας, Ἀδελφότης «Ἡ Ὁσία Ξένη» ἐκφράζει θερμά συλλυπητήρια αὐτῆς καί θερμήν τήν ἱκεσίαν ὅπως Κύριος ὁ Θεός ἡμῶν ἀναπαύσῃ ψυχήν αὐτοῦ «ἔνθα οὐκ ἔστι πόνος, οὐ λύπη, οὐ στεναγμός, ἀλλά ζωή ἀτελεύτητος».

Ἀδελφότης «Ἡ Ὁσία Ξένη»
Περαία

ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ
St. James Convent

Ἱερά Μονή 14-7-2003

Σεβασμιώτατε τοποτηρητά κ.κ. Διονύσιε

Μέ πολλή ὀδύνη λάβαμε τήν πληροφορία τῆς κοιμήσεως τοῦ Παναγιωτάτου Παντελεήμονα Β'.

Χάσαμε ἕναν ἀληθινό φίλο μέ τό θάνατό του, καί πιστεύουμε ὅτι τά πρόβατα τοῦ Χριστοῦ ἔχασαν ἕνα καλό ποιμένα καί ἀγαπημένο πατέρα.

Παρακαλοῦμε τόν Χριστό μας νά τόν ἀναπαύσει στόν παράδεισο μαζί μέ τούς ἁγίους Του.

Μετά βαθυτάτου σεβασμοῦ
Ἡ καθηγουμένη
Εἰρήνη μοναχή
Καί αἱ σύν ἐμοί ἐν Χριστῷ ἀδελφαί

Τῇ 12-7-2003

Ἱερά Μονή Φιλοθέου
Ἅγιον Ὄρος

Ἀριθμ. Πρωτ. 141

Σεβασμιώτατον
Μητροπολίτην Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως
κ.κ. Διονύσιον
Τοποτηρητήν Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης
Εἰς Θεσσαλονίκην

Σεβασμιώτατε Πάτερ καί Δέσποτα.

Βαθύτατα συλλυπούμενοι Ὑμᾶς καί δι᾽ Ὑμῶν ἅπασαν τήν Σεπτήν Ἱεραρχίαν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καί τόν πενθοῦντα λαόν τῆς Θεσσαλονίκης ἐπί τῇ μεταστάσει τοῦ Ποιμενάρχου αὐτοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου κυροῦ Παντελεήμονος τοῦ Β′, εὐχόμεθα νά ἀναπαύσῃ ὁ Δεσπότης Χριστός τήν ψυχήν Αὐτοῦ ἐν Χώρᾳ ζώντων, μετά τῶν ἁγίων Του.

Σύ μέν, τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου, ψυχή, ἀπέπτης εἰς οὐρανούς πεπληρωμένη δόξης ἐγκοσμίου, ὅπως λάβῃς καί τόν ἀμάραντον τῆς ἐπουρανίου δόξης στέφανον, ὅν ἡτοίμασέ σοι ἡ θεία Δικαιοσύνη. Ἀλλά τῷ θρόνῳ παρεστωσα τοῦ Παμβασιλέως Χριστοῦ μή διαλίπῃς πρεσβεύουσα Αὐτῳ ὑπέρ τῆς στρατευομένης Ἐκκλησίας σου, ὑπέρ του ἀπορφανισθέντος Ποιμνίου σου, τό ὁποῖον ἀρίδακρυς καί ἄφωνος προπομπός του γεηροῦ σου σκήνους, θρηνεῖ τόν λατρευτόν του Ποιμενάρχην.

«Κεκοίμηται Παντελεήμων, Θεσσαλονίκης κλέος.
Αὐτῷ εἰς ἀνάπαυσιν μυριώνυμον εὖχος»

Ὁ Καθηγούμενος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Φιλοθέου
† Ἀρχιμ. Νικόδημος
καί οἱ σύν ἐμοί ἐν Χριστῷ Ἀδελφοί

Ἱερά Μονή καί Ἀρχιεπισκοπή Σινᾶ

Πρός
Ἱεράν Μητρόπολην Θεσσαλονίκης
Βογατσικοῦ 7

Ἐπί θλιβερῷ ἀκούσματι ἐκδημίας πρός Κύριον ἀγαπητοῦ ἡμῶν ἀδελφοῦ καί συλλειτουργοῦ κυροῦ Παντελεήμονος Β', βαθυπόνως ἐκφράζομεν μετά σιναΐτῶν πατέρων συλλυπητήρια ἡμῶν κλήρῳ καί πιστῷ λαῷ ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης. Ταπεινῶς εὐχόμεθα ὅπως ὁ ἐν Τριάδι Θεός ἀναπαύσῃ ψυχήν κοιμηθέντος δούλου αὐτοῦ ἐν χώρᾳ ζώντων ἐν σκηναῖς δικαίων.

Ἀρχιμανδρίτης Ἀγαθάγγελος ἐκ μετοχίου Ἀθηνῶν,
ἐκπροσωπήσῃ ἱεράν ἡμῶν μονήν

Σιναίου Δαμιανός

10/7/2003

Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης
Βογατσικοῦ 7
Θεσσαλονίκη
Ἅγιον Ὄρος

Παρακαλῶ δεχθεῖτε τά πλέον θερμά συλλυπητήριά μου γιά τήν ἀδόκητη ἀπώλεια τοῦ Παναγιωτάτου.

Ἡ Θεσσαλονίκη χάνει ἕνα μεγάλο πνευματικό ἡγέτη πού μέ τό ἀνάστημά του καί τό ἔργο του λάμπρυνε τήν Ἐκκλησία καί τήν Ὀρθοδοξία.

Αἰωνία του ἡ μνήμη.

Ἰωάννης Μαγκριώτης
Ὑφυπουργός Ἐξωτερικῶν

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΥΦΥΠΟΥΡΓΟΣ

Ἀθήνα, 10 Ἰουλίου 2003

Σεβασμιώτατον
Μητροπολίτην Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως
κ. Διονύσιον
Τοποτηρητήν τῆς χηρευούσης
Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης

Σεβασμιώτατε,

Δεχθεῖτε τά πλέον θερμά συλλυπητήρια γιά τήν ἐκδημία εἰς Κύριον τοῦ Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος τοῦ Β′, ὁ ὁποῖος προσέφερε πολλαπλές ὑπηρεσίες στήν Ἐκκλησία τῆς Θεσσαλονίκης καί στόν λαό μας.

Νικόλαος Γκεσούλης
Ὑφυπουργός Ἐθνικῆς Παιδείας καί Θρησκευμάτων

Η ΔΗΜΑΡΧΟΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ

Ἀθήνα, 10 Ἰουλίου 2003

Πρός
τήν Ἱεράν Μητρόπολιν Θεσσαλονίκης

Σᾶς παρακαλῶ νά δεχθεῖτε τά θερμότατα συλλυπητήριά μου γιά τήν ἐκδημία τοῦ Σεπτοῦ Ποιμενάρχου σας κυροῦ Παντελεήμονα τοῦ Β′, μιᾶς σπουδαίας πνευματικῆς προσωπικότητας μέ μεγάλο ἐκκλησιαστικό καί κοινωνικό ἔργο.

Μέ αἰσθήματα θλίψης
Ντόρα Μπακογιάννη

Θεσσαλονίκη 11/7/2003

Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην
Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως
κ. Διονύσιον
Τοποτηρητήν Ἱ.Μ. Θεσσαλονίκης
Ἐνταῦθα

Σεβασμιώτατε,

Εὑρισκόμενος σέ κοινοβουλευτική ἀποστολή στή Νέα Ὑόρκη, σᾶς ὑποβάλλω τά βαθύτατα συλλυπητήριά μου γιά τήν εἰς Κύριον ἐκδημίαν τοῦ Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης.

Ὁ μακαριστός ὑπῆρξεν ἐπιβλητική ἐκκλησιαστική φυσιογνωμία. Σφράγισε μέ τήν πληθωρική παρουσία του τά τελευταῖα τριάντα χρόνια τῆς δημόσιας καί ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς τῆς πόλεως τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Ὕψωνε στεντορείαν φωνήν γιά τά μείζονα θέματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ καί ἀφῆκεν ἔργον πίστεως καί ἀγάπης διαχρονικῆς ἀξίας.

Ὁ Θεός νά τόν κατατάξει ἐν χώρᾳ ζώντων.

Στέλιος Παπαθεμελῆς
Βουλευτής Θεσσαλονίκης

Θεσσαλονίκη 10/7/2003

Πρός
Ἱεράν Μητρόπολιν Θεσσαλονίκης
Θεσσαλονίκη

Θλίψη γέμισε τούς Θεσσαλονικεῖς καί τό πανελλήνιο, τό ἄγγελμα τῆς κοίμησης τοῦ μαχητικοῦ ἱεράρχη μας. Μόνον καλούς λόγους μπορεῖ κανείς νά ἐκφέρει γιά τήν ἐπί 28ετῆ ἀρχιερωσύνη καί ποιμαντική διακονία τοῦ ἱεράρχη μας στή Θεσσαλονίκη. Φρονῶ ὅτι ὁ Θεός τόν εὐλόγησε νά κοιμηθεῖ τήν ὥρα τῆς προσευχῆς στό περιβόλι τῆς Παναγίας κι αὐτό μετριάζει τή θλίψη μας.

Σωτήρης Καπετανόπουλος
Πρόεδρος Δημοτικοῦ Συμβουλίου Δήμου Θεσσαλονίκης

Θεσσαλονίκη 10/7/2003

Πρός
Ἱεράν Μητρόπολιν Θεσσαλονίκης
Θεσσαλονίκη

Γιά τόν ἀδόκητο θάνατο τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος τοῦ Β΄ θερμά συλλυπητήρια.

Ὁ χριστιανισμός ἔχασε τόν καλό ποιμένα, ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος τόν ἄξιο ἱεράρχη, ἡ Ἑλλάδα τόν ἁγνό πατριώτη.

Γιῶργος Καρατζαφέρης
Πρόεδρος ΛΑ.Ο.Σ.

Θεσσαλονίκη 10/7/2003

Πρός
Ἱεράν Μητρόπολιν Θεσσαλονίκης
Θεσσαλονίκη

Ἡ Μητροπολιτική Ἐπιτροπή Θεσσαλονίκης τοῦ Λαϊκοῦ Ὀρθοδόξου Συναγερμοῦ, ἐκφράζει τήν ὀδύνην καί τά θερμά συλλυπητήρια ὅλων τῶν μελῶν καί τῶν φίλων της, διά τήν κοίμησιν τοῦ μακαριστοῦ Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Παντελεήμονος τοῦ Β΄ ὁ ὁποῖος διεκρίθη ὄχι μόνον διά τό πλούσιον κοινωνικόν του ἔργον, ἀλλ᾽ ἰδιαιτέρως διά τούς ἀγώνας του ὑπέρ τῶν ἐθνικῶν μας δικαίων καί τήν ὑπεράσπισιν τῆς ἑλληνικότητος τῆς Μακεδονίας. Ἀντιπροσωπεία τοῦ ΛΑ.Ο.Σ. ἀποχαιρετώντας τόν πνευματικόν ἡγέτην τῆς Θεσσαλονίκης, θά συνοδεύσει τό σεπτόν σκήνωμα τοῦ μακαριστοῦ Μητροπολίτου κατά τήν ἐξόδιον ἀκολουθίαν.

Γιά τήν Μητροπολιτικήν Ἐπιτροπήν ΛΑ.Ο.Σ. Θεσ/νίκης
Ἀβραάμ Μαυρομάτης
Ὑπεύθυνος Τύπου καί Δημοσίων Σχέσεων

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Δελτίο Τύπου 10 Ἰουλίου 2003

Ψήφισμα τοῦ Νομαρχιακοῦ Συμβουλίου Θεσσαλονίκης γιά τήν κοίμηση τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Παντελεήμονα τοῦ Β′

Τό Νομαρχιακό Συμβούλιο Θεσσαλονίκης, ἀφοῦ πληροφορήθηκε τήν κοίμηση τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτη μας Παντελεήμονα τοῦ Β′, ὁ ὁποῖος ἐπί μακρά σειρά ἐτῶν, ὡς ἀκούραστος ποιμένας, ἦταν ὁ καθημερινός φωτεινός φάρος τῆς Ὀρθοδοξίας, ὁ σημαιοφόρος τῆς ἐθνικῆς συνείδησης, ὁ ἐμπευστής καί συμπαραστάτης ὅλων τῶν πολιτῶν, ἀναδεικνύοντας τό μεγαλεῖο καί τή δύναμη προσφορᾶς καί τῆς δημιουργίας τῆς Ἐκκλησίας μας, μετά ἀπό πρόταση τοῦ Νομάρχη Θεσσαλονίκης Παναγιώτη Ψωμιάδη, ἀποφασίζει ὁμόφωνα τά ἑξῆς:

1. Νά παραστεῖ ὁ Νομάρχης Θεσσαλονίκης καί τό Νομαρχιακό Συμβούλιο Θεσσαλονίκης στήν Ἐξόδιο Ἀκολουθία,
2. Νά ἀναρτηθεῖ μεσίστια ἡ σημαία στό Νομαρχιακό κατάστημα καί σέ ὅλες τίς ὑπηρεσίες τῆς Νομαρχίας Θεσσαλονίκης ἐπί τριήμερο,
3. Τό ὡράριο ἐργασίας τῶν νομαρχιακῶν ὑπηρεσιῶν τήν Παρασκευή 11 Ἰουλίου, νά ὁλοκληρωθεῖ στίς 12 τό μεσημέρι,
4. Νά διατεθεῖ στή μνήμη του τό ποσό τῶν 1500 εὐρώ γιά φιλανθρωπικούς σκοπούς,
5. Κατά τήν ὥρα τῆς Ἐξοδίου Ἀκολουθίας, τό Σάββατο 12 Ἰουλίου, τά καταστήματα νά παραμείνουν κλειστά.

Σάββατο 12-07-2003

Δήμαρχος Θεσσαλονίκης Βασίλης Παπαγεωργόπουλος: *«Βαθιά ὀδύνη γιά τήν κοίμηση τοῦ Μητροπολίτη μας»*

Μόλις ἐνημερώθηκε γιά τήν κοίμηση τοῦ Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Παντελεήμονα τοῦ Β', ὁ Δήμαρχος Θεσσαλονίκης Βασίλης Παπαγεωργόπουλος ἀπέστειλε στούς οἰκείους του τό ἀκόλουθο τηλεγράφημα:

«Μέ βαθιά ὀδύνη πληροφορήθηκα τήν κοίμηση τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου μας, τοῦ ποιμενάρχη πού μέ τό ἔργο του συνέβαλε στή διαμόρφωση τῆς νεότερης ἱστορίας τῆς πόλης μας καί μέ τό χαρακτήρα του ἐνέπνευσε τούς Θεσσαλονικεῖς καί ἀνέδειξε τό μεγαλεῖο τῆς Ὀρθοδοξίας. Θερμός πατριώτης, πρωτοστάτης τῶν ἐθνικῶν καί πνευματικῶν ἀγώνων, ἔντιμος ἱεράρχης, ἄξιος ἡγέτης τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Θεσσαλονίκης, φιλάνθρωπος καί φιλεύσπλαχνος, στήριγμα γιά ὅλους τούς Θεσσαλονικεῖς, εἶναι οἱ πτυχές τοῦ χαρακτήρα του πού καθιστοῦν τήν ἀπώλειά του ὀδυνηρή ὄχι μόνο γιά τήν πόλη μας. Εἶναι μεγάλη ἡ ἀπώλειά του γιά ὅλη τή Μακεδονία, λαμβάνοντας ὑπόψη τίς προσπάθειές του γιά τό ἐθνικό θέμα μας καί γιά τήν δικαίωση τῆς ἱστορίας καί τῆς ἀλήθειας. Σᾶς παρακαλῶ νά δεχθεῖτε ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ τῆς Θεσσαλονίκης τά θερμά καί εἰλικρινῆ μου συλλυπητήρια. Τέτοιους ἱεράρχες ἀξίζει νά τούς ἔχουμε στήν ψυχή καί στή μνήμη μας καί νά τούς τιμοῦμε, διαιωνίζοντας τά ἰδανικά, τίς ἀξίες καί τήν πίστη πού μέ τόση ἐνέργεια ὑπηρέτησαν. Αἰωνία ἡ μνήμη του στήν καρδιά ὅλων τῶν Θεσσαλονικέων».

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ
ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ

Καρυές 10 Ἰουλίου 2003

Σεβασμιώτατο
Μητροπολίτης Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως
κ.κ. Διονύσιο
Τοποτηρητή Ἱερᾶς Μητρόπολης Θεσσαλονίκης

Τηλεαντιγράφημα

Προσωπικό Διοικήσεως Ἁγίου Ὄρους καί ὑποφαινόμενος εὐσεβάστως ὑποβάλλουν βαθύτατα συλλυπητήρια γιά τήν ἐκδημία Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονα.

Τήν Διοίκηση Ἁγίου Ὄρους στήν ἐξόδιο Ἀκολουθία θά ἐκπροσωπήσει ὁ ὑπογράφων συνοδεύων τήν Ἱεροκοινοτική Ἀντιπροσωπεία.

Ἀρίστος Κασμίρογλου
Ἀναπληρωτής Διοικητής

10 Ἰουλίου 2003

Πρός
Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης
Βογατσικοῦ 7
Θεσσαλονίκη

Ἐκφράζουμε τή λύπη μας γιά τή μεγάλη ἀπώλεια τοῦ μακαριστοῦ Μητροπολίτη μας κυροῦ Παντελεήμονος Β′ τοῦ ὁποίου ἡ πλούσια ἐκκλησιαστική, ἐθνική καί κοινωνική δράση θά λειτουργήσει ὡς ὁδηγός πρός τούς νεωτέρους τόσο τούς κληρικούς ὅσο καί τούς λαϊκούς.

Γιῶργος Ὀρφανός
Βουλευτής

11 Ἰουλίου 2003

Πρός
Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης
Βογατσικοῦ 7
Θεσσαλονίκη

Θερμά συλλυπητήρια γιά τήν ξαφνική ἐκδημίαν εἰς Κύριον τοῦ σεβαστοῦ καί ἀγαπητοῦ μας Μητροπολίτη Παντελεήμονα Β′. Σάν φόρο τιμῆς γιά τήν μνήμη του κατέθεσα 500 ευρώ εἰς τό ἡσυχαστήριο Ἁγίου Γερασίμου Λουτρακίου Κορινθίας.

Φωτεινή χήρα Στέφανου Τσαπαροῦ
τ. Βουλευτῆ

10 Ἰουλίου 2003

Πρός
Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης
Βογατσικοῦ 7
Θεσσαλονίκη

Θερμά συλλυπητήρια.

Σπῦρος Βούγιας
Δημοτικός Σύμβουλος Θεσσαλονίκης
Βουλευτής Ἐπικρατείας

10 Ἰουλίου 2003

Πρός
Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης
Βογατσικοῦ 7
Θεσσαλονίκη

Ἐκφράζω τήν βαθυτάτη λύπη μου γιά τόν ἀπρόσμενο θάνατο τοῦ Παναγιωτάτου καί προσθέτω στήν πάνδημη εὐλαβική παράκληση τήν δική μου, γιά ἀνάπαυση κοντά στό Θεό ὅπως τό ἔκανε καθημερινά πράξη ζωῆς. Θά τόν θυμόμαστε πάντα.

Στρατηγός Σπυριούνης
Βουλευτής

Θεσσαλονίκη, 10 Ἰουλίου 2003

Πρός
Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης
Βογατσικοῦ 7
Θεσσαλονίκη

Μέ μεγάλη θλίψη πληροφορηθήκαμε τήν κοίμηση τοῦ Ἀξίου Ἱεράρχη μας, τοῦ Ποιμένος τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεώς μας, ὁ ὁποῖος ἐκοιμήθη στό Περιβόλι τῆς Παναγιᾶς.

Ὁ Μακαριστός Μητροπολίτης Παντελεήμων ὁ Β΄ ἄσκησε τά ποιμαντορικά του καθήκοντα σχεδόν ἐπί τριάντα συναπτά ἔτη στήν Θεσσαλονίκη, σηρίζοντας μέ ὅλες τίς δυνάμεις του τήν Πίστη τήν Ἁγία, προασπιζόμενος τήν Ὀρθοδοξία καί τόν Ἑλληνισμό, πρωτοστατῶντας καί συμμετέχοντας ἐνεργά στούς ἀγῶνες γιά τήν Μακεδονία μας.

Εὐχόμεθα ὅπως ὁ Κύριος τάξει Αὐτόν «ἐν σκηναῖς δικαίων» καί ἀναπαύσει Αὐτόν «ἐν κόλποις Ἀβραάμ».

Εὐχόμεθα καί παρακαλοῦμε, τέλος, ὅπως ὁ Δομήτωρ τῆς Ἐκκλησίας σκέπει καί αὐτήν τήν ὥρα τήν Ἱερά μας Μητρόπολη ὥστε ὁ πεφωτισμένος Ἱεράρχης πού θά ἐκλεγεῖ ἀπό τήν Σεπτή Ἱεραρχία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος νά συνεχίσει τό ποιμαντορικό καί ἐθνικό ἔργο τοῦ Μακαριστοῦ κυροῦ Παντελεήμονος τοῦ Β΄.

Αἰωνία ἡ μνήμη Του.

Κωνσταντῖνος Π. Γκιουλέκας
Δικηγόρος - Δημοσιογράφος
π. Βουλευτής ΝΔ Α΄ Θεσσαλονίκης

ΔΗΜΟΣ ΠΑΝΟΡΑΜΑΤΟΣ
ΓΡΑΦΕΙΟ ΔΗΜΑΡΧΟΥ

Πανόραμα, 10 Ἰουλίου 2003

Πρός
τήν Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης
Βογατσικοῦ 7
Θεσσαλονίκη

Θερμά συλλυπητήρια στήν Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης ἡ ὁποία ἀπό χθές ἔχασε τόν ποιμένα της.

Ἡ μορφή τοῦ Παναγιωτάτου θά λάμπει μέσα στίς ψυχές μας δίνοντας ἕνα μεγάλο πρότυπο ἑνός πρωθιερέως πού ἔζησε γιά τήν Ὀρθοδοξία καί τήν Πατρίδα, δίδαξε τίς ἱερές ἀξίες καί φεύγει πρός τόν Κύριο ἔχοντας ἐκπληρώσει τό καθῆκον του.

Ὁ Δῆμος Πανοράματος συμμετέχει στό βαθύτατο πένθος καί ἀπό τήν Ἀνατολή τοῦ ἡλίου κυματίζουν μεσίστιες οἱ σημαῖες τῆς πόλης μας καί οἱ καμπάνες ἠχοῦν πένθιμα σέ ἔνδειξη ἐλαχιστότατης τιμῆς.

Ταπεινῶς ὑπογράφων

Ἰγνάτιος Καϊτεζίδης
Δήμαρχος

ΔΗΜΟΣ ΣΥΚΕΩΝ
ΓΡΑΦΕΙΟ ΔΗΜΑΡΧΟΥ

Πρός
τήν Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης
Βογατσικοῦ 7
Θεσσαλονίκη

Τή βαθιά τους θλίψη ἐκφράζουν ὁ Δήμαρχος Συκεών, Σίμος Δανιηλίδης καί τό Δημοτικό Συμβούλιο Συκεῶν γιά τήν κοίμηση τοῦ Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Παντελεήμονος Β', ἀφουγκραζόμενοι τά συναισθήματα ὅλου τοῦ λαοῦ τῶν Συκεῶν.

Ὁ μακαριστός ἱεράρχης ἦταν σύμβολο τῆς πόλης, τῶν ἀγώνων της ἀλλά καί τῶν ἀγώνων ὁλόκληρης τῆς Μακεδονίας καί τοῦ Ἔθνους.

Μοναδική ἐλπίδα στή θλίψη πού αἰσθάνεται ἡ πόλη εἶναι νά τόν διαδεχθεῖ ἕνας ἐξίσου ἄξιος ἱεράρχης.

Ὁ Δήμαρχος Συκεῶν
Σίμος Δανιηλίδης
καί τό Δημοτικό Συμβούλιο

10 Ἰουλίου 2003

Πρός
Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης
Βογατσικοῦ 7
Θεσσαλονίκη

Ἐκφράζω τήν βαθιά μου λύπη γιά τήν κοίμηση τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος.

Ἀδάμ Ρεγκούζας
Βουλευτής Β Θεσσαλονίκης

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΓΕΝΙΚΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

Ἀθήνα, 10 Ἰουλίου 2003

Πρός
τόν Μακαριώτατον Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν
καί πάσης Ἑλλάδος
κ.κ. Χριστόδουλον
Πρόεδρον Ἱερᾶς Συνόδου
τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

Μακαριώτατε,

γιά τήν πρός Κύριον ἐκδημία τοῦ μακαριστοῦ Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος, δεχθεῖτε, παρακαλῶ, τά εἰλικρινῆ συλλυπητήριά μου.

Εἴθε Κύριος ὁ Θεός νά ἀναπαύσει τήν Ψυχή Του.

Καθηγητής Ἰ.Μ. Κονιδάρης
Γενικός Γραμματέας Θρησκευμάτων

10 Ἰουλίου 2003

Πρός
Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης
Βογατσικοῦ 7
Θεσσαλονίκη

Γιά τήν ἐκδημία πρός Κύριον Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Παντελεήμονος Β΄ εὔχομαι στούς συγγενεῖς καί συνεργάτες θερμά συλλυπητήρια καί αἰωνία ἡ μνήμη αὐτοῦ.

Βασίλης Καρτάλης
Δήμαρχος Πυλαίας

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΝΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

Ἀριθμ. Πρωτ. 44 Θεσσαλονίκη 10 Ἰουλίου 2003

Θέμα: «**Μεσίστια ἔπαρση τῆς σημαίας**»

Ἀπόφαση Νομάρχη Θεσσαλονίκης

Ἔχοντας ὑπόψη:

1. Τίς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 6 τοῦ Ν. 851/1978 «Περί τῆς Ἐθνικῆς Σημαίας, τῶν Πολεμικῶν Σημαιῶν καί τοῦ διακριτικοῦ σήματος τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας.
2. Τίς διατάξεις τοῦ Π.Δ. 30/1996

Ἀποφασίζουμε

Ὁρίζουμε ὅπως, λόγω τοῦ θανάτου τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης κ.κ. Παντελεήμονος τοῦ Β', γίνει μεσίστια ἡ ἔπαρση τῆς σημαίας ἀπό σήμερα Πέμπτη 10 Ἰουλίου 2003, μέχρι καί τήν ἡμέρα τῆς κηδείας του, Σάββατο 12 Ἰουλίου, στά Δημόσια, Δημοτικά καί Κοινοτικά καταστήματα καί τά καταστήματα τῶν ΝΠΔΔ, Τραπεζῶν καί Ὀργανισμῶν Κοινῆς Ὠφέλειας τῶν Δήμων Θεσσαλονίκης, Ἁγίου Παύλου, Πανοράματος, Πυλαίας.

Ὁ Νομάρχης
Παναγιώτης Ψωμιάδης

Κοινοποίση:

1. Περιφέρεια Κεντρικῆς Μακεδονίας (μέ τήν παράκληση νά ἐνημερώσουν τά ΝΠΔΔ πού τυχόν ἐποπτεύουν)
2. Δήμους Θεσσαλονίκης, Ἁγίου Παύλου, Πανοράματος καί Πυλαίας.
3. Ὑπηρεσίες Ν.Α.Θ.
4. Τράπεζες
5. Ὀργανισμούς Κοινῆς Ὠφέλειας
6. Μ.Μ.Ε.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΝΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΔΗΜΟΣ ΤΡΙΑΝΔΡΙΑΣ
ΓΡΑΦΕΙΟ ΔΗΜΑΡΧΟΥ

Τριανδρία 11-7-2003

Πρός
Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη
Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως
κ.κ. Διονύσιο
Τοποτηρητή τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης

Ὅπως ὅλος ὁ κόσμος τῆς Ὀρθοδοξίας, ἔτσι καί ἐγώ, συγκλονισμένος καί βαθύτατα θλιμμένος ἀπό τήν κοίμηση τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτη μας Παντελεήμονα τοῦ Β', ἀπό τά βάθη τῆς καρδιᾶς μου ἐκφράζω τά θερμά μου συλλυπητήρια.

Ὁ μακαριστός ποιμενάρχης ἦταν ὁ καθημερινός φάρος τῆς Ὀρθοδοξίας. Ἀκούραστος πρωτοστάτης τῆς Ἐθνικῆς Ὀρθόδοξης Συνείδησης, συμπαραστάτης καί ἀρωγός ὅλων τῶν πολιτῶν, πατέρας αὐτων πού ζητοῦσαν τήν βοήθειά του.

Ἡ μνήμη του, τό Ἔργο του, ἡ Προσφορά του στήν Ἑλληνική Ὀρθόδοξη Κληρονομιά, θά παραμείνουν ἄσβεστα, φωτεινός φάρος γιά ὅλους μας.

Ὁ Δήμαρχος
Δημήτρης Σερβετάς

ΓΕΝΙΚΟ ΠΡΟΞΕΝΕΙΟ
ΤΗΣ ΣΕΡΒΙΑΣ καί ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙΟΥ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Ἀριθμ. 302/2003

11-7-2003

Πρός
Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης

Ὁ Γενικός Πρόξενος τῆς Σερβίας καί Μαυροβουνίου στή Θεσσαλονίκη, κος Jugoslav Vukadinovic ἐκφράζει τά βαθιά συλλυπητήριά του γιά τήν Κοίμηση τοῦ Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης, Παντελεήμονα Β'. Ἐπίσης, τό Γενικό Προξενεῖο στή Θεσσαλονίκη ἐξ ὀνόματος τῆς Σερβίας καί Μαυροβουνίου ἀποδίδει φόρο τιμῆς στό μακαριστό Μητροπολίτη.

General consul a.i.
Jugoslav Vukadinovic

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΝΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΔΗΜΟΣ
ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΚΟΡΔΕΛΙΟΥ

Θεσσαλονίκη 10 Ἰουλίου 2003

«Οἱ Θεσσαλονικεῖς, ἔχασαν τόν ποιμενάρχη τους. Ἡ Ἐκκλησία μας, ἕναν παντάξιο ἐκπρόσωπό της. Ἡ Πατρίδα μας, ἕναν ἁγνό πατριώτη.

Πολύχρονο, Θεόπνευστο, σημαντικό καί ἀκρογωνιαῖο τό ἔργο του καί ἡ προσφορά του. Ὑπῆρξε φιλεύσπλαχνος καί ἐλεήμων. Ἦταν πάντα παρών ὅπου οἱ περιστάσεις τό ἀπαιτοῦσαν. Εἶχε δύναμη λόγου, φωνῆς καί προσευχῆς».

Θερμά συλλυπητήρια στήν οἰκογένειά του.

Ὁ Δήμαρχος
Ἐλευθερίου Κορδελιοῦ
Στάθης Λαφαζάνης

Θεσσαλονίκη 10 Ἰουλίου 2003

Πρός
Τήν Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης

Γέμισε μέ θλίψη τήν καρδιά μας ἡ ἀπώλεια του ποιμενάρχη μας, τοῦ πνευματικου μας πατέρα πού πρωτοστάτησε πάντα στούς ἀγῶνες γιά τήν Ὀρθοδοξία καί γιά τήν ἑλληνικότητα τῆς Μακεδονίας μας.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ
Τέως Δήμαρχος

Ἀθήνα, 13 Ἰουλίου 2003

Ἀφιέρωμα

«Δυό δάκρυα καυτά ἀπό τήν Ἀντίσταση στόν τάφο τοῦ ἡρωϊκοῦ ἱεράρχη Παντελεήμονα Θεσσαλονίκης»

Πύρινα λόγια Ἱεραρχῶν καί Πολιτικῶν συνόδευσαν στήν Ἀθανασία τόν Ἄξιο Ἱεράρχη. Μεγάλη ἀναδρομή στό θεῖο ἔργο Του. Καμία ὅμως ἀναφορά σέ κάποια Μοναδικότητά Του. Στήν λεβέντικη στάση του κατά τήν 7ετία.

Τότε ὅλοι ἐμεῖς οἱ διωγμένοι καί οἱ κατατρεγμένοι τόν εἴχαμε σάν παράδειγμα λεβεντιᾶς καί σάν σύμβολο παρηγοριᾶς. Στούς δύο τόμους τοῦ βιβλίου μου «*Προδομένη Ἀντίσταση* (1977)» ἀφιερώνω τόν θαυμασμό μου στήν θεία μορφή Του καί τόν διαχωρισμό Του, ἀπό τήν ὑπόλοιπη ἡγεσία τῆς Δικτατορικῆς Ἱεραρχίας.

Ἐπισυνάπτω, φωτοτυπία, λίγες ἀράδες ἀπό τό βιβλίο μου, λίγα λόγια πονεμένα ἀπό ἐκείνη τήν περίοδο πού τά ἔστειλα ἀπό τήν ἐξορία καί διαβάστηκαν στό Συμβούλιο τῆς Εὐρώπης, ἀναφερόμενος στό ὄνομα τοῦ Μακαριστοῦ πού μαζί μέ τό ὄνομα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀμερικῆς κ. Ἰακώβου, ἀποτελοῦσαν τό βάλσαμο στίς ψυχές τῶν βασανισμένων Ἑλλήνων ἀγωνιστῶν.

Ἐλπίζω ὁ ἱστορικός τοῦ μέλλοντος νά συμπεριλάβει στήν βιογραφία τοῦ Μεγάλου Ἱεράρχη καί αὐτή τήν Μοναδικότητα τῆς συμμετοχῆς του στόν Ἀντιδικτατορικό μας Ἀγώνα.

Μετά τιμῆς,
Dr. Ἱπποκράτης Ὀδ. Σαββούρας
τ. βουλευτής Α Αθηνῶν «Ν.Δ.»

ΔΗΜΟΣ ΑΜΠΕΛΟΚΗΠΩΝ

Ἀμπελόκηποι 11 Ἰουλίου 2003

Πρός
Τήν Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης

Ὁ Δήμαρχος Ἀμπελοκήπων Λάζαρος Κυρίζογλου καί τό Δημοτικό Συμβούλιο Ἀμπελοκήπων γιά τήν ἀποδημία εἰς Κύριον τοῦ μακαριστοῦ ποιμενάρχου τῆς Ἁγιοτόκου Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης Κυροῦ Παντελεήμονος τοῦ Β′ ἐκφράζουν τά βαθύτατα συλλυπητήριά τους πρός τούς οἰκείους καί τόν ἱερό κλῆρο τῆς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης καί εὔχονται ὁ Θεός νά ἀναπαύσει μετά τῶν δικαίων καί ἁγίων τήν ψυχή τοῦ κοιμηθέντος ὁ ὁποῖος ἐλάμπρυνε καί σφράγισε διά τῆς παρουσίας του στόν ἐπισκοπικό θρόνο τῆς Θεσ/νίκης τήν θρησκευτική καί ἱστορική διαδρομή τῆς πόλης μας.

Ὁ Δήμαρχος
Λάζαρος Ἐ. Κυρίζογλου

Τό Δημοτικό Συμβούλιο

ΔΗΜΟΣ ΕΥΟΣΜΟΥ

Εὔοσμος 11 Ἰουλίου 2003

Πρός
Τήν Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης

Μέ βαθιά ὀδύνη πληροφορηθήκαμε τήν κοίμηση τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, ἡ ποιμαντική διακονία τοῦ ὁποίου συνέβαλε στή διαμόρφωση τῆς νεότερης ἱστορίας τῆς πόλης. Ἡ ἐπί 28 χρόνια ἀρχιεροσύνη του ἐνέπνευσε τούς πιστούς καί ἀνέδειξε τό μεγαλεῖο τῆς Ὀρθοδοξίας στή συμπρωτεύουσα. Ὁ Παναγιώτατος Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης ὑπῆρξε ἔνθερμος πρωτοστάτης τῶν ἐθνικῶν καί πνευματικῶν ἀγώνων τοῦ τόπου μας. Εἶναι μεγάλη ἡ ἀπώλειά του γιά τήν Μακεδονία καί τό πανελλήνιο ἄν λάβει κανείς ὑπόψη του τούς ἀγῶνες του γιά τό ἐθνικό ζήτημα τῆς δικαίωσης τῆς ἱστορίας καί τῆς ἀλήθειας. Ἦταν θέλημα Θεοῦ νά ἀφήσει τήν τελευταία του πνοή τήν ὥρα τῆς προσευχῆς στό Ἅγιο Ὄρος. Σᾶς παρακαλῶ δεχθεῖτε ἐκ μέρους τοῦ Δήμου Εὐόσμου καί τοῦ Δημοτικοῦ μας Συμβουλίου τά θερμά καί εἰλικρινῆ μας συλλυπητήρια. Τέτοιους μαχητικούς ἱεράρχες ἀξίζει νά τούς ἔχουμε στήν καρδιά μας καί στή μνήμη μας.

Ὁ Δήμαρχος
Παναγιώτης Ἀλεξανδρίδης

ΔΗΜΟΣ ΜΑΙΝΕΜΕΝΗΣ

Μαινεμένη 11 Ἰουλίου 2003

Πρός
Τήν Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης

Παρακαλῶ νά δεχθεῖτε τά θερμά συλλυπητήρια τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου καί τῶν πολιτῶν τοῦ Δήμου Μαινεμένης καθῶς καί τοῦ ὑπογράφοντος γιά τήν αἰφνίδια ἀπώλεια τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Παντελεήμονος.

Τό ἔργο του θά συγκινεῖ ὅλους μας καί μετά τήν ἀποδήμηση του.

Ὁ Δήμαρχος
Γιώργος Ἀκτσελῆς

ΠΡΟΞΕΝΟΣ ΡΩΣΣΙΑΣ

Θεσσαλονίκη 10 Ἰουλίου 2003

Πρός
Τήν Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης

Ἀγαπητοί φίλοι,

Μέ βαθιά θλίψη μάθαμε γιά τό θάνατο του Παναγιωτάτου Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης κ.κ. Παντελεήμονα Β′, πιστοῦ ὀπαδοῦ ἀνάπτυξης ἀδελφικῶν δεσμῶν μεταξύ τῶν ὁμόθρησκων λαῶν τῆς Ἑλλάδος καί της Ρωσσίας.

Ἐξ ὀνόματος ὅλου τοῦ προσωπικου τοῦ Γενικοῦ Προξενείου τῆς Ρωσσικῆς Ὁμοσπονδίας στήν Θεσσαλονίκη παρακαλῶ νά δεχθεῖτε τά θερμότατά μας συλλυπητήρια.

Β. Μποΐκο
Γενικός Πρόξενος

Ἀθήνα, 10 Ἰουλίου 2003

Σεβασμιώτατο
Μητροπολίτη Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως
Τοποτηρητή Ἱερᾶς Μητροπόλεως
Θεσσαλονίκης
κ. Διονύσιο

Σεβασμιώτατε,

Μέ θλίψη πληροφορήθηκα τήν ἐκδημία τοῦ Σεπτοῦ Ποιμενάρχου σας κυροῦ Παντελεήμονα τοῦ Β' καί σᾶς παρακαλῶ νά δεχθεῖτε τά θερμότατα συλλυπητήριά μου.

Ἡ Θεσσαλονίκη, ἡ πόλη τήν ὁποία ἐπί μία τριακονταετία διεποίμανε, θρηνεῖ τήν ἀπώλεια τοῦ πνευματικοῦ καί ἐκκλησιαστικοῦ της ἡγέτη, πού διακρίθηκε γιά τή σεμνό-τητα καί τό ἦθος του, τήν κοινωνική καί φιλανθρωπική του προσφορά, τό πλούσιο πνευματικό του ἔργο.

Ἄς εἶναι γαλήνιος ὁ δρόμος του πρός τήν αἰωνιότητα.

Μέ σεβασμό
Δημήτρης Ἀβραμόπουλος

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ
ΠΥΡΟΣΒΕΣΤΙΚΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ
ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΔΙΟΙΚΗΤΗΣ

Θεσσαλονίκη, 10 Ἰουλίου 2003

Πρός
Τήν Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης

Ἐκφράζουμε τήν βαθυτάτη ὀδύνη καί θλίψη διά τόν ἀπρόσμενο θάνατο τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτη Θεσσαλονικης κυροῦ Παντελεήμονος τοῦ Β', ὅλου τοῦ Πυροσβεστικοῦ Προσωπικοῦ καί ἐμοῦ προσωπικῶς.

Ὁ Διοικητής
Χρήστος Ἀ. Σμέτης
Ὑποστράτηγος

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ
Π.Υ.Κ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΔΙΟΙΚΗΣΗ Π.Υ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΔΙΟΙΚΗΤΗΣ

Θεσσαλονίκη 10 Ἰουλίου 2003

Πρός
Τήν Ἱεράν Μητρόπολιν Θεσσαλονίκης

Ἐκφράζουμε τήν βαθυτάτη ὀδύνη καί θλίψη διά τόν ἀπρόσμενο θάνατο τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης κ.κ. Παντελεήμονος Β', ὅλου τοῦ Πυροσβεστικοῦ προσωπικοῦ τῆς Θεσσαλονίκης καί ἐμοῦ προσωπικῶς.

Ὁ Διοικητής
Κωνσταντῖνος Γ. Σκόκας
Ἀρχιπύραρχος

ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΛΙΜΕΝΑΡΧΕΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΛΙΜΕΝΑΡΧΗΣ

Θεσσαλονίκη 11 Ἰουλίου 2003

Πρός
Τήν Ἱεράν Μητρόπολιν Θεσσαλονίκης

Γιά τήν ἀπρόσμενη ἀπώλεια τοῦ ποιμενάρχου μας μακαριστοῦ Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Παντελεήμονος Β', παρακαλῶ δεχθεῖτε τά θερμά συλλυπητήρια τοῦ προσωπικοῦ τοῦ κεντρικοῦ Λιμεναρχείου Θεσσαλονίκης καί ἐμοῦ προσωπικῶς.

Μέ σεβασμό καί ἐκτίμηση
Ο ΚΕΝΤΡΙΚΟΣ ΛΙΜΕΝΑΡΧΗΣ
Πλοίαρχος ΛΣ Ρεντζεπέρης Θεόδωρος

ΑΕΡΟΛΕΣΧΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Θεσσαλονίκη, 11-07-2003

Πρός
Τήν Ἱεράν Μητρόπολη Θεσσαλονίκης

Βαθύτατα συγκινημένος ἀπό τήν ἐκδημία τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Παντελεήμονος τοῦ Β', θρησκευτικοῦ καί ἐθνικοῦ ἡγέτου μας, ἑνώνω τάς πρός τόν Ὕψιστον δεήσεις μου δι᾽ ἀνάπαυσιν τῆς ψυχῆς του, εἰς ὑμᾶς δέ, εὔχομαι νά χαρίζει τήν ἐξ Ὕψους παρηγορίαν Του.

Χρῆστος Γρ. Παπαζαφειρίου
Πιλότος - Ἐπίτ. Πρόεδρος

Θεσσαλονίκη 11 Ἰουλίου 2003

Πρός
Τήν Ἱεράν Μητρόπολιν Θεσσαλονίκης

Τό Διοικητικό Συμβούλιο τοῦ Ἐρευνητικοῦ Πανεπιστημιακοῦ Ἰνστιτούτου τοῦ Πανεπιστημίου Μακεδονίας ἐκφράζει τή βαθιά του συγκίνηση καί θλίψη γιά τήν κοίμηση τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Παντελεήμονα τοῦ Β΄.

Ὁ Διευθυντής
Καθηγητής Ἐλευθέριος Σκαλίδης
Ὁ Ἀναπληρωτής Διευθυντής
Καθηγητής Κωνσταντῖνος Καρφάκης
Τά μέλη τοῦ Δ.Σ.

Θεσσαλονίκη 11 Ἰουλίου 2003

Πρός
Τήν Ἱεράν Μητρόπολιν Θεσσαλονίκης

Σᾶς ἐκφράζω τά βαθύτατα αἰσθήματα λύπης τά δικά μου προσωπικά καί τοῦ συνόλου των μελων τοῦ Ἀλεξάνδρειου Τεχνολογικοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ἱδρύματος Θεσσαλονίκης πού μᾶς διακατέχουν ἐπί τῇ ἐκδημίᾳ του Παναγιωτάτου Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος τοῦ Β΄ ἐνθυμούμενος παράλληλα ὅσα προσέφερε ὁ μακαριστός στήν ἐκκλησία καί τό ἔθνος καί ἰδιαίτερα στόν εὐαίσθητο ἐθνικό χῶρο τῆς Μακεδονίας κατά τήν μακρά δημιουργική καί ἀγωνιστική ποιμαντορία του.

Ὁ Πρόεδρος τοῦ ΑΤΕΙΘ
Καθηγητής Στυλιανός Ἰωαννίδης

Θεσσαλονίκη 10.7.2003

Πρός
τήν Ἱερά Μητρόπολιν Θεσσαλονίκης

Οἱ Πρυτανικές ἀρχές τοῦ Πανεπιστημίου Μακεδονίας ἐκφράζουν τή βαθυτάτη θλίψη τους γιά τήν ἐκδημία τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονα τοῦ Β'.

Ὁ Μακαριστός στήν μακρά ποιμαντορία του ταυτίστηκε μέ τίς ἀγωνίες καί τά προβλήματα τῶν Θεσσαλονικέων, ἐνῶ ἀπετέλεσε φωτεινό παράδειγμα γιά τούς ἀγῶνες πού διεξήγαγε γιά τήν ἀνάδειξη τῆς ὀρθόδοξης πίστης καί τῆς ἑλληνικότητας τῆς Μακεδονίας.

Αιωνια του η μνημη

Ο ΠΡΥΤΑΝΗΣ
Καθηγητής Γεώργιος Τσιότρας

ΟΙ ΑΝΤΙΠΡΥΤΑΝΕΙΣ
Καθηγητής Κων/νος Βελεντζάς
Καθηγητής Κων/νος Μαργαρίτης

Θεσσαλονίκη 11 Ἰουλίου 2003

Πρός
Τόν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη
Σταυρουπόλεως - Νεαπόλεως
κ. Διονύσιο
Τοποτηρητή Ἱ. Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης

Ἡ θλιβερή εἴδηση τῆς αἰφνίδιας ἐκδημίας τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Παντελεήμονα τοῦ Β′ προκάλεσε βαθιά θλίψη καί ὀδύνη στά μέλη τῆς Θεολογικῆς σχολῆς τοῦ ΑΠΘ.

Ἡ εἰκόνα τοῦ ἀνυποχώρητου ὑπερασπιστῆ σταθερῶν θέσεων ἐπί ἐκκλησιαστικῶν καί ἐθνικῶν θεμάτων θά μείνει ἀπαραχάρακτη στή μνήμη μας. Εὐχόμενοι ὅπως ἡ διαδοχή στόν ἱστορικό καί λαμπρό θρόνο τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης ἀνταποκριθεῖ στίς ὑψηλές προσδοκίες τοῦ εὐσεβοῦς ποιμνίου καί τίς ἀπαιτήσεις τῶν καιρῶν, παρακαλοῦμε νά διαβιβάσετε στή σεπτή ἱεραρχία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου καί τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, καθώς καί στούς οἰκείους τοῦ ἐκλιπόντος τά συλλυπητήριά μας.

Ὁ Κοσμήτορας
Ἰ. Ταρνανίδης

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΑΝΩΤΕΡΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
Ν. Πλαστήρα 65, 542 50, Χαριλάου, Θεσσαλονίκη, Τηλ. 301-784

Ψήφισμα

Τό Συμβούλιον Καθηγητῶν τῆς Ἀνωτέρας Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς Θεσσαλονίκης, σήμερον 9ην Ἰουλίου ἡμέραν Τετάρτην καί ὥραν 20:00, ἅμα τῷ ἀκούσματι τῆς εἰς Κύριον ἐκδημίας τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος Β', ἐπί 29ετίαν θεοφιλῶς ποιμάναντος τήν Ἱεράν Μητρόπολιν, διατελέσαντος Προέδρου τῆς Σχολικῆς Ἐφορείας τῆς Σχολῆς, λίαν δέ ἐξαιρέτους ὑπηρεσίας προσενεγκόντος τῇ Ἐκκλησίᾳ καί τῇ Πατρίδι

συνελθόν ἐκτάκτως
ὁμοφώνως ἀπεφάσισεν

1. Νά παραστῇ σύσσωμον εἰς τήν ἐξόδιον ἀκολουθίαν
2. Νά καταθέσῃ στέφανον εἰς τήν σορόν τοῦ μεταστάντος
3. Νά ἀργήσουν αἱ Διοικητικαί Ὑπηρεσίαι τῆς Σχολῆς ἐπί τριήμερον.
4. Νά κυματίζῃ ἡ σημαία τῆς Σχολῆς μεσίστιος ἐπί τριήμερον.
5. Νά καταθέσῃ ποσόν ὑπέρ εὐαγοῦς Ἱδρύματος τῆς πόλεως.
6. Νά δημοσιευθῇ τό παρόν εἰς τόν ἡμερήσιον τύπον τῆς πόλεως.

Ο Διευθυντής
Μ. Πρωτ/ρος Δημήτριος Βακάρος

Ὁ Ὑποδιευθυντής
Χριστόφορος Κοντάκης

Οἱ καθηγηταί

Ἰωάννης Ταγαράκης
Νικόλαος Λουδοβῖκος
Πρωτ/τερος
Σωτήριος Μπαλατσούκας
Βασιλική Κουκουρίκου
Περικλῆς Μαυρουδῆς
Ἀριστοφάνης Ζαμπακίδης
Δημήτριος Παπάζης
Τρύφων Τσομπάνης

Ὁ Ἐκπρόσωπος τῶν σπουδαστῶν
Γεώργιος Κουρκούνης

ΟΡΘΟΔΟΞΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
Ν. Πλαστηρα 65, 542 50, Χαριλάου, Θεσσαλονίκη, Τηλ. 397-700

Ψήφισμα

Τό Διοικητικόν Συμβούλιον τοῦ Ὀρθοδόξου Ἱδρύματος Παιδείας καί Πολιτισμοῦ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, σήμερον 9ην Ἰουλίου ἡμέραν Τετάρτην καί ὥραν 20:00, ἅμα τῷ ἀκούσματι τῆς εἰς Κύριον ἐκδημίας τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος Β', ἐπί 29ετίαν θεοφιλῶς ποιμάναντος τήν Ἱεράν Μητρόπολιν, διατελέσαντος Προέδρου τοῦ Ὀρθοδόξου Ἱδρυματος Παιδείας καί Πολιτισμοῦ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, λίαν δέ ἐξαιρέτους ὑπηρεσίας προσενεγκόντος τῇ Ἐκκλησίᾳ καί τῇ Πατρίδι

συνελθόν ἐκτάκτως
ὁμοφώνως ἀπεφάσισεν

1. Νά παραστῇ σύσσωμον εἰς τήν ἐξόδιον ἀκολουθίαν
2. Νά καταθέσῃ στέφανον εἰς τήν σορόν τοῦ μεταστάντος
3. Νά ἀργήσουν αἱ Διοικητικαί Ὑπηρεσίαι τοῦ ἐπί τριήμερον.
4. Νά κυματίζῃ ἡ σημαία τοῦ Ἱδρύματος μεσίστιος ἐπί τριήμερον.
5. Νά καταθέσῃ ποσόν ὑπέρ εὐαγοῦς Ἱδρύματος τῆς πόλεως.
6. Νά δημοσιευθῇ τό παρόν εἰς τόν ἡμερήσιον τύπον τῆς πόλεως.

Ο Προεδρεύων
Μ. Πρωτ/ρος Δημήτριος Βακάρος

Ὁ Γ. Διευθυντής
Ἰωάννης Ταγαράκης

Τά μέλη
Μ. Ἀρχιμ. Στέφανος Τόλιος
Πρωτ/ρος Κ. Κουκόπουλος
Ἀντώνιος Παπαδόπουλος
Ἀπόστολος Παπαδόπουλος

Ἀθήνα, 10-07-2003

Πρός
Τήν Ἱεράν Μητρόπολιν Θεσσαλονίκης

Ἐπί ἐκδημίᾳ ἀειμνήστου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος τοῦ Β', συλλυπούμεθα θερμῶς καί εὐχόμεθα ὅπως ὁ Κύριος τῆς ζωῆς καί τοῦ θανάτου ἀναπαύσῃ ψυχήν αὐτοῦ ἐν σκηναῖς δικαίων. Χαρίσῃ δέ εἰς τόν θρόνον τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Θεσσαλονίκης ἄξιον διάδοχον.

Ἀδελφότης Θεολόγων
Ο ΣΩΤΗΡ

Θεσσαλονίκη, 11-07-2003

Πρός
Τήν Ἱεράν Μητρόπολη Θεσσαλονίκης

Θλίψη βαθιά διακατέχει ὅλους ἐμᾶς τούς Θεσσαλονικεῖς γιά τόν ξαφνικό χαμό τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου μας, τοῦ θρησκευτικοῦ πατέρα, τοῦ θεματοφύλακα τῆς ὀρθόδοξης πίστης καί παράδοσης, τοῦ πατριώτη, τοῦ ἱεράρχη πού πρόβαλε τή βυζαντινή παράδοση καί τούς ἁγίους τῆς πόλης μας.

Ἡ μνήμη του θά εἶναι αἰωνία μέσα μας.

Ὁ Σύλλογος κατοίκων Βυζαντίου
Ἡ Πρόεδρος Κιριφίδου Παρθενόπη

ΑΣΥΛΟ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ
ΣΩΜΑΤΕΙΟ ΕΙΔΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΜΕΝΟ ΩΣ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΚΟ
ΠΑΙΔΙΚΗ ΕΣΤΙΑ - ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ

Ἀρ. Πρωτ. 386

12ο Ἔκτακτο Πρακτικό Σωματείου 2003

ΠΡΑΚΤΙΚΑ
12ης -Ἔκτακτης- Συνεδρίασης Δ.Σ. τοῦ Σωματείου
«Ἄσυλο τοῦ Παιδιοῦ»
τῆς 10ης Ἰουλίου 2003, ἡμέρας Πέμπτης καί ὥρας 10:00

Ψήφισμα

Τό Δ.Σ. τοῦ «Ἀσύλου τοῦ Παιδιοῦ», μόλις πληροφορήθηκε τήν ἐκδημία τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης, κυροῦ Παντελεήμονα τοῦ Β΄, συνῆλθε σέ ἔκτακτη Συνεδρίαση.

Τιμώντας τόν σεπτόν ἱεράρχη, ὁ ὁποῖος ἐπί τόσα χρόνια εὐλόγησε τήν προσφορά τῆς Παιδικῆς Ἑστίας του καί στήριξε τό ναΐδριο τοῦ Ἀσύλου τοῦ Παιδιοῦ «Ἅγ. Στυλιανός», ἀποφάσισε:

1. Νά παραστεῖ σύσσωμο τό Δ.Σ. εἰς τήν ἐξόδιον ἀκολουθία.

2. Τά μέλη τοῦ Δ.Σ. νά καταβάλουν τό ποσό τῶν 500 ευρώ γιά τό Πνευματικό Κέντρο τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ Κυρίλλου καί Μεθοδίου.

3. Νά ἀναρτηθεῖ μεσίστια ἡ σημαία τοῦ «Ἀσύλου τοῦ Παιδιοῦ» κατά τήν ἐξόδιο ἀκολουθία.

4. Νά μνημονεύεται τό ὄνομά του στή Θεία Λειτουργία ἀπό τόν ἱερέα τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Στυλιανοῦ τοῦ «Ἀσύλου τοῦ Παιδιοῦ» ἐπί σαράντα ἡμέρες.

5. Νά δημοσιευθεῖ τό παρόν ψήφισμα στόν ἡμερήσιο τύπο.

Ἡ Πρόεδρος
Λίγεια Ζαχαριάδου

Ὁ Γεν. Γραμματέας
Μάριος Λάζιος

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

Ἀθήνα, 11.7.2003

Πρός
Τήν Ἱεράν Μητρόπολη Θεσσαλονίκης

Ἡ Διεύθυνση Βυζαντινῶν καί Μεταβυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων τοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ συμμετέχει στό βαρύτατο πένθος τοῦ χριστεπωνύμου πληρώματος τῆς Ἁγιωτάτης Ἐκκλησίας τῆς Θεσσαλονίκης, γιά τήν εἰς Κύριον ἐκδημία τοῦ σεπτοῦ ποιμενάρχου της κυροῦ Παντελεήμονος.

ΙΣΙΔΩΡΟΣ ΚΑΚΟΥΡΗΣ
Διευθυντής

ΑΕΡΟΛΕΣΧΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Θεσσαλονίκη, 11-07-2003

Πρός
Τήν Ἱεράν Μητρόπολη Θεσσαλονίκης

Ἡ Διοίκηση, οἱ πιλότοι καί τά μέλη τῆς Ἀερολέσχης Θεσσαλονίκης, μέ ἰδιαίτερη συγκίνηση πληροφορηθήκαμε τήν ἀπώλεια τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Παντελεήμονος τοῦ Β΄. Προσευχόμαστε γιά τήν ἀνάπαυση τῆς ψυχης Του καί σας ἐκφράζουμε τά βαθύτατα συλλυπητήριά μας.

Ὁ Πρόεδρος
Ἀντώνιος Κουτσουδάκης

Ὁ Γενικός Γραμματέας
Χρυσόστομος Γιώτης

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΕΡΥΘΡΟΣ ΣΤΑΥΡΟΣ
ΤΜΗΜΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ Μ/Γ

Θεσσαλονίκη 11.7.2003

Πρός
τόν Τοποτηρητήν
τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης
Μητροπολίτην Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως
κ.κ. Διονύσιον
Μητροπόλεως 11, Νεάπολη
567 28 Θεσσαλονίκη

Σεβασμιώτατε,

Τό Διοικητικό Συμβούλιο τοῦ Τμήματος Ε.Ε.Σ. Θεσσαλονίκης καί ἐγώ προσωπικά, σᾶς ἐκφράζουμε τά θερμότατα συλλυπητήριά μας διά τήν εἰς Κύριον ἐκδημίαν τοῦ ἀειμνήστου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος Β', ὁ ὁποῖος προσέφερε πολύτιμες Ὑπηρεσίες στό Τμῆμα τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ Θεσσαλονίκης, μέ τό πατρικό καί πατριωτικό του ἔνθερμο ἐνδιαφέρον.

Ὁ Θεός νά ἀναπαύσει τήν ψυχήν του.

Γιά τό Διοικητικό Συμβούλιο
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΜΠΑΚΑΤΣΕΛΟΣ

ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ
ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΗΣ
ΣΩΜΑΤΕΙΟΝ ΑΝΕΓΝΩΡΙΣΜΕΝΟΝ - ΑΡΙΘ. 388/1978 Πρωτοδ. Θεσ/νίκης
ΜΑΚΕΝΖΙ ΚΙΝΓΚ 6 - (ΠΛΑΤΕΙΑ ΑΓ. ΣΟΦΙΑΣ) - ΤΗΛ. 272.385

«Οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος οὐδέ Ἕλλην ... πάντες γάρ ὑμεῖς εἷς ἔστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ»
(Γαλ. γ 28)

Ἀριθ. 84 Θεσσαλονίκη 9.7.2003

Πρός
τήν Ἱ. Μητρόπολιν Θεσσαλονίκης
Ἐνταῦθα

Ἡ ἡμετέρα ἀδελφότης, τό Διοικητικόν Συμβούλιον, τά μέλη καί οἱ φίλοι αὐτῆς, ἐκφράζουμε τά βαθύτατα συλλυπητήρια διά τήν εἰς Κύριον ἐκδημία τοῦ ἀειμνήστου ἐκλιπόντος Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, ποιμενάρχου καί πατρός ἡμῶν κυροῦ Παντελεήμονος Β΄.

Ὁ ἐκλιπών ὑπῆρξε ἀξιόλογη ἐκκλησιαστική προσωπικότης, ἄξιος ποιμενάρχης τῆς ἁγιοτόκου πόλεως τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τῶν Θεσσαλονικέων μέ ἰδιαίτερα πνευματικά χαρίσματα. Δεόμεθα δέ ὅπως συνεχίσῃ καί ἐκ τῆς Βασιλείας τῶν Οὐρανῶν νά δέεται ὑπέρ ἡμῶν.

Μέ τιμή
Διά τό Δ.Σ.
Ὁ Πρόεδρος
Δαουδάκης Κωνσταντῖνος

Ὁ γενικός Γραμματέας
Πράντζος Βάϊος

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΑΠΟΛΕΩΣ ΘΕΣ/ΝΙΚΗΣ
Μεσοχωρίου 20 - Ἀμπελόκηποι - Τηλ. 2310735717

Θεσσαλονίκη 11.7.2003

Ἀριθμ. Πρωτ. 351

Πρός
Τήν Ἱεράν Μητρόπολιν Θεσσαλονίκης
Ἐνταῦθα

Ἐπί τῇ ἐκδημίᾳ τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος Β', οἱ σπουδαστές, ὁ σύλλογος καθηγητῶν καί ὁ Διευθυντής τοῦ Ἑνιαίου Ἐκκλησιαστικοῦ Λυκείου Νεαπόλεως, ἐκφράζουν ἐκ βαθέων θερμά συλλυπητήρια, εὐχόμενοι εἰς μέν τόν μεταστάντα αἰωνία νά εἶναι ἡ μνήμη αὐτοῦ, εἰς δέ τούς συνεργάτες νά εἶναι ἄξιοι συνεχισταί τοῦ μεγαλειώδους ἔργου τοῦ ἐκλιπόντος.

Ὁ Διευθυντής
Α. ΛΕΥΚΑΣ
Θεολόγος

2η ΕΝΩΣΗ ΤΕΛΩΝΕΙΑΚΩΝ
ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΛΙΜΑΝΙ 541 10 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Θεσσαλονίκη 10-07-2003

Πρός
Τήν Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης

Ἡ Πρόεδρος καί τό Διοικητικό Συμβούλιο τῆς 2ης Ἕνωσης Τελωνειακῶν Ὑπαλλήλων Μακεδονίας, προσεύχονται ὁ Ὕψιστος νά ἀναπαύσει ἐν εἰρήνει στίς αἰώνιες μονές του μετά ἀγγέλων, τόν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει κοιμηθέντα Παναγιώτατο Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης κυρό Παντελεήμονα τόν Β΄.

Τοῦ ὀφείλουμε εὐγνωμοσύνη ὅλοι μας, θά τόν θυμόμαστε μέ ἀγάπη ὅλη ἡ οἰκογένεια τῶν Τελωνειακῶν, διότι πολλάκις εὐλόγησεν ἡμᾶς ὁ ἴδιος κατά τήν ἡμέρα ἑορτασμοῦ τοῦ προστάτη ἡμῶν Εὐαγγελιστῆ Ματθαίου, τήν 16ην Νοεμβρίου ἑκάστου ἔτους.

Αἰωνία του ἡ μνήμη.

Ἡ Πρόεδρος
Ναυσικά Οἰκονομίδου

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΥΓΕΙΑΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
Α Πε.Σ.Υ.Π. ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΠΑΠΑΦΕΙΟ
ΚΕΝΤΡΟ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΜΕΡΙΜΝΑΣ ΑΡΡΕΝΩΝ ΘΕΣ/ΝΙΚΗΣ
«Ο ΜΕΛΙΤΕΥΣ»

Ἀριθμ. Πρωτ. 417 Θεσσαλονίκη 10-07-2003

Πρός
Τήν Ἱεράν Μητρόπολιν Θεσσαλονίκης

Συλλυπητήριος ἐπιστολή

Τά μέλη τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου, οἱ μαθητές καί οἱ ὑπάλληλοι του Ὀρφανοτροφείου μας, ἐκφράζουμε τήν βαθυτάτη μας θλίψη καί ὀδύνη, διά τήν ἄκαιρον πρός Κύριον ἐκδημίαν τοῦ Σεβαστοῦ Ποιμενάρχη, Πατρός καί Προέδρου μας, Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος τοῦ Β΄.

Ὑϊκῶς εὐχόμεθα ὅπως ὁ Κύριος ὁ Θεός τόν μακαρίσει καί τόν κατατάξει μετά τῶν ἐκλεκτῶν Του.

Ὁ Διευθυντής
Πρωτ/ρος π. Ἀπόστ. Κατσούκης

Θεσσαλονίκη 10.7.2003

Πρός
Τήν Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης
Ἐνταῦθα

Τό Δ.Σ. τοῦ Συμβολαιογραφικοῦ Συλλόγου Ἐφετείου Θεσσαλονίκης ἐκφράζει τά θερμά του συλλυπητήρια γιά τό θάνατο τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης.

Γιά τό Δ.Σ.
Ὁ Πρόεδρος
Εὐάγγελος Σαρρῆς

10.7.2003

Πρός
Τήν Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης

Ἡ Πρόεδρος καί τό Διοικητικό Συμβούλιο τῆς ἑλληνικῆς ἑταιρείας νόσου Alzheimer καί συναφῶν διαταραχῶν στέκεται μπροστά στή σορό τοῦ ἀειμνήστου ποιμενάρχη τῆς Θεσσαλονίκης καί ἀποτίει φόρον τιμῆς στόν ἄξιο ἀγωνιστή τῆς Ὀρθοδοξίας καί τῆς πατρίδος μας.
Αἰωνία αὐτοῦ ἡ μνήμη.

ΕΝΩΣΗ ΣΜΥΡΝΑΙΩΝ-ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΩΝ
ΒΟΡΕΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΙΔΡΥΤΙΚΟ ΜΕΛΟΣ Π.Ο.Μ.Σ.

Θεσσαλονίκη 10.7.2003

Πρός
Τήν Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης
Ἐνταῦθα

Μέ βαθύτατη θλίψη πληροφορηθήκαμε τήν αἰφνίδια ἐκδημία τοῦ Παναγιώτατου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος τοῦ Β', ἑνός ἀνθρώπου πού ἀγάπησε τήν Ὀρθοδοξία καί ὑπηρέτησε πιστά τήν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ.

Ὡς μέλη τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας τῶν Θεσσαλονικέων προσευχόμεθα νά εἶναι αἰωνία ἡ μνήμη του καί ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός νά τόν ἀναπαύσει ἐν εἰρήνη.

Γιά τό Δ.Σ.
Ὁ Πρόεδρος
Εὐθύμιος Ν. Ἀρζόγλου

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝ. ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΕΡ/ΚΗ Δ/ΝΣΗ Π ΚΑΙ Δ. ΕΚΠ/ΣΗΣ
ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
Δ/ΝΣΗ Β/ΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Θεσσαλονίκη 11.7.2003

Τηλεγράφημα

Ὡς Διευθυντής Δ.Ε. Ἀνατολικῆς Θεσσαλονίκης καί ἐκφράζοντας καί τά αἰσθήματα τῶν Προϊσταμένων τῶν Γραφείων καί ὅλου τοῦ προσωπικοῦ, συμμετέχουμε ὁλόψυχα στό βαρύ πένθος γιά τόν κοιμηθέντα Μακαριστό Μητροπολίτη μας, ὁ ὁποῖος διακόνησε τήν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία μέ ἔνθεο ζῆλο καί ἀκαταμάχητο θάρρος.

Ἐκτός τῶν ἄλλων ὑπῆρξε Φωτοδότης Ἀστέρας γιά τό ποίμνιό του καταδεικνύοντας σ' ὅλους τή σημασία πού ἔχουν γιά τή ζωή οἱ ἔννοιες Ἀγάπη, Εἰλικρίνεια, Ἀλτρουϊσμός, Ὑπομονή, Ἐπιμονή καί Εἰρήνη.

Ὁ Δ/ντής Δ.Ε. Ἀνατολικῆς Θεσσαλονίκης
Χρῆστος Στεργίου

Θεσσαλονίκη 10.7.2003

Πρός
Τήν Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης

Ἐπί τῆς εἰς Κύριον ἐκδημίας τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος, ἐκφράζουμε τήν λύπη μας εὐχόμενοι ὅπως Κύριος ὁ Θεός τάξῃ τήν ψυχήν αὐτοῦ μετά τῶν ἀπ᾽ αἰῶνος εὐαρεστησάντων αὐτόν.

Ὁ Πρόδρος τοῦ Δ.Σ. τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Κέντρου
Βυζαντινῶν καί Μεταβυζαντινῶν Μνημείων
Καθηγητής Νῖκος Ζίας

Θεσσαλονίκη 11.7.2003

Πρός
Τήν Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης

Τό Διοικητικό Συμβούλιο τοῦ Ἱδρύματος Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἵμου πληροφορηθέν τήν κοίμησιν τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος Β′ ἐκφράζει τήν ὀδύνην του διά τήν ἀπώλειαν τοῦ ποιμενάρχου τῆς πόλεώς μας. Παρακαλοῦμεν νά μεταβιβάσετε τά εἰλικρινῆ συλλυπητήρια τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου καί ἐμοῦ προσωπικά εἰς τούς λοιπούς συνεργάτας τοῦ μακαριστοῦ Μητροπολίτου.

Ὁ Πρόδρος τοῦ ΙΜΧΑ
Καθηγητής Βασίλειος Κόντης

Θεσσαλονίκη 11.7.2003

Πρός
Τήν Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης

Ὑποβάλλουμε τά θερμά μας συλλυπητήρια γιά τήν κοίμηση τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Παντελεήμονος τοῦ Β'. Βαθύτατη θλίψη προκάλεσε εἰς ὅλους μας ἡ κοίμηση τοῦ Ἱεράρχου μας. Παράλληλα πρός τήν μεγάλη του φιλανθρωπία πού ἐπεδείκνυε πάντοτε σέ ὅλες τίς ἐκδηλώσεις τῆς ποιμαντορικῆς του λειτουργίας πού μέ σύνεση καί εὐλάβια ἐκτελοῦσε ὁ ἀείμνηστος ἱεράρχης Θεσσαλονίκης Παντελεήμων ὁ Β' εἶχε βαθύτατη ἀγάπη γιά τά ζῶα, διέτρεφε πολλά μέ δική του πρωτοβουλία καί ἐνδιαφέρον, ἐνίσχυε τήν ἑταιρεία μας εἰς τό ἔργον της, στάθηκε πάντοτε συμπαραστάτης μας καί καθιέρωσε στή Θεσσαλονίκη ἡμέρα ἑορτασμοῦ γιά τά ζῶα. Πάντοτε οἱ ζωόφιλοι θά τόν θυμούμαστε μέ σεβασμό καί εὐγνωμοσύνη καί μέ θερμές ἐλπίδες ὅτι ὁ διάδοχός του εἰς τόν θρόνον τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης θά συνεχίσει τό φιλοζωϊκόν του ἔργον.

Ἡ Πρόεδρος τοῦ Δ.Σ.
τῆς Φιλοζωϊκῆς Ἑταιρείας Θεσ/νίκης
ΣΑΝΤΑ ΔΙΓΚΑ - ΧΑΡΔΑΛΙΑ

Θεσσαλονίκη 10.7.2003

Πρός
Τήν Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης

Μέ τό ἄκουσμα τς ἐκδημίας τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Παντελεήμονος τοῦ Β′ τό Δ.Σ. τοῦ ΚΕ.Π.ΕΠ ΑΓΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ συγκλίθηκε ἐκτάκτως καί ἀποφάσισε νά ἐκφράσει τή βαθυτάτη θλίψη του γιά τήν ἐκδημία τοῦ Μακαριστοῦ Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Παντελεήμονα τοῦ Β′ , ὁ ὁποῖος διετέλεσε Πρόεδρος τοῦ Δ.Σ. στό ΚΕ.Π.ΕΠ ΑΓΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ἀπό τό 1974 ἕως τό 1982 καί προσέφερε ἐξαίρετο ἔργο στό ἵδρυμα ὑποστηρίζοντας μέ εὐαισθησία τά ἄτομα μέ ἀναπηρίες.

Ἡ Πρόεδρος τοῦ Δ.Σ.
Ἀναστασία Γιαννάκου

Θεσσαλονίκη 11.7.2003

Πρός
Τήν Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης

Ὁ Σύλλογος Σαμίων Θεσσαλονίκης (Ο ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ) σᾶς ἐκφράζει τήν βαθυτάτην θλῖψιν καί τά θερμότατα συλλυπητήριά του διά τήν πρός Κύριον ἐκδημίαν Παναγιωτάτου Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελήμονος τοῦ Β′.

Ὁ Πρόεδρος
Μιχαήλ Βασιλείου

Θεσσαλονίκη 11.7.2003

Πρός
Τήν Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης

Αἰωνία ἡ μνήμη τοῦ μακαριστοῦ Ποιμενάρχη μας θαρραλέου καί ἀκέραιου ἐκκλησιαστικοῦ ἀνδρός.

CRHISLER JEEP HELLAS ABEE
Ὑποκατάστημα Θεσσαλονίκης

Θεσσαλονίκη 11.7.2003

Πρός
Τήν Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης

Τό Διοικητικό Συμβούλιο καί οἱ ἐργαζόμενοι τοῦ Πανεπιστημιακοῦ Γενικοῦ Νοσοκομείου Θεσσαλονίκης ΑΧΕΠΑ ἐκφράζουν τήν θλίψη τους γιά τή μεγάλη ἀπώλεια τοῦ μακαριστοῦ Μητροπολίτου Παντελεήμονα τοῦ Β′.

Γιά τό Διοικητικό Συμβούλιο
Ὁ Πρόεδρος
Γεώργιος Καλτσίδης

ΚΕΝΤΡΟ ΜΕΛΕΤΩΝ ΕΠΑΓΓΕΛ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΚΑΙ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ ΠΟΛΥΤΕΚΝΗΣ ΜΗΤΕΡΑΣ

Σεβασμιώτατε Μητροπολίτη Νεαπόλεως
κ. Διονύσιε

Τό Δ.Σ. τοῦ Κέντρου Μελετῶν Πολύτεκνης Μητέρας σᾶς ἐκφράζει θερμότατα σῦλλυπητήρια γιά τήν αἰφνίδια ἀποδήμηση εἰς Κύριον τοῦ ἀγαπημένου ἱεράρχη τῆς πόλης μας καί πάσης Θετταλίας κυροῦ Παντελεήμονος τοῦ Β′.

Εὐχόμεθα καί προσευχόμεθα εἰς ἄξιον συνεχιστῆ πού θά ἀναδείξει τό ἔργο σας σύν Θεῷ.

Γιά τό Προεδρεῖο
Μέ βαθύτατη θλίψη
Αἰκ. Σιδηροπούλου

Θεσσαλονίκη 11.7.2003

Πρός
Τήν Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης

Οἱ πρόσκοποι τῆς Θεσσαλονίκης ἐκφράζουν τήν βαθύτατη θλίψη τους γιά τήν ἀπώλεια τοῦ σεβαστοῦ καί ἀγαπητοῦ μας Μητροπολίτη μέ σεβασμό στή μνήμη του.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ
Περιφερειακός Ἔφορος
Προσκόπων Θεσσαλονίκης

Θεσσαλονίκη 11.7.2003

Πρός
Τήν Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης

Ἡ κοίμηση τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης ἀποτελεῖ μέγιστη ἀπώλεια γιά τήν ὑμετέρα Μητρόπολη καί δι᾿ ὁλόκληρον τήν πόλιν τῆς Θεσσαλονίκης.

Δεχθεῖτε τά θερμότατα συλλυπητήρια τοῦ Κολεγίου Ἀνατόλια.

Ὁ Πρόεδρος
ΡΙΤΣΑΡΤ ΤΖΑΚΣΟΝ

Θεσσαλονίκη 11.7.2003

Πρός
τόν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη
Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως
Τοποτηρητήν Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης

Ἐπί τῇ ἐκδημίᾳ τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος τοῦ Β′, συμμετέχουμε εἰς τό βαρύτατο πένθος.

Γιά τό Δ.Σ. τοῦ Συνδέσμου Ἀσφαλιστικῶν Πρακτόρων
Βορείου Ἑλλάδος
Ὁ Πρόεδρος
Μιχάλης Βουράκης
Ἡ Γεν. Γραμματέας
Ὄλγα Βακάλη

Θεσσαλονίκη 11.7.2003

Πρός
Τήν Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης

Παρακαλῶ δεχθεῖτε τή βαθυτάτη λύπη μου γιά τήν ἐκδημία τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτη μας κυροῦ Παντελεήμονος Β′, ὁ ὁποῖος μέ τήν μακρά ποιμαντορία του ἀνέδειξε ἑαυτόν εἰς σεβάσμιον ποιμενάρχην, στήριγμα τῶν Θεσσαλονικέων καί τῶν ἁπανταχοῦ ὀρθοδόξων.

Παύλος Σκούταρης
Δ/ντής Δ/νσης Δικτύου Δ
τῆς Ἐθνικῆς Τράπεζας τῆς Ἑλλάδος

Θεσσαλονίκη 11.7.2003

Πρός
Τήν Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης

Θαυμαστής τοῦ μακαριστοῦ Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Παντελεήμονος πού μέ συγκινοῦσε βαθύτατα παρακουλουθώντάς τον ἀπό τήν ΕΤ3 γιά τήν μεγαλοσύνη τῆς ψυχῆς του καί τό ὑψηλό ἐθνικό του φρόνημα σπεύδω νά συλλυπηθῶ τήν Ἱεράν Μητρόπολη γιά τήν κοίμηση τοῦ μεγάλου πνευματικοῦ της πατέρα.

Γιάννης Π. Ἰωαννίδης
Λογοτέχνης

Θεσσαλονίκη 10.7.2003

Πρός
Τήν Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης

Τό Δ.Σ. τοῦ Συμβολαιογραφικοῦ Συλλόγου Ἐφετείου Θεσσαλονίκης ἐκφράζει τά θερμά του συλλυπητήρια γιά τό θάνατο τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης.

Γιά τό Δ.Σ.
Ὁ Πρόεδρος
Εὐάγγελος Σαρρῆς

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΣ ΕΝΩΣΙΣ ΓΟΝΕΩΝ

Ἡ Ἀποστολική Ἐκκλησία τῶν Θεσσαλονικέων θρηνεῖ τήν ἀπώλεια τοῦ Γεραροῦ της ποιμενάρχου. Ὁ Παντελεήμων ὁ Β′ ἐλάμπρυνε τόν θρόνον, τόν ὁποῖον ἐκλέϊσαν πεφωτισμένοι καί παμφαεῖς ἱεράρχαι, οἱ ὁποῖοι Ἁγίασαν, ὡς ὁ Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, ὁ Συμεών, ὁ Εὐστάθιος, ὁ Λέων, ὁ Ἰωσήφ ὁ Στουδίτης, ὁ Γεννάδιος καί ὁ Παντελεήμων ὁ Α′. Ὑπῆρξε φλογερός ὑπερασπιστής τῶν ἀπαραγράπτων δικαίων τῆς πατρίδος καί ἔνθερμος ὑπερασπιστής τῆς ὀρθοδοξίας, κατέστησε δέ τήν Ἐκκλησία τῶν Θεσσαλονικέων ΑΓΙΟΤΟΚΟΝ. Τήν πίστην τετήρηκε τόν δρόμον τετέλεκε ἀπομένει αὐτῷ ὁ στέφανος τῆς Δόξης. Παντελεήμονι Β′ ἔστω ἡ μνήμη Αἰωνία.

Dr Μιχαήλ Μακρίδης

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΣ ΕΝΩΣΙΣ ΓΟΝΕΩΝ
«Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΑΓΩΓΗ»
ΤΜΗΜΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Θεσσαλονίκη 10 Ἰουλίου 2003

Ἀριθ. Πρωτ. 21

Πρός
Τήν Ἱεράν Μητρόπολιν Θεσσαλονίκης

Τό Τμῆμα τῆς Πανελ. Ἑνώσεως Γονέων «Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΑΓΩΓΗ» (ΓΕΧΑ) Θεσ/νίκης, ἐκφράζει τήν βαθύτατη θλίψη του γιά τήν ἐκδημία τοῦ Σεβασμίου Ποιμενάρχη μας κυροῦ Παντελεήμονος τοῦ Β′ καί εὔχεται ὁ Κύριος τῆς Ζωῆς νά τάξῃ τήν ψυχήν Αὐτοῦ ἐν σκηναῖς Δικαίων.

Μέ βαθύτατο σεβασμό
Γιά τό Διοικητικό Συμβούλιο

Ὁ Πρόεδρος
Χρῖστος Τέκος

Ὁ Γραμματέας
Ἴκαρος Σαββόπουλος

Θεσσαλονίκη 11 Ἰουλίου 2003

Πρός
Τήν Ἱεράν Μητρόπολιν Θεσσαλονίκης

Σεβαστοί Πατέρες,

Παρακαλῶ δεχθεῖτε τά θερμά συλλυπητήρια γιά τήν Κοίμηση τοῦ Μακαριστοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Παντελεήμονος Β΄, σεβαστοῦ θρησκευτικοῦ Ποιμένος τῆς πόλης τῶν Θεσσαλονικέων, ὑπό τήν καθοδήγηση τοῦ ὁποίου ἐργάστηκαν ἐπί σειρά ἐτῶν ὡς Ἁγιογράφοι τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης οἱ ἀείμνηστοι ἁγιογράφοι, ὁ πατέρας μου Νικόλαος Γεωργιάδης και ὁ ἀδελφός μου Κωνσταντῖνος Γεωργιάδης.

Παναγιώτης Νικολάου Γεωργιάδης
Ἀλλεργιολόγος

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΕΜΠΟΡΙΚΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ
ΒΟΡΕΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἀριθ. Πρωτ. 70 Θεσσαλονίκη 10 Ἰουλίου 2003

Πρός
Τήν Ἱεράν Μητρόπολιν Θεσσαλονίκης

Σεβασμιώτατε,

Οἱ Ἐμπορικοί Ἀντιπρόσωποι τῆς Βορείου Ἑλλάδος πενθοῦν μαζί μέ ὅλους τούς Συμπολίτες μας τήν ἀπώλεια τοῦ Ἄξιου καί Σεβαστοῦ Παμμακάριστου Ἱεράρχη.
Αἰωνία ἡ Μνήμη του.

Εὐσεβάστως
Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΡΕΜΗΣ ΧΑΤΖΗΣΑΒΒΑΣ

ΔΙΕΘΝΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΛΕΣΧῺΝ ΛΑΪΟΝΣ
ΠΟΛΛΑΠΛΟ ΘΕΜΑ 117 Β. ΕΛΛΑΣ-ΚΥΠΡΟΣ

Θεσσαλονίκη 10 Ἰουλίου 2003

Πρός
Τήν Ἱεράν Μητρόπολιν Θεσσαλονίκης

Σεβασμιώτατε,

Οἱ Lions τοῦ θέματος 117 Β. ΕΛΛΑΣ - ΚΥΠΡΟΣ πενθοῦν μαζί μέ ὅλους τούς Συμπολίτες μας τήν ἀπώλεια τοῦ Ἄξιου καί Σεβαστοῦ Παμμακάριστου Ἱεράρχη.
Αἰωνία ἡ Μνήμη του.

Εὐσεβάστως
ΡΕΜΗΣ ΧΑΤΖΗΣΑΒΒΑΣ
Πρόεδρος Ἐπιτροπῆς Δημοσίων Σχέσεων

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΚΕΡΚΥΡΑΙΩΝ
ΚΑΙ ΦΙΛΩΝ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ
ΒΟΡΕΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ
«ΟΙ ΦΑΙΑΚΕΣ»

Ἀρ. Πρωτ. 102/03 Θεσσαλονίκη 10/7/2003

Πρός
Τήν Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης

Ἐπί ἀδοκήτῳ θανάτῳ τοῦ σεπτοῦ ἡμῶν ποιμενάρχη κυροῦ Παντελεήμονος τοῦ Β′ τό Δ.Σ. τοῦ Συλλόγου Κερκυραίων καί φίλων τῆς Κέρκυρας Βορείου Ἑλλάδος «Οἱ Φαίακες» διά τοῦ προέδρου αὐτοῦ κ. Νικολάου Χονδρογιάννη, ἐκφράζει τήν βαθυτάτη θλίψη του καί εὔχεται αἰωνία ἀνάπαυση.

Ὁ πρόεδρος
Νίκος Ε. Χονδρογιάννης

Ἡ γενική γραμματέας
Ἀλεξάνδρα Ι. Καλαϊτζόγλου

Θεσσαλονίκη 10 Ἰουλίου 2003

Πρός
Τήν Ἱεράν Μητρόπολιν Θεσσαλονίκης

Πολλά συλλυπητήρια ἐπί τῷ θανάτῳ τοῦ ἀγαπητοῦ ἀπό τόν λαό Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Παντελεήμονος τοῦ Β΄.

Ὁ Θεός ἄς ἀναπαύσει τήν ψυχήν του.

Χατζόγλου Κωνσταντῖνος
Ὑποσ/γος χωροφ. ἐ.ἀ.

ΣΩΜΑ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΡΟΣΚΟΠΩΝ
ΕΦΟΡΕΙΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ-ΘΡΑΚΗΣ

Ἡ Ἐφορεία Προσκόπων Περιοχῆς Μακεδονίας-Θράκης ἐκφράζει τήν βαθύτατη ὀδύνη της γιά τήν ἐκδημία τοῦ κυροῦ Παντελεήμονος Β΄, Μητροπολίτου της Θεσσαλονίκης ἐπί 30 συναπτά ἔτη.

Ἡ πατρική καί βιβλική μορφή του Παναγιωτάτου ἀπετέλει γιά τούς Προσκόπους της Θεσσαλονίκης, της Μακεδονίας καί τῆς Θράκης φωτεινό παράδειγμα πίστης πρός τόν Θεό, ἀγάπης πρός τόν πλησίον καί φιλοπατρίας.

Παρακαλοῦμε νά δεχθεῖτε τά θερμότατα συλλυπητήρια τῶν Προσκόπων τῆς Μακεδονίας καί της Θράκης πού συμμερίζονται τή θλίψη τῶν Θεσσαλονικέων γιά τήν ἐκδημία τοῦ σεβαστοῦ καί φωτισμένου ταγοῦ τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Θεσσαλονίκης.

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ
ΜΕΓΑΡΟΥ ΜΟΥΣΙΚΗΣ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Ψήφισμα

Τό Διοικητικό Συμβούλιο τοῦ Ὀργανισμοῦ Μεγάρου Μουσικῆς Θεσσαλονίκης κατά τήν συνεδρίασή του τῆς 10ης Ἰουλίου ἐ.ἐ. πληροφορηθέν τήν ἀποδημία τοῦ Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος, ἀφοῦ ἄκουσε εἰσήγηση τοῦ Προέδρου του ἀποφάσισε:

α) Νά ἐκφράσει τήν βαθυτάτη ὀδύνη του γιά τήν ἀπώλεια τοῦ σεβάσμιου Ἱεράρχη πού διακρίθηκε στό πολυετές ποιμαντικό του ἔργο γιά τήν φιλευσπλαχνία του καί τήν εὐθύτητα τοῦ χαρακτῆρος καί τοῦ λόγου του.

β) Νά ἀναρτηθεῖ μεσίστια ἡ σημαία στίς ἐγκαταστάσεις τοῦ «Μεγάρου Μουσικῆς Θεσσαλονίκης» μέχρι τῆς ἐξοδίου ἀκολουθίας.

γ) Νά ἀποσταλεῖ τό παρόν ψήφισμα στήν Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης καί νά δημοσιευθεῖ διά τοῦ Τύπου.

Ὁ Πρόεδρος
Ἀλέξανδρος Μπακατσέλος

Ὁ Γενικός Γραμματέας
Στέλιος Νέστωρ

ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Ἀρ. Πρωτ. 2388

Θεσσαλονίκη 10/7/2003

Πρακτικά ἔκτακτης συνεδρίασης
τοῦ Κοινοτικοῦ Συμβουλίου
τῆς Ἰσραηλιτικῆς Κοινότητας Θεσσαλονίκης
τῆς Πέμπτης 10 Ἰουλίου 2003

Παρόντες: Δ. Σαλτιέλ, Ἰ. Μπενμαγιόρ, Ἰ. Ἄντζελ, Χ. Καπόν, Ι. Ρούσσο, πρόεδρος καί μέλη τῆς Κοινοτικῆς Συνέλευσης ἀντίστοιχα δυν. τῆς ἀπό 20/11/2001 απόφασης τοῦ Κοινοτικοῦ Συμβουλίου.

Ψήφισμα

Τό Κοινοτικό Συμβούλιο τῆς Ἰσραηλιτικῆς Κοινότητας Θεσσαλονίκης συνῆλθε ἔκτακτα μέ τό θλιβερό ἄγγελμα τῆς κοίμησης τοῦ

Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης
Παντελεήμονος τοῦ Β΄.

Ὁ πρόεδρος του Κοινοτικοῦ Συμβουλίου κ. Δαυΐδ Σαλτιέλ σκιαγραφεῖ τήν πορεία ζωῆς καί τήν προσωπικότητα τοῦ ἐκλιπόντος λαμπρου ποιμενάρχη, πού ὡς Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης ἐνθρονίσθηκε τόν Αὔγουστο του 1974.

Ἔκτοτε κράτησε μέ στιβαρότητα τά ἡνία της Ὀρθοδοξίας τῆς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης καί τήν ὁδήγησε μέ μεγάλη διορατικότητα, σταθερότητα καί ἀποφασιστικότητα σέ μία λαμπρή πορεία.

Οἱ σχέσεις του μέ τήν Ἰσραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης ἦταν πάντοτε σχέσεις φιλίας, ἀλληλοεκτίμησης καί ἀγαστῆς συνεργασίας.

Ἀκολούθως τό Κοινοτικό Συμβούλιο ἀποφασίζει:

- Ἐκφράζει πρός τήν Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης τήν βαθύτατη θλίψη του γιά τήν κοίμηση τοῦ Παναγιωτάτου

Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Παντελεήμονος Β′ καί τή συμμετοχή τῆς Ἰσραηλιτικῆς Κοινότητας Θεσσαλονίκης στό βαρύτατο πένθος τῆς πόλης μας.

- Τήν κατάθεση στεφάνου κατά τήν τελετή κηδεύσεως.

- Τήν δωρεά στή μνήμη τοῦ ἀειμνήστου Παναγιωτάτου, 1.000 ευρώ στό Δημοτικό Βρεφοκομεῖο «Ἅγιος Στυλιανός».

- Τήν ἐπίδοση τοῦ παρόντος ψηφίσματος στήν Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης καί τήν δημοσίευσή του στόν Τύπο.

Ὁ Διευθυντής
ΣΑΜΟΥΗΛ ΙΩ. ΣΑΦΑΤ

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ

Ἀρ. Πρωτ. 555 Θεσσαλονίκη 10/7/2003

Ψήφισμα

Τό Διοικητικό Συμβούλιο τῆς «Ἠπειρωτικῆς Ἑστίας» Θεσσαλονίκης συνελθόν ἐκτάκτως σήμερα 10 Ἰουλίου 2003 ἡμέρα Πέμπτη μέ τό θλιβερό ἄγγελμα τῆς ἐκδημίας τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος Β΄, τοῦ ἀγωνιστῆ Ἱεράρχη ὁ ὁποῖος στάθηκε ἀκηλίδωτος, ἕνας ἡγέτης μέ ἠθικό κάλλος, πού ὑπῆρξε μία πολύπτυχος μορφή, Ἐθνική καί Ἐκκλησιαστική, ἰσχυρή προσωπικοτητα καί γενναία ψυχή καί ἔφυγε ἀγωνιζόμενος, εὐθυτενής, ἔνδοξος καί ἀσυμβίβαστος

Ἀποφασίζει ὁμόφωνα

1. Νά ἐκφράσει τά συλλυπητήριά του στήν Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης.
2. Νά παρακολουθήσει τήν ἐξόδιο ἀκολουθία
3. Νά καταθέσει τό συμβολικό ποσό τῶν 100 εὐρώ στή μνήμη του καί ἀντί στεφάνου ὑπέρ ἀποπερατώσεως τοῦ Πνευματικοῦ Κέντρου τῆς «Ἠπειρωτικῆς Ἑστίας» Θεσσαλονίκης.
4. Νά ἐπιδώσει τό παρόν ψήφισμα στήν Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης.
5. Νά δημοσιευθεί τό παρόν ψήφισμα στόν Ἠπειρωτικό Τύπο.

Ὁ πρόεδρος
Βασίλης Καυκιάς

Ἡ Γενική Γραμματέας
Ἀθηνᾶ Μ. Τοτοκώτση

2η ΕΝΩΣΗ ΤΕΛΩΝΕΙΑΚΩΝ
ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Ἀρ. Πρωτ. 12 Θεσσαλονίκη 10/7/2003

Πρός
Τήν Ἱεράν Μητρόπολη Θεσσαλονίκης

Ἡ Πρόεδρος καί τό Διοικητικό Συμβούλιο τῆς 2ης Ἕνωσης Τελωνειακῶν Ὑπαλλήλων Μακεδονίας, προσεύχονται ὁ Ὕψιστος νά ἀναπαύσει ἐν εἰρήνει στίς αἰώνιες μονές του μετά ἀγγέλων, τόν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει κοιμηθέντα Παναγιώτατο Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης κυρό Παντελεήμονα τόν 2ο.

Τοῦ ὀφείλουμε εὐγνωμοσύνη ὅλοι μας, θά τόν θυμόμαστε μέ ἀγάπη ὅλη ἡ οἰκογένεια τῶν Τελωνειακῶν, διότι πολλάκις εὐλόγησεν ἡμᾶς ὁ ἴδιος κατά τήν ἡμέραν ἑορτασμοῦ τοῦ προστάτη ἡμῶν Εὐαγγελιστῆ Ματθαίου, τήν 16ην Νοεμβρίου ἑκάστου ἔτους.

Αἰωνία του ἡ μνήμη.

Ἡ Πρόεδρος
Ναυσικά Οἰκονομίδου

ΘΕΟΔΩΡΟΣ Β. ΣΙΟΥΦΑΣ
ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ

Ἐν Πειραιεῖ τῇ 14/7/2003

Πρός
Τήν Ἱεράν Μητρόπολην Θεσσαλονίκης
εἰς Θεσσαλονίκην

Διά τηλεομοιοτυπίας

Παρακαλοῦμεν δεχθῆτε τά ἀπό καρδίας συλλυπητήρια ἐπί τῇ ἐκδημίᾳ τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου κυροῦ Παντελεήμονος, διατελέσαντος φίλου καί συνεργάτου κατά τήν περίοδον τοῦ Ἀνταρτοπολέμου τοῦ ἀοιδίμου Πατρός μου ἱερέως Βασιλείου Σιούφα, τότε στρατιωτικοῦ ἱερέως.

Δεόμεθα Κύριος ἀναπαύσῃ τήν ψυχήν αὐτοῦ ἐν σκηναῖς δικαίων.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΤΣΑΝΤΑΛΗΣ Α.Ε.

Πρός
Τήν Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης
Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη
Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως
κ.κ. Διονύσιο

Σεβασμιώτατε, Ἅγιε Τοποτηρητά,

Μέ τό παρόν ἔγγραφο θά θέλαμε νά ἐκφράσουμε τή θλίψη μας καί τά συλλυπητήριά μας γιά τήν ξαφνική κοίμηση τοῦ πολιοῦ Ἀρχιερέως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος τοῦ Β΄.

Ἡ ἀπουσία του ἀπό τόν Ἀποστολικό Θρόνο τῆς Ἱ.Μ. Θεσσαλονίκης πού μέ αἶσθημα ἐπισκοπικῆς εὐθύνης διακόνησε ἀπό τό 1974 εἶναι αἰσθητή καί γεμίζει λύπη σέ ὅλους ἐμᾶς, πού εἴχαμε τήν εὐλογία νά τόν γνωρίσουμε ἀπό κοντά.

Εὐχόμεθα, ὁ Θεός νά τόν ἀναπαύσει καί νά τόν συγκαταλέξει στήν χορεία τῶν Ἁγίων Ἱεραρχῶν τῆς Ἁγιοτόκου πόλεως τῆς Θεσσαλονίκης.

Γιά τήν ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΤΣΑΝΤΑΛΗΣ Α.Ε.
Ἄγγελος Στ. Δημητριάδης
Διευθύνων Σύμβουλος

Πρός
Τήν Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης

Τηλεγράφημα

Ὁ Πρόεδρος καί τό Διοικητικό Συμβούλιο τῆς Ἀντιστασιακῆς Ὀργάνωσης ΕΔΕΣ Μακεδονίας ἐκφράζουν τά βαθύτατα συλλυπητήρια γιά τήν ἀδόκητο ἀπώλεια τοῦ Μακαριστοῦ ἱεράρχη Κυροῦ Παντελήμονος Β', Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης.

Ὁ κοιμηθείς ἱεράρχης ὑπῆρξε ἐξαίρετος ποιμενάρχης καί φλογερός πατριώτης πού ἀγαποῦσε μέ πάθος τήν Ἑλλάδα.

Αἰωνία ἡ μνήμη του, ἄς εἶναι ἐλαφρύ τό χῶμα πού τόν σκεπάζει.

Ὁ Πρόεδρος
Ἀπόστολος Μπακατσέλος

Πρός
Τήν Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης

Ἐπί τῷ ἀδοκήτῳ θανάτῳ τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου μας θερμά συλλυπητήρια.

Γεώργιος Μ. Τσατσιάδης
«Ἡ πλατυτέρα τῶν οὐρανῶν» ἐκκλησιαστικά εἴδη

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ
ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΟΥ ΠΑΝΟΡΑΜΑΤΟΣ
ΝΤΕΠΩ

Πρός
Τήν Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης

Ὁ Πρόεδρος καί τά μέλη τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Κοινωνικοῦ Συνδέσμου Πανοράματος Ντεπώ Θεσσαλονίκης ἐκφράζουμε τά θερμά εἰλικρινή συλλυπητήρια μας γιά τόν ἀδόκητον θάνατον τοῦ ἐνθέρμου καί ἀξέχαστου πατριώτη ἀοιδίμου Ἀρχιερέως τῆς πόλεώς μας Παντελεήμονος Β΄.

Ὁ Πρόεδρος
Χρυσαφίδης Ἀργύριος

Πρός
Τόν Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην
Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως
κ. Διονύσιον
Τοποτηρητήν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης

Ἡ αἰφνιδία ἐκδημία τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος τοῦ Β′ προκάλεσε βαθιά συγκίνηση στήν πανεπιστημιακή κοινότητα. Ὁ ἐκλιπών ὑπῆρξε ρέκτης τοῦ πνεύματος, γενναῖος τό φρόνημα καί ὑπερασπιστής τῆς ἀλήθειας καί τῶν δικαίων τοῦ γένους μας.

Με συνοχή καρδίας ἐκφράζουμε τήν ὀδύνη τῶν πρυτανικῶν ἀρχῶν, τῶν καθηγητῶν καί τῶν ἐργαζομένων στό Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης καί παρακαλοῦμε νά διαβιβάσετε στήν σεπτή ἱεραρχία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου καί τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καθώς καί στούς οἰκείους τοῦ ἐκλιπόντος τίς συλλυπητήριες εὐχές μας.

Ὁ Πρύτανης
Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος

Οἱ Ἀντιπρυτάνεις
Ὀλυμπία Γ. Γκίμπα-Τζιαμπίρη
Ἰωάννης Ἀντωνόπουλος

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΕΦΕΔΡΩΝ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΩΝ Ν. ΘΕΣ/ΝΙΚΗΣ

Θεσσαλονίκη 15/7/2003

Ἀριθμ. Πρωτ. 81

Πρός
Τήν Ἱεράν Μητρόποληνh Θεσσαλονίκης

Τό Διοικητικό Συμβούλιο τοῦ Συνδέσμου Ἐφέδρων Ἀξιωματικῶν Ν. Θεσ/νίκης ἐκπροσωποῦν τούς χιλιάδες Ἐφέδρους τοῦ Ν. Θεσσαλονίκης, στό ἄγγελμα τῆς αἰφνίδιας κοίμησης τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου κυροῦ Παντελεήμονος τοῦ Β′ σέ ἔκτακτη συνεδρίασή του, στίς 11 Ἰουλίου 2003, ἀποφάσισε:

- Νά ἐκπροσωπηθεῖ τό Διοικητικό Συμβούλιο στή νεκρώσιμη ἀκολουθία.
- Νά ἐκφράσει τήν θλίψη του πρός τήν Ἱερά Μητρόπολη.
- Νά ἀναρτηθεῖ μεσίστια ἡ σημαία στά γραφεῖα τοῦ ΣΕΑΝΘ, μέχρι τῆς ἐξοδίου ἀκολουθίας.
- Νά κατατεθεῖ (ἀντί στεφάνου) χρηματικό ποσό 200 ευρώ στόν ΕΡΥΘΡΟ ΣΤΑΥΡΟ ΘΕΣ/ΝΙΚΗΣ.

Γιά τό Διοικητικό Συμβούλιο
Ὁ Πρόεδρος
Ἰωάννης Μαυρομιχάλης

Ὁ Γεν. Γραμματέας
Πασχάλης Δρικούδης

PAN-MACEDONIAN ASSOCIATION, Inc.
Παμμακεδονική Ἕνωση

9/7/2003

Πρός
Τήν Οἰκογένειαν τοῦ Παναγιωτάτου
Μητροπολίτη Παντελεήμονος

Ἐκ μέρους ὅλων τῶν μελῶν τῆς Παμμακεδονικῆς Ἑνώσεως Ἀμερικῆς ἐκφράζουμε τή βαθύτατη λύπη μας γιά τό θάνατο τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Παντελεήμονος τοῦ ὁποίου ἡ σεπτή μορφή εἶναι χαραγμένη βαθιά μέσα σήν καρδιά τῶν μελῶν μας.

Ἡ ἀπουσία τοῦ Πομενάρχη θά δημιουργήσει ἕνα τεράστιο κενό τόσο στό ποίμνιό Του ὅσο καί στήν οἰκογένεια τῆς Παμμακεδονικῆς, τῆς ὁποίας τά μέλη συνταύτιζαν τούς δικούς τους ἀγῶνες ἐπί τοῦ ἐθνικοῦ μας θέματος μέ αὐτές τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου. Ὁ ἀγώνας Του γιά τό Μακεδονικό μας θέμα ἔχει χαραχθεῖ βαθιά στήν ψυχή τῶν μελῶν μας καί θά γίνεται πάντοτε ἀρωγός τοῦ συνεχοῦς ἀγώνα μας.

Σᾶς ἐκφράζουμε τά θερμά μας συλλυπητήρια καί εἶθε τό χῶμα Του νά εἶναι ἐλαφρύ.

Μέ σεβασμό
Σωτήριος Πρώιος
Ὕπατος Πρόεδρος

Νίνα Γκατζούλη
Ὑπάτη Γραμματεύς

ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ

Ψήφισμα

Ὀδύνη καί προσδοκία εἶναι τά συναισθήματα πού κατέχουν τό Διοικητό Συμβούλιο τῆς Παγκόσμιας Ἀδελφότητας γιά τόν Ἑλληνισμό καί τήν Ὀρθοδοξία (Τμῆμα Θεσσαλονίκης) πού συνῆλθε ἐκτάκτως μόλις ἔγινε γνωστό ὅτι ὁ σεπτός Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, ὁ Παναγιώτατος Παντελεήμων ὁ Β', ἐκοιμήθη.

Ἡ ὀδύνη ἀναφέρεται στήν ἀπώλεια ἑνός ἱεράρχη πού ἀδιαλείπτως, ἀπό τό 1974 μέχρι τίς μέρες μας, δηλαδή γιά παραπάνω ἀπό ἕνα τέταρτο τοῦ αἰώνα, ἐλάμπρυνε μέ τήν παρουσία του, τόν σοφό του λόγο καί τήν ἄπειρη ἀγαθότητά του τόν μητροπολιτικό θρόνο τῆς ἀείποτε συμβασιλεύουσας καί εὐλογημένης ἀπό τόν πολιοῦχο της, Ἅγιο Δημήτριο Θεσσαλονίκης.

Ἡ προσδοκία ἀντικατοπτρίζει τήν βεβαιότητα καί πεποίθηση ὅτι τό μεγάλο κενό πού ἄφησε πίσω του ὁ ἐκδημήσας ποιμενάρχης θά καλυφθεῖ ἀπό τόν ἀξιώτερο πού θά ἐπιλέξει, μέ τήν ἐπιφοίτηση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἑλλαδικῆς Ἐκκλησίας, μέ τήν ἀνάδειξη τοῦ ἀξιωτέρου ὑποψηφίου.

Θεωροῦμε ὅτι θά ἦταν περιττό νά ὑπομνήσουμε πῶς, ὅπως ἔπραξε ὁ πρόμαχος τοῦ Ἑλληνισμοῦ Παντελεήμων ὁ Β', μέ τόν ἄοκνο ἀγώνα του γιά τό ἐθνικό θέμα τῆς Μακεδονίας, ἔτσι καί ὁ διάδοχός του θά πρέπει νά διαθέτει τό σθένος καί τήν παρρησία νά ὑπερασπίζεται τούς δύο πυλῶνες, τόν Ἑλληνισμό καί τήν Ὀρθοδοξία, στούς ὁποίους στηρίζεται καί ἑδράζεται τό σφρῖγος τοῦ Ἑλληνορθόδοξου πολιτισμοῦ.

Ὁ πρόεδρος
Θεόφιλος Ἰωάννου

Ὁ Γενικός Γραμματέας
Παναγιώτης Ταμπακούδης

Ψηφίσματα

Το Διοικητό Συμβούλιο τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, ἀκοῦσαν τό θλιβερόν ἄγγελμα τῆς κοιμήσεως τοῦ μακαριστοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυρου Παντελεήμονος τοῦ Β' καί ἀκούσαντος τοῦ Προέδρου αὐτου ἑρμηνεύσαντος τήν παντοειδῆ προσφοράν τοῦ κυροῦ Παντελεημονος εἰς τήν ἀποστολικήν Ἐκκλησίαν τῶν Θεσσαλονικεων καί ἰδια εἰς τήν ὑπεράσπισιν τῶν δικαίων τοῦ Ἔθνους ἀπεφάσισεν ὁμοφώνως:

α) Να ἐκφρασει ὁλοκάρδια συλλυπητήρια εἰς τούς συνεργάτες τοῦ μεταστάντος Μητροπολίτου.

β) Να δημοσιεύσει τό παρόν εἰς τόν ἡμερήσιον Τύπον τῆς Θεσσαλονίκης.

Ὁ Πρόεδρος
Κωνσταντίνος Βαβούσκος
Ὁ Γενικός Γραμματέας
Ἀθανάσιος Καραθανάσης

Τό Συμβούλιο Διοίκησις τοῦ Ἀντικαρκινικοῦ Νοσοκομείου Θεσσαλονίκης «ΘΕΑΓΕΝΕΙΟ» συγκλήθηκε ἐκτάκτως λόγω της ἐκδημίας του Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Παντελεήμονα του Β', ὁ ὁποιος ἐν ζωη προσέφερε ἐπί σειρά ἐτῶν τίς πολύτιμες ὑπηρεσίες του στό Νοσοκομειο μας ὡς Πρόεδρος του Διοικητικου του Συμβουλίου καί ἐκφράζοντας τή βαθύτατη λύπη του ἀποφάσισε στήν 13η/11.7.2003 ἔκτακτη συνεδρίασή του, ὁμόφωνα νά:

1. Δημοσιευθεῖ τό ψήφισμα στόν ἡμερήσιο Τύπο,
2. Σταλεῖ στεφάνι στή σορό του, καί
3. Τεθεῖ μεσίστια ἡ σημαία στό Νοσοκομεῖο.

Γιά τό Συμβούλιο τῆς Διοίκησης
Ὁ Διοικητής
Δρ. Κωνσταντίνος Χριστόγλου

Τό Διοικητό Συμβούλιο καί τό προσωπικό τῆς Διεθνοῦς Ἐκθέσεως Θεσσαλονίκης Α.Ε. ἐκφράζουν τή βαθιά θλίψη τους γιά τή μεγάλη ἀπώλεια τοῦ μακαριστοῦ Παντελεήμονα τοῦ Β'.

Σέ εἰδική συνεδρίασή του τό Δ.Σ. ἀποφάσισε:

Νά ἐκφραστοῦν τά συλλυπητήρια στούς οἰκείους του.

Νά παρακολουθήσει τό Δ.Σ. τήν κηδεία του.

Νά κατατεθεῖ στεφάνι.

Νά δημοσιευθεῖ τό παρόν στόν Τύπο.

Βασίλειος Κουρτέσης
Πρόεδρος ΔΕΘ Α.Ε.

Τό Διοικητικό Συμβούλιο τῆς Μέριμνας Ποντίων Κυριῶν, μόλις πληροφορήθηκε τήν ἐκδημία πρός Κύριον τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονα τοῦ Β' συνῆλθε ἔκτακτα καί τιμώντας τόν σεπτό ἱεράρχη καί μαχητικό πατριώτη, ἀποφάσισε:

1. Νά παραστεῖ σύσσωμο στήν ἐξόδιο ἀκολουθία.
2. Νά ἐκφράσει τή θλίψη του πρός τήν Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης.
3. Νά καταθέσει τό ποσό τῶν 300 εὐρώ ὑπέρ τῆς «Διαμαντιδείου Στέγης».
4. Νά δημοσιευθεῖ τό παρόν στόν Τύπο τῆς πόλης μας.

Ἡ Πρόεδρος
Ἄρτεμις Καρανίκα - Κούμα
Ἡ Γεν. Γραμματεύς
Ἰφιγένεια Πανίδου

Τό Διοικητό Συμβούλιο τοῦ Ἱεραποστολικοῦ Συλλόγου «Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος» ἐκπροσωποῦν τό πνευματικό ἔργο τοῦ Φάρου καί τῶν ὁμώνυμων Ἐκπαιδευτηρίων, στό ἄγγελμα τῆς αἰφνίδιας κοίμησης τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Παντελεήμονος τοῦ Β′ σέ ἔκτακτη συνεδρίασή του ἀποφασίζει:

1) Ἐκφράζει τή βαθιά του συγκίνηση καί θλίψη γιατί ὁ μεταστάς ὑπῆρξε «ὁ Ποιμήν ὁ καλός» πού μετέδιδε τή φλόγα τῆς χριστιανικῆς πίστεως καί καθοδηγοῦσε τά λογικά πρόβατα εἰς νομάς σωτηρίους.

2) Δεόμεθα ὁ Κύριος νά τόν ἀναπαύσει ἐν χώρᾳ ζώντων καί νά ἀναδείξει τόν ἄξιο διάδοχό του.

3) Νά παρακολουθήσει τήν ἐξόδιο ἀκολουθία καί

4) Νά καταθέσει 1.000 εὐρώ ὑπέρ τῶν νεανικῶν κατασκηνώσεων.

Τό Διοικητικό Συμβούλιο

Ἡ διοίκηση τοῦ Ἐμπορικου καί Βιομηχανικοῦ Ἐπιμελητηρίου Θεσσαλονίκης, ἀφου πληροφορήθηκε μέ βαθιά ὀδύνη τήν κοίμηση τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Παντελεήμονος τοῦ Β′ καί ἀφου ἄκουσε τόν Πρόεδρο αὐτῆς καί τά λοιπά μέλη της, τά ὁποῖα ἐξῆραν τήν προσωπικότητα τοῦ ἐκλιπόντος,

ἀποφάσισε

1. τήν ἐκπροσώπηση τοῦ Ἐπιμελητηρίου στήν κηδεία
2. τή διάθεση τοῦ ποσοῦ τῶν 1.000 εὐρώ σέ φιλανθρωπικό ἵδρυμα
3. τή δημοσίευση τοῦ παρόντος στόν Τύπο.

Ὁ Πρόεδρος
Δημήτριος Μπακατσέλος

Ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καί Πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Χριστόδουλος, συνοδευόμενος ὑπό τοῦ Σεβασμιωτάτου Τοποτηρητοῦ Μητροπολίτου Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως κ.κ. Διονυσίου, προσέρχεται διά τήν ἐξόδιον ἀκολουθίαν.

Ὁ Μακαριώτατος ἅμα τῇ εἰσόδῳ του εἰς τόν Ἱερόν Ναόν ἀσπάζεται τήν σορόν τοῦ θανοντος.

Ὁ Μακαριώτατος καί οἱ συνιερουργοῦντες Ἱεράρχαι κατά τήν ἐξόδιον ἀκολουθίαν.

Ὁ Μακαριώτατος ἀναγιγνώσκων τήν συγχωρητικήν εὐχήν.

Ὁ ἀρχιγραμματεύων τῆς Ἱερᾶς Συνόδου Πανοσιολογιώτατος ἀρχιμ. Χρυσόστομος Σκλήφας, ὁμιλῶν.

Ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Ναζαρὲτ κ.κ. Κυριακός, ἐκπρόσωπος τῆς Α. Μακαριότητος τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων κ.κ. Εἰρηναίου, ὁμιλῶν.

Ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Τυρολόης καὶ Σερεντίου κ.κ. Παντελεήμων, ἐκπρόσωπος τῆς Α.Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου, ὁμιλῶν.

Ὁ Θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Βαβυλῶνος κ.κ. Θεοφύλακτος, ἐκπρόσωπος
τῆς Α. Μακαριότητος τοῦ Πατριάρχου καὶ Πάπα Ἀλεξανδρείας
κ.κ. Πέτρου, ὁμιλῶν.

Ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Βερροίας καί Ἀλεξανδρέττας (Χαλεπίου) κ.κ. Παῦλος, ἐκπρόσωπος τῆς Α. Μακαριότητος τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας κ.κ. Ἰγνατίου, ὁμιλῶν.

Ὁ Θεοφιλέστατος Ἐπίσκοπος Σιναΐας κ.κ. Ἀμβρόσιος, ἐκπρόσωπος τοῦ Μακαριωτάτου Πατριάρχου Ρουμανίας κ.κ. Θεοκτίστου, ὁμιλῶν.

Ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Νευροκοπίου κ.κ. Ναθαναήλ, ἐκπρόσωπος τοῦ Μακαριωτάτου Πατριάρχου Βουλγαρίας κ.κ. Μαξίμου, ὁμιλῶν.

Ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως κ.κ. Διονύσιος, ὁμιλῶν.

Ὁ πανοσιολογιώτατος ἀρχιμ. Βασίλειος Γοντικάκης, καθηγούμενος της Ἱερᾶς Μονῆς Ἰβήρων, ἐκπρόσωπος τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ὁμιλῶν.

Ὁ πανοσιολογιώτατος ἀρχιμ. Ἰωάννης Τασσιᾶς, πρωτοσύγκελλος τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, ὁμιλῶν.

Ὁ ἐξοχώτατος ὑπουργός Πολιτισμοῦ κ. Εὐάγγελος Βενιζέλος, ἐκπρόσωπος τῆς Κυβερνήσεως, ὁμιλῶν.

Ὁ ἐξοχώτατος πρ. πρωθυπουργός κ. Τζανῆς Τζανετάκης, ἐκπρόσωπος τοῦ Προέδρου τῆς ἀξιωματικῆς ἀντιπολιτεύσεως, ὁμιλῶν.

Ὁ πανοσιολογιώτατος ἀρχιμ. Βαρνάβας Τύρης, πρωτοσύγκελλος τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως, ἀναγιγνώσκων τά μηνύματα τοῦ Ἐξοχωτάτου Προέδρου τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας κ. Κωνσταντίνου Στεφανοπούλου καί τοῦ Ἐξοχωτάτου Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως κ. Κωνσταντίνου Σημίτη.

Ὁ ἀξιότιμος Νομάρχης Θεσσαλονίκης κ. Παναγιώτης Ψωμιάδης, ὁμιλῶν.

Ὁ ἀξιότιμος Δήμαρχος Θεσσαλονίκης κ. Βασίλειος Παπαγεωργόπουλος, ὁμιλῶν.

Ὁ ἐλλογιμώτατος Πρόεδρος τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς τοῦ Α.Π.Θ. κ. Ἀρίστιππος Μηνᾶς, ὁμιλῶν.

Ὁ Πρόεδρος τοῦ Συλλόγου Ἱεροψαλτῶν Θεσσαλονίκης κ. Παραστατίδης, ὁμιλῶν.

Ἡ πολιτικὴ ἡγεσία κατὰ τὴν ἐξόδιον ἀκολουθίαν.

Ὁ Μακαριώτατος μετά τό τέλος τῆς ἐξοδίου ἀκολουθίας ἀποχαιρετῶν τόν κοιμηθέντα.

Ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Τυρολόης καί Σερεντίου κ.κ. Παντελεήμων, ἀποχαιρετῶν τόν κοιμηθέντα.

Ὁ Σεβασμιώτατος Τοποτηρητής, Μητροπολίτης Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως κ.κ. Διονύσιος, ἀποχαιρετῶν τόν κοιμηθέντα.

Ἱερεῖς τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, φέροντες τόν στέφανον τῆς Ἱ. Μητροπόλεως.

Ἡ ἐξόδιος πομπή.

Λεπτομέρεια τῆς ἐξοδίου πομπῆς.

Ὁ κενός τάφος ἀναμένων τόν Ὑψηλόν κοιμηθέντα.

Ἡ οἰκογένεια τοῦ κοιμηθέντος.

Ὁ κοσμήτωρ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς κ. Ἰωάννης Ταρνανίδης ὁμιλῶν.

Ἡ τελευταία εἰς διάκονον του μεταστάντος